

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

In loco horroris et vastae solitudine?
Necròpolis i poblament entre els segles V i XII
a l'ager tarraconensis occidental/Camp de Tarragona,
Conca de Barberà i Priorat

Joan Josep Menchon Bes

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement- NoComercial – SenseObraDerivada 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento - NoComercial – SinObraDerivada 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 4.0. Spain License.**

IN LOCO HORRORIS ET VASTAE SOLITUDINE?

NECRÒPOLIS I POBLAMENT ENTRE ELS SEGLES V I XII A L'AGER TARRACONENSIS

OCCIDENTAL/CAMP DE TARRAGONA, CONCA DE BARBERÀ I PRIORAT

VOLUM 2

IN LOCO HORRORIS ET VASTAE SOLITUDINE?
NECRÒPOLIS I POBLAMENT ENTRE ELS SEGLES V I XII A L'AGER
TARRACONENSIS OCCIDENTAL/CAMP DE TARRAGONA, CONCA DE
BARBERÀ I PRIORAT

PER

JOAN JOSEP MENCHON BES

TESI DOCTORAL DIRIGIDA PER

Dr. Josep Maria Gurt Esparraguera

UNIVERSITAT DE BARCELONA

Dr. Carlos de la Casa Martínez

UNIVERSIDAD NACIONAL DE EDUCACIÓN

A DISTANCIA-UNED

VOLUM 2

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Facultat de Geografia i Història
Departament d'Història i Arqueologia
Doctorat Societat i Cultura, cursos 2015-2016

2021

ÍNDEX

VOLUM 2

6.	LES NECRÒPOLIS RURALS	225
6.1	ARQUEOLOGIA FUNERÀRIA A L'AGER TARRACONENSIS FINS LA CONQUESTAA FEUDAL, APUNTS SOBRE EL SEU CONEIXEMENT	226
6.2	NECRÒPOLIS VINCULADES A EXPLOTACIONS RURALS DE L'AGER TARRACONENSIS	233
6.3	NECRÒPOLIS AÏLLADES O DEL CAMP DE TARRAGONA, CONCA DE BARBERÀ I PRIORAT	236
6.4	INVENTARI	240
6.4.1	Necròpolis associades a explotacions rurals de l'ager tarraconensis	245
	Comarca de l'Alt Camp	245
	Comarca del Baix Camp	255
	Comarca de la Conca de Barberà	279
	Comarca del Priorat	281
	Comarca del Tarragonès	284
6.4.2.	Necròpolis aïllades	308
	Comarca de l'Alt Camp	308
	Comarca del Baix Camp	314
	Comarca de la Conca de Barberà	324
	Comarca del Priorat	339
	Comarca del Tarragonès	346
6.5	CONSIDERACIONS SOBRE ELS CONJUNTS FUNERARIS	349
6.5.1	L'origen de la informació	349
	<i>Notícies procedents de troballes no intencionals</i>	349
	<i>Notícies procedents d'excavacions antigues i no professionals</i>	349
	<i>Notícies procedents d'excavacions d'urgència o preventives</i>	350
	<i>Notícies procedents d'excavacions vinculades a programes científics</i>	350

	<i>La collatio d'excavacions antigues</i>	351
6.5.2	Analítiques i estudis antropològics	352
6.5.3	La localització dels conjunts funeraris, vinculació amb l'entorn immediat i el territori	353
6.5.4	La proximitat dels espais de vida i repòs etern	360
6.5.5	Cap a noves pautes d'enterrament	362
6.5.6	Tipologies funeràries: de la caixa de tègules a la tomba rupestre	369
6.5.7	El microespai de la tomba i el record del finat: del <i>tria nomina</i> al dipòsit funerari	374
6.5.8	Pagans? cristians? musulmans? jueus?	382
6.5.9	Enterraments infantils i perinatal	385
6.5.10	<i>Deviant burials</i>	386
6.5.11	Els estudis antropològics i les datacions analítiques	387
6.5.12	Cronologia de les necròpolis	388
7.	PANORÀMICA FUNERÀRIA DE TÀRRACO ENTRE L'ANTIGUITAT TARDANA I LA CONQUESTA FEUDAL (SEGLES III-XII)	391
7.1	QUÈ ENS DIU EL MÓN FUNERARI DE LA <i>URBS TARRACO</i> ?	392
7.2	L'OFICIALITZACIÓ DEL CRISTIANISME. EL CANVI DE PARADIGMA URBÀ I FUNERARI	396
7.3	EL CULTE MARTIRIAL I LA <i>REDIVIVA SAXA</i> DELS TESTIMONIS DEL JUDICI I EXECUCIÓ DEL BISBE FRUCTUÓS I ELS DIAQUES AUGURI I EULOGI	401
7.4	ALTRES ESPAIS FUNERARIS EXTRAMURS	407
7.5	TÀRRACO VISIGODA I ELS ENTERRAMENTS INTRAMURS	408
7.6	TOMBES VISIGODES AL FOSSAR VELL, CLAUSTRE I SANTA TECLA LA VELLA	408
7.7	UN FOSSAR MEDIEVAL, SOBRE EL CEMENTIRI VISIGOT	411
7.8	UN EPISCOPI ARRIÀ?	413
7.9	LA CATEDRAL VISIGÒTICA RESTAURADA EN ÈPOCA FEUDAL I L'ENLLAÇ AMB EL MÓN ANTIC	418
7.10	RELÍQUIES I INSCRIPCIONS	422
7.11	EL CARÀCTER SAGRAT DE LES INSCRIPCIONS ROMANES	424
7.12	MES ENLLÀ DE LES INSCRIPCIONS ROMANES REICLADES	430
7.13	LA RESTAURACIÓ D'ESPais DE CULTe	439

6. LES NECRÒPOLIS RURALS

A les comarques meridionals del que ara definim com Catalunya tenim una sèrie de necròpolis que indiquen segons el nostre parer que hauria una ocupació del territori continuada -això si en transformació- entre l'antiguitat tardana i la conquesta feudal. En el cas que ens ocupa, les comarques del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat.

La troballa d'alguns conjunts funeraris associats a antigues vil·les o establiments rurals d'època romana, suggereix a que en determinats casos va continuar la seva vida més enllà de la conquesta àrabo-amazic del 713-714. Això no vol dir pas que el model de funcionament de la vil·la romana tingui continuïtat com a tal a partir del segle V. La situació era ben diferent a la dels segles VIII-X quan el Camp, la Conca i el Priorat són sota l'òrbita andalusí, com tampoc als segles XI-XII període en que de manera continua va passant a formar part dels territoris conquerits amb l'expansió del comtat de Barcelona.

És plausible, doncs, pensar que determinades vil·les van continuar tenint vida però amb unes pautes de funcionament que s'allunyaven molt de com eren en època clàssica.

Podríem parlar fins cert punt de palaus, castells, granges, en altres potser de models que ens acosten més a sistemes pre o protofeudals, on caldria veure com s'enquadraven tant la gent com l'explotació dels recursos, siguin bens arrels com l'agricultura o l'explotació minera, siguin béns desplaçables com els ramats de bestiar. Pensem en la possibilitat d'alguns d'aquests espais que passen a ser centres de poder de terratinents de la *urbs* que esdevenen veritables palaus rurals amb els seus castells, vilatges associats dedicats a l'explotació de les terres i recursos silvícoles, i també la mineria, i que en diferents punts d'Hispania tenen continuïtat en època islàmica.

En altres casos es perden entre els segles III i V, o es mantenen fins que no poden resistir els canvis del segle VIII i especialment els de l'expansió feudal. Poden fins i tot tenir continuïtat amb nuclis rurals al pla, amb església i tot -sovint d'arrel tardoromana- a nivell territorial amb els castells prefeudals i feudals, que poc a poc van mostrant que són sobre establiments d'origen més antic dedicats al control territorial, o amb el temps passen a ser els pobles i viles a partir del canvi de mil·lenni. Aquestes, com les infeudacions de territoris castrals o la dotació i consagració de parròquies, més que incentivar la colonització de territoris que s'han interpretat com a buits de gent, el que fan és enquadrar i reordenar el poblament existent, acompanyat sovint amb l'aportació de contingents humans pel reclam de certes concessions que de

vegades s'han volgut veure fal·laçment com un augment de llibertats en plena època feudal.

Aquesta continuïtat d'ocupació anava en determinats casos combinada amb la conservació del nom vila,¹³⁴⁵ però amb un significat que ha variat.¹³⁴⁶ I certament la cronologia dels assentaments no solament es dilata en època visigoda sinó també en època alt medieval, sigui en zona de control carolingi o feudal, sigui en l'òrbita dels dominis d'Alandalús, com es veu per exemple el cas dels Munts. Però no incidim ara en aquest tema. El cert és que la realitat arqueològica així ho va apuntant, com marca l'evolució del coneixement dels objectes de cultura material, cas de la terrissa, les anàlisis palinològiques i carpològiques, les de procedències de minerals com es veu en el cas del Priorat, i com no els ¹⁴C d'enterraments que mostren que el poblament continua després de l'arribada des agarens.¹³⁴⁷

L'existència d'enterraments associats a aquests establiments rurals, sigui coetanis a les fases constructives i de funcionament de les vil·les de patró clàssic, sigui les posteriors quan ja no funcionen com a tals però sí com espais de vida i de producció del sector primari indiquen aquesta continuïtat de poblament dels espais i els territoris. En alguns d'aquests establiments, es comencen a documentar patrons funeraris diferents als del món clàssic, cas de la generació de necròpolis, vinculades o no a espais de culte, hàbitat, com també la pràctica d'enterrar-se en sitges, que en principi es vincula a amb serfs i esclaus.

Es genera una nova pauta funerària que veiem clarament a partir de l'època visigoda - tot i que a Tàrraco¹³⁴⁸ ja la tenim al segle III- té un interessant paral·lel amb la gernació de necròpolis aïllades o aparentment aïllades, amb petites agrupacions, o no tan petites, així com en zones on van sorgint a certa distància entre elles. Aquesta pauta cementerial ja no es localitza prop o sobre d'establiments rurals antics, sinó que es documenten en llocs on semblantment no hi ha aquestes construccions. Ens referim a valls, muntanyes, turons, faldars, comes, camins, cursos d'aigua, amb una clara cerca de visibilitat i territorialitat. Aquest comportament funerari ens parla de noves pautes d'assentament i gestió del territori des de l'antiguitat tardana fins les portes de la conquesta feudal (**Fig. 6.1**).

6.1 ARQUEOLOGIA FUNERÀRIA A L'AGER TARRACONENSIS FINS LA CONQUESTA FEUDAL, APUNTS SOBRE EL SEU CONEIXEMENT

El món funerari de Tàrraco i el seu territori ha estat ja objecte d'investigació pels treballs desenvolupats en els darrers anys per part de J. Ciurana, tant en la seva tesi com en un seguit d'interessants articles, centrant-se però en la forquilla cronològica dels segles I al III dC. El marc espacial estudiat per Ciurana abasta *mutatis mutandi* el què ara definim com el Camp de Tarragona, Penedès i Garraf. No inclou ni la Conca

1345 Per atansar-se al concepte de vil·la i vilar en època medieval vid. ISLA, A. 2001; SABATÉ CURULL, FL. 1997, p. 61-72.

1346 D'aquest tema se'n parlarà a les conclusions. Cfr. BONNASSIE, P. 1983, p. 228-233; VIRGILI, A. 1991, p. 32-34.

1347 FARRÉ HUGUET, J. 2005.

1348 És el cas de Mas Rimbau-Mas Mallol, del qual se'n parlarà més endavant.

de Barberà, en part perquè la informació de la que es disposa és bo i res, ni el Priorat, on les dades també són més que minses. Sí que s'ocupa i a bastament de l'estudi de les àrees funeràries de la *Colonia Iulia Urbs Triumphalis Tarraco*.¹³⁴⁹

El coneixement de les necròpolis de l'antiga capital de la Hispània Citerior és força ampli, tot i que amb desigualtats importants. Per exemple el que se sap d'època ibèrica és zero, i ben poc del període republicà, a excepció de la troballa a la zona del convent de Caputxins, de la inscripció bilingüe de *Fulvia Lintearia*¹³⁵⁰ que ens pot indicar on podria haver una zona d'enterraments en la encara poc coneguda fase republicana de la ciutat (**Fig. 6.2**). Afegim algunes evidències funeràries a l'àrea entre el port i el riu, com estatuària, inscripcions etc.¹³⁵¹ (**Fig. 6.3**). D'època imperial tenim el seguit d'estudis derivats de l'epigrafia, compilats recentment en la revisió del *Corpus Inscriptionum Latinarum*,¹³⁵² a més de les publicacions de les intervencions arqueològiques efectuades al llarg del temps. L'estat de la qüestió realitzat en el seu moment pel Taller-Escola d'Arqueologia (TED'A) el 1987 ha estat durant força anys un punt de partida important,¹³⁵³ complementat amb les aportacions com les de J. V. M. Arbeloa,¹³⁵⁴ D. Bea i A. Vilaseca,¹³⁵⁵ J. Menchon,¹³⁵⁶ I. Peña, D. Ynguanzo i J. Giné,¹³⁵⁷ i hem d'esperar a tenir una nova visió global de la fase imperial (**Fig. 6.4, 6.5**), com hem dit, amb la tesi de J. Ciurana. En el cas del barri del port, A. Lasheras també amb la seva tesi doctoral ha donat una àmplia visió diacrònica de l'evolució d'aquest sector suburbà fins arribar a la conquesta islàmica, tot incloent el tema funerari.¹³⁵⁸

Aspectes concrets s'han centrat de manera indirecta en el món funerari de Tàrraco, com les tesis doctorals de J. A. Remolà¹³⁵⁹ sobre les àmfores o d'A. Bermúdez¹³⁶⁰ centrada en la producció de material ceràmic de construcció, però encara inèdita. L'antropologia física ha estat objecte d'alguns treballs d'alt interès com el del metge J.

¹³⁴⁹ CIURANA, J. 2006; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2008a; CIURANA, J. 2008b; CIURANA, J. 200c, CIURANA, J. 2008d; CIURANA, J. 2008e; CIURANA, J. 2011; CIURANA, J. 2013a; CIURANA, J. 2013b.

¹³⁵⁰ MAYER, M.; VELAZA, J. 1993, núm. 2; PANOSA, I. 2009, inscripció c- 18.5 (p. 175) / CIL II² suppl. XIV, núm. 1284. Segons Velaza i Mayer, la transcripció és: *a'retake / atinbelau'r .antalskar / FVLVIA.LINTEARIA*. Desafortunadament aquesta peça està perduda.

¹³⁵¹ Es recullen a TED'A 1987, p. 181-191.

¹³⁵² CIL II² suppl. 14, 3 vol. (2011, 2012, 2016).

¹³⁵³ TED'A 1987, p. 181-191. Aportacions posteriors a GARCÍA NOGUERA, M.; REMOLÀ, J. A. 2000 i MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999.

¹³⁵⁴ ARBELOA, J. V. M. 1982-83; ARBELOA, J. V. M. 1985; ARBELOA, J. V. M. 1986-87a; ARBELOA, J. V. M. 1986-87b; ARBELOA, J. V. M. 1995.

¹³⁵⁵ BEA, D.; CARILLA, A.; VILASECA CANALS, A. 1999; BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; BEA, D.; NAVARRO, S.; GONZALEZ, A. 2015, p. 65-69.

¹³⁵⁶ MENCHON, J. 2000a; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002.

¹³⁵⁷ PEÑA, I.; YNGUANZO, M. D.; GINÉ, J. 2002.

¹³⁵⁸ LASHERAS, A. 2017; LASHERAS, A. 2018; LASHERAS, A.; TERRADO, P. 2018; LASHERAS, A.; RODRÍGUEZ, F.; TERUEL, F. 2015.

¹³⁵⁹ REMOLÀ, J. A. 2000.

¹³⁶⁰ Cfr. BERMÚDEZ, A. 1982-83.

Giné¹³⁶¹ o els d'E. Vives sobre els enterraments del Parc de la Ciutat o la necròpolis visigòtiques de l'Amfiteatre.¹³⁶² Manquen però publicacions àmplies de conjunts d'alt interès com el de Mas Rimbau-Mas Mallol,¹³⁶³ Ramon i Cajal,¹³⁶⁴ o el mausoleu del carrer Sant Auguri¹³⁶⁵ (**Fig. 6.6**). També cal aprofundir en els enterraments d'època tardana de la zona de la Catedral, Fòrum Provincial o Torre de Pilat.¹³⁶⁶

Per contra l'excepcionalitat de la Necròpolis de Tabacalera excavada aviat farà un segle per J. Serra Vilaró,¹³⁶⁷ va provocar en el seu moment l'exemplar i puntual publicació dels resultats dels treballs arqueològics, que encara són de consulta obligada per qui vulgui conèixer el món funerari de l'antiguitat tardana de la Mediterrània occidental. La posterior revisió per part de M. D. Del Amo és essencial per conèixer aquest espai,¹³⁶⁸ així com la darrera recapitulació que fa J. López en contextualitzar aquest impressionant espai paleocristià inclòs en la Llista de Patrimoni Mundial de la UNESCO (**Fig. 6.7**). Hem de sumar l'excavació i estudi del conjunt format per vil·la i basílica funerària/monestir del Parc Central.¹³⁶⁹ L'estudi dels sarcòfags i altres elements artístics també ha tingut interessants aportacions¹³⁷⁰ (**Fig. 6.8**). Afegim la investigació de l'epigrafia i les restes humanes del reliquiari de sant Cebrià de la Catedral de Tarragona.¹³⁷¹

Amb tota aquesta informació ja processada, s'ha considerat no incidir de nou ni en l'evolució dels sistemes d'enterrament de Tàrraco però si que es tractaran, com es veurà en el següent capítol, alguns aspectes sobre la topografia funerària prèvia a la conquesta àrabo-amazic d'inicis del segle VIII en relació a la configuració de la ciutat feudal a partir de finals del segle XI. Tornar a parlar de tipologies de tombes, aixovars i dipòsits rituals, inscripcions etc. quan ja han estat tractats amb prou fortuna, no aportaria gaire més de nou (**Fig. 6.9**).

Això si, s'han inclòs puntualment alguns elements importants, cas de la Torre dels Escipions o el columbari de Vila-rodona, doncs es considera que aporten un contrast interessant per entendre l'evolució del món funerari, i per tant del territori, entre l'antiguitat i època medieval (**Fig. 6.10**).

¹³⁶¹ GINÉ, J. 2011.

¹³⁶² VIVES BALMAÑA, E. 1987; VIVES BALMAÑA, E. 1990a.

¹³⁶³ BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; BEA, D.; NAVARRO, S.; GONZALEZ, A. 2015, p. 65-69; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1995; REMOLÀ, J. A.; MACIAS, J. M.; BURÉS, L.; NAVAJAS, M. 1994.

¹³⁶⁴ BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000.

¹³⁶⁵ ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLÀ, J. A. 2000.

¹³⁶⁶ BALIL, A. 1969, p. 23-33; POCIÑA, C. A.; REMOLÀ, J. A. 2000; HAUSCHILD, TH. 1992; HAUSCHILD, Th. 1993; HAUSCHILD, Th. 1996; HAUSCHILD, Th. 2006; SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 63-84.

¹³⁶⁷ SERRA VILARÓ, J. 1928; SERRA VILARÓ, J. 1929; SERRA VILARÓ, J. 1932; SERRA VILARÓ, J. 1935; SERRA VILARÓ, J. 1936; SERRA VILARÓ, J. 1948.

¹³⁶⁸ AMO, M. D. del 1978; AMO, M. D. del 1981; AMO, M. D. del 1989; AMO, M. D. del 1999.

¹³⁶⁹ LÓPEZ VILAR, J. 2005, LÓPEZ VILAR, J. 2006.

¹³⁷⁰ CLAVERIA, M. 2001; CLAVERIA, M.; RODÀ, I. 2013; RODÀ, I. 1979; RODÀ, I. 2013.

¹³⁷¹ GÓMEZ PALLARÈS, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 2017; MUÑOZ MELGAR, A.; GÓMEZ PALLARÈS, J.; ARMENTANO, N. 2019.

Quant al territori, hi ha força informació procedent tant de troballes casuals,¹³⁷² com intervencions antigues, no científiques o d'arqueòlegs no professionals o no acadèmics.¹³⁷³ S'ha de sumar un ampli ventall d'excavacions arqueològiques a partir dels anys 80 del segle XX derivades essencialment d'actuacions d'urgència, preventives etc. a causa de l'obra pública, urbanització o construcció d'equipaments de la petroquímica, el port, polígons industrials etc.¹³⁷⁴ Sumem a això, la sèrie de publicacions de temàtica local o dedicades al món funerari que s'han anat editant en els darrers anys, així com treballs d'inventari, cas de la Carta Arqueològica¹³⁷⁵ i la *Planimetria arqueològica de Tàrraco* per la ciutat romana.¹³⁷⁶

Queden per publicar de manera extensa conjunts de com la necròpolis del carrer dels Munts d'Altafulla,¹³⁷⁷ i l'aplicació més generalitzada de datacions radiocarbòniques, estudis d'ADN o estronci, que es van realitzant en altres contextos funeraris del país.¹³⁷⁸ Altres casos, com els mausoleus de la vil·la de la Barquera (Perafort) han estat editats poc després de la seva excavació.¹³⁷⁹ Quant a altres edificacions sepulcral, si bé s'han estudiat monuments com la Torre dels Escipions, n'hi ha que

¹³⁷² Força d'elles es coneixen per la premsa. Valgui com exemple: BALLART, E. 1973; BALLART, E. 1974; BALLART, E. 1976b; BALLART, E. 1979c; BALSSELLS, F. 2009.

¹³⁷³ Serveixin d'exemple: CAPDEVILA VALLVERDÚ, R. 1985; CARRERAS DEXEUS, J. 1945; CARRERAS DEXEUS, J. 1948; CARRERAS DEXEUS, J. 1952; GUITERT, J. 1936; MASSÓ, J. 1983a; MASSÓ, J. 1984a; ROMERO, V. 1977; SÁNCHEZ REAL, J. 1951b; SÁNCHEZ REAL, J. 1989c; VILASECA ANGUERA, S. 1930.

¹³⁷⁴ A tall d'exemple no exhaustiu: ADSERIAS, M., BRAVO, P.; GARCIA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; RAMON SARIÑENA, E. 2011; ADSERIAS, M.; CARBONELL, M. C.; BRAVO, P.; TEIXELL, I. 2011; ADSERIAS, M.; MUÑOZ, J. A.; SARDÀ, M. 1989; ADSERIAS, M.; RAMON SARIÑENA, E. 2004; ADSERIAS, M.; Ramon Sariñena, E. 2008; ARROYO, P.; LATORRE, J.; TEIXELL, I. 2003; CAÑELLAS, J.; PIÑOL, LL.; VERGÉS BOSCH, J. M. 1996; CAÑELLAS, J. 2008; CAPDEVILA VALLVERDÚ, R.; MASSÓ, J. 1976-1977; FARRÉ BARRUFET, R. 1989; FARRÉ BARRUFET, R. 1990a; FARRÉ BARRUFET, R. 1990b; FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011a; FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b; GENERA, M. 1990b; GENERA, M.; LALUEZA, C.; GIMÉNEZ, S. 1992; GARCÍA NOGUERA, M.; REMOLÀ, J. A. 2000; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1997; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1999; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007a; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1995; MUÑOZ MELGAR, A. 1991; OLESTI VILA, O.; PASTOR, I.; MENCHON, J. 2015; Pallejà, LI. 1984; PALLEJÀ, LI.; ROMERO, V. 1982; PALLEJÀ, LL.; ROMERO, V. 1993; REMOLÀ, J. A.; POCIÑA, C. 1998; SÁNCHEZ CAMPOY, E.; GUERRERO, LL. A.; SOLÉ, J. 1993; VERGÉS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996.

¹³⁷⁵ <https://eqipci.cultura.gencat.cat/login.aspx> Consultable *online* després de donar-se d'alta (consulta 13.03.2021).

¹³⁷⁶ ADSERIAS, M. 1998; CASA, C. de la; MENCHON, J. 2002; DASCA, A.; ROVIRA, J. 1991; GONZALO, X.; MARTÍ, R. 2015; GURT, J. M., MACIAS, J. M. 2001; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1999c; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999; MASSÓ, J. 1979; MASSÓ, J. 1987a; MASSÓ, J. 1989b; MASSÓ, J. 1990a; MASSÓ, J. 1990b; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 1997; MASSÓ, J. 2003b; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 1995ax; MENCHON, J. 1995ba; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2009b; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J. 2019f; MENCHON, J. 2020a; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; *Planimetria* 2007; RODRÍGUEZ MARTORELL, F. 2013; ROIG PÉREZ, J. F. 2014.

¹³⁷⁷ GARCÍA NOGUERA, M.; MACIAS, J. M.; TEIXELL, I. 1999

¹³⁷⁸ ADSERIAS, M.; BRAVO, P.; GARCIA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; RAMON SARIÑENA, E. 2011.

¹³⁷⁹ LÓPEZ VILAR, J. 1993a; LÓPEZ VILAR, J. 1999-2000.

necessiten encara un estudi més aprofundit o ja definitiu, com el cas de Vila-rodona o els dos mausoleus del Cogoll-El Burguet.¹³⁸⁰

Tractarem en aquest capítol les necròpolis datables a partir del baix imperi, algunes ja estudiades per J. Ciurana. El llistat d'actuacions és ampli i han estat d'obligada referència les publicacions locals i els estats de la qüestió sobre el territori de Tàrraco, vil·les romanes etc. encara que s'està a l'espera de la difusió científica més detallada d'actuacions en jaciments com la Torre Bargallona (Cambrils),¹³⁸¹ el Camí del Pi del Burgar (Reus)¹³⁸² o Vilardida (Montferri-Vila-rodona) que aporten informació d'alt interès pels segles V-X.¹³⁸³ Conjunts com els de La Llosa¹³⁸⁴ o Cal·lípolis han estat tractats, però fora bo que en el segon cas, per exemple, es continuessin els treballs i es tingués una publicació global.¹³⁸⁵ En el cas dels Munts, tot indica que aviat tindrem una monografia completa sobre aquest jaciment.¹³⁸⁶ Quant a Centelles, resta oberta encara la seva interpretació definitiva, i sembla allunyar-se força la idea que sigui un mausoleu paleocristià.¹³⁸⁷ Finalment, cal descartar definitivament l'origen local de l'alveus de pòrfir de la tomba de Pere el Gran a Santes Creus, doncs la documentació diplomàtica ja va verificar fa temps la seva procedència siciliana¹³⁸⁸ (**Fig. 6.11**).

Escassa fortuna han tingut els conjunts d'enterraments aïllats en zona de muntanya, de manera que són poques les actuacions realitzades i publicades en els darrers 40 anys, com les tombes de Nerola amb l'estudi antropològic d'E. Vives (Vimbodí),¹³⁸⁹ el Mas del Tancat -tot i datada inicialment com a neolítica- a la Morera de Montsant,¹³⁹⁰ el Mas de Llaneta d'Alcover. Però queda pendent una publicació completa del conjunt

¹³⁸⁰ CID, C. 1947; CID, C. 1948; CORTÉS CORTÉS, R.; BERMÚDEZ, A.; LUCENA, A. M. 1985; DUPRÉ, X. 1987; DUPRÉ, X. 1996; GRIS, F.; RUIZ DE ARBULO, J. 2018; ROVIRA SORIANO, J.; DASCA, A. 1994; SANMARTÍ, J. 1984.

¹³⁸¹ FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011a, FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b.

¹³⁸² Intervenció inèdita. Hi ha notícia a la premsa: BALSELLS, F. 2009.

¹³⁸³ MORERA CAMPRUBÍ, J.; CUBO, A. en premsa.

¹³⁸⁴ GARCÍA NOGUERA, M.; MACIAS, J.M.; MENCHON, J.; PUCHE, E.; RAMÓN, E.; REMOLÀ, J. A. 2001; GARCIA NOGUERA, M.; PUCHE, J. M. 2000; GARCÍA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; TEIXELL, I. 2013.

¹³⁸⁵ CIURANA, J. 2011, p. 518-519; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 2008; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 2008; MACIAS, J. M. 2000; MACIAS, J. M.; TUSET, F. 1996; SÁNCHEZ REAL, J. 1960; SÁNCHEZ REAL, J. 1989b.

¹³⁸⁶ Sobre la vil·la, vid.: RAMON SARIÑENA, E.; TARRATS, F. 1999; TARRATS, F.; MACIAS, J. M.; Ramon Sariñena, E.; REMOLÀ, J. A. 1998b; TARRATS, F.; MACIAS, J. M.; RAMON SARIÑENA, E.; REMOLÀ, J. A.; MAROT, T.; KOPPEL, E. M. 1998a; TARRATS, F.; RAMON SARIÑENA, E.; MACIAS, J. M. 1998; TARRATS, F.; REMOLÀ, J. A. 2008; TARRATS, F.; REMOLÀ, J. A.; SÁNCHEZ GIL DE MONTES, J. 2008

¹³⁸⁷ ARBEITER, A. 1989; ARBEITER, A. 2010; ARCE, J. 2002; ARCE, J. 2006; HAUSCHILD, Th. 1966; REMOLÀ, J. A. 1998; REMOLÀ, J. A.; PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013; SCHLUNK, H. 1959; SCHLUNK, H. 1966; SCHLUNK, H. 1988; SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1962; SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1986; WARLAND, R. 1994.

¹³⁸⁸ DUPRÉ, X. 1997.

¹³⁸⁹ ADSERIAS, M.; MUÑOZ, J. A.; SARDÀ, M. 1984; CARRERAS CASANOVAS, A. 1984; CARRERAS CASANOVAS, A. 2000a; CARRERAS CASANOVAS, A. 2006; DUPRÉ, X. 1984; VIVES BALMAÑA, E. 1989, VIVES BALMAÑA 1990, p. 78-79.

¹³⁹⁰ DUPRÉ, X.; VILARDELL, R. 1985; VIVES BALMAÑA, E. 1985.

de Tuells,¹³⁹¹ a Forès (Conca de Barberà) i cal continuar el projecte de la Roca del Grínjol a Prades ¹³⁹² (**Fig. 6.12**).

La majoria de la informació d'aquests conjunts funeraris, essencials per mostrar l'enllaç entre el món antic i medieval procedeix, com es veurà, d'excavacions antigues en bona part estudiades per S. Vilaseca i A. Prunera,¹³⁹³ i revisades fa uns anys en treballs de qui subscriu (**Fig. 6.13**). Sorpresivament alguns estudis que han pretès veure l'evolució d'aquests territoris fins la conquesta feudal, no les han tingut prou en consideració, potser perquè han estat incapaçs d'aportar res de vàlid en el coneixement històric del període.¹³⁹⁴

En el sentit contrari, la serendípia per no dir casualitat, les anàlisis radiocarbòniques de jaciments en principi protohistòrics com la Coveta de l'Heura (Ulldemolins)¹³⁹⁵ obren les portes a enquadrar alguns espais funeraris alt medievals en aquestes terres, encara que hi ha pendent localitzar enterraments amb sèries àmplies i clares vinculables al món andalusí, com també als jueus, si exceptuem el cas de Mas Rimbau-Mas Mallol de Tarragona,¹³⁹⁶ o l'estudi d'un significatiu conjunt d'inscripcions mosaicues, algunes d'elles d'època antiga en el cas de Tàrraco i Els Pallaresos, i ja posteriors a la conquesta en diverses poblacions del territori, com les de Falset¹³⁹⁷ (**Fig. 6.14**). Recordem també la identificació de fossars funeraris jueus a partir de la documentació diplomàtica com tenim a Montblanc, encara que el contrast arqueològic no ha estat de moment possible.¹³⁹⁸ I d'on els documents medievals diuen que havia aquest fossar, prop dels Molins de la Vila, algunes peces de bronze amb inscripció en hebreu que poden ser amulets de persones enterrades,¹³⁹⁹ similars als dels de les inhumacions del *progrom* de 1348 a l'aljama de Tàrraga (**Fig. 6.15**).¹⁴⁰⁰

Ja d'època feudal ens trobem amb intervencions arqueològiques de necròpolis vinculables clarament amb esglésies romàniques i gòtiques, com Sant Pere de les Roques d'Aguiló,¹⁴⁰¹ Sant Miquel i Sant Francesc de Montblanc,¹⁴⁰² o l'Espluga de

¹³⁹¹ BATISTA, R.; FERRER MORRÓN, M. 1993; CARRERAS CASANOVAS, A. 2011c; FARRÉ BARRUFET, R. 1989; FARRÉ BARRUFET, R. 1990a; FARRÉ BARRUFET, R. 1990b; GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978a; MENCHON, J. 1995as.

¹³⁹² OLESTI VILA, O.; PASTOR, I.; MENCHON, J. 2015.

¹³⁹³ VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis.

¹³⁹⁴ GUIDI SÁNCHEZ, J. J. 2012.

¹³⁹⁵ MONJO, M.; MONTERO, I.; RAFEL, N. en premsa.

¹³⁹⁶ BEA, D.; NAVARRO, S.; GONZALEZ, A. 2015, p. 65-69.

¹³⁹⁷ ARCO, A. del 1918; CANÓS, I. 1996; CANÓS, I. 2002; CANTERA, F. 1955; CASANOVAS MIRÓ, J. 2004; CASANOVAS MIRÓ, J. 2005; CASANOVAS MIRÓ, J. 2013; FELIP SÁNCHEZ, J. 2001; FELIP SÁNCHEZ, J. 2016; LASCORZ, A. 2009; MENCHON, J.; SERRANO COLL, M. en premsa; MILLÀS I VALLINCROSA, J. M. 1957; SCHWAB, M. 1906; SECALL, G. 1983; SECALL, G. 1984.

¹³⁹⁸ FELIP SÁNCHEZ, J. 2016.

¹³⁹⁹ Són troballes "casuals" d'aficionats locals que han lliurat peces al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. No deixa de ser curiós que "casualitat" és sovint eufemisme de la correlació detector de metalls i aparició de peça arqueològica.

¹⁴⁰⁰ SAULA, O. 2014.

¹⁴⁰¹ MASSÓ, J. 1984b; MENCHON, J. 1995d.

Francolí si parlem de la Conca de Barberà (**Fig. 6.16**), així com la Catedral de Tarragona¹⁴⁰³ i Santa Maria del Miracle¹⁴⁰⁴ (**Fig. 6.17**). Hem de comptar amb el seguit d'estudis que s'han realitzat des de l'òptica de la història de l'art o l'epigrafia.¹⁴⁰⁵ Montblanc,¹⁴⁰⁶ Poblet,¹⁴⁰⁷ Santes Creus i les seves tombes reials,¹⁴⁰⁸ la Catedral de Tarragona¹⁴⁰⁹ etc. són de referència obligada, tot i que ja no entren en l'abast d'aquesta tesi (**Fig. 6.18**). Sarcòfags, làpides i esteles han estat objecte d'investigació en monografies com una dedicada a la Conca¹⁴¹⁰ (**Fig. 6.19**), o en un llistat ampli d'articles i notícies, essent les comarques del sud de Catalunya un dels referents peninsulars i europeus en l'estudi de les esteles¹⁴¹¹ (**Fig. 6.20**). La relació dels nous espais funeraris generats pel feudalisme ha estat objecte d'atenció, mal que tangencial, en l'estudi urbanístic de la generació de viles, pobles i ciutats del Camp, Conca i Priorat,¹⁴¹² com es pot veure per exemple al ja clàssic volum XXI de *Catalunya romànica*¹⁴¹³ i el la seva continuïtat a l'*Art gòtic a Catalunya*.¹⁴¹⁴

En el desenvolupament d'aquest capítol es procedirà a analitzar dos aspectes d'aquesta panoràmica: els conjunts funeraris vinculats als establiments de l'*ager tarraconensis* -diguem-ne vil·les-, els conjunts funeraris aïllats o en àrea oberta no vinculables a vil·les. En el següent es farà una panoràmica de la topografia funerària de Tàrraco fins la conquesta àrabo-berber, i com es recupera la ciutat a partir del segle XI, amb la implantació d'espais religiosos i funeraris en bona part en llocs amb les mateixes funcionalitats en època antiga. Aquesta constatació fa pensar en una certa continuïtat de poblament en la vella capital provincial. No és pas un tema nou ni inèdit, però no seria lògic parlar del territori de Tàrraco i obviar la ciutat.

¹⁴⁰² ADSERIAS, M.; CARBONELL, M. C. 2003; MENCHON, J. 1996b; MENCHON, J. 2007c; VILA CARABASSA, J. M. 2015d.

¹⁴⁰³ MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A.; TEIXELL, I. 2007c; MENCHON, J. 1995d.

¹⁴⁰⁴ MENCHON, J. 1995i; TED'A 1990c, p. 281-283.

¹⁴⁰⁵ Cas de Francesca Español amb els sarcòfags baix medievals: ESPAÑOL, F. 1984; ESPAÑOL, F. 1998a; ESPAÑOL, F. 2002; ESPAÑOL, F. 2007; ESPAÑOL, F. 2011b; ESPAÑOL, F. 2015.

¹⁴⁰⁶ LIAÑO, E. 1976, p. 59-176; LIAÑO, E. 1983, vol. II, p. 62-77; SÁNCHEZ REAL, J. 1980.

¹⁴⁰⁷ ARCO, A. del 1887; CABESTANY, J. F. 1982a; CABESTANY, J. F. 1982b.

¹⁴⁰⁸ MALGOSA, A.; ARMENTANO, N.; GALTÉS, I.; ISIDRE, A.; PRATS-MUÑOZ, G.; SUBIRANAS, C.; PIGA, G. 2015.

¹⁴⁰⁹ LIAÑO, E. 1979-1980; LIAÑO, E. 1980; LIAÑO, E. 1987b; LIAÑO, E. 2002; MENCHON, J.; SERRANO COLL, M. 2020; SERRANO COLL, M. 2014a; SERRANO COLL, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁴¹⁰ MENCHON, J. 1996a

¹⁴¹¹ MENCHON, J.; TÉVAR, A 1993; UCLA, P. 1990. Un resum a MENCHON, J. 2020b.

¹⁴¹² ADSERIAS, M.; MENCHON, J.; MESTRES, D. 2003; ADSERIAS, M.; MENCHON, J.; MESTRES, D. 2007; BOTO, G. en premsa; ESPAÑOL, F. 1983; MACIAS, J. M., MENCHON, J., MUÑOZ MELGAR, A. 1999a; MENCHON, J. 2015c; MENCHON, J. 2015d; MENCHON, J. 2020 *passim*; MENCHON, J.; PIÑOL, LI. 2000; RIU-BARRERA, E. 1987a; VILA CARABASSA, J. M. 2015b.

¹⁴¹³ *Catalunya romànica* vol. XXI.

¹⁴¹⁴ DDA 2003b.

6.2 NECRÒPOLIS VINCULADES A EXPLOTACIONS RURALS DE L'AGER TARRACONENSIS

Si ens referim al coneixement del món funerari d'aquests establiments rurals en el que hom coneix com el baix imperi i/o l'antiguitat tardana,¹⁴¹⁵ hem de parlar de les troballes d'enterraments en una colla de llocs. Per exemple, a l'antiga Universitat Laboral de Tarragona,¹⁴¹⁶ a la partida de la Grassa (Constantí), d'on també procedeix un extraordinari tresor de moneda visigoda;¹⁴¹⁷ i notícies de la localització d'una necròpolis de tombes obertes a la roca i material romà reaprofitat.¹⁴¹⁸

També hi ha dades a la Nou del Gaià, on es va localitzar un sarcòfag que aprofita un epígraf dels segles III-IV amb onomàstica grega.¹⁴¹⁹ Al coll de Creus, entre la Pobla de Montornés i Altafulla als anys 60 del segle XX es van trobar tombes de *tegulae*.¹⁴²⁰ Al Morell es van trobar enterraments a la vil·la dels Hospitals,¹⁴²¹ i a la Pobla de Mafumet, a la vil·la excavada en el complex petroquímic (Fig. 6.21).

A Vila-seca hi ha constància d'enterraments a la vil·la de Cal·lípolis: tombes de *tegulae* obertes en nivell del segle III, i cistes de blocs de pedra orientades oest-est.¹⁴²² Cal destacar una tomba infantil en àmfora datada entre els segles VI i VII. A Perafort es van excavar dos mausoleus tardoromans (Fig. 6.22),¹⁴²³ i a la vil·la dels Munts d'Altafulla es va descobrir una important necròpolis de fosses, com després es comentarà. De Vilallonga del Camp procedeix una inscripció dels segles III-IV,¹⁴²⁴ i una altra als Pallaresos, que es va trobar amb enterraments de tègules i d'àmfora. Es tracta d'un epitafi funerari jueu dedicat a Isidora.¹⁴²⁵

De Reus hi ha dades de diferents necròpolis d'aquest període. Un cas és el de la vil·la de Pòrporos o del mas de Valls, on excavacions poc abans de la Guerra Civil (1936-1939) van localitzar enterraments orientats nord-oest/sud-est: tombes de *tegulae* de secció triangular i rectangular, alguna amb tatxes de ferro, fossa amb coberta de *tegulae*, una tomba amb túmul i combinació de *tegulae* i lloses. També es va localitzar un petit sarcòfag¹⁴²⁶ (Fig. 6.23).

1415 Vid. *infra* i el resum MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; 1999c. Vid. També MENCHON, J. 2012b.

1416 SÁNCHEZ REAL, J. 1989b; MASSÓ, J. 1999a; MENCHON, J. 2012b.

1417 IRAT núm. 17/ CIL II 2 suppl.14, núm. 2281-2282; PAPIOL, LI. 1973-1974; PAPIOL, LI. 1985; PALOL, P. de 1953, p.127-132; RODNEY, T. 1999; MASSÓ, J. 1990b, p. 20; MASSÓ, J. 1990c; MENCHON, J. 2012b.

1418 Efemèrides Tarragonines 1924

1419 IPAC 7024 i 7025; IRAT 2010, núm. 49/ CIL II² suppl. 14, núm. 2329; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; RODÀ, I. 1979.

1420 IPAC 7060; GIRÓ ROMEU, P. 1964; MENCHON, J. 2016c; SANZ MARTÍNEZ, M. 1975a.

1421 MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007a

1422 Cfr. MACIAS, J. M.; TUSET, F. 1996; MACIAS, J. M. 2000; MENCHON, J. 2012b.

1423 IPAC 7032; LÓPEZ VILAR, J. 1993a; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; MENCHON, J. 2012b.

1424 RIT núm. 917 / IRAT núm. 50; CIL II² suppl. 14, 2292; MENCHON, J. 2012b.

1425 RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II² suppl. 14 núm. 2295; ARCO, A. del 1918; SCHWAB, M. 1906; NOY, D. 1993, p. 259-261; CASANOVAS MIRÓ, J. 2005, p. 86; MENCHON, J. 2012b.

1426 CARRERAS DEXEUS, J. 1945; CARRERAS DEXEUS, J. 1945; CARRERAS DEXEUS, J. 1948; CARRERAS DEXEUS, J. 1952; MASSÓ, J. 1979; MASSÓ, J. 2007, p. 15-50.

Altres enterraments es localitzen al Vilar / Hort Lluny,¹⁴²⁷ Mas del Rofes¹⁴²⁸ i els Antigons.¹⁴²⁹ També tenim notícies de necròpolis a la Selva del Camp, al Vilar de la Quadra del Paborde i a l'ermita de Parets Delgades.¹⁴³⁰ De la de la Mare de Déu de la Riera (Borges del Camp) procedeix un sarcòfag amb inscripció del segle III.¹⁴³¹ A Riudecols es van trobar enterraments a la partida de les Roques¹⁴³² (Fig. 6.24).

Al terme de Cambrils sabem d'enterraments en diferents punts com la vil·la de l'Esquirol,¹⁴³³ la Parellada,¹⁴³⁴ la Llosa,¹⁴³⁵ el Torrent,¹⁴³⁶ un sarcòfag als Tallats.¹⁴³⁷ La necròpolis excavada a principis dels anys 90 del segle XX al costat de l'ermita de la Mare de Déu del Camí¹⁴³⁸ mostra una petita agrupació funerària, de la que es van estudiar quatre tombes de *tegulae* orientades est-oest, en les quals havia interessants dipòsits funeraris, bàsicament ceràmiques locals i d'importació africana, ofrenes i aixovars com arracades d'or. Es data entre els segles III-IV dC¹⁴³⁹ (Fig. 6.25).

A Riudoms, cal fer esment de la necròpolis del Mas del Fesoler, amb tombes de lloses, *tegulae* i *imbrices* a doble vessant, àmfores, orientades nord-sud i est-oest, en una de les quals es va trobar una sivella visigòtica.¹⁴⁴⁰ Un altre cas és el de mas de Barenys,¹⁴⁴¹

1427 IPAC 4446; RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II² suppl. 14 núm. 2261; RIT núm. 915/ IRAT núm. 21/ CIL II² suppl. 14, núm. 2260; ARRAYÁS, I. 2002, p. 670-671; BROCA, G. M. de 1907; CIURANA, J. 2011, p. 509-510; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; MASRIERA, A. 1912; MASSÓ, J. 2003b; MENCHON, J. 2012b; Troballes 1913; VILASECA ANGUERA, S. 1920; VILASECA ANGUERA, S. 1930.

1428 IPAC 3610; MASSÓ, J. 1993b; MENCHON, J. 2012b.

1429 IPAC 3577, 3685; 4448; CAPDEVILA VALLVERDÚ, R.: MASSÓ, J. 1976-77; CIURANA, J. 2011, p. 517; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; MASSÓ, J. 1990a, p. 54, 47; RAMON SARIÑENA, E. 1987.

1430 MASSÓ, J. 1990c; MENCHON, J. 2012b; OLLÉ, A.; VALLVERDÚ, J. 2000.

1431 RIT núm. 916/IRAT núm. 22/ CIL II 2., suppl. XIV núm. 2257; MASSÓ, J.; RAMON SARIÑENA, E. 1986; MENCHON, J. 2012b.

1432 MENCHON, J. 2012b; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

1433 IPAC 4209; CIURANA, J. 2011, p. 516; MASSÓ, J. 1985^a; MASSÓ, J. 1990a, p. 34-35, 47; MASSÓ, J. 1990b, p. 34-35; MENCHON, J. 2012b; RAMON SARIÑENA, E. 1990; RAMON SARIÑENA, E. 1993.

1434 ARRAYÁS, I. 2002, p. 633-634; CIURANA, J. 2011, p. 521; MASSÓ, J. 1990a, p. 46-50; MAUREL, M.; FUSTER, E. 1987; MENCHON, J. 2012b.

1435 MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; 1999c; MASSÓ, J. 1999a; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2001b; MENCHON, J. 2012b; RAMON SARIÑENA, E.; MENCHON, J.; MASSÓ, J. 1999.

1436 MASSÓ, J. 1990a, p. 54.

1437 MASSÓ, J. 1990a, p. 46.

1438 IPAC 4165; RIT 935/ CIL II² suppl. 14, núm. 4954/ IRAT 75; BOADA, E. 1970; MASSÓ, J. 1990a, p. 51; MASSÓ, J. 1990a, p. 51; 1991; CIURANA, J. 2011, p. 520; MENCHON, J. 2012b.

1439 Si bé en altres estudis havíem inclòs una necròpolis al castell de Vilafortuny, cal corregir aquest particular doncs si bé hi ha evidències d'un establiment d'època ibèrica o romana, les dues inscripcions funeràries allí conservades -i després al museu Salvador Vilaseca de Reus i cedides al de Cambrils- procedeixen realment de la ciutat de Tarragona. En concret són els epígrafs RIT 262/ CIL II², suppl. 14, núm. 4199/ IRAT 90 i RIT 262 / CIL II² suppl. 14 núm. 1120/ IRAT 91. Cfr. MASSÓ, J. 1991a, p. 38, 53-54; IPAC 3511 i MENCHON, J. 2012 b.

1440 IPAC 3669; ADSERIAS, M. 1998, p. 89-90; CIURANA, J. 2011, p. 517-518; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; MASSÓ, J. 1983; MENCHON, J. 2012b; SÁNCHEZ REAL, J. 1989b; SÁNCHEZ REAL, J. 1989c; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, p. 25-46.

1441 IPAC 3670; MASSÓ, J. 1984a; MASSÓ, J.; RAMON SARIÑENA, E. 1994b; MENCHON, J. 2012b; PALLEJÀ, LI. 1982; PALLEJÀ, LI. 1984; PALLEJÀ, LI.; ROMERO, V. 1993; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

del qual se'n parlarà més endavant, com també la de l'Hort del Pelat¹⁴⁴² (Fig. 6.26). A l'Alt Camp s'han localitzat enterraments a la vil·la romana del Mas del Gassol, a Alcover,¹⁴⁴³ i tombes de lloses al Cogoll.¹⁴⁴⁴ De Vallmoll procedeix un sarcòfag¹⁴⁴⁵ i de Montferri (Mas Ravell) hi ha notícia de la localització d'enterrament de *tegulae* a doble vessant associats a peces de *terra sigillata africana* A.¹⁴⁴⁶

Quant a la notícia de vestigis arqueològics d'edificis culturals cristians al Camp durant l'antiguitat tardana, ara per ara poca cosa podem dir, a excepció de peces d'escultura funerària visigòtica: un capitell de pilastra a la vil·la de Centelles, un de corintzant de l'ermita de Parets Delgades, un fragment de capitell de la partida del Cogoll, Alcover i una columneta d'altar de Santes Creus.¹⁴⁴⁷ Sabem, però, que en el concili Tarraconense del 516 es documenta l'interès per les esglésies rurals,¹⁴⁴⁸ tema que també s'aborda en els diferents concilis hispans de l'època.¹⁴⁴⁹

Cal tenir també present la superposició d'algunes esglésies documentades després de la conquesta feudal, i fins i tot més tard, sobre assentaments romans,¹⁴⁵⁰ com el cas ja esmentat de la Mare de Déu del Camí de Cambrils, l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, a les Borges del Camp o el cas esmentat de Parets Delgades, a la Selva del

1442 AROLA, R.; BEA, D. 2002; MENCHON, J. 2012b.

1443 CAÑELLAS, J.; PIÑOL, LL.; VERGÉS BOSCH, J. M. 1996; CAÑELLAS, J. 2008; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 546; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1997; MENCHON, J. 2012b; PIÑOL, LL.; LÓPEZ VILAR, J.; J. 1999; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 102, 104.

1444 IPAC 7170 i 7171; MASSÓ, J. 1987a.

1445 LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; SÁNCHEZ REAL, J. 1951b; CLAVERIA, M. 2001, p. 67; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 541-542; MENCHON, J. 2012b.

1446 IPAC 973; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 544; MENCHON, J. 2012b; NAVARRO, F. 1969-70.

1447 DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2011b, p. 112, 121-123. Data les peces del Cogoll i Paretdelgada al segle VI. Vid. També: MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; 1996; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; 1999b; ; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 1995; PALOL, P. de 1957.

1448 2001, p. 74.

1449 SOTOMAYOR, M. 1994; VILELLA, J. 2008.

1450 Tot i que s'ha parlat en capítols anteriors, val la pena recordar que aquesta realitat arqueològica es palesa en no pocs punts de Catalunya. Un cas eloqüent és el de l'església de Sant Valentí de les Cabanes (Alt Penedès) on el temple romànic del segle XIII es construeix sobre una vil·la romana de la qual fins i tot aprofita un paviment d'*opus tessellatum*. Certament es podria pensar en una reocupació del lloc, però hi ha documentada una església al segle XI, de la qual no s'han localitzat vestigis. Caldria pensar però, que aquesta església no fos realment la continuïtat d'ocupació d'alguna o algunes de les estances de la vil·la. Quant a la cronologia final de la vil·la romana, hi ha un fet interessant, tal com ens diuen els excavadors: "L'abandó de la vil·la, de moment, no es pot datar. L'excavació de fora del temple ha palesat la mancança dels estrats més superficials, a causa de les actuacions modernes. Lògicament a la nau [on es localitza el paviment] no es conservava cap nivell posterior al mosaic, i els reblliments de la sagristia i el braç N del transsepte havien estat remoguts amb motiu dels canvis de l'època barroca. De totes maneres, cal pensar que l'explotació romana que no es va veure afectada per cap destrucció violenta a l'antiguitat tardana, podria haver patit un abandonament molt lent, com altres jaciments del Penedès o del Garraf, on aquest procés degué tenir lloc en el període visigòtic" (LÓPEZ MULLOR, A. et alii 1992, p. 21). Al Baix Penedès, hi ha el cas del priorat de Santa Oliva (vid. ARROYO, P.; LATORRE, J.; TEIXELL, I. 2003). Un primer llistat d'aquestes superposicions i/o continuïtats el varem publicar a MENCHON, J. 2009b.

Camp.¹⁴⁵¹ Jordina Sales estudia aquests casos, i proposa també que succeeixi el mateix amb l'església de Sant Martí d'Altafulla¹⁴⁵² (Fig. 6.27).

A la Conca de Barberà coneixem menys necròpolis d'època romana associables a vil·les, cas de la Granja Mitjana,¹⁴⁵³ o Riudabella I (Fig. 6.28).¹⁴⁵⁴ Poques sabem al Priorat, com la cripta de Can Montagut a Marçà o la Font del Molar-el Fondal de l'Aigua¹⁴⁵⁵ (Taula 6.1).

6.3 NECRÒPOLIS AÏL·LADES O DEL CAMP DE TARRAGONA, CONCA DE BARBERÀ I PRIORAT

L'estudi de les necròpolis isolades, sigui excavades a la roca, sigui de fosses, sigui de caixa de lloses s'ha tractat més des de la historiografia local i des de la historiografia medieval, bàsicament arqueològica, que no pas des de la de l'antiguitat tardana.

Hem de fer menció dels treballs desenvolupats pel departament d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona, en bona part exposats en el ja clàssic annex II de la revista *Acta/mediaevalia*, "Necròpolis i sepultures medievals a Catalunya," que recull una sèrie d'articles sobre metodologia, enterraments antropomorfs, sepultures, etc. En un context més ampli, s'ha de fer esment de les aportacions de la col·lecció *Catalunya romànica*,¹⁴⁵⁶ que en els seus diferents volums comarcals ha exposat una munió de dades relatives a aquestes necròpolis, i el volum *Del romà al romànic*, publicat el 1999.¹⁴⁵⁷

No podem oblidar els treballs que a l'entorn dels germans Enrich i posteriorment per ells mateixos i J. Sales, L. Pedraza, etc.¹⁴⁵⁸ S'han centrat en la comarca de l'Anoia o han abordat, cas de J. Sales,¹⁴⁵⁹ el tema des d'una perspectiva general. Cal també

1451 RIT núm. 916/IRAT núm. 22/ CIL II 2., suppl. XIV núm. 2257; MASSÓ, J.; RAMON SARIÑENA, E. 1986; MASSÓ, J. 2007. És significatiu que la primera ubicació del nucli urbà de les Borges és al costat d'aquesta ermita. Vid.: FUENTES, M. M. 1995; MENCHON, J. 2012b.

1452 SALES, J. 2012, p. 301-305.

1453 BERGADÀ ESCRIVÀ, A. 1978, p. 78; MENCHON, J. 2012b.

1454 IPAC 631; BERGADÀ 1978; MENCHON, J. 2012b; Noticiari 1994. Si bé en altres publicacions, cas de Menchon, J. 2012b, vam donar referència de la necròpolis de Pla de la Torre on diem que havia notícies d'enterraments. És cert, i es deuen correspondre a tombes de lloses, doncs la procedència de la notícia és Vilaseca, S.; Prunera, A. 1966. Ara bé no es correspon a la fitxa IPAC 13059, que és un camp d'urnes cineràries relacionable amb el jaciment ibèric del mateix nom. Quedi aquí esmenat l'error.

1455 IPAC 2425; MENCHON, J. 2012b; NOGUERA, J. 2006; RAFEL, N. *et alii* 2008; VILASECA ANGUERA, S. 1930; GENERA, M. 1991b, p. 125.

1456 *Catalunya romànica* 1984-1998.

1457 *Del romà al romànic* 1999.

1458 ENRICH, J. 1993; ENRICH, J.; ENRICH, J. 1974; ENRICH, J.; ENRICH, J. 1993; ENRICH, J.; ENRICH, J. 1998; ENRICH, J.; ENRICH, J.; SALES, J. 1999; ENRICH, J.; SALES, J.; ENRICH, J. 2003; SALES, J. 1993-94.

1459 SALES, J. 1997; SALES, J. 2003; SALES, J. 2004; SALES, J. 2014; SALES, J.; PEDRAZA, L. 1993; SALES, J.; ENRICH, J.; ENRICH, J. 2004; SALES, J.; ENRICH, J.; SERRA, J. 1996.

destacar els estudis de J. M. Bosch i J. Vallès;¹⁴⁶⁰ I. Ollich i S. Raurell sobre les tombes aïllades d'Osona (**Fig. 6.29**),¹⁴⁶¹ els de F. Clariana a la zona del Maresme i els de Batista i M. Ferrer o J. Bonamusa¹⁴⁶² (**Fig. 6.30**).

En un marc més ampli, referent a necròpolis relacionades amb possibles temples, però que no volem deslligar amb les que ara tractem, cal parlar de les investigacions del Servei de Patrimoni Arquitectònic de la Diputació de Barcelona,¹⁴⁶³ el Patrimoni Artístic Nacional d'Andorra (**Fig. 6.31**),¹⁴⁶⁴ les excavacions de Santa Margarida de Martorell¹⁴⁶⁵ i els treballs que s'han publicat sobre l'important conjunt d'Olèrdola¹⁴⁶⁶ o l'església de Sant Menna.¹⁴⁶⁷ En el capítol anterior s'ha parlat sobre aquest tema amb més profunditat (**Fig. 6.32**).

Finalment, no es poden menystenir les comunicacions i ponències presentades al congrés en homenatge al Dr. Manuel Riu, malaguanyadament encara inèdites,¹⁴⁶⁸ els estudis d'arquitectura funerària de G. Ripoll¹⁴⁶⁹ o les publicacions de conjunts funeraris com els de les Goges, els Munts o Mas Rimbau-Mas Mallol (**Fig. 6.33**).¹⁴⁷⁰ Afegim les aportacions dels congressos d'arqueologia medieval i moderna a Catalunya,¹⁴⁷¹ així com els diferents estudis locals i comarcals, sense oblidar el seminari sobre necròpolis celebrat el 2009¹⁴⁷² així com un seguit d'actuacions estudis i

¹⁴⁶⁰ BOSCH CASADEVALL, J. M. 2012; BOSCH CASADEVALL, J. M.; VALLÈS, J. 1988; BOSCH CASADEVALL, J. M.; VALLÈS, J. 1988; VALLÈS, J.; BOSCH CASADEVALL, J. M. 1994.

¹⁴⁶¹ OLLICH, A.; CABALLÉ, A. 1986-1987; OLLICH, I.; RAURELL, S. 1989; OLLICH, I.; VIVES BALMAÑÀ, E. 1986.

¹⁴⁶² BATISTA, R.; BONAMUSA, J. 1976; BATISTA, R.; FERRER MORRÓN, M. 1993; BONAMUSA, J. 1977; BONAMUSA, J. 1994; BONAMUSA, J.; CLARIANA, F.; GARÍ, R. I. 2003; CLARIANA, F. 1992; CLARIANA, J. F.; OROBITG, M. J.; PORTILLO, T.; PREVOSTI, M. 1986; JÁRREGA, R.; CLARIANA, J. F. 1990.

¹⁴⁶³ L'extensa producció científica d'aquest departament de la Diputació de Barcelona es pot resseguir en la bibliografia per l'equip dirigit fins 2017 per Alberto López Mullor i seguit després del seu traspass per J. Fierro i Àlvar Caixal. Com a referent bibliogràfic vid. SENSE AUTOR 2020.

¹⁴⁶⁴ En bona part recollits als volums publicats per la Fundació Enciclopèdia Catalana, *Andorra romànica*, *Catalunya romànica* vol. VI i *Del romà al romànic*. Veure també per exemple, BOSCH CASADEVALL, J. M. 2012; JUAN VERDEJO, M.; LLOVERA, X.; NIÑO, V.; SOLÉ, X. 1989; JUAN VERDEJO, M.; LLOVERA, X.; NIÑO, V.; SOLÉ, X. 1991; LLOVERA, X.; BOSCH, J. M.; RUF, A.; YÁÑEZ, C.; SOLÉ, X.; VILA, A. 1997; PLANAS DE LA MAZA, M.; MINGORANCE, F. X. 2001.

¹⁴⁶⁵ La bibliografia generada per l'estudi d'aquest jaciment és àmplia. Es pot resseguir a FARRENY, M.; MAURI, A.; NAVARRO SÁEZ, R. 2012; MAURI, A.; FRENO, P. DEL; BAENA, D.; SOCORREGUT, J.; NAVARRO, R.; FARRENY, M.; TRAVÉ, E. 2020; NAVARRO SÁEZ, R.; MAURI, A. 1991; NAVARRO SÁEZ, R.; MAURI, A.; FARRENY, M.; FRENO, P. DEL; SOCORREGUT, J. 2019.

¹⁴⁶⁶ BOSCH CASADEVALL, J. M. *et alii* 1997; MOLIST, N. 1997.

¹⁴⁶⁷ ROIG BUXÓ, J.; COLL CONESA, J. M.; MOLINA VALLMITJANA; J. A. 1995.

¹⁴⁶⁸ Celebrat a Berga el mes de març de 1998. La ponència sobre món funerari medieval, presentada per C. de la Casa i J. Menchon, després d'esperar uns anys, es va publicar al *Butlletí arqueològic* de Tarragona. Cfr. CASA, C. de la; MENCHON, J. 2002.

¹⁴⁶⁹ RIPOLL LÓPEZ, G. 1996.

¹⁴⁷⁰ BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; BEA, D.; CARILLA, A.; VILASECA CANALS, A. 1999; BENET ARQUÉ, C.; FÀBREGA, X.; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1992; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1995; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999; REMOLÀ, J. A.; MACIAS, J. M.; BURÉS, L.; NAVAJAS, M. 1994.

¹⁴⁷¹ ACRAM I, ACRAM II, ACRAM III, ACRAM IV, ACRAM V, ACRAM VI.

¹⁴⁷² MOLIST, N.; RIPOLL LÓPEZ, G. 2012.

tesis de l'equip de la Universitat Autònoma de Barcelona dirigit per R. Martí (Fig. 6.34).¹⁴⁷³

Amb tota probabilitat, l'evidència arqueològica més palpable, i a un temps poc considerada, de l'existència de poblament al Camp, Conca i Priorat entre l'antiguitat tardana i la conquesta feudal, és la de les necròpolis. A les comarques tarragonines comptem de fa anys, amb una sèrie de dades sobre l'existència de conjunts de tombes, bàsicament de lloses que han presentat força problemes a l'hora d'ésser datades i explicades històricament.

Es tracta d'agrupaments rurals més o menys amplis de tombes de fossa, i de lloses, tot i que tenim algun cas del tipus troglodític o excavat a la roca,¹⁴⁷⁴ sense cap relació aparent amb edificis religiosos, al mig del camp, més o menys en un punt alt, prop d'una carrerada o curs d'aigua. No manquen casos d'aquests tipus d'enterraments relacionats amb necròpolis de l'antiguitat tardana sobre restes d'època imperial de vil·les romanes.

Malauradament la majoria de dades que forneixen aquesta panoràmica funerària procedeix de troballes casuals o excavacions antigues, amb una informació molt desigual per cada cas. De vegades són anotacions esparses, pinzellades, notícies, amb els problemes de localització, descripció, registre i cronologia, tot i que comencem a comptar amb alguns casos d'excavacions amb metodologia científica.

En bona part, les dades que ara utilitzem, procedeixen d'un estudi del prehistoriador Salvador Vilaseca i d'Albert Prunera, que ja indicaven el caràcter tardoromà i medieval dels enterraments ¹⁴⁷⁵ (Fig. 6.35).

Ens defineixen el problema d'aquesta manera: *"Se trata de sepulcros de fosa revestidos con losas, alargados y con alguna frecuencia de planta trapezoidal, de la anchura y longitud adecuadas a las del cadáver, inhumado individualmente, de ordinario en decúbito supino, no encogido."*¹⁴⁷⁶ Gairebé mai apareix dipòsit ritual ni aixovar, de manera que es fa difícil datar-les. Fins i tot els autors donen vacil·lacions cronològiques força grans, tot i que

¹⁴⁷³ Per exemple, FOLCH, Ch. 2012; FOLCH, Ch.; GIBERT REBULL, J. 2016; FOLCH, CH., GIBERT REBULL, J.; MARTÍ, R. 2010; FOLCH, CH.; GIBERT REBULL, J.; MARTÍ, R. 2015; GIBERT REBULL, J. 2004; GIBERT REBULL, J. 2005; GIBERT REBULL, J. 2012; GIBERT REBULL, J. 2018a; GIBERT REBULL, J. 2018b.

¹⁴⁷⁴ Quan ens referim a cistes o enterraments de lloses, parlem d'enterraments en el subsòl formats per una fossa dins la qual es disposa una caixa de plaques de pedra, de planta rectangular o trapezoidal, amb o sense llit d'aquestes peces i amb coberta del mateix tipus. Els enterraments de fossa són simplement la perforació en el terreny amb coberta o no de lloses. Prenem com a sinònim cista, cista de lloses i tomba de lloses. Les tombes excavades a la roca es prenen generalment com aquelles que s'obren en un nivell geològic dur, petri i són de diferents tipus: banyera, rectangulars, trapezials o antropomorfes. Quan se'n parla genèricament s'anomenen com a tombes excavades a la roca, tombes antropomorfes o tombes olerdolanes. Sobre el tema terminològic, i en especial la presumpta diferència entre cista i tomba de lloses, ens remetem al capítol 5.

¹⁴⁷⁵ VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966. Bona part de les notícies que recollim es troben també a MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.

¹⁴⁷⁶ VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

Vilaseca i Prunera les fiten correctament, a l'igual que Josep de Calasanç Serra Ràfols en una carta adreçada al primer d'ells (**Fig. 6.36**).¹⁴⁷⁷

A diferència de la Catalunya Vella, de moment comptem amb pocs casos de necròpolis aïllades i excavades a la roca: Albarca i Siurana, la Vilella Alta i Marçà, que hem inclòs en aquest assaig.¹⁴⁷⁸ També cal fer esment dels conjunts de Mas Rimbau-Mas Mallol, a Tarragona, i els Munts d'Altafulla, que hem d'incloure en el món dels

¹⁴⁷⁷ En efecte entre la documentació conservada a la carpeta de necròpolis de lloses de l'arxiu de S. Vilaseca conservat al Museu de Reus es conserva aquesta carta. Va ser publicada per Vilaseca i Prunera al seu article, p. 43, nota 17. L'escrit de Serra Ràfols diu:

"2-XI-66

Bon amic Vilaseca!

El Problema de la datació d'aquestes sepultures 'sens data,' que enfoqueu tan encertadament en el vostre treball, és realment de la major importància. En principi sembla que aquelles en les quals hi ha associació amb àmfores, tegulae, etc., poden datar-se en època romana, i fins visigòtica, i hi haurà casos en els quals les formes de les àmfores i teules permetrà una més gran precisió cronològica. El mateix es pot dir d'aquelles que, com la tomba de Les Roques, de Vilavella, a Riudecols, contenen una troballa ben definida com l'ungüentari de vidre que publiqueu, ben difícil de datar amb exactitud, al menys jo no m'atreviria a fer-ho.

Ara bé, la resta queda menys definida. Per una banda hi ha les sepultures en caixa de lloses de pedra que van associades topogràficament amb les anteriors, tal com les que esmenteu de Riudabella, i també, en quant a la forma de la tomba, la de l'ungüentari, que penso es poden associar a las anteriors, encara que aquí no hi hagi la possibilitat d'afinar més, ja que no tenim forma de vasos i teules que ho permetin, i encara un xic aleatòriament.

Queden aquelles per a les quals no hi ha associació topogràfica i que són abundoses a tot arreu. Això, penso es relaciona amb un problema que em sembla no està pas massa definit. ¿Quan s'establí i es consolidà i s'estengué la moda o el desig d'ésser soterrat prop d'un lloc sagrat, en principi prop de les tombes o de les relíquies d'un martre o d'un sant? ¿Quan això tingué un caràcter general que, amb pèrdua total de llur significat primari, ha perdurat fins als nostres dies? En aquest moment sembla que sepultures i lloc de culte són dues coses que resten associades, i si fos així hauríem de dir que les sepultures formant petites necròpolis que no sembli possible associar amb una església, han d'ésser de gent no cristiana, ja sigui no cristiana, per correspondre a uns temps en els quals el cristianisme no s'havia estès fins als pagus, ja per ésser de gent, sarrains o jueus, que no eren cristians. Però tot això planteja problemes les més de les vegades insolubles. ¿La manca d'una església vol dir necessàriament que aquesta no ha existit? ¿No poden haver desaparegut del tot, però haver-hi estat? ¿No poden haver-hi comunitats prou pobres i prou allunyades d'un lloc amb església per haver prescindit d'aquell ritus, moda, costum o desig pietós? Per això el dir que aquestes sepultures són de jueus o «indubtablement aràbigues» em sembla un xic exposat (no vull pas dir «aràbigues» en el sentit etnogràfic, que es pot donar per segur que no ho eren, i per això em sembla menys exposat dir-ne sarraines, que no implica cap suposició racial pròpiament dita, que no pas aràbigues com fa l'amic Massip, encara que no vol donar segurament a aquesta paraula altre sentit que el cultural o religiós i no pas l'etnogràfic).

Sembla que amb les restes òssies, que són matèria orgànica, hi hauria possibilitat d'aplicar el mètode del carbón 14. Si així fos, és possible que trobéssim la solució d'aquest problema que ens preocupa. Segurament seria un camí a provar, si ja no s'ha provat, posat que en aquestes sepultures, quan no han estat violades, solen ésser la única troballa les restes del mort, però aquestes acostumen a aparèixer amb prou volum per a ésser sotmeses a aquell anàlisi. — Sempre cordialment vostre.

Serra."

¹⁴⁷⁸ A les terres de l'Ebre hi ha constància per exemple d'enterraments a la roca, a la partida del Rodes, a Campredó. Vid.: ARBELOA, J. V. M. 1999. Sobre el món funerari de l'Ebre Final, vid. GENERA, M. 1995a.

enterraments a la roca, amb coberta de lloses, junt amb altres tipologies de l'antiguitat tardana (Fig. 6.37).

El principal problema que se'ns presenta és el de donar una cronologia a aquestes necròpolis. Tanmateix els enterraments de lloses o fosses simples presenten una llarga continuïtat des d'època antiga i medieval,¹⁴⁷⁹ i no ofereixen, almenys aparentment elements que ens permetin una datació basada exclusivament en la tipologia.

A més, la seva localització generalment en punts aparentment aïllats, sense relació evident amb hàbitat, llocs de culte o producció, fa que el problema s'agreugi i no es puguin datar en base a la relació amb aquests contextos més amplis (Fig. 6.38). L'auxili imprescindible de les datacions radiocarbòniques i els estudis territorials seran essencials per enquadrar definitivament aquests conjunts funeraris (Taula 6.2).

6.4 INVENTARI

Procedim seguidament amb la descripció de les necròpolis objecte d'estudi en aquest assaig (Fig. 6.39).

Per al seu tractament, s'ha elaborat una base de dades amb un programa comercial (Filemaker Pro) en la qual s'ha fet el corresponent recull detallat de la informació que es coneix de cada cas. Els camps tractats són els següents

Dades identificatives:

Número: número ordinal generat a partir de la seva ordenació per comarca, municipi i nom del jaciment sense tenir en compte l'article, i segons sigui una necròpolis vinculada a una vil·la o aïllada.

IPAC: número de fitxa de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, altrament conegut com Carta Arqueològica.

Nom del jaciment: amb article després del nom.

Comarca: comarca on es troba el municipi.

Definició: es diferencien dos tipus de jaciment,

Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la, és a dir els conjunts funeraris rurals que formen part d'una vil·la o establiment associat a l'ager.

Necròpolis aïllada, és a dir conjunt funerari sense relació amb vil·les ni nuclis urbans, però que pot estar associat a una construcció o espai habitable, per exemple del tipus eremitori, cova etc.

Context: on s'estableixen diferents paràmetres vinculats d'una forma o altra amb el conjunt funerari. Es marquen caselles de verificació de manera que es poden marcar més d'una:

1479 El Dr. Riu és ben clar: "Se han efectuado en Cataluña muchos hallazgos esporádicos de cistas, de fecha insegura, dada la extensa perduración del tipo." (RIU I RIU, M. 1963).

ASSENTAMENT ROMÀ, quan es tracta d'un jaciment romà no definible.
POBLAT IBERIC, assentament d'època i tipologia ibèrica
JACIMENT PREHISTÒRIC, jaciment prehistòric sobre o al costat del qual s'estableix la necròpolis
JACIMENT PROTOHISTÒRIC jaciment prehistòric sobre o al costat del qual s'estableix la necròpolis
VIL·LA ROMANA, ens referim a vil·la o assentament rural de datació romana sense especificar, tot utilitzant el terme vil·la de manera genèrica
VIL·LA REPUBLICANA, ens referim a assentament rural de datació romana republicana, tot utilitzant el terme vil·la de manera genèrica
VIL·LA IMPERIAL, ens referim a assentament rural de datació romana republicana, tot utilitzant el terme vil·la de manera genèrica
VIL·LA BAIX IMPERIAL, ens referim a assentament rural de datació romana baix imperial, tot utilitzant el terme vil·la de manera genèrica
VIL·LA AT, ens referim a assentament rural de datació en l'antiguitat tardana (AT), tot utilitzant el terme vil·la de manera genèrica
NECRÒPOLIS ROMANA, enterrament o enterraments d'època romana sense especificar més
NECRÒPOLIS REPUBLICANA, enterrament o enterraments d'època romana republicana
NECRÒPOLIS IMPERIAL, enterrament o enterraments d'època romana imperial
NECRÒPOLIS BAIX IMPERIAL, enterrament o enterraments d'època romana baix imperial
NECRÒPOLIS AT, enterrament o enterraments de l'antiguitat tardana
NECRÒPOLIS AEM, enterrament o enterraments de l'alta edat mitjana (AEM)
NECRÒPOLIS BEM, enterrament o enterraments de la baixa edat mitjana (BEM)
NECRÒPOLIS AÏLLADA, enterrament o enterraments sense vinculació amb cap altre establiment conegut
HABITAT AT, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat de l'antiguitat tardana
MAS MEDIEVAL, enterrament o enterraments vinculables a un mas medieval
HABITAT AEM, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat de l'alta edat mitjana
VILATGE AT, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat concentrat petit de l'antiguitat tardana
VILATGE AEM, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat concentrat petit de l'alta edat mitjana
POBLE O VILA MEDIEVAL, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat concentrat, poble o vila de l'alta edat mitjana
EREMITORI, enterrament o enterraments vinculables a un eremitori o possible eremitori
HABITAT DE MUNTANYA, enterrament o enterraments vinculables a un hàbitat en zona de muntanya
COVA O BALMA, enterrament o enterraments vinculable a una cavitat natural
ESGLÉSIA AT, enterrament o enterraments vinculables a una església de l'antiguitat tardana
ESGLÉSIA PREROMÀNICA, enterrament o enterraments vinculables a una església preromànica
ESGLÉSIA ROMÀNICA, enterrament o enterraments vinculables a una església romànica
ESGLÉSIA, enterrament o enterraments vinculables a una església sense especificar
MONESTIR AT, enterrament o enterraments vinculables a un monestir de l'antiguitat tardana
MONESTIR PREROMÀNIC, enterrament o enterraments vinculables a un monestir de preromànic
MONESTIR ROMÀNIC, enterrament o enterraments vinculables a un monestir romànic
NECRÒPOLIS ANDALUSÍ, necròpolis amb enterraments de ritual islàmic, especialment decúbits laterals
NECRÒPOLIS JUEVA, necròpolis amb enterraments de ritual jueu
SITJAR, existència de sitges
TOMBA AÏLLADA, tomba isolada, única
TOMBES DINS SITGES, enterraments dins sitges
ENTERRAMENTS INFANTILS, existència de tombes de perinatals i infants
RITUALS PAGANS, evidències de rituals funeraris no cristians
ICONOGRAFIA CRISTIANA, evidències d'iconografia cristiana
AIXOVARS ROMANS, aixovars d'època romana sense especificar
AIXOVARS IMPERIALS, aixovars d'època romana imperial
AIXOVARS BI, , aixovars d'època romana baix imperial
AIXOVARS AT, aixovars de l'antiguitat tardana
AIXOVARS AEM, aixovars de l'alta edat mitjana
AIXOVARS BEM, aixovars de la baixa edat mitjana
DIPÒSITS FUNERARIS ROMANS, dipòsits funeraris o rituals d'època romana sense especificar

DIPÒSITS FUNERARIS IMPERIALS, dipòsits funeraris o rituals d'època romana imperial
DIPÒSITS FUNERARIS BI, dipòsits funeraris o rituals d'època romana baix imperial
DIPÒSITS FUNERARIS AT, dipòsits funeraris o rituals de l'antiguitat tardana
DIPÒSITS FUNERARIS AEM, dipòsits funeraris o rituals de l'alta edat mitjana
DIPÒSITS FUNERARIS BEM, dipòsits funeraris o rituals de la baixa edat mitjana
NECRÒPOLIS AÏLLADA AT, necròpolis aïllada de l'antiguitat tardana
NECRÒPOLIS AÏLLADA AEM, necròpolis aïllada de l'alta edat mitjana
SAGRERA, evidència arqueològica, toponímica, documental o topogràfica d'una sagrera o cellera
TORRE CAROLINGIA, necròpolis associada a una torre d'època carolíngia
TORRE AEM, necròpolis associada a una torre de l'alta edat mitjana
TORRE BEM, necròpolis associada a una torre de la baixa edat mitjana
FORTIFICACIO AT, necròpolis associada a una fortificació de l'antiguitat tardana
CASTELL AT, necròpolis associada a un castell de l'antiguitat tardana
CASTELL CAROLINGI, necròpolis associada a un castell carolíngi
CASTELL AEM, necròpolis associada a un castell de l'alta edat mitjana
CASTELL BEM, necròpolis associada a un castell de la baixa edat mitjana
HISN ANDALUSI, necròpolis associada a un castell islàmic
MORT VIOLENTA, evidència d'una inhumació per mort violenta, crim, accident etc
NO CLASSIFICABLE, no classificable per manca de dades
ALTRES, definible però no classificable en els paràmetres descrits

Tipus d'informació: s'apunta la procedència de la font d'informació també en caselles de verificació de manera que es poden marcar més d'una:

IPAC: notícia procedent de l'inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya-Carta Arqueològica
NOT.ORAL: notícia arribada per informador oral
NOT.PUBLICADA: notícia publicada en revista, llibre, etc, de caràcter no científic
TROB.CASUAL: troballa casual
EXC.ANTIGA: excavació antiga
EXC.AMATEUR: excavació no oficial, feta per aficionats
EXC.URG.: excavació d'urgència o preventiva
EXC.PROG.: excavació programada en un projecte científic
PROSP.ANTIGA: prospecció antiga, generalment d'aficionats
PROSP.ACTUAL: prospecció arqueològica oficial
DOC.ARXIU: documentació procedent d'informació d'arxiu no editada, fons documentals, gràfics, fotogràfics, diplomàtics etc
ESTUDI-INV.: dada procedent d'inventaris locals de patrimoni vinculats a planejament urbanístic, catàlegs etc
PUBL.AFICIONAT: publicació signada per no professional o no titulat
ANALISI 14C: anàlisi radiocarbòniques
EST.ANTR: estudi antropològic

Cronologia: datació proposada pel conjunt funerari

Font de datació: és a dir la procedència de la proposta cronològica, amb caselles de verificació de manera que es poden marcar més d'una:

ESTRATIGRÀFICA: en base a l'estudi estratigràfic del jaciment
14C: en base a l'anàlisi radiocarbònica
TIPOLÒGICA: en base a la tipologia de l'enterrament
MATERIALS ASSOCIATS: en base als materials arqueològics associats a l'enterrament

EPIGRÀFICA: en base a la datació de les troballes epigràfiques
DOCUMENTS: en base a la correlació amb informació documental o d'arxiu
CONTEXTUAL: en base al context general de la troballa, no podent-se aplicar els altres criteris
CRITERI D'AUTORITAT: d'acord amb l'establert per altres investigadors
NO DATA: no datable

Context geogràfic

S'estableixen un seguit de paràmetres:

Coordenades: on es marquen si es coneixen les UTM i la cota Mcm.

Entorn: descripció de l'entorn en cas que es pugui establir en no ser troballes de difícil ubicació

Accés: facilitat d'arribar al lloc

Tipus: amb els següents paràmetres marcats amb caselles de verificació,

LLOC ALT
A LA VORA DE LA MAR
AL PEU D'UN TURÓ O ACANTILAT
EN UNA CARENA
EN UNA VALL
EN UN PAS ENTRE DOS TURONS
A LA VORA D'UN CAMÍ O VIA
ZONA AGRÍCOLA PLANA
ZONA AGRÍCOLA ATERRASSADA O EN PENDENT
EN UN PENDENT
ZONA BOScosa
ZONA BOScosa PLANA
ZONA BOScosa EN PENDENT
ENTORN URBÀ
PROP DE FONT
PROP DE RIU, RIERA O BARRANC
PROP DE RIERA O BARRANC
PROP D'AQUÛDUCTE
PROXIMITAT MONUMENT MEGALITIC

Tipologia d'enterrament, amb caselles de verificació on es marquen els diversos tipus de tomba en cada necròpolis,

FOSSA SIMPLE	F. SIMPLE REMARCAT PEDRES	F. SIMPLE COBERTA PEDRES	F. SIMPLE REMARCAT P. COB.LLOSES
F. SIMPLE COBERTA DE LLOSES	F. SIMPLE COBERTA TEGULES	CAIXA LLOSES	C. LLOSES I CARREUS RECICLATS
C. LLOSES AMB CAPÇALERA DIF.	C. LLOSES AMB ORELLERES INT.	CAIXA DE MAMPOSTERIA	CAIXA DE RAJOLA
TEGULAE	TEGULAE I MATERIALS ROMANS R.	CAIXA TEGULAE	CAIXA TEGULAE I LLOSES
CAIXA TEGULAE I COBERTA A 2 VES.	SECCIÓ TRIANGULAR LLOSES	SECCIÓ TRIANGULAR TEGULAE	LLIT DE TEGULAE I COB. MORTER
LLIT DE TEGULAE I PEDRES	FOSSA I COBERTA LLOSES	FOSSA I COBERTA TEGULAE	FOSSA I COB. BOCINS ÀMFORA
ÀMFORA	ÀMFORA I TEGULAE	ENTERRAMENT INFANTIL	MIXTA

EXCAVADA A LA ROCA	A LA ROCA ANTROPOMORFA	AL TERRENY ANTROPOMORFA	AL TERRENY ANTROP. I ENCAIX
A LA ROCA RECTANGULAR	A LA ROCA TRAPEZOÏDAL	A LA ROCA BANYERA	ESTRUCTURA D'OBRA
DOBLE	TÚMUL	MENSA	CAMBRA FUNERÀRIA
CAMBRA AMB FORMAE	MURETS	DINS SITJA	SARCÒFAG MARBRE
SARCÒFAG PEDRA	SARCÒFAG	TAÛT DE PLOM	TAÛT DE FUSTA
COBERTA DE FUSTA	EPIGRAFIA	DESENTERRAMENTS	INDETERMINADA
INDEFINIBLE	COBERTES LLATES FUSTA	MAUSOLEU ROMÀ	MAUSOLEU IMPERIAL
MAUSOLEU BAIX IMPERIAL	MAUSOLEU AT	FORMAE EPOCA ROMANA	FORMAE ALTIMPERIALS
FORMAE IMPERIALS	INCINERACIO	INCINERACIO IMPERIAL	INCINERACIO BAIX IMPERIAL
DOLMEN O PARADOLMEN	ENTERRAMENTS PREHISTORICS	ELEMENT SENYALITZADOR	ESTELA
ESTELA DISCOÏDAL	LAUDA	ENTERRAMENTS EN P.SECUNDARIA	

Descripció: amb l'explicació del jaciment, enterraments i informació que es considera interessant per comprendre el conjunt estudiat.

Bibliografia: llistat de la bibliografia i fonts d'informació, seguint el sistema Harvard, i d'acord amb el capítol final de Bibliografia i Fonts.

Les fitxes no van acompanyades de la informació gràfica, per donar més agilitat a la base de dades, però s'incorporen en les figures corresponents.

El contingut complet de la base de dades, adjunta en l'annex final.

S'han inclòs les necròpolis i enterraments de les quals es té notícia per informacions orals, publicacions, Carta Arqueològica i en la mesura del possible, memòries i informes arqueològics, bàsicament els que es mostren al repositori Calaix.cat del Departament de Cultura. També s'han afegit les dades procedents d'intervencions en les quals s'ha participat i són de l'interès del projecte de tesi.

Seguidament es passa a mostrar una fitxa resumida de les necròpolis, en la qual s'ha seguit el següent criteri:

- Necròpolis associades a explotacions rurals de l'*ager tarraconensis*, bàsicament vil·les i vilatges
 - Ordre per comarca
 - Ordre per municipi
 - Ordre per nom del jaciment o lloc, exclòs article
- Necròpolis en àrea oberta o aïllades al Camp, Conca de Barberà i Priorat
 - Ordre per comarca
 - Ordre per municipi
 - Ordre per nom de jaciment o lloc, exclòs article

Al final del capítol, s'inclou l'aparell gràfic i fotogràfic seguint el mateix criteri.

La revisió d'aquestes troballes ha comportat per exemple que en determinats casos, la ubicació en un terme municipal o altre s'hagi corregit, doncs la troballa en un principi s'havia associat a una població determinada per proximitat geogràfica, quan realment era d'una altra entitat administrativa. Aquest fet no modifica substancialment la

reflexió arqueològica i històrica, però és important fer la corresponent *emendatio* als efectes oportuns, especialment cara a la conservació, protecció legal, i possibles expectatives de troballes en un futur (Taula clau 6.1, 6.2, 6.3).¹⁴⁸⁰

6.4.1 Necròpolis associades a explotacions rurals de l'ager tarraconensis (TAULES CLAU 6.1, 6.2, 6.3)¹⁴⁸¹

COMARCA DE L'ALT CAMP (Fig. 6.40).

NÚM.	001	IPAC:	1026-1089	FIG. 6.41
NOM:	FONT CERVELLONA, LA			
MUNICIPI:	AIGUAMÚRCIA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Interessant jaciment d'època romana i medieval, doncs la documentació d'aquesta època cita el lloc amb el nom de "<i>Pilares Antiquos</i>." En els anys 40-50 del segle XX es van trobar enterraments de tipologia no determinada en les finques confrontants. També es coneix l'existència d'un forn i estructures relacionables amb la producció de terrissa. En el camí de Vila-rodona a Aiguamúrcia es van trobar i malmetre 2 sitges, i els aiguats dels anys 80 van treure a la llum diverses estructures. Com a material ceràmica: campaniana B, <i>terra sigillata</i> sudgal·lica, hispànica, tègula, àmfora, <i>dolia</i>, ceràmica ibèrica pintada i comuna.</p> <p>Salvador Vilaseca hi va localitzar indústria lítica paleolítica, i ceràmica romana. A més diu que "<i>y hallamos restos de un enterramiento digno de mención por estar el craneo atravesado por un grueso clavo de hierro junto al bregma.</i>"</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1026-1089; FERRER SOLER, A. 1943; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1980, p.10-13; PAPELL, J. 2005, doc. 223, p. 329-330; VILASECA ANGUERA, S. 1953b, p.368.			

NÚM.	002	IPAC:	5184	FIG. 6.42
NOM:	MAS GASSOL			
MUNICIPI:	ALCOVER	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana-andalusí?			
DESCRIPCIÓ:	L'excavació realitzada el 1991 va exhumar sis enterraments que es daten entre els segles III i V, en base a la presència d'àmfora africana. En el moment de la seva excavació estaven molt malmesos. Es tracta de tombes de <i>tegulae</i> de			

¹⁴⁸⁰ A banda de les taules i figures del text, s'aporten 3 taules claus que en la versió pdf s'insereixen en el document, però en la versió paper es presenten a banda. El seu objecte és que el lector pugui identificar de manera ràpida la necròpolis segons tres ordenacions: número de fitxa, que implica ordenació per tipus, comarca, municipi; nom del municipi i nom de necròpolis o jaciment.

¹⁴⁸¹ Fora d'ordre de figures i per tant de paginació, s'aporten tres taules claus per donar facilitats de lectura i ubicació al lector. La primera (Taula clau 6.1) és per número de fitxa, municipi, comarca, nom de jaciment i tipus; la segona (Taula clau 6.2) és el llistat per municipis seguint ordre alfabètic, amb primer camp que és la localitat, seguit de número de fitxa, comarca, nom del jaciment i tipus; mentre que la tercera (Taula clau 6.3) és el llistat de necròpolis ordenada primer per nom de jaciment, després per número de fitxa, segueix per municipi i finalment tipus. En la versió pdf la taula s'insereix en el text, mentre que en la versió impresa, és un document solt perquè el lector pugui consultar-lo amb més facilitat.

	<p>secció rectangular, fossa, murets, fossa delimitada amb pedres, taüt de fusta, en el cas d'una inhumació infantil. L'orientació és NW-SE. En diversos casos es van trobar més d'un individu dins la tomba. Cal relacionar aquesta necròpolis amb un assentament rural del qual no sabem res, i també amb la proximitat del pas de la via romana de Tàrraco a <i>Caesaraugusta</i>.</p> <p>L'any 2020 es van dur a terme nous treballs arqueològics consistents en un seguit de rases de delimitació prèvia a la construcció de nous habitatges. Els treballs van documentar un possible enterrament (rasa 12) del qual es van detectar una acumulació de pedres i carreus, però no es va excavar. En la rasa 22 es va identificar una tomba de perinatal oberta al terreny, roca tova o tapàs. Era de planta allargada i mesurava 80 x 24 cm a la superfície i 56 x 15 al fons, amb una profunditat de 28 cm. No es van trobar restes de la inhumació, però es van prendre les corresponents mostres per analitzar. No hi ha elements per datació.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 5184; CAÑELLAS; J. 2008; CAÑELLAS, J.; PIÑOL, LL.; VERGÉS, J. M. 1996; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 546; LÓPEZ VILAR, J.; MAS VÉLEZ, B.; CIURANA, J. 2020; PIÑOL, LI. 1995; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1997; PIÑOL, LI.; LÓPEZ VILAR, J.; J. 1999; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 102, 104.

NÚM.	003	IPAC:	13972	FIG. 6.43
NOM:	ROQUES ROGES, LES			
MUNICIPI:	ALCOVER	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial			
DESCRIPCIÓ:	<p>La fitxa de l'IPAC informa que en aquest polígon industrial d'Alcover es va documentar el fonament d'un mausoleu romà. És una estructura isolada de planta quadrada, de 4.10 de costat per 0.5 d'alçada conservada. Es construeix amb murs de pedra i nucli d'<i>opus caementicium</i>. Amb el que ens ha arribat, bàsicament la fonamentació, no es pot definir la tipologia de construcció funerària.</p> <p>Es relaciona amb els mausoleus de Vilallonga i Alcover (El Cogoll i El Burguet) i és a 2 km. de l'assentament rural i necròpolis de Mas Gassol. Joan F. Roig relaciona el mausoleu amb la proximitat de la via de <i>Tarraco a Caesaraugusta</i>.</p> <p>Es va excavar el 2004 durant els treballs arqueològics duts a terme per la urbanització d'un polígon industrial. Judit Ciurana el data al segle II.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 13972; CARRETÉ, J. M.; KEAY, S. J.; MILLETT, M. 1995; CIURANA, J. 2008b; CIURANA, J. 2011, p. 531-532; KEAY, S. J. 1987; KEAY, S. J.; CARRETÉ, J. M.; MILLETT, M. 1989; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1997; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 1997; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 102, 104; SENTÍS, C. 2008.			

NÚM.	004	IPAC:	1185, 7170, 7171	FIG. 6.44
NOM:	BURGUET, EL / COGOLL, EL			
MUNICIPI:	ALCOVER / VILALLONGA DEL CAMP	COMARCA:	ALT CAMP / TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Al barranc del Burguet, entre els termes d'Alcover i Vilallonga, al segle XIX es van identificar dues construccions funeràries que es relacionen amb la vil·la del Cogoll. La primera, al terme de Vilallonga, és de planta rectangular, fa 3,80 per 5,20 m i és una potent construcció d'<i>opus caementicium</i> sobre una base o sòcol. Se'n conserva un acabament motllurat i es defineix com un sepulcre sobre podi.</p>			

	<p>La d'Alcover és de planta quadrada, de dimensions menors i es troba en molt mal estat. Mesura 4,49 per 3,30 metres i està rematada per una motllura de pedra. El cos del monument és d'<i>opus caementicium</i>.</p> <p>En aquesta zona es localitza una important vil·la romana, amb centre de producció d'àmfores, amb una extensió de troballa de materials de més de 2 km quadrats, entre els dos termes municipals. El monument ha estat objecte d'atenció de diferents autors des de finals del segle XIX. A més, cal relacionar aquest monument i el proper del terme d'Alcover (El Cogoll) amb el traçat de la via <i>ab Asturica Augusta</i>, tal i com remarca J. F. Roig.</p> <p>En aquesta vil·la hi ha un edifici absit que es va pensar que podria ser una església paleocristiana, però els treballs arqueològics realitzats mostren que és un dipòsit imperial, tot i que cal tenir en compte aquesta possibilitat. De fet d'aquest jaciment procedeix un capitell de marbre tardoromà de petites dimensions identificat com a visigòtic. Com bé apunta J. F. Roig és plausible pensar en una església tardoromana, segurament d'iniciativa particular, a la qual caldrà associar els enterraments que han anat apareixent al llarg del temps: de tègula i lloses de pedra.</p> <p>Es fa necessari però un estudi acurat dels dos mausoleus i establir si realment pertanyen a una o dues vil·les al costat de la via romana.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 1185, 7170 i 7171; CAVALLÉ, J.; BARBARÀ, M. 1987, p. 23; CIURANA, J. 2007, p. 3-25; CIURANA, J. 2011, p. 531-537; DUPRÉ, X. 1987; DUPRÉ, X. 1996; DUPRÉ, X.; JULIÀ, M. 1984, p. 59, fig. 2; DUPRÉ, X. 1987, p. 153-160; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1996; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1999b; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 2005; MASSÓ, J. 1987a, p. 47-54; MENCHON, J. 2012b; PUIG I CADAFALCH, J. 1921-26, p. 18-19; MUÑOZ MELGAR, A.; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 1995; PUIG I CADAFALCH, J. 1934, fig. 148; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 101-104; ROIG PÉREZ, J. F. 2014; ROIG PÉREZ, J. F. 2014, p. 61-74; SANMARTÍ, J. 1984; VIDAL ROSICH, C. 1987, p. 6-9.</p>

NÚM.	005	IPAC:	973	FIG.	6.45
NOM:	MAS RAVELL				
MUNICIPI:	MONTFERRI	COMARCA:	ALT CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial- baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment es troba al costat de la T-204, a l'alçada del PK 1950, al seu costat esquerre i davant l'accés al poble de Montferri.</p> <p>El 1970 Francesc Navarro va descobrir un enterrament de <i>tegulae</i> a doble vessant orientat E-W. Com a dipòsit funerari portava una moneda de bronze de Trajà i un clau de ferro "amb finalitat profilàctica" i altres fragments de bronze. El 1973 es van localitzar dues tombes més, paral·leles. Es tractava de fosses on es van trobar claus, cosa que fa pensar en enterraments en taüt de fusta.</p> <p>L'any 1999 es va realitzar una intervenció arqueològica de delimitació davant de la construcció de la variant de la C-204. Els resultats van ser negatius.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 973; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 544; NAVARRO, F. 1969-70.				

NÚM.	006	IPAC:	869-15205	FIG.	6.46
NOM:	VILARDIDA				
MUNICIPI:	MONTFERRI / VILA-RODONA	COMARCA:	ALT CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana, andalusí				
DESCRIPCIÓ:	Aquest jaciment es troba al peu del poble de Vilardida, entre els termes de				

Montferri i Vila-rodona. És a tocar del traçat de l'antic camí reial que anava de Vilafranca del Penedès a Montblanc, és a dir la calçada romana interior que enllaçava la *via Augusta* amb la que anava a *Caesaraugusta* i el *Finis Terrae*. Les informacions dels pagesos parlen de la trobada d'estructures en el moment de llaurar.

És un jaciment arqueològic ja conegut de fa temps. A Ferrer Soler ens parla de la troballa d'un *dolium* després de la voladura del pont sobre el Gaià, durant la Guerra Civil (a l'esquerra de la C-51, de Valls al Vendrell). Anys després, prop del lloc de troballa del *dolium* es va excavar una sitja de grans dimensions, d'on es van recuperar fragments de ceràmica, cendra o ossos calcinats d'animals que van anar al Museu de Vila-rodona. El replè es data a la segona meitat del segle IV: àmfora, *sigil-lata*, ceràmica comuna, ceràmica "*negruzca adornada con pezones o con cordones aplicados, mal trabajada, e inclo hecha a mano, de manera que a primer golpe de vista recuerda la cerámica eneolítica, por cuya razón consideramos como de tradición indígena.*" També apunta a ceràmica semblant a la *sigillata* que podria ser perfectament *sigillata africana*, i un vas decorat que defineix com *oinochoe* però per la decoració que aporta Ferrer Soler, pot ser d'època romana tardana. A més, vidre i una moneda de Constantí amb la llegenda CONSTANT[- - -]i una altra de Magnenci (350-353). Quant a una estela discoïdal procedent del cementiri, hem de dir que és clarament medieval, però. Una altra peça és sobre la porta del fossar de l'església.

M. Martínez explica que el lloc per alguns autors és la Vilanova de Gaians, però no indica la font. També ens diu que la citada sitja va ser excavada pel llavors propietari de la finca, J. M. Calaf, qui també tenia "*vàries comptes de collar de pasta de vidre i una destal incompleta de pedra.*" És plausible que aquestes peces de collar formessin part d'un aixovar funerari. Anys després es va trobar un enterrament en àmfora, aquesta conservada pel Sr. Tudó, propietari del castell de Vilardida.

Quant a la ceràmica reduïda que comenta Ferrer, d'acord amb els dibuixos proporcionats, pot ser tan tardoromana com medieval i caldria un estudi més acurat així com el de la peça pintada, per establir cronologia més precisa.

A partir de 2006 s'han dut a terme diverses intervencions arqueològiques motivades pel projecte d'ampliació de la carretera: prospecció el 2006, delimitació el 2009, excavacions el 2010-2001 i finalment un a àmplia actuació entre 2018 i 2019. En l'excavació de 2009, de delimitació, es va documentar una àmplia seqüència entre el període ibèric final i els segles V-VI dC- Destaca una gran fossa formada per lloses i una altra de més dubtosa, datades en època medieval però no es defineixen com funeràries. L'actuació de 2010-2011 va identificar una fase del paleolític superior a final-mesolític

Les excavacions han localitzat un assentament ibèric, amb un gran sitjar que indiquen un plantejament de producció important del territori. Es data entre els segles III i I aC. Primer de tot, tenim un habitatge associat a una sitja, que s'abandona a la primera meitat del segle II aC, cosa que vinculen o bé amb la conquesta romana o les campanyes de Cató el Vell (195 aC). A la segona meitat del segle II aquest establiment definible com una granja és reformat i es documenten retalls al terreny a vincular amb planter de vinya. L'orientació de les construccions i els ceps es relacionat amb la trama cadastral Tàrraco III, prou ben documentada precisament entre Valls i Vilardida, i que es vincula a la via romana que enllaça la *via Augusta* i *ab Hispanias*, és a dir el camí ral de Montblanc a Vilafranca.

La nova fase és ja un assentament d'època imperial datat entre els segles I i III dC, que es coneix indirectament per retalls sobre la fase anterior, un abocador, sitja i elements fora de context com una moneda de Tiberi o una inscripció en pedra calcària datada al segle I dC segons I. Rodà. Quant a la *pars urbana* del que se suposa una vil·la no hi ha cap evidència i es suposa, amb bon criteri, que

el centre de l'establiment seria on ara hi ha el poble i el castell de Vilardida, on també hi hauria un establiment ibèric. La hipòtesi és plausible, doncs hi ha altres paral·lels en el territori.

Al segle III es documenta l'abandonament de la zona, que no es pot dir si és en part o totalment, cosa que vincula a nivells d'abocament en un gran retall a la zona ibèrica, amb cendres i carbons potser vinculables a les invasions del segle III i de manera més general a la inestabilitat d'aquell temps. Els estudis sedimentològics dels paleosòls apunten a l'abandonament de conreus, que es veu per la documentació de torrenteres, aixaragalls, i nivells d'al·luvió. De tota manera es fa difícil acceptar l'abandonament de la zona doncs a partir del segle IV hi ha una important activitat antròpica.

A finals del segle IV o inicis del V es documenta la continuïtat de la vil·la almenys fins l'alta edat mitjana, i que caldrà vincular-la amb la primera cita del lloc el 960-990 com afrontació del Castellvell de la Marca.

Es documenta un edifici principal sota la carretera C 51, una construcció de grans dimensions (32 x 26 m o més gran), ortogonal i planta central. Al seu voltant, una sèrie d'edificacions menors com cabanes i espais de producció, i una mica més enllà, cap al NW hàbitats semienterrats, dedicats a la residència o la producció, com també al S. Les orientacions de les construccions es modifiquen, i s'encaren a 11 graus, que és la mateixa que el riu, corresponents al parcel·lari Tàrraco 2 (10° E). Això s'explica pel fet que es passa d'una estructura territorial àmplia a una altra microterritorial de la qual no es coneix l'abast. El fet és que en un segle s'esborrona l'organització territorial, fet que s'observa en altres punts de l'*ager tarraconensis*, cas del Clot de l'Horta a la Bisbal del Penedès.

Les construccions s'han de vincular a la *pars rustica* d'un establiment més ampli, doncs es documenten *lacus*, *dolia defossa*, sitges, contrapesos etc, i no pas elements propis d'una *pars urbana* com mosaics, estucs, *lateres* a vincular per exemple amb unes termes etc.

Els murs són d'*opus caementicium* de qualitat, fins i tot s'ha localitzat un forn per la producció de calç. L'amortització d'aquestes construccions és al segle V i es planteja el seu ús per la producció de vi, tot i que no es descarta oli ni cereal. Quant a la *pars urbana*, es poden associar algunes construccions molt mal conegudes a l'est tot i que no és descartable la ubicació sota el poble. De tota manera, les evidències indiquen una important fase edilícia vinculable a l'explotació agrícola, lluny de la idea de decadència que sovint s'ha volgut veure en aquests temps.

A poca distància del forn de calç es documenta una tomba de *tegulae* prou ben executada. L'enterrament es data radiocarbònicament als segles IV-V. L'anàlisi de l'individu inhumat mostra que en vida va patir força l'exposició a la pols i humitats, de manera que és de suposar que seria el forner.

Una nova fase de l'edifici central mostra dos tombes infantils, un nen de més d'un any, i enterrament de pedres i fang amb algunes tègules. Els radiocarbonis i l'estratigrafia indiquen a una cronologia entre mitjan segle V i mitjan segle VI.

L'estància central del conjunt, de planta quadrada exteriorment i octogonal interiorment planteja el problema de la seva funcionalitat. Es descarta el seu ús industrial i de gran sala o oecus de les vil·les, més quan no hi ha paviments de qualitat, i es planteja un probable ús com a mausoleu, més quan relativament a prop hi ha dos enterraments, un de prou qualitat. Dins la sala hi havia un gran retall interpretable com l'espòli d'un sarcòfag, *cuppa* o similar. Sumi's la troballa de marbres de qualitat en posició secundària: Luni-Carrara, Paros, *giallo Antico* i *simitthus*. Cal tenir en compte la proximitat d'aquestes construccions al traçat de la via.

Una altra fase (VII) es data entre mitjan segle VI i primera meitat del VII. Es documenta l'amortització de sitges algunes de les quals són aprofitades per enterrar individus en posicions molt forçades, de vegades lligats i literalment

llençats. Es detecten també estructures semienterrades, dedicades a habitat i producció, diferenciació complicada d'escatir en base a les evidències. Per exemple es documenten alguns *lacus*, ja amb orientacions diferents.

Quant a l'edifici tardoantic, no hi ha elements que permetin aclarir si encara era en funcionament: a l'estança central hi ha una sitja amb enterraments infantils. Altres construccions passen a ser abocadors. En el lloc del forn de calç es documenta un gran forat associat a forats de pal, i un segon amb un forn petit. Una vegada amortitzats, passen a ser zona d'enterraments.

Un tercer enterrament, era doble i un dels difunts tenia les mans lligades. L'estudi antropològic identifica un individu d'origen nord africà i un de subsaharià. Aquests enterraments es poden vincular a mà d'obra esclava o serva.

Tot sembla indicar que les terres eren en producció, amb activitat cerealística i vitivinícola, com mostra l'estudi dels paleosòls. Això sí, amb un parcel·lari més fragmentat que fins i tot pot dur a l'augment de la superfície conreada.

En un dels hàbitats semienterrats de la fase dels segles VI-VII apareix un fragment de *terra sigillata hispanica* tardana amb el grafit del que pot ser una variant de menorà jueva, o potser una mena d'arbre de la vida. El fet és interessant doncs per exemple als Pallaresos es va trobar la celebrada inscripció jueva d'Isidora.

Entre els segles VII i VIII es fixa la fase VIII, que dona continuïtat amb alguns canvis com l'obertura de sitjars, en petites agrupacions. Cal destacar la presència de vidre com a fòssil director, cosa que implica un cert poder adquisitiu per part dels habitants de la vil·la.

Cal destacar una zona funerària, al peu del poble, formada per enterraments datables entre els segles V i VIII. És relativament propera a l'església medieval. Més enllà, dos individus enterrats en decúbit lateral, vinculables a rituals d'inhumació islàmics.

Aquesta necròpolis es forma per 35 tombes, on s'han diferenciat 44 individus. S'organitzen en fileres ordenades, i s'orienten E-W, i tipològicament es tracta de caixes de lloses. És significatiu el fet que en aquesta fase els enterraments són concentrats en un espai determinat, a diferència de les anteriors en què no sembla haver un criteri clar per la seva deposició.

Des del punt de vista antropològic, bàsicament són tombes de joves i adults, sense evidència de perinatals ni infantils, cosa que fa pensar en una zona destinada a albats.

Les següents fases ja es daten a partir del segle X, amb evidència datada radiocarbònicament entre els segles XI-XII de l'ús agrícola de la zona, amb un gran retall ple d'abocaments, entre ells ceps carbonitzats. També cal destacar la localització d'un tram del camí reial que unia Vilafranca i Montblanc, segurament seguint la traça de la via romana.

L'estudi antropològic de les inhumacions diferencia les procedents de la necròpolis de la vil·la. La zona funerària mostra una alta mortalitat d'individus adults i madurs, sense cap evidència d'infantils ni perinatals.

L'estudi mostra diversos individus europeus, un del NE d'Àfrica, un subsaharià i un eurasiàtic, sense poder definir si són nascuts allí o no. L'estudi dels enterrats a la pars rustica mostra evidència important d'esforç físic i una pitjor alimentació en ser mà esclavitzada o servil. S'observen evidències de diferència d'esforç físic entre dones (lesions als braços) i els homes (a les cames) així com una dieta amb poc fluor i basada en cereals.

L'estudi de fauna, mostra entre els segles II i IV una proporció homogènia entre ovicàprids, suïds i bòvids. A partir del IV-V fins el VIII, un predomini del cabrum i cert augment del consum d'aus. També es detecta un cert nombre d'èquids. En aquesta època l'edat de sacrifici és més avançada que en la fase anterior, cosa que fa pensar en el seu ús com a força de treball o proveïdor de làctics o llana, així com el processat de la pell. El cert és que l'aportació proteica a la dieta era

	<p>baix.</p> <p>Finalment indicar que del cementiri feudal es conserven dues esteles discoïdals datables en època baix medieval.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 869, 15205; COLL RIERA, J. M. 2020a; CUBO, A.; MORERA, J. 2020; FERRER SOLER, A. 1943; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1980; MENCHON, J. 1995q; MORELL, A.; PIZA, T. 2020; MORERA CAMPRUBÍ, J.; CUBO, A. en premsa.</p>

NÚM.	007	IPAC:	13955	FIG. 6.47
NOM:	TORRENT DE LES VOLTES / CARRETERA VALLS - PUIGPELAT KM. 1,6 / POLÍGON PP-2			
MUNICIPI:	PUIGPELAT	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Els treballs arqueològics duts a terme entre 2002 i 2004 han documentat un assentament d'època romana de força importància, on es diferencien tres sectors, un d'ells un àrea funerària. Malgrat l'extensió excavada, només s'ha actuat en la <i>pars rustica</i> i una zona d'enterraments.</p> <p>El primer, a la part més alta del terreny es localitza un espai amb una sitja colmatada en època romana republicana i estructures agrícoles que s'abandonen al segle IV. En el sector 2 es documenten més estructures de tipus industrial associables a la producció agrícola, i en el 3, separat d'aquestes instal·lacions una zona funerària. Es tracta d'instal·lacions destinades a la producció de vi i oli, que s'han datat a partir del segle I dC.</p> <p>A la zona d'enterraments es van excavar 7 tombes infantils, bé que en força mal estat, que fan pensar a l'excavador que prop hi hauria la <i>pars urbana</i> de la vil·la. Es tracta d'inhumacions en fossa, àmfora, fossa coberta de <i>tegulae</i>. S'orienten N-S i E-W. Quant als materials, hi ha presència de terra <i>sigillata hispana</i>, ceràmica africana i terra <i>sigillata africana</i> A, C i D, àmfora africana i ceràmica comuna, peces de plom com grapes per reparar <i>dolia</i> i una interessant canonada de plom. Es va documentar que 2 de les tombes eren en àmfora, i 5 fosses obertes en el terreny i tenien coberta de <i>tegulae</i>. En dues es localitzen bocins de tibia i altres fragments d'os procedents d'inhumacions secundàries. Podem datar els enterraments al segle IV o al V.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 13955; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2009a; CIURANA, J. 2011, p. 540-541; Sentís, C. 2009a, p. 273-35</p>			

NÚM.	008	IPAC:	1642	FIG. 6.48
NOM:	TORRENT DE VALLMOLL / VIL·LA DE LES CAVALLERIES			
MUNICIPI:	VALLMOLL	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la de les Cavalleries és a 1 km de la població de Vallmoll, sobre una terrassa natural al costat de la riera de Vallmoll quan desemboca al riu Francolí. D'aquí procedeixen diverses troballes, com <i>dolia</i>, un sarcòfag i materials ceràmics, que proporcionen una cronologia entre els segles II aC i V dC. El jaciment va ser malmès parcialment entre 1985 i 1986 en agençar-se la variant de la N 240. Posteriorment l'equip britànic-català que va estudiar l'<i>ager tarraconensis</i> va realitzar diversos treballs de prospecció superficial i geofísica. Finalment el 1993 es van dur a terme rases de delimitació amb 10 rases, que van proporcionar una seqüència cronoestratigràfica datable entre els segles II aC i V dC.</p> <p>L'any 1920 la Comissió Provincial de Monuments rep informació de Joan Molas,</p>			

	<p>de l'existència d'un sarcòfag al costat de la carretera de Valls, el qual feia d'abeurador. La següent notícia és ja de 1950 quan José Sánchez Real va proposar a l'ajuntament de Vallmoll de fer un nou abeurador i traslladar la peça a un lloc més escaient. El mes de setembre el sarcòfag havia estat desplaçat i sembla ser que l'anaven a vendre, però les seves gestions el van salvar gràcies al trasllat endegat per la Comissió Provincial, de manera que va ingressar al Museu Provincial.</p> <p>L'any 1951 el mateix José Sánchez Real publicava la notícia del sarcòfag, el qual actualment és al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona. És una peça de 2,20 x 0,80 x 0'70, fet de pedra local i té un front estrigil·lat. M. Claveria el data al segle III.</p> <p>Una altra peça important procedent d'aquesta vil·la és una gemma decorada amb un Capricorn, però no es té informació del seu context original.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1642; CARRETÉ, J. M.; KEAY, S. J.; MILLETT, M. 1995, p. 216-223; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2008c; CIURANA, J. 2008e; CIURANA, J. 2011, p. 541-542; CLAVERIA, M. 2001, p. 67; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; MACIAS, J. M. 1996; SÁNCHEZ REAL, J. 1951b.

NÚM.	009	IPAC:	15203	FIG. 6.49
NOM:	MASIA FIGUERAS			
MUNICIPI:	VALLS	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Aquest jaciment d'època romana es coneix per fonts orals i per una intervenció arqueològica de l'Institut d'Estudis Vallencs (IEV) l'any 1983. En la finca s'ha localitzat força ceràmica romana: material constructiu, àmfores, vaixela d'importació...</p> <p>Als anys 60 del segle XX, l'obertura d'un camí des del Torrent a la finca va malmetre una tomba. Sembla ser que l'inhumat era sota una acumulació de pedres, i duia una moneda.</p> <p>El 1983 la comissió d'arqueologia de l'IEI va practicar una intervenció arqueològica, tot obrint 3 cales. A banda de material romà, es va localitzar un enterrament d'una dona d'edat indeterminada. Era dins una fossa simple, dipositada en decúbit supí, amb el braç dret estirat al costat del cos i l'esquerre flexionat i la ma sobre el pit. A l'avantbraç esquerre duia 2 braçalets de bronze, i al costat del cap, una agulla d'os. Judit Ciurana data la inhumació entre els segles I i III.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15203; CIURANA, J. 2006; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2008a; CIURANA, J. 2011, p. 539-540; FABRA, M. E. 2002.			

NÚM.	010	IPAC:	15223	FIG. 6.50
NOM:	VILAR, EL			
MUNICIPI:	VALLS	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment del Vilar de Valls es troba a la partida del mateix nom, ara dins el casc urbà de la capital de l'Alt Camp. Aquí tenim una ciutat ibera relacionada amb la <i>Císsis</i> o <i>Cesse</i> arranada a la Segona Guerra Púnica (218 aC), i una vil·la romana, en la qual hom ha diferenciat sis fases, amb espais de magatzem, conjunt termal etc, els quals s'abandonen al segle III dC.</p> <p>La primera fase es data entre finals del tercer quart i el darrer quart del segle II aC. Es van documentar estructures molt malmeses, de pedres irregulars lligades</p>			

	<p>amb fang configurant estances allargades. Destaca un abocador de deixalles amb força material amfòric d'imitació a les formes itàliques.</p> <p>Una segona fase s'identifica per un mur de pedres irregulars i fang, de planta arrodonida al sud. S'abandona al canvi d'era. La tercera fase, és una estança quadrada, dos espais de la mateixa configuració, dos forns petits i una sèrie de construccions al sud, sobre les quals es superposen uns banys. Ens trobem amb obra de pedres irregulars, un paviment possiblement de <i>signinum</i> o <i>cocciopesto</i>. També es va excavar un element de fusta calcinat, associat a un sostre. També l'empremta d'un <i>dolium</i>, dos petits fornets. S'abandona a partir de finals del segle I aC. Sota els banys hi ha unes estructures de difícil interpretació comunicades entre elles per tub de ceràmica.</p> <p>La fase IV es conforma per un conjunt d'estances que semblen abandonar-se a mitjan segle I dC. La fase V és més ben documentada i es correspon a uns banys. S'ha documentat un <i>tepidarium</i>, un <i>caldarium</i> i un <i>praefurnium</i>. Es data a partir de la segona meitat del segle I. La fase VI mostra l'amortització dels banys i una sèrie de reformes consistents en la construcció d'habitacions. S'abandona a inicis del segle III.</p> <p>Entre les troballes hi ha una inscripció funerària datada entre els segles II i III (IRAT 26 / CIL II 2 suppl. XIV, 2297), datada al segle I: <i>D(is) · M(anibus) [s(acrum)] / Flaviu[s- -] / cion v[ixit an]- / is XX [- -]</i>.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15223; IRAT 26 / CIL II 2 suppl. XIV, núm. 2297; ADSERIAS, M.; RAMON SARIÑENA, E. 2004; ADSERIAS, M.; RAMON SARIÑENA, E. 2008; CIURANA, J. 2011, p. 541-542.

NÚM.	011	IPAC:	1024	FIG. 6.51
NOM:	LES CABESSES			
MUNICIPI:	VILABELLA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	Als anys 30 i 40 del segle XX es van trobar un seguit d'enterraments amb la mateixa orientació, entre els que destaca un sarcòfag probablement de marbre. També es va localitzar ceràmica romana: tègula, dòlium, ceràmica oxidada, àmfora africana i bètica que apunten una cronologia dels segles I-V.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1024; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 544-545.			

NÚM.	012	IPAC:	1048	FIG. 6.52
NOM:	CARRETERA DE CAN FERRER			
MUNICIPI:	VILA-RODONA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	En l'estudi sobre el món romà del terme de Vila-rodonà, M. Martínez recull que en aquesta finca es van trobar restes d'una vil·la romana. És prop de la carretera de Vila-rodonà a Can Ferrer, a l'angle que forma amb un ramal que va al Puig de la Bola. Segons indica Martínez, el Sr. Ramon Ollé li va explicar que després de la Guerra Civil (1936-1939), en fer una replantada de vinya van sortir algunes àmfores i tombes de tègules. Uns 200 metres an NE el mateix Sr. Ollé va trobar un altre enterrament de <i>tegulae</i> .			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1048; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1981.			

NÚM.	013	IPAC:	1061-1091	FIG. 6.53
NOM:	COLUMBARI			
MUNICIPI:	VILA-RODONA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			

CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la del Columbari de Vila-rodona és un important jaciment just al costat del poble, sobre el marge esquerre del riu Gaià. En aquesta zona s'han documentat restes arqueològiques de la <i>pars rustica</i> hi ha notícia de forns de terrissa. El 1996 es van dur a terme treballs de delimitació arqueològica, localitzant-se estructures relacionables amb la <i>pars urbana</i>. Treballs de seguiment arqueològic en el 1999 van localitzar-ne més. Els materials ceràmics procedents s'enquadren entre època republicana i els segles III-IV dC. Més actuacions de delimitació arqueològica de 2008 i 2009 aportaren més materials del segle III-IV com <i>terra sigillata lucente</i>.</p> <p>L'edifici més conegut és un mausoleu funerari o columbari. Tipològicament té forma de temple, de 10'10 x 5'90 m amb exedra al costat nord, coberta per casquet cupuliforme, el qual no es marca exteriorment. La <i>cella</i> es basteix sobre un podi alt i hi hauria un accés elevat al sud. El cos principal es decora exteriorment amb arquets cecs i remat motllurat. L'aparell és un <i>opus mixtum</i>, de carreuó i material ceràmic. Estaria originàriament arrebossat, on es marcarien els capitells de lesenes etc. L'interior era estucat a imitació de <i>crustae</i> o plaques de marbre verd, i nínxols amb un color més clar. La coberta seria a dues vessants sobre encavallada de fusta, i a sota volta de canó.</p> <p>Quant a la ubicació del mausoleu, és interessant l'aportació de Gurt i Macias (2001) en el sentit que les tombes a l'<i>ager</i> s'han d'orientar cap els camins i passos de manera que el viatjant es pugui girar cap a elles i saludar els déus. En el cas de Vila-rodona el mausoleu s'encara a la via secundària que unia la <i>via Augusta</i> des de la <i>mansio</i> de <i>Stabulo Novo</i> amb l'itinerari <i>Ab Asturica Terracone</i> a l'alçada de la <i>mansio ad Septimum Decimum</i>, encara que J. Ciurana no és de la mateixa opinió.</p> <p>La façana sud mira la via que passaria seguint el curs del riu Gaià. És doncs un monument inscrit en el paisatge. El riu es pot entendre com el <i>lacus</i> del monument. Ciurana va més enllà i proposa que la situació del mausoleu està al costat del Gaià forma una escenografia de manera que el riu és un límit simbòlic entre el món dels vius i els morts. No cal pouar gaire en la mitologia del barquer Caront, que fa passar al més enllà creuant el riu Arqueront. El mausoleu es data, per criteris tipològics entre els segles I i II.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1061, 1091; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2008d; CIURANA, J. 2011, p. 537-539; CORTÉS CORTÉS, R.; BERMÚDEZ, A.; LUCENA, A. M. 1985; GURT, J. M., MACIAS, J. M. 2001; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1980, p. 15-17; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1981; PUIG I CADAVALCH, J. 1921-1926; SANMARTÍ, J. 1984.

NÚM.	014	IPAC:	1028	FIG.	6.54
NOM:	MAS DEL BARBERET				
MUNICIPI:	VILA-RODONA	COMARCA:	ALT CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>Segons l'IPAC és un jaciment rural romà, assimilable al tipus vil·la en el qual s'han localitzar materials ceràmics de l'època: ceràmica comuna oxidada, material ceràmic constructiu, àmfora, ceràmica campaniana, sigillata sudgàlica i hispànica etc. Per referències orals, l'IPAC cita l'existència de murs d'un mur d'<i>opus caementicium</i> paral·lels al camí, i als marges. Al bell mig del camí es veuen tres murs més, així com fragments de <i>signinum</i>. A principis del segle XX, prop del camí es van trobar enterraments amb coberta de lloses, que la gent pren com "<i>cementiri de moros</i>."</p> <p>Aquesta referència és recollida per M. Martínez Larriba en el seu estudi sobre el món romà al terme de Vila-rodona. Sembla ser que el nom sembla relacionat "<i>amb unes tombes que es trobaren a principis de segle (XX) prop el camí</i>"</p>				

	<i>tapades amb grosses rajoles. El veí Sr. Juli Llorc testimoni viu d'aquest fe, diu també que ell en la mateixa àrea havia trobat llaurant unes canonades de plom."</i> El fet indica possiblement una necròpolis romana propera a una vil·la, potser amb conjunt termal.
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1028; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 545-546; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1980, p. 18-20.

NÚM.	015	IPAC:	1062	FIG. 6.55
NOM:	PLANES DE LA SERRA, LES			
MUNICIPI:	VILA-RODONA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	En aquest punt s'ha localitzar ceràmica ibèrica i romana. A finals del segle XIX hi ha la referència de la troballa de tombes de <i>tegulae</i> , fet que es va produir quan es va obrir la trinxera del ferrocarril. Ara el lloc és un abocador, i per la qual cosa no es poden veure res en fer la inspecció per l'IPAC. Al museu de Vila-rodona hi ha materials ceràmics d'època romana republicana i imperial. Les tombes de <i>tegulae</i> s'han datat, sense més dades, entre els segles II i III.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1062; CIURANA, J. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 545; MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1980, p.50.			

COMARCA DEL BAIX CAMP (Fig. 6.56).

NÚM.	016	IPAC:		FIG. 6.57
NOM:	ALMOSTER			
MUNICIPI:	ALMOSTER	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>J. Ciurana recull una notícia procedent del manuscrit de S. Vilaseca <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i> (1956) conservat al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus (MASVR). En aquest, el prehistoriador reusenc recull la troballa de 1932 d'una "sepultura en fosa, protegida por mortero de cal a ambos lados y fragmentos de tégula." El jaciment era a tocar el poble i l'enterrament es va trobar al sector sud, com explica J. Ciurana en base a l'explicació que dona Vilaseca: "Junto a las paredes del pueblo, entre el sector más meridional, descubrióse una sepultura en fosa, protegida con mortero de cal a ambos lados y fragmentos de tégula. El fotógrafo reusense Sr. Busquets obtuvo la fotografía que reproducimos, a petición del Sr. Pedro Rius, del Museo Municipal de Reus. El hallazgo ocurrió en 1935."</p> <p>Es correspon a un enterrament que es documenta entre els materials conservats a l'arxiu del MASVR, pertanyents al fons de Salvador Vilaseca. Aquí hi ha la fotografia d'un enterrament d'Almoster, segons diu la nota que hi ha al verso de la còpia. Es tracta d'una inhumació aparentment sense contenidor, però al costat d'un mur sobre el qual es veu una aleta de <i>tegula</i> romana, i de dues <i>tegulae</i> més, dretes als peus de l'esquelet, que es podrien correspondre a una tomba d'aquest període. Es tracta d'un decúbit supí, aparentment sense caixa, que sembla ser a una certa profunditat.</p> <p>Al costat pot haver-ne un altre, segons s'analitza la fotografia.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	CIURANA, J. 2011, p. 528. VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt; VILASECA, S.; PRUNERA, A. 1966bis.			

NÚM.	017	IPAC:	3498	FIG. 6.58
NOM:	ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE LA RIERA / SANT BARTOMEU			
MUNICIPI:	BORGES DEL CAMP	COMARCA:	BAIX CAMP	

DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi
DESCRIPCIÓ: inscripció	<p>De l'ermita de la Mare de Déu de la Riera (Borges del Camp) procedeix un sarcòfag amb inscripció datat epigràficament al segle III que hom relaciona amb una vil·la romana a les rodalies. És un <i>loculus</i> per enterrament infantil amb inscripció estudiada per Alföldy i Gorostidi.</p> <p>Aquest jaciment es va identificar el 1986 per Ferran Jové, localitzant ceràmica romana en superfície, a més de plaques de marbre i fragments d'<i>opus testaceum</i>.</p> <p>És interessant el fet que en aquest lloc posteriorment es construeix l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, que era l'església del primer assentament de les Borges del Camp, conegut com Tascals.</p> <p>La inscripció de la peça diu: - - - / [- - -] <i>ann(is) · XII m(ensibus) · VII Q(uintus) Clod(dius) · Evangelus · nepoti / dulcissimo · f(aciendum) · c(uravit)</i>.</p> <p>Es data al segle III.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3498; RIT núm. 916 / IRAT núm. 22 / CIL II 2., suppl. XIV núm. 2257; Fiz, I. 2010; FUENTES, M. M. 1995; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995; MASSÓ, J.; RAMON SARIÑENA, E. 1986.

NÚM.	018	IPAC:	4165	FIG. 6.59
NOM:	BARRANC DE LA MARE DE DÉU DEL CAMÍ / ANGLE NORD-EST DE LA CRUÏLLA ENTRE LA CN-340 I LA T- 312			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El terme de Cambrils ens forneix també d'interessants dades sobre el món funerari a l'antiguitat tardana. L'any 1970 es descobreix aquest jaciment durant les obres d'un taller. Entre el barranc de la Mare de Déu del Camí, l'esquerra de la carretera a Montbrió del Camp des de la N-340 i la mateixa carretera nacional, antiga <i>via Augusta</i>, es situaria aquest jaciment. En aquest espai hi ha l'ermita barroca i la torre defensiva de l'ermita de la Mare de Déu del Camí.</p> <p>L'excavació arqueològica duta a terme el 1990 a la vil·la de l'ermita de la Mare de Déu del Camí va permetre estudiar quatre inhumacions amb tombes de <i>tegulae</i> orientades est-oest, amb interessants dipòsits funeraris, bàsicament ceràmiques locals i d'importació africana, ofrenes (espines de peix) i aixovars com arracades d'or. Els materials i l'estratigrafia daten el conjunt als segles III-IV dC. També es documenten estructures que formarien part de la vil·la.</p> <p>Passem ara a fer-ne una breu descripció. Els treballs es van desenvolupar a la zona verda al voltant de l'ermita, tot diferenciant cinc sectors arqueològics numerats del 100 al 500. En el sector 100 es va practicar un sondeig on es van documentar quatre enterraments de <i>tegulae</i>, dins les corresponents fosses en el terreny. La UF 115 es una tomba <i>alla cappucina</i> o de secció triangular, amb un individu enterrat, i les UF 112 i 113 comparteixen fossa, separant-se per una filada de tègules en vertical, i coberta de les mateixes peces però en posició plana, és a dir caixa de <i>tegulae</i>. El quart enterrament, UF 107, té un llit de tègules reaprofitades, tot i haver perdut la coberta, també seria de secció triangular.</p> <p>El nivell de segellat de l'espai funerari proporciona materials ceràmics del segle IV. Quant a les orientacions, ens trobem amb la clàssica E-W amb el cap mirant a sol ixent. Es tracta d'individus adults, entre 20 i 45 anys (UF 108 i 114), amb musculació forta que indica esforç en el treball, individus infantils entre 6 i 8 anys (UF 110 i 123). En la tomba UF 108 es va trobar restes de fusta a les clavícules a vincular amb un possible collar. A la UF 119, una gerra monoansada de ceràmica</p>			

	<p>comuna forma Vegas 68. A la UF 123, dues tassetes de parets fines, una gerra de ceràmica comuna i unes arracades d'or de 22 quirats. A la UF 114, un plat de sigillata africana A2 forma Lamb. 3 i dos Lamb. 8; una tasseteta monoansada, una gerra de ceràmica comuna i una llàntia forma Dressel 20. A més, i una volandera de plom que és un marc de mirall de tocador, i un objecte de ferro que podem definir com una clau de porta.</p> <p>Al sector 200 es va identificar un dipòsit amb el clàssic arrebossat d'<i>opus signinum</i> o <i>cocciopesto</i> i els fonaments d'un mur. Es vinculen a construccions dedicades a tasques agrícoles pròpies de les vil·les rurals.</p> <p>El conjunt funerari, en base als materials localitzats, es data a la primera meitat del segle III dC. La zona sembla abandonar-se al segle IV.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4165; BOADA, E. 1970; CIURANA, J. 2011, p. 520; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1990a; MASSÓ, J. 1990a, p. 51-52; MUÑOZ, A. 1991.

NÚM.	019	IPAC:	16278	FIG. 6.60
NOM:	BASSASSES, LES			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>En el marc del projecte <i>ager tarraconensis</i> de l'ICAC, es van realitzar una sèrie de treballs de prospecció arqueològica i geològiques a la partida de les Bassasses, amb la localització d'un jaciment romà en el qual es va dur a terme una actuació arqueològica.</p> <p>Es va documentar part d'un jaciment romà amb datació inicial en època romana republicana, amb fase imperial i materials tardoantics.</p> <p>Els quadres oberts en el jaciment van permetre documentar una primera fase amb un dipòsit d'<i>opus signinum</i> que es data entre els segles II i I aC i que s'amortitza entre els segles I i II dC. Una segona fase es conforma amb un altre dipòsit que es coneix parcialment i que es data entre finals del segle I i principis del II dC. Una tercera es correspon a "<i>un entramat de murs d'opus caementicium</i>" i remuntada de tàpia que organitza una sèrie d'àmbits ortogonals no definits i de funció no determinada, que es daten entre finals del segle I i inicis del II dC. La quarta fase és un mur que amortitza les fases anteriors i que es data entre els segles IV o primera meitat del V, tot i que amb poca documentació que permeti fixar la cronologia.</p> <p>A aquesta fase es relacionen una sèrie de restes humanes sense connexió que fan pensar en l'existència d'enterraments que no s'han pogut determinar.</p> <p>Una cinquena fase es forma per un altre mur sobre el colgament de les fases anteriors, i que es data entre finals del segle IV i inicis del V.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 16278; JÁRREGA, R. 2011.			

NÚM.	020	IPAC:	4209	FIG. 6.61
NOM:	ESQUIROL, L'			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>A l'excavació arqueològica realitzada el 1987 a la vil·la de l'Esquirol es va localitzar un enterrament format per peces de material ceràmic constructiu d'època romana.</p> <p>L'any 1987 s'hi van fer moviments de terres que van afectar una vil·la romana. El fet va causar una intervenció arqueològica dirigida per E. Ramon. Es va identificar un paviment d'<i>opus testaceum</i>, un enterrament d'inhumació en caixa de grans peces ceràmiques i tègules així com una piscina o bany recobert d'<i>opus signinum</i> o <i>cocciopesto</i>. També murs de còdols i pedres lligats amb mescla de</p>			

	morter. La tomba, que no va proporcionar materials per la seva cronologia, es fixa en les darreres fases de la vil·la, és a dir al baix imperi. Les fotografies publicades per J. Massó mostren una tomba molt malmesa en els nivells superiors de la vil·la.
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4209; CIURANA, J. 2011, 2011, p. 516; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1985a; MASSÓ, J. 1990a, p. 47; RAMON SARIÑENA, E. 1990; RAMON SARIÑENA, E. 1993.

NÚM.	021	IPAC:	3517	FIG.	6.62
NOM:	LLOSA, LA				
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana				
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la romana de la Llosa es un establiment rural d'època romana al terme de Cambrils. Al llarg dels anys hom ha pogut establir l'evolució del jaciment, des d'època imperial fins l'antiguitat tardana. Els diferents treballs arqueològics han documentat diferents enterraments en els nivells d'amortització de la fase imperial.</p> <p>La campanya de 1993 va localitzar restes d'un àmfora, tal vegada funerària, i la part superior d'una estructura de maçoneria, i que durant la campanya de 1994 es va descobrir que es tractava d'una inhumació (UF, 1). Prop seu se'n va trobar una segona, també dins un àmfora (UE 2).</p> <p>Aquests dos enterraments es van realitzar, mitjançant l'obertura d'una fossa funerària, en un estrat de colmatació que en base als materials exhumats hem de datar entre els segles II i III, i per l'estratigrafia entre els V i VI.</p> <p>La primera és una inhumació dins una caixa de maçoneria oberta al terra. S'orienta E-W, amb capçalera a ponent. Dins es va localitzar un individu adult en mal estat dipositat en decúbit supí. No es va documentar cap tipus d'aixovar o dipòsit funerari. També havia evidències d'una inhumació anterior.</p> <p>La segona és una inhumació dins un àmfora africana en molt mal estat. Dins es van trobar les restes d'un infant enterrat en decúbit supí. L'estat de l'esquelet no ha permès poder establir la posició de les extremitats. No s'ha localitzat aixovar ni dipòsit funerari.</p> <p>A la campanya de 1995 es van trobar dos enterraments més al sector 1400, espai abandonat al segle V, i aprofitat com zona funerària. La UF 3 és un enterrament d'inhumació en una fossa de planta irregular. Es conservava tan sols la part superior del cos fins l'alçada dels malucs. No es va documentar cap tipus de contenidor i al seu interior es va localitzar el cap braços i tronc d'un individu jove, possiblement femení atès el seu aixovar funerari. S'orientava N-S. L'esquelet es trobava en decúbit supí amb el braç dret estirat i l'esquerre amb l'avantbraç sobre el maluc. Del crani tan sols es conservava la mandíbula. Quant a l'aixovar era en els corresponents membres i anatomia, consistia en una sivella de cinturó de bronze (CLL 95-UF 3-1), tres braçalets (CLL 95-UF 3, 2, 3 i 4), restes d'una arracada (CLL 95-UF 6), un anell (CLL 95-UF 5) i d'una caixeta (CLL 95-UF 3-7), i diferents denes de pasta vítria de formes variades (CLL 95-UF 8-17). El conjunt es data al segle V. Joan-M. Coll defineix la sivella com una peça del tipus delfiniforme, classe 1-forma C de Sommer, datada entre el 364/70 i el 407 dC. Joan-M. Coll també ha estudiat les peces de vidre per la seva tesi doctoral i les data també al segle V.</p> <p>El fet de la seva localització topogràfica indica que els murs de l'habitació eren encara visibles, ja que aprofiten un dels angles per a ubicar la sepultura. L'absència de les extremitats inferiors és, fins al moment, una incògnita; no obstant la pelvis no presenta cap senyal de haver estat alterada.</p> <p>La UF 4 era una inhumació infantil o de nonat dins una àmfora tarraconesa tardana dins una fossa de planta irregular. S'orienta est-oest i es situa a l'angle sud-oriental de l'estança. De l'esquelet no hi restava gairebé res.</p>				

	<p>Durant els treballs d'excavació dels anys 1998 i 1999 es van detectar en el sector 2700 sengles retalls de planta allargada que es podrien interpretar com enterraments, encara que no hi hagi elements que ens ho permetin afirmar o negar.</p> <p>L'any 2006 es van documentar dos tombes més al sector septentrional, tot i que en molt mal estat. Eren fosses de planta el·líptica o de banyera amb llit de pedra i <i>tegulae</i>, i que es corresponien a un adult i un infant, cadascuna orientada oest-est i nord-sud.</p> <p>Finalment comentar que Fiz <i>et alii</i> proposen que de La Llosa procediria el pedestal funerari del segle II dedicat a <i>P. Furius Montanus</i>, que es va trobar als fonaments del convent dels agustins de Cambrils (IRAT 27 / CIL II² suppl. XIV, núm. 2248).</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3517; IRAT 27 / CIL II ² suppl. XIV, núm. 2248; COLL RIERA, J. M. 2020b; FIZ, I. 2010; GARCÍA NOGUERA, M. <i>et alii</i> 2001; GARCIA NOGUERA, M.; PUCHE, J. M. 2000; GARCÍA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; TEIXELL, I. 2013; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1999c; MASSÓ, J. 1990a; MENCHON, J. 2001b; MENCHON, J. 2012b; RAMON SARIÑENA, E. 2006; RAMON SARIÑENA, E.; MENCHON, J.; MASSÓ, J. 1999; SOMMER, C. S. 1984, p. 79.

NÚM.	022	IPAC:	16277	FIG.	6.63
NOM:	MAS ROVIRA / REGUERAL, ELS / CORREGIDORS, ELS				
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>En aquesta zona, propera al traçat de la <i>via Augusta</i>, i del nucli medieval de Sant Joan dels Arcs, l'estudi de l'<i>ager tarraconensis</i> realitzat per l'ICAC ha documentat materials ceràmics en superfície d'època romana.</p> <p>Anteriorment, membres del Centre d'Estudis Cambrilencs, prop de la cruïlla de la riera del Regueral i el camí dels Corregidors, van trobar enterraments, sense més dades. També podrien correspondre al nucli medieval de Sant Joan dels Arcs, però no hi ha més informació.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 16277; CIURANA, J. 2011, p. 516-517; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1990a, p. 52.				

NÚM.	023	IPAC:	14228	FIG.	6.64
NOM:	MASOS, ELS				
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>Es coneix la troballa de materials ceràmics romans temps ençà. L'any 2008 es van dur a terme treballs arqueològics que van trobar un hipocaust d'un conjunt termal, el qual va funcionar fins finals del segle II. També es van documentar dos enterraments en mal estat. No presenten aixovar ni dipòsit funerari, d'acord amb la informació de P. Otiña a J. Ciurana.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 14228; CIURANA, J. 2011, p. 520-521; MASSÓ, J. 1990a.				

NÚM.	024	IPAC:	16279	FIG.	6.65
NOM:	MINETA, LA				
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana				
DESCRIPCIÓ:	<p>El conjunt funerari de la Mineta es localitza al terme de Cambrils, a la partida de la Parellada, prop d'una mina d'aigua que dona nom al lloc.</p> <p>L'any 1987 ja es van excavar enterraments, entre el barranc de la Mare de Déu</p>				

	<p>del Camí i la riera d'Alforja, a l'alçada del carrer de J. Roca i Cornet: tres tombes de <i>tegulae</i> i un de lloses de pedra atribuïts a un moment indeterminat entre el baix imperi i l'alta edat mitjana.</p> <p>El 2000 es van localitzar 9 tombes, bàsicament de fosses obertes al terreny dins de les quals hi ha estructures de <i>tegulae</i> combinades amb materials reciclats com fragments d'<i>opus signinum</i>, element constructius que formen la coberta. També s'han trobat fosses amb coberta de lloses.</p> <p>No es documenten aixovars ni dipòsits funeraris. S'ha realitzat una datació de ¹⁴C, corresponent a un enterrament en decúbit supí amb coberta de bocins de <i>signinum</i>. Ha proporcionat una cronologia calibrada AD 536 dC. Posteriorment es van excavar 18 inhumacions més, amb cobertes de lloses o combinades amb materials romans reutilitzats (tapa de <i>dolium</i>, <i>crustae</i> de marbre o restes de paviments), a més d'algun cas de fossa amb àmfora o <i>tegulae</i> i <i>imbrices</i>. Es daten a l'antiguitat tardana.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 16279; ADSERIAS, M., BRAVO, P.; GARCIA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; RAMON SARIÑENA, E. 2011; MENCHON, J. 2012b.

NÚM.	025	IPAC:	3505	FIG. 6.66
NOM:	PARELLADA, LA/CARRER ROCA I JORNET			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Durant les obres de serveis en el carrer J. Roca i Cornet, el 1984, es van descobrir restes arqueològiques consistents en 4 enterraments. La intervenció arqueològica duta permet documentar 3 tombes de <i>tegulae</i> de doble vessant, i 1 cista de lloses. Estaven orientades E-W. Es van documentar 6 individus enterrats i osseres o desenterraments.</p> <p>Les fotografies publicades per J. Massó ens mostren els enterraments, entre els que destaca un de <i>tegulae</i> de secció triangular.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3505; ARRAYÁS, I. 2002, p. 633-634; CIURANA, J. 2011, p. 521; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1990a, p. 47; MAUREL, M.; FUSTER, E. 1987.			

NÚM.	026	IPAC:	3514	FIG. 6.67
NOM:	TALLATS, ELS			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Els treballs d'ampliació del camí de Vilafortuny, el 1966 van trobar un sarcòfag cisellat en pedra local amb una inhumació romana.</p> <p>La zona ja va ser prospectada per S. Vilaseca i anys després, durant les obres d'ampliació de la carretera a Vilafortuny. Anys després Manuel Sanz Martínez va publicar una nota. Dins del sarcòfag havia un individu amb un anell a la mà en forma de trèvol de 4 fulles, segons explica M. Vidal.</p> <p>El jaciment va ser totalment destruït entre 1976 i 1982 per la urbanització Els Tallats.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3514; CARRERAS DEXEUS, J. 1945, CARRERAS DEXEUS, J. 1948; CARRERAS DEXEUS, J. 1952; CIURANA, J. 2011, p. 515-516; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1990a, p. 46; SANZ MARTÍNEZ, M. 1974, p. 13; VIDAL, J. M. 1990, p. 30.			

NÚM.	027	IPAC:	15542	FIG. 6.68
NOM:	TORRE BARGALLONA / AUTOVIA A-34 / MAS D'EN BOSC			
MUNICIPI:	CAMBRILS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			

CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana, andalusí
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 2006 es va realitzar una intervenció arqueològica preventiva motivada per la construcció dels PK 1143-1151 de l'autovia A-34 en el tram Cambrils - Vila-seca - Salou, i per la presència propera de la vil·la del Mas d'en Bosc. Els treballs de delimitació van localitzar en l'anomenat camp 1 materials ceràmics d'època prehistòrica, romana i medieval, material constructiu romà i carbons. En el camp 2 es va trobar una sitges, llars i retalls al terreny d'època romana i medieval. En el camp 3 les rases obertes van trobar una sitja i un retall. S'interpreta la zona com un camp de sitges romà i medieval associat a l'explotació del territori. En els treballs d'instal·lació de torres d'alta tensió es van documentar estructures muràries relacionables amb dipòsits de líquids.</p> <p>La continuació dels treballs arqueològics van permetre localitzar gairebé 300 estructures de magatzem algunes de les quals havien funcionat fins el segle XVIII: 30 retalls al Camp 1, 64 al Camp 2, 95 al Camp 3.</p> <p>Una primera sèrie són clots per extracció d'àrids, un segon són sitges de tipus piriforme, amb boca entre 60 i 150 cm, i fondària entre 50 i 180 cm, algunes d'elles recremades. Un tercer grup es correspon a pous. I un quart són estructures per combustió.</p> <p>Hom marca una primera fase que es data ceràmològicament entre els segles V i VIII (àmfora africana Keay LXIIA i <i>Late Roman C, terra sigillata Africana D</i> Hayes 91 i Hayes 61, imitacions locals de ceràmiques d'importació).</p> <p>Un total de 10 estructures es daten en època medieval i moderna pels materials ceràmics (blau català, verd i morat, ceràmiques grises medievals). Hi ha 41 de no datades, en 5 de les quals hi ha 7 inhumats: 2 adults, 3 subadults, 1 infantil i 1 nonat, en força mal estat. En dos casos eren arraconats dins una sitja per fer cabre mes enterraments. L'estudi antropològic apunta a treball físic continuat amb entesopaties als avantbraços i cames.</p> <p>Al denominat Camp 1, en el retall 23 (UF 1) es va trobar la inhumació d'un perinatal d'entre 3 i 6 mesos, dins una àmfora oriental LRA no classificada però datada entre el 380 i 650 dC (UE 23.01). No està associat a més inhumacions. S'orienta a NW. És un individu de 3 a 6 mesos d'edat, en decúbit supí.</p> <p>Al Camp 2, en el retall 23 (UF 1 pura coincidència numèrica amb el Camp 1) es van identificar dos enterraments més. Es van dipositar en una fossa simple de planta fusiforme a les argiles S'orienta SE-NW. L'individua 23A.01 es va colgar en decúbit supí i és sobre el 23B.02. És un individu adult enterrat amb els braços als costats del cos. A l'orella un objecte de ferro amb forma d'L identificable amb una arracada. És una dona entre 13 i 14 anys. S'orienta N-S. Sota, un individu també femení entre 15 i 16 anys, amb el crani retirat parcialment per la inhumació superior.</p> <p>Un segon punt d'enterrament al Camp 2 és al retall 41 (UF 2), amb les inhumacions orientades E-W. Es tracta d'una sitja dins la qual es va diferenciar un primer individu (UE 41A.01) en decúbit supí i que és el primer enterrament realitzat. Apareix remogut i arraconat per causa de deposicions posteriors. És un home jove d'entre 25 i 25 anys, robust i amb fortes insercions musculars. Se li recolza un segon individu (UE 41B.01), adult masculí d'edat indeterminada, sense lesions artròsiques. Finalment, un infant (UE 41C.01) d'entre 12 i 18 mesos, de sexe no determinat.</p> <p>Al Camp 3 tenim dos inhumacions més dins d'una sitja. Es corresponen al retall UE 15. Els inhumats s'orienten SE-NW amb el cap al sud-est. El primer individu en aparèixer, és a dir el segon en ser enterrat (UE 15A.01) és en decúbit <i>prono</i> amb símptomes d'haver estat llençat doncs si bé les cames són una sobre l'altra, els braços són un flexionat (dret) i l'esquerre en posició forçada i mig estirat. És un individu jove de 14 a 16 anys i sexe indeterminat. El segon (15B.01) és una noia d'entre 14 i 18 anys, en una posició forçada en decúbit supí, però adaptant-se a la paret de la sitja. El cap és de costat i els braços l'esquerre per sobre del</p>

	<p>cap i el dret arplegat cap a la cara.</p> <p>L'estudi antropològic dels inhumats marca en termes generals una dieta basada en carbohidrats, poc consum proteic i marques d'esforç físic gran i constant, propi de persones que han viscut bàsicament treballant, esclaus o serfs.</p> <p>L'analítica de ¹⁴C de l'esquelet de 23A.01 dona una cronologia de 1275 ± 35 BP, que una vegada calibrada és 661-783 dC amb un 89'4% de probabilitat (788-815 dC amb un 4'3% i 843-858 dC 1'7%). Estem parlant doncs d'una datació entre finals de l'antiguitat tardana i inicis de l'alta edat mitjana, és a dir entre època visigoda i inicis de l'emirat independent de Còrdova.</p> <p>Cal entendre que es tracta d'un assentament rural vinculat també al pas proper de la <i>via Augusta</i>. És prop de les vil·les romana del Mas d'en Bosc i Vilagrassa.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15542; ADSERIAS, M.; RAMON SARIÑENA, E 1996; BOADA, E. 1970; COROMINAS, M. 2007; CIURANA, J. 2011, p. 520; FIZ, I. 2010; FADRIQUE, TH. 2007; FADRIQUE, TH.; NÚÑEZ, A.; MALGOSA, A. 2007; FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011a; FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b; MASSÓ, J. 1985a; MESTRES, J. S. 2012b.

NÚM.	028	IPAC:	16280	FIG. 6.69
NOM:	CAMÍ DE TARRAGONA NÚM. 18 / CARRETERA DE TARRAGONA NÚM. 18			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1930, es descobreixen tombes romanes en les obres que es feien al núm. 18 del camí de Tarragona. Es tractava de 2 enterraments, una fossa amb caixa de <i>tegulae</i> a doble vessant i <i>imbrices</i> que contenien un adult. Uns dies després es va excavar el segon, a 1 metre de distància, destinat a un infant de 6-8 anys, però no coneixem la seva tipologia. Estaven orientats E-W.</p> <p>Salvador Vilaseca ens explica les circumstàncies de la troballa: "<i>Els minaires encarregats de la construcció d'un pou a la casa número 18 del carrer del Camí de Tarragona, propietat del Sr. Rodon, el dia 21 d'aquest mes descobriren, a uns tres metres de profunditat, uns ossos romans resguardats per rajoles i teules. Segons els entesos que han estat convidats a visitar la troballa, es tracta d'un sepulcre d'època romana.</i>"</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 16280; CIURANA, J. 2011, p. 513-514; MASSÓ 2003b, p. 67-68; SENSE AUTOR: 1930; VILASECA ANGUERA, S. 1930.			

NÚM.	029	IPAC:	4564	FIG. 6.70
NOM:	CATARFA, LA			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la de la Catafara és un jaciment arqueològic que es troba a la partida de la Grassa, a Constantí. Actualment forma part dels terrenys de l'aeroport.</p> <p>Salvador Vilaseca hi va localitzar materials d'època romana, tal i com recull J. Ciurana: "<i>tegulae, imbrices, trossos de vidre, ossos humans i d'animals, àmfores, dolia, alguns vasos petits, conquilles de marisc, una mola de lava.</i>" L'any 1985 el seu descobridor, Josep Guinovart Barba, en va excavar una part sense seguir cap metodologia arqueològica, descobrint part d'un conjunt termal.</p> <p>En el manuscrit inèdit de Salvador Vilaseca <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i>, en un full solt s'explica el jaciment de la Catafara:</p> <p>"8. <i>En el lugar llamado Catafara, en la partida rural denominada [— — —], a cierta distancia del antiguo camino de Valls y a la derecha del Camí del Mig, que parte de la carretera Amalia antes citada frente a la casilla de peones situada a</i></p>			

	<i>unos dos kilómetros de Reus, se observa una extensión de tierra casi yerma en cuya superficie aparecieron, en 1944, infinidad de tiestos. Es posible que exista, en dicha área desprovista casi se vegetación, las ruinas de una villa importante."</i>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4564; CIURANA, J. 2011, 529; MASSÓ, J. 1996a; MASSÓ, J. 2003b; VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt.

NÚM.	030	IPAC:	3567	FIG. 6.71
NOM:	ESPLUGA POBRA, L' / BUADA, LA / FORN ROMÀ DE CASTELLVELL / VILAR, EL			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Aquest assentament rural romà és el terme de Reus, però molt prop a Castellvell. Diverses notícies del segle XIX ja hi situen restes arqueològiques d'època romana, que es donen a conèixer en el periòdic de l'Associació Catalanista de Reus, tot informant la donació de bocins de ceràmica romana per part del diplomàtic i egipciòleg Eduard Toda i Güell. L'any 1902 Miquel Ventura publica un altre article on marca restes a la "<i>banda de Castellvell</i>."</p> <p>L'any 1879 el propietari de la finca va recollir materials arqueològics com un sarcòfag, escultures, terrissa i una làpida, a més d'un tresoret de 119 que Hernández Sanahuja va adquirir.</p> <p>Entre 1915 i 1917 Alexandre Anguera i persones vinculades amb l'Agrupació Excursionista de Reus hi porten a terme diverses prospeccions i l'excavació d'enterraments. El 1920 Salvador Vilaseca publica les troballes i fa referència a un forn de terrissa romana. Posteriorment, el lloc va ser visitat per altres investigadors com Adolf Schulten, Manuel Sanz Martínez i Jaume Massó i s'hi van fer algunes exploracions superficials entre 1975 i 1985.</p> <p>Els materials que s'han anat recollint marquen l'existència d'una vil·la romana datable en principi a partir del segle I, un forn de producció d'àmfores vinàries Dressel 2-4 i 7-11 i de material de construcció. Altres materials ceràmics porten a allargar la seva vida fins almenys els segles VI-VII.</p> <p>D'aquesta vil·la procedeix la placa funerària del matrimoni de lliberts format per <i>Ingenuus i Amoena</i>, datada al segle I, el pedestal de <i>Calaria Liciniana</i> (IRAT 37 i 21 / CIL II 2 suppl. XIV, 2261 i CIL II 2 suppl. XIV, 2260).</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3567; BERMÚDEZ, A.; MASSÓ, J. 1984-85; CIURANA, J. 2011, p. 9-75; GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1859; MASSÓ, J. 2003b; SANZ MARTÍNEZ, M. 1975; VILASECA ANGUERA, S. 1920.			

NÚM.	031	IPAC:	3577	FIG. 6.72
NOM:	FORN DEL CABALET			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Antic solar als afores de Reus, prop de la carretera de Valls, al costat de l'antic camp de futbol del Reddis.</p> <p>L'any 1947 es van descobrir fortuïtament uns enterraments que poc després foren excavats pel prehistoriador Salvador Vilaseca. Eren quatre sepulcres de <i>tegulae</i> i <i>imbrices</i>, orientats E-W, i posats paral·lels els uns amb els altres. Els materials trobats al rodal fa pensar en una necròpolis baix imperial. Prop també va aparèixer un còdol de quarsita treballat, que Lumley i l'atribueix al paleolític mig.</p> <p>En el manuscrit inèdit de Salvador Vilaseca <i>Contribución al estudio del</i></p>			

	<p>poplamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad, en un full solt s'explica el jaciment del Forn del Cabalet:</p> <p>"9. El 24 de julio de 1947 en la ladrillería de D. Lorenzo Arnal, popularmente conocida con el nombre de Forn del Cabalet, asistimos al descubrimiento de una pequeña necrópolis, cuyos sepulcros de tejas e imbrices estaban orientados E. a O. de los tres aflorados, en el esperos de 1'20 m. de la arcilla roja cuaternaria y a 1'40 y 1'80 m. de distancia entre sí, el meridional era el mejor conservado. La necrópolis se hallaba a unos 30 m del cauce del antiguo camino de Valls con la línea férrea de Reus a Tarragona, a unos 80 m de la posición del partido, y a unos 500 m. del Hort Lluny, donde hace años fué descubierto una importante villa con su horno cerámico y su una una necrópolis (sic)."</p> <p>El propietari de la finca va lliurar tegulae de les sepultures al llavors Museu Prim Rull de Reus.</p> <p>A l'arxiu del MASV es conserven diverses fotografies i un croquis de la troballa on es marquen dos punts paral·lels, amb un enterrament i a 1'40 metres al sud, un enterrament de tegulae alla cappucina. Versemblantment, en ser una inhumació de dues tegulae de costat, es pot interpretar com una tomba infantil.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3577; CIURANA, J. 2011, p. 514; MASSÓ, J. 2003a, p. 77; SENSE AUTOR: 1947; VILÀ TORROJA, C. 1955; VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt; VILASECA ANGUERA, S. 1973, p. 30.

NÚM.	032	IPAC:	3569	FIG. 6.73
NOM:	GAS REUSENC			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necrópolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Durant les obres de la construcció de la fàbrica de Gas Reusenc (1959), un dels operaris, Francesc Ferrer Bartra va trobar un "un aro de bronce y algunos fragmentos óseos en los escombros procedentes de la excavación y pudo asegurar que la orientación del esqueleto en la fosa era la de E-O." Aquest enterrament, es podria correspon a una dona jove. Pocs dies després, es va cobrir de formigó per instal·lar una bàscula.</p> <p>Ciurana estudia l'aixovar de l'enterrament i cita a I. Arrayàs, qui data el braçalet en la Segona edat del ferro, però conclou que és perfectament d'època romana, més quan el jaciment és prop d'altres d'aquesta cronologia com l'Hort Lluny o el Camí de Tarragona. A més dona paral·lels a necrópolis urbanes de Tàrraco i el seu territori. Es tracta d'una peça de bronze de tipus liriforme senzill, com diu S. Vilaseca, amb els extrems més aprimats i lligats a la tija central. També es van documentar algunes restes òssies a relacionar amb una persona jove.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3569; ARRAYÁS, I. 2002, 663-664; CIURANA, J. 2011, p. 517; VILASECA BORRÁS, LL. 1966.			

NÚM.	033	IPAC:		FIG. 6.74
NOM:	INSTITUT PI DEL BURGAR, CARRER J. JOSEP VIDAL LLECHA NÚM. 1.			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necrópolis vinculada a assentament rural tipus vil·la o vilatge			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 2009 es van realitzar treballs arqueològics en el solar on s'anava a construir l'institut Pi del Burgar. Segons indica la premsa, es va trobar un assentament rural d'època tardoantiga, en el qual havia sitges i dins d'elles enterraments humans. L'article al <i>Diari de Tarragona</i> parla de la troballa de dos cossos, una noia i un nen, datats abans del segle V. Els dos eren dins una sitja.</p> <p>També es van documentar dipòsits, restes de murs, dolia i alguna estructura de funció no determinada. L'article de premsa va acompanyat d'una fotografia de la</p>			

	sitja dins la qual es veu part d'un esquelet.
BIBLIOGRAFIA:	BALSELLS, F. 2009; RUIZ, B. 2009.

NÚM.	034	IPAC:		FIG. 6.75
NOM:	MAS DE TALLAPEDRA VELL			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
	<p>A la carpeta de documentació del fons Salvador Vilaseca dedicada a l'estudi del poblament romà del Baix Camp es conserven dues fotografies de 1970 que es referencien en aquest mas del terme de Reus.</p> <p>En la primera es veu la coberta d'una tomba de lloses, formada per 3 grans peces de pedra i agulles més petites. En la segona ja és parcialment oberta, doncs van extreure dues de les peces i es veu l'interior. Es pot albirar que encara hi ha una darrera llosa sota el perfil de terra, que es correspondria als peus de la inhumació, i l'esquelet del qual es veuen les cames, pelvis i les vèrtebres lumbars. Sobre la llosa de la capçalera, també desplaçada, part d'un crani. També es veuen els laterals de la tomba, formats per lloses de menors dimensions.</p> <p>El mas de Tallapedra es troba als afores de Reus, prop del club Reus Ploms i el seu estadi esportiu. A més és a uns 500 metres dels següents punts amb restes romanes associades a vil·les: El Vilar, Gas Reusense i Camí de Tarragona, tots tres amb troballes funeràries d'època baix imperial. És de pensar que aquests enterraments fins ara no estudiats s'hagin d'associar al poblament de l'antiguitat tardana d'aquesta zona.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt.			

NÚM.	035	IPAC:	3610	FIG. 6.76
NOM:	MAS D'EN ROFES / CARRETERA DEL MORELL			
MUNICIPI:		COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment, es troba a uns 2 km de Reus molt a prop del terme municipal de Constantí. Per accedir-hi cal agafar, des de la carretera de Reus a Montblanc (C-14), el desviament que porta a El Morell (M-7225) i passar dels ponts que hi ha, successius, que salven el barranc de la Quadra i el del Pi del Burgar, fins arribar al pk.2, on hi ha una petita elevació natural del terreny.</p> <p>Es coneix l'existència d'una vil·la romana i dos enterraments. Sembla ser que Salvador Vilaseca anava a iniciar excavacions arqueològiques, però no es van realitzar per l'esclat de la Guerra Civil de 1936-39.</p> <p>El jaciment es va descobrir per uns moviments de terres motivats per les obres de la carretera Reus-El Morell. Es va trobar força quantitat de bocins de ceràmica romana, des de tègules a àmfores, <i>terra sigillata</i> etc. En una finca propera es va trobar un primer enterrament en àmfora, ja tallat per un camí. Després d'uns aiguats Ramon Capdevila va trobar una segona tomba de tègules al talús de la carretera, a uns 80 metres de l'anterior.</p> <p>L'any 1982 Jaume Massó i Esther Ramon hi van fer treballs arqueològics d'urgència. Es van excavar les tombes de dos individus adults i de sexe masculí. El primer, segons la fitxa de l'IPAC era al nord de la carretera TP 7225 i estava orientat E-W amb els peus a ponent. Conservava part de l'esquelet i de l'àmfora. El segon era a migjorn de la carretera i s'orientava N-S. Estava molt afectat per treballs agrícoles. Els dos casos eren àmfores africanes i s'han datat al segle V.</p> <p>La vil·la, en base als materials recuperats a la zona, es data entre els segles I i IV.</p>			

BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3610; Excavaciones 1982; MASSÓ, J. 1993b.
----------------------	--

NÚM.	036	IPAC:	3598	FIG. 6.77
NOM:	MAS DE VALLS / PORPRES/ PÒRPORES			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>A la vil·la de Pòrporos o del Mas de Valls, excavacions poc abans de la Guerra Civil (1936-1939) van permetre localitzar 8 enterraments orientats NW-SE (el darrer d'aquests al Mas Mercader). Es tractava de tombes de <i>tegulae</i> de secció triangular i rectangular, alguna amb taxes de ferro, fossa amb coberta de <i>tegulae</i>, tomba amb túmul identificable amb una <i>mensa</i> funerària i combinació de <i>tegulae</i> i lloses. A més es va localitzar un petit sarcòfag. Quant a aixovars, i dipòsits funeraris, només hi un cas d'una tomba que proporciona un plat de <i>terra sigillata hispanica</i> forma Mezquíriz 16, del segle I. També procedeixen d'aquí dos fragments d'inscripció funerària romana datats al segle I i III, però que són força fragmentaris (CIL II² suppl. XIV, núm. 2262 / IRAT núm. 70a i ; RIT 1080 / CIL II² suppl. XIV, núm. 2313 /IRAT núm. 70b). Es va excavar entre 1934 i 1935. Sis de les tombes estaven agrupades formant 2 fileres, una de 4 i l'altre de 2 tombes. Una setena era a uns 500 m. al nord, al costat del camí de la Pedra Estela.</p> <p>En aquest lloc també s'han trobat restes arqueològiques des d'època prehistòrica. Les estructures de la vil·la es relacionen amb un conjunt termal.</p>			
	IPAC 3598; IRAT núm. 70 / CIL II ² suppl. 14, núm. 2262; CARRERAS DEXEUS, J. 1945; CARRERAS DEXEUS, J. 1948; CARRERAS DEXEUS, J. 1952; JÀRREGA, R.; PREVOSTI, M. 2011; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995, p. 76-77; MASSÓ, J. 1979; MASSÓ, J. 2007, p. 15-50; SCHULTEN, A. 1953; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, p. 25-46.			

NÚM.	037	IPAC:	4446	FIG. 6.78
NOM:	VILAR, EL / HORT LLUNY / HORT PINTAT			
MUNICIPI:	REUS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>En aquest jaciment del terme de Reus han anat apareixent diversos materials arqueològics des del segle XIX.</p> <p>Segons indica J. Massó, a principis del segle XIX l'arxiver reusenc Celdoni Vilà, en fer l'esment d'un fossar d'època medieval, comentava l'aparició de restes entre l'Hort d'en Miró i la bassa del Comú, entre els quals havia "<i>alguns fossos.</i>" L'any 1854 es va trobar una inscripció en pedestal en "<i>un cortijo en las inmediaciones de Reus, cubierta de tierra y ruinas antiguas</i>" segons donen notícia Hernández Sanahuja i Del Arco, i que recull posteriorment Gorostidi. El 1879 el propietari de la finca, Ferran de Miró Ortaffá va trobar diversos materials arqueològics i un altar amb inscripció funerària (RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II² suppl. 14, núm. 2261) a més d'un sarcòfag sense decorar: [- - io - d(i)lio] P]ol(l)ia · Ingenuo / [et - -]ae St(ati) · l(ibertae) · Amoe- / [nae - - h(oc)] m(onumentum) · h(eredem) · n(on) · s(quetur)</p> <p>També s'ha localitzat la inscripció RIT núm. 915/ IRAT núm. 21/ CIL II² suppl. 14, núm. 2260: <i>Calariae / Licinian'ae' / L(uci) Calari ami/ci optimi · fil(iae) / C(aius) · Lutatius / [[--]] / [[--]] / Carus fecit (?)</i>.</p> <p>Es daten al segle I i II respectivament.</p> <p>L'any 1905 el propietari va localitzar enterraments i un forn de terrissa. El 1912 es van trobar noves tombes, excavades per Alexandre Anguera, apoderat del Sr. Miró. Sembla ser que eren 14 enterrament de <i>tegulae</i> i lloses, sense aixovar ni dipòsit funerària.</p>			

	<p>Ciurana estudia un manuscrit d'A. Masriera del fons de l'arxiu de Salvador Vilaseca al Museu de Reus, que realment és una còpia de l'article de J. M. Pujol editat el 1912. En aquest es diu que al sud de l'Hort de Lluny, i en un espai de 20 m² es van trobar 14 enterraments formant entre els que destaca un de <i>tegulae</i> i àmfora, i 2 enterraments infantils en àmfora. Ramon Jàrrega <i>et alii</i> daten les àmfores al segle V.</p> <p>Brocà per la seva banda explica que <i>"algo separada hay otra construcción que puede ser un pequeño aljibe, aun cuando por las circunstancias de haber en sus inmediaciones multitud de huesos humanos (también de cuadrúpedo), puede tomarse al recibir la primera impresión, por una sepultura doble, destino tal vez inadmisibile ya que los contiguos enterramientos descubiertos, y por desgracia, descalabrados en los primeros momentos del hallazgo de cosas tan peregrinas, son de carácter bien distinto."</i></p> <p>Repassem què diu Masriera sobre les troballes en el seu article a la revista <i>Museum</i> de 1912. En aquest explica que a la zona sud de l'Hort Lluny es van trobar <i>"varias sepulturas formando reducidas cámaras mortuorias, cuya planta es rectangular y cuyos lados eran constituidos por cuatro tegulae inclinadas, que, en forma de techado, se tocaban en sus aristas superiores cubiertas por imbrici, enteros a veces, y otras procedentes de deshecho, mientras una tegula colocada verticalmente cerraba los extremos."</i> En cada sepultura hauria la corresponent deposició i detalla que les cames eren dins àmfores; a més de dos enterraments infantils també en àmfora. Prop es va documentar un forn de terrissa d'època romana.</p> <p>Dies després van aparèixer fins 14 enterraments més, dues eren de lloses de pedres escairades, 2 de tègules, totes elles per individus adults, sense aixovar ni dipòsit funerari. En una de les tègules diu que <i>"se ve una P. como marca esgrafiada"</i> que es podria interpretar com un crismó.</p> <p>Anys després, Salvador Vilaseca ens parla d'aquesta troballa en un article a la <i>Revista del Centre de Lectura</i>:</p> <p><i>"I. Forns de ceràmica.: En són conegudes les antigues alfareries romanes de l'Hort Lluny, de l'Espluga-Pobra i la propera al Mas de Coll. L'Hort Lluny està situat a mig km. al E. de Reus tocant al nomenat camí de Valls, entre aquest i la via ferrada de Reus a Tarragona. El nom de la partida a quina correspon, el Vilar, recorda bé els mots llatins de villa i villarius. A l'any 1879 s'hi descobriren els primers rastres romans consistents en 119 monedes que actualment figuren en el monetari del Museu Arqueològic provincial, i en 1905 es començaren de trobar varies sepultures i restes de forns. La finca era, llavors, propietat del baró d'Ortaffá (...).</i></p> <p><i>II. Enterraments.- A l'any 1905 es descobriren a l'Hort Lluny unes sepultures de tègules i imbrices dipositades en la forma corrent de tots els enterraments d'aquesta classe en nostre país: En una d'elles les extremitats inferiors del respectiu esquelet estaven ficades en un cul d'àmfora; també es lliuraren dues àmfores serrades pel mig contenint cada una un esquelet d'infant. A l'any 1912, en el reduït espai d'uns vint metres quadrats, s'hi trobà una veritable necròpoli de catorze sepultures les quals es poden classificar en dos tipus: les unes de teules, com les anteriors, i les altres de lloses. Els qui practicàren aitals excavacions no trobaren més restos que els esquelets de les persones enterrades, dels quals en menyspreu per a l'antropologia, no se sap el què avui dia se n'ha fet."</i></p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 4446; RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II² suppl. 14 núm. 2261; RIT núm. 915/ IRAT núm. 21/ CIL II² suppl. 14, núm. 2260; ARRAYÁS, I. 2002, 670-671; BROCÀ, G. M. de 1907; CIURANA, J. 2011, p. 509-510; JÀRREGA, R.; BUFFAT, L.; PREVOSTI, M.; ABELA; J. 2011; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995, p. 77-78; MASRIERA, A. 1912; MASSÓ, J. 2003b; <i>Troballes</i> 1913; VILASECA ANGUERA, S. 1920; VILASECA ANGUERA, S. 1930, p. 270-271; VILASECA ANGUERA, S. 1956, full</p>

	solt.			
NÚM.	038	IPAC:	4448	FIG. 6.79
NOM:	ELS ANTIGONS / ELS ARTIGONS / COLL BLANC, EL			
MUNICIPI:	CONSTANTÍ / REUS/ CANONJA , LA	COMARCA:	TARRAGONÈS / BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Un dels conjunts arqueològics més interessants i alhora desconeguts al Camp de Tarragona és entre els termes de la Canonja, Reus i Constantí, i el coneixem com la vil·la dels Antigons.</p> <p>El jaciment és prop del nucli urbà de la Canonja, i va ser parcialment excavat i després malmès als anys 70 del segle XX. L'any 1849 Albiñana i Bofarull donen compte del jaciment i de la troballa d'enterraments: <i>"en una loma que se eleva frente á la Florida, hácia la Canonja é inmediata á la carretera Amalia, se conservan restos de cimientos, bóvedas y fragmentos de un tosco mosaico; entre cuyas ruinas, hace dos años, fueron descubiertos algunos sepulcros con restos humanos, una medalla de Claudio y una gran amphora cineraria."</i></p> <p>Posteriorment, l'any 1951 es dona compte a la Comissió de Monuments de Tarragona de la troballa de tombes en àmfora, lloses etc durant uns treballs agrícoles.</p> <p>D'aquest conjunt, Salvador Vilaseca al seu estudi <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i> conservat al MASVR explica:</p> <p><i>"10. Necrópolis del Mas de Pere Roig, partida de los Antigons.</i> <i>Durante unas labores de labranza, hechas con tractor, que profundizaron hasta 60 cm., aparecieron, el 19 de octubre de 1951, desgraciadamente destruidos por la acción de la máquina, infinitos de fragmentos de ánforas, tégulas e ímbrices y de huesos humanos. Tambien pudimos observar pedazos de dolia, de sigillata, de suspensoria, et; y de molinos de lava, que hacen suponer la existencia de una villa, de difícil ubicación dada la fuerte remoción del terreno, a la cual correspondería la necrópolis. El conjunto estaba situado, a la izquierda de la carretera Amalia, a 1'5 km al SO de la casa llamada La Florida, y a la misma distancia al NO de La Canonja. Entre los hallazgos se distingue un fragmento de escultura de barro cocido, que comprende el brazo y antebrazo de una figura humana."</i></p> <p>En la carpeta d'aquesta documentació hi ha tres fulls solts, mida octaveta, atribuïbles a la seva filla, l'arqueòloga Lluïsa Vilaseca, on es llegeix:</p> <p><i>"Necrópolis romana en la partida dels Antigons (Mas de Pere Roig), término de Reus</i> <i>Hace [- - -] y el día 19 de octubre del año 1951, el Director de nuestro Museo, mi padre, tuvo de nuevo noticias de la aparición de restos antiguos, la misma tarde fuimos a dicha finca que comprendía toda la partida llamada "dels Antigos" y que se halla equidistante, 1'5 km, aproximadamente, de la La Canonja y del donde parte del camino que antiguamente conducía a ésta en la carrerera directa Reus a Tarragona, camino que va paralelamente al barranco de la Boella, por el lado [- -] corre la nueva carretera de La Canonja que se une a la de Reus a Tarragona frente La Florida.</i></p> <p><i>Al arar un llano de este mas con un tractor que removía la tierra hasta 60 cm. de profundidad dejo al descubierto entre una arcilla rojiza y grandes zonas de [- -] blanco compacto, en grades bloques, y pequeños de arcilla negruzca he hacen pensar en que hubieran podido ser habitadas, gran número de fragmentos de tegula romanas de las que solo apareció una completa. Innumerables fragmentos de ánforas, especialmente bases de forma [- -] y bocas, una sola apareció completa con el cuello y arranque de la fanja (sic), faltan las asas y la</i></p>			

banda de la boca es de forma circular; las de otros cuellos nos ofrecen un perfil recto, de estas ánforas se encontró una asa en forma de ángulo recto. Dos fragmentos de boca de dolium. Dos fragmentos de molinos hechos de lava, uno de los cuales presenta una [- - -] al borde superior de agujero central. Algunos pequeños fragmentos de terra sigillata en lo que no se ha podido observar ninguna marca, como tampoco en los fragmentos de ánforas y tegula. Varios huesos humanos: del cráneo y sobre todos huesos largos. Y un fragmento de escultura.

Todo ello demuestra que se trata de una necrópolis romana que constaba de gran número de sepulturas, però que al transformarse en tierra de cultivo se ha ido destruyendo poco a poco habiendose podido recuperar solaments el material ya descrito y que gracias a la cesión que de él ha hecho el dueño de la finca, el Sr. Pedro Roig, guarda hoy el Museo Municipal de Reus.

Ira que respresenta el codo parte del brazo y del antebrazo."

S'acompanya d'un dibuix i un croquis.

Un seguit d'excavacions de salvament efectuades en els anys setanta del segle XX van trobar part d'una vil·la romana, amb una necròpolis que es poden datar al llarg de l'antiguitat tardana. La intervenció realitzada el 1976 per R. Cortés va permetre localitzar una fossa amb coberta de lloses just espoliada, una tomba més d'aquestes característiques i una altra en contenidor amfòric. Dins la tomba de fossa va aparèixer un ungüentari de vidre molt malmès. Posteriorment, l'actuació del Museu de Reus va permetre d'exhumar una sèrie de tombes de *tegulae*, àmfora i cistes de lloses. El museu de Reus conserva una balsamera de vidre dels segles III-IV forma lsings 8, una dena de pasta vítria i un bastonet del mateix material i cronologia (IMMR 5824 (forma lsings f. 8 i IMMR 5828).

Actuacions posteriors documenten la zona de producció de la vil·la, amb troballes com una escultura de Cibeles, un Bacus o un sàtir jove. La revisió dels treballs realitzats entre 1978 i 1979 han permès establir una proposta d'evolució del jaciment des dels moments fundacionals.

En efecte, ens trobem amb un primer establiment d'època republicana de difícil precisió al qual el succeeix una vil·la imperial amb una part residencial amb elements de luxe com un nimfeu al centre del conjunt i les restes d'un espai residencial evidenciat per la troballa de materials fora de context, com fragments de columna, un capitell, placats de marbres relacionables amb un *sectile* etc. Al costat d'això una sèrie d'estructures hidràuliques i part d'un complex productiu dedicat a l'explotació del vi i/o de l'oli, amb un pou, canalitzacions, *dolia*, dipòsits, la base d'una premsa, els elements associable a una petita forja i un abocador, així com forns terrissers.

En època baix imperial es produeix la transformació de la vil·la, bé que molt mal coneguda per l'afectació dels treballs agrícoles en l'estratigrafia. Es documenta l'abandonament del nimfeu associat al desmantellament de la *pars urbana*. que cal datar al segle V, l'obertura d'un forn de calç a uns 40 m. seu. S'hi van localitzar materials ceràmics de la primera meitat del segle V. En aquest moment també semblen abandonar-se els forns de terrissa.

A aquesta fase es relacionen els enterraments estudiats posteriorment per J. López i Ll. Piñol: una tomba excavada al terreny amb coberta de lloses reciclades; dues de *tegulae*; un enterrament mixt d'àmfora i *tegulae* amb dos infants; una tomba excavada a la roca i coberta amb lloses, possiblement allotjava un individu infantil i un adult.

Buffac identifica una ocupació d'època visigoda que caldria veure si es correspon també a la fase funerària. Al sud del jaciment es localitza una zona de producció amb una rasa d'uns 5 metres de llarg, plena de cendres i terrissa que hom ha identificat, no sense problemes, amb un forn de ceràmica.

A aquesta fase Buffac associa les tombes excavades per R. Cortés el 1976 i que data "probablement" entre els segles VI i VIII. Les excavacions de 1978-79 van

	<p>documentar cinc enterraments, dos dels quals -els del costat nord- eren els excavats per R. Cortés. No hi ha més dades sobre aquestes tombes. Ara bé, sembla ser que d'aquesta zona procedeix una sivella visigòtica. El 2009 es van realitzar nous treballs arqueològics a la zona per l'empresa Cota 64, els quals van documentar sembla ser una fase funerària del segle III.</p> <p>La troballa d'elements de bronze pot indicar l'existència de cristians com un fragment de placa del segle V amb una creu apareguda en els nivells de colgament del nimfeu, un fragment de fibula aquiliforme del segle VI, una sivella de cinyell també de bronze i datada també al segle VI. Ara bé, cal tenir en compte que aquests objectes de luxe tenen perduració en el temps i es poden documentar ja en contextos alt medievals.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 4448; ALBIÑANA, J. F.; BOFARULL, A. 1849, p. 178-179; BUFFAT, L. 2014; CAPDEVILA VALLVERDÚ, R.: MASSÓ, J. 1976-77; CIURANA, J. 2011, p. 524-525; JÀRREGA, R. 2014; KOPPEL, E.; RODÀ, I. 2008; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995; MASSÓ, J. 2003b; MASSÓ, J. 2004a; MASSÓ, J. 2004b; MASSÓ, J. 2004c ; MASSÓ, J. 2004d, VILASECA ANGUERA, S. 1956, fulls solts.</p>

NÚM.	039	IPAC:		FIG. 6.80
NOM:	MAS DE RIERA-MAS DE PUIG			
MUNICIPI:	REUS-LA CANONJA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la o vilatge			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
	<p>A la carpeta de documentació del fons Salvador Vilaseca dedicada a l'estudi del poblament romà del Baix Camp es conserva un full solt datat el 06.12.1963. Té el croquis de la troballa de restes arqueològiques i enterraments -sense més precisió- prop del camí al Mas de Puig. No es pot precisar si ens trobem al terme de Reus o al de La Canonja.</p> <p>El croquis explica que en una partida prop d'una bassa rodona.</p> <p>La localització, en base al croquis i la foto aèria del vol de 1956-57, porta a localitzar aquest conjunt prop del Mas de Riera i al voral del camí del Mas de Puig, a una llenca de terra del terme de Reus que entra al de la Canonja, prop del barranc de la Boella i els Antigons.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt.			

NÚM.	040	IPAC:	3565	FIG. 6.81
NOM:	PLANES DEL ROQUÍS, LES / MAS DE L'ANTONI CORTS			
MUNICIPI:	REUS / RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial			
DESCRIPCIÓ:	<p>A les Planes del Roquís es coneix un taller de sílex, i restes de l'edat del bronze. Amb els treballs de la variant de la carretera de Reus el 1998 es van fer treballs arqueològics que van identificar un jaciment d'època romana prou important.</p> <p>Es va documentar una fase molt arranada datada entre el darrer terç del segle II aC i mitjan segle I dC. La següent és un important complex terrisser dedicat a la producció d'àmfores del es quals es va poder excavar part dedicada a la decantació de les terres, tornejat, cuita, assecatge, magatzem etc, així com un sector d'abocador. Es van excavar els corresponents forns per cuita de contenidors i de menors per la fabricació de <i>terra sigillata</i> i ceràmica comuna.</p> <p>Prop del que s'ha denominat magatzem B es va excavar una tomba infantil de <i>tegulae</i> sense restes humanes conservades segurament per l'edat de la criatura enterrada. Com a dipòsit funerari, una peça de <i>sigillata</i> datada al segle I.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3565; CABRELLES, I.; GEBELLÍ, P. 2011; VILASECA CANALS, A.; ADIEGO, P. 2000.			

NÚM.	041	IPAC:	17878	FIG. 6.82
NOM:	TROS DEL MONJO			
MUNICIPI:	RIUDECANYES	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Els Tros del Monjo és una partida propera a Riudecanyes que estava plantada de vinya i als anys 70 del segle XX es va obrir una explotació d'àrids. Llavors es van malmetre restes arqueològiques, sitges colgades a l'edat del bronze i possiblement enterraments d'aquells temps.</p> <p>Es va documentar ceràmica romana d'època tardoantiga (àmfora africana Keay LV, sigil·lades africanes tipus Hayes 99, ceràmica comuna eivissenca, vidre, pondera, escòria de bronze). També es va trobar una tomba en àmfora africana segons indica l'IPAC.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17878; MENCHON, J. 2012b.			

NÚM.	042	IPAC:	3655	FIG. 6.83
NOM:	ROQUES, LES /VILA VELLA, LA /VILA BELLA, LA / TORRE DELS MOROS			
MUNICIPI:	RIUDECOLS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi-antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>A mitjan dels anys 40 del segle XX es van descobrir una sèrie d'enterraments, un dels quals va ser excavat per Salvador Vilaseca l'any 1946. Segons Vilaseca i Prunera es troba al S del turó de Vilavella, entre el camí de Botarell i la via del ferrocarril, en uns bancals llavors propietat de Joan Cortés. El jaciment es troba en un punt on Vilaseca l'any 1945 va documentar diverses restes prehistòriques, i romanes. A les notes de Vilaseca per l'estudi sobre el món romà al Camp que es conserva a l'arxiu del MASV es llegeix el següent:</p> <p><i>"Riudecols. En la partida de Les Roques, al S del pueblo, entre la montaña de Sant Bartomeu y la línea del ferrocarril, al pie de la falda E. en un pequeño cerro, se hallaron unos sepulcros en cajas de pizarra, en uno de los cuales reunimos la ampulla que reproducimos, y cerca de las mismas, en superficie, gran número de fragmentos de téglulas, suspensoria, tubos de construcción y de vasos cerámicos."</i></p> <p>En el seu article sobre tombes de lloses que publica amb Albert Prunera al llavors <i>Boletín Arqueológico</i> diu: <i>"En la partida de les Roques, de Riudecols, inmediateamente al S. del cerro llamado Vilavella entre el camino de Botarell y la vía férrea, en unos bancales propiedad de D. Joan Cortés, existen junto con restos prehistóricos, otros de época romana (fragmentos de vasos, elementos de tuberías y suspensoria de hipocaustos, monedas etc.) y en diciembre de 1945 se descubrieron unas sepulturas construidas con delgadas lajas de pizarra. La que estudiamos (3 y 4-76) media 175 por 58 cm.; una pieza del lado izquierdo alcanzaba 95 cm de longitud y 55 de altura; contenía un ungüentario de vidrio de color azul verdoso que con otros objetos del mismo yacimiento llevamos al museo de Reus, donde se conservan."</i></p> <p>Entre la documentació de Salvador Vilaseca a la carpeta sobre tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR hi ha un foli plegat per la meitat amb la descripció de les restes. Ens dona la ubicació topogràfica, <i>"Partida de les Roques"</i> i les dates de visita del lloc, <i>"3 II 46"</i> i <i>"10 II"</i> junt a la ubicació de les restes respecte a la Torre dels Moros.</p> <p>Al costat del croquis (esquerra del lector) hi ha un croquis d'un dels enterraments amb una descripció:</p> <p><i>"a. losas granito hincadas, no afloraban, adosadas (no recuerda en qué posición), a 1 m. a la izquierda de la cabecera.</i></p> <p><i>- cubierta: lajas transversales de pizarra de 1 anchura del sepulcro, de > o <</i></p>			

	<p><i>longitud; las > 92 x 55: las < de 44 x 12.</i> - Juan Corts (propietario)."</p> <p>També indica la troballa d'enterraments de <i>tegulae</i> i material ceràmic d'època romana els quals relaciona amb una vil·la: dos <i>tubuli</i>, <i>pilae</i> d'hipocaust (tal vegada <i>bessales</i>), àmfora, <i>dolia</i>, estuc, vidre i monedes d'or i argent que localitza a Cambrils, Tarragona i Reus.</p> <p>Al costat d'aquests comentaris dibuixa el croquis d'un enterrament de lloses i dues de les peces que s'hi van utilitzar. Al <i>verso</i> del full hi ha el dibuix d'un altre enterrament, que es correspon al que es descriu al <i>Butlletí arqueològic</i>. Entre la documentació inèdita també es conserven diverses fotografies, a banda del muntatge de les làmines del seu treball.</p> <p>Quant a l'ungüentari, es defineix com una peça tipus Isings f 6 datada entre els segles II i IV dC (IMMR 3390). Podem suposar que es tracta d'una peça del segle VI, amb un clar paral·lel a les tombes de Cal Simó, Sant Llorenç d'Hortons (Alt Penedès), que es data en aquest moment. J. M. Coll ha estudiat la peça en la seva tesi doctoral i la identifica amb la forma Foy 26, datable fins el segle VII, essent idèntica a dues més procedents de tombes d'època visigoda de l'Amfiteatre de Tàrraco.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3655; CIURANA, J. 2011, p. 521-522; COLL CONESA, J. M. 2020; COLL CONESA, J. M.; MOLINA VALLMITJANA, J. A.; ROIG BUXÓ, J. 1995a MASSÓ, J. 2004a; MASSÓ, J. 2004a; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; VILASECA ANGUERA, S. 1953b, p. 374-376. fig. 246; VILASECA ANGUERA, S. 1956; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	043	IPAC:	3660	FIG. 6.84
NOM:	VOLTES, LES			
MUNICIPI:	RIUDECOLS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Ens trobem amb un jaciment prehistòric on s'han localitzat sílex, però també enterraments d'època romana. Això ho sabem perquè entre la documentació de Salvador Vilaseca a la carpeta sobre tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR hi ha una nota que diu: "<i>Enterrament d'època romana Les Voltes (Riudecols). Al menys un, de tèg(ules) i imbr(ices) al lloc dit 'El Moro,' propietat Soulère, del mateix poble, avui jardí.</i>"</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3360; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis; MENCHON, J. 2012b.			

NÚM.	044	IPAC:	3664	FIG. 6.85
NOM:	HORT DEL PELAT			
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la, necròpolis andalusí			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment es troba en el mateix poble de Riudoms, a la partida de la Mola. És una zona de recent urbanització situada a prop de les escoles i l'institut. Concretament es situa al carrer Joan Miró i limita amb el carrer Baltasar Toda i Tàpies. Les restes queden envoltades per tota una sèrie de cases unifamiliars recentment construïdes i d'altres encara en construcció.</p> <p>Es tracta d'una vil·la romana de dimensions importants descoberta el 1972 per Valeriano Romero a partir de la troballa de materials ceràmics de superfície. Posteriorment el Centre d'Estudis Riudomencs va realitzar prospeccions de superfície que van localitzar materials com <i>terra sigillata</i>, àmfora Dressel 1, 1b, 2, 3, 4, dòlium, ceràmica comuna, campaniana A i B, tègules i restes de molins de mà.</p> <p>L'ajuntament de Riudoms va encarregar treballs arqueològics els anys 1999-</p>			

	<p>2001 per causa de la urbanització de la zona, tot fent-se una actuació en un area de 2500 m2, que després es van ampliar. Es va documentar la vil·la, identificant-se la <i>pars rustica</i>, una zona industrial i una part termal. De la <i>pars rustica</i> es van documentar espai per <i>dolia</i> associats a un altre de magatzem o un pou datats al segle I amb amortització del segle IV avançat i fases posteriors detectades per <i>terra sigillata africana</i> C i evidències d'ocupació. Es van excavar diversos hipocausts d'us industrial i un forn. Es data al segle I i s'amortitza al III.</p> <p>Quant a l'àrea termal, es va construir sobre unes estructures anteriors del segle I amb materials ibèrics i d'època republicana associats a estructures senzilles. Es va diferenciar un frigidari, un tepidari, una banyera i una estança no determinada. S'amortitzen al segle III. Ja al segle V es documenta una sèrie de retalls associats a espolis.</p> <p>Finalment dir que en aquestes excavacions s'ha exhumat un enterrament que es pren com andalusí atesa la relació estratigràfica en ser en nivells de colmatació. Seria una fossa amb una inhumació en decúbit prono. Es localitza tallant els nivells d'abandonament del jaciment, en el sector 500, i es correspon a la fase VI.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3664; AROLA, R.; BEA, D. 2002; CABRELLES, I.; GEBELLÍ, P. 2011; CORTS, J. R.; TODA, J. M. 2000, p. 37; FIZ, I. 2010; MARTÍN OLIVERAS, A. 2012; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; PEREA, E. 1978d.

NÚM.	045	IPAC:	3670	FIG. 6.86
NOM:	MAS DEL BARENYS I			
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a andalusí			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es troba al mas dels Barenys a la partida de La Clota. A principis de setembre de 1982, fruit de l'anivellament d'uns terrenys es va trobar i excavar una sèrie de restes arqueològiques que es poden relacionar amb una necròpolis de cistes de llosa. Per causa d'aquesta troballa el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va endegar una intervenció d'urgència.</p> <p>Es van excavar diferents tombes de caixa de lloses de forma rectangular, amb esquelet sobre el terreny natural i el cap a l'W, encara que en quatre el seu estat no permet demostrar clarament la seva orientació. Majoritàriament els enterraments es van realitzar amb lloses de pissarra excepte dues que aprofiten fragments d'un <i>dolium</i> i bocins d'un <i>opus testaceum</i>. En una tomba (número 6) s'aprofitaven materials ceràmics constructius romans i en una altra (número 8) hi ha restes de fauna i ceràmica de cuina.</p> <p>Sis de les tombes es van construir amb pedres irregulars i lloses de pissarra, sorrenca, granit i calcària. Les lloses cobrien i els pedrots irregulars i alguna llosa eren als costat, capçalera i peus, alguns d'ells desapareguts. Una tomba era de rajoles quadrades i rectangulars i altra era excavada a la terra verge i es senyalitzava per una rajola quadrada a la capçalera i els peus. Sobre un munt de pedres petites. A la tomba 8 es van diferenciar tres estrats, destacant el II que és una bossada de terra cendrosa amb ceràmica i ossos.</p> <p>També apareix un anell de bronze molt malmès i un fragment de sivella de bronze a la tomba 2. Es documenta ceràmica tosca amb desengreixant blanc amb traces d'haver sofert el contacte directe del foc, algun fragment d'àmfora tarraconesa d'època romana. A la tomba 8 es va trobar un tros d'àmfora romana (vora) i dos fragments de ceràmica pintada romana.</p> <p>Les mesures i individus enterrats són:</p> <p>tomba 1,08 x 0,80 m. Restes d'un nen de 5 anys.</p> <p>tomba 2: 1090 x 0,90 m. Dona jove.</p> <p>tomba 3: 1,26 x 0,74 m. Dona adulta.</p> <p>tomba 4: 0,90 x 0,56 m. Ossos fragmentats.</p>			

	<p>tomba 5: 2,06 x 0,94 m. Pocs ossos força malmesos.</p> <p>tomba 6: 1,80 x 0,90 m. Home madur o senil. Tomba de rajoles (sic).</p> <p>tomba 7: 1,08 x 0,90 m. Esquelet molt malmès.</p> <p>tomba 8: 2,00 x 0,70 m . Home de 42/55 anys.</p> <p>Les dades antropològiques, segons Pallejà, procedeixen del corresponent estudi llavors en preparació, a càrrec del Dr. Domènec Campillo. En aquest es detecta en alguns esquelets una forta poliartròsi dels individus que en els dos mascles es relacionar amb l'activitat agrícola. L'autora data la necròpolis entre els segles VI i VII, en relació a una vil·la romana. Posteriorment J. Massó va defensar una cronologia medieval per al conjunt d'enterraments.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 3670; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1984a; MASSÓ, J.; RAMON SARIÑENA, E. 1994b; MENCHON, J. 1995; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; PALLEJÀ, LI.; ROMERO, V. 1982; PALLEJÀ, LI. 1984; PALLEJÀ, LI.; ROMERO, V. 1993; SENSE AUTOR 1992; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.</p>

NÚM.	046	IPAC:	17880	FIG. 6.87
NOM:	MAS D'EN TODA / MAS D'EN MURTRAR			
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Important jaciment d'època romana que es troba a la partida del Roquís. En aquesta zona es documenten restes prehistòriques i romanes.</p> <p>Les primeres troballes són de principis del segle XX, amb paviments, terrissa, tesselles, inscripció, monedes i alguns enterraments romans en un dels quals es va trobar una nina d'ivori, ara en lloc desconegut. Entre les troballes, un fragment d'ara amb inscripció. El 1946 es va trobar una escultura d'un Baccus, ara al museu de Reus. El jaciment es data entre els segles II i V.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 17880; IRAT núm. 63/ CIL II² suppl. 14, núm. 2258; CIURANA, J. 2011, p. 522-523; CORTS, J. R.; TODA, J. M. 2000, p. 37; FIZ, I. 2010; MASSÓ 1985c; MASSÓ, J. 1983a; MASSÓ, J. 1997.</p>			

NÚM.	047	IPAC:	3667	FIG. 6.88
NOM:	MAS DE GOMANDÍ / FORN ROMÀ DE MASPUJOLS / MAS DE COLL			
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'una vil·la romana descoberta als anys 60 del segle XIX a causa de la construcció de la línia del ferrocarril. Se'n tenia notícia, però, per la presència de restes arquitectòniques d'època romana, com un paviment.</p> <p>Es coneix que gent de Maspujols hi havia recollit ceràmica i monedes que es van lliurar al segle XIX al director del museu arqueològic de Tarragona, Bonaventura Hernández Sanahuja. Prop es van trobar un seguit d'enterraments amb ossos barrejats amb restes d'àmfores i tègules, que es van arranar. Temps després G. M. de Brocà publicava materials associables a una terrisseria romana, amb àmfores del tipus Dressel 2-4 de producció local, alguna amb segell.</p> <p>És un jaciment freqüentat per aficionats i furtius. Pel que diu la fitxa de la Carta Arqueològica (1985) quan es va visitar el lloc es van detectar indicis de prospeccions no oficials, amb acumulacions de materials ceràmics. Es va detectar evidències de producció de tègules, antefixes, àmfores Dressel 2-4 i 7-10, moltes amb la marca GALLIC i R. També <i>dolia</i>.</p> <p>Prop la via del ferrocarril, es va detectar una construcció cilíndrica medieval o moderna.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 3667; CORTS, J. R.; TODA, J. M. 2000, p. 37.</p>			

NÚM.	048	IPAC:	3663	FIG.	6.89
NOM:	MAS DE LES SANTES CREUS, EL/ TROS DE L'ANTONI MAS, EL				
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>En aquest lloc, als anys 80 del segle XX, Valeriano Romero va realitzar prospeccions arqueològiques tot localitzant indústria lítica del paleolític superior o neolític.</p> <p>Sembla ser que posteriorment va tenir notícia de l'aparició d'enterraments durant treballs agrícoles. Eren 5 tombes de <i>tegulae</i>. Temps després se'n van trobar de noves.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3663; ROMERO, V. 1984.				

NÚM.	049	IPAC:	3669	FIG.	6.90
NOM:	MAS DEL PESOLER / MAS DE FESOLER				
MUNICIPI:	RIUDOMS	COMARCA:	BAIX CAMP		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la, necròpolis andalusí				
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana, andalusí				
DESCRIPCIÓ:	<p>A l'arxiu del MASVR es conserva una carpeta amb un estudi inèdit de Salvador Vilaseca: <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i> conservat al Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus. Entre les notes manuscrites del metge reusenc llegim:</p> <p><i>"Riudoms. El 10 de marzo de 1932 tuvimos ocasión de estudiar una pequeña necrópolis junto al antiguo camino de Reus a Cambrils, a la derecha del mismo y frente al que de allí se desprende el llanero de las Comes, en terreno del Mas del Fasoler, partida rural de la Marrada. Descubriéronse: un sepulcro intacto (nº 1), de tres losas de saldó, y contrapuestas, y otra de cerámica a los pies, con un trozo de aquella roca a cada extermo; debajo de los mismos, colocados a unos 0'80 m de profundidad, estaba el esqueleto, muy mal conservado, de una persona joven: el nº 2 consistía en una caja de losas bien cerradas, dispuestas dos a cada lado y otras encima de la cabeza y tronco, mientras que encima de la cabeza y piernas, y pues había otras de arcilla cocida; el 3, también de losas, había sido profanado siere u ocho antes y había proporcionado una [- - -] de hebilla, que se conservaba en el Museo de Reus; el 4 era de tégulas e imbrices; el 5 de un niño, a 0'50 m de profundidad estaba construido sencillamente con un fragmento de tégula puesto junto a la cabeza y otro a los pies; los sepulcros 6 y 7 eran de ánforas y también habían sido destruidos, quedando sólo fragmentos de aquellas. Creíase que el número total de enterramientos descubiertos era de una docena. Los números 1, 3 y 5 estaban orientados de N a S, con la cara murando al O, los sepulcros 2, 4, 6 y 7 estaban orientados de E a O, con la cabeza al O."</i></p> <p>Així tenim constància de 7 enterraments: 1 fossa amb coberta de lloses, 2 en àmfora, 5 de <i>tegulae</i> i <i>imbrices</i>. Els d'àmfora s'orientaven E-W, les altres s'orientaven N-S o E-W. En una de les tombes havia, com hem dit, una sivella visigòtica, però que també pot ser baix imperial.</p> <p>Els materials, dipositats al museu de Reus, es van malmetre durant els bombardeigs de la Guerra Civil.</p> <p>Anys després, José Sánchez Real va publicar un article a la revista <i>Lo Floc</i> de Riudoms on ampliava la informació sobre els treballs de Vilaseca de l'any 1932. El lloc era propietat de Pere Fesoler, a la bifurcació del camí vell de Cambrils i el de Les Comes i el de Riudoms a Vilaseca, que també es coneix com el Camí dels Morts. També en parla en un estudi sobre l'emplaçament de la llegendària Cal·lípolis en el qual descriu la troballa d'enterraments a les obres de la Universitat Laboral de Tarragona.</p>				

	<p>Va documentar set enterraments, podent arribar a la dotzena:</p> <p>Número 1: enterrament en fossa i coberta de lloses de soldó i una d'obra. Esquelet d'individu jove. Es corresponent a la fotografia publicada per S. Vilaseca i A. Prunera. Orientat N-S.</p> <p>Número 2: perpendicular a l'anterior, i a poca distància. Cap orientat a l'oest, però esquelet ja excavat. Caixa de lloses de soldó ben treballades. Segons Sánchez Real, havia "cairons" sobre les cames, capçalera i peus. Orientat E-W, cap a l'E.</p> <p>Número 3: paral·lela a la 1, ja buidada. Va trobar un fragment d'anella de sivella visigòtica.</p> <p>Número 4: paral·lela a la 2, cap a l'oest. Sepultura de tègules a doble vessant. Malmesa.</p> <p>Número 5: prop la 4, orientada N-S. Fossa amb <i>tegula</i> als peus i al cap. Molt desfeta. Cap orientat al nord, cara decantada a l'W. Infantil i disposició en decúbit lateral segons el croquis de S. Vilaseca. Sánchez Real el defineix com "<i>encogido, con la cabeza hacia el Norte y cara al Oeste.</i>"</p> <p>Número 6 i 7: enterrament doble en dues àmfors. Força malmès.</p> <p>Per Sánchez Real el fet que haguessin enterraments orientats N-S i E-W indica dues fases cronològiques: 1, 3, 5 N-S, i la resta E-W. Els data al segle V.</p> <p>És interessant el croquis que fa de l'enterrament 5, que marca una tomba en decúbit lateral, fet vinculable amb el ritual islàmic.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3669; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995, p. 68; FIZ, I. 2010; VILASECA ANGUERA, S. 1956; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis; MASSÓ, J. 1983a; MASSÓ, J. 1989a; SÁNCHEZ REAL, J. 1989b; SÁNCHEZ REAL, J. 1989c; CIURANA, J. 2011, p. 517-518.

NÚM.	050	IPAC:	9543	FIG. 6.91
NOM:	BARRANC DE SALES			
MUNICIPI:	Selva del Camp	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment del Barranc de Sales es coneix per un estudi de 1991 de la mà d'Andreu Ollé i Josep Vallverdú. Posteriorment, es van dur treballs arqueològics els anys 2005 i 2006, que permeten descobrir un conjunt de producció agrària associable a una vil·la i una sèrie d'enterraments d'època baix imperial.</p> <p>El primer moment del jaciment és d'època republicana. Al segle II dC hi ha una fase edilícia i es construeixen els equipaments d'una <i>figlina</i>, en ple rendiment al segle III. En aquell moment comença a funcionar una petita necròpolis. Les tombes són força arranades. Amb tot s'han identificat caixa de lloses amb coberta a doble vessant o secció triangular. Aquests enterraments són en els nivells d'amortització de la <i>figlina</i> i s'han de datar entre els segles III-V que arribaria fins el VI-VII.</p> <p>Els treballs arqueològics van documentar fins 48 unitats funeràries, de les quals només s'han pogut datar 17. La majoria són a la zona meridional del jaciment, i les altres són disperses en l'àrea d'intervenció. En els enterraments de la zona sud, s'han diferenciat dues agrupacions, A i B.</p> <p>17 enterraments s'orienten SW-NE, 7 ho són NW-SE, 6 ho fan S-N i la resta N-S, NE-SE, W-E, E-W o s'ha pogut establir per l'estat de conservació.</p> <p>15 són en àmfors, 8 en <i>tegulae alla cappuccina</i>, i 6 més probablement. N'hi ha 3 on es combinen diferents materials en la coberta, 4 són d'obra. 11 casos no s'han pogut definir per l'estat de conservació. Del total, 19 són adults, 10 són infantils i 7 són nadons. La resta no s'ha pogut establir.</p> <p>Els enterraments s'han a partir del segle III en base als contenidors amfòrics i materials associats: àmfora Keay V i Keay III, <i>terra sigillata africana</i> C Hayes 33, imitacions en ceràmica comuna de la Lamboglia 3b2, així com aparició de TSAC en una de les fosses.</p>			

	<p>El conjunt de terrisseria pateix l'abandonament progressiu a partir del segle III i IV. A partir de llavors es daten 7 de les inhumacions, en base a àmfores lusitanes Keay XXVII B i Keay LV A, i una llàntia Dressel 30 a més d'una peça de TSAD Hayes 67 com a dipòsit(s) funerari(s). Els últims enterraments es daten al segle V: dues tombes infantils orientades NW-SE, dins contenidor amfòric i associades a dues peces de TSAC forma Hayes 73.</p> <p>Ja en època visigòtica es documenta l'aprofitament d'una bassa de decantació (núm. XV) que es colga a finals del segle V o inicis del VI.</p> <p>Finalment ressaltar una sèrie d'estructures aïllades, com espais de combustió (element XXI) potser una llar de planta circular, un retall (XXXII) i un segon (XXXIII) de difícil datació i identificació. Caldria estudiar si són de la fase visigoda o posteriors.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 9543; BRU, M. 2013; CIURANA, J. 2011, p. 549; FIZ, I. 2010.

NÚM.	051	IPAC:	9539	FIG. 6.92
NOM:	MAS D'EN BERTRAN			
MUNICIPI:	SELVA DEL CAMP, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>És al costat del camí del Burguet i al marge esquerre de la riera de la Selva. L'IPAC situa aquesta estació arqueològica al costat del camí del Burguet, que hem de relacionar amb la via de <i>Tarraco a Caesaraugusta</i>. En aquesta zona s'han recuperat en superfície materials d'època romana. Es coneix un dipòsit fora de context, estructures seccionades i terrissa romana. A finals del segle XIX, Mn. Pié Faidella va poder veure un mosaic, diverses estructures i una àmfora que vol relacionar amb una <i>mansio</i> romana. També localitza dos enterraments de <i>tegulae "del camino del manso de Bertran."</i></p> <p>El jaciment es pot relacionar amb el de la Quadra del Paborde, a uns 500 metres en direcció NW.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 9539; CIURANA, J. 2011, p. 548-549; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1990c; MENCHON, J. 2012b; PIÉ FAIDELLA, J. 1896, p. 125; PIÉ FAIDELLA, J. 1899; PIÉ FAIDELLA, J. 1984, p. 61; ROIG 2005, p. 114.			

NÚM.	052	IPAC:	4439	FIG. 6.93
NOM:	A DE PARETDELGADA / PARET DELGADA / PARETS DELGADES			
MUNICIPI:	SELVA DEL CAMP, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>El lloc de Paretdegada, Paret Delgada o Parets Delgades es documenta a la carta de poblament de la Selva del Camp el 1165 com <i>Parietes graciles</i>. L'ermita es cita el 1200, tot i que l'edifici actual és bàsicament relacionable amb les reformes del segle XVIII després d'un incendi el 1766.</p> <p>El fet és que aquest conjunt medieval es va construir sobre una vil·la romana que perdura almenys fins l'antiguitat tardana. En efecte, prop la riera es veuen restes de dipòsits i paviments de <i>signinum</i>, i al costat de l'ermita hi ha murs que formarien la <i>pars urbana</i> d'una vil·la, en la qual es van recuperar uns interessants mosaics datats al segle IV.</p> <p>S'hi van fer treballs arqueològics als anys 30 del segle XX, que van tenir certa continuïtat als 50, amb extracció dels mosaics. Posteriorment s'hi ha tornat a treballar el 1998. Durant aquesta darrera campanya es va estudiar una construcció hidràulica.</p> <p>El jaciment pot tenir inici en el segle I dC o potser abans, amb una ampliació a la que es vinculen els mosaics. Entre finals del segle IV i inicis del V hi ha un incendi, però no vol dir que s'abandonés. De fet, l'aparició d'un capitell de marbre</p>			

	<p>dels segles VI-VII fa pensar en l'existència d'una església tardoromana, i potser hauria donat continuïtat d'ocupació fins la conquesta feudal.</p> <p>Quant a enterraments, hi ha una referència breu i dubtosa de mossèn Joan Pié, quan diu que <i>"el mes de julio de 1894 extraje de uno de los fundamentos que sirvieron de división de términos, pendiente todavía y a punto de ser arrastrado por las aguas el día que venga una fuerte avenida, un fragmento de barro cocido con su cornisa, perteneciente a sepultura romana de la misma forma que los del Vilar y el camino del manso Bertran, donde aún se descubren restos de pavimento romano."</i></p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 4439; DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2011b, p. 112, 121-123; GORT, E.; FUGUET, J. 1995; GUITERT, J. 1936; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1996; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A; TEIXELL, I. 2011b; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 2007, p. 51-126; MENCHON, J. 2012b; OLLÉ, A.; VALLVERDÚ, J. 2000; PIÉ FAIDELLA, J. 1896.</p>

NÚM.	053	IPAC:	9540	FIG. 6.94
NOM:	VILAR DE LA FONT DE L'ALBELLÓ			
MUNICIPI:	SELVA DEL CAMP, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment d'època romana al terme de la Selva del Camp. Segons ens diu l'IPAC en aquesta zona es coneixen diverses estructures d'època romana que marcarien l'existència d'una vil·la. A finals del segle XIX, mossèn Pié va trobar una quantitat important de ceràmica romana, monedes i objectes de pedra que caldria relacionar amb la <i>pars urbana</i>.</p> <p>També cita la troballa d'enterraments en àmfora, cosa que fa pensar en una datació baix imperial.</p> <p>L'any 2006 es va realitzar una intervenció arqueològica motivada per la urbanització del PP R-6 El Vilar, amb resultats negatius.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 9540; CIURANA, J. 2011, 2011, p. 549; PIÉ FAIDELLA, J. 1896, p. 56-57; MORERA LLAURADÓ, E. 1910, p. 671-72; MASSÓ, J. 1990c.</p>			

NÚM.	054	IPAC:	4551	FIG. 6.95
NOM:	VILAR DE LA QUADRA DEL PABORDE			
MUNICIPI:	SELVA DEL CAMP, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'un jaciment d'època romana a l'aiguabarreig del torrent de les Voltes i la riera de la Selva. És on havia un mas conegut com la quadra del Paborde, ara perdut i tot molt remogut per causa de les obres d'accés al polígon Silva. Aquest i altres propietats reials foren venuts per Joan I a l'arquebisbe Domènec Vallterra el 1391.</p> <p>Andreu Ollé i Josep Vallverdú van poder documentar restes de murs i paviments hidràulics, així com ceràmica romana. Es pot relacionar, per proximitat amb el mas Bertran, a uns 500 metres. Per la seva banda Mn. Pié el 1896 parla de la troballa de possibles enterraments romans: <i>"del camino del manso de Bertrán, donde aún se descubren restos de pavimento romano."</i> També havia vist materials constructius i conduccions.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 4551; MASSÓ, J. 1990c; MENCHON, J. 2012b; OLLÉ, A.; VALLVERDÚ, J. 2000, p. 223-229; PIÉ FAIDELLA, J. 1896, p. 15-16; PIÉ FAIDELLA, J. 1899, p. 167-170.</p>			

NÚM.	055	IPAC:	3685	FIG. 6.96
NOM:	TORRENT, EL / MAS DEL MARIO/HOSTAL DON JUAN			

MUNICIPI:	VINYOLS I ELS ARCS	COMARCA:	BAIX CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la		
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi		
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'un jaciment romà relacionable amb una explotació agrícola al marge dret de la riera de Maspujols o Riudoms, al costat de la N 340 i del camí vell de Cambrils a Vilaafortuny i Vila-seca.</p> <p>Hom hi ha trobat ceràmica i materials prehistòrics. Les excavacions realitzades el 1983-1985 només van proporcionar alguns fragments de ceràmica i estucs a vincular amb una vil·la. Als anys 60 del segle XX hom va malmetre dos o més inhumacions de lloses.</p> <p>Es pot vincular amb el jaciment del Cavet, al terme de Cambrils, atesa la seva proximitat.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 3685; BLANCH, R. M. 1985; CIURANA, J. 2011, p. 517; MASSÓ, J. 1990a, p. 54, 47; MENCHON, J. 2012b; ROMERO, V. 1984, p.31-37; VILARDELL, R. 1984; VILARDELL, R. 1990.		

COMARCA DE LA CONCA DE BARBERÀ (Fig. 6.97)

NÚM.	056	IPAC:	FIG. 6.98
NOM:	BARBERÀ DE LA CONCA		
MUNICIPI:	BARBERÀ DE LA CONCA	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la		
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi		
DESCRIPCIÓ:	<p>En un dels fulls amb notes del manuscrit de S. Vilaseca <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i> conservat al MASVR llegim: "<i>Barberà. En un lugar indeterminado de su término municipal y con ocasión de unos trabajos de labranza realizados en 1952 por medio de tractores, uno de éstos afloró fragmentos de tejas, lo que hace suponer la existencia de una pequeña necrópolis en el sitio en que aparecieron.</i>"</p> <p>La notícia és doblement interessant en primer lloc doncs dona constància d'una vil·la romana al terme de Barberà, i segon perquè estem en una zona amb presència d'ocupació d'arrel ben antiga com marca aquest topònim o el de Pedrinyà, vinculable al nom de Pere.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA ANGUERA, S. 1956 full solt.		

NÚM.	057	IPAC:	12218	FIG. 6.99
NOM:	KILÒMETRE 191			
MUNICIPI:	MONTBLANC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>La Carta Arqueològica de la Conca de Barberà recull la informació que al sud de l'AP-2, a l'alçada del PK-191 es van trobar restes funeràries d'època romana, dalt d'un tossal al SE d'un vèrtex geodèsic.</p> <p>Es tracta de la troballa d'àmfores i tègules romanes.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 12218.			

NÚM.	058	IPAC:	614	FIG. 6.100
NOM:	GRANJA MITJANA			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			

DESCRIPCIÓ:	<p>La Granja Mitjana és un establiment agrícola proper a Poblet en el qual es coneix l'existència de restes arqueològiques associables a una vil·la de prou entitat. Precisament en un breu article Eduard Toda (però que no va signar en publicarlo) sobre Poblet "pre-cristià" en parla:</p> <p><i>"Època romana. Restes de ceràmica fina i grollera reponent a varis temps de la dominació romana a Tarragona, aixís com objectes de pedra, com moles de molí d'ull de serp el tot en molt abundants quantitats que's troban a ran de terra. També s'han descobert restes de construccions, algunes amb trespol de mosaic i sepultures en forma de caixes de lloses.</i></p> <p><i>Les troballes anteriors foren fetes en dos llocs veïns a Poblet. En un d'ells, l'anomenada Granja Mitjana, primera residència de la comunitat del Cistell, situada a uns dos quilòmetres de la plaça exterior del Monestir. Altre lloc fou el veïnat del castell de Milmanda, a uns tres quilòmetres de Poblet. Finalment ens és ben coneguda la existència d'una cova prehistòrica a la font dels Assedegats, vora la vella granja de Riudabella, a menys de quatre quilòmetres de distància."</i></p> <p><i>Anys abans, al Noticiari del Butlletí arqueològic indica que "Els pagesos del veïnat declaren haver trobat restes de parets i sepultures a una fondària de cinc o sis pams, pel que més endavant, quan el temps ho permeti, es proposa el Patronat de Poblet fer les recerques necessàries per a poder fixar la importància i l'antiguitat del lloc, en el què consta residiren els instauradors de Poblet, en tant d'executaven les primeres construccions que amb tant d'afecte i esplendor fundà un dels més preclars Comtes de Barcelona en gran Ramon Berenguer IV."</i></p> <p>Posteriorment, mossèn Bergadà, rector de la parròquia de Vimbodí explica que <i>"es troben uns mosaics, una tomba en forma de banyera, sitges."</i></p> <p>La tradició de la comunitat de Poblet explica que els primers monjos van viure aquí abans no van tenir agençades les construccions del monestir, terme que caldria contrastar arqueològicament. El lloc, conegut com Lardeta, va ser una de les granges que els cistercencs van erigir per explotar les terres al voltant del cementiri, precisament sobre assentaments rurals més antics, com Riudabella i Milmanda.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 614; ALTISENT, A. 1974, p. 25; ARBÓS PASCUAL, A. 1983; BERGADÀ ESCRIVÀ, A. 1978, p. 78; CARRERAS, A. 2002, p. 323; CIURANA, J. 2015; FINESTRES, J. 1757, 59; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 2011; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 1996a, p. 49; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; OLIVER, J. M. 1982; SENSE AUTOR 1932; SOLÉ MASERES, M. 1989; TODA; E. 1935.</p>

NÚM.	059	IPAC:	631	FIG.	6.101
NOM:	RIUDABELLA I				
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana				
DESCRIPCIÓ:	<p>Al terme de Vimbodí es localitzen tombes de <i>tegulae</i> a la Granja Mitjana i Riudabella d'on hi ha notícia d'enterraments de banyera i un sarcòfag exempt documentat fa uns anys. En la darrera, també es va trobar una inscripció romana però no té funció funerària. És la CIL II² suppl. 14 núm. 2299.</p> <p>Precisament a Milmanda es té notícia de la troballa de materials arqueològics de l'edat del bronze i època ibèrica, així com de monedes d'època baix imperial. La primera notícia al respecte és de 1914 que apunta l'existència d'una vil·la romana al peu del turó de la Serra, on es van trobar força tègules vinculables a enterraments, i un sarcòfag.</p> <p>A l'arxiu del MASVR es conserva una carpeta de treball del prehistoriador Salvador Vilaseca que recull informació per a un estudi sobre el poblament romà que portaria com a títol <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i>. Dins la documentació hi ha un seguit de notes amb descripció de les troballes. En el cas de Riudabella explica el següent:</p>				

	<p>"Vimbodí. En la finca de Riudabella, antigua granja de Poblet, propiedad entonces de nuestro distinguido amigo Pedro Gil Moreno de Mora, descubrióse en 1944 una pequeña necrópolis integrada por sepulcros de tégulas e ímbrices y uno monolítico, paralelos de los que reproducimos una fotografía que nos comunicó el mencionado señor. Del gallazgo dio cuenta la prensa, publicando 'Solidaridad Nacional' de Barcelona (- - -) una referencia ilustrada del mismo."</p> <p>L'article a la <i>Solidaridad Nacional</i> és una notícia en l'edició del diumenge 7 de maig de 1944, acompanyada de plànol i dibuix dels tres tipus d'enterraments. L'article, que no està signat explica que:</p> <p><i>"Han sido descubiertas cuatro tumbas de época visigótica. Tres de los sarcófagos conservan esqueletos casi completos. A muy pocos kilómetros de Poblet, en terrenos de la finca llamada Riudabella, han aparecido estos días cuatro tumbas que presentan caracteres diferentes. Dos de ellas encierran sarcófagos de piedra, otra está cubierta por tégulas y la cuarta adopta la forma de túmulo de piedras sobre un suelo de cal. Parece ser que se trata de enterramientos de época visigótica. Tres de ellos conservaban los esqueletos casi completos mientras uno de los sarcófagos aparecía violado. Han estado visitando las excavaciones, el Comisario de Patrimonio Artístico y el director del Museo Diocesano de Tarragona. Del hallazgo se ha dado aviso al director del Museo de Reus y eminente arqueólogo doctor don Salvador Vilaseca, a fin que proceda a la declaración de una excavación."</i></p> <p>L'any 1993 es va realitzar una actuació arqueològica en un sarcòfag procedent d'aquest lloc. Pel que indica la memòria dels treballs, va aparèixer uns 15 anys abans durant uns treballs agrícoles a la vesant sud del promontori a 200 m. de la vil·la romana de Riudabella. Es va traslladar a l'anomenat castell, que no és més que la granja cistercenca posteriorment transformada.</p> <p>És una peça monolítica de pedra local, força matussera, amb coberta formada per una llosa arrodonida per la part de fora. La caixa és rectangular amb estretiment als peus i els angles són lleugerament arrodonits. Les dimensions són 2 m x 65 cm ample x 46 cm. d'alt. La coberta esta trencada per la meitat.</p> <p>Dins es van diferenciar 2 individus, home i dona, sense aixovar ni dipòsit ritual. El de sota era un individu en connexió anatòmica a sota però remenat ja d'antic. El que havia sobre, també estava remogut. L'estudi antropològic mostra que l'individu enterrat primer era en decúbit supí amb els braços estirats al costat del cos, i les mans als costats de la pelvis. Es tractava d'un adult masculí. El segon enterrat, pocs anys després, ja era una dona també adulta. Ell moriria als 20 anys i ella entre 25 i 30. Es daten, a manca de més dades en època tardoromana.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 631; IRAT núm. 53/ CIL II² suppl. 14, núm. 2299; ARBÓS PASCUAL, A. 1983; BERGADÀ ESCRIVÀ, A. 1978, p. 78; CIURANA, J. 2015; FARRÉ CARRERAS, L. 1973; MENCHON, J. 1996a, p. 49; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; MORERA LLAURADÓ, E. 1910, p. 514; SÁNCHEZ CAMPOY, E.; GUERRERO, LL. A.; SOLÉ, J. 1993; SENSE AUTOR 1944; SENSE AUTOR 1994.</p>

COMARCA DEL PRIORAT (Fig. 6.102).

NÚM.	060	IPAC:	2401	FIG. 6.103
NOM:	CAN MONTAGUT			
MUNICIPI:	MARÇÀ	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necrópolis vinculada a assentament rural tipus vil·la-necrópolis andalusí			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi, andalusí			
DESCRIPCIÓ:	Al poble de Marçà hi ha el jaciment de Can Montagut, que deu tenir origen en un establiment ibèric del segle III aC a la plana i que té continuïtat almenys fins			

l'antiguitat tardana, si ens basem en els estudis dels materials ceràmics trobats al llarg dels anys, fets per R. Járrega i una mica abans per M. Genera i C. Melgarejo.

Al MASVR es conserva una carpeta de treball de S. Vilaseca dedicada a un estudi sobre el poblament d'època romana. Entre els fulls solts on es compila la informació, llegim:

"1. En el camino de la Bassa Gran, a unos 400 m. de la población, observamos en 1952 un silo cortado por la trinchera del camino o descubierto por la erosión en magna terrera (?), saliendo de Marsá. En el corte notamos: una capa de tierra vegetal o de cultivo, de 0'30 m; 2'30 m. de granito más o menos descompuesto (en sauló). El silo era de forma ovoide, con la base hacia abajo y su boca estaba a nivel de la línea de separación de aquellas dos capas geológicas, media 1'50 m. de altura por 1'30 anchura máxima. En su interior, entre la tierra de relleno, se conservaban fragmentos de cerámica; pero no practicamos su excavación. El lugar del hallazgo pertenece a la familia Montagut de Marsá. En la misma y en una extensión de más de 100 m. de diámetro, afloran fragmentos de tejar, y de toda clase de vasijas de la misma época. El Sr. Montagut había formado en su casa solariega de Marsá una pequeña colección de hallazgos entre los que destacaban una lucerna entera, fragmentos de mosaicos de teselas, etc. Se ignora el paradero de la misma, caso de existir."

Per la troballa d'elements escultòrics i tesselles de mosaic es pot suposar que es tracta d'una vil·la de certes dimensions propietat d'un tal *Martius* o *Martius Fronto* en base a la toponímia del lloc (Marçà) i els segells dels *dolia* procedents del jaciment. Amb aquest precedent és plausible pensar en una continuïtat de poblament de la zona fins època medieval, quan almenys després de la conquesta feudal el lloc de Marçà ocupa el turó de la Miloquera, ja habitat en època protohistòrica. Possiblement el lloc és el centre d'un *territorium* o *pagus* de l'antiguitat tardana, i d'ací la continuïtat del topònim.

Com a dades procedents d'actuació arqueològica, cal destacar la localització d'un espai per *dolia* on ara hi ha el camp de futbol del poble, gràcies a una intervenció en 1994. Una intervenció el 2006 no va donar resultats. Els treballs arqueològics de la variant de les carreteres T 300 i TV 3002 van localitzar pous a relacionar amb l'aprofitament hidràulic de lloc, conegut com dels Aiguassals.

L'any 1970 el director del llavors *Museo Arqueológico Provincial* va ser informat per la Guàrdia Civil de l'aparició de restes arqueològiques a Marçà, en una finca propietat de la família Colás I Giné de Reus. Segons l'arqueòleg era un enterrament triple dins una cripta rectangular coberta amb volta de canó i que va datar en època tardoromana. Les seves dimensions eren 3'35 x 2'85 a l'interior, i una alçada màxima de 3 metres.

S'hi entrava per una paret al sud, amb una porta centrada amb arc de mig punt, de 85 cm de llum i alçada de 2 m fins la clau, amb un gruix de paret d'1'15 m. Les parets eren pintades de color blanc-ocre i vermell a la part inferior. Es va construir amb murs de maçoneria i la volta era de dovelles de sorrenca. La porta donava a un corredor de 3'20 x 1'40 amb el paviment a la cota de la clau de volta. No es va documentar el sistema d'accés a la cripta doncs hom va excavar prèviament i possiblement no es va malmetre.

L'interior es dividia en tres nínxols o *formae* separats per murets de 25 cm de gruix, tres dels quals tenien un "*podio o resalte de 75 cm de altura por unos 15 cm de espesor; esta altura es similar a la de separación entre nichos, habiéndose perdido la cubierta.*" El terra era un enllosat de pedra sobre el terreny.

Quant als enterraments només es va documentar un de "*medianamente conservado.*" Els altres van ser remenats pels descobridors i curiosos que buscaven tresors. Així doncs no es va documentar ni aixovar ni dipòsit funerari, encara que va trobar alguns fragments de ceràmica que data "*básicamente del*

	<p><i>siglo III.</i>" A uns metres, cap a l'oest, va veure restes d'una conducció ("cloaca o canal").</p> <p>Entre la documentació del Dr. Salvador Vilaseca (correspondència), conservada al MASV (carpetes sobre tombes de lloses i poblament romà del Camp) hi ha dues cartes de l'anterior propietària de la finca dirigides a l'eminent prehistoriador reusenc.</p> <p>La primera es data el 12 de desembre de 1970: <i>"Barcelona 12-XII-70</i> <i>Dr Vilaseca, no se si sabrá que me deshice de la finca de Marsá, que creo que Vd. ya conoce. Este es el motivo por el cual le pongo estas líneas. Los nuevos propietarios, al tractorar mas tierras de la llamada casa vieja se puso al descubierto un hoyo, en el que según me dijeron se hallaban 3 esqueletos encojidos. Una pared de halla tapiada. Enterados en Tarragona dijeron que dejaran de trabajar allí, porque creo que quieren ser ellos los que la abran.</i> <i>Le agradecería Dr. Vilaseca se enterara del día que tienen intención de ir, y me lo avisara a mi porque, tengo sumo interés en estar presenta, por antigua propietaria y aficionada a la arqueologia.</i> <i>Salude a su esposa, que no me recordará y afectuosamente.</i> <i>Alicia de Montagut Vda. Lalauze"</i></p> <p>En la segona carta diu: <i>"Barcelona 30-1-71</i> <i>Distinguido Dr: perdone mil veces el que haya tardado tanto en contestar. Por diferentes causas que no vale la pena la explicación aprovecho ahora para decir que tendré mucho gusto en que vengas a casa. El nº de teléfono es el 2477583 y va en nombre de mamá, o de Adelaida Martí Roig. Es natural que no lo hallaran en el listin. En lo concerniente al hallazgo de la casa vella, creo que según me dijeron, los nuevos propietarios lo hicieron tractorar, no habiendo luego, razón ninguna.</i> <i>De haber estado yo, o sea siendo todavía propietaria, tenga por seguro Dr. Vilaseca que hubiera hecho hacer todo lo posible para buscar y con con cuidado de recoger lo que se encontrara, pues creo que algo había. Espero que personalmente podremos hablar sobre el asunto.</i> <i>Si Vds. me telefonean de 2 a 4 es seguro que me encontraran en casa y nos pondremos de acuerdo, para cuando gusten venir. Aparte de estas horas salgo bastante y sentiría no estar.</i> <i>Afectuosamente les saluda</i> <i>Alicia de Montagut."</i></p> <p>És interessant l'apreciació de la postura dels inhumants com "3 esqueletos encogidos" podria indicar en realitat enterraments en decúbit lateral, i per tant de ritus islàmic, cosa que indicaria un llarg ús de la construcció com espai funerari.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 2401; BERGES, M. 1969-70c; FABREGAT, R. 2006; GENERA, M.; MELGAREJO, J. C. 2015; JÁRREGA, R. 2016-17; MENCHON, J. 1994c; MENCHON, J. 2012b; VILASECA, A. 1956.</p>

NÚM.	061	IPAC:	2405	FIG. 6.104
NOM:	FONT DEL MOLAR CAN CASTELLVÍ / FONDAL DE L'AIGUA			
MUNICIPI:	MOLAR, EL	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Segons explica la fitxa de l'IPAC hi ha referència oral de la troballa d'enterraments de <i>tegulae</i>, sense haver més informació.</p> <p>Es tracta d'una zona de camps d'oliveres i vinya prop dels antics rentadors del Molar. Salvador Vilaseca hi va trobar material prehistòric i ceràmica romana. Anys després, el 1978 Margarida Genera també va localitzar terrissa romana, cas de <i>tegulae</i> i <i>terra sigillata</i>, com també passa durant els treballs de prospecció</p>			

	<p>per la redacció de la Carta Arqueològica el 1987.</p> <p>L'any 1930 Salvador publicava un interessant article a la <i>Revista del Centre de Lectura</i> en el qual feia una curiosa descripció de la troballa d'un enterrament. Pel que explica, a la primavera de 1929, en obrir una sèquia en una vinya, propietat de Josep Maria Castellví, partida de la Font a 1 km del Molar, zona suaument inclinada a migjorn i envoltada pels Torrals al N, la Moleta Llarga al NO i el Calvari a l'E, mentre que pel S i W es limitava pel camí dels Comuns i a l'E pel camí a La Figuera. Es tractava d'una caixa de pedres irregulars, amb coberta de lloses i orientada de llevant a ponent. Vilaseca va trobar la tomba remenada, però encara va poder recuperar les restes òssies d'un adult i un infant, a més de ceràmica romana com <i>terra sigillata</i>. L'associa a la vil·la propera al Camí dels Comuns, on es coneix l'existència de ceràmica romana i murs i que la gent del lloc diu que és el Molar antic.</p> <p>A la vora del camí, a tocar de l'inici del camí de Garcia, va detectar indicis d'un segon enterrament d'inhumació de tipologia no determinada i un altre de l'edat del ferro, associat a una necròpolis d'incineració i una zona d'habitatge que va estudiar posteriorment.</p> <p>Aquest enterrament també tenia el cap a l'E. L'estudi dels cranis del primer enterrament va permetre identificar una sèrie de perforacions en la mateixa regió les quals no els identifica ni com a patologies ni trepanacions <i>pre mortem</i>, sinó per acció d'instruments contundents i acabats en punta, efectuades <i>perimortem</i> o <i>post mortem</i> en no haver signes de regeneració òssia. La coincidència en la mateixa regió cranial li fa pensar en "un deure de ritual funerari o un altre motiu igualment de caràcter místic."</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 2405; GENERA, M. 1991b, p. 125; VILASECA ANGUERA, S. 1930.

COMARCA DEL TARRAGONÈS (Fig. 6.105).

NÚM.	062	IPAC:	6975-15186	FIG. 6.106
NOM:	MUNTS, ELS/ CARRER DELS MUNTS NÚM. 9			
MUNICIPI:	ALTAFULLA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la romana dels Munts és un dels jaciments més importants del <i>territorium</i> de Tàrraco. Es tracta d'un gran establiment imperial amb origen en època tardo republicana, una important fase imperial on es documenten a banda dels espais residencials propis d'un assentament com aquest, una zona agrícola i espais destinats a un conjunt termal. Possiblement va ser la residència de l'emperador Adrià en la seva estada a Tàrraco, i qui sap si també d'August. La gran reforma datada al segle II s'havia relacionat amb l'ampliació del conjunt per ser la residència de <i>Caius Valerius Auitus</i>, personatge de <i>Iuliobriga</i> (Muro de Àgreda, Sòria), que va arribar a ser duumvir de Tàrraco.</p> <p>Al segle III hom va assaltar i cremar la vil·la. Això es palesa per exemple per la troballa d'un tresoret de 277 antoninians, el més modern del 266.</p> <p>Les excavacions de la vil·la mostren la seva destrucció per un incendi. En una de les estances coneguda com la presó els treballs de M. Berges van trobar l'esquelet encadenat de qui seria segurament un esclau als peus del qual havia "unas argollas de hierro, conteniendo entre el metal oxidado, una de ellas los huesos del talón de una persona y al lado fragmentos de cráneo calcinados; sin duda se trataba de la cárcel o celda de castigo destinada posiblemente a los esclavos revoltosos de la villa." A l'ambulacre nord, un altre individu carbonitzat sobre el qual li va caure la casa. Duia un llum d'oli doncs l'incendi va ser de nit, i unes quantes monedes, la més nova del 255-256: 2 sestercis d'Adrià, 2 d'Antoní Pius, 1 de Marc Aureli, 1 de Còmode, 1 de Septimi Sever, 1 de Sever Alexandre,</p>			

1 de Maximí, 3 de Gordià III, 1 de Trebonià Gal, 1 de Trajà Deci, 1 de Gal·liè i 1 sense identificar.

Podem relacionar la destrucció amb la invasió franca? Els diferents investigadors no es posen d'acord quan va ser aquest atac germànic: 259-262 o el 265. Però el cert és que tresor de d'Antoninians té una moneda del 266.

En els decennis centrals del segle III es palesen incendis i destruccions així com amagatalls de monedes com el tresor de peces de plata prop de la Llosa, amb la moneda més nova del 249. En canvi en altres vil·les importants com Cal·lípolis o Centcelles, no tan sols no hi ha destruccions, sinó que s'hi fan reformes. La vil·la dels Munts va quedar força afectada i no tenim constància arqueològica d'activitat fins un segle més tard. Ara bé, la datació inicial de la necròpolis del carrer dels Munts, de la que en parlarem tot seguit, ens indica que el lloc continuava poblat.

En aquest *impasse* potser la vida es va desplaçar a altres edificis que van quedar dempeus, com serien les Termes Meridionals. Al segle IV es veu com el braç nord de l'*ambulatio* s'extreuen materials constructius per reciclar-los en una altre edifici. També es detecta com el lloc es terraplena, cosa que pot fer pensar en una nova ocupació de la zona superior tot aprofitant el que encara era dret.

Cap al segle IV les anomenades Termes Meridionals es monumentalitzen, construint-se noves estances, no sabem si amb un nou programa decoratiu, al qual relaciona les escultures del segle II abans citades. Les obres ara es fan amb altres materials, com les rajoles (*lateres*) i murs de carreuó (*opus vittatum*). Entre el final de l'*ambulacrum* i l'*apodyterium* es construeix un atri amb *impluvium* sobre columnes i un banc d'obra que faria de seient del vestuari. El *frigidarium* és ampliat de manera que s'afegeix una exedra amb fornícules amb fonts a la piscina F 8. Per contra es desmunta l'exedra de la F 9, que es transforma en una gran *natio* a cel obert amb absis i gruta central, i fornícules amb entrada d'aigua. Tot això comporta gernar un nou passadís (S 3) que comunicava amb la zona de forns les latrines (S 4), on hi ha una font, un canal associat als seients i una claveguera. En canvi les estances càlides sofreixen poques variacions. La reforma va associada a una sèrie de mosaics pavimentals que en bona part podem veure exposats al Museu Nacional Arqueològic de Tarragona.

A partir de mitjan segle IV, o segurament ja al V, alguns espais de les Termes Inferiors deixen de ser utilitzats. Es reformen i el seu ús canvia com a zona domèstica, amb llars, un dipòsit, envans i construccions de fusta. També es detecta una instal·lació industrial prop de les estances cremades al segle III, que M. Berges va prendre en un principi com obres medievals.

També s'han localitzat dos fragments d'inscripcions possiblement funeràries i datables entre els segles III i IV (IRAT 31, 69a, 69b/ RIT CIL II² suppl. 14, núm. 2311, 2319, 2313).

Quant a les evidències d'enterraments sabem que a principis de segle es van identificar unes vint tombes preses com medievals. Això va succeir a la partida de Vista Alegre. Eren a uns 200 metres al nord de la cisterna d'aigua de la vil·la popularment coneguda com la Tartrana, entre la via del tren i el mar, l'any 1918. Sembla ser, segons Luís del Arco, que anys abans ja s'havien descobert d'altres. Segons la descripció de Luís del Arco, a qui la Comissió de Monuments li encarregà visitar la troballa, es van descobrir entre quinze i vint tombes que data en època romana. Les fosses eren practicades a la roca calcària i cobertes amb grans lloses. Al seu interior, es van localitzar restes humanes, però no aixovar o dipòsit funerari. Del Arco va ordenar obrir dos enterraments abans que tot el conjunt fos colgat, amb més de dos metres de terra per tal de plantar-hi vinya.

Anys després, Antonio Nogués en fa descripció al *Diario Español* comentant que el 1925, amb un probable error de datació de la troballa, es van localitzar vint sepultures amb la capçalera al N i peus al S, sense cap mena d'aixovar o dipòsit ritual. No es pot descartar que sigui una altra troballa, però. L'any 1947 van

aparèixer altres dues, una de lloses treballades i altra sense aixovar ni dipòsit funerari. Estaven formades per lloses sense fons de pedra, una amb individu adult o senil i altra amb un adolescent. El seu article al *Diario* diu sobre aquest particular: *"Es por lo que en nuestras repetidas visitas a Sen-na al objeto de poder adquirir nuevos conocimientos para la del Moro, fuimos informados de que en la fnca denominada 'Vista Alegre,' situada a unos metros de la 'Tartana,' en su costado Norte, en el ano 1925 habian sido exhumadas unas veinte sepulturas con sus respectivos cadaveres, todos ellos inhumados con la cabeza hacia el Sur, pero al no hallar huella alguna de lo que se nos decia y cuando ya casi dábamos el caso como legendario, en 1947 (septiembre) se nos participó el hallazgo de dos sepulturas, una de ellas formada en sus cuatro caras y la tapa con losas de piedra labrada y la otra en igual forma pero con losas de piedra sin desbastar, sin fondo las dos conteniendo la primera el cadaver de un ser humano de edad madura y el otro el de un adolescente, enterrados en igual direccion a la antes mencionada."*

Posteriorment, en una publicació que intenta parlar del món romà a la zona del baix Gaià es situa aquesta necròpolis, de forma errònia al costat de la vil·la del Moro (Torredembarra) i es data en època romana sense arguments que ho justifiquin.

Quant a la ubicació en base al topònim de Vista Alegre o Vistalegre, cal dir que és una zona prou àmplia entre els termes d'Altafulla i Torredembarra, com es veu en els plànols topogràfics de 1921 disponibles a la web de l'IGCC (consulta 27.11.2020).

La situació d'enterraments al nord de la Tartrana i no a l'est com és el cas de la necròpolis del carrer dels Munts obre a dues possibilitats: que es tracti de dos conjunts funeraris diferents, o un de molt ampli o discontinu. De fet, M. Ramon Fuentes indica que alguns propietaris de finques al Mirador dels Munts van informar que havien anat trobant tombes durant les tasques agrícoles.

Entre 1997 i 1998 es va dur a terme una excavació arqueològica d'urgència al carrer dels Munts, just davant de l'entrada del conjunt museogràfic. Es troba en el costat de ponent de la vil·la a cent metres escassos del centre del conjunt arqueològic, sobre un camp de sitges amortitzades majoritàriament al darrer terç del segle III. Hem de recordar que en aquesta centúria té lloc un important incendi destrueix la zona residencial alt imperial, i una rasa colgada entre la segona meitat del segle III i la primera del IV.

La intervenció va identificar 167 inhumacions, 148 individuals, 15 dobles, 1 triple i 1 quàdruple. Quant a la tipologia, hi ha 9 enterraments en àmfora, 1 fossa infantil coberta amb una *tegula* i la resta, fosses excavades a la roca i cobertes amb lloses de pedra, que s'assimilen a la tipologia de banyera amb encaix per la coberta.

Els esquelets es van dipositar en decúbit supí, menys un nen que era en posició fetal. Els braços eren bàsicament paral·lels al cos, en altres sobre l'abdomen o la pelvis i no hi ha cap cas en què es trobin creuats. Les extremitats inferiors apareixen estirades, excepte en cinc casos, que són creuades. Els caps es troben majoritàriament mirant a un costat, menys en posició zenital i sis que miren avall.

Quant als anomenats pels excavadors enterraments col·lectius (més aviat reutilitzats), un és de dos nadons o nonats dins d'una àmfora i la resta són d'adult, un amb desplaçament lateral del difunt anterior, quatre en un extrem i, en els altres deu, hi ha una superposició d'inhumacions.

Un aspecte interessant és la disposició de les tombes i l'absència de superposició entre ells, excepte un cas. Això implicaria una correcta senyalització de les tombes amb fites que no ens han arribat. S'observa una disposició radial de les fosses funeràries respecte a un punt no identificat satisfactòriament, que podria ser tant la tomba d'un personatge de prestigi, com un edifici religiós o

	<p>funerari, o els primers enterraments del conjunt funerari. Hi ha una clara ordenació de les fosses en filades i sembla observar-se agrupacions d'individus potser per relació familiar o proximitat cronològica.</p> <p>Es palesa l'existència d'una ordenació estricta i respectuosa amb els enterraments anteriors, de manera que cal plantejar una evolució horitzontal i no vertical. Quant a l'orientació dels enterrament, el cap es troba entre el NW i SW, seguint l'organització radial. Aquest tipus de distribució de l'espai funerari, i s'ha observat a les necròpolis de Colombier a Vaison-La Romaine -Vaucluse- (segles V i VI) i possiblement a San Miguel del Arroyo a Valladolid, datada durant la segona meitat del s. IV, del <i>Ochavillo</i> a Còrdova entre inicis del V i mitjan VII.</p> <p>Quant a la cronologia de la necròpolis, els contenidors amfòrics localitzats corresponen a la forma Keay XXIII sud hispànica i Keay XXVB africana, que es daten entre els segles IV i V. La manca d'aixovars i dipòsits rituals fan que la necròpolis sigui força difícil de datar, encara que els excavadors creuen que perdura fins els segles VI i VII.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 6975, 15186; <i>Libro de Actas 1918-1922</i>, acta de 22.05.1918, vol. C, 2/5 fil 44r; Mapa de Torredembarra 1:25.000, any 1921 genèrica https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/minutes/id/1652/rec/9; Vista Alegre al mapa d'Altafulla 1:25.000, any 1921 https://cartotecadigital.icgc.cat/digital/collection/minutes/id/911/rec/11 consultes 27.11.2020; BELLET, M. E. 1992 (ed.); BOSCH GIMPERA, P. 1925; CIURANA, J. 2011, p. 556-559; DASCA, A.; ROVIRA, J. 1991, p. 21-22; GARCÍA NOGUERA, M.; MACIAS, J. M.; TEIXELL, I. 1999; LÓPEZ VILAR, J. 1993a; LÓPEZ VILAR, J. 1993b; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2016c; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; MURILLO REDONDO; J. M. 1995; NOGUÉS FERRER, A. 1949; OTIÑA, P. 2005; RAMON FUENTES, M. 2005; SÁNCHEZ REAL, J. 1971.</p>

NÚM.	063	IPAC:	7060	FIG. 6.107
NOM:	COLL DE CREUS			
MUNICIPI:	ALTAFULLA/POBLA DE MONTORNÈS, LA/TORREDEMBARRA /	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment a uns 400 metres del turó on hi ha l'ermita de la Mare de Déu de Montornès, antic nucli medieval de Puigperdiguers. El lloc és un pas entre dos turonets, aprofitat pel traçat del ferrocarril Reus-Roda. Durant unes obres realitzades a la via fèrria als anys 60 del segle XX, es va localitzar una sèrie d'enterraments. Mossèn Pinyes va informar del fet al prehistoriador Salvador Vilaseca. Es tractaria d'enterraments de <i>tegulae</i> trobats a la rasa de la via del tren. No havia aixovar ni dipòsit funerari en cap d'elles.</p> <p>Al <i>Libro de memorias de la parròquia d'Altafulla</i> hi ha una nota de Mn. Ramon Piñas, que va ser ecònom de la parròquia el 1906. Explica el següent:</p> <p><i>"Sepulturas primitivas</i> <i>En el camino que de esta va a la Pobra de Montornés pasando por la vía férrea al entontrarse con esta hay un puente para pasar los carros y al rebajar el terreno uns dos metros para que pudieran pasar los carruajes de encontraron unas zanjas ó canales cavados á la roca y tapados con losas de piedra sin labrar y todo estaba lleno de cadáveres o esqueletos humanos, un rico propietario de esta que tienen por allí una heredad ha visto no hace mucho varios cráneos y otras osamentas."</i></p> <p>Ramon Serra, en el seu estudi sobre Torredembarra en època medieval indica la coincidència en aquest lloc d'un assentament que J. Serra identifica amb la vila/vil·la Llentisclosa documentada ja el 1057.</p>			

BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7060; CIURANA, J. 2011, p. 551-552; GIRÓ ROMEU, P. 1964; <i>Libro de memorias</i> 1899-2001, p. 88-89; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2016c; SERRA RIAL, R. 2017b, p. 24. 36.
----------------------	--

NÚM.	064	IPAC:		FIG. 6.108
NOM:	CASTELL DE MASRICARD I PARTIDA DE MIRALBÓ			
MUNICIPI:	CANONJA, LA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Salvador Vilaseca, en el seu estudi inèdit sobre el poblament romà al Camp de Tarragona, les notes del qual es conserven a l'arxiu del MASVR explica que al castell de Masricard havia un sarcòfag de pedra d'època romana. El fet és que va desaparèixer poc després: "<i>Hace siete años observamos en el patio del castillo de Masricart (en cuya fachada están emprotras dos lápidas, ya conocidas), un sarcófago monolítico decorado con estrigilas y un (- - -) de piedra. Las gestiones que hicimos para su salvaguarda y eventual traslado a un museo, cerca de D. Sebastián Fonts, de Tarragona, usufructuario, fracasaron en el último momento. Al poco tiempo nos enteramos de que había desaparecido el mencionado sarcófago.</i>"</p> <p>D'aquest castell es coneixen tres inscripcions romanes -ares funeràries d'època imperial- que poden ser procedents de la ciutat de Tàrraco, com també de la zona. A tall informatiu són les inscripcions IRAT 87 / RIT 912 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2239; IRAT 88 / RIT 911 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2240; IRAT 89 / RIT 90 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2238.</p> <p>Un altre pedestal funerari per ficar una estàtua eqüestre, i procedent de la Canonja és el del decurió <i>L Aelius Policletus</i> (IRAT 10 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2237). Es va trobar llençat a la partida de Miralbó, però es pensa que procedeix de la mateixa Canonja.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA, S. 1956; IRAT 10 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2237; IRAT 87 / RIT 912 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2239; IRAT 88 / RIT 911 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2240; IRAT 89 / RIT 90 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2238.			

NÚM.	065	IPAC:	15398	FIG. 6.109
NOM:	ANTIC HOSPITAL/ PLAÇA DE L'HOSPITAL DE LES MONGES, S/N			
MUNICIPI:	CONSTANTÍ	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Els vestigis més antics localitzats al jaciment pertanyen a un enterrament localitzat al sector 2. Es tracta d'una inhumació en fossa oberta a les argiles naturals del terreny (UF 111). Aquesta està delimitada al costat S i part dels peus amb una estructura de pedres lligades amb morter força dolent. La planta de l'enterrament és assimilable a l'anomenada tipologia de banyera. Al seu interior es va localitzar i exhumar un esquelet humà adult, possiblement femení, dipositat en decúbit supí, amb els braços paral·lels al cos i mans sobre la pelvis. El cap es localitza al SE mirant al N. No es va localitzar ni aixovar ni dipòsit funerari. La capçalera de l'enterrament va ser destruïda durant el rebaix mecànic.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15398; CORTIELLA, F. 1981; MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1994; MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1995.			

NÚM.	066	IPAC:	6994	FIG. 6.110
NOM:	CENTCELLES			
MUNICIPI:	CONSTANTÍ	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi, feudal			

DESCRIPCIÓ:	<p>Quant al conjunt arqueològic de Centcelles, ara per ara no gaudim de dades sobre enterraments a l'antiguitat tardana, a excepció, òbviament de l'estructura de doble cripta sota la cúpula central, si és que admetem que es tracta d'un monument amb finalitat funerària, hipòtesi que s'ha vist qüestionada en els darrers anys.</p> <p>Amb tot hi ha notícies i dades referents a enterraments relacionables amb aquest important monument de l'ager <i>tarraconensis</i>. En primer lloc cal fer referència a la troballa d'urnes cineràries, presumiblement d'època imperial, que recullen Albiñana i Bofarull: "<i>A media legua del aquel sitio (els Montgons), en el término de Centcelles, entre la villa de Constantí y el río Francoí, se han descubierto vestigios de habitaciones, pavimentos, urnas cinerarias y algunas medalla de las cuales poseemos una de Adriano, cuyos restos atestiguan una villa ó granja romana.</i>" A més s'han de relacionar tres inscripcions d'època romana: RIT núm. 906/ IRAT núm. 11/ CIL II² suppl. 14, núm. 2283; RIT núm. 907/ IRAT núm. 66/ CIL II² suppl. 14, núm. 2285; RIT 908/ IRAT núm. 67/ CIL II² suppl. 14, núm. 2284 que es correspon a un element arquitectònic d'un gran monument funeràri.</p> <p>Per altra banda, les excavacions de l'Institut Arqueològic Alemany, als anys 50 del segle XX van exhumar enterraments a l'interior de l'edifici tardoromà que caldria relacionar, però, amb el vilatge medieval de Centcelles i l'aprofitament del monument com església dedicada a sant Bartomeu.</p> <p>Durant les excavacions a la cripta de la sala de la cúpula es van descobrir dos tombes medievals situades al costat de les escales d'accés (sud), les fosses dels quals eren sota un paviment de terra modern que cobria l'estratigrafia romana. Els esquelets eren molt junts i es van enterrats enfrontats vers el nord i sud. La manca de fòssils directors van dur a datar-los de forma imprecisa. També es va trobar una llosa de marbre, al costat de la porta d'entrada que sembla ser es podria prendre com una mesa d'altar. L'excavació al sud de l'edifici de la cúpula va exhumar un total de nou enterraments sense aixovar i de característiques similars als excavats prop de la cripta.</p> <p>A la part est del conjunt es van detectar enterraments que els excavadors daten en època medieval - moderna. Es va documentar també un mur de pedra en sec medieval, al sud de l'absis.</p> <p>Les descripcions de l'informe redactat per Hauschild i Schlunk no ofereixen majors precisions. Quant als llocs d'enterraments, tenim dues fotos publicades que ens costen a la seva probable tipologia. Es tracta de tombes de fossa.</p> <p>Es pot dir que els enterraments localitzats per l'Institut Arqueològic Alemany durant les campanyes d'excavació realitzades a mitjans del segle XX, es corresponen a l'església medieval de Sant Bartomeu de Centcelles, que aprofitava l'espai de la sala de la cúpula de l'edifici tardoantic. Per la seva ubicació dins el temple, així com les seves característiques, és plausible pensar en una datació baix medieval, fins i tot posterior com apunten els excavadors.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 6994; RIT núm. 906/ IRAT núm. 11/ CIL II² suppl. 14, núm. 2283; RIT núm. 907/ IRAT núm. 66/ CIL II² suppl. 14, núm. 2285; RIT núm. 908/ IRAT núm. 67/ CIL II² suppl. 14 núm. 2284; ABADAL, R. d' 1958; ALBIÑANA, J. F.; BOFARULL, A. 1849, p. 177; ARBEITER, A. 1989; ARCE, J. 1994; ARCE, J. 2002; ARCE, J. 2006; ARCO, A. del 1898; BATLLE HUGUET, P. 1947, p.216-220; BLANCH, J. 1951; CAMPRUBÍ ALEMANY, F. 1943; CAMPRUBÍ ALEMANY, F. 1952; CIURANA, J. 2011, p. 527-528; CUBELLS, J. 1987; DOMÈNECH I MONTANER, LI. 1931; DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2010; FUENTES, M. M.; MENCHON, J. 1995b; GALDÓN, R. 2002; GALDÓN, R. 2003; GALDÓN, R. 2004; GALLART, J.; GIRALT, J.; MIRÓ MIRÓ, J. M.; VIVES BALMAÑA, E. 1991; GALLART. J. 1986; GUDIOL, J. 1925; GUDIOL, J. 1926; HAUSCHILD, Th.; ARBEITER, A. 1993; HAUSCHILD, Th.; SCHLUNK, H. 1986; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1883; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1888; JOHNSON, M. J. 2008; LAMPÉREZ, V. 1930, p.116-118; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.</p>

	1997a; MASSÓ, J. 1985a; MASSÓ, J. 1989b; MASSÓ, J. 1990b; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 1999a; MÈLIDA, J. R. 1926, p.109-110; MENCHON, J. 1992a; MENCHON, J. 1996c; MENCHON, J. 1999b; MORERA LLAURADÓ, E. 1897, p.158-166; MORERA LLAURADÓ, E. 1910; NAVARRO SÁEZ, R. 1999b; NIEMEYER, H. G.; RÜGER, Ch. 1962; PIÑOL, Ll. 1993; PONS D'ICART, Ll. 1572; PUIG I CADAVALCH, J.; FALGUERA DE; GODAY, J. 1909, p.135-137, 236-238; REMOLÀ, J. A. 1998; REMOLÀ, J. A. 2006; REMOLÀ, J. A. 2002a; REMOLÀ, J. A.; PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013; REMOLÀ, J. A.; ALIENDE, P.; ROIG PÉREZ, J. F. 2012; SABATER, S. 1888. p.24-25; SCHLUNK, H. 1959; SCHLUNK, H. 1966; SCHLUNK, H. 1988; SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1962; SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1986; . RODRÍGUEZ MARTORELL, F. 2013; SERRA VILARÓ, J. 1931; SERRA RÀFOLS, J. de C. 1944, p.180; SOTOMAYOR, M. 1994; WARLAND, R. 1994; WEIGARD, E. 1950. p. 216-217.
--	---

NÚM.	067	IPAC:	15395	FIG. 6.111
NOM:	GRASSA, LA			
MUNICIPI:	CONSTANTÍ	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment de la Grassa és un molt mal conegut punt de l'<i>ager tarraconensis</i> amb troballes arqueològiques excepcionals. En efecte, l'any 1816 va haver la troballa fortuïta d'una gerra litúrgica de bronze visigòtica amb un espectacular tresor de moneda d'or. L'any 1818 es va fer el llistat de monedes, que comptava amb 134 peces, del regnat de Kindasvint i alguna de Recesvint. Ara bé, el tresor comptava amb unes 800 peces. Altres fonts parlen de la troballa de 2 tresorets, el de 800 peces trobat el 1816, i un de posterior de 200, amb les peces de Recesvint.</p> <p>L'any 1942 es va trobar i malmetre, fent tasques agrícoles, un enterrament de <i>tegulae</i> a doble vessant associat a una inscripció opistògrafa en capital quadrada que Gorostidi data el primer epígraf al segle I, i el segon als segles III-IV. Els textos diuen:</p> <p>A) <i>D(is) [M(anibus)] / [---]arci[o ---] / [---Ser?]vilia [---] / -----?</i></p> <p>B) <i>----- / [ann---] XXIII [---] / [A]urelius A+[---] / [---? s]ibi et suis [---] / -----?</i></p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15395; IRAT núm. 17/ CIL II 2 suppl.14, núm. 2281-2282; CIURANA, J. 2011, p. 526-527; MASSÓ, J. 1990b; MASSÓ, J. 1990c; MASSÓ, J. 1990c, p. 20; MASSÓ, J. 1990d; MASSÓ, J. 2019; PALOL, P. de 1953, p. 127-132; PAPIOL, Ll. 1973-1974; PAPIOL, Ll. 1985; RODNEY, T. 1999; ZEISS, H. 1964, p. 146.			

NÚM.	068	IPAC:	7010	FIG. 6.112
NOM:	RIUDARENES			
MUNICIPI:	CONSTANTÍ	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'un establiment rural d'època romana al costat del riu Clar, al terme de Constantí. Les troballes de superfície indiquen que és un jaciment datable entre època republicana i els segles II-III dC. A banda de terrissa, es documenten fragments de <i>signinum</i>, paviments, algun carreu.</p> <p>En canalitzar-se el riu Clar es van malmetre alguns enterraments, sense que hi hagi més informació.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7010; GORGES, J. G. 1979, p. 414; MASSÓ, J. 1990b, p.30; PAPIOL, Ll. 1973-1974; PAPIOL, Ll. 1985.			

NÚM.	069	IPAC:	7006	FIG. 6.113
-------------	-----	--------------	------	-------------------

NOM:	SANT POL		
MUNICIPI:	CONSTANTÍ	COMARCA:	TARRAGONÈS
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la		
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi		
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'un jaciment romà donat a conèixer per Lluís Papiol. En aquesta zona s'ha documentat en superfície ceràmica Ibèrica i romana imperial. També es va trobar una moneda del segle III.</p> <p>Segons escriu Papiol, "<i>Sebastian Serrahima Peralló, que vive en la calle Queipo de Llano, núm. 62, cuenta que cuando hacia los hoyos para plantar las cepas en la finca de D. Lluís de Castellví, se encontró con dos depósitos rectangulares, hechos de piedra y de una sola pieza, similares a los que ha visto en la Necrópolis Paleocristiana de Tarragona. Los dejó -in situ- y plantó las cepas dentro de ellos, lo cual viene a demostrar que bien pudo tratarse de sarcófagos.</i>" És plausible interpretar-los com a dos sarcòfags o caixes de maçoneria de datació no precisable, però a enquadrar en època romana.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7006; CIURANA, J. 2011, p. 528-529; GORGES, J. G. 1979, p.414; MASSÓ, J. 1990b; PAPIOL, LI. 1973-1974; PAPIOL, LI.1985; PAPIOL, LI. 2016.		

NÚM.	070	IPAC:	7016	FIG. 6.114
NOM:	CLOTA, LA / CAMPING RINCON DEL CÉSAR			
MUNICIPI:	CREIXELL	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Assentament rural d'època romana del tipus vil·la al costat del traçat de la <i>vía Augusta</i> (N-340).</p> <p>En aquesta zona de Creixell, als anys 60 del segle XX es van efectuar diverses troballes arqueològiques que indicaven la presència d'un assentament romà. Intervencions posteriors confirmen això, documentant-se un assentament estable almenys entre els segles I aC al III dC. Diferents excavacions dutes a terme localitzen un abocador de cuita d'àmfora Dressel 2-4, a més de diferents estructures a relacionar amb un taller de producció ceràmica. En fases posteriors es documenten altres de la <i>pars rustica</i> d'una vil·la.</p> <p>Quant a restes funeràries, es té constància de l'aparició de tres sepultures de <i>tegulae</i>, a més d'altres estructures, després d'unes fortes pluges el 1953. Així ho explica S. Vilaseca en una de les seves notes a la carpeta amb documentació per preparar el treball <i>Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad</i>. La Documentació es conserva al MCSV.</p> <p>En un full solt, amb més notes d'altres jaciments romans llegim: "<i>Creixell. En la parida de La Clota, situada a 1 km. aproximadamente al S. del pueblo, los fuertes aguaceros del verano de 1953 pusieron al descubierto una serie de interesantes ruinas romanas. Del hecho dió cuenta el Sr. Solé Caralt, comisario local, en el Diario de Tarragona, atribuyendo las mismas a Palfuriana. Con unos amigos y colaboradores de Creixell visitaron el lugar de los hallazgos el 12-VIII-53. La finca se detienen hasta cerca de la playa y está dividida en dos por la carretera de Barcelona a Valencia, siendo entonces el arrendatario de la interior D. Salvador Solé y el de la parte del litoral D: José Giral. Según nos comunicó éste, su padre había observado ya 'abundancia de tiestos' en su tierra de cultivo. La finca es propiedad de D. Joaquin de Querol, conde de Rius. Los hallazgos quedaban escalonados a lo largo del Camí de la Clota, a su derecha en dirección NO. SE hacia el mar. En el sector interior, paralelos y muy próximos al camino, a unos 30 m. al S de una caseta situada al lado opuesto, existían restos de dos sepulcros de tégulas e ímbrices (fig. - - -), quedando todavía hincadas las de llado externo del sepulcro situado más al SO., pero marcándose el lugar que ocupaban las demás; la fig. - - - responde las anacaladuras digitales marcadas por el alfarero que</i></p>			

	<p>presentaban. A unos 15 m. al S. notamos dos medios cilindros de saldo (caliza margosa miocénica amarillenta), con un resalte, en uno de los bordes verticales, median 30 cm de altura, 60 cm de diámetro y 40 de radio, por lo que formarían, adosadas, un cilindro de sección elíptica (...)."</p> <p>I segueix amb l'explicació de les restes arqueològiques associades a aquesta vil·la romana.</p> <p>Juan Solé Caralt, al <i>Diario Español</i> dona notícia de la troballa i dels treballs arqueològics que va dur a terme la <i>Comisaría de Excavaciones</i> de la Bisbal del Penedès el mes de juny de 1953. Explica que quan es va trobar la vil·la "grande fue la sorpresa cuando junto a dichos restos vimos clavadas una hilera de tegulaes (sic) 'tejas' romanas enteras. Recogimos cuidadosamente los restos milenarios de varios sepulcros de tegulae y de imbrices e iniciamos el estudio de dicha zona." Posteriorment parla de la troballa al <i>Boletín</i> del museu Víctor Balaguer on explica que "destacaban dos sepulcros de tegulae, o sea de tejas planas en vertiente y de ánforas destrozadas, muchos zócalos y cimientos de edificios, restos de un horno, pavimentos muy deteriorados y gran cantidad de cerámica rota y esparcida." En exploracions posteriors va recullir bocins de tègula i ossos i altres restes arqueològiques.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7016; BERGES, M. 1969-70a; CABRELLES, I. 2005; CIURANA, J. 2011, p. 550-551; FOGUET, G.; GÜELL, M. 1989; GIRÓ ROMEU, P. 1985a ; ORGES, J. G. 1979, p.414; GÜELL AGRAMUNT, M.; FOGUET, G. 1993; PORTA MERCADÉ, J. A. 1969; PORTA MERCADÉ, J. A. 1969-70; PORTA MERCADÉ, J. A. 1982a; PORTA MERCADÉ, J. A. 1982b; SOLÉ CARALT, J. 1953; SOLÉ CARALT, J. 1954; VILASECA ANGUERA, S. 1956; VILASECA ANGUERA, S. 1956-1961; VILASECA CANALS, A.; CARILLA, A. 1999.

NÚM.	071	IPAC:	7051	FIG. 6.115
NOM:	HOSPITALS, ELS / REPSOL QUÍMICA / PLANTA DE PP-2 DE REPSOL QUÍMICA			
MUNICIPI:	MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'excavació del centre rural dels Hospitals (el Morell) tal vegada un establiment associat al servei de la via <i>ab Asturica Augusta Terracone</i>, al terme del Morell, va permetre estudiar una seqüència estratigràfica des d'època republicana fins l'antiguitat tardana.</p> <p>La intervenció realitzada el 1996 es va centrar en una porció d'un assentament rural, possiblement relacionat amb un equipament d'hostaler relacionat amb la vil·la. En el jaciment, de dilatada cronologia, es va diferenciar una fase constructiva datada ceramològicament al segle V, que conviu literalment amb un espai funerari molt prop seu i just al costat de l'edifici es van documentar diversos enterraments infantils. Un sector de la <i>pars urbana</i>, que s'abandona al segle V i es converteix en àrea funerària amb enterraments de <i>tegulae</i> a doble vessant, cista i tègules i fossa, sense documentar-se evidències (claus, tatxes) de l'ús de taüts o baiards. S'orienten amb la capçalera a l'oest i peus a l'est o sud-nord, adaptant-se a les orientacions dels murs de la ja obliterada vil·la. Coneixem també el sebolliment de dos infants el els nivells del segle IV associats a una fase de reforma de la vil·la romana dels Hospitals (El Morell) i dues tombes infantils, un perinatal en àmfora. La datació de dos dels enterraments mitjançant la tècnica del radiocarboni, proporciona una cronologia de segle IV amb una oscil·lació de 45 anys (UF 4 i 9).</p> <p>A l'àmbit 30 de la vil·la es van excavar sis tombes orientades W-E (UF 3, 4, 5, 6, 8 i 9). Dins es van documentar enterraments successius (UF 3a, 3b i 3c) en una, i en altra dos (UF 6a i 6b). Cinc de les tombes són fosses, i una altra tomba de <i>tegulae</i> de secció triangular (UF 5). La posició dels inhumats és sempre decúbit</p>			

	<p>supí.</p> <p>Hi ha més enterraments en la vil·la. Així al número 17 hi ha una tomba d'adult orientada E-W, sense aixovar ni dipòsit ritual com en els altres casos. En el 9 hi ha un nadó de 6 mesos dins una tomba de tegulae <i>alla cappuccina</i> (UF 2), orientat N-S com el mur contigu. A l'àmbit 5 hi ha una altra tomba (UF 5), que és un enterrament d'un nen de 6-7 anys orientat S-N. Es tracta d'una fossa amb coberta de <i>tegulae</i>. És fins i tot anterior a la fase constructiva 14.</p> <p>L'estudi antropològic va permetre diferenciar un nombre mínim de 22 individus, 11 adults dels quals 4 són femenins i menors de 35 anys, 3 masculins i 4 no determinables. Sumem 1 nadó d'uns 6 mesos o menys, un nen de 3-4 anys; i 7 entre 6 i 7, a més de 2 entre 16-20. D'aquests només en un cas s'ha identificat el sexe, femení.</p> <p>Comptem amb dues anàlisis radiocarbòniques: UF 4 UBAR-835 1625 ± 45 BP, i UF 9 UBAR-836 1625 ± 45 BP, que calibrades porten als segles IV-V.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7051; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007f ; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; PUCHE, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1998; MESTRES, J. S. 2007.

NÚM.	072	IPAC:	7024	FIG. 6.116
NOM:	AVINGUDA CATALUNYA			
MUNICIPI:	NOU DE GAIÀ, LA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>La necròpolis de la vil·la de la Nou del Gaià es localitzà als anys 70 del segle XX i va ser objecte d'una excavació d'urgència per part del llavors <i>Museo Arqueológico Provincial</i> (ara MNAT). Les troballes de materials de superfície indiquen l'existència d'un assentament de dilatada vida, des del segle II-I aC fins l'antiguitat tardana.</p> <p>Es va localitzar un sarcòfag que aprofitava una estela funerària romana del segle III dC (CIL II² suppl. 14, núm. 2329).</p> <p>L'excavació arqueològica de 1977 va documentar 20 enterraments en àmfora, lloses i tègules. Algunes tenien dipòsit funerari, com fragments de vidre, ceràmica comuna i alguna llàntia d'oli. En canvi els plànols conservats als arxius del Museu només marquen dos enterraments en àmfora. La documentació fotogràfica de les àmfores porta a identificar-les com produccions africanes del tipus Keay XI/Tripolitana III/Dressel 41, destinades al transport d'oli, i datades entre els segles III i IV.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7024; IRAT 49/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2329; CIURANA, J. 2011, p. 552; LLAVERIA, A. 1917; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2016c; RODÀ, I. 1979; VILASECA ANGUERA, S. 1956.			

NÚM.	073	IPAC:		FIG. 6.117
NOM:	FINCA DE SEBASTIÀ MARIMON CULLERÉ			
MUNICIPI:	ELS PALLARESOS	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>D'acord amb l'estudi que fa J. Casanovas dels fons documentals de la <i>Real Academia de la Historia</i>, el 1918 va aparèixer una necròpolis romana a la propietat de Sebastián Marimón Cullaré, terme municipal dels Pallaresos. Aquí es van trobar una sèrie d'enterraments i la inscripció dedicada a Isidora: "<i>en un terreno de olivas de las afueras del pueblo de Pallaresos, donde repetidamente se han hallado sepulturas formadas con tegulas romanas y fragmentos de ánforas funerarias.</i>"</p> <p>La inscripció va ser cedida al Museu Diocesà de Tarragona gràcies a les gestions de l'arquebisbe Antolín López Peláez. Ha estat objecte de diversos estudis. És</p>			

	<p>una placa de pedra de marbre blanc, de 27 x 30 x 9 cm. Al capçal, dues menoràs sobre trespeus semblants a les d'altres inscripcions tarraconenses, i tres branques o palmes (<i>Iulav</i>). Quant al text, la versió del CIL II² suppl. XIV és: <i>Hic est / memoria bon(a)e re- / cordationis. Isid- / ora filia bene me- / morii (j) Ionati (j) et Ax- / iaes. Pauset ani- / ma eius in pace cu- / m omne (j) Israel / [a]men, amen, amen.</i></p> <p>L'aparició del nom d'Isidora amb els seus pares, Jonàs o Jonatan i Axia és un fet destacat pels epigrafistes. Com en el cas de la inscripció de Mas Rimbau, també jueva, la paraula <i>memoria</i> fa pensar en un enterrament construït, un mausoleu, més quan es tracta d'una placa i no un <i>cippus</i>.</p> <p>Angel del Arco en veure que el text era en llatí la va datar després de l'edict de Sisebut en el que obligava a la conversió dels jueus (612-621). Ara be, en base al text i la paleografia hom la data al segle IV, de manera que seria el testimoni més antic d'epigrafia jueva a Tàrraco, fins i tot anterior a les primeres inscripcions cristianes (RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II² suppl. 14, núm. 2295).</p>
BIBLIOGRAFIA:	RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II ² suppl. 14 núm. 2295 / NOY, D. 1993 núm. 187; ARCO, A. del 1918; CASANOVAS MIRÓ, J. 2005, p. 86; MATA DE LA CRUZ, S. 2020, p. 43; MENCHON, J, 2016e; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; SERRANO, M. en premsa a.

NÚM.	074	IPAC:	7032	FIG. 6.118
NOM:	BARQUERA, LA			
MUNICIPI:	PERAFORT	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1991 durant les obres del Ministransvassament de l'Ebre es van documentar restes arqueològiques que s'han identificat com la vil·la de la Barquera. Aquesta es reconeix en base a la presència de materials ceràmics i constructius en superfície com per estructures aparentment <i>in situ</i>. Les notícies orals parlen d'enterraments i estructures que s'han anat malmetent durant els treballs agrícoles.</p> <p>L'excavació de la rasa paral·lela al Camí de les Hortes va documentar restes arqueològiques d'època romana, consistents en estructures muràries.</p> <p>A banda, es van trobar dos mausoleus en forma de grans <i>cuppae</i> a uns 60 metres al SW de la vil·la. Estaven orientats NW-SE i es conformaven per una base rectangular d'uns 3'50 x 2'10 m i volta de canó d'1'55 m d'alt. Es van construir amb la tècnica de l'<i>opus caementicium</i> amb encofrats de canyís. Exteriorment estaven recoberts per un arrebossat de color vermell amb decoració geomètrica.</p> <p>Es va excavar l'interior on es van localitzar evidències de banquet funerari. En el primer mausoleu es van documentar 4 individus: 1 home, 1 dona, 1 infant i 1 albat, una llàntia, restes d'un cinturó i una agulla. En el segon, 1 home adult, 3 caps d'animal com ofrenes. Hi havia una llàntia i 1 moneda de bronze que es ficaria a la boca del mort, un plat de <i>sigillata</i>, una peça de vidre i fragments del que seria una gerra de ceràmica comuna. Es daten entre finals del segle IV i inicis del V, que mostra la continuació de rituals no cristians en època avançada.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 73032; LÓPEZ VILAR, J. 1993a; LÓPEZ VILAR, J. 1993b; LÓPEZ VILAR, J. 1999-2000; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1997; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1999; MIR LLORENTE, H. 2011, p. 37.			

NÚM.	075	IPAC:	7035	FIG. 6.119
NOM:	MAS DELS QUARTS POBLAT / VIL·LA DE MAS DELS QUARTS			
MUNICIPI:	PERAFORT	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			

CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment prospectat el 1988 per l'equip anglo-català de l'ager <i>tarraconensis</i>, que localitza materials ceràmics datables en època republicana, imperial i baix imperial datats entre els segles IV aC i VI dC. També es van detectar restes d'enterraments en àmfora i tègula.</p> <p>L'any 2001 es van realitzar treballs arqueològics motivats per la construcció del traçat del ferrocarril d'alta velocitat. Van consistir la realització d'una sèrie de rases que documenten diferents estructures i en una d'elles (rasa 200) es van documentar nivells relacionats amb enterraments de <i>tegulae</i> i de coberta de lloses (1 de cada tipus).</p> <p>Una primera fase del jaciment es data entre finals del segle II aC-segona meitat de l'I aC, i es correspon a una assentament agrari del qual es coneixen murs, una llar i sitges. Una nova fase de la primera meitat del segle I funciona fins els segles IV-V, que cal vincular amb la <i>pars rustica</i>, amb forns i retalls al terreny.</p> <p>La darrera fase documentada ja és de l'antiguitat tardana. Es coneix un primer grup funerari dels segles IV-V i un segon, prop del torrent del Bogatell, dels segles VI-VIII.</p> <p>El primer conjunt és dalt de l'altiplà que dona al torrent, a l'oest de la zona excavada i és un espai funerari petit i mal conservat. Es van excavar 5 enterraments disposats de forma no ordenada, i afectats per accions agrícoles posteriors. No es va documentar superposició d'inhumacions i tres tombes havien perdut part de la fossa, esquelet i coberta. Es van documentar quatre fosses ovalades, i una rectangular. Dos conservaven la coberta, consistent en <i>tegulae</i> en posició plana. En una es va trobar una base plana també de <i>tegulae</i>, i un altra en un àmfora tipus Keay XXVB, del 350-450 i bocins de <i>tegulae</i>. Els enterraments eren orientats E-W, en decúbit supí i mans sobre la pelvis. Només en un cas hi havia dos individus, l'inferior arraconat dins l'edicle funerari. En un cas havia una senyalització de sepultura, formada per dues filades de pedres escairades, petites i lligades amb argila. No es va documentar aixovars ni dipòsits rituals.</p> <p>Uns 100 metres a l'E es documenta una segona àrea funerària datada entre els segles VI i VII-VIII. Són 7 tombes alineades en el vessant W de l'altiplà, en lleuger pendent al torrent del Bogatell.</p> <p>Quatre tombes eren orientades E-W (és a dir amb el cap a ponent i peus a l'est). Les altres eren NE-SW, fet que es vincula amb l'oscil·lació de l'arc solar al llarg de l'any.</p> <p>Es tracta de fosses dins les quals es van dipositar els cossos directament. Estaven tapades amb lloses irregulars, i de vegades encaixades amb pedres més petites per segellar. No es va documentar cap evidència de caixa de fusta, pedra, aixovar ni dipòsit ritual excepte en un cas d'enterrament doble, en el qual havia la part superior d'un ungüentari de vidre.</p> <p>En una altra fase de les excavacions es va localitzar una sitja dins la qual havia llençada una persona en decúbit supí (UF 6), però amb les extremitats superiors obertes i les inferiors semiflexionades, prova que es va llençar i no dipositar. Es disposava amb una orientació N-S. Un segon enterrament en sitja (UF 1) és dins una altra sitja, UE 1546. És un adult també llençat dins la fossa, amb una postura forçada. Es va localitzar en un punt on s'havia d'instal·lar una torre elèctrica. Es data a partir del segle III.</p> <p>La datació radiocarbònica feta en un dels individus apunta a una datació de 1455 ± 40 BP, que calibrada porta a una cronologia de 540-658 dC.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 7035; ADSERIAS, M., BRAVO, P.; GARCIA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; RAMON SARIÑENA, E. 2011; BRAVO, P.; GARCIA NOGUERA, M.; RAMON, E.; ADSERIAS, M.; 2002; CARRETÉ, J. M.; KEAY, S. J.; MILLETT, M. 1995, p.186-188; CIURANA, J. 2011, p. 547; KEAY, S. J.; CARRETÉ, J. M.; MILLETT, M. 1989; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 24.</p>

NÚM.	076	IPAC:	7034	FIG. 6.120
NOM:	PERAFORT			
MUNICIPI:	PERAFORT	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1955 es va descobrir un enterrament de <i>tegulae</i> i <i>imbrices</i> i un nombre no determinat de sitges. Una va ser buidada i es va localitzar bocins de <i>tegulae</i>, "un vaso de paredes delgada de color rojo." <i>terra sigillata africana</i>, i un ham de bronze. El 1968, en fer obres en l'enllaç de Perafort a Puigdelfí es va identificar una altra tomba excavada pel Museu Arqueològic Provincial (ara MNAT). En aquest lloc, mossèn Salvador Ramon va recuperar un unguentari de vidre.</p> <p>Entre les notes de S. Vilaseca que va recollir per fer un estudi sobre els jaciments romans del Camp, i que es conserven a l'arxiu del MASVR, hi ha notícia sobre aquests enterraments: "Junto al cruce de la carretera de Perafort a Puigdelfí con la N Tarragona Lérida, a unos 50 m. antes de ésta y a la izquierda de la primera, en el seno de las arcilas rojas cuaternarias, fué descubierto en 1955 un sepulcro de tégulas é imbrices (com. de D. Pedro Borrás). Recientemente, todavía podía observarse en la pared de la trinchera, cortado transversalmente."</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7034; CIURANA, J. 2011, p. 531; VILASECA ANGUERA, S. 1956.			

NÚM.	077	IPAC:	7033	FIG. 6.121
NOM:	PONT DEL CODONY / BALANÇA, LA			
MUNICIPI:	PERAFORT	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1974 Enric Ballart publica un article a <i>La Voz de la Costa Dorada</i> on dona compte del malmetiment d'un jaciment romà en fer-se obres a la carretera Nacional 240. Els treballs de Carta Arqueològica van detectar el 1990 restes fora de context d'un establiment romà, amb materials ceràmics entre època republicana i el baix imperi. Les informacions orals recollides a la Carta Arqueològica parlen de murs, sistemes de conducció, cisternes, dipòsits i <i>tegulae</i> relacionables amb enterraments, citades com "molts fragments de <i>tegulae funeràries</i>."</p> <p>L'any 1993, durant un control arqueològic per la instal·lació de cablejat de telefonia es van detectar estructures d'aquest establiment romà. L'any 1994 es va fer el seguiment dels treballs de subsolació de les finques, que van afectar més estructures romanes.</p> <p>En aquesta zona també hi ha un jaciment de sílex en superfície.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7033; BALLART, E. 1974a; CARBONELL, E. 1989, p.17; MENCHON, J. 2012.			

NÚM.	078	IPAC:	7051	FIG. 6.122
NOM:	REPSOL QUIMICA / PLANTA DE SM/OP			
MUNICIPI:	PERAFORT	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1998 es van dur a terme treballs arqueològics a la planta de SM-OP de Repsol Química a al terme de Perafort. En aquesta zona es va localitzar als anys 70 del segle XX un jaciment romà que es coneix com la vil·la de Repsol Química. De fet el 1973 el llavors <i>Museo Arqueològic Provincial</i> hi va realitzar treballs arqueològics dirigits per Manuel Berges i amb l'actuació de Lluís Papiol en el lloc que es coneixia com Mas del Marquès o Mas Sardà. Les excavacions realitzades els anys 70 del segle XX van documentar part d'un conjunt termal.</p>			

Enric Ballart en va donar compte en un article a *La Voz de la Costa Dorada*. Explica que a la partida de Sant Joan de la Pobla de Mafumet es van trobar una dotzena d'enterraments d'època baix imperial durant les obres d'explanació del polígon petroquímic nord. Ens diu textualment:

"Otras excavaciones a ciento cincuenta metros al Este [de l'ermita de Sant Joan] del actual hallazgo dieron amplios resultados: ámporas (sic), utensilios diversos de la vida doméstica de entonces, tejas mosaicos... También se distinguían, en la propia muerte, los jerifaltes de aquella comunidad. La tumba del jefe -o de sus familiares- estaba entibada con argamasa trabajada, formando un pequeño pasadizo. Las otras, tan simples como puede comprobarse en las fotos que se acompañan. Dato curioso revelador quienes del cariño e un ser perdido entre dos tumbas en ánfora contenía los restos de un niño de ocho a diez años."

Adjunta una fotografia d'un enterrament sense aparentment caixa ni res, i al peu de foto diu que té 1500 anys, per la qual cosa podem deduir que és una tomba tardoromana en base al que Ballart va compilar durant la seva estada en els treballs del Museu Arqueològic.

Fiz et alii vinculen aquestes excavacions a la troballa fora de context d'una inscripció funerària imperial d'un senador de nom desconegut, que han relacionat amb els *Benii* (IRAT 7 / CIL II² suppl. XIV, núm. 2289). Una altra inscripció aquí trobada és la del llibert *L. Bennius Primigenius* i la seva esposa *Quinta Procula* (IRAT 19/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2290).

És una zona amb forta presència d'assentaments romans, cas de la vil·la dels Hospitalers o Hospitals, excavada el 1996. A més, prop hi passava l'antic camí ral a Montblanc que no es més que la via romana de Tàrraco a *Asturica Augusta*, a la qual cal relacionar un miliari del 254 dC trobat al Morell. Noves excavacions el 2006 van documentar una primera fase associable a la *pars rustica* d'una vil·la, i una segona fase ja baix imperial, en què aquest espai es converteix en una zona d'hàbitat.

D'aquesta zona procedeix una inscripció funerària el text de la qual diu (RIT núm. 918/ IRAT núm. 8/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2293): *L(ucio) · Minicio / L(uci) · fil(io) · Gal(eria) / Aproniano / aedil(i) · q(uaestori) · Ilvir(o) · / et · q(uin) · q(uennali) · col(oniae) · I(uliae) · U(rbis) · T(riumphalis) · T(arraconensium) / flam(ini) · Divi / Traiani · Parthici / heredes / ex · testame'nt(o)*. Sobre les circumstàncies de la troballa, de 1866, Hernández Sanahuja explica que *"al quitarse la lápida para plantar una viña, se encontró el sepulcro y los restos del referido Aproniano."*

La intervenció realitzada el 1998 en la planta de SM-OP va localitzar una sèrie de restes arqueològiques en el que es coneix com el sector 6000 i 6500 on es projectava construir un dipòsit de butadiè. Aquí es van trobar un seguit de forns per cuita de calç, la colmatació dels quals es data a partir del segle IV, i una interessant necròpolis tardoromana a datar entre els segles IV i V:

UF 1: enterrament en àmfora africana tipus Keay III-V de cronologia baix imperial, disposada sobre una filera de pedres. Es disposa dins una fossa de capçalera recta i peus arrodonits orientada NE-SW. Dins seu es van localitzar restes d'un nadó i el seu aixovar funerari (anella de plom, cascavell de bronze, anell de bronze i alguns fragments de teixit).

UF 2: restes d'un enterrament en àmfora del qual es conservaven ossos d'un esquelet infantil Orientat E-W. Fossa parcialment conservada de peus rectes i capçalera perduda.

UF 3: enterrament en àmfora sud de cronologia baix imperial. Es disposa dins una fossa de capçalera recta i peus arrodonits orientada W-E. Dins seu es van localitzar restes d'un nadó.

UF 4: enterrament en caixa de *tegulae* i *imbrices* a doble vessant i sobre seu una estructura a manera de senyalització funerària, formada per pedres ben disposades, de cronologia baix imperial. Es disposa dins una fossa de capçalera recta i peus rectes orientada W-E. Dins seu es van localitzar restes individu adult

	<p>dipositat en decúbit supí. Al costat de la base o llit de <i>tegulae</i>, es van localitzar una sèrie de pedres i bocins de teula per falcar la coberta.</p> <p>UF 5: enterrament delimitat lateralment per bocins d'àmfora de procedència africana de cronologia baix imperial. Es disposa dins una fossa de capçalera perduda i peus recte orientada E-W. Dins seu es van localitzar restes d'un individu adult i una sèrie de petits claus als peus.</p> <p>UF 6: enterrament molt mal estat del qual s'ha recuperat part de la coberta formada per uns bocins d'àmfora africana. Es disposa dins una fossa de capçalera recta i peus rectes orientada W-E. Dins seu es van localitzar restes d'un individu en molt mal estat.</p> <p>UF 7: Enterrament en àmfora sud tipus Keay XXIIIB de cronologia baix imperial. Es disposa dins una fossa de capçalera i peus arrodonits orientada W-E. Dins seu es van localitzar restes d'un nadó.</p> <p>UF 8: enterrament en fossa cobert per gran llosa de pedra, afectat per la fonamentació de l'esfera de butadiè. Es disposa dins una fossa de peus arrodonits orientada NE-SW. Dins seu es van localitzar restes d'un individu adult.</p> <p>UF 9: enterrament en fossa coberta amb bocins d'àmfora africana. Es disposa dins una fossa de capçalera arrodonida disposada E-W. Dins seu es van localitzar restes d'un infant.</p> <p>UF 10: enterrament en fossa de capçalera arrodonida disposada W-E. Dins seu es van localitzar restes d'un infant en molt mal estat.</p> <p>UF 11: enterrament en fossa de capçalera i peus rectes disposada W-E. Dins seu es van localitzar restes d'un infant en molt mal estat. Com a dipòsit funerari, un plat de ceràmica amb alguns ossos. Al costat del cap es va trobar un clau de ferro.</p> <p>UF 12: enterrament en fossa de capçalera de la qual es conserva part dels peus i un costat delimitat amb pedres. Esta orientat E-W. Dins seu es van localitzar un infant en decúbit supí.</p> <p>UF 13: enterrament en fossa de capçalera arrodonida disposada E-W. Afectada per la fonamentació de l'esfera, tan sols es conservaven restes de les extremitats inferiors.</p> <p>UF 14: enterrament infantil en fossa de capçalera perduda i peus rectes, orientada W-E. Es conserven tal sols restes del crani, part del tòrax i braços.</p> <p>UF 15: enterrament infantil en fossa orientada W-E, que contenia un infant en decúbit supí.</p> <p>L'excavació de les quinze unitats funeràries exhumades en el sector 6000 ha permès de poder estudiar part del que seria una necròpolis datable a l'antiguitat tardana.</p> <p>La tipologia dels enterraments és típica d'aquest període: inhumacions en tomba de <i>tegulae</i> de secció triangular, inhumacions en contenidor amfòric, inhumacions en fossa i en fossa coberta per lloses de pedra. L'estat de conservació de la majoria d'enterraments és força precari i no ha aportat aixovars ni dipòsits funeraris que aportin una cronologia absoluta fiable. De tota manera, la tipologia d'alguns dels contenidors amfòrics, tipus Keay XXIIIB i III-V, ens atansen a una datació emmarcada entre els segles IV i V.</p> <p>Pràcticament no existeixen superposicions dels enterraments ni una clara tendència en l'orientació de les tombes, especialment al que es refereix a la posició dels individus, amb clar predomini de la situació E-W i W-E amb lleugeres variants.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 7051; IRAT núm. 7/ RIT núm. 1077 /CIL II² suppl. XIV, núm. 2289; IRAT 8 / CIL II² suppl. XIV, núm. 2289; IRAT núm. 9/ RIT núm. 922 /CIL II² suppl. XIV, núm. 2305; IRAT núm. 19/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2290; BALLART, E. 1973; ESPAÑOL, F. 1980; GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013; HERNÁNDEZ SANAHUJA 1866, p. 1; MENCHON, J.; TEIXELL, I. 1999; MONTÓN</p>

	BROTO, F. 1976-77; PAPIOL, LI. 1973-1974; 1985.
--	---

NÚM.	079	IPAC:	7050	FIG. 6.123
NOM:	MAS SARDÀ / CAMPOT FONDO / DOW CHEMICAL			
MUNICIPI:	POBLA DE MAFUMET, LA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Vil·la romana descoberta durant les obres de Repsol Química el 1973. Llavors es va documentar part d'un conjunt termal i enterraments. També Lluís Papiol va realitzar treballs de prospecció superficial. Prop de la vil·la, en els terrenys de la refinaria de petroli de Repsol hi ha l'anomenada necròpolis de Mas Sardà. D'aquesta procedeixen alguns materials arqueològics i la notícia que dona Enric Ballart de la troballa d'un enterrament o mausoleu de certa entitat: <i>"la tumba del jefe - o de sus familiares estaba entibada con argamasa trabajada, formando un pequeño pasadizo. las otras tan simples como puede comprobarse en las fotos que se acompañan. Dato curioso, revelador quizás del cariño a un ser perdido: entre dos tumbas una ánfora contenía los restos de un niño de ocho a diez años."</i></p> <p>L'IPAC, en base a les notes conservades al Museu Nacional Arqueològic, diu que es van trobar 12 enterraments i divers material romà datable entre els segles I-III dC. Hi hauria un enterrament de fossa simple, on es va troba una llàntia d'oli, també un en àmfora (núm. 6). Es van recuperar 7 inhumats. També es va excavar una sitja neolítica.</p> <p>Els anys 2003-2004 es van fer treballs arqueològics que documenten la <i>pars rustica</i> d'una vil·la dedicada a la producció de vi, i que es data al segle II. Prop, un monument funerari. D'aquest es coneixen una sèrie de carreus i dovelles reaprofitats en la fase baix imperial, i una làpida de pedra de Santa Tecla, de 0,93 x 0,56 m, amb inscripció funerària dedicada a <i>L. Bennius Primigenius</i>, del segle II. És datada entre els segles I i II, la seva transcripció es (IRAT núm. 19 / CIL II 2, 14, 2290): ----- / [--- quaestori] / [provi]nciae · Baet[icae] / [trib(uno) p]lebis · prae[tor]i / [des]ignato / [Cl]audia · Atil[iana] / [marit]o · cariss[imo].</p> <p>Una segona fase, d'època baix imperial, els espais dedicats al vi es converteixen en zona habitada, amb estructures en <i>opus africanum</i>, i una sèrie de sitges. La fase final de l'assentament es data al segle V en base als materials ceràmics. Nous treballs arqueològics el 2005 al Campot Fondo documenten instal·lacions agrícoles que s'amortitza al segle II per construir una nova fase molt malmesa i poc documentada.</p> <p>Cal tenir en compte que aquest conjunt és prop de la via romana de Tàrraco a Caesaraugusta.</p> <p>Aquesta fitxa inclou la de la "Sitja neolítica de la Refinaria", "Necròpolis de Mas Sardà", "Dow Chemical" i "Campot Fondo" fitxats de manera independent en l'anterior Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya, l'any 1990.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7050; IRAT núm. 19 / CIL II ² suppl. 14, núm. 2290; BALLART, E. 1974; CARRETÉ, J. M.; KEAY, S. J.; MILLETT, M. 1995; CIURANA, J. 2011, p. 548; ROIG PÉREZ, J. F. 2005, p. 124.			

NÚM.	080	IPAC:	7113	FIG. 6.124
NOM:	BURGUERA, LA			
MUNICIPI:	SALOU	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	La vil·la de la Burguera es situa en l'actual població de Salou, al costat de l'antic			

	<p>camí dels Emprius, i on ara hi ha l'hotel Villa Romana (av. dels Països Catalans, 9).</p> <p>Durant la construcció d'un xalet es va trobar una important quantitat de fragments d'àmfora, marbres, enterraments i una estatueta de bronze que fan pensar en una vil·la, una necròpolis i un forn de cuita d'àmfores.</p> <p>L'any 1997 es van realitzar treballs de delimitació motivats per la construcció del parc de Port Aventura. Es va identificar un espai corresponent a una vil·la romana. A partir de l'any 2000 es van realitzar diverses campanyes arqueològiques que van permetre documentar una vil·la imperial que perdura fins els segles VII-VIII, però no es van documentar enterraments.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7113; ADSERIAS, M. 1998, p.84; BOSCH PUCHE, F.; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 2009; JÁRREGA, R.; SÁNCHEZ CAMPOY, E. 2008; MARTÍN OLIVERAS, A. 2012.

NÚM.	081	IPAC:	7092	FIG. 6.125
NOM:	MAS DE BARENYS / MAS DE L'ESPINAC / TOSSAL DEL ROS			
MUNICIPI:	SALOU	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment de Barenys es va donar a conèixer per Agustí Maria Gibert que diu que <i>"Ab los conreus ordinariis d'eixes propietats [Tossal del Ros], y buscant pedra per majarlas, han tornat á veurer la llum del sol murs, mosaichs, molas, pedras talladas, troços d'estela y de columna, capitels, esculpturas mutilades de divinitats ó fragments de metopa, dels quals joyosos servem com recort estimat, malgrat sa barroera factura, una mà en marbre de Paros, que sosté un pinyat rahim."</i> El mateix autor indica que Ramon Espinach conserva un fragment d'estela amb restes d'inscripció <i>"que no va poder llegir."</i></p> <p>El 1987 hom va realitzar una actuació il·legal, que va descobrir <i>dolia</i> i ceràmica romana de diferents tipus. Durant l'elaboració de la Carta Arqueològica del Tarragonès es va documentar més material ceràmic romà en superfície. El 1996 es va dur a terme la delimitació del jaciment que van documentar un assentament rural datable entre els segles I aC i II dC, molt afectat pels treballs agrícoles. Noves excavacions entre 2007 i 2008 van centrar l'extensió del conjunt rural, amb una cronologia del segle I aC-II dC tot documentant la part agrícola d'un establiment rural, amb camp de <i>dolia</i>, tòrcul, tres <i>lacus</i> etc associables a una explotació vitícola o <i>cella vinaria</i>, amb un forn terrisser i un edifici associat a més de la zona de producció terrissera i d'extracció d'argila.</p> <p>Prop de la desembocadura del barranc de Barenys, dins la mateixa finca del Mas d'en Gran i no gaire lluny el 1855 es va descobrir una necròpolis de tombes de lloses.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7092; ADSERIAS, M. 1998, p. 86; GIBERT OLIVÉ, A. M. 1900, p. 73.			

NÚM.	082	IPAC:	7117	FIG. 6.126
NOM:	MAS DEL PAELLA /CAP DE SALOU			
MUNICIPI:	SALOU	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>El jaciment del Mas de Paella es troba actualment dins les finques de Port Aventura.</p> <p>A aquest jaciment Maria Adserias hi relaciona una troballa d'enterraments dels què en dona notícia Agustí Maria Gibert: <i>"prop del feréstech Recó de Salou, aparegueren fetas a terra, de cara á sol-ixent, ó sia en orientació sagrada, algunas sepulturas primitivas (edat dels metalls), totas para un sol cadavre y ovellonadas ab llosas sense pulir, conservant una de las de volta ó tapa,</i></p>			

	<p><i>grosserament foradada, clavat á manera d'ansa ó mánech un robust y cayrut roch. Dintre d'eixas malmesas y á horas d'ara arrassadas sepultures no poguérem averiguar que s'hi torbés cap instrument de sílex, de bronzo y tampoch, y és molt sensible, cap crani..."</i> Per Adserias "no es tracta d'enterraments prehistòrics, sinó que caldria remuntar-nos a moments baiximperials o alt. Si fos així, i suposant que aquestes restes s'haguessin trobat suficientment a prop de la vil·la, es podria comparar als enterraments documentats per Sánchez Real a la Universitat Laboral."</p> <p>L'any 1964 Salvador Vilaseca va documentar tombes en un lloc indeterminat del Racó de Salou. La única informació que es té ve de la seva filla, Lluïsa Vilaseca i els situa a 1 km del poblat ibèric (de la Punta de la Cella?). Maria Adserias els relaciona, amb la prudència que la caracteritza "<i>als voltants del Mas de Paella.</i>"</p> <p>L'any 2003 es van realitzar treballs de delimitació arqueològica que no van aportar informació, a excepció de la localització d'una via al costat del Camí del Racó. Estava feta amb pedres petites i reble barrejades amb sediment i morter. No es va poder datar arqueològicament i no té perquè tenir res a veure amb el jaciment romà i la necròpolis que es comenta.</p> <p>Les prospeccions de l'ICAC l'any 2005 van documentar ceràmica romana en superfície. Una actuació el 2006-2007 apunta que el citat vial podria ser un camí alternatiu a la <i>via Augusta</i> i el seu desdoblament, que després serà el camí ral de Vilaseca a la costa.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7117; ADSERIAS, M. 1998, p.80; BENET ARQUÉ, C.; POCIÑA, C. A.; GARCIA NOGUERA, M. 2007; GARCIA NOGUERA, M. 2003; GIBERT OLIVÉ, A. M. 1900; MENCHON, J. 2000d; VILASECA ANGUERA, S. 1968b.

NÚM.	083	IPAC:	15388	FIG. 6.127
NOM:	PARELLADES, LES			
MUNICIPI:	SALOU	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	A principis del segle XX, el metge Agustí M. Gibert recull la notícia de la troballa de restes funeràries d'època romana: " <i>entre solchs de l'arada, pedras talladas, urnas cineràries, tègulas, ànforas, fragments de terrissa com la saguntina y monedas la major part emporitanas y cosetanas.</i> "			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15388; ADSERIAS, M. 1998, p. 87-88; CIURANA, J. 2011, p. 519-520; GIBERT OLIVÉ, A. M. 1900, p. 79-80.			

NÚM.	084	IPAC:	4310	FIG. 6.128
NOM:	MAS RABASSA			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>La vil·la del Mas Rabassa és un establiment romà molt poc conegut dels environs de Tàrraco, al costat de la <i>via Augusta</i>, la torre dels Escipions i a uns centenars de metres de la mar.</p> <p>A principis del segle XX, a poca distància de la torre dels Escipions hom va descobrir un nimfeu que es va malmetre poc després. En diferents partides ha aparegut ceràmica romana i una inscripció funerària que després es va traslladar al mas (RIT núm. 920/ IRAT núm. 12/ CIL II 2 suppl. XIV, núm. 2304), datada entre els segles II i III.</p> <p>L'any 1904 hom va fer la troballa del que podrien ser dues cambres funeràries d'època romana, tal i com marca una carta adreçada al president de la Societat Arqueològica Tarraconense, el 27 de novembre:</p> <p><i>"Efectivamente en la zona que limita la marítima de unos campos de cultivo,</i></p>			

	<p><i>cegada por la arena de la playa, había una puerta que daba acceso á una pequeña galería, en cuyo fondo y en una de sus paredes laterales, había empotradas con fuertísimo hormigón, dos grandes ánforas, muy parecidas á las conocidas por Cadus (?). Este hallazgo interesó tanto al que suscribe, que unos días después se constituyó de nuevo en el mismo lugar, y con el auxilio de unos operarios, procedió á la extracción de la arena que cegaba la galería. Aquellos trabajos de extracción, dieron poco resultado, pero debe hacer constar que, entre los escombros aparecieron algunos huesos fragmentados, y restos con evidentes señales de incineración. Creyó el que suscribe que se trata de una necrópolis romana, apoyándose para ello en los fragmentos que pudo recoger de tégulas, vidrios, páteras, cerámica saguntina y mármoles; en la orientación que la construcción tenía (...).</i></p> <p><i>Practicando trabajos agrícolas, hace pocos días, unos colonos ó mozos de labranza de Mas Rabasa en un extenso campo yermo que linda con el sitio á que antes me he referido, hubieron de suspenderlos por tropezar el arado con unos sillares de grandes dimensiones, que evidenciaban una construcción subterránea muy antigua: y espoleada la curiosidad del que suscribe, se ha constituido en la tarde de hoy en aquel sitio, y ha podido observar una construcción compuesta de una gradería como de dos metros de ancha, con bóveda de cañón, descendente, de hormigón, como de tres metros de fondo. Opina el infrascrito que ese espacio pudiera muy bien ser la puerta principal de una necrópolis, y la gradería, la que debe conducir á la cámara funeraria, y de allí á la sepulcral ó tumular, y ello se manifiesta, ó demuestra, por la aparición de huesos, mármoles, y ungüentarios, a parte los muchos vestigios de construcciones que allí aparecen por doquier."</i></p> <p><i>Als anys 30 del segle XX, hi ha una altra referència que estudien J. Rovira i A. Dasca: "En la fachada de una torre de defensa están empotradas unas lápidas de texto latino; en un campo frontero, al ras del suelo, aparece, fragmentada y abundante, la cerámica saguntina; junto a la vía férrea, a medio labrar, el basamento de una columna; sepultada en unos viñedos y palmares, unas excavaciones revelaron la posible existencia de una necrópolis."</i></p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4310; RIT núm. 920/ IRAT núm. 12/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2304; CIURANA, J. 2011, p. 552-554; DASCA, A.; ROVIRA, J. 1994a, p. 94-95, 97, 156; DASCA, A.; ROVIRA, J. 1994b, p. 243.

NÚM.	085	IPAC:		FIG. 6.129
NOM:	PPU-10 / PLA PARCIAL 10			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necrópolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Entre 2020 i 2021 s'estan portant a terme els treballs d'urbanització del PPU-10 de Tarragona, entre l'autovia de Reus (N 420) i els barris de Campclar i Bonavista. Prop del carrer Catorze del segon es van documentar restes arqueològiques durant les actuacions de moviment de terres.</p> <p>Es tracta de dues sitges obertes al terreny, configurat per marges calcàries conegudes com tapàs. En la primera s'han documentat almenys les restes de sis individus, a més d'ossos de cànid, bòvid i oviscaprí. Als nivells més inferiors de la sitja. Alguns dels ossos humans encara eren en connexió anatòmica i s'està a l'espera de l'estudi definitiu.</p> <p>La segona sitja, d'uns 3 metres de profunditat, és replena de pedres i terra i s'està a l'espera de la seva excavació.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	SIRISI, M. 2021.			

NÚM.	086	IPAC:	4345	FIG. 6.130
NOM:	SANT SALVADOR			

MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la		
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi		
DESCRIPCIÓ:	Necròpolis romana descoberta el 1976 durant uns treballs d'ampliació de la urbanització del barri. Enric Ballart recull la notícia de la troballa d'una sèrie de 15 inhumacions paral·leles entre elles, dipositades en fosses obertes a la roca. Dins hi hauria deposicions de <i>tegulae</i> a doble vessant o en caixa. S'ha de vincular amb la vil·la romana de Sant Salvador, a uns 200 metres.		
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4345; BALLART, E. 1976b; BALLART, E. 1976c; BALLART, E. 1976d; CIURANA, J. 2011, p. 530.		

NÚM.	087	IPAC:	4277	FIG. 6.131
NOM:	TORRE DELS ESCIPIONS			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial			
DESCRIPCIÓ:	<p>La torre dels Escipions, en una petita elevació al costat de la via és un punt de referència per anunciar l'arribada a Tàrraco per terra, i també pels navegants i pescadors. Els dos monuments han estat i són encara el símbol de Roma a Catalunya, una mena de desafiament al pas dels segles, i un enllaç petri entre el passat al futur. De fet, l'un i l'altre es van construir per recordar la memòria de l'emperador August i d'una família de Tàrraco que no sabem qui eren tot i que la llegenda va voler fer creure que eren els germans Escipió.</p> <p>És a uns 5 km. de Tàrraco, al costat nord de la N-340, i de la <i>via Augusta</i>. Va ser construïda a la primera meitat del segle I dC. Per tant no era la tomba d'aquests generals romans, més quan van ser morts el 211 aC en terres de la Hispània Ulterior i... el seu mausoleu familiar es conserva als Museus Vaticans. La llegenda ve motivada ja d'antic, cosa que també demostra la importància que tenia Tàrraco almenys pel món intel·lectual com a mínim des del Renaixement.</p> <p>És un mausoleu en forma de torre, construït amb <i>opus quadratum</i> de bona qualitat, tot utilitzant pedra de la Punta de la Creueta. Com en el cas de l'arc de Berà, es veu una actuació unitària, feta per un bon equip tècnic, amb coneixements i experiència. És de planta quadrangular de 4'5 x 4'7 m. i té una alçada conservada de 9'2 m. Es forma per tres cossos, l'inferior rematat per una motllura, el central més petit i un tercer dalt de tot.</p> <p>A la façana que mira a la via, en el cos central hi ha les figures d'Attis cisellades unitàriament amb els carreus. Uneixen Tàrraco amb els cultes orientals, i simbolitzen la creença en el més enllà. Al damunt seu una tabula ansata amb una bella inscripció mètrica: <i>Ornate ea quae linquit opera / se vitae suae rebus positis negligens / unum statuit enim suis sepulchrum ubi perpetuo remaneant</i>.</p> <p>L'epígraf s'ha interpretat com la indicació que la tomba podria ser un cenotafi en record d'una personalitat que va morir lluny de Tàrraco. Darrerament s'ha proposat que podria ser L. Marci Optat, fundador de la colònia d'<i>Illuro</i> (Mataró) i que va morir precisament a Frígia, país d'on procedeix el culte a Attis.</p> <p>Ja al tercer nivell es veu una reserva formada per un arc i dos relleus molt plans que sens dubte estarien estucats i on s'hi van pintar les figures del matrimoni enterrat. El remat final seria una coberta piramidal. Els treballs de restauració del monument han permès consolidar les restes del morter de l'arrebossat extern i la capa pictòrica. Ja en època medieval, el tercer cos va ser ocupat, obrint-se una porta, i possiblement va fer de torre de control i vigilància.</p> <p>Prop de la torre dels Escipions, que després es va traslladar al mas (RIT núm. 920 / IRAT núm. 12/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2304), datada entre els segles II i III.087</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4277; RIT núm. 920 / IRAT núm. 12/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2304; CID, C.			

1947; CID, C. 1949; CIURANA, J. 2011, p. 554-556; GÓMEZ, J. 2002; GRIS, F.; RUIZ DE ARBULO, J. 2018; GUTIÉRREZ GARCÍA-MORENO, A. 2009, p. 166-169; HAUSCHILD, Th.; MARINER, S.; NIEMEYER, H. G. 1966; MAR, R. <i>et alii</i> 2017: , p. 8.16-8.13; MAYER, M.; MIRÓ VINAIXA, M.; PEREA, R. 1993.

NÚM.	088	IPAC:	4323	FIG. 6.132
NOM:	UNIVERSITAT LABORAL/MAS DELS CANONGES			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1954, durant els treballs de construcció i urbanització de la Universitat Laboral es van descobrir una sèrie d'enterraments datats per Sánchez Real entre els segles V i VII. Es trobaven en una petita elevació i es va fer una actuació arqueològica d'urgència que pel que sembla nominalment era dirigida per Mn. Joan Serra Vilaró, però que va delegar en Sánchez Real.</p> <p>Es tractava de caixes de <i>tegulae</i>, <i>tegulae</i> a doble vessant i <i>tegulae</i> combinades amb lloses obertes en el terreny. Es formaven per llit de quatre <i>tegulae</i> i coberta de vuit peces mes en forma de teulada, secció triangular o <i>alla cappucina</i>. Aquesta tipologia es corresponia a les tombes 2, 3, 4, 5 i 6. El número 7 "<i>era de forma paralelipèdica</i>" amb fons també de <i>tegulae</i> i parets del mateix material ceràmic i lloses de pedra, que també es fan anar en la coberta. Estaven tots orientats E-W, amb el cap a ponent i els inhumats eren en decúbit supí. Excepte un, "<i>todos de encontraron con las tibias y peronés quebrados a una distancia de 25 centímetros de la parte superior.</i>" Per Sánchez Real, això es deu que van patir una mort violenta o una comprovació del seu traspàs <i>post mortem</i>, i en un mateix moment, doncs els enterraments eren força alineats cosa que significaria una planificació prèvia de l'obertura de les fosses.</p> <p>La tomba 1 va ser destruïda abans de l'actuació arqueològica, i sembla ser que era de <i>tegulae</i> de secció triangular. El número 2 estava parcialment malmès i violentat pels operaris de l'obra. A la tegula dels peus havia una obertura post cocturam vinculable al ritual d'ofrenes o libacions. L'esquelet era un home d'uns 1'70 m.</p> <p>La tomba 3, força malmesa es corresponia a un home de 1'60 m. A l'alçada de la pelvis, una sivella de bronze. La tomba 4, també força deteriorada es corresponia possiblement a una dona d'entre 20 i 30 anys. La tomba 5, també afectada per les obres estava remenat. El garbellat de la terra va proporcionar "<i>un fragmento de un borde de vasija ordinaria, atípica.</i>" La 6 també estava força malmesa i la 7 tenia coberta de lloses, tal i com s'ha comentat. A esmentar, un braçalet a l'avantbraç esquerre.</p> <p>Aquest braçalet és de bronze, forma el·lipsoïdal i mesura d'entre 6'3 i 6'8 cm de diàmetre. Secció propera a circular amb extrems de 7 mm i 4 a la part més estreta. Sense decorar. La sivella es forma per marc arronyonat, sense placa, i secció oval i agulla escutiforme de secció irregular. El marc fa 2'9 x 2 i gruix màxim de 5 mm. La tija és prima i fa entre 0'15 i 0'20 cm. L'agulla fa 2'5 cm i ample màxim de 0'7 cm. Són d'època visigoda.</p> <p>Aquesta necròpolis s'ha relacionat amb l'anomenada vil·la del Mas dels Canonges, al costat d'aquest establiment medieval. Aquesta va ser objecte de treballs arqueològics el 1998, tot documentant-se part d'unes estructures termals que en principi es data entre finals del segle II i principis del segle III. Es documenten evidències de continuïtat de la vil·la després de l'amortització del conjunt termal, així com una sitja medieval a associar amb el mas. Cal destacar la troballa d'un fragment de cornisa visigòtica cisellada en marbre, actualment en una col·lecció particular.</p> <p>En el mas dels Canonges s'observa l'aprofitament de carreus romans. D'aquí procedeix una escultura romana d'un faune o sàtir i una ara sepulcral datada</p>			

	entre els segles II i III (IRAT núm. 14; CIL II ² suppl. 14, núm. 1062). La inscripció diu: <i>D(is) · M(anibus) · s(acrum) / Staberio Felic[i] / mil(iti) · leg(ionis) · VII · gem(inae) · p(iae) · f(elicis) / discens · armat(urae) / stip(ebdiuorum) · XII · qui · uixit / an(nis) · XLV cives / et · conf[rates]- - -</i>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 4323; IRAT núm. 14; CIL II ² suppl. 14, núm. 1062; ADSERIAS, M.; GARCIA NOGUERA, M.; TEIXELL, I. 2001; FIZ, I. 2010; MASSÓ, J. 1999a; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2020a, p. 240; SALOM, C. 2019; SÁNCHEZ REAL, J. 1989b; SALOM, C. 2019.

NÚM.	089	IPAC:	15425	FIG. 6.133
NOM:	ERMITA DEL ROSER			
MUNICIPI:	VILALLONGA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Inscripció romana recuperada el 1875 en fer-se obres a la capella de la Mare de Déu del Roser de Vilallonga. Aquesta és al costat de la carretera entre Vilallonga i el Rourell, que en època romana seria la via a <i>Caesaraugusta</i>. És un fragment de placa de pedra de Santa Tecla de 17,5 x 14 x 2 cm. La inscripció diu: <i>[Vic]torin·a · lib(erta) / [Dis Ma]nibus Pa[ul]ae (?) / q[ue] (!) vixit / [--- an]norum / [-----] (vac.) / [fil(iae)]? / bene m[er]en[ti] / [-----]?</i></p> <p>Per Gorostidi fa referència a una lliberta de nom Victorina (IRAT núm. 50; CIL II², 14, 2292). L'aparició d'aquesta inscripció fa pensar en una necròpolis rural d'època baix imperial associable a un establiment rural proper, del qual es coneix un forn de ceràmica.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 15425; RIT núm. 917/ IRAT núm. 50/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2292; LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, L. 1995, p. 79; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1999c; MENCHON, J. 2012b.			

NÚM.	090	IPAC:	7109	FIG. 6.134
NOM:	COSTETES, LES			
MUNICIPI:	VILALLONGA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi			
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment descobert durant les prospeccions de l'<i>ager tarraconensis</i> realitzades el 1988. S'hi ha trobat fragments ceràmics d'època romana en superfície.</p> <p>L'any 2006 es van trobar de nou ceràmiques des d'època ibèrica i romana. La prospecció realitzada per l'ICAC el 2005 va trobar fragments de tègula al sud d'una elevació i una tomba de tègules de secció triangular en molt mal estat.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7109.			

NÚM.	091	IPAC:	7177	FIG. 6.135
NOM:	CAL·LÍPOLIS			
MUNICIPI:	VILA-SECA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Dins el programa d'excavacions de la vil·la de Cal·lípols, en el terme de Vilaseca, els treballs desenvolupats en els darrers anys han permès de localitzar una sèrie d'enterraments que s'han de relacionar amb la ocupació en època tardana del jaciment. En primer lloc hem de fer referència a tombes en <i>tegulae</i> excavats en nivells del segle III, i una fase de tombes posterior, formada per loculi en forma de cista de blocs de pedra orientats E-W. En altres espais de la vil·la ens trobem amb enterraments orientats d'acord amb els murs d'espais amortitzats, entre els que destaca un enterrament infantil en una àmfora datada entre els segles IV i VII.</p>			

	En aquesta vil·la hi ha un aspecte que hem de tenir en compte, que és que per una banda, mentre una significativa extensió de la <i>pars urbana</i> és amortitzada i s'aprofita com a necròpolis, a pocs metres, i va continuar funcionant (bé que amb unes dimensions menors) un conjunt termal fins almenys època visigoda. Cal recordar que aquesta vil·la és de les més extenses de l' <i>ager tarraconensis</i> , amb una extensió de més de 8000 m ² i un llarga cronologia des del segle I fins almenys el segle VII.
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7177; ADSERIAS, M. 1998, p. 56; BALLART, E. 1977; BALLART, E. 1979a; BALLART, E. 1979c; BOSCH GIMPERA, P. 1926; CIURANA, J. 2011, p. 518-519; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 2008; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 2008; FIZ, I. 2010; GIBERT OLIVÉ, A. M. 1900, p.41-46; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1855, p.25; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1892; BALART, E. 1976a; JÁRREGA, R.; SÁNCHEZ CAMPOY, E. 2008; LLOP TOUS, J. 1985; MACIAS, J. M. 2000; MACIAS, J. M.; TUSET, F. 1996; SÁNCHEZ REAL, J. 1960; SÁNCHEZ REAL, J. 1989b; SCHULTEN, A. 1955; SCHULTEN, A. 1976, p. 22; SERRA VILARÓ, J. 1950; SERRES SENA, E. 1952; SERRES SENA, E. 1987.

NÚM.	092	IPAC:	7114	FIG.	6.136
NOM:	CANALETA, LA				
MUNICIPI:	VILA-SECA	COMARCA:	TARRAGONÈS		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment d'època romana definit com una vil·la rústica. En aquest lloc, en fer-se les obres del ferrocarril Reus-Tarragona (1848) es va malmetre almenys un enterrament de <i>tegulae</i>, segons apunta Bonaventura Hernández Sanahuja el 1878.</p> <p>Intervencions del Grup de Recerques de Vilaseca als anys 70 del segle XX van descobrir en aquest lloc restes arqueològiques i estructures relacionables amb un assentament rural. Els materials proporcionen una cronologia d'època imperial. Entre els anys 2000-2001, 2004-2005 i 2008 es van realitzar treballs arqueològics que mostren una vil·la que funcionaria fins el segle IV almenys, amb un sector dedicat a la producció agrícola.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 7114; ADSERIAS, M. 1998, p. 64-68; ARCO, A. del 1898; CIURANA, J. 2011, p. 529-530; GEBELLÍ, P. 1996; GEBELLÍ, P.; JÁRREGA, R. 2011; HERNÁNDEZ SANAHUJA 1878, fol. 45v; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1880, fol. 53; JÁRREGA, R. 2009; JÁRREGA, R.; SÁNCHEZ CAMPOY, E. 2008				

NÚM.	093	IPAC:	10044	FIG.	6.137
NOM:	MAS D'EN GRAS				
MUNICIPI:	VILA-SECA	COMARCA:	TARRAGONÈS		
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la				
CRONOLOGIA:	Època imperial a baix imperi				
DESCRIPCIÓ:	<p>M. Adserias en el seu estudi sobre l'arqueologia de Vila-seca recull una referència del metge Agustí M. Gibert: "<i>murs que broten del terra (...) y més ençà felices y casuales excavacions posaren de manifest un riquíssim sepulcre en marbre blanch ab delicats baixos relleus.</i>" Sembla ser que es va tallar i aprofitar com a graó de la capella del Santíssim de l'església de sant Esteve de Vila-seca. L'any 1994 les obres de la variant de la N-340 van malmetre part del jaciment, però es va poder excavar en part. Es va documentar tres fases: I aC-I dC amb estructures industrials; mitjan I dC amb arranament de la fase anterior i construcció d'un sistema de conduccions; II dC amb la construcció d'un equipament termal. A principis del segle III es detecta inici d'abandonament, amb abocaments de deixalles.</p>				
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 10044; ADSERIAS, M. 1998, p. 89, CIURANA, J. 2011, p. 514-515, JÁRREGA,				

R.; SÁNCHEZ CAMPOY, E. 2008; SÁNCHEZ CAMPOY, E. 2000a.

NÚM.	094	IPAC:	18590	FIG. 6.138
NOM:	MAS D'EN PONS / ELS CASTELLETES / VIL·LA DE LA BAYER			
MUNICIPI:	VILA-SECA-LA CANONJA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis vinculada a assentament rural tipus vil·la			
DESCRIPCIÓ:	<p>Adserias recull la cita de Mossèn Babot que després d'un aiguat el 1824 en el mas de Pons "<i>se hallaron en él muchísimas monedas desconocidas que se lanzaron por ignorar su mérito. Alrededor del sarcófago había parte de un mosaico.</i>" Per Ciurana aquest sarcòfag podria ser dins una cambra funerària amb mosaic. D'aquesta partida procedeix un fragment epigràfic conservat al museu de Reus, i que data al segle I (IRAT núm. 68/ CIL II 2, suppl.14, núm. 2241).</p> <p>La vil·la del Mas d'en Pons o d'en Ponç s'ha vinculat a la dels Castelletes o de la Bayer, en trobar-se dins aquest parc químic del terme de la Canonja. Ara bé, és força més lluny. Cal tenir en compte, però, que en aquesta partida entre La Canonja i Vilaseca hi ha un gran nombre de dades sobre troballes d'època romana, cosa que es pot interpretar com una gran vil·la romana amb els corresponents establiments satèl·lits per l'explotació agrícola.</p> <p>Un d'ells és el que es coneix com la vil·la dels Castelles o de la Bayer, també proper al de La Pineda. De fet al llarg dels anys s'han dut a terme diverses intervencions arqueològiques centrades en les anomenades vil·la de la Bayer o dels Castelletes, la de l'Ermida de la Pineda, propera a la dels Aragalls.</p> <p>A la vil·la de la Bayer s'han dut a terme diverses intervencions arqueològiques que han permès documentar l'evolució d'un assentament rural amb una primera fase del segle I dC: dipòsit de <i>signinum</i> i murs de <i>caementicium</i>. La segona es data a finals del segle II i es corresponen a una gran vil·la de la costa amb murs de <i>caementicium</i>, paviments de calç i revestiments parietals associables a la pars urbana de l'establiment, tota ella organitzada al voltant d'un pati o espai central. També es va trobar un mosaic amb simbologia dionisiaca. A l'angle NW, una zona termal amb caldari, tepidari i frigidari i al N una zona de magatzem agrícola amb gairebé 60 <i>dolia</i> a vincular amb una <i>cella vinaria</i>.</p> <p>La fase 3 es del darrer terç del segle III, i s'identifiquen nivells d'abocament amb elements de la pars urbana de la fase anterior que es va malmetre, tot i que no es pot verificar que es pugui relacionar amb la incursió franca del 266 <i>circa</i>. La fase 4 es data entre finals del IV o inicis del V, amb l'amortització de les fases anteriors i construcció de nous edificis de manera que part del <i>balneum</i> es converteix en habitatge, i es basteixen unes noves termes que segueixen l'esquema dels banys del segle II. També s'han trobat restes humanes molt alterades d'un individu al costat W de les termes del segle V.</p> <p>La fase 5 es data entre finals del segle VI i mitjan VII. Es poden observar els espols dels materials de la vil·la anterior, construcció d'estructures de pedra i fang o morter de calç més pobre. També una edificació amb 4 estances, i una altre de 2. S'hi associen una sèrie de sitges obertes en les fases precedents que s'amortitzen a finals del segle VI. En una es va trobar tres individus enterrats però sense connexió anatòmica.</p> <p>La fase 6, es detecta sobre la <i>cella vinaria</i> del segle II. És una construcció mal conservada de la segona meitat del segle VII, possiblement d'ús agrícola; a més d'un forn de canal. Finalment, la fase 7, un edifici quadrangular dels segles XIII-V.</p> <p>Al NE del jaciment es va documentar una zona funerària conformada per 8 enterraments de fossa i coberta de llosa de cronologia posterior al segle III dC. Dos són infantils dins fossa simple; un altra és caixa de lloses, i un altre fossa amb dos individus a l'interior.</p> <p>L'estudi antropològic proporciona les següents dades:</p>			

	<p>UF 1, individu madur femení, d'entre 45-55 anys, orientat N-S dins fossa.</p> <p>UF 2, individu llençat en una sitja (UE 2557), sense connexió anatòmica. infant d'entre 11-13 anys probablement femení. També restes de 2 individus d'un home de 20-25 anys, i un adult masculí.</p> <p>UF 3, també llençat dins la sitja citada, barrejat amb ossos d'animals.</p> <p>UF 4, inhumació en decúbit lateral esquerre, dona de 30-35 anys, sobre mandíbula una pedra calcària. Síntomes de mort violenta.</p> <p>UF 5: caixa de lloses amb individu senil de 60 anys, masculí. Datat a partir del segle III i pot ser força posterior.</p> <p>UF 6: caixa de lloses orientada NE-SW, decúbit supí, com l'anterior. Adult de 35-50 anys, masculí.</p> <p>UF 7: tomba de lloses amb dos enterraments, amb un tambor de columna reciclat. Datat després del segle III com els anteriors. Infant de 12 mesos i infant de 3-5 anys a sota: No s'han pogut determinar el sexe.</p> <p>UF 8: enterrament de lloses amb dos individus. Sobre, una dona de 55-65 anys, sota home de 40-45 anys també femení.</p> <p>UF 9: caixa de lloses, orientació NE-SW com la resta; adult masculí d'entre 35-45 anys.</p> <p>UF 10: caixa de lloses, també orientada NE-SW, com els altres en decúbit supí, home senil de 60-70 anys.</p> <p>UF 11: caixa de lloses, amb la mateixa orientació i decúbit supí, infant de 4-5 anys sexe indeterminat.</p> <p>L'estudi antropològic indica una activitat física molt gran que en els d'edat avançada va causar degeneracions òssies, fractures, quists, evidències de tuberculosi i patologies orals per manca d'higiene bucal i mala alimentació.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 18590; IRAT núm. 68/ CIL II 2, suppl.14, núm. 2241; ADSERIAS, M. 1998, p. 77; CARRASCAL, S. 2016; CIURANA, J. 2011, p. 514, ROIG PÉREZ, J. F.; GIMENO, M.; GARCÍA-MEDRANO, P. 2017.

6.4.2. Necròpolis aïllades

COMARCA DE L'ALT CAMP (Fig. 6.139)

NÚM.	095	IPAC:		FIG. 6.140
NOM:	LES TOMBES			
MUNICIPI:	AIGUAMÚRCIA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Entre la documentació de la carpeta de S. Vilaseca dedicada a les tombes de lloses hi ha un full de dietari, solt on es llegeix "Pla de Manlleu / Partida de les tombes."</p> <p>El topònim és indicatiu de l'aparició d'enterraments, amb prou entitat i fa temps, cosa que ha consolidat el topònim. Quant a la seva cronologia és impossible d'establir, però no és el primer cas que coincideixi amb enterraments de lloses o excavades a la roca, com es veu a Querol, on a més hi ha un sepulcre megalític de corredor.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1996bis.			

NÚM.	096	IPAC:	5182	FIG. 6.141
NOM:	MAS DE LLANETA			
MUNICIPI:	ALCOVER	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			

DESCRIPCIÓ:	<p>El mes de març de 1993 es van descobrir, en fer una rasa al camí entre els masos de la Llaneta i d'en Jordi al terme d'Alcover, evidències d'enterraments. El fet va motivar una excavació d'urgència dirigida per Josep M. Vergès. La intervenció va permetre documentar dues tombes de caixa de lloses dins de fosses obertes en el substrat geològic. Les lloses es disposen als costats i coberta de les tombes essent el llit el mateix terreny natural.</p> <p>La tomba 1 té unes dimensions de 200 x 60 x 40 cm i s'orienta E-W, 305° W; l'esquelet es va trobar en decúbit supí, amb els braços a banda i banda del cos. La tomba 2 fa 150 x 60 x 50 cm. i s'orienta E-W, 310° W, la disposició de l'esquelet és la mateixa i a la mà esquerra duia un anell de ferro. A un metre aproximadament dels enterraments es va delimitar una estructura de 4 x 2,7 metres de perímetre exterior i 3 x 1,7 interior, orientada E-W. Es forma per un mur de 50 cm d'ample, fet amb pedres calcàries i rebliment interior de pedra i argila. L'excavació de l'interior de l'estructura no va aportar materials ni dades significatives, cosa que fa pensar als excavadors que l'estructura es trobava arrasada per sota del nivell de circulació. És interessant el paral·lelisme que es pot establir amb la necròpolis i torre del Collet de Sant Pere Màrtir, a l'Anoia.</p> <p>La construcció veïna també es pot vincular a un espai religiós, en una zona on presumiblement hi ha eremitisme anterior a la conquesta feudal.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 5182; MASSÓ, J. 1997, p.46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996

NÚM.	097	IPAC:	FIG. 6.142
NOM:	PROP DEL CAMÍ DE FONTSCALDES		
MUNICIPI:	FIGUEROLA DEL CAMP	COMARCA:	ALT CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	Per referències de Vilaseca i Prunera es va trobar una cista de lloses poc abans d'entrar al poble pel camí de Fontscaldes. A la carpeta del fons d'arxiu de S. Vilaseca dedicada al seu estudi sobre necròpolis de lloses es conserva una nota manuscrita de Salvador Vilaseca que diu "Caixa lloses 'moros'" (sic).		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.		

NÚM.	098	IPAC:	FIG. 6.143
NOM:	MAS DEL PINYARRIT O CAL PINYARRET		
MUNICIPI:	MONT-RAL	COMARCA:	ALT CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	Segons Vilaseca i Prunera, es va documentar una necròpolis de lloses a uns cinc-cents metres al N de Mont-ral, al mas del Pinyarrit o Pinyarret, entre els masos del Jan i Ardenya. Seria de característiques similars a la necròpolis del mas del Verd de Farena: tombes de llosa o cistes orientades E-W. Diu textualment "Se conoce otro grupo de sepulcros de la misma clase, situado a 500 metros al N. de Mont-ral, en el Mas de Pinyarrit, muy cerca de la carretera, entre los masos del Jan y Ardena."		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a ; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	099	IPAC:	FIG. 6.144
NOM:	MAS DEL VERD / DEL VERT (FARENA)		

MUNICIPI:	MONT-RAL	COMARCA:	ALT CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Ressenyada per Vilaseca i Prunera no s'especifica la seva localització exacta a excepció del topònim. A l'arxiu del MASVR hi ha un tros de full de paper mil·limetrat amb les notes i croquis de la troballa. Es data el 7 d'octubre de 1954. En base a les notes de Vilaseca i l'article del <i>Butlletí arqueològic</i>, sabem que l'any 1954 es va descobrir un conjunt de tombes de lloses, podent-se acabar d'excavar una d'elles. Van visitar l'enterrament acompanyat del masover Lluís Rius, per recomanació del llavors rector de Capafonts, Mn. Salvador Ramon. La cista excavada tenia planta trapezoïdal amb les lloses laterals inclinades vers l'exterior i era mancada de coberta. El crani de l'enterrat era a l'extrem W. L'enterrament media 1'65 metres de llarg i uns 40 cm d'ample de terme mig. A 1'50 metres en direcció W hi havia una tomba infantil, i una tercera a 0'60 m. en direcció NE, a dreta del rec de la Font d'en Terrer, amb la mateixa orientació. Es tractava d'una "cista simple."</p> <p>De gran interès és l'aixovar de la tomba 1, localitzat per Mn. Salvador Ramon: una dena de pasta vítria de color blau fosc, tubular i amb petit "manguito calado," un petit anell ultrasemicircular, un altre enrotllat en espiral i tres fragments de tija de bronze, tal vegada agulles. Vilaseca i Prunera daten els enterraments en època visigoda. L'article s'acompanya d'un dibuix de Salvador Vilaseca, amb la planta de l'enterrament i la coberta, així com del l'aixovar funerari.</p> <p>J. M. Coll estudia aquestes peces en la seva tesi doctoral sobre vidre d'època tardoromana. Segons ens informa, la peça més interessant és una dena-penjoll en forma de gerro cilíndric, color blau cobalt. Té un fil de vidre aplicat en zig-zaga (dent de serra) al voltant del cos. Li manca la meitat superior i fons, retallats posteriorment en reaprofitar-se com a dena. Coll parla d'una segona dena, anular negrosa i una tercera enrotllada en espiral de color grogós-ambar; a més d'una quarta de pedra, de talc o sorrenca. Quant a la peça de bronze, són dos fragments d'arracada i una volandera en tres bocins, tal vegada un amulet anular on serien col·leccionades les citades denes.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	COLL RIERA, J. M. 2020b; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966; 1966bis.		

NÚM.	100	IPAC:	960	FIG. 6.145
NOM:	TURÓ DE LES FOSSES / SEPULCRE MEGALÍTIC DEL MAS PLA			
MUNICIPI:	QUEROL	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada sobre dolmen prehistòric			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1963 el llavors Institut d'Arqueologia de la Universitat de Barcelona va realitzar treballs arqueològics en aquest conjunt megalític. El jaciment es coneixia gràcies a la troballa de Pau Rovira, propietari de la finca, qui va dipositar materials arqueològics al museu de Vilafranca del Penedès.</p> <p>Els treballs d'excavació arqueològica es van realitzar per Joan Maluquer de Motes, Pere Giró i Josep Maria Masachs.</p> <p>Els treballs van identificar dos conjunts sepulcrales megalítics, aquest i el conegut com la Cabanyota.</p> <p>L'excavació es va centrar en el sepulcre i no pas en el la construcció tumular que l'envoltava. Es tracta d'un enterrament de cambra rectangular i vestíbul. Media 3'83 x 1'40 m i es construí amb grans lloses. El terra també era enllosat. Se separava del corredor per dues lloses perpendiculars a les parets que deien l'espai per la porta. El corredor era força malmès i també es formava per lloses dretes. Seria de planta rectangular amb dues lloses al mig a la manera de pilars,</p>			

	<p>de manera que diferenciaven dos espais. Faria 3'55 de llarg. Posteriorment, entre 1978 i 1979 Josep M. Mestres va fer nous treballs arqueològics. Van delimitar un túmul circular de 15 m. de diàmetre del qual no es conservava més d'1 m. d'alt. Estava delimitat per lloses regulars disposades radialment i l'interior era replè de pedres.</p> <p>Malgrat el seu estat de conservació i es van diferenciar fins 20 individus, tots adults excepte un infant. Quant a la ceràmica, s'identifiquen vasos campaniformes decorats i llisos, així com objectes a vincular amb aixovars funeraris: discoïdals de <i>cardium edulis</i>, caní perforat pertanyent a un cànid, dena metàl·lica, tres arracades de bronze, un botó de doble perforació. En base a aquest conjunt es determina una cronologia de tercer mil·lenni aC (2400-2100 aC.). En una segona fase, ja e l'Eneolític es torna a utilitzar, i una tercera se situa al bronze final.</p> <p>Ara bé, quan Maluquer, Giró i Masachs descriuen el sepulcre expliquen que van detectar més enterraments:</p> <p><i>"El túmulo que ahora aparece rebajado, estaba constituido simplemente por un amontonamiento irregular de piedras que se cubrían con tierra. Una particularidad interesante del túmulo que aún se halla en estudio es la aparición de otras fosas más pequeñas formadas por losas de tamaño mediano hincadas que aparecen radialmente. La primera que hemos excavado apareció totalmente vacía por lo que queda en pie la duda de si se trata de verdaderas losas o es simplemente un detalle constructivo del túmulo que se hubiera levantado colocando unas piedras hincadas radiales, rellenas luego con piedras sueltas. En otros monumentos megalíticos se ha señalado la reutilización del túmulo y la presencia de enterramientos de época romana o medieval, generalmente, sin ajuar o muy escaso. Es posible que estas fosas secundarias pertenezcan también a una utilización de la época histórica dada la proximidad al Mas Plá, casa fuerte que conserva interesantes construcciones muy enmascaradas por restauraciones del siglo XVIII-XIX. Sin embargo, la ausencia completa de restos humanos en la fosa excavada nos inclina al escepticismo."</i></p> <p>Cal dir, però, que S. Vilaseca al seu <i>Reus y su entorno en la Prehistoria</i> no en fa pas esment.</p> <p>La fotografia que adjunta la publicació de Maluquer i els seus col·laboradors mostra clarament el que pot ser una tomba de lloses objecte d'aquest estudi.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 960; BATISTA, R. 1961; BATISTA, R. 1966; GIRÓ ROMEU, P.1962a; MALUQUER, J.; GIRÓ ROMEU, P.; MASACHS, J. M. 1963; MESTRES, J. 1979; VILASECA ANGUERA, S. 1973, p.164-165.

NÚM.	101	IPAC:	1025	FIG. 6.146
NOM:	EL PADRÓS /EL PEDRÓS			
MUNICIPI:	VILABELLA	COMARCA:	ALT CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>A les rodalies del despoblat medieval del Pedrós es va localitzar al segle XX una necròpolis de lloses. Aquesta, segons Pau Teixidor, es situaria a un quilòmetre a ponent de Vilabella, a 400 metres al NW de l'estació del ferrocarril i 250 metres en direcció N del Pedrós. Les referències que ens han arribat fan suposar que es tractava d'una necròpolis força àmplia formada per sepultures de lloses orientades W-E i algunes N-S.</p> <p>Passem ara a transcriure el què va explicar Teixidor al <i>Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya</i>:</p> <p><i>"UNA NOVA NECROPOLIS PROTO-HISTORICA. LA NECROPOLIS DE PADRÓS</i></p> <p><i>Los antecedentes d'aquest antiquíssim fossar no són d'ara. Farà cosa de dos anys que, en una de les excursions que acostumo fer a l'Estació dels Vergerars (Cova</i></p>			

Fonda) tinguí ocasió de conèixer allí a un bon home, pagès y propietari de la vehina vila de Vilabella. Després de visitar la cova, anàrem un bon troç de camí plegats, recayent la conversa, com a cosa natural, sobre'ls importants descobriments que dins d'aquella renomada caverna havíem pogut fer tant en ceràmica, eynes d'òs y de pedra, com en restes d'animals y despulles humanes, fent-me llavors l'home saber que en una finca que ell possehia a l'altra part de la població, en un coster que era bosch y que anava arreballant durant les temporades de força sahó, hi havia trobat, a bastanta foradaria, moltes sepultures fetes de lloses de pedra, sense que en cap d'elles hi manqués la respectiva osamenta d'una persona.

Aquesta notícia era molt just que'm cridés poderosament l'atenció, en termes que tot seguit vaig rependre a mon company de viatge pera preguntar-li si's conservava alguna d'aquelles sepultures y alguns d'aquells restos humans. Me respongué negativament, manifestant-me que havia anat desfent totes aquelles sepultures a fi y efecte d'aprofitar les lloses pera fer marge, y que'ls òssos los havia anat colgant en lo mateix tall que portava arreballant, puix no creya, o no havia cregut fins ara, que allò hagués pogut tindre gaire importancia; y dolent -se en gran manera de veure -m a mi contrariat, m'assegurà que la primera sepultura que topés la respectaria, deixant -la a la meva disposició.

Aquest cas arribà, per sort, farà uns quinze dies. A n'aquell subjecte se li ofería a les mans una altra sepultura, y volent donar compliment a la promesa que'm tenia feta, y tenint present que a Vilabella hi resideix un distingit y ilustrat jove, en Pere Figuerola, ab qui m'uneixen llaços d'intima amistat, s'afanyà en donar-li compte de la troballa que acabava de fer a fi de que m'en fes sabedor, refermant-se en sos espontanis oferiments.

Si ho explicà al sord, no ho digué al peresós. Al rebre en Figuerola aquesta satisfactoria nova, no va tindre espera, sinó que, mogut per son interès y afició a les enquestes científiques, y a més ab la deria de poder-me fer assaborir ben depressa l'inefable goig que tenia jo d'experimentar ab la sobtada presencia y adquisició d'algun d'aquells restes arqueològichs, saltà corrents a la Partida del Padrós, destapà la sepultura, vegé un esquelet estirat, n'extragué'l crani y me l'envià a la carrera junt ab les mides y notes que precipitadament havia pogut recullir in situ.

No m'entretindrè en descriure la falaguera emoció que s'apoderà del meu esperit al veure-m davant d'aquella bonica y significativa testa; no més diré que a sa presencia va semblar que'm rejoyenia y revifava pera rependre les sospeses tasques de l'excursionisme, transportant-me an aquells temps ditxosos en que, ab l'ajuda d'altres companys, alguns ja difunts, tant bona feina havíem feta respecte a descobriments arqueològichs y proto-històrichs en aquestes encontrades que tants d'anys fa que trepitjo.

Lo crani en qüestió no es molt voluminós. Per caràcters del seu sistema dentari y per lo poch avançada ossificació de ses sestures creguí ja a priori que pertanyia a una persona jove que, al morir, no passaria de 25 anys, y que probablement seria de dòna (i).

Es oval (dolicocefal), ab predomini expansiu de la part posterior. Les mides són les següents: circumferencia, 450 mil·límetres; diàmetre longitudinal, 173 mil·límetres.; id. transversal, 132 mil·límetres; id. vertical, 125 mil·límetres.; àngul facial, 72°. Es prognato; més aquest prognatisme no arriba al de la raça mongòlica. Son conjunt es en extrem semblant, per no dir idèntich, a la major part de cranis que recullirem a l'Estació dels Vergerars, y que, desgraciadament, se'ns desferen al traslladar-los. Se'l pot considerar sencer, puix pera'ls estu dis etnogràfichs no té gran importancia que li manquin les apòfissis estiloides dels temporals y un parell de queixals, y encara aquests se comprèn que desaparegueren en una edat molt tendra, per quant los alvèols respectius tingueren temps d'omplir -se y ossificar-se.

Dos dies després de rebuda la testa que acabo de descriure'm trasladava, en companyia de l'esmentat Sr. Figuerola, al punt on radica aquesta interessant troballa. Nos topàrem allí ab lo conegut propietari de la finca y un fill seu, els quals nos mostraren lo perímetre que comprèn, fins avuy, lo terrer on s'hi ha descobert despulles humanes, plantat ara ja de vinya, y que no baixa de 40 metres en quadro. No pogueren precisar lo nombre de sepultures que allí havien tingut ocasió de remenar; però'ns asseguraren que eren moltes, totes consemblants a la que teniem davant nostre, a excepció d'unes quantes que contenien esquelets de criatures y eren bon xich més petites. L'orientació que oferien era la mateixa, de ponent a llevant, menos unes quantes, poques, que tenien la direcció de tramontana a mig-dia.

Nos confessaren palesament sa extranyesa de que, havent escorcollat detingudament tots aquells sarcòfachs, en cap d'ells hi haguessin pogut trobar la niés insignificant moneda, ni rastre de medalles, agulles, anells, etc., ni de cap mena de metalls. Interrogats per mi de si hi havien vist alguna inscripció o algun objecte treballat d'òs, de marfil o de pedra barrejat ab los òssos, m'asseguraren que res absolutament havien vist may de lo que jo'ls deya (D'això cal dubtar-ne.)

Aquesta necròpolis està situada en un coster d'inclinació vers al S., a un kilòmetre a ponent de Vilabella, a 400 metres NO. de l'estació del ferro-carril, y a uns 250 metres N. d'un agrupament de cases deshabitades y rònegues anomenat Lo Padrós, d'on vel portar lo nom de Partida del Padrós. Respecte al nivell de la població de Vilabella, aquell coster cau més baix, uns 25 metres aproximadament, y respecte de l'estació del ferro-carril y del caseriu del Padrós, ocupa un punt més elevat, al menys de 25 metres. Lo terrer on descansa està constituït per un depòsit diluvià argilós - arenós y calcari, composició igual als demás turonets d'aquella vessant, y recobert, conc molts d'ells, d'una capa no gaire compacta de pedra calça lloenca. Dessota d'aquests turons diluvians s'hi veuen en gran extensió els jaços terciaris, principalment del miocènic cap a la banda del SE. fins al riu Gayà, ab tota sa rica fauna fòssil; podent -se considerar com abundosa en extrem la varietat coneguda ab el nom d'Ostroea crasisima de la qual tinguí ocasió de recullir-ne algun típic exemplar.

La fossa que'ns ocupa, destapada de la part d'O., corresponent al cap, a excepció d'aquest, que, com sabem, havia sigut extret, contenia tot l'esquelet, ajegut en posició supina, y els peus a llevant. S'hi veyà, amés, una petita quantitat de terra fina fangosa que en lo decurs dels anys se deuria haver anat escorrent poch a poch per entre les esclètxes de les lloses.

La llargada d'aquesta cavitat funerària es de 1'43 metres, y té la forma rectangular en sa base, quina amplada es de 0'35 metres.

Los costats estan fets de lloses irregulars de pedra seca d'uns 0'10 metres de gruix y s'apoyen unes ab altres per la testa, o, més ben dit, estan posades de cantell, y poch més o menos tenen una alçada de 0'43 metres. Aquesta fossa està recoberta per una capa de terra de 0'50 metres. No creyem exagerat suposar que'ls treballs constants d'erosió y despullament se n'hauran endut de la superfície d'aquella pendent, en el decurs de molts anys, 0'20 metres de gruix de terra, que, afegit als 0'80 metres y als 0'43 metres de l'alçada de les lloses, dóna 1'43 metres; fondaria respectable en que's practicaven els enterraments d'aquella remota època.

PAU TEIXIDOR Y TARRIDA

Soci delegat a Rodonyà

(i) Aquesta opinió'm quedà confirmada a l'examinar y pendre possessió dels òssos de la pelvis d'aquell cadàver."

De fet la troballa d'aquesta necròpolis va generar certa expectativa doncs el metge Teixidor va fer una conferència a la seu del Centre Excursionista de Catalunya on va parlar de la troballa, el febrer de 1904:

"El dia 19 se donà lectura d'un notable treball del nostre actiu soci delegat a

	<p><i>Rodonyà D. Pau Teixidor y Tarrida, ressenyant la recent troballa d'una nova necròpolis protohistòrica en el terme de Vilavella, partida del Padrós.</i></p> <p><i>Se tracta d'unes sepultures descobertes en unes excavacions aprop mateix de l'indicada vila, que contenien les respectives ossamentes més o menos ben conservades, y de quin estudi'l Sr. Teixidor ne dedueix que pertanyen a la plena edat de pedra, rebutjant les opinions en contrari sustentades per altres persones que també les examinaren.</i></p> <p><i>De veritable importancia sembla enser aquesta nova troballa, y alabances mereix el Sr. Teixidor per son desinteressat treball, com aixís ho reconegué'l publich que escoltà la lectura del mateix."</i></p> <p>Entre els documents conservats al fons documental de Salvador Vilaseca, a l'arxiu del MASV es conserva un full amb la transcripció d'alguns fragments de l'article de Pau Teixidor.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1025; AIGUADÉ I VECIANA, J. 1990, p. 204-205; Conferències i sessions 1904; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; TEIXIDOR, P. 1904; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

Comarca del Baix Camp (Fig. 6.147).

NÚM.	102	IPAC:	17808	FIG. 6.148
NOM:	VILLA URRÚTIA / MASIES CATALANES			
MUNICIPI:	ALBIOL	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Al terme municipal de l'Albiol, a la urbanització Masies Catalanes, a l'anomenada Villa Urrutia hi ha notícia de l'excavació de dues tombes de lloses. Es troba a uns 280 Mcm a la vessant d'una elevació a uns 500 m del Mas de Gibert.</p> <p>L'any 1976, durant el decurs d'unes obres es van descobrir restes arqueològiques que van motivar la realització d'una intervenció arqueològica a càrrec de Ramon Capdevila. Fruit de l'excavació es van localitzar dues cistes de lloses -majoritàriament de pissarra- orientades NW i SE separades poc més de mig metre.</p> <p>El primer enterrament mesura 1'55 m de llarg, 0'40 d'amplada i una profunditat d'uns 0'28 m. El fons no era enllosat. Hi havia una altra llosa -de pedra calcària- a la capçalera. El cadàver es disposava en decúbit supí. Segons es descriu, el crani procedent d'aquests enterraments seria d'un adult o potser senil. Com a restes relacionades amb l'enterrament es troba un fragment ceràmic de petites dimensions.</p> <p>El segon enterrament tenia 1'80 de llarg, 0'36 d'ample i una profunditat de 0'32 m. El cadàver es trobava també en decúbit supí. Les peces que formaven la cista, unes divuit eren majoritàriament pissarres, però de menors dimensions que l'enterrament anterior. Cal remarcar que el fons era enllosat a la seva meitat inferior amb una gran placa de pissarra. Les dades que es desprenen de la descripció del crani apunten a que es tracta d'un individu més jove que l'anterior.</p> <p>Al peu dels enterraments havia fixada una pedra sorrenca, a uns 20 cm sota de les dues caixes i ben centrada respecte a elles. Pesaria uns 150 kg. era de forma semiesfèrica amb base aplanada i falcada per sis o set pedres més petites.</p> <p>Les lloses es van traslladar al Museu Comarcal Salvador Vilaseca.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17878; CAPDEVILA VALLVERDÚ, R. 1985; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995.			

NÚM.	103	IPAC:	17818	FIG. 6.149
-------------	-----	--------------	-------	-------------------

NOM:	CAMÍ D'EL		
MUNICIPI:	ALFORJA	COMARCA:	BAIX CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>El 29 de setembre de 1959, un aiguat va descobrir un sepulcre de lloses orientat E-W, amb capçalera a ponent. Es va trobar al Camí d'El, "a cinco minutos al norte de Alforja."</p> <p>Estava format per dues lloses de granit (les laterals majors) i sorrenca vermella i una peça d'aquest material feia de suport del cap "a modo de almohada." Vilaseca i Prunera indiquen que en el moment de la seva inspecció o visita, l'esquelet havia estat destruït, que de tota manera es trobava en molt mal estat. També comenten que el camí era paral·lel a un altre, al SW del qual anys abans havien aparegut més enterraments. A més, un altre aiguat uns anys abans de la publicació del seu article va aparèixer una altra sepultura, en molt mal estat.</p> <p>A la documentació de Salvador Vilaseca conservada a l'arxiu del MASVR hi ha un full manuscrit del prehistoriador, amb l'explicació de la troballa i croquis de l'enterrament:</p> <p><i>"Caixa de lloses d'Alforja (visita el 8-X-59) Al camí de l'El, que surt ... la carretera i prop de l'entrada... Alforja, anant amunt a la dreta. A uns 5' al N del poble. Partida L'aiguat de "Sant Miquel", del 29.IX ... fou tan fort desgrasà camins, sol... la com... fen còrres, malmeté la verema, s'en... les ara.... A la meitat esquerra del camí (pendent , amb) descobrí la caixa, que, per altra part, ara ...superficial. Anys enrera ja n'havien algunes, segons referències de la gent d'edat. --- Quena (SO) del camí actual, diuen que hi pa.... camí de bast, antic: les caixes serien a la dreta del camí actual."</i></p> <p>I segueixen els croquis. Al marge esquerre diu "Comunicació per Josep Fuster, amb qui la visitàrem."</p>		
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17818; MENCHON, J, 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.		

NÚM.	104	IPAC:	17860	FIG. 6.150
NOM:	COLLET BLANC			
MUNICIPI:	FEBRÓ, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1945 S. Vilaseca i A. Prunera van poder estudiar dues tombes de lloses. La troballa es va efectuar a 800 metres de La Febró, a la dreta del camí a Prades a la partida dels Esclapers o Clapers, llavors propietat de Josep Roig Oliver i a 400 metres de la Roca Corba.</p> <p>Es va documentar una tomba de lloses orientada E-W amb una coberta de capçalera de sepulcre de gairebé un metre i una llosa al costat esquerre de més d'un metre i mig, quasi tant llarga com la cista. Crida l'atenció que el llit de l'enterrament era cobert per divuit plaques de pedra de diferents formes i mides i un gruix entre 15 i 3 cm. El cap de l'inhumat jeia sobre una llosa de pedra sobreposada al llit. Sembla ser que entre les lloses laterals i els genolls es van posar petites pedres planes.</p> <p>Com a aixovar, a la mà dreta es va localitzar un anell de segell de ferro molt deteriorat. "Dicho anillo consta de un aro de sección circular y de un chatón o</p>			

sello aproximadamente cuadrangular." Un altre sepulcre era molt deteriorat, restant tan sols la llosa de la capçalera i costat esquerre.

Es publica una planta i secció de la tomba (fig. 7 de la corresponent publicació), el detall de l'anell i la falange (fig. 8 de la publicació) i les fotografies de l'enterrament, d'Albert Prunera (fig. 6 de la publicació). A la fotografia de la tomba amb l'esquelet in situ, es pot veure que estava dipositat en decúbit supí, amb les cames paral·leles.

A la documentació de Salvador Vilaseca conservada a l'arxiu del MASVR es conserva l'original del dibuix publicat, un seguit de contactes fotogràfics en blanc i negre, inèdits, i dues fotos de situació. També s'hi conserva un document mecanoscrit amb una explicació més completa de la troballa de la tomba:

"La Febró Fosa del 'Collet Blanc'

Descubierta el 5 Nov(iem)bre 1944 – Excavada en Agosto 1945

Situada a unos 800 metros de la Febró, en dirección N al lado derecho del camino vecinal de La Febró a Prades, al sintio denominado Collet Blanc, que está a unos 400 metros antes de llegar a la Roca Corba, partida de 'Els Esclapés' finca propiedad de José Roig Olivé 'Papet', al cual se debe el hallazgo de esta fosa, descubierta al hacer la siembra de avena, notó que el arado le resbalaba por encima de una gran piedra llana, al querer sacar dicha piedra para no dificultar la labor de la siembra, se vió con la sorpresa de hallar esta sepultura – Tenemos de recordar que unos años antes por el mismo procedimiento encontró otra sepultura a pocos metros de la que hoy hacemos referencia, pero que por su ignorancia y no tener persona interesada en excavaciones deshizo la sepultura con el fin de lucrarse de las piedras, tirando los huesos y actualmente a medida que se va labrando van apareciendo a flor de tierras varios fragmentos – avisándonos para que hiciésemos su estudio, fue una lástima el dejar la piedra correspondiente a la cabeza fuera de sitio, dejando descubierto unas semanas hasta que nos personamos al sitio, por este motivo se fraccionó el craneo, cayendo tierra y piedras dentro de la sepultura.

La sepultura está orientada a 128° SE. – Sus medidas interiores son 1'84 m. Largo – de ancho varia en cabeza 42 c. en medio 46 c. y a los pies 35 c. – la altura en cabeza 45 c. y 34 a los pies.

La tapa consta de tres piedras, de medidas:

Cabeza 95 c. largo – 60 ancho y 8 c. grueso

Medio 85 c. " 55 c. " y 7 c. "

Pies 59 c. ".....54 c. " y 6 c. "

Las paredes constan de 8 piedras, de medidas:

Derecha 1'54 m. Largo – 40-50-36 c. alto - 7-9-10 c. grueso.

Derecha 47 cm. " 30 – 38 c. " 5-4 c. "

Pies 33 cm. " 46 c. " 4 c. "

Izquierda 56 cm. " 46 c. " 4 c. "

44 cm. " 30 c. " 3-43-5 c. "

86 cm. " 34-45 c. " 9-10-11 c. "

Ara bé, la descripció d'aquesta tomba no encaixa amb la publicada. En un full solt, també mecanografiat hi ha descripció d'una segona tomba:

"La Febró

Nº 2 Fosa del Collet Blanc

Izquierda 50 c. largo – 48-40 c. alto – 6-8 c. grueso

Cabeza 40 c. ".....34 c. " 4 c. "

El suelo estaba cubierto con 18 piezas de piedra de diferentes formas y medidas con un grueso de 1.5 c. á 3 c.

La cabeza reposaba sobre una piedra, que se supone sustituiria una almohada, esta piedra estaba superpuesta sobre la solera de las piedras.

Entre la tapa y los cantos de las paredes, en algunos sectores de ambos lados situado entre el femur y las rodillas, habia unas pequeñas piedras planas para

	<p><i>tapar el hueco existente.</i></p> <p><i>Solamente se halló un anillo en forma de sello, puesto en la falange del dedo (...) de la mano merecha, muy oxidado por encontrarse entre piedra y piedra de la solera, en contacto con la tierra."</i></p> <p>Així doncs, hem d'entendre que la descripció publicada no es correspon a una o altra tomba, sinó a un <i>lapsus calami</i>, en el qual es fusionen les dues explicacions dels enterraments.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17860; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	105	IPAC:		FIG. 6.151
NOM:	ENTERRAMENTS DIVERSOS			
MUNICIPI:	FEBRÓ, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Vilaseca i Prunera publiquen diferents notícies d'enterraments localitzats els anys 1944, 1945 i 1956. Van poder observar <i>que "los esqueletos descansaban en decúbito supino."</i>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	106	IPAC:	17950	FIG. 6.152
NOM:	PARADA DELS CASTELLANS / MASET DE JOAN DE LA FONT			
MUNICIPI:	FEBRÓ, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1946 Salvador Vilaseca va documentar un enterrament en aquesta partida de la Febró. Es va localitzar un enterrament en cista de lloses orientat aproximadament NW-SE amb una llosa calcària al NE, de 90 cm i l'oposada de 56 cm, amb altres dues menors de coberta. Al seu interior es van documentar diverses restes òssies força deteriorades.</p> <p>Hi ha una nota del fons de S. Vilaseca al MASVR. El text ens diu: <i>"La Febró 1946 - Fosa Parada Castellans Maset de la Font Cadaver incrustat amb argila roja damunt i groga sota, imposible de recullir cap os."</i></p> <p>El croquis ens mostra una tomba de lloses orientada 160° N, de la qual es desprèn que seria de planta trapezoïdal, amb una llosa a l'E de 90 cm de llarg i gruix entre 8 i 16 cm, falcada amb pedres a l'exterior, i una altra peça de 56 cm de llarg i entre 5 i 6 de gruix. Dona com a mesures generals, 110 cm de llarg i entre 36 i 43 d'amplada. També dibuixa dues lloses irregulars de 39 per 30 cm i gruix de 8, i 40 per 32 cm i gruix de 8 cm que s'han de relacionar amb la coberta.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17850; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	107	IPAC:	17859	FIG. 6.153
NOM:	ROCA DEL MIGDIA			
MUNICIPI:	FEBRÓ, LA	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Segons Salvador Vilaseca i Albert Prunera se situava a 600 metres al S de la Febró, en una finca llavors propietat d'Isidre Martorell, de renom Ballador, al costat i a l'esquerra del camí del Parrot, a uns 60 metres abans de l'Era d'en			

Cintet. Allí van documentar tres tombes de cista, encara que mancades de coberta i peus, que van prendre com tardoromanes. Eren orientades E-W amb el cap a ponent.

Les fotografies publicades (fig. 5 de l'article) mostren dues tombes de lloses força gruixudes, que perfilen plantes rectangulars. Tot i que indiquen que "la estructura, orientación y estado de conservación den las indicadas fechas pueden apreciarse en los croquis adjuntos", aquests no són pas publicats. A l'arxiu del MASVR es conserva la documentació de Salvador Vilaseca, entre la qual hi ha els materials d'aquest article. Hi ha el muntatge de les fotografies de la figura 5, on s'escriu a llapis que els clixés són d'Albert Prunera.

També es conserva un full de paper mil·limetrat amb la planta de les tres tombes. Es pot comprovar com estaven orientades grosso modo E-W, i es formaven per lloses de pedra formant enterraments rectangulars, amb els peus perduts. A l'encapçalament del full es llegeix "Agosto 1944/45 – Fosas 'Roca Migdia.'" També es conserva un document mecanoscrit, de dos fulls, amb l'explicació del conjunt:

"La Febro Fosas 'Roca del Mixdia'

Grupo de tres sepulturas situadas a 600 metros de La Febró, en dirección S., partida 'Roca del Mixdia,' a la finca propiedad de Isidro Martorell 'Balladó.' Al camino del Parat a su lado izquierdo, a 60 metros antes de llegar a la era del 'Sintet,' actualmente bastante destruida.

Los cadáveres de estas tres sepulturas estaban mezclados con tierra y grava muy compacta y fuerte, que han hecho difícil la excavación. Esta tierra ha estado sometida al cultivo de cereales durante muchos años, actualmente convertida en matorral, por cuyo motivo han desaparecido las tapas al ser cultivadas. En las sepulturas 1 y 3 faltan las tapas y las paredes de los pies. En la nº 2 solamente queda una piedra del lado izquierdo y varias muy pequeñas que podrían ser de la misma sepultura.

Sepultura nº 1

El hallazgo es debido a unos cantos de piedra alargados que estaban a pocos centímetros sobre la tierra –que correspondían a los pies- las demás piedras aparecieron a medida de la excavación. Cerca de esta sepultura encontramos varias piedras que suponemos pertenecían a la misma.

La orientación a 72° E – Medidas interiores, laro 1'18 m. – ancho 42 c. – alto 40 c. Se componía de 5 piedras, de dimensiones:

Cabeza 39 c. largo – 43 c. alto – 7 c. grueso.

Derecha 61 c. largo – 38 c. alto – 9 c. grueso.

Derecha 57 c. largo – 38 c. alto – 11 c. grueso.

Izquierda 70 c. largo – 41 c. alto – 7 c. grueso.

Izquierda 14 c. largo – 18 c. alto – 6 c. grueso.

El cráneo fragmentado entre pecho y vientre. El cadáver reposaba tendido de espaldas a tierra.

Sepultura nº 2

Situada a unos 85 c. a la izquierda del nº 1, o sea a O.. Orientación 60° E – Medidas interiores, largo 1'05 m – ancho 58 c.

Solamente una piedra al lado izquierdo de 40 c. largo, 26 c. alto y 9 c. grueso, esta piedra puede suponerse de la parte exterior o sea como refuerzo de las paredes, así igualmente las otras seis piedras a ambos lados. El craneo y el cadáver igual al nº 1.

Sepultura nº 3.

A unos 2'75 m. a la izquierda de la sepultura nº 2 a O. Orientación 53° E – Medidas interiores, largo 1'95 m. – ancho 48 c. a la cabeza y 39 c. a los pies – alto 47 c. a la cabeza y 30 c. a los pies – Compuesta de 7 piedras, de medidas:

	<p><i>Cabeza 40 c. largo – 42 c. alto – 10 c. grueso.</i> <i>Derecha 46 c. largo – 50 a 22 c. alto – 9 c. grueso.</i> <i>Derecha 47 c. largo – 38 c. alto – 9 c. grueso.</i> <i>Derecha 9 c. largo – 26 c. alto – 9 c. grueso.</i> <i>Derecha 53 c. largo – 28 c. alto – 8 c. grueso.</i> <i>Izquierda 82 c. largo – 44 a 20 c. alto – 8 c. grueso.</i> <i>Izquierda 56 c. largo – 38 a 25 c. alto – 9 c. grueso.</i> <i>Hay 7 piedras de unos 4 c. grueso en forma de contrafuerte repartidas a ambos lados.</i> <i>El cráneo y cadáver igual a nº 1 y 2.”</i> L'article del <i>Butlletí arqueològic</i> publica dues fotografies signades per Albert Prunera, els originals de les quals es troben a la documentació de Salvador Vilaseca conservada a l'arxiu del MASVR.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17859; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	108	IPAC:	17862-18601	FIG. 6.154
NOM:	MAS DEL DINERAL			
MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>A uns 2 quilòmetres de Capafonts, però en el terme de Prades, Vilaseca i Prunera situen una necròpolis de lloses. Es va documentar al costat de l'esmentat mas, al vessant esquerra del rierol de l'Abellera. Era al marge dret del barranc del Dinerat, a ambdues bandes del camí, la reparació del qual va provocar la destrucció d'algunes de les tombes.</p> <p>El conjunt es va descobrir l'any 1942 i es composava per onze sepultures de lloses orientades E-W amb la capçalera a ponent. Vilaseca i Prunera indiquen que el sepulcre 5 (1 de la figura que publiquen) estava "<i>oculto en parte debajo de un saliente de roca, en cuyo hueco apareció el cráneo del muerto.</i>" Aquest és una estructura mixta que, doncs aprofita com a costat N i com a capçalera la mateixa roca, no sabem si retallada.</p> <p>Vilaseca i Prunera publiquen una fotografia (fig. 2) i un croquis de la necròpolis, amb detalls de les tombes 5 (núm. 1), 6 (núm. 2) i 9 (núm. 3). En base a aquesta informació gràfica es pot observar que la majoria d'enterraments és de planta rectangular (tombes 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9) i n'hi ha una lleugerament trapezoïdal (tomba 6). Es formaven per alineacions de lloses a les parets laterals, havent dos casos d'una peça sencera en un dels costats (tombes 1 i 2); i una peça de tancament a capçalera i peus. Quant a la coberta, els dibuixos mostren com les tombes 5 i 9 eren cobertes amb almenys dues lloses de forma rectangular.</p> <p>Al MASVR també hi ha un full solt amb el croquis d'una de les sepultures, que no podem identificar amb les publicades en el seu article amb Albert Prunera, sigui al croquis, sigui als detalls. És significatiu, però que sembla situar-la al mig del camí de les Ferradures. Suposem que es tracta d'un altre dels enterraments d'aquest conjunt perquè Vilaseca data la nota el 28 d'agost de 1942, el mateix dia de troballa que cita en parlar de la necròpolis del Mas del Dinerat.</p> <p>Segons el dibuix es desprèn que era una tomba de lloses amb els peus perduts. Era de planta trapezoïdal, amb una peça de 40 cm de llarg i entre 7 i 10 de gruix a la capçalera, dues lloses al costat esquerre de la tomba (N), de 90 cm de llarg per 10 de gruix i 70 cm de llarg i un gruix entre 4 i 6 cm.; i dues més al costat dret (S) de 103 cm de llarg per 6 a 10 de gruix la de la capçalera i 60 cm de llarg i 7 de gruix als peus. L'amplada interior als peus era de 30 cm Pel que ens indica el croquis, la part del crani estava "excavada."</p> <p>Anys després, segons explica la fitxa de la Carta Arqueològica, membres de</p>			

	l'Institut d'Estudis Vallencs van trobar sepultures prop del mas del Dinerat, sense que hagi més dades.
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17862-18601; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	109	IPAC:	17865	FIG. 6.155
NOM:	MAS DELS REGIMENTS			
MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Necròpolis que es troba a cent metres del camí de Prades a Ulldemolins, 3 quilòmetres a l'W de Prades, dalt un tossalet de pissarres. L'any 1919 Salvador Vilaseca i F. Gay van excavar una cista, sense coberta, amb capçalera a ponent. Sembla ésser que la llosa de l'extrem W era de calcària i una del costat N, mentre que les del costat S eren de sorrenca vermella i pissarra. Feia 2 metres de llarg, amplada interior de 35 cm i fondària de 40 cm. L'esquelet podria correspondre a un individu adult. Així ho explica en un article de 1920 a la <i>Revista del Centre de Lectura</i>:</p> <p><i>"A tres km. al W. de Prades i a un del Mas de Regiments, a uns cent ms. del camí que va d'Albarca a Ulldemolins, hi reconegüem l'any passat amb nostre plorat amic En Ferran Gay, en el cim de un turó format com tot aquell terror de pissarres primàries o llecorelles, una altra caixa de lloses ja mig descoberta o profanada per un extrem. Pogüem fer-ne retirar el cadàvre que estava allargat i en decubit supí, orientat amb el cap a ponent i els peus a sol ixent.</i></p> <p><i>EL cap de l'esquelet, bastant ben conservat, amb bona dentadura i que ve a correspondre a un individu (home) de més de mitja edat, és molt interessant des del punt de vista antropomètric; javent-hi prè les modes craniològiques següents:</i></p> <p><i>Diàmetre àntero-posterior màxim..... 180 mm.</i></p> <p><i>Diàmetre transversal màxim ... 124 mm.</i></p> <p><i>Alçària (bàsiobregmàtica) 125 mm.</i></p> <p><i>De les quals resulten els següents índex:</i></p> <p><i>Índex cefàlic horitzontal ... 68'5</i></p> <p><i>Índex vèrtico-longitudinal ... 69'1</i></p> <p><i>Índex vèrtico-transversal 100'8</i></p> <p><i>Es veu doncs, que es tracta d'un crani exageradament dolicocefal, bastant camcefal i crocefal.</i></p> <p><i>La longitud total del fèmur esquerre és de 455 mm., d'un individu de gran talla, per consegüent.</i></p> <p><i>La llargària de l'òbit (Fig. 5) és d'uns 2 ms., l'amplària de 35 cm. i la profunditat d'uns 40 cm. Mancava la coberta i les lloses observades sigueren: la capsalera, de calissa; les del costat S, una d'arenisca roja al cap i una de pissarra als peus; una sola a la banda N. de calissa i enfront de pissarra." Adjunta un croquis de l'enterrament, on crida l'atenció la seva estretor, 35 cm. per l'interior i en canvi una llargada de 2 metres.</i></p> <p>A la carpeta de S. Vilaseca dedicada a les tombes de lloses, conservada al MASVR de paper solt, amb un croquis de la troballa.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17865; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; TORRELL, S.; PLANAS, I. 1982, p. 60; VILASECA ANGUERA, S. 1920, p. 270-271; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	110	IPAC:		FIG. 6.156
NOM:	PARTIDA DE L'ESTAPÀ / ELS ESTEPANS			

MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Vilaseca i Prunera informen de la troballa d'un sepulcre de lloses orientat a l'E. Els autors ens diuen que aquesta partida és veïna a la dels Segalassos. Vilaseca ja donava compte d'aquest conjunt funerari i d'altres de la zona de Prades en un article de 1920 a la <i>Revista del Centre de Lectura</i>:</p> <p><i>"Pels voltants de Prades, que tan interessants venen a ésser des del punt de vista de la prehistòria, hi hem pogut estudiar alguns enterraments que suposem romans, de baixa època o segles II-III de J.-C-. per la seva semblança amb els propis d'aquests temps a la nostra terra.</i></p> <p><i>A la partida dels Rossinyols, a un km. al W de Prades, entre els camins de Vilanova i Albarca, s'hi trobàren, fa alguns anys, cinc o sis sepulcres de lloses, de calissa i pissarra, sense coberta, orientats de sol ixent a ponent. A la partida dels Segalassos, a mà dreta del camí de Prades a Albarca, i a prop dels anteriors, se n'hi trobà una altra orientada idènticament; i una altra a la partida de l'Estepà."</i></p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S. 1920, p. 270-271; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	111	IPAC:	17864	FIG. 6.157
NOM:	PARTIDA DELS ROSSINYOLS			
MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'una de les necròpolis de lloses publicades en el seu moment per S. Vilaseca i A. Prunera. De fet, els conjunts dels Segalassos, l'Estepà i els Rossinyols són molt propers i podrien formar part d'una àrea d'enterraments més gran. És prop del camí de Prades a Albarca. A la partida dels Rossinyols, "a un k. de la població, entre los antiguos caminos de Vilanova y Albarca, halláronse, hace unos cuarenta años, cinco o seis sepulcros contruidos con losas calizas y pizarras paleozoicas, orientados de E. a O./ En la partida de los Segalassos, del propio término, a la derecha del antiguo camino de Prades a Albarca y no lejos del grupo anterior, fue encontrado otro sepulcro, con la misma orientación, y otro en la vecina partida del Estepà." Anys abans, el 1920, el mateix Vilaseca en dona referència en un article a la <i>Revista del Centre de Lectura</i> de Reus.</p> <p>Es tracta doncs de tombes de lloses de pedra de l'entorn proper, sense aixovar ni dipòsit funerari, i és de presumir que l'enterrament sigui amb el finat en decúbit supí, doncs no proporciona cap comentari sobre la posició, de manera que ens hem de remetre a l'explicació general que fan Vilaseca i Prunera.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17864; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; TORRELL, S.; PLANAS, I. 1982, p. 60; VILASECA ANGUERA, S. 1920, p. 270-271; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	112	IPAC:	17863	FIG. 6.158
NOM:	PARTIDA DELS SEGALASSOS			
MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es tracta d'una de les necròpolis de lloses publicades en el seu moment per S. Vilaseca i A. Prunera. De fet, els conjunts dels Segalassos, l'Estepà i els Rossinyols són molt propers i podrien formar part d'una àrea d'enterraments més gran. És prop del camí de Prades a Albarca. A la partida dels Rossinyols, "a un k.</p>			

	<p>de la población, entre los antiguos caminos de Vilanova y Albarca, halláronse, hace unos cuarenta años, cinco o seis sepulcros contruidos con losas calizas y pizarras paleozoicas, orientados de E. a O./ En la partida de los Segalassos, del propio término, a la derecha del antiguo camino de Prades a Albarca y no lejos del grupo anterior, fue encontrado otro sepulcro, con la misma orientación, y otro en la vecina partida del Estapà."</p> <p>Vilaseca ja donava compte d'aquest conjunt funerari i d'altres de la zona de Prades en un article de 1920 a la <i>Revista del Centre de Lectura</i>: "A la partida dels Segalassos, a mà dreta del camí de Prades a Albarca, i a prop dels anteriors, se n'hi trobà una altra orientada idènticament; i una altra a la partida de l'Estapà."</p> <p>Son doncs tombes de lloses de pedra de l'entorn proper, sense aixovar ni dipòsit funerari, i és de presumir que l'enterrament sigui amb el finat en decúbit supí, doncs no proporciona cap comentari sobre la posició, de manera que ens hem de remetre a l'explicació general que fan Vilaseca i Prunera.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 17863; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S. 1920, p. 270-271; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

NÚM.	113	IPAC:	FIG. 6.159
NOM:	PROP DEL TOSSAL DE LA BALTASANA		
MUNICIPI:	PRADES	COMARCA:	BAIX CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la revista <i>L'om</i> l'investigador local de Riudoms Valeriano Romero va donar notícia de la troballa del que ell va identificar com un enterrament paleocristià en un tallafocs proper al tossal de la Baltasana, a Prades:</p> <p><i>"El hallazgo se produjo de forma casual, cuando caminábamos por la mencionada pista, observamos un hundimiento reciente del cual sobresalía una losa de pizarra de unas proporciones infrecuentes; alertados por la riqueza arqueológica de la zona, pronto intuimos que se trataba de un enterramiento, sospecha que quedó confirmada tras limpiar cuidadosamente el socavón quedando al descubierto un sepulcro de un metro cuarenta y cinco de largo por cincuenta de ancho en su parte media, construido con pequeñas lascas de pizarra perfectamente colocadas de forma vertical para conseguir un auténtico sarcófago, en el que fue depositado un cadáver sobre su fondo de tierra y luego cubierto con dos grandes losas también de pizarra.</i></p> <p><i>No nos fue posible encontrar restos cerámicos, ni ningún otro objeto de ofrenda, lo que parece indicar que la tumba ya había sido profanada, también faltaban los huesos largos de los que pese a una detenida observación no encontramos huellas que confirmasen su descomposición; del cráneo aún pudimos recoger restos fragmentados del maxilar superior, parte de un parietal y algunas falanges junto con otros huesos en grado sumo de descomposición. Por los restos óseos y un incisivo que no presenta malformación ni excesivo desgaste, creemos que pertenecieron a un individuo joven.</i></p> <p><i>Pese al exiguo bagaje de datos, no cabe duda, por sus claras características que el enterramiento pertenece a época paleocristiana.</i></p> <p><i>En la proximidad de la tumba encontramos también, dos símbolos animalísticos grabados toscamente sobre unas rocas allí existentes y todo ello formando parte de un amontonamiento de enormes moles de rocas del triás, salpicadas de múltiples abrigos susceptibles de haber sido aprovechados como hábitat."</i></p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T. 1995; ROMERO, V. 1977.		

NÚM.	114	IPAC:	FIG. 6.160
NOM:	ROCA DEL GRÍNJOL / DEL GÍNJOL		
MUNICIPI:	PRADES-VIMBODÍ	COMARCA:	BAIX CAMP / CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Jaciment arqueològic a la partió dels termes de Prades i Vimbodí. Pel que ens diu Joan Pons, de Prades, fa uns quants anys que s'hi van excavar algunes tombes de lloses i no es va documentar aixovar ni dipòsit funerari. El jaciment també va ser visitat als anys 80 del segle XX per Jaume Massó, qui va fer un croquis orientatiu de la ubicació de les restes.</p> <p>Prop seu, a la Roca del Grínjol s'observen una sèrie d'evidències d'hàbitat i guaita, com murs, forats a la roca i escales, així com un sistema de recollida d'aigües que fan pensar en un establiment estable, tal vegada una zona eremítica.</p> <p>L'any 1973 es van fer excavacions per aficionats, que fan documentat dues tombes de lloses amb inhumacions en decúbit supí.</p> <p>El 2015 Isidre Pastor, Oriol Olesti, Eulàlia Subirà, Núria Montes i qui subscriu varem realitzar una primera actuació arqueològica podent excavar 3 tombes de lloses orientades oest-est. En una es va localitzar una arracada amb denes de vidre, de l'antiguitat tardana. L'any 2018, Isidre Pastor, amb la col·laboració d'Oriol Olesti i Joan Menchon va fer treballs de delimitació del conjunt funerari, tot documentant dues tombes de lloses més. Es tracta de caixes de lloses orientades oest est. Les lloses són de pissarra i només es va trobar un element d'aixovar a la tomba 1, consistent en una arracada amb denes de pasta vítria datable als segles VI-VII.</p> <p>La primera campanya arqueològica (2015) va documentar un total de tres caixes de lloses de llicorella orientades totes elles E-W. Dalt de tot de la carena, un enterrament en el qual es va documentar part molt petita del crani associat a la citada arracada de denes, i part de les extremitats. A un nivell inferior dues tombes més que van aparèixer buides amb evidències d'haver estat violentades anteriorment. L'estudi antropològic del que restava de la tomba 1 del crani ens indica que es una dona jove d'entre 17 i 25 anys. Les restes de la tomba 2 no van permetre precisar gaire res.</p> <p>La segona campanya, de 2018 va identificar tres tombes més (UF 4, 5 i 6), amb les mateixes característiques i orientació. Es van documentar restes humanes en decúbit supí</p> <p>Els enterraments són a la vessant que hi ha a la banda nord de la Roca del Gínjol o Grínjol, un interessant lloc relacionable amb hàbitat o espai de culte. Els dos nous inhumats es corresponen a un adult jove (20-25 anys) força mal conservat i un altre d'adult masculí també en prou mal estat, amb signes d'artrosi a la columna i patologies bucals, pèrdua de dents i càries.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; MENCHON, J.; OLESTI, I.; PASTOR, I. 2020; MONTES, N.; FERNÁNDEZ-VILELLA, A.; SUBIRÀ, E. 2018; OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017.		

NÚM.	115	IPAC:	FIG. 6.161
NOM:	BOSC DE SUSAGNO O DE L'AUGUSTENC		
MUNICIPI:	VILAPLANA	COMARCA:	BAIX CAMP
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	Als anys 30 del segle XX es van documentar diversos enterraments per Salvador Vilaseca. Vilaseca i Prunera ens diuen que <i>“uno de cuyos más representativos</i>		

	<i>ejemplares, de perfecta planta rectangular y bien escogidas losas, pudimos reconstruir en el Museo Municipal de Reus” feina duta a terme pel llavors conservador Pere Rius. Aquest enterrament era de planta rectangular i es formava per grans lloses. Media 1’70 metres de llarg per 0’67 d’ample i 0’54 d’alt. La llosa major de la coberta fa 1,30 metres per 0,62 i per 0,06 metres.</i>
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 2000d; VILASECA ANGUERA, S. 1936, p. 115; VILASECA ANGUERA, S. 1963c, p. 23; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

COMARCA DE LA CONCA DE BARBERÀ (Fig. 6.162).

NÚM.	116	IPAC:	FIG. 6.163
NOM:	COMES, LES		
MUNICIPI:	CONESA	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Vilaseca, quan publica la coneguda cista prehistòrica del Bosc del Pla, en una nota del seu article fa referència a aquests enterraments: <i>"A unos dos kilómetros al NO. de la cista de Les Comes, de Conesa, en la falda de una loma, existe un grupo de sepulcros de losas de un tipo constructivo distinto. Son sepulturas alargadas y trapezoidales, de las que hemos podido excavar tres, completamente intactas y cubiertas con grandes losas. Dos de ellas son tenían sendos esqueletos colocados en decúbito supino, y la tercera el esqueleto de un adulto y el de un niño. Carecían de todo aditamento funerario y debemos considerarlos de época romana o romano-cristiana."</i></p> <p>En efecte, va localitzar aquests enterraments a uns 2 quilòmetres al NW de la partida de les Comes, a la falda d'un turonet. S'hi van excavar tres tombes, dues de les quals conservaven encara els esquelets humans dipositats en decúbit supí. Un d'ells s'identificà amb un adult, i altre amb un infant. Les cistes tenien una forma allargada, planta trapezoidal i eren cobertes per grans lloses de calcària margosa. Cal no confondre aquest enterrament amb la cista megalítica de les Comes.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 38; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b, MENCHON, J.; TOSES, T. 1995, VILASECA ANGUERA, S. 1943b; VILASECA ANGUERA, S. 1949b; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	117	IPAC:	FIG. 6.164
NOM:	SALADERN		
MUNICIPI:	CONESA	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savellà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p> <p>També es té notícia de tombes al Coll de Sadern o Saladern, ja al terme de Savallà del Comtat, que es recullen en la fitxa 137. Hi ha la possibilitat que es</p>		

	tracti del mateix conjunt.
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.

NÚM.	118	IPAC:	FIG. 6.165
NOM:	COLL DEL SÈGOL / MIRAVET		
MUNICIPI:	ESPLUGA DE FRANCOLÍ	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p> <p>Segons informa l'historiador Anton Carreras i Casanovas, en Ramon Vidal Rull, conegut aficionat al món de l'arqueologia de la Conca, va excavar una tomba de lloses i li fa lliurar unes fotografies que adjuntem en aquest estudi, gràcies a la gentilesa del Dr. Carreras.</p> <p>En una fotocòpia obtinguda del Museu Comarcal el 1995, llegim que les còpies fotogràfiques llavors allí conservades procedien de diapositives de Ramon Vidal, i poden ser les mateixes que ens ha proporcionat Anton Carreras.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.		

NÚM.	119	IPAC:	FIG. 6.166
NOM:	PEDROLS, ELS / CLOTS D'EN PEDROL, ELS		
MUNICIPI:	ESPLUGA DE FRANCOLÍ	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.		

NÚM.	120	IPAC:	518	FIG. 6.167
NOM:	TURÓ DEL XANO (TUELLS) / PARTIDA DELS MASOS			

MUNICIPI:	FORÈS	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Aquesta necròpolis troba dalt d'un petit turó a uns 5,5 km de Sarral i 3,5 de Forès, en direcció a Solivella. El lloc es coneix indistintament com Els Masos o Tuells.</p> <p>Coneguda ja des dels anys cinquanta, aquesta estació arqueològica ha estat objecte de diferents actuacions. Sembla ser que la primera va ser durant la primavera de 1974, quan després de descobrir-se casualment els enterraments, Màrius Ferrer en va delimitar cinc, tot excavant-ne dos.</p> <p>Poc després Eustaqui Vallès, Josep Lluís Gras i Joan Ribas, dels Equips de Recerques de la Societat Arqueològica Tarraconense, a l'ensem col·laboradors del llavors <i>Museo Arqueológico Provincial</i>, van estudiar els altres dues. La notícia d'ambdues exploracions ens indica que les tombes es trobaven orientades NW-SE amb capçalera al NW, tipològicament eren de planta rectangular i s'obrien directament al terreny natural. De fet, dues de les tombes (1 i 2), son intervingudes en sengles intervencions. Es mostraven amb una llosa a la capçalera i als peus i unes quatre als laterals. La coberta era de lloses de pedra sorrenca. Les diferents peces eren unides en sec i apareixien petites falques de pedra que sustentaven la forma de la tomba. Quant als esquelets, eren dipositats sense dipòsit funerari, en la posició usual de decúbit supí.</p> <p>La primavera de 1989, durant la realització de tasques agrícoles, de nou es van localitzar enterraments, aviat "excavats" per afeccionats i furtius. El fet va motivar per part del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, la realització d'una excavació d'urgència de la zona afectada, que no de la necròpolis en la seva totalitat.</p> <p>Durant aquesta excavació es van localitzar vint-i-tres enterraments de la mateixa tipologia que els anteriors, a més d'un retall probablement per obrir-ne un altre. La majoria havien perdut la coberta per l'acció agrícola. Dins el conjunt destaquen la tomba núm. 3, amb lloses laterals de grans dimensions i la 12, amb una gran peça fent de coberta.</p> <p>Destaca l'orientació del conjunt, que, com els enterraments descoberts el 1974, és amb la capçalera al NW i peus al SE., amb una derivació entre els 290 i 300° N difícil d'explicar en aquest cas car no pot correspondre a la de la sortida del sol al llarg de l'any.</p> <p>Les tombes 7, 17, 18, 19, 20, 21, 22 i 24 s'orienten a 300° N. Totes elles, a excepció de la 7, a la zona septentrional de la necròpolis. Les 1, 2 i 4 que són una al costat de l'altra al sector S, tenen la mateixa orientació: 305° N. Aquesta podria explicar-se potser per una adaptació al terreny o una racionalització de la necròpolis tot seguint l'orientació -que per altra banda es documenta en altres estacions coetànies- d'un primer grup d'enterraments.</p> <p>S'ha de destacar que no s'ha documentat, segons sembla ser, cap mena d'estela o fita dels enterraments, ni tampoc la seva reutilització. Els esquelets estaven dipositats en decúbit supí, amb els braços als costats del cos o amb les mans sobre la pelvis. Es trobaven dipositats directament sobre el sòl, sense una base de lloses ni un estrevament del crani amb pedres o capçalera treballada. En cap no havia aixovar ni dipòsit funerari. Destaquen varies tombes infantils, 4, 7, 9, 15, 17 i la 10 pertanyent a un adolescent.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 518; BATISTA, R.; FERRER MORRÓN, M. 1993; CARRERAS CASANOVAS, A. 2011c; FARRÉ BARRUFET, R. 1989; FARRÉ BARRUFET, R. 1990a; FARRÉ ; BARRUFET, R. 1990b; GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978a; MENCHON, J. 1995as ; MENCHON, J. 1996a, p. 40-45; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; RULL, J. 1989; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	121	IPAC:	FIG. 6.168
-------------	-----	--------------	-------------------

NOM:	ERA DEL CARRACA (SANT GALLARD)		
MUNICIPI:	LES PILES	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Era sobre Sant Gallard, prop de l'antic camí entre Pontils i Santa Coloma de Queralt. S'hi van localitzar dos o tres cistes medievals orientades E-W.</p> <p>Entre la documentació de Salvador Vilaseca conservada al MASVR hi ha unes notes manuscrites que es refereixen a aquestes necròpolis de la Segarra tarragonina:</p> <p><i>"La Segarra Caixes de lloses i destrals de pedra Caixes de Lloses IX-46 Prehist(òriques)? Roman(es)? a) Al camí vell de Santa Coloma a Pontils, damunt de St. Gallart, a l'era del Carraca se'n troben dues o tres. b) Entre Vallfogona i Pontils, a mas Mari, se'n trobaren tres. Segons Francesc Ferrer Llorach De Pontils IX.46 c) Al riu Seniol, a la dreta, a 200 passes, en terme de Vallfogona, una caixa de lloses. Encara en restava alguna pedra. d) Als Vilars, en terme de Passanant, a la vora d'una bassa, surten lloses verticals (també als voltants de Vilars, destrals de pedra. Per tot el terme, fins una cisterna (?) per Josep Tudó, de la Sala. e) A la finca Diumenge, fa 7 anys, sortiren 5 ó 6 sepulcres de lloses arrencades per llarg de N a S, a molt poca distància entre elles, tocant un pou actual i al peu del marge d'una pedra. f) Al Cap-de-la, terme de Vallfogona, prop dels límits amb el de Segura, Farrell trobà una destral de pedra, que la regalà a un clergue)."</i></p> <p>Sota de l'escrit, i amb llapis es pot llegir: "Camí vell / de Sta Coloma / a Pontils Damunt de Sant Gallard" 2 o 3 i afegeix a tinta "Era del Carraca" i sota "Entre Vallfogona / i Pontils / a Mas Mari / 3."</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSÉS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis.		

NÚM.	122	IPAC:	FIG. 6.169
NOM:	LA CIRERA i MONTARGULL		
MUNICIPI:	LLORAC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà).</p> <p>Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p> <p>En una fotocòpia obtinguda el 1995 de les imatges d'aquesta carpeta, hi havia una fotografia de Salvador Palau Rafecas, Galo datada els anys 1982 o 1983 amb la següent llegenda: "Excavació a Montargull /4 ó 5 sepulcres de lloses</p>		

	desaparegudes." Tot i la mala qualitat de la reproducció, s'adjunta com a dada merament documental.
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.

NÚM.	123	IPAC:	FIG. 6.170
NOM:	DEVESA D'ALBIÓ		
MUNICIPI:	LLORAC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1947 Salvador Vilaseca es va assabentar d'una tomba prop del camí entre Albió i Savallà, a 1 quilòmetre a l'esquerra del riu Corb, dalt de les muntanyes de La Devesa, prop de la barraca de Martí d'Albió. La notícia va ser proporcionada per "nuestro comunicante" qui va informar que "tenía la capacidad precisa para contener un cadáver y cuyas lajas eran muy delgadas y de unos cinco palmos de longitud."</p> <p>Entre la documentació conservada a la carpeta sobre tombes de lloses de l'arxiu de S. Vilaseca, hi ha una fotografia de Mn. E. Prunera on es llegeix "Guimerà / Mont(nya) de la Devesa / Foto Mn. Est. Prunera v. 55." És plausible que la ubicació sigui un error, i realment és aquesta tomba d'Albió. Es tracta d'una tomba de lloses. Aquesta documentació es conserva al MASVR.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.36-38; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis .		

NÚM.	124	IPAC:	FIG. 6.171
NOM:	ENTRE ALBIÓ I SAVELLÀ		
MUNICIPI:	LLORAC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	A la mateixa vessant esquerra del riu Corb citada a la fitxa anterior, ja al bosc de la Devesa, una mica més amunt del lloc que en deien la pallissa de l'Andreu es van trobar més sepultures de lloses, segons el mateix informador de les anteriors.		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	125	IPAC:	FIG. 6.172
NOM:	TOSSAL D'ALBIÓ		
MUNICIPI:	LLORAC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	L'any 1947 es va documentar una tomba de lloses orientada NE-SW amb peces de pedra de més de sis pams de llarg. Vilaseca i Prunera ens diuen que es troba a uns 300 m. a l'E d'Albió, a la falda meridional de l'anomenat Tossal, prop del bosc de dalt de la muntanya i davant del poble.		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 36; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.		

NÚM.	126	IPAC:	FIG. 6.173
NOM:	LILLA		
MUNICIPI:	MONTBLANC	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		

CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana
DESCRIPCIÓ:	A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006, p. 36; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.

NÚM.	127	IPAC:	FIG. 6.174
NOM:	COLL DE BELLESTAR / BALLESTAR		
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>Va ser documentada per Mn. Alfons Boqué (1962) i és també citada per Vilaseca-Prunera. Es van descobrir unes sis o set cistes, al costat del camí entre Forès i Belltall i prop del Coll de Bellestar. Orientades a sol ixent. Dues van ser excavades per un estudiant de Belltall trobant-hi només ossos.</p> <p>Vilaseca i Prunera publiquen un croquis de Mn. Boqué en el qual es dibuixen set enterraments (figura 9), cinc dels quals s'orienten E-W (núm. 3, 4, 5, 6 i 7), i altres dos, incomplets, ho són NW-SE. Són enterraments rectangulars. També porten una fotografia del prevere, amb la vista de dos dels enterraments (fig. 10). Entre la documentació de Salvador Vilaseca conservada a l'arxiu del MASVR es conserven uns fulls amb els croquis de Mn. Boqué utilitzats en la publicació. A l'encapçalament del primer full, hi ha manuscrit: "<i>Vista del conjunt de les sepultures trobades en el terme municipal de Forès (Tarragona); prop del camí entre el poble i Belltall i prop també del Coll de Bellestar.</i>" Li segueixen quatre fulls amb els croquis acotats dels set enterraments.</p> <p>Aquestes notes anaven acompanyada d'una nadala, consistent en una fotografia de la creu de terme de Belltall, al revers de la qual llegim: <i>"Belltall, 20-12-62</i> <i>Respectable Dr. Vilaseca: li desitjo un bon Nadal i feliç Any Nou, i li envio els dibuixos de les sepultures. M'he assabentat que dues d'elles van ser explorades per un estudiant fill d'ací i no hi trobaren sinó els esquelets. No sé si ho haurem fet tal i com calia. Amb tota franquesa pot dir-m'ho i ho farem novament.</i> <i>Disposi del seu afm. Amic i servidor en Crist</i> <i>Alfons Boqué pbr. (rubricat.)"</i></p> <p>L'any 2005 vam visitar aquesta necròpolis podent identificar a simple vista quatre tombes de les estudiades per Salvador Vilaseca.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.40; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.		

NÚM.	128	IPAC:	FIG. 6.175
NOM:	COMESTANY, EL / COMESTANYES, LES		
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ

DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana
DESCRIPCIÓ:	Vilaseca i Prunera esmenten referències de l'aparició de tres sepultures, dues que podrien prendre com enterraments d'adults i l'altra infantil.
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.38; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

NÚM.	129	IPAC:		FIG. 6.176
NOM:	FONOLL, EL			
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	En altres fitxes es comentava la carta de mossèn Joan Segura al president de la Societat Arqueològica Tarraconense, en la qual es feia esment de la troballa d'aquests tipus de tomba prop d'Albió i a la zona de Vallfogona de Riucorb: <i>"Del mateix tip, n'hi ha moltes dotzenes prop d'Albió y de Vallfogona de Riucorb, segons noticia de mossen Miquel Piera propietari del Balneari de Vallfogona. Jo no les so vist."</i>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.			

NÚM.	130	IPAC:		FIG. 6.177
NOM:	PARTIDA DEL DIUMENGE / ELS DOMENGES			
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	En aquesta partida l'any 1942 Josep Gasull de Vallfogona va descobrir i destruir cinc o sis enterraments en cista de llosa. Segons el comunicant eren orientats N-S.			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	131	IPAC:		FIG. 6.178
NOM:	PARTIÓ ENTRE EL FONOLL I VALLFOGONA			
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	L'estiu de 2003 la revista local <i>Pragma</i> va publicar un article titulat "Barbàrie municipal a Passanant" en el qual es feia esment de l'existència d'una necròpolis de lloses. Sembla ser que aquest conjunt es troba <i>"dintre dels límits del Fonoll i Vallfogona"</i> i es data en època neolítica. L'autor de l'article, després d'un seguit de consideracions sobre la destrucció del jaciment arqueològic per unes obres de canalització i instal·lació elèctrica, i les implicacions institucionals, sobre les quals aquest no és el lloc ni el moment d'entrar-hi ens diu: <i>"Aportem aquestes fotografies facilitades per en Jordi Torres i Fité, que les va estudiar i tapar uns anys abans de ser arrasades, on es veuen les mil·lenàries tombes amb els seus ocupants inclosos, gent que visqué i morí en alguna població o assentament humà molt proper al lloc on foren enterrats..."</i> El text s'acompanya de quatre fotografies en les quals es veuen diverses tombes			

	de lloses en un pendent. En una d'elles, oberta, s'observa un esquelet en decúbit supí.
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VIVES, E. 2003.

NÚM.	132	IPAC:	1408	FIG. 6.179
NOM:	ROQUES DE DUGO			
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Joan Duch hi va localitzar diverses cistes que es van considerar tardoromanes. Sembla ser que en part estaven molt malmeses i espoliades. Prop es va trobar fragments de ceràmica feta a mà i sílex.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1408; DUCH MAS, J. 1979; DUCH MAS, J. 1980; MENCHON, J. 1996a, p.45; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.			

NÚM.	133	IPAC:	556	FIG. 6.180
NOM:	ELS VILARS			
MUNICIPI:	PASSANANT BELLTALL	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Els treballs d'aplanament de la finca van exhumar una tomba de lloses datada en època romana per la localització de ceràmiques d'aquesta època. Localitzada en aquesta la partida. S'hi van reconèixer diverses restes d'enterraments de cista de lloses prop d'una bassa. Posteriorment Joan Duch va estudiar una tomba de fossa amb coberta de lloses dins la qual es va localitzar una gerra de ceràmica; la troballa, es va prendre com un enterrament tardoromà. Cal dir que en aquesta zona es van localitzar restes ceràmiques d'època romana.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 556; DUCH MAS, J. 1980; MENCHON, J. 1996a, p.45-46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	134	IPAC:		FIG. 6.181
NOM:	MAS MARÍ			
MUNICIPI:	PONTILS	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Entre Pontils i Vallfogona, l'any 1946, Vilaseca i Prunera recullen del llavors alcalde pedani, la notícia de la troballa de tres enterraments de llosa. Per la descripció es tractaria de tombes de cista de lloses de pedra, orientades E-W. A la documentació de S. Vilaseca conservada MASVR hi ha una nota que diu: <i>"Entre Vallfogona / i Pontils / a Mas Marí / 3."</i> Ubiquem aquesta necròpolis al terme de Pontils doncs el topònim apareix en el seu terme municipal, d'acord amb els plànols de l'IGCC. Ara bé, Pontils no té partió amb Vallfogona sinó amb Les Piles, Santa Coloma de Queralt i Sarral.			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	135	IPAC:		FIG. 6.182
NOM:	RIUDEBOIX			

MUNICIPI:	PONTILS	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p>		
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.		

NÚM.	136	IPAC:	FIG. 6.183
NOM:	CREU DE BARRÀS / DEL BORRÀS		
MUNICIPI:	SANTA COLOMA DE QUERALT	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>En una excursió El 2 de gener 1897, al costat de la Creu de Barràs, entre Aguiló i Santa Coloma mossèn Joan Segura hi havia varies sepultures de lloses:</p> <p><i>"Altra excursió.-L'endermà de Capdany (2 Janer 1897) ferem, l' autor d'aquesta nota y M. Esteve, una altra excursió arqueològica.</i></p> <p><i>Lo cami vell que va de Sta. Coloma a Igualada, passa al bell costat de la creu de Barràs, situada á una hora de distancia de Sta. Coloma, en lo terme d'Aguiló. Sortint d' aquesta vila, mitja hora avans de la Creu, lo camí va en contínua y suau pujada fins á la creu, que 's trova en lo punt culminant; desde la creu comensa una ràpida baxada que va fins á Tous per un cami molt accidentat.</i></p> <p><i>Anant de Sta. Coloma a Igualada, la creu queda á ma Esquerra, y en la pendent que comença al peu de la creu, un poquet á Esquerra, á la breu distancia d'uns tres ó quatre metres hi ha una sepultura, y quasi contingües á aquesta ni hi ha altrás tres, que examinarem atentament, no trovanthi res més que óssos molt mal conservats: res ni de cerámica, ni d'armes ó instruments de cap classe.</i></p> <p><i>Se veyá qu'una de las sepulturas havia estat destruida y escorcollada de pochés días, com ho demostrava la terra fresca remoguda, que no havia tingut temps de criar cap herba.</i></p> <p><i>Dúes seputures sembla qu'havían estat més de mitj destruides per la acció de les aigües. No conservavan mes que pochés óssos.</i></p> <p><i>Una sola de los quatre allí examinades se conservave ben entera, faltantli sols les lloses que servirían de tapa. Me cridà la atenció lo extraordinari gruix de la closca del cráni, que s'aproximaria á un centímetre; com també lo extraordinari macís dels óssos majors com fémur y tibia, que no dexavan sino un estret lloch pel moll, essent tan macís l'os que mes qu'una canya, semblava una branca de saüquer.</i></p> <p><i>Forma.- Aquí s'veu que per les sepultures aprofitarien les lloses que pogueren trovar, y segurament, per escassejar aquestes, allí ahont no arrivaren les lloses, hi posaren pedres de mes gruix, formant en conjunt un quadrat llargarut que pogués contenir lo cadáver ajegut.</i></p> <p><i>Tenim notícia d'altres sepultures que pensam anar examinant en temps oportú.</i></p> <p><i>Joan Segura, Pbre. Santa Coloma de Queralt, 4 de Janer de 1897."</i></p>		

	<p>L'any 1905 Mn. Segura va adreçar una interessant carta a Ferran de Querol i de Bofarull, a l'ensiem president de la llavors Societat Arqueològica Tarraconense, en la qual es feia esment a aquests enterraments:</p> <p><i>"De llavors en sa [es refereix al descobriment d'enterraments prehistòrics a les Piles que el mateix Segura va publicar] descobrirem 4 ó 5 sepultures mes d'altre tipo, ço es, una caixa de lloses forma quadrilonga ficada dintre d'una excavació d'igual forma en lo terror; ó sie una excavació quadrilonga á la mida d'un cadavre interiorment forrada de lloses al natural: dintre lo cadavre, sens cap altre objecte ni gros ni xich. Aquestes estan al terme vehí d'Aguiló, á una hora de Sta. Coloma, lloch anomenat la Creu de Barrás.</i></p> <p><i>Mon nebot mossen Esteve Puig escorcollá despres (deu fer 4 ó 5 anys) una trentena de sepultures d'igual tipo (de lloses) á 2 y 3 hores d'aquí, térmens de Bellmunt y de Montmameu. Res més que cadavres: cap objecte.</i></p> <p><i>Del mateix tipo, n'hi ha moltes dotzenes prop d'Albió y de Vallfogona de Riucorp, segons noticia de mossen Miquel Piera propietari del Balneari de Vallfogona. Jo no les so vist."</i></p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a, p.38; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; SEGURA VALLS, J. 1892; SEGURA VALLS, J. 1897c; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.</p>

NÚM.	137	IPAC:	1414	FIG. 6.184
NOM:	GUBIÀ, EL / CARRER ORFEÓ CATALÀ			
MUNICIPI:	SANTA COLOMA DE QUERALT	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Durant unes obres d'infraestructura al l'Orfeó Català de Santa Coloma, es van descobrir diferents enterraments d'època medieval, la qual cosa va dur al Servei d'Arqueologia de la Generalitat a realitzar una actuació el mes de febrer de 1988. En aquesta es van estudiar set sepultures alineades en direcció nord-sud aproximadament, a una fondària entre 1 i 1'5 m i es van documentar restes d'almenys vuit individus enterrats en decúbit supí i en direcció nord-sud. Les tombes eren desproveïdes d'aixovar i dipòsit funerari. L'enterrament consistia en una fossa excavada a l'argila i en alguns casos es cobrien de lloses. Tan sols es va poder excavar la sepultura núm. 7. L'estudi antropològic mostra la presència de set individus, cinc adults, un jove i un nounat:</p> <p>SCQ 1, dona entre 30 i 39 anys, alçada 1'53 m.</p> <p>SCQ 1a, nounat entre les restes de SCQ 1.</p> <p>SCQ 2, home d'uns 48-53 anys. Patologia, indicis de procés tumoral al crani.</p> <p>SCQ 3, dona d'uns 52 ± 12 anys. Patologia forta artrosi vertebral.</p> <p>SCQ 4, jove de sexe indeterminat, com a molt 17 anys.</p> <p>SCQ 5, home adult, entre 35 i 39 anys. Gran procés artròsic al colze esquerre que mostra hiperactivitat de l'extremitat.</p> <p>SCQ 6, home adult, alçada d'uns 1'57 m. Probable fractura epífisi proximal del peroné dret, força antiga.</p> <p>Provisionalment M. Genera va datar el conjunt en època medieval i en no estar relacionades amb cap església, es suposen de l'aljama jueva documentada entre els segles XI i XIV, terme molt difícil de confirmar. Estranya l'orientació N-S en una necròpolis jueva, per la qual cosa, pot ser més antiga.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 1414; PALAU RAFECAS, S. 1988; GENERA, M. 1990; GENERA, M.; LALUEZA, C.; GIMÉNEZ, S. 1992; LEUSSER, D. 1988; MENCHON, J. 1995aq.</p>			

NÚM.	138	IPAC:		FIG. 6.185
NOM:	COLL DE SADERN O SALADERN (SEGURA)			
MUNICIPI:	SAVALLÀ DEL COMTAT	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Tenim una referència de Mn. Piera, de la localització d'una tomba al coll de Sadern i que recullen Salvador Vilaseca i Albert Prunera. També es té notícia de tombes a Saladern, ja al terme de Conesa, que es recullen en la fitxa 116. Hi ha la possibilitat que es tracti del mateix conjunt.			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p.46; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; PIERA MARTÍ, M. 1904; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	139	IPAC:		FIG. 6.186
NOM:	TERME DE VALLCLARA			
MUNICIPI:	VALLCLARA	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Segons Salvador Vilaseca i Albert Prunera, hi ha constància de la troballa d'enterraments de cista corresponents a l'antiguitat tardana o alta edat mitjana.			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 47; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	140	IPAC:	1400	FIG. 6.187
NOM:	MOLÍ DE LA CADENA III			
MUNICIPI:	VALLFOGONA DE RIUCORB	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Segons informa l'IPAC, el 1974 es va trobar una tomba de lloses de dimensions petites, sense aixovar ni dipòsit funerari. Prop també es va trobar alguns fragments de sílex i ceràmica feta a ma.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1400; DUCH MAS, J. 1979; DUCH MAS, J. 1980; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.			

NÚM.	141	IPAC:		FIG. 6.188
NOM:	TERME DE VALLFOGONA DE RIUCORB			
MUNICIPI:	VALLFOGONA DE RIUCORB	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espluga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà). Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic			

	<p>director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p> <p>Vilaseca i Prunera, en base a Mn. Piera, esmenten la notícia de la troballa d'enterraments de lloses en diferents punts: la Font Segura, les Fonolloses, el Fonoll, del Forn de Calç, Pla de la Torre, Pla del Pou, Hort del Clos del Rector d'Albió, Planeta de l'Om, Sort del Bató, les Cadenes, Sant Pere dels Bigats (sic), camí de Santa Coloma, Coll de la Bresca, riu Seniol. Les tombes del Coll de la Bresca, camí de Saladern (Segura) i el Cap del Pla, junt a un croquis d'ubicació que no hem sabut identificar són citades sota l'epígraf de "Caixes de lloses" en un full solt manuscrit per Salvador Vilaseca que es troba a l'arxiu del MASVR.</p> <p>És interessant el comentari que ens fan Vilaseca i Prunera: <i>"Mossèn Miquel Piera, en su descripción poética del manantial medicinal de Vallfogona de Riucorb y sus aledaños, influido quizá por los hallazgos de sepulcros prehistóricos realizados por Mossèn Segura en Santa Coloma de Queralt y Les Piles, concedió mayor antigüedad a los que estamos catalogando. Excavó uno en Segura, junto al Coll de Sadern. Por su número, son notables los grupos del Coll de la Bresca y del Cap de Pla, en Vallfogona. En el llano superior de la Torra de este mismo pueblo, halláronse varios ejemplares cuyas losas se utilizaron para la construcción de acueductos."</i></p> <p>Val també la pensa repassar el què va escriure Mn. Piera: <i>"Son conegudes per coves de la Torra... al capdamunt de la vessant de la muntanya darrera de la Font. Fa uns 60 o 70 anys (en referència al 1904) que els mossos d'Esquadra van fer enrunar l'entrada perquè els lladres hi havia tancat un propietari de Vilagrasseta. Damunt de la Font hi ha un pla que hom en diu Pla de la Torra, i havia sigut habitat. S'hi ha trobat diverses destrals de basalt, del període neolític, quasi totes de dos caires. Les sepultures són tapades de terra i és un encert de trobar-les. Totes estan fetes de cap a Ponent i de peus a Orient. N'hi ha una gran extensió a la sort del Bató, Planeta de l'Om, sota l'hort clos del Rector d'Albió i al peu del camí de Santa Coloma A les Fonolloses també hi ha sepultures de lloses de pedra; en una d'elles hi van trobar objectes pertanyents al període paleolític (sic) També es troben sepultures de pedra a Sant Pere dels Bigats, a Les Cadenes, formen com tres fossars de més de cent passes cada u; es descobriren en obris rases ... Al Coll de la Bresca i al Fonoll se n'han trobat tres seccions. També se'n troben damunt del Solà de la Font de Segura, en el Pla del Pou i el del Forn de Calç dubto que hi hagi a Catalunya cap país tan ple de sepultures."</i></p> <p>L'any 1946, Vilaseca i Prunera van localitzar una nova tomba a uns 150 m a la dreta del riu Seniol. Al jaciment La Cadena II es va trobar una petita tomba de lloses i lloses procedents d'altres enterraments, segons fa constar Joan Duch.</p>
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1996a, p. 47-50; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; PIERA MARTÍ, M. 1904; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	142	IPAC:	FIG. 6.189
NOM:	ANOVÉ, L' / ANOUÉ, L' / ANOVER, L'		
MUNICIPI:	VILANOVA DE PRADES	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana		
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1974 A. Arbós presentava una comunicació sobre el món romà a la Conca durant la celebració de la XVIII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos celebrada a l'Espluga de Francolí. En el treball fa un recull de notícies tot ordenant-les per municipis.</p> <p>Quan parla de Vilanova de Prades recull l'article del canonge A. Llaveria publicat el 1917 ("Al pié de los montes de Prades") on parla de les tombes del riu Viern (cfr. fitxa 143). El tema és que Llaveria també fa l'esment de la troballa</p>		

	<p>de tombes romanes a la Nou del Gaià, una d'elles amb una llàntia romana. Aquesta cita deuria confondre a A. Arbós de manera que pensava que Viern i La Nou són el mateix jaciment: "Restes romanes a la Partida de 'La Nou?' segons el canonge Antoni Llaveria."</p> <p>El fet és que el 13.08.1974 A. Arbós va a Vilanova i pregunta per la partida de La Nou i rep com a resposta que hi ha el lloc de l'Anové, L'Anoué on havien tombes, com en altres llocs del terme municipal "amb lloses" i com també recull Mn. Llaveria, eren "dels moros."</p> <p>De fet, la toponímia a la cartografia de l'IGCC marca clarament que Viern i l'Anover són dos llocs ben diferents. El primer és a l'E, prop del terme de Vallclara, el segon és al S, cap a Prades.</p>
BIBLIOGRAFIA:	ARBÓS, A. 1983; LLAVERIA, A. 1917.

NÚM.	143	IPAC:	FIG. 6.190
NOM:	VIERN		
MUNICIPI:	VILANOVA DE PRADES	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada		
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana, andalusí		
DESCRIPCIÓ:	<p>A principis de segle Antoni Llaveria va detectar una sèrie d'enterraments "Consistentes en unas cajas formadas por lastras o piedras planas." Eren al vessant del riu Viern, altrament Francolí, a la falda d'un turonet, sense especificar més dades que ens permetin localitzar el jaciment amb una major precisió. Llaveria també fa esment que en aquest lloc hi havia restes d'època romana:</p> <p><i>"Empiezo hablando del hallazgo de unas antiguas sepulturas en el hondo valle denominado Biern, del término de Vilanova de Prades, donde tiene su nacimiento el modesto río Francolí, que desagua en nuestro mar. Son como muchas que en diversas partes se encuentran, consistentes en unas cajas formadas por lastras o piedras planas.</i></p> <p><i>Ignoro la extensión que pueda tener el periodo arqueológico que abarca este género de enterramientos; pero se me antoja que debe de ser muy grande, y participar de la edad histórica y de la prehistórica. Indudablemente se usaron en la época romana, coma lo prueba el hecho de hallarse a veces en ellas efectos o utensilios que en dicha época eran comunes. Así, en unas sepulturas descubiertas hace pocos años en las inmediaciones del pueblo de La Nou se encontró una lucerna o candileja de barro, que conservaba ahumado todavia el pico donde había ardido el pábilo. Aquel objeto era romano sin género de duda. Pero las sepulturas a que me refiero tienen seguramente una antigüedad mucho mayor. No sólo no ofrecen rastro alguno de industrias ni de arte, sinó que su situación es tal, que desde que se construyeron ha experimentado la superficie del suelo una transformación que no puede ser sino obra de muchos siglos. La multitud de ellas que aparece, deja entender que se trata de un verdadero cementerio de escasas dimensiones, con la circunstancia de que atraviesa por en medio, una torrentera, por donde han de seguir su curso natural las aguas pluviales de aquel paraje. No es presumible que los autores de la rústica necrópolis la situaran precisamente en un barranco, y barranco parece a primera vista haber debido ser siempre aquel sitio. El continuo desgaste que las lluvias van causando en el terreno, ha ido descubriendo sepulturas a uno y otro lado, tan próximas las unas a las otras, que se ve claro que en la época en que se abrieron ni había barranco ni probabilidad de que se formara.</i></p> <p><i>Hállanse al pie de un montecillo descarnado hasta descubrir por todas partes un esqueleto de peña dura, sobre el cual serpentean las retorcidas raices hasta hundirse eu las quebras de las rocas como garras enormes. Lindando con lo duro de la peña y confundiéndose con ella, aparecen las lanchas de algunos</i></p>		

	<p>enterramientos, puestas de canto, mientras que por el otro lado se les ve situadas a regular profundidad en tierra blanda. Es característica la colocación de los cadáveres, cuando menos del que tuve ocasión de examinar en una sepultura cuidadosamente desenterrada. No estaba el esqueleto tendido a la larga, sino acostado sobre el lado derecho, mirando al mediodía, y con las piernas hacia atrás. Los cráneos tienen una configuración soberbia.</p> <p>Se conoce que todos aquellos montes estuvieron primitivamente poblados de aldeas o tribus, pues se encuentran sepulturas análogas en muchos de los sitios abrigados y de tierra profunda, en los cuales fijarían sus viviendas los antiguos montañeses, por la mayor facilidad que ofrecían a su rudimentaria agricultura, y por hallarse más defendidos de la intemperie.</p> <p>Las gentes de la comarca llaman a estos enterramientos sepulturas de moros, así como apellidan obra de moro toda edificación robusta y grande, Y metafóricamente toda labor que suponga esfuerzo gigantesco. De todos los invasores que España ha tenido, solamente los moros han dejado recuerdo imborrable, que cierra para el vulgo el horizonte para la historia patria."</p> <p>El 1974 (publicada el 1983), Antoni Arbós recull la notícia de l'existència en aquesta partida de tombes de lloses, com en altres llocs del terme, i que es prenen com enterrament "dels moros." A l'arxiu del MASVR es conserva una petita nota manuscrita de Salvador Vilaseca amb la referència bibliogràfica de l'article de Llaveria.</p>
BIBLIOGRAFIA:	ARBÓS, A. 1983; LLAVERIA, A. 1917; MENCHON, J. 1996a, p. 48; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; NAVARRO PALAZÓN, J. 1985; RIU I RIU, M. 1977; ROSSELLÓ BORDOY, G. 1989; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	144	IPAC:	10151	FIG. 6.191
NOM:	CODOÇ, EL			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Segons indica la fitxa de l'IPAC, el 31.08.2009 els agents rurals van localitzar dos enterraments de lloses durant una inspecció rutinària en la zona del Codoç. Pel que indica la fitxa, eren al costat d'un vell mas que es pot correspondre a les ruïnes del Codoç. Una era a 5 metres del mas i l'altra a 10. Mesuren, entenem en el que s'ha pogut conservar o diferenciar, 70 x 40 la primera, i 105 x 95 la segona, i presentava una llosa de coberta. Sembla ser que estaven alterades.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 10151.			

NÚM.	145	IPAC:	616	FIG. 6.192
NOM:	MAS DE LA COVA			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Al marge esquerre o N del d'una fondalada existent, al peu d'un salt d'aigua i a 40 m del lloc anomenat la Cova i sota el mas del mateix nom, Vilaseca esmenta la troballa de part d'una una tomba de lloses, orientada E-W i on hi havia un adult. A uns quinze metres n'hi havia una altra d'infantil, de la qual només es conservava la llosa de coberta, d'un metre de llarg. <p>Es conserva un croquis de la troballa, de la ploma de Salvador Vilaseca, al fons documental del prehistoriador conservat al MASVR, així com un segon esquema.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 616; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	146	IPAC:	NO EN TE	FIG. 6.193
NOM:	PLA DE LES CARRETES			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Excavació arqueològica preventiva I Pla de les Carretes, a la dreta de l'ermita dels Torrents, a uns 800 m del camí que va a la TV, 7002, a Poblet.</p> <p>Es van documentar enterraments de lloses en molt mal estat. Es tracta d'un total de 5 enterraments, en els quals es van trobar 5 individus, 3 dones adultes, 1 home adult, 2 adults indeterminats i un infant. S'orienten E-W (1, 5) i NW-SE (3) i S-N (2) en decúbit supí, NE-SW (4).</p>			
BIBLIOGRAFIA:	CIURANA, J. 2015, P. 196; GONZÁLEZ, J. 2011.			

NÚM.	147	IPAC:		FIG. 6.194
NOM:	PLANES DE MONTAGUDELL			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Segons ens informa l'historiador Anton Carreras i Casanova, fa una colla d'anys va descobrir uns enterraments de caixa de lloses de pissarra en aquesta partida del terme de Vimbodí i Poblet. Estaven en força mal estat doncs eren al mig d'un camí.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	Informació d'Anton Carreras Casanovas			

NÚM.	148	IPAC:	1826	FIG. 6.195
NOM:	TOSSAL DE LES FORQUES / NEROLA			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>El Tossal de les Forques és un petit turó que es troba a la dreta de la carretera Poblet-Vilanova de Prades, davant del trencant a Castellfollit. La proximitat del lloc a la Font de Nerola fa que alguns autors les anomenin també per aquest topònim.</p> <p>L'any 1971 membre del Grup d'Investigació Espeleològica de Montblanc va documentar dues tombes de cista. Una va havia estat anteriorment per Salvador Vilaseca i l'altra- amb restes òssies- va ser oberta per persones de Valls.</p> <p>Quant a la intervenció de Salvador Vilaseca, al seu fons documental, conservat a l'arxiu del MASVR es guarda un croquis del lloc, sense especificar, però, res més.</p> <p>L'any 1983 el Servei d'Arqueologia de la Generalitat va realitzar una excavació d'urgència. La intervenció arqueològica mostra que els dos enterraments eren dipositats en un tall efectuat al terra i es formen per lloses calcàries clavades al terra i cobertes per lloses de pissarra, les quals eren falcades amb pedres. La orientació dels enterraments és la usual E-W. En un sepulcre les restes aparegueren remogudes i situades a la capçalera, i en l'altre era buit i l'estructura era incompleta, mancant les lloses de la part W. No existia aixovar ni dipòsit funerari en cap dels dos enterraments, que per altra banda es suposaven coetanis.</p> <p>L'estudi antropològic de les restes va ser realitzat per Elisenda Vives. S'hi documentaven dos individus del sexe femení, un adult, gràcil, i altre madur o senil, robust i amb artrosi. Hi ha també el peroné d'un tercer individu. L'esquelet de la dona senil mostra signes d'artrosi i problemes dentaris; l'altre té també</p>			

	artrosi a mans i peus, càries i pèrdues dentals i hipoplàsia. Suposa que havia patit un període de carestia entre els dos i tres anys de vida. També s'han documentat maternitats, possiblement set i indicis d'una forta activitat física per les insercions musculars. Una ossificació inusual a la cavitat cotoiloidea en ambdós cranis albira el parentiu proper entre els dos esquelets. Aquest jaciment es pot vincular a les troballes arqueològiques de la zona de Castellfollit, amb restes d'època romana, una torre andalusina i una zona d'extracció de plata com marca la toponímia.
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 1826; ADSERIAS, M.; MUÑOZ, J. A.; SARDÀ, M. 1989; CARRERAS CASANOVAS, A. 1984; DUPRÉ, X. 1984; MENCHON, J. 1995aw; MENCHON, J. 1996a, p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis; VIVES BALMAÑA, E. 1990, p. 78-79.

NÚM.	149	IPAC:		FIG. 6.196
NOM:	PROP DE L'AUTOPISTA			
MUNICIPI:	VIMBODÍ I POBLET	COMARCA:	CONCA DE BARBERÀ	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>A la Conca de Barberà hi ha dades de la localització d'altres conjunts funeraris. Es tracta d'enterraments localitzats als termes de Lilla, Vimbodí (prop de l'autopista), l'Espuga (Coll d'en Sègol, els Pedrols), El Fonoll, Saladern, la Cirera, Montargull, Riudeboix, Vallfogona (la Torre), Albió (camí de Savallà).</p> <p>Coneixem aquestes referències per una carpeta amb informació de tombes de lloses, consultada el 1995 al Museu Comarcal de la Conca de Barberà. Una part de la informació va ser recollida pel llavors director Maties Solé, així com Salvador Palau-Rafecas, El Galo. El 29.12.2020 varem intentar consultar aquesta carpeta, però no es conserva al Museu, per causa de les incidències que va patir aquesta institució en els darrers anys. Cap la possibilitat que l'antic director, Maties Solé, conservi encara bona part dels materials originals.</p> <p>L'any 1995 varem poder fer una fotocòpia del croquis d'ubicació de la prospecció que va fer el Museu Comarcal el 17 d'agost de 1989, on es marquen dos punts d'enterraments medievals. El núm. 1 es pot correspondre al de les Planes de Montargudell (cfr. fitxa 145) mentre que el número 3 són els propers a l'autopista.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	MASSÓ, J. 1996b; MENCHON, J. 1996a: p. 50; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995.			

Comarca del Priorat (Fig. 6.197).

NÚM.	150	IPAC:	2339	FIG. 6.198
NOM:	BARRANC DELS LLADRES / MAS D'EN LLUC			
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Segons Vilaseca i Prunera es situa al marge dret del barranc d'aquest nom, a un quilòmetre a ponent del Mas d'en Lluc, tocant un camí dalt d'un turó de margues de colors a uns 8 metres del pal 148 de la companyia d'electricitat, en un punt enlairat. Va ser traslladada al Museu de Reus i es va reconstruir al jardí del museu Prim-Rull, però als anys vuitanta del segle XX es va desmuntar.</p> <p>Entre les notes de Salvador Vilaseca conservades a l'arxiu del MASVR hi ha un full solt referent a aquesta tomba, amb un croquis de la mateixa. A l'encapçalament ens diu "A 1 km al W de Mas del Lluc (marge dret del barranc dels Lladres)."</p>			

	<p>Segons el croquis, es tractaria d'un enterrament de lloses orientat E-W, amb capçalera a ponent, del qual es conservava la llosa del cap de 40 cm de llarg per 30 d'alt, una del costat N, de 25 centímetres per 40 d'alt, i una de la part inferior del costat S, de 60 cm de llarg per 25 d'alt. També es conserven dues còpies fotogràfiques d'aquesta tomba, amb la coberta extreta i l'esquelet encara in situ.</p> <p>En un altre full solt, en una de les cares hi ha el detall de la situació de la tomba en referència la carretera de Cornudella a Albarca i al pal de la companyia elèctrica que menciona en el text. Al revers hi ha un segon croquis de la tomba, aquesta vegada sense acotar, i al seu costat el d'una tomba a Siurana i la seva ubicació.</p> <p>En aquesta zona es coneixen diverses cistes medievals orientades NW-SE.</p> <p>L'any 1936 Vilaseca les esmenta i comenta que en una d'elles va aparèixer una "<i>destral de pedra, probablement serpentina</i>" la qual formava part de la col·lecció Massot del Museu Arqueològic de Barcelona. Es tractarien d'enterraments de caixa de lloses o cistes. Preguntat al Museu Arqueològic de Catalunya per si es conserva aquesta peça, se'ns informa que no apareix als inventaris.</p> <p>Per Margarida Genera, en aquesta zona es van trobar tres tombes de caixes de lloses sense materials, només amb restes humanes molt malmeses. Les tres farien 70 cm d'ample. La primera és a uns 300 metres del mas d'en Lluc. La segona era al marge dret del barranc dels Lladres a 1 km del mas i una tercer també a un quilòmetre. La primera i la darrera eren orientades a l'W i E.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 2339; GENERA, M. 1991, p. 84; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S. 1936, p 28-33, fig. 28; VILASECA ANGUERA, S. 1953b, p.131; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.

NÚM.	151	IPAC:		FIG. 6.199
NOM:	PALAU, EL / MAS DEL PALAU			
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Vilaseca i Prunera documenten una tomba en aquesta partida a un quilòmetre a l'W d'Albarca. Es troba en un terreny propietat de Josep Maria de Cal Magí. Era al fons d'una vall entre Albarca i la carretera d'Ulldemolins.</p> <p>L'any 1949 es va documentar part d'un enterrament de lloses. De les breus descripcions dels autors que ens en donen notícia es desprèn que es trobava orientada amb la capçalera a l'W i els peus a l'E.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	152	IPAC:	18128	FIG. 6.200
NOM:	PRADA DE LA GUINEU / PARADA DE LA GUINEU			
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Es coneix com Prada o Parada de la Guineu una partida als peus del turonet on es troba el poble d'Albarca. Tot just entrar a la pista d'accés al poble neix un camí de carro en direcció W. A uns cent metres s'ha de deixar el camí i continuar a peu en direcció SW travessant els camps de conreu mig abandonats i just sota la boscúria s'observa una roca entre els pins en la qual ja es veuen les tombes.</p> <p>Aquí localitzen quatre tombes excavades a la roca i una cinquena a mig retallar.</p>			

	<p>La necròpolis es troba a la vessant obaga de la muntanya en un fort pendent, quedant doncs una part amb un fort desnivell. El conjunt s'adapta per força a la topografia i petitesse del lloc. Els anys 1982 i 1983 van ser objecte d'estudi per part d'un equip d'arqueòlegs dirigit per Joan F. Cabestany i Fort amb la participació de Jaume Massó, Mn. Antoni Roquer, Manel Magriñà, Elena Virgili i Núria Fabra. S'han citat en l'inventari que l'any 1982 van publicar J. Bolòs i M. Pagès.</p> <p>La primera és una tomba bisoma de tipus antropomorf. La capçalera és de tipus rectangular -tipus 2 d'Ollich en la qual l'espai pels dos enterrats era separat en un sobreaixecament vertical al cap, de la manera que diferencia dues capçaleres bessones. Els peus són arrodonits. Mesura 1'80 m de llarg, per 0'78 m d'amplada a la capçalera i 0'52 m als peus. Esta orientada amb la capçalera a l'W i els peus a l'E. S'observa l'encaix de la coberta, força erosionat.</p> <p>La segona és una tomba de capçalera rectangular -tipus 2 d'Ollich- i peus lleugerament arrodonits. Al capçal, sobre el fons, hi ha ressalt d'uns centímetres a l'alçada, delimitant una capçalera semicircular tot donant-li un caire antropomorf. Té una llargada de 1'89 m, 0,45 m d'amplada a la capçalera i 0'39 m als peus. Està orientada amb la capçalera a l'W i els peus a l'E. S'observa l'encaix de la coberta.</p> <p>La tercera és del mateix tipus que l'anterior, encara que no hi ha cap diferenciació de la capçalera i té un peu més irregular i arrodonit. Mesura 1'85 m de llargada màxima, 0'45 m d'amplada. Esta orientada amb la capçalera al N i els peus al S.</p> <p>La quarta és una tomba orientada amb capçalera al N i peus al S. Tipològicament té el cap i els peus de tipus quadrat. Té una longitud de 1'82 m, una amplada a la capçalera de 0'45 m i als peus de 0'42 m. El cinquè, si es pot anomenar així, és tan sol un retall, de la capçalera i costat esquerre, a la roca orientat N-S i que interpretem com una tomba que tot just s'ha començat a cisellar.</p> <p>Crida força l'atenció les característiques de l'indret, a l'obaga, sobre una roca i en un fort pendent de la muntanya. La presència en un lloc preeminent de la sepultura bisoma núm. 1, al seu costat gairebé paral·lela la 2, i al seu voltant els altres enterraments és una altre element a tenir en compte. La tomba 1 és en el lloc principal de la roca i junt al núm. 2 són els únics orientats E-W, adaptant-se els altres a l'orografia. És també significatiu que són les tombes 1 i 2 les que presenten diferenciació a la capçalera. S'observa també, a la carena de la roca, uns petits encaixos que podrien ser, potser, per fixar alguna mena de tancament al conjunt funerari.</p> <p>Coneixem un paral·lel de tomba doble excavada a la Granadella. Podríem dir que es tracta d'un conjunt d'enterraments de tipologia rectangular, que s'ha suposat anterior a l'antropomorfa, havent dos casos, tombes 1 i 2, que poden enllaçar amb aquest segon tipus, la qual cosa podria dur-nos a interpretar-les com el pont entre ambdós.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 18128; BIARNÉS, C. 1978; BOLÒS, J.; ESQUERDA, M.; GALLART, J. 1985; BOLÒS, J.; PAGÈS, M. 1982; MASSÓ, J. 1984a; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 1995y; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; OLLICH, I. 1982.

NÚM.	153	IPAC:	FIG. 6.201
NOM:	SIURANA		
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada, andalusí		
CRONOLOGIA:	alta edat mitjana, andalusí		
DESCRIPCIÓ:	A l'W del cingle on se situa el poble Siurana, passada la plaça de l'església i la		

	<p>Creu s'arriba a l'esperó W d'un altià amb sitges tallades a la roca, que ens fan pensar que es tracta d'un espai ocupat en el període andalusí. En aquest s'observen dues tombes excavades a la roca.</p> <p>La primera es localitza a la vessant SW de l'esperó. Es caracteritza per ser una tomba tallada parcialment a la roca, orientada NE-SW. Fa 1'10 metres de llargada per una amplada màxima de 0'45 presentant el costat NE excavat a la roca. La seva profunditat màxima conservada és de 8 cm.</p> <p>Tipològicament es podria agrupar en el grup de les sepultures en forma de banyera, amb cap i peus arrodonits i perfil recte i pla. Seguint els esquemes realitzats per Ollich seria una tomba de cap tipus 1, fons arrodonit i perfil tipus 1. La inexistència d'una part de les parets de la tomba apunta a dues possibilitats, la primera és que es tracta d'una tomba de tipus mixt, en part tallada a la roca, i en part en cista, i la segona que es tracti d'una tomba no acabada o que la roca hagi estat posteriorment trencada o tallada. Les mides apunten a que ens trobem davant d'un enterrament infantil.</p> <p>La segona tomba es troba a la banda NE de l'esperó, al peu d'un petit cingle. Orientada E-W té forma de sepultura de banyera del tipus c de la classificació de Bolòs-Pagès; de cap tipus 1, fons arrodonit i perfil tipus 1 i seguim els paràmetres d'Ollich. Mesura 1,90 metres de llarg per 0'44 d'amplada màxima.</p>
BIBLIOGRAFIA:	BOLÒS, J.; PAGÈS, M. 1982; MENCHON, J, 1998b; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; OLLICH, I. 1982.

NÚM.	154	IPAC:		FIG. 6.202
NOM:	SIURANA, PROP DE			
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Vilaseca i Prunera ens donen notícia de la localització d'una altra tomba de lloses: <i>"En el antiguo término de Siurana, agregado actualmente de Cornudella, se halló, según nos comunicaron hace unos treinta y cinco años unos labradores de aquel lugar, una caja de losas al pie del acantilado al lado de Cornudella, que contenía únicamente los restos del muerto y se distinguía por la disposición de la cubierta a dos vertientes, formada por dos losas unidas a lo largo del sepulcro."</i></p> <p>A l'arxiu del MASVR (carpeta del fons S. Vilaseca sobre tombes de lloses) hi ha una nota manuscrita de Vilaseca. Hi llegim: <i>"Caixa de lloses de Siurana. Uns pagesos del poble la descobriren al peu del cingle, per la part de Cornudella, amb restes humanes (sense objectes). Dues lloses de 'calisa tova'" formant esquena d'ase o diedre": (dibuix) (com en 1920).</i>" L'esquema de la tomba ens mostra que es tractava d'un enterrament a doble vessant.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J, 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	155	IPAC:		FIG. 6.203
NOM:	UBICACIÓ NO PRECISADA			
MUNICIPI:	CORNUDELLA DE MONTSANT	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Malgrat que Vilaseca i Prunera situen aquest enterrament de lloses al terme de Cornudella, no encerten a fitar-la exactament. Ens diuen que és una tomba <i>"no megalítica,"</i> i hem de suposar que es tracta d'una cista o sepultura de lloses orientada E-W tota manera hom li relaciona un braçalet de peduncle de l'antiga</p>			

	col·lecció Massot i Palmers de Barcelona. Caldria saber realment les característiques i cronologia de la peça Sembla ser que la col·lecció Massot i Palmers va anar a parar al Museu d'Arqueologia de Catalunya, però se'ns informa des d'allí que no hi ha cap peça registrada com procedent de Cornudella de Montsant.
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.

NÚM.	156	IPAC:	2395	FIG. 6.204
NOM:	MAS GRAN			
MUNICIPI:	MARÇA	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	L'IPAC informa que als voltants del Mas Gran, i entre aquest i la carretera, i a 200 m al sud del mas i al peu de l'obaga es va una sèrie de tombes obertes al gres. Van apareixen en replanar els terrenys per replantar vinya. Salvador Vilaseca en va rebre referències indirectes. En aquesta zona el prehistoriador reusenc localitza indústria lítica i ceràmica prehistòrica. Durant la redacció de la Carta Arqueològica, el 1987, no es va localitzar cap enterrament, com tampoc en la darrera revisió.			
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 2395; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S. 1936.			

NÚM.	157	IPAC:		FIG. 6.205
NOM:	MAS DE LES PUCES			
MUNICIPI:	EL MOLAR	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Segons les indicacions de Vilaseca i Prunera, es situa davant de la Casa Gran, propietat de la família Vernet, a la dreta del riu Siurana, al terme del Molar. A principis del segle XX van aparèixer tres o quatre tombes. Posteriorment, l'any 1956 les tasques de conreu en van descobrir deu o dotze més. Per les dades aportades pels autors, podem dir que es tracta d'enterraments de cista de lloses de pedra sorrenca vermella i pissarra. A l'arxiu del MASVR hi ha una nota manuscrita de Salvador Vilaseca que aprofita un boci de sobre de correus amb mata-segells de 1956. El text diu: "Molar, mas de las Pucos 3 o 4 caixes de lloses fa uns 50 a(nys). 10 ó 12 1956, en un radi de 10 m. Tractor, destruïts ossos sols quars i llenques d'arenisques i algunes pissarra. A l'altra costat del riu. Placido (?). De 10 cm de gruix o c de 30 a 50 cm diam. màx."			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	158	IPAC:	2449	FIG. 6.206
NOM:	MAS DEL TANCAT			
MUNICIPI:	MORERA DE MONTSANT, LA	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	L'any 1983, durant un moviment de terres al mas del Tancat es va descobrir un enterrament. Assabentat el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya, es va realitzar una intervenció arqueològica d'urgència dirigida per Xavier Dupré i			

	<p>Rosó Vilardell.</p> <p>La tomba es va trobar el costat del barranc d'Escaladei, al peu del Montsant. Les coordenades són 41° 14' 53" N i 0° 47' 12" E. Tot i que en arribar els tècnics l'enterrament estava ja remogut, es va recuperar els materials arqueològics i antropològics i es va realitzar l'estudi de la tomba.</p> <p>Es tracta d'una cista de lloses de pissarra, de 1,65 m de llarg, 0,50 metres d'amplada màxima i 0,45 d'alçada. El llit està cobert amb lloses, així com els quatre costats de l'enterrament. A l'exterior de l'enterrament es van trobar restes d'un individu i a l'exterior, just a l'angle N, es van trobar diversos fragments de ceràmica d'una gran gerra ovalada amb cordó i impressions. Sembla ser que al voltant es van trobar diferents fragments de sílex, dels quals només un era treballat, una rascadora marginal lateral.</p> <p>Els excavadors, si bé palesen l'estranyesa del tipus d'enterrament i l'associació d'aquests materials -que recordem-ho no es van trobar dins la caixa i per tant poden estar en posició secundària- defensen el seu caràcter prehistòric i ens diuen que <i>"ens trobem davant, o bé d'una perduració de les tradicions de la cultura dels sepulcres de fossa, o bé d'uns exemples de subcultures locals -mal conegudes- que caldrà estudiar de nou."</i></p> <p>L'estudi antropològic realitzat per E. Vives indica que la persona enterrada era una dona d'edat madura (40-50 anys), alçada mitjana (1'50 a 1'55 m), mesocèfala i ortocrani, amb esquelet robust de tipus mediterrani i amb patologies com artrosi vertebral, sacralització de la còccix i ròtula bipartita.</p>
BIBLIOGRAFIA:	IPAC 2449; DUPRÉ, X.; VILARDELL, R. 1985; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VIVES BALMAÑA, E. 1985.

NÚM.	159	IPAC:		FIG. 6.207
NOM:	POBOLEDA			
MUNICIPI:	POBOLEDA	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Segons Salvador Vilaseca i Albert Prunera es va localitzar al sud del poble de Poboleda, sense especificar altres dades. Recullen una informació de 1920 en la qual s'explica que es va descobrir un sepulcre de lloses força grolleres dins del qual havia un esquelet que duia un anell en un dit de la mà.</p> <p>Es conserva una nota manuscrita de Salvador Vilaseca a l'arxiu del MASVR. Es tracta d'un bocí paper sense datar, on llegim: <i>"Caixa de lloses de Poboleda. Francesc Picamill, la descobrí al S. Del poble. Un anell al dit de l'esquelet (com en 1920)."</i></p> <p>Sembla que es tracti d'un altre enterrament, en donar-se la comparació amb la troballa de 1920.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, 1966bis.			

NÚM.	160	IPAC:	14619	FIG. 6.208
NOM:	COVETA DE L'HEURA			
MUNICIPI:	ULLDEMOLINS	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Enterraments en una cova o balma			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	La Coveta de l'Heura es troba al terme d'Ulldemolins va ser buidada el 1938 quan els propietaris la van preparar com a refugi per la Guerra Civil. Posteriorment va ser excavada per S. Vilaseca Prunera entre 1948 i 1949. El			

	<p>2001 va ser estudiada per M. Pedro en el marc d'un projecte dedicat a l'estudi d'estructures paradolmèniques al NE peninsular. Posteriorment, l'equip de la Universitat de Lleida liderat per Núria Rafel ha tornat a fixar-se en aquest conjunt en el marc d'un projecte d'estudi sobre mineria prehistòrica.</p> <p>Es defineix com una cavitat paradolmènica amb una llarga ocupació. Primer de tot va funcionar com a taller de sílex foliàcies i espai habitat. A mitjan del tercer mil·lenni cal BC es documenta una nova ocupació que consisteix en el seu ús com zona funerària col·lectiva i com a taller de metall en base a la troballa de bocins de mineral i restes de fosa.</p> <p>Les anàlisis de ¹⁴C en tres mostres d'os humà han donat la sorpresa, doncs dues d'elles porten als segles VII-X cal AD, i l'altra és del tercer mil·lenni (2618-2491 cal BC, cosa que lliga amb la cronologia proposada pels materials: calcolític recent.</p> <p>Quant a les cronologies medievals, una (Beta 299206) es fixa entre el 612 i el 651 cal AD (a 1σ i al 100% de probabilitats), i l'altra (Beta 299207) proporciona una cronologia de 771-903 cal AD (a 2σ i al 84,8% de possibilitats) o de 918-964 cal AD (a 2σ i al 15,1% de possibilitats). Ens trobem doncs amb dos moments d'enterrament, un a les darreries de l'època visigoda i l'altre ja en època andalusina.</p> <p>Ara bé, les característiques de la intervenció arqueològica duta a terme al mitjan segle XX, si es pot definir com així, no són òptimes per poder definir una estratigrafia ni tampoc per saber res més dels tipus d'enterraments als quals associar els ossos humans esmentats. Cal doncs ser prudents per estudiar aquesta interessant troballa. El cert és però, que ens esta dient que sigui de manera casual, o potser més aviat de manera iterativa un espai funerari clarament prehistòric torna a tenir aquesta funció entre els segles VII i X, és a dir entre la fi de l'antiguitat tardana i època califal.</p> <p>Quant als materials ceràmics, si bé l'aparença dels mateixos, porta a pensar en la seva datació prehistòrica, caldria veure analíticament si és així, i el mateix amb les evidències de fosa. Si les datacions radiocarbòniques ens han donat aquesta sorpresa en els enterraments, pot passar el mateix amb altres elements de cultura material.</p>
BIBLIOGRAFIA:	VILASECA ANGUERA, S. 1952c; RAFEL N.; MONTERO I.; SORIANO I.; DELGADO-RAACK S. 2016; RAFEL, N.; MONTERO, I.; SORIANO, I.; DELGADO, S. 2016; MONJO, M.; MONTERO, I.; RAFEL, N. 2020; PEDRO, M. 2001.

NÚM.	161	IPAC:		FIG. 6.209
NOM:	SOLANA DEL BEPO			
MUNICIPI:	ULLDEMOLINS	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	Prop del punt quilomètric 4 de la carretera a Vilanova de Prades, en una propietat de Josep Segrià, es van documentar dos enterraments al costat dret d'una barrancada que va al riu de Prades. Les notícies aportades per Vilaseca i Prunera no especifiquen la situació de la necròpolis, tan sols esmenten que es troba al terme d'Ulldemolins. Es tracta de tombes de lloses.			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J.; TOSÉS, T. 1995; VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966.			

NÚM.	162	IPAC:		FIG. 6.210
NOM:	TORMO DEL FRARE, LO / TORMO, LO			
MUNICIPI:	LA VILELLA ALTA	COMARCA:	PRIORAT	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			

CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana
DESCRIPCIÓ:	<p>Prop del mas del Tancat de la Morera de Montsant hi ha un torm o gran roca del Muschelkalk orientada a migjorn, que es coneix com Lo Tormo o Lo Tormo del Frare. La llegenda diu que aquí va viure un frare o un anacoreta, com seria d'esperar pel nom.</p> <p>La roca és un promontori aïllat en una vessant a uns 50 m del barranc de la Font de l'Àliga. En la roca vermella hi ha treballats diversos nivells d'ocupació humana. A la zona inferior hi ha una balma d'uns 8 o 10 metres de llarg que segons E. Miquel al llarg del temps ha funcionat com habitatge, espai per magatzem d'eines etc Al sostre d'aquesta bauma hi ha uns encaixos per biga per subjectar un trespol i un regueró per conduir aigües pluvial, així com marques de l'acció de fum.</p> <p>Al costat oposat, tot seguint E. Miquel hi ha unes incisions a la roca que hom havia pres com un rellotge de sol, hipòtesi força improbable per ser al NE. Al costat hi ha un canaló a la roca que ve de dalt de la roca associada a uns esglaons.</p> <p>En un segon nivell hi ha una sèrie de graons i dalt de tot, al pla de la roca tres cavitats que s'han pres com a funeràries, tot i que en dubtem d'una d'elles.</p> <p>En el punt més alt hi ha un buidatge a la roca, orientat E-W que fa 2'70 de llarg per 1'50 d'ample i al costat un segon de 3'10 per 1'20 orientat E-W tot i que una mica desplaçat respecte al N magnètic. Els podem interpretar com la preparació de l'espai per enterraments o més aviat per les dimensions, per dipòsits d'aigua pluvial més quan s'associen al que podem prendre com reguerons.</p> <p>Més a l'est hi ha dos treballs més a la roca. El primer, de planta oval fa 0'75 per 0'40 metres orientat NW-SE, i més cap al sud un altre espai de planta rectangular, de 2'80 per 1'40 orientada NE-SW, de funció indeterminada.</p> <p>Cap al sud, davant de les escales cisellades a la roca, una possible tomba de planta antropomorfa tot i que molt desgastada, de 2'57 m de llarg per 0'45 d'ample. orientada E-W. I més cap a l'est, prop del cingle, una altra tomba, gairebé de banyera, però molt malmesa, de 2'50 m de llarg per uns 90 cm d'ample i orientada NW-SE.</p> <p>Finalment, una altre forat gairebé quadrangular al costat E, també sobre el cingle, però interpretable com un dipòsit.</p> <p>Es fa força complicat poder establir l'adscripció real d'aquests treballs a la roca, més quan hi ha reguerons oberts que poden ser o no coetanis, a la qual cosa s'ha de sumar la important erosió que provoca la matriu sorrenca de la roca. Tan sols una intervenció arqueològica en els espais de les balmes, i ja veuríem que surt realment, pot aclarir la datació d'aquest conjunt que en principi es pot fixar entre l'antiguitat tardana i la conquesta feudal.</p> <p>Sota, hi ha una fornícula d'uns 1.65 d'alt per 2.10 d'ample i 1 metre de fons força desfigurada per l'erosió que ha esborrat qualsevol rastre d'acció antròpica, i un regueró que l'envolta. A banda d'aquesta n'hi ha més i de dimensions menors, així com alguna balma, tot en dos nivells intermedis en referència a la balma inferior. Per E. Miquel en destaca una al N. Està tancada per un mur de pedra seca i morter, amb un accés i una finestreta. Fa 8 m de llarg i entre 1 i 2 d'ample per 1 d'alt. A sobre, els corresponents canalons de drenatge.</p> <p>Dins, seguint E. Miquel, hi ha un seguit de creus cisellades a la roca, amb un total de 5: 3 llatines i 2 gregues. També n'apareixen en altres punts del torm.</p>
BIBLIOGRAFIA:	MIQUEL SOLSONA, E. 2011, p. 47-53.

COMARCA DEL TARRAGONÈS (Fig. 6.211).

NÚM.	163	IPAC:		FIG. 6.212
NOM:	CIUTAT DE REPÒS I DE VACANCES / CIUTAT RESIDENCIAL			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	antiguitat tardana a alta edat mitjana			
DESCRIPCIÓ:	<p>L'any 1994, durant uns rebaixos de terres a la Ciutat de Repòs de Tarragona, es van localitzar restes funeràries. La troballa va provocar una breu intervenció arqueològica dirigida per Josep Maria Puche, en la qual es van detectar tres enterraments de fossa oberta al tapàs i coberta de lloses de pedra.</p> <p>El primer enterrament es va trobar molt malmès i s'hi van localitzar restes de dos individus. La fossa era de planta rectangular amb encaix per la coberta. Del segon tan sols es va localitzar un angle de la fossa i una de les lloses de la coberta. El tercer es va poder estudiar correctament i es va poder veure que era de planta rectangular amb cantons arrodonits, amb encaix de la coberta. Dins es va trobar un individu en decúbit supí.</p> <p>Els tres enterraments estaven orientats gairebé N-S i no es va localitzar aixovar o dipòsit funerari, excepte a la tomba segona, on es va trobar una moneda en molt mal estat.</p>			
BIBLIOGRAFIA:	MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J.; TOSÉS, T. 1995; PUCHE, J. M. 1994.			

NÚM.	164	IPAC:	15527	FIG. 6.213
NOM:	MAS RIMBAU- MAS MALLOL			
MUNICIPI:	TARRAGONA	COMARCA:	TARRAGONÈS	
DEFINICIÓ:	Necròpolis aïllada			
CRONOLOGIA:	baix imperi a antiguitat tardana			
DESCRIPCIÓ:	<p>Hem inclòs el conjunt funerari de Mas Rimbau-Mas Mallol doncs si bé es pot interpretar com una necròpolis suburbana de l'antiguitat tardana, la seva ubicació fora de la ciutat i a una certa distància, a més d'un seguit de característiques que seguidament s'explicaran, li donen una significació important. A més pot servir de referent en l'estudi de la transició del món funerari antic al medieval.</p> <p>Ens trobem amb una zona funerària que semblen trencar el clàssic binomi via romana-necròpolis i l'innovador església funerària o cementirial i cementiri. És el cas de Mas Rimbau-Mas Mallol, a uns 900 metres en via recta de la Part Alta de Tarragona. Per arribar-hi des d'aquí s'havia de creuar una gran tàlveg corresponent al barranc de Sant Pere-Terres Cavades, amb un important desnivell. A més pel que sabem, per aquesta zona no hi ha traces de vies romanes d'importància com es veu en altres punts de la ciutat, per on passava la <i>via Augusta</i> o la <i>d'Asturica Augusta</i>. El grup funerari, a més no es troba al peu del turó de Sant Pere, sinó en el vessant sud-oest.</p> <p>Al llarg de la dècada dels noranta del segle passat es van desenvolupar una sèrie d'excavacions arqueològiques motivades per diferents fases d'urbanització i construcció d'habitatges. Això va comportar la localització d'una àmplia zona funerària amb al voltant de cinc-cents enterraments excavats. Es data entre els segles III i VII . La necròpolis ha estat objecte de diferents publicacions parcials, i seria de desitjar un estudi global del conjunt, tant de les restes antropològiques com de la seva distribució espacial, tipologies, etc.</p> <p>En primer lloc crida l'atenció l'escassa o nul·la superposició d'enterraments. L'explicació es deu al fet de ser una zona funerària en àrea oberta i sense vinculació especial a una via o un edifici funerari de referència. És més, sembla haver-hi un desenvolupament horitzontal, en sentit d'est a oest.</p>			

	<p>Efectivament, a la part més oriental les tombes són principalment fosses de planta recta i extrems arrodonits és a dir de tipus banyera. Estan obertes directament en terreny i s'orienten principalment SW-NE. Es cobreixen de <i>tegulae</i> en posició plana. Els cossos es dipositen en decúbit supí. Hi ha sis casos d'orientació "anòmala" que corresponen a taüts de fusta amb dipòsit funerari, datats al segle III. A més es documenten fosses amb àmfores, datades entre els segles III i V.</p> <p>Remolà, al seu estudi de les àmfores tarragonines apunta que en aquesta zona hi ha un 27'69% de tombes de <i>tegulae</i> (36 casos) i un 26'5% d'àmfora (34), un 6'15 de coberta de lloses (8), 2'30% de coberta mixta de <i>tegulae</i> i lloses (3), un 2'30% de taüts de fusta (3), un sarcòfag (0'76%) i 45 de tipus indeterminat (34'61%).</p> <p>Els tipus amfòrics són bàsicament d'origen indeterminat. Els identificats es daten entre els segles III i IV. Quant als africans, són de dimensions mitjanes per la qual cosa permeten el seu reciclatge com a contenidor funerari s'identifica el tipus Keay IV i Keay V. De procedència oriental, un exemplar de LRA 4.</p> <p>Cap a l'oest, la tipologia dels enterraments és principalment la fossa simple coberta amb lloses irregulars, i alguns casos d'àmfora oriental datable entre els segles VI-VII. Es compta amb 104 tombes amb coberta de lloses (42'97%), 21 amb coberta de <i>tegulae</i> (8'67), 10 de coberta mixta combinant els dos tipus (4'13%), 3 taüts de fusta (1'23 %), 2 àmfores (0'82%), 1 caixa de lloses (0'41%) i 101 indeterminats (41'73%). Els individus amfòrics són dels segles VI-VII: LRA 1 tardana, i LRA 4 c tipus Cisterna de Samos / Keay LXVII que es van utilitzar per tombes infantils. Tots dos són de procedència oriental: la primera de la zona de Cilícia-nord de Síria, i la segona de l'Egeu-Àsia Menor. Com dipòsits funeraris, la deposició d'algun ungüentari i un ou de gallinàcia als peus d'una de les tombes. En un dels enterraments localitzats en aquesta zona (any 1997) es va trobar el grafit d'una menorà.</p> <p>Aquesta tomba és una caixa de blocs de pedra tallada, amb un cert aspecte antropomorf o trapezoïdal en mostrar un èntasi a l'altura de les espatlles. En el seu interior hi havia una dona que possiblement va ser amortallat donada la connexió anatòmica de les extremitats. Es va dipositar directament al fons de la tomba. No es va documentar ni aixovar ni dipòsit funerari.</p> <p>La llosa que cobria la capçalera de la tomba és una peça de roca sedimentària coneguda localment com pedra d'Alcover. A la cara que donava a l'interior de la fossa s'havia incís 1 menorà, fet que ha cridat l'atenció dels investigadors. Per J. Casanovas "és com si algun ca en el darrer moment hagués volgut deixar constància amb vista al futur que el difunt era un jueu."</p> <p>Ja fora de context es van documentar diversos fragments d'una inscripció funerària datada a partir del segle V cisellada en una placa de calcària grisa local, coneguda com llisos. Lamentablement ha arribat mutilada i fragmentada. Les dimensions conservades són 46 x 16'5 x 5 a 5'5 cm. La restitució epigràfica que ofereix Niquet és la que segueix: <i>Memoria / be(ne) m(erentis) p(atris?) Samueli / [- - -]Cosimi</i> [Traducció: Tomba (construïda) que es mereixien els pares Samuel (- - -) Còsim (?)].</p> <p>En canvi el CIL 2 supl. XIV ofereix una altra lectura (CIL II² supl. 14 núm. 2230): <i>Memoria / Remp(itis) (i. e. rabii) Samueli / [- - -] Cosimi</i> [Traducció: Tomba del rabí Samuel (- - -) Còsim].</p> <p>L'ús del substantiu <i>memoria</i> fa pensar en un enterrament construït, potser un mausoleu, cosa que quadraria amb el fet que la inscripció és una làpida per a ser incrustada o encaixada en una construcció funerària de certes dimensions.</p>
BIBLIOGRAFIA:	<p>IPAC 15527; CIL II 2 supl. XIV, núm. 2230; CIL II 2 supl. XIV núm. 2231; ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLÀ, J. A. 2000; ARBELOA, J. V. M. 1982-83; BEA, D.; CARILLA, A.; VILASECA CANALS, A. 1999; BEA, D.; NAVARRO, S.; GONZALEZ, A. 2015, p. 67; BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000;</p>

	BENET ARQUÉ, C.; FÀBREGA, X.; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1992; BERGES, M. 1969-70b; BOSCH PUCHE, F.; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 1999-2000; CASANOVAS MIRÓ, J. 2013; CIURANA, J. 2011, 189-201; CIURANA, J. 2013; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1997b; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1995; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999; MENCHON, J. 1998b; MENCHON, J. 2000d; MENCHON, J. 2006; MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J. 2015d; MENCHON, J.; RAMOS, LI. 1995b; MENCHON, J.; SERRANO, M. en premsa a; MENCHON, J.; TOSES, T. 1995; REMOLÀ, J. A. <i>et alii</i> 1994.
--	---

6.5 CONSIDERACIONS SOBRE ELS CONJUNTS FUNERARIS

6.5.1 L'origen de la informació

Del total de 164 conjunts funeraris que analitzem en aquest capítol cal primer de tot parlar de la qualitat de la informació. Per aquesta causa podem diferenciar les següents casuístiques:

Notícies procedents de troballes no intencionals

Generalment ens trobem amb dades sobre troballes casuals, fins i tot destruccions en un espai concret les quals van provocar la curiositat, l'interès o l'enuig d'estudiosos locals, periodistes etc. En els millors dels casos arriben a oïdes d'investigadors formats que en donen notícia o les estudien amb els mitjans que poden segons les circumstàncies. El cas més clar són l'aparició d'enterraments d'inhumació de tipologia romana –*tegulae*, àmfora- i de les tombes de lloses que van estudiar S. Vilaseca i A. Prunera gràcies a la xarxa d'informadors locals. Són també d'interès les dades procedents de les fitxes de la Carta Arqueològica, fruit d'aquestes situacions atzaroses.¹⁴⁸²

Hem d'apuntar que en un alt percentatge no s'han conservat les restes dels contenidors, ni tampoc dels inhumats, o dels aixovars i dipòsits rituals (**Fig. 6.214**).

Notícies procedents d'excavacions antigues i no professionals

Un segon lot es conforma per excavacions realitzades per *amateurs* que amb la metodologia utilitzada en el seu moment van poder documentar amb major o menor fortuna l'existència d'enterraments en un lloc concret.

Sumem les excavacions realitzades d'antic per persones sense la corresponent titulació acadèmica però amb coneixements propis del moment per enfrontar-se amb una intervenció en el temps que els va tocar viure. Tindrem per exemple Pere Rius, Salvador Vilaseca o José Sánchez Real. Van realitzar com bonament van poder les actuacions de manera és o menys endreçada i documentaren les troballes amb gràfics, plànols, fotografies etc. Això permet actualment tenir una aproximació a cada jaciment, tot i que desigual segons el cas. De tota manera, les carències no es poden

¹⁴⁸² Per facilitar la lectura, si això és factible, evitarem en la mesura del possible donar les referències bibliogràfiques de les necròpolis que estudiem excepte en casos molt necessaris. També evitarem donar el número d'inventari per la mateixa raó. Ambdues referències s'utilitzen en les descripcions, base de dades i complements cartogràfics, però.

obviar, com per exemple la conservació escassa o nul·la dels materials, especialment les restes òssies (Fig. 6.215).

Notícies procedents d'excavacions d'urgència o preventives

Ens hem de referir a les intervencions realitzades especialment a partir dels anys 80 del segle XX en les quals ja hi ha una correcta aplicació –esperem que així sigui en tots els casos- del registre estratigràfic així com de la documentació planimètrica, gràfica i fotogràfica pertinent.

És doncs la plasmació tècnico-científica del progrés de la legislació protectora del patrimoni arqueològic. És paral·lela a la professionalització de les funcions de l'arqueòleg, que passa dels àmbits museístics, acadèmics, l'associacionisme i l'amateurisme, a la seva progressiva implantació en els departaments administratius de les diputacions,¹⁴⁸³ ajuntaments i comunitats autònomes i poc després l'estabilització de professionals en lliure exercici i empreses de serveis dedicades al Patrimoni.

Val a dir que en la majoria de casos -per no dir tots- no es compta amb una excavació completa tant en extensió com de la totalitat de la seqüència estratigràfica: són actuacions bàsicament preventives (anteriorment conegudes com urgències) on s'ha excavat la zona afectada per un projecte arquitectònic, urbanístic o industrial.

Un condicionant a considerar. És la pràctica, ara en vies d'extinció, d'excavar mecànicament els nivells diguem-ne agrícoles fins arribar a les crestes de mur. Neix del prejudici que la seva cota uniforme era deguda a l'acció de llaurar. Però el cert és que no sempre és així, i per aquesta praxis s'ha pogut perdre una informació arqueològica força important per comprendre què va succeir entre el baix imperi i la conquesta feudal. I confessem-ho, aquest *modus operandi* l'hem practicat gairebé tots (Fig. 6.216).

També es troba a faltar encara una major aplicació d'estudis tècnico-científics específics. Ens referim per exemple, a les anàlisis antropològiques, les datacions radiocarbòniques o de més específiques com ADN, traces d'estrónci...però que per fortuna es van aplicant des dels darrers anys.

Notícies procedents d'excavacions vinculades a programes científics

En aquest cas, el nombre d'actuacions és encara molt més petit, podent-se parlar clarament només de tres casos: Centcelles a Constantí, Els Munts d'Altafulla i Cal·lípolis a Vila-seca. Però el cert és que els tres ara per ara no tenen continuïtat i no s'han centrat explícitament en les seves necròpolis. Podem afegir la Roca del Grínjol/Gínjol de Prades, però en aquest cas, la incipiència del projecte no permet anar molt més enllà d'un *desideratum*.

Com en les intervencions preventives, no s'han esgotat els jaciments ni en seqüència estratigràfica ni l'extensió. Tampoc s'han publicat de manera àmplia gaires estudis referents al territori. Els cinc volums del projecte *ager tarraconensis*, per exemple, han

¹⁴⁸³ No deixa de ser estrany que la única diputació provincial catalana que no ha tingut mai arqueòlegs en plantilla sigui la de Tarragona.

aportat una important informació, i s'està a l'espera de publicar el darrer, amb l'inventari de jaciments i esperem que també amb la corresponent cartografia amb la precisió de les centuriacions.

La *collatio* d'excavacions antigues

La *recensio* d'excavacions interpretades fins ara d'una manera unívoca d'acord amb uns plantejaments vigents en el seu moment pot dur a canvis en l'epistemologia de la seva interpretació. Ho hem observat en alguns casos de necròpolis i tombes explicades en base sovint a arguments d'autoritat, o sota paradigmes teòrics ara en revisió, com el despoblament previ a conquesta feudal, o el germanisme en base als aixovars i dipòsits, rituals, criteris simplement tipologistes, tal i com es veu en la datació de les tombes de lloses i excavades a la roca.

Es veu en la reinterpretació del Mas del Tancat, o en els enterraments amb el finat que apareix de costat que poden ser decúbits laterals. I com no en jaciments que de manera mecànica s'han pres com prehistòrics però que han deparat la sorpresa d'ocupació tant d'època romana com de l'antiguitat tardana i època medieval. Ja hem parlat de la Coveta de l'Heura d'Ulldemolins, però no és un cas aïllat. En capítols posteriors, es comentarà el cas de coves amb materials d'època històrica, massa sovint presos com intrusions, o com a molt per la presència puntual de gents en època romana i medieval. Però també tenim sorpreses com tombes de lloses sobre un monument megalític, com hem pogut identificar al sepulcre del Mas Pla o Turó de les Fosses al terme de Querol. Llàstima que en aquest cas, com també passa amb els decúbits laterals de Viern, Mas del Fesorer/Pesoler, o el de la Vall de Sant Marc (Joncosa de Montmell però al límit amb l'Alt Camp)¹⁴⁸⁴ no sabem on paren les restes òssies, o la informació que tenim és per dir-ho d'una manera, prou magre.

Comptat i debatut, el conjunt de 164 necròpolis que s'analitzen proporciona una visió parcial i desigual del món funerari entre l'època romana i la conquesta feudal. Tenim llacunes importants i pesen massa les interpretacions lineals fins ara vigents.¹⁴⁸⁵ Per

¹⁴⁸⁴ Precisament és un enterrament de caixa de lloses, orientat NW-SE que va trobar Millán Martínez. L'interpreta com una tomba neolítica. Cfr. MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1979, p. 11, fig. 4.

¹⁴⁸⁵ CIURANA, J. 2013b p. 120 és clar: "*El principal escull amb el qual ens enfrontem són els límits de la base documental disponible. Existeixen llacunes importants dins la documentació que, evidentment, repercuteixen directament en les interpretacions. Les dades recollides es poden englobar en categories diverses que presenten un menor o major grau de fiabilitat. Per exemple, són molt abundants les notícies que relaten la troballa fortuïta d'ossos humans o de fragments epigràfics durant tasques agrícoles o urbanitzacions descontrolades. Per la seva indefinició, aquest tipus d'informació només permet establir la presència de restes arqueològiques en un punt i poca cosa més. Aquest és el cas, per exemple dels jaciments de la partida del Torrent (Vinyols i els Arcs, núm. 15), Gas Reusenc (Reus, núm. 28), Camp de Cal Gerxo (Santa Maria de Miralles, núm. 50), la Ratera (Castellví de la Marca, núm. 45) o les Guixeres de Baix (núm. 107). Més excepcionalment, alguns jaciments del territori han estat objecte d'algun tipus d'intervenció arqueològica, cosa que ha permès assignar tipologies i definir datacions amb més seguretat. No obstant això, al territori s'hi ha excavat poc si ho comparem amb l'activitat arqueològica desenvolupada a Tarragona per qüestions urbanístiques i de desenvolupament territorial. El nombre d'intervencions encara es redueix més dràsticament si només tenim en compte aquelles que han documentat espais de necròpolis de cronologia alt imperial. No obstant això, ens serveix*

exemple, queda pendent però, l'evidència arqueològica manifesta -estratigràfica- de vinculació clara entre vil·les, espais funeraris amb espais de culte, diguem-ne esglésies, com a embrió del que en època medieval seran les parròquies. Seria molt estrany que no fos així, doncs en altres punts de l'ager *tarraconensis*: Sant Valentí de les Cabanes, Martorell i Santa Oliva així ha quedat demostrat.¹⁴⁸⁶

De fet, el cementiri dels Munts, les escasses restes arqueològiques alt medievals i la documentació del vilatge de Setna, apunten a la continuïtat de poblament.¹⁴⁸⁷ La cronologia de les darreres fases de la vil·la del mas d'en Pons-Els Castelletes de La Canonja-Vilaseca també pot ser indicatiu de la continuïtat fins època medieval, doncs es documenta també una fase dels segles XIII-XIV. Aquí també s'ha identificat una necròpolis de fosses i lloses similar a la de la Llosa (**Fig. 6.217**).

6.5.2 Analítiques i estudis antropològics

De les 164 necròpolis estudiades, només tenim anàlisis radiocarbòniques en 8. I hem de reconèixer que la datació en base a l'isòtop ¹⁴C enriqueix i força el coneixement del món funerari d'aquest període.

En un seguit de casos, es pot fixar la continuïtat de l'ocupació en espais associables a antigues vil·les almenys fins l'antiguitat tardana. S'observa la manca d'atreviment de parlar de vida al segle VIII, és a dir, després de la invasió àrabo-berber de 713-714. Ara bé, tot i que algunes analítiques com les de la Torre Bargallona de Cambrils així ho marquen.

L'evidència radiocarbònica trenca amb la idea de vil·la abandonada i generació d'una necròpolis tardoromana posterior, sinó que indica amb claredat que en un mateix espai hi ha, sense solució de continuïtat, una zona dedicada als vius –sia magatzem, sia d'habitatge- i prop, la dedicada als morts.

Com aportació sorprenent, el cas de la Coveta de l'Heura d'Ulldemolins, on per les característiques del conjunt funerari no es pot fer cap fàctic a una datació prehistòrica. Però l'entremaliadura de dos ¹⁴C indica que el lloc també va ser utilitzat com zona funerària entre els segles VII i X. Això és important, doncs porta a plantejar si és un fet merament casual -quan sabem que en Arqueologia l'atzar només amaga no haver sabut trobar una explicació correcta- o si més aviat s'estan obrint les portes a noves propostes interpretatives, com es veurà més endavant.

Quant a estudis antropològics, en tenim pocs tot i que al primer terç del segle XX ja ens trobem amb treballs com els de Salvador Vilaseca al Molar. De fet, la seva

de ben poc conèixer a la perfecció les àrees funeràries dels assentaments del territorium si desconeixem com s'articulaven en relació amb les granges, villae i centres de producció especialitzats més propers. Els espais dels morts dins un territori rural com l'ager tarraconensis han d'ésser estudiats en relació amb els espais dels vius."

¹⁴⁸⁶ ARROYO, P.; LATORRE, J.; TEIXELL, I. 2003; CRUANYES, J.; CLAVER, LL.; ADELL, J. A.; LLORACH, S.; LÓPEZ MULLOR, A.; GRÀCIA, M. 1993; FARRENY, M.; MAURI, A.; NAVARRO SÁEZ, R. 2012; LÓPEZ MULLOR, A.; FIERRO, X.; CLUA, M.; GARCIA, M.; CASTELLANO, A.; SALVADÓ, J. 1992; NAVARRO SÁEZ, R.; MAURI, A.; FARRENY, M.; FRESNO, P. DEL; SOCORREGUT, J. 2019.

¹⁴⁸⁷ ALTISENT, A. 1993, doc.11; COMPANYYS, I. 1999, p. 22-23, que defensa que la data és 1057; MORERA LLAURADÓ, E. 1897, apèndix cap. XI, núm. 8; FONT RIUS, J. M. 1969-1983 doc. 26, id. 1057.

formació mèdica va ser determinant per tenir dades precises sobre les característiques dels ossos trobats, com dels rituals *perimortem* dels dos cranis que va estudiar.

Caldrà esperar als anys 80 i 90 del segle XX per tenir més treballs sobre les característiques antropològiques de les persones enterrades, amb els estudis realitzats per E. Vives, cas del Mas del Tancat –tot i que es van prendre com a prehistòrics- o les caixes de Nerola. Afegim a Tarragona el treball del doctor J. Giné, on tracta els esquelets de la zona funerària de Mas Rimbau-Mas Mallol.¹⁴⁸⁸

Les excavacions preventives dels darrers anys, gràcies al decret 78/2002 del reglament de protecció del Patrimoni Arqueològic i Paleontològic, incorporen la figura de l'antropòleg físic en les intervencions de tombes, de manera que les memòries arqueològiques ja van acompanyades dels corresponents estudis, amb major o menor extensió per raons de pressupost. Ja es compta amb informació d'alt interès científic d'un material orgànic –precisament humà- força fràgil. De tota manera és necessari promoure la publicació dels resultats. Serien per exemple els casos de Vilardida, Pla de les Carretes, Nerola, o uns anys abans del sarcòfag conservat a Riudabella, on hi ha enterrades dues persones joves segurament amb relació de parentiu (**Taula 6.3**).

6.5.3 La localització dels conjunts funeraris, vinculació amb l'entorn immediat i el territori

Abans de continuar, s'ha de considerar una doble premissa: no tenim informació directa escrita -excepte el què ens diu l'epigrafia- referent al funcionament sepulcral del món rural en època romana ni tampoc en època posterior fins les vespres de feudals.

Els tractadistes que parlen de les vil·les no són explícits en els aspectes funeraris,¹⁴⁸⁹ les referències dels documents conciliars ens parlen de la problemàtica del control del territori per part del bisbe.¹⁴⁹⁰ Els textos antics fins la conquesta feudal, van donant dades més o menys indirectes, que hem extrapolat a aquestes terres. Però no és fins els documents feudals on trobem la referència d'esglésies i parròquies, i en conseqüència s'infereix l'existència dels seus fossars i sagreres. Precisament, aquest particular no apareix documentat a la Catalunya Nova, encara que es suggereix a Balears i s'entreu per exemple a Tarragona o Llaberia¹⁴⁹¹ (**Fig. 6.218. 619**).

Resulta obvi que els enterraments d'època romana en el món rural s'han de vincular als predis de l'*ager* com a expressió de la gestió material, i ritual de les despulles dels seus habitants. De manera genèrica parlem de conjunts funeraris associats a les vil·les encara que cal fer una precisió.

Com a vil·la entenem una explotació rural de dimensions importants, amb la residència del propietari, sovint luxosa, i associada als equipaments necessaris per les

¹⁴⁸⁸ GINÉ, J. 2011, p. 56-59.

¹⁴⁸⁹ CIURANA, J. 2013b, p. 121; MARTÍNEZ GÁZQUEZ, J. 2007.

¹⁴⁹⁰ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2012, p. 259-292.

¹⁴⁹¹ BERNAT, M.; SERRA I BARCELÓ, J. 1997; FARIA, V.; MARTÍ, R.; CATAFAU, A. 2007; MARTÍ, R. 1988a; MENCHON, J. 2015d; MENCHON, J. 2020, p. 256-257, on es compila la bibliografia al respecte. A més, RIGALT, LI. 1997; TED'A 1990b.

necessitats agrícoles i processat dels productes, des dels magatzems als trulls, la *pars rustica*, passant per espais residencials de cert luxe fins i tot termals. La propietat és el *fundus*, amb els camps de conreu o *ager*, també denominat *pars fructuaria*; i la residència o *villa* que també es denomina *pars urbana*. Però també hi ha establiments més senzills, que podríem dir granges o cases de pagès, que reben denominacions com *casae* o *tuguria*.

La *pars urbana* del *fundus* seria pròpiament la zona dedicada a habitatge, amb més o menys luxe i comoditats, on tindrem des de les estances on feien la vida privada i pública, o conjunts termals privats per l'*otium* de propietaris i convidats. La zona dedicada a la producció agrícola, magatzems, trulls, premses, quadres... i habitatge de la mà d'obra era la *pars rustica*; i finalment les terres formen la *pars fructuaria*. Aquest sistema d'explotació agrícola s'ha convingut que funcionaria a Hispània entre el canvi d'era o una mica abans i tot, fins el segle V.¹⁴⁹²

Bona part de la mà d'obra de les vil·les eren esclaus, procedents de la compra de captius de guerra. Però el sistema es trenca entre els segles I i II per la seva minva i consegüent augment de preu. Roma no va poder continuar amb la seva expansió per la qual cosa no podia obtenir-ne en grans quantitats. És llavors quan comença a implantar-se el sistema de colonat: homes lliures que treballen la terra d'un altre o de l'Estat a canvi del pagament d'unes rendes.¹⁴⁹³

En termes generals aquests establiments rurals són a la proximitat de vies de comunicació sia principals i secundàries, o les que hauria entre els *limites* del parcel·lari. Són doncs uns espais escollits per ser dins la finca propietat, visibles des del camí per una qüestió pietosa: evocar l'aturada del viatger i la seva pregària o la vocació del *Siste viator!*

Tanmateix no podem obviar la *vanitas* de tot humà quan es va més enllà de la simple inscripció de record, i s'erigeixen cippus, esteles, mausoleus, templets funeraris i altres monuments visibles de més lluny doncs no es conformem amb un fred clot al terra. La qüestió és no caure en l'oblit per tenir una sepultura isolada on ningú anirà a veure-la i morirà definitivament en perdre's el seu record.¹⁴⁹⁴

En origen estem parlant de necròpolis no molt grans si les comparem amb les urbanes, separades poc o molt de la *pars urbana* i de la *pars rustica*, de la mateixa manera que a ciutat les XII Taules marquen un clar interdicte a enterrar-se intramurs. Espais funeraris més o menys amplis, més o menys de llarga durada, però de propietat i gestió privada com també succeeix a la *urbs*. Allà, els *collegia* funeraris per fer més assequible el sepeli, i en l'altre extrem de l'escala social els magistrats, els cavallers i els homes rics. Tenien tots ells els seus llocs de memòria, els seus mausoleus, recintes i jardins funeraris on s'enterraven també els servents i potser els clients, tot sacralitzant el caràcter de *pater familias*, de *patronus* com expressió de prestigi i èxit social.

¹⁴⁹² Sobre aquest tema tornarem a incidir al capítol 11. Vid. REVILLA, V. 2004a.

¹⁴⁹³ Un resum a MENCHON, J. 2016c.

¹⁴⁹⁴ CIURANA, J. 2013b, p. 127: Per tal d'evitar que el propi es convertís en un *sepulcrum desertissimum* (Cic. *Pro Sest.* 140).

Una actitud davant la mort ben present arreu de l'espai i el temps, la qual té el seu reflex en el món rural. Són casos com els del Cogoll-El Burguet, Centelles, Mas Sardà, La Barquera, Els Pallaresos, en part deduïts pel testimoniatge epigràfic de làpides que anirien encastades en un mausoleu o edificació funerària. Ara bé, cal saber si realment marquen tombes o tenen funció de record, de cenotafi, com darrerament s'ha proposat per la torre dels Escipions o les famoses esteles romanes de Vinebre i de Tortosa.¹⁴⁹⁵ De fet, l'aparició de tombes sense cap rastre d'enterrament, com es veu a La Llosa o a la del Camí de la Platja dels Cossis de Tàrraco, fa pensar en aquesta possibilitat¹⁴⁹⁶ (**Fig. 6.619**).

Un aspecte important és on es localitzen els conjunts funeraris cara a esbrinar una sèrie de trets comuns que romanen en el temps o si bé són mutants i evolucionen amb el pas dels segles. Ja d'entrada és interessant discriminar les necròpolis vinculables a assentaments rurals d'època romana dels conjunts funeraris aïllats o aparentment aïllats d'època tardoromana i prefeudal.

De manera intencionada s'han inclòs en aquest capítol algunes peces funeràries d'època imperial com són la Torre dels Escipions i el columbari de Vila-rodona. Per la mateixa causa s'han sumat els del Cogoll-El Burguet, les Roques Roges o Mas Sardà. Això permet veure l'evolució de certes pautes de comportament funerari, cas de la permanència d'altres com la relació amb les vies o cursos d'aigua (**Fig. 6.220**).

La Torre dels Escipions és un clar exponent de monument funerari d'època imperial vinculat a un camí. Aquí queda clar com una família patrícia al segle I planta el seu mausoleu en record a un familiar mort lluny enllà si seguim la proposta de J. Ruiz de Arbulo: Marci Optat, qui identifica com a fundador de la colònia d'*Iluro* (Mataró) el qual va morir a Frígia, d'on procedeix el culte a Attis.

El monument funerari és al peu de la *via Augusta*, a 5 kilòmetres de Tàrraco. Podem parlar clarament de la necessitat ben humana del record quan un ja no hi és, i a un temps d'un altre tema: la presència dels edificis funeraris en el territori com a referent geogràfic. No en va aquesta celebrada construcció ha estat un dels punts que han servit als mariners i pescadors per orientar-se en la navegació de la costa, i com no, el nunci al viatger que és prop de la *urbs Tarraco*.

No coneixem, malgrat tot, la vil·la que s'hauria de vincular al monument sepulcral. Però a uns centenars de metres, al Mas Rabassa, hi ha constància d'una altra construcció funerària sota terra la qual coneixem per notícies de principis del segle XX (**Fig. 6.221**).

La proximitat a la mar també és pot explicar per la seva simbologia funerària. Tal i com apunta J. Ciurana, el pèlag "*pot ser considerat com un camí, una via solcada per naus i vaixells, comparable a una via terrestre; així, la necròpolis podia gaudir d'una visibilitat privilegiada des del mar.*"¹⁴⁹⁷ De fet els textos clàssics parlen de sepulcres a la costa, de manera que els navegants els albiraven des de les naus, tot assegurant la seva

¹⁴⁹⁵ MAYER, M. 2014; CIL II² suppl. 14, núm. 798, 799, 800, 814.

¹⁴⁹⁶ MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002; MENCHON, J. 2000a.

¹⁴⁹⁷ CIURANA, J. 2013b, p. 126-127.

memòria.¹⁴⁹⁸ Tal vegada, la troballa submarina del celebrat sarcòfag d'Hipòlit ens apunti que allí prop havia un enterrament orientat a la mar. Recordem les circumstàncies de la troballa.

Doncs bé, un grup de joves que es feien dir Ramalcava el van descobrir sota l'aigua, a la Punta de la Mora l'estiu de 1948. La peça es va rescatar en ser una peça arqueològica excepcional, entre els dies 27 i 28 d'agost. La neteja va permetre veure que es tractava d'un dels sarcòfags més bells de la península Ibèrica, amb una sèrie d'escenes que calia identificar correctament. Els amplis coneixements culturals, i en especial de mitologia clàssica de l'escriptor Manuel de Montoliu van entrar en joc, en veure en els relleus de les cares de la caixa els diferents episodis del mite d'Hipòlit i Fedra.¹⁴⁹⁹ El dilema no resolt és saber si va anar a la mar per anar o venir de Tàrraco, o formava part d'un conjunt funerari proper i per la causa que fos va anar a parar al fons del pèlag (**Fig. 6.222**).

Altres necròpolis vinculables a la proximitat de la mar son: les de Mas Rabassa, Els Munts, Cal-lípolis, La Clota, La Llosa i la Universitat Laboral-Mas dels Canonges (**Taula 6.4, Fig. 6.223**).

La presencialitat territorial que va més enllà de la via es veu també al columbari de Vila-rodona. Ara l'edifici no és a peu de la calçada, però el paisatge funerari s'enriqueix per la presència d'una via natural, que és el riu Gaià, i al seu costat una vil·la. La proximitat del curs fluvial indueix a pensar en la imatge del barquer Caront creuant el riu cap el més enllà.¹⁵⁰⁰ De fet el veïnatge de la necròpolis i rieres es veu

¹⁴⁹⁸ Serien els casos que cita Homer: Aquil·les, Patrocle, Antíloc, i Elpènor, company d'Odisseu . CIURANA, J. 2013b, p. 127 referit a Hom. Il. 23.125-126; Hom. Od. 24.74-79; 11.74-75; 12.11-12; 4.584.

¹⁴⁹⁹ Sobre el sarcòfag d'Hipòlit i el perquè de la seva localització a la Punta de la Mora, és interessant seguir la premsa de l'època i els següents articles publicats: BRYANT, W. J. 1972, p. 13, 19-20; MEZQUIDA, L. M. 1948a; MEZQUIDA, L. M. 1948b; MONTOLIU, M. de 1948a; MONTOLIU, M. de 1948b; MONTOLIU, M. de 1948c; MONTOLIU, M. de 1949; SALVAT I BOVÉ, J. 1949a; SALVAT I BOVÉ, J. 1949b; SALVAT I BOVÉ J. 1949c; SALVAT I BOVÉ J. 1949d; SÁNCHEZ REAL, J. 1948; SÁNCHEZ REAL, J. 1949a; SÁNCHEZ REAL, J. 1949b; SÁNCHEZ REAL, J. 1950a; SÁNCHEZ REAL, J. 1950b; SÁNCHEZ REAL, J. 1950c; SENSE AUTOR 1948; VENTURA SOLSONA, S. 1948. Sobre les circumstàncies de la troballa i el paper de la interpretació per part de M. de Montoliu, MENCHON, J. 2002d. Finalment, quant al sarcòfag ens remetem a CLAVERIA, M. 2001, p. 17; GARCÍA BELLIDO, A. 1949, p. 244-245. Aviat es va estendre la hipòtesi, el mateix Montoliu la va treure a la llum a la premsa de Barcelona i Tarragona, i suposava que el sarcòfag va anar a parar a la punta de la Móra perquè va caure al mar quan Lord Stanhope el va intentar embarcar per endur-se'l en marxar a Anglaterra després de la seva estada a Tarragona durant la Guerra de Successió, ja que es va emportar un interessant grup d'inscripcions romanes. Però també va comportar una agre controvèrsia entre Montoliu, Joan Salvat i Bové i José Sánchez Real, en la qual el segon es va posicionar al costat del literat, mentre que el darrer s'oposava a la idea de la pèrdua del sarcòfag per l'anomenada ràtzia de Lord Stanhope. Però caben dues possibilitats més. La primera és que certament va anar a mar per causa d'un naufragi, no sabem si quan el sarcòfag venia cap a Tàrraco o marxava de Tàrraco com altres peces de pedra, cas de les columnes de granet de la Tròade trobades a la Punta del Miracle; o si bé allí a prop hagués un espai funerari presidit per aquesta peça i per la causa que fos anés a parar a mar.

¹⁵⁰⁰ CIURANA, J. 2013b, p. 129 i p. 130: "En el cas del Columbari de Vila-rodona, la seva ubicació al costat del riu en relació amb un entorn natural exuberant del bosc de ribera ens fa pensar en un

també en altres casos com les vil·les del Mas de Valls o Pórpores, a l'aiguabarreig dels torrents de l'Escorial i de Peret i al costat d'un vial de nom eloqüent, el Camí de la Pedra Estela.¹⁵⁰¹ A Tàrraco s'observa la proximitat a aqüeductes en el cas de la necròpolis rural de Sant Salvador i el mausoleu periurbà del carrer Sant Auguri¹⁵⁰² (**Fig. 6.224**).

Els límits entre finques, les cruïlles també són punts utilitzats per a l'enterrament *in agro*. Així esdevenen espais sagrats, doncs quan s'enterra una persona el lloc esdevé *locus religiosus*.¹⁵⁰³ Serien els casos del Vilar-Hort Lluny, Camí de Tarragona núm. 18 i el Forn del Cabalet a Reus:¹⁵⁰⁴ en una mateixa alineació que porten a deduir un camí secundari de la centuriació de Tàrraco, és a dir en els límits dels *kardines* i *decumani minores*.¹⁵⁰⁵ Cal afegir, els jaciments del Camí del Pi del Burgar, Camí de Tarragona i Mas de Tallapedra Vell (**Fig. 6.225**).

En el cas de les comunicacions territorials, Ciurana¹⁵⁰⁶ estableix una relació directa amb necròpolis en un seguit d'exemples, com Mas d'en Gras (Vila-seca), El Mas de Rovira /El Regueral /Els Corregidors (Cambrils). Als mausoleus del Cogoll, el Burguet i les Roques Roges, es veu tant la vinculació ja comentada al barranc del Burguet i com la proximitat de *l'iter ab Asturica Augusta Terracone*. Aquí hem de plantejar-nos si pertanyen a dos o tres grans vil·les del territori, doncs el Burgar i el Cogoll són només separats un kilòmetre i podrien indicar els espais funeraris d'un mateix predi, com també el contrari. En el cas de les Roques Roges, també es podria pensar en la seva relació amb la necròpolis del Mas Gassol (**Fig. 6.226**).

Un context funerari també a vincular amb la *via ab Asturica Augusta Terracone* la marca el conjunt de Centcelles, a gairebé 5 km de Tàrraco. El lloc no solament és una important *statio* als afores de la *urbs*, sinó que al segle V es desenvolupa una gran reforma encara no explicada satisfactòriament. És quan es basteix un gran edifici en el qual destaquen dues grans sales de planta central en una de les quals hi ha la famosa i enigmàtica cúpula musivària, de clara iconografia cristiana però avui dia oberta al debat interpretatiu.

El paper funerari de Centcelles en època antiga es manifesta per l'epigrafia, algun element arquitectònic vinculable a un monument sepulcral, i per la utilització de l'espai d'enterrament de la cúpula com església almenys en època feudal. Deixem però en quarantena el paper de lloc d'enterrament en base a les noves interpretacions, tot abandonant definitivament la seva identificació amb la tomba de l'emperador Constant, així com de la proposta que la banyera de pòrfir del mausoleu de Pere el Gran a Santes Creus procedeix d'aquí (**Fig. 6.227**).

santuari enmig d'un bosc, com el fanum que Ciceró projectà erigir per a la seva difunta filla Túl·lia" (Cic. *Ad Att.* 12. 19).

¹⁵⁰¹ CIURANA, J. 2013b, p 124-124.

¹⁵⁰² ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLÀ, J. A. 2000.

¹⁵⁰³ CIURANA, J. 2013b, p. 138, referit a *Dig.* 1.8.6.4; REMESAL, J. 2002; VAQUERIZO, D. 2011.

¹⁵⁰⁴ CIURANA, J. 2013b, p. 128

¹⁵⁰⁵ PALET, J. M.; ORENGO, H. 2010.

¹⁵⁰⁶ CIURANA, J. 2013b, p. 127.

En altres casos s'observa la proximitat dels conjunts funeraris i vil·les amb les vies de comunicació.¹⁵⁰⁷ Es veu per exemple prop de Centcelles amb les necròpolis de les vil·les Mas Sardà, Els Hospitals, Repsol Química-SM/OP, ben properes també amb la via de Tàrraco al *Finis terrae*. Precisament a la de Mas Sardà, una inscripció indica qui seria el seu propietari, *L. Bennius Primigenius*. El mateix es pot dir de les *cuppae* de la vil·la de la Barquera a Perafort, en una partida de terra, *l'Antiguor*, documentat diplomàticament al capbreu del Codony.¹⁵⁰⁸ Afegim el cas de la Clota a Creixell prop de la *via Augusta*, o les de Mas Ravell i Vilardida, a tocar l'antic camí romà que unia Montblanc i Vilafranca (Fig. 6.228).

El cas dels Munts cal estudiar-lo en profunditat doncs tenim una gran vil·la propera i a un temps separada de la *via Augusta*, vinculable un més que probable accés marítim. Però dels enterraments en època imperial encara cal ubicar-los espacialment, tot i el coneixem per la presència d'epigrafia fora de context (Fig. 6.229).

Entra en joc un doble raser: el monument funerari s'ha de fer present en el territori, enforteix la vinculació del propietari amb el *fundus*,¹⁵⁰⁹ però també ha de quedar mínimament protegit de la curiositat i de la bullícia, no oblidem que és un lloc de culte, de memòria. En els edicles monumentals s'observa cert distanciament, que dona perspectiva fins i tot a l'hora de la seva contemplació, com es veu als mausoleus de Vilallonga-Alcover, una mica separats de la via i propers a un conjunt termal. Aquesta separació del tràfec de la via queda compensada per la tranquil·litat que correspon a un lloc sagrat com és un cementiri, i també... per la perspectiva i escenografia dels monuments i edificis sepulcrales. L'exemple de Vila-rodona és clar (Fig. 6.230).

A la Conca de Barberà tenim les vil·les del terme de Vimbodí i Poblet. Algunes són sota les granges cistercenques: Granja Mitjana i Riudabella, vinculables a la giragonsa que fa l'*iter* a *Caesaraugusta*. Lluny de pensar en un trajecte més recte, es desvia cap a Vimbodí, precisament una zona a vincular amb predis de propietat imperial tal i com proposen F. i O. Olesti en base a la inscripció de Riudabella. A més, en base a la carta XI* de Consenci es relacionen amb el castell de *Severus*, nom que deriva en *Xibrana* i Siurana.¹⁵¹⁰ Una zona interessant no solament per la presència d'aigua viva dels rius Sec i Francolí,¹⁵¹¹ les explotacions argenteres dels Boscós de Poblet, així com les zones

¹⁵⁰⁷ Ciurana, en el seu estudi del món funerari a l'*ager tarraconensis*, apunta que 71 casos de necròpolis que estudia es poden vincular amb assentaments rurals d'època romana. En 31, la relació és hipotètica, Tingui's en compte però, que no inclou la Conca i el Priorat, però sí el Penedès i el Garraf. Cfr. CIURANA, J. 2013b, p. 122.

¹⁵⁰⁸ LÓPEZ VILAR, J. 1993a; MIR LLORENTE, H. 2011, p. 37.

¹⁵⁰⁹ Ciurana dona com exemple els versos d'Estaci quan parla de la tomba del seu pare en un dels seus predis: "*Vix haec in munera solvo / primum animum tacitisque situm depellere curis / nunc etiam labente manu nec lumine sicco / ordior adclinis tumulo quo molle quiescis / iugera nostra tenens, ubi post Aeneia fata / stellatus Latiis ingessit montibus Albam / Ascanius, Phrygio dum pingues sanguine campos / odit et infaustae regnum dotale novercae*" (Stat. *Silv.* 5. 3. 33-40). Vid. CIURANA, J. 2013b, p. 130.

¹⁵¹⁰ OLESTI VILA, O.; OLESTI PRATS, F. 2013.

¹⁵¹¹ Tot i que s'ha convingut que neix a l'Espluga de Francolí.

agrícoles del Codoç i de l'entorn de Poblet, a partir del segle XII organitzades pel monestir del Císter¹⁵¹² (**Fig. 6.231**).

La situació dels conjunts funeraris, la seva proximitat amb vil·les i la carretera romana és clara a la zona de Cambrils. Fora bo veure la vinculació amb les centuriacions i l'organització de camins, que sens dubte també marca la ubicació de les vil·les de l'entorn de Reus, Riudoms, Riudecols, Riudecanyes, properes a les rieres que determinen els condicionants geogràfics d'aquesta part del Camp de Tarragona. Es veu també en el cas de la vil·les i ermites de Parets Delgades, Sant Bartomeu dels Tascals a les Borges del Camp, o la del Roser de Vilallonga. La correlació de creuaments de camins on podien haver capelles o espais arcans de culte, són una excel·lent explicació de la ubicació de les necròpolis i després la seva cristianització mitjançant la construcció d'ermites i esglésies.¹⁵¹³

Exemple eloqüent és l'ermita de la Mare de Déu del Camí, amb un àrea funerària dels segles I-III, al costat de la via i molt després aquí es construeix un santuari marià. Està clara la cristianització d'un espai funerari al voral d'una calçada. A més, la morfologia del Cambrils medieval mostra un carrer que travessa el seu urbanisme ortogonal d'època feudal, i va precisament a parar a aquest punt. Una realitat que es deixa veure en altres pobles del Camp, com després veurem (**Fig. 6.232**).

L'estudi de *l'ager tarraconensis* ha mostrat la visibilitat entre una sèrie de grans vil·les i establiments menors del seu entorn o rodalies, identificables com a *casae, tuguria* etc, i les corresponents agrupacions funeràries.¹⁵¹⁴ En aquest sentit s'ha diferenciat un primer sistema de xarxa visual amb la vil·la de Cal·lípolis, la dels Aragalls i el Mas dels Canonges i el grup funerari a la Universitat Laboral (**Fig. 6.233**).

Una altre lot seria La Llosa amb els enterraments de l'Esquirol, la Mineta i la Parellada, l'assentament de la carretera de Montbrió i troballes de Mas Rovira i Mas Xaranga, l'anomenada vil·la, a poca distància de la necròpolis dels Tallats. També es veu en la Torre Bargallona i la seva vil·la propera amb la necròpolis del Mas de Fesoler. El mateix s'observa a la vil·la de les Parades de Sant Bartomeu i els jaciments propers com els assentament de l'Hort del Pelat, les troballes de Mas d'en Toda, Mas d'en Corts, Mas de Barenys II i la seva necròpolis. No gaire lluny, però sense lligam visual, el jaciments de Sota la Timba de Castellot, els Molins Nous i les troballes de Mas de l'Ambrós.

A l'Alt Camp la intervisibilitat visual la vil·la de Parets Delgades amb la terrisseria del Barranc de Sales i Mas d'en Bertran, l'ermita del Roser de Vilallonga i la necròpolis de les Costetes (Vilallonga). A la Conca, ja hem parlat de Granja Mitjana, Riudabella i Milmanda.

Podem observar que un seguit de mausoleus i enterraments privilegiats d'època antiga són precisament en la transició entre les planes del Camp i les estivalades de les serralades que l'envolten, al peudemont i a més en passos a l'interior de *l'ager*

¹⁵¹² Recordem que els monjos blancs eren uns excel·lents gestors de l'aigua. Cfr. CASA, C. de la; DOMÉNECH, M.; MENCHON, J. 1998.

¹⁵¹³ ARRAYÁS, I. 2002, annex IV, p. 808-826; ARRAYÁS, I. 2005, p. 224.

¹⁵¹⁴ FIZ, I. 2010

tarraconensis. Sant Bertomeu dels Tascals, a les Borges, al peu de la serralada del Molló i el coll d'Alforja; Vila-rodona amb la del Montmell i una mica més enllà les serres de l'Alt Gaià. A Alcover l'edifici funerari de les Roques Roges, i el topònim islàmic que parla de tomba o *qubba*. El mateix es pot deduir a Cabra del Camp, que pot venir de *maqbara*, encara que aquí ens manca el contrast arqueològic. Certament són els límits geogràfics del Camp de Tarragona, llocs on passen vies i cursos fluvials. Després es veurà una interessant relació d'algunes d'aquestes zones amb espais vinculats a l'eremitisme medieval: la zona del riu Glorieta i el Samuntà, entre Alcover i la Selva, els focus eremítics del Gaià Mig i Alt amb Santes Creus, la zona de Vimbodí i el monestir de Poblet. Així doncs un espai o edifici funerari també fa de marcador territorial, tan a nivell geogràfic com simbòlic (Fig. 6.234).

6.5.4 La proximitat dels espais de vida i repòs etern

Una part significativa dels conjunts funeraris tractats es localitza sobre o al costat de les construccions dedicades a l'hàbitat i la producció. El fet és interessant, doncs es va generant una nova pauta que s'ha d'estudiar detingudament. La relació amb la via de comunicació passa a un lloc secundari i entren en joc nous plantejaments l'explicació dels quals encara se'ns escapa: enterraments al costat dels espais dels vius, i sovint sense solució de continuïtat.¹⁵¹⁵

La vil·la dels Hospitals és eloqüent: una fase funerària que coexisteix a pocs metres de l'espai d'una *statio* o *mutatio* amb el seu conjunt termal inclòs. Què ha portat a aquest ús funerari?

Recordem que estem en un període de mudança i en el qual els grans *honestiones* de la Tàrraco baix imperial no solament prefereixen viure *in agro* sinó que es van convertint al cristianisme, o així ens ho hem fet creure. Per lògica és de pensar en canvis en els seus predis rurals, on agencen esglésies privades. Aquesta realitat arqueològica es coneix en força punts de Catalunya.¹⁵¹⁶ Vol dir això que el cas dels Hospitals sigui una necròpolis cristiana doncs són enterraments en inhumació? No hi ha res que ho indiqui pas.¹⁵¹⁷ El que està clar és que el llaç dels vius i els morts es manté o reforça per la proximitat espacial: sentit comunitari? cristianisme o altres religions que ens parlen d'un més enllà? *Qui lo sa!* (Fig. 6.235).

Tingui's en compte que els concilis provincials a partir del 516 mostren un important conflicte entre el bisbe i els territoris de la seva jurisdicció a l'hora d'enquadrar l'estructura eclesiàstica i relacions amb les sufragànies.¹⁵¹⁸

És el paradigma de *Villa Fortunatus* de Fraga (Baix Cinca, Osca). Formaria part del *territorium* d'Ilerda i mostra la transformació a l'antiguitat tardana d'aquest predi rural:

¹⁵¹⁵ NAVARRO SÁEZ, R. 1999a; GURT, J. M. 1999.

¹⁵¹⁶ Ens remetem al capítol 5.

¹⁵¹⁷ Com tampoc el contrari.

¹⁵¹⁸ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2012, p. 259-292.

la conversió d'un seguit d'estances de la *pars urbana* en una església paleocristiana semblant a les de Son Peretó i el Bovalar.¹⁵¹⁹

Dins es van practicar els corresponents enterraments.¹⁵²⁰ Però el cert és que ara per ara aquesta pauta funerària no l'hem detectada de manera explícita al Camp, Conca i Priorat. El Cogoll, Parets Delgades, Sant Bertomeu de Tascals, El Roser de Vilallonga, Sant Martí d'Altafulla poden ser exemples a estudiar (**Fig. 6.236**).

El veïnatge dels espais habitats i funeraris no és únicament present en certa manera *in agro* sinó que a Tàrraco es presenta de manera diàfana. Ho veiem a les zones suburbanes, de l'àrea oriental de la *urbs*, a banda i banda de la *via Augusta*, ara carrer de Robert d'Aguiló i carrer dels Cossis; com també en la zona occidental amb les vies del barri portuari que menen al pont del Francolí, com es la zona del Camí de la Fonteta.¹⁵²¹ Es veu la successió estratigràfica en vertical d'espais d'extracció de matèries primeres -argileres, pedreres- amb zones funeràries, o d'habitatges i enterraments, així com la seva coexistència en la mateixa fàcies cronològica.¹⁵²²

Tornem a l'*ager*. A partir del segle IV es pot parlar per exemple d'una vinculació clara entre l'espai de producció i de relació vital amb el de repòs etern. La correlació sembla clara, una mà d'obra serva que només fa que treballar, viu on desenvolupa la seva activitat, com en els forns de calç de Vilardida, Repsol Química-SM/OP i Els Antigons. Quan traspasa se l'enterra allí mateix. Queda clar que en les classes socials més baixes, el que el marxisme diria el proletariat, el seu destí es adscriure's al treball i el seu espai tant en vida com en mort, com es veu en època feudal. No deixa de ser l'amortització d'un *instrumentum vocale*. Ens trobem en els primers passos de l'adscripció del treballador a la terra, al lloc de treball, com el cas del colonat i amb el temps un dels trets del feudalisme medieval.

La tomba del forner de Vilardida (s. IV-V) és eloqüent més quan l'anàlisi antropològica ens diu que era una persona amb evidències d'esforç físic i d'haver empassat pols durant la seva vida. A SM/OP no hi ha una vinculació estratigràfica directa entre els forns de cuita de calç i els enterraments, doncs els fonaments d'un dipòsit del complex petroquímic va tallar l'espai i sobre el forn no es van trobar tombes. Però els indicis apunten en aquest sentit. La cronologia donada –segles IV-V- pot indicar tant l'amortització de l'espai industrial i l'ús funeràri com també a la coexistència dels dos¹⁵²³ (**Fig. 6.237**).

Els jaciments del Barranc de Sales, a la Selva del Camp i Torrent de les Voltes de Puigpelat tenen un comportament similar. Aquí ens trobem amb espais de transformació de la producció agrícola –trulls, premses, dipòsits– i habitatge senzill per no dir precari, amb conjunts funeraris a pocs metres. Les datacions estratigràfiques i els materials associats parlen de la coexistència dels dos usos, o com

1519 FERNÁNDEZ-GALIANO, D. 1992b.

1520 PALOL, P. de. 1972; PALOL, P. de 1999b; PUERTAS TRICAS, R. 1972.

1521 CIURANA, J. 2013b.

1522 CIURANA, J. 2013b.

1523 Només cal esperar que en un futur es puguin realitzar datacions analítiques tant dels nòduls de calç (si això és possible i fiable), com de les restes humanes i es pugui aclarir aquest particular cronològic.

a molt la continuïtat d'una zona de producció i/o hàbitat amb un espai funerari (Fig. 6.238).

A La Llosa, Cambrils, els enterraments de la fase tardana se situen en antigues estances de la *pars urbana* de la vil·la. A Cal·lípolis s'observa un àrea funerària separada metres de la *pars urbana* i de les termes que tenen continuïtat fins època visigoda.

El sistema clàssic de vil·la com gran solució per l'explotació agrícola del territori, amb *pars urbana*, *pars rustica* i *pars fructuaria*, es trenca al segle V i es passa a nous models, encara per conèixer satisfactòriament. Per exemple es veuen assentaments molt més senzills tant en l'hàbitat, com els equipaments de transformació i de magatzem. La proximitat o continuïtat dels llocs dels vius i dels morts també es detecta per la presència de necròpolis, com el costum, ben macabre, d'enterrar dins sitges, dema del qual en parlarem més endavant.

6.5.5 Cap a noves pautes d'enterrament

La coexistència del món dels vius i dels morts a poca distància ens sorprèn com a societat occidental del segle XXI. Però és una realitat a la resta del món, i en època romana tampoc no era tan estrany. Precisament la prohibició d'enterrar intramurs marcada per les XII Taules indica que aquest *mos* va existir, i l'arqueologia demostra que fora muralla l'estanquitat entre necròpolis i habitatges que no era ni molt menys un axioma.

A partir del baix imperi, es trenca definitivament la separació conceptual, vius i morts són cada vegada més a prop. Quina és la causa? Es deu a que ens trobem en una època de canvi en la qual la societat s'arrapa a tot el que li pot servir de referent estable? Potser sí, i per això què millor que la mort i els ancestres que poden fer de protecció, de manera que quan més a prop millor. De fet això no deixa de ser la versió 1.0 del culte als sants i a les relíquies dels màrtirs cristians, i si és *a contactu* millor: protegir-nos en aquest món i quan anem a l'altre. És una influència d'un cristianisme que amb prou feines es deixa veure al segle IV, o és aquest costum el que influeix en la nova fe? Potser és el segon. Pensem en el culte als avantpassats als *lararis* de les cases romanes, i la seva extensió a les tombes i necròpolis viàries.

Estem entrant en un període històric en el qual van esvaint-se els espais especialitzats, sia per l'habitatge, sia per la producció i poc a poc es torna a models ocupacionals més senzills i polifuncionals com es veu en època protohistòrica i alt medieval. Involució? Per alguns sí, però més aviat adaptació a una situació nova que s'allunyava dels temps feliços de major riquesa de la *pax romana*.¹⁵²⁴

La substitució dels relats sobre el transcendent per religions orientals donen sortida a l'angoixa davant la mort i la vida en el més enllà. En el nostre cas la pugna entre Mitra i Jesús acaba amb el triomf del segon no sense el socors de les tropes auxiliars que formen la cosmogonia del culte martirial, els nous herois de l'antiguitat tardana. L'afecció a la nova fe, de moda, més reconfortant, o perquè proporciona relacions més

¹⁵²⁴ MENCHON, J. 2020, p. 125-166.

profitoses als *honestiones*, comporta la seva expansió en uns temps en què la jerarquia eclesiàstica encara no havia assolit el nivell de perfecció mecànica i control que tindrà uns segles més tard. Però una elit clerical capaç de fer-se amb bona part del paper organitzador d'un Estat, per la senzilla raó que els magnats que fins llavors el controlaven ara són els que formen part dels quadres de comandament de *Ἐκκλησία τοῦ Ζεοῦ*.¹⁵²⁵

Amb el pas del temps, els espais contigus de coexistència de la comunitat dividida entre vius i morts passa del control dels propietaris privats, col·lectius de serfs o homes lliures, a mans de la noblesa i l'Església, i el corresponent arraconament de propietaris lliures i comunitats rurals de funcionament molt més horitzontal que el nou ordre imposat per uns i altres. Però és un procés que s'allargarà fins la conquesta feudal.¹⁵²⁶ L'altra cosa és contrastar si aquest relat encaixa amb la realitat històrica al Camp. I de moment poques dades tenim.

Entre els segles V i X o més enllà fins i tot, per no voler acotar de manera estanca amb el relat historiogràfic,¹⁵²⁷ es detecta com en els espais que formaven els predis de les vil·les es generen zones de producció i magatzem –de vegades amortitzats per enterrar ma d'obra servil– que fan d'habitatge o el tenen molt proper, amb necròpolis senzilles però ordenades. Per exemple la presència d'enterraments alienats conforme l'espai, oberts al terra i sense pràcticament superposicions. Encara es fa anar alguna tomba en àmfora o amb caixa de tègules, però ja s'estén com una taca d'oli l'ús de fosses al terra, amb coberta de lloses, caixes de lloses i fosses a la roca de forma més o menys antropomorfa o antropomorfitzant. El fet es veu arreu de la vella Hispània, com també la inhumació dels més desvalguts de l'escala social dins les sitges i pous.

També comencem a identificar agrupaments funeraris aïllats, no vinculables amb els espais de les vil·les ni tampoc amb edificis de culte encara que de vegades amb construccions assimilades a defenses o habitatges. Es troben en zones aparentment isolades, però la seva presència, i tornem a l'obvietat, indica que havia poblament a poca distància. Bona part d'aquests espais amb enterraments són a muntanya, a les valls de la Serralada Prelitoral i s'observa en força punts del país. Tenim conjunts normalment no gaire extensos de tombes, o agrupaments en una mateixa zona, prop de camins, de fonts, rierols, cursos d'aigua, en pendents que permeten ser vistos i observar els environs. Per això es poden interpretar com punts de referència, afitaments de terres i territoris. Bàsicament són en alçada o pendent, però propers a espais de producció agrícola, pastura, explotació silvícola o minera.

De vegades algunes de les necròpolis s'han explicat com la materialització de l'arribada de contingents germànics en base a la riquesa dels seus aixovars funeraris i dipòsits rituals. Per extensió tot conjunt d'enterraments aïllats amb alguna peça de torèutica és sistemàticament d'ètnia visigoda, quan no sempre es així, doncs són

¹⁵²⁵ Pels que no sabem grec, encara que queda bé, l'Assemblea de Zeus, l'Església de Déu vaja.

¹⁵²⁶ En parlem al capítol 5.

¹⁵²⁷ Pensem en Santa Tecla-la Gravosa a Santa Margarida i Els Monjos, i les nombroses citacions de viles moltes de les quals son hereves de les vil·les romanes, presents en els documents de conquesta i repartiment del territori per part de primer carolingis i després de feudals. Vid. MESTRES, J. S.; GARCIA TARGA, J.; AGUILERA, A. 2001.

objectes de comerç que tenen llarga reutilització.¹⁵²⁸ Però calen analítiques d'ADN per saber de l'origen de les persones enterrades, encara que la procedència geogràfica no sempre indica etnicitat. El factor cultural, en constant evolució, és molt més determinant que el genètic i més en unes societats en les quals durant milers d'anys s'han mogut i han fet intercanvis de tot, sia pacíficament, sia agressivament.¹⁵²⁹

No és possible encara establir si l'hàbitat en alçada, en petites comunitats en les comes i comelles, valls, de la Serralada Prelitoral o les conques fluvials són ocupacions de nou encuny de l'antiguitat tardana i alta edat mitjana o tenen origen anterior. La manca d'investigació, el caprici de la troballa arqueològica fa que coneguem molt poc encara sobre què passava a muntanya en època imperial. Però està clar que havia una explotació i transformació de recursos naturals com apunten les anàlisis de pol·lens,¹⁵³⁰ la toponímia -pensem en Prades i La Febró per exemple- o les investigacions que indiquen l'activitat minera des d'èpoques molt antigues a Muntanyes de Prades i Priorat.¹⁵³¹

Com a precedent d'aquest nou comportament, podem parlar del conjunt funerari de Mas Rimbau-Mas Mallol, a l'actual casc urbà de Tarragona, però en època romana a menys d'un kilòmetre de les muralles.

Recordem la seva ubicació: vessant meridional de la muntanyeta de Sant Pere, a uns 70 Mcm, mirant a migjorn i l'est. És una necròpolis en àrea oberta que ocupa unes 5 Ha amb els primers enterraments coneguts datats a la segona meitat del segle III dC i els darrers al VII, si és que no perdura fins més tard. Hom ha pensat que està vinculada a una via no localitzada, a la qual s'associa també el mausoleu del carrer de Sant Auguri, que és a menys de 500 metres, al fons de la vall (**Fig. 6.239**).

Tinguem present que a Mas Rimbau-Mas Mallol es coneix una tomba de lloses en una de les quals hi ha cisellat un endotafi en forma de menorà; una inscripció funerària dedicada a un Samuel i enterraments en àmfora oriental que fan pensar que almenys entre els segles V i VII s'hi van colgar persones vinculables al judaisme. Recordem també, tot i que l'explicació no suportaria uns paràmetres científics de tall convencional, l'analogia d'aquesta part de Tàrraco amb la topografia de Jerusalem des de la muntanya de les Oliveres. De fet, la muntanyeta de Sant Pere també és coneguda com l'Oliva.

¹⁵²⁸ O en el cas dels sueus, les tombes de princeses de mitjan segle V, descobertes a les excavacions de Mèrida. Es vinculen a la cort de Requila. Vid. HERAS, F. J.; OLMEDO, A. B. 2018-2019.

¹⁵²⁹ I en el cas contrari les tombes del segle V corresponents a princeses bàrbares de Mèrida, que si no fos pels rics aixovars en or, passarien desapercibudes entre altres enterraments. HERAS, F. J.; OLMEDO, A. B. 2018-2019.

¹⁵³⁰ ESTÉBAN, A.; RIERA MORA, S.; MIRET, M.; MIRET, X. 1993; MONJO, M.; MONTERO, I.; RAFEL, N. en premsa; PALET, J. M.; ORENGO, H.; RIERA MORA, S. 2011; PALET, J. M.; RIERA MORA, S. 1997; PALET, J. M.; RIERA MORA, S. 2009; RIERA MORA, S. 1995; RIERA MORA, S. 2003; RIERA MORA, S.; MIRAS, Y.; GIRALT, S.; SERVERA, G. 2010.

¹⁵³¹ ARMADA, X. L., GRAELLS, R., RAFEL, N., PAYÀ, X. 2010; MONJO, M.; MONTERO, I.; RAFEL, N. en premsa; RAFEL N.; MONTERO I.; SORIANO I.; DELGADO-RAACK S. 2016; RAFEL, N. 2011-2012; RAFEL, N.; ARMADA, X. L. 2010; RAFEL, N.; ARMADA, X. L.; BELARTE, C.; FAIRÉN, S.; GASULL, P.; GRAELLS, R.; MORELL, N.; PÉREZ ALMOGUERA, A.; VILLALBA, P. 2008; RAFEL, N.; MONTERO, I.; SORIANO, I.; DELGADO, S. 2016.

Ara bé, la generació de necròpolis en àrea oberta, en principi vinculables a un camí contigu o que hi menava (i potser ara l'existència d'un vial és més secundària) també explica la zona funerària discontinua de la zona oriental de Tàrraco, entre els carrers Ramon i Cajal, Prat de La Riba i Pere Martell, amb diverses condensacions d'enterraments datables en principi a partir del segle III. I també la fase imperial de la zona funerària del Camí de la Fonteta que a partir de l'enterrament de les restes del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi, genera la celebrada Necròpolis Paleocristiana o de Tabacalera.

La vocació de referent paisatgístic a l'*ager* de Tàrraco es veu en la ubicació d'aquests espais funeraris. En el cas del mausoleu de Sant Auguri a poca distància de la *urbs*, orientat respecte a la traça de l'aqüeducte romà i en una àmplia zona rústica però ordenada per les centuriacions de Tàrraco. També s'observa amb la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol, amb visual elevada de la ciutat i a un temps observable des de l'est de Tàrraco. És més, la tradició historiogràfica proposa que prop seu podria haver un santuari o espai de culte dedicat a Isis, en base a la troballa d'una inscripció dedicada a aquesta divinitat egípcia.

En canvi l'àmplia àrea d'enterraments del vessant occidental de Tàrraco, entre Ramon i Cajal, Prat de la Riba i el quintà de Sant Rafael, sempre s'ha explicat com vinculable a classes baixes la ciutat. Però no manquen enterraments de més nivell com algun sarcòfag i també inscripcions paleocristianes associables a una vil·la suburbana que va ser transformada en mausoleu o església funerària. És a l'actual número 15 del carrer Pere Martell. En canvi el conjunt de Tabacalera el tenim a la llera del Francolí, i precisament l'eclosió del culte martirial amb les seves edificacions -església, episcopi, monestir, mausoleus, enterraments- el converteixen en un dels vòrtex de la *Tarraco christiana civitas*.

Anem de nou a les necròpolis *in agro*, on aquesta nova dinàmica de grans zones funeràries ja no vinculables de manera tan directa a vil·les o camins es va perfilant. Significativa és del carrer dels Munts d'Altafulla, l'antiga partida de Vistalegre, a la qual caldrà vincular les troballes de més enterraments al seu rodal, al voltant el turó on hi ha la vil·la, a menys de 100 metres en línia recta.

El conjunt dels Munts –el qual forma part del Conjunt Arqueològic de Tàrraco, Patrimoni Mundial per la UNESCO- és un important exemple de vil·la marítima de luxe de la qual coneixem força la *pars urbana*. És un predi amb un important desenvolupament a partir d'època imperial en el qual van sojornar els emperadors Octavi August i Adrià. A més, és un espai ja ocupat en temps de la República, que perdura fins època visigoda i que a l'any 1056 s'hi documenta un vilatge que es coneix com Setna.¹⁵³²

Efectivament, les excavacions del carrer dels Munts 9 van identificar un espai funerari datat entre els segles VI i VII. Es caracteritza per fosses simples obertes al tapàs i cobertes de roca. La disposició ordenada dels enterraments amb agrupacions proximals de grups que deductivament es defineixen com familiars, mostra una orientació que es va modificant però que enfoca a un punt comú, elevat, que és la

1532 ALTISENT, A. 1993, doc.11; COMPANYS, I. 1999, p. 22-23, que defensa que la data és 1057; FONT RIUS, J. M. 1969-1983 doc. 26, id. 1057; MORERA LLAURADÓ, E. 1897, apèndix cap. XI, núm. 8.

vil·la imperial. Ara per ara no podem dir si el lloc de referència té una significació religiosa, simbòlica o d'identitat del grup, com a record o referent, però és així (**Fig. 6.240**).

L'àrea funerària del carrer dels Munts no deixa de ser un cementiri en un faldar de turó. Quant a la notícia de més enterraments a la zona, la descripció de la seva troballa al nord de la vil·la porta a suposar en un altre agrupament funerari similar tant en tipologia com en cronologia, o potser posterior a vincular amb la Setna documentada al segle XI. Tenim doncs na pauta funerària interessant: una gran zona d'enterraments o dues necròpolis en pendent que tenen com a referència un lloc alt on havia una de les vil·les romanes més importants de la Hispània Citerior (**Fig. 6.241**).

En el mateix sentit hem de parlar de les tombes de lloses sobre el dolmen de Querol. Aquí el que es veu clar és que hi ha una pauta documentada en altres llocs: continuïtat o almenys reocupació de llocs amb significat simbòlic, sia funerari, sigui religiós. Ho coneixem per exemple a Europa de l'Est i a Euskadi,¹⁵³³ o amb la implantació del culte marià en ermites situades en llocs elevats.¹⁵³⁴ Pot ser un fet casual, però les datacions radiocarbòniques ens parlen d'almenys dos enterraments, dels segles VII i VIII-IX a la Coveta de l'Heura d'Ulldemolins, per no parlar de les tombes de lloses properes de la Solana del Bepo, prop d'un jaciment prehistòric. Però la pauta de localitzar enterraments veïns a estacions prehistòriques tant es pot explicar per la reocupació de zones aptes per l'hàbitat, l'explotació ramadera, agrícola, silvícola o minera, com pel valor simbòlic o d'identificació ancestral del lloc (**Taula 6.5**).

El fet és important doncs mostra l'ocupació de llocs de significat atàvic per comunitats tardoromanes i alt medievals, que no s'ha d'explicar linealment com la reutilització d'espais aptes per la vida. S'obren interrogants sobre si el fet és un casual, o és una pauta a estudiar des d'una perspectiva antropològica: el lloc de la vil·la malgrat el pas dels segles continuava tenint una significació simbòlica per les generacions que vivien allí en època tardoantiga i alt medieval? Continuava havent un lligam amb uns ancestres llavors ja més que centenaris? És una casualitat? O és un reaprofitament simbòlic d'espais que per un atzar endevinen que temps ençà eren ocupats per gents que vivien en la zona?

El cas de la necròpolis tardoromana dels Munts és un paradigma clar de continuació de poblament a l'antiguitat tardana i més enllà. Altres casos en el territori, tot i que molt menys documentats poden ser les necròpolis del Mas de Paella, La Burguera o Cal·lípolis. També podria ser el cas del conjunt del Pedrós de Vilabella, però en aquest cas la vil·la romana és més allunyada

Mas Rimbau-Mas Mallol i els Munts ens mostren doncs el que serà una nova pauta geogràfica en les necròpolis a partir del baix imperi, i que també pot explicar el que sembla un ampli conjunt d'enterraments al Pedrós a 1 km i escaig de Vilabella.

¹⁵³³ AZKÁRATE, A.; GARCÍA CAMINO, I. 1992.

¹⁵³⁴ Un cas força interessant de continuïtat és el de l'ermita del Almendral y Fuente de Ramos, a Puerto Serrano, Cadis. Vid. COSTELA, Y. 2018. Per no parlar de l'ermita de la Santa Cruz de Cangas de Onís, sobre un dolmen prehistòric. Vid. MARTÍNEZ VILLA, A. 1992.

Precisament el topònim ja documentat el 1011, *Villa Abella*, fa pensar en la continuïtat de poblament¹⁵³⁵ (**Fig. 6.242**).

Aquesta relativa proximitat entre necròpolis d'àrea oberta i antigues vil·les o la seva successió com a sistema d'explotació rural es veu, tot i que desdibuixada a Vimbodí-Poblet. Coneixem els enterraments de la Granja Mitjana i Milmanda. La presència de tombes de tradició romana a uns centenars de metres, també en ubicacions elevades, en pendent o prop de camins i deus d'aigua, conjunts de tombes de lloses (**Fig. 6.243**).

Per acabar aquest periple, el seguit de petites necròpolis, potser per ser conegudes de manera molt parcial, formades per un, dos o com a molt unes dotzenes d'enterraments que ja documentem en zones de muntanya. Les localitzem especialment a les Muntanyes de Prades, Montsant, El Tallat, i conques dels rius Corb i Gaià. La pauta geogràfica té trets comuns amb les necròpolis ja tractades, com és la proximitat a un vial, surgència d'aigua, vessant de turó o lloc alt, que els dona una especial significació o referència en cada microregió. S'identifica al conjunt de Tuells, amb prop de la trentena de tombes totes elles dalt un tossalet.

S'observa la presència de col·leccions més petites d'enterraments, un, dos, tres, però propers entre si. La parcialitat del seu coneixement fa pensar en àmplies necròpolis o més aviat en zones amb petits agrupaments funeraris potser vinculables a col·lectius familiars. És precisament una pauta que Martín Viso també identifica a la zona de Riba de Côa, Salamanca i Ciudad Rodrigo.¹⁵³⁶ És a dir, ens trobem encara amb concentracions més o menys grans de tombes, com el de Tuells com un dels pocs casos excavats de manera completa, o espais funeraris molt més petits com la Prada de la Guineu a 1 km aproximadament de la partida del Mas de Palau; el Mas d'en Lluç Cornudella, les tombes de la zona entre Passanant i Santa Coloma de Queralt, en especial a la vall del Corb, o entre Vilanova de Prades, Prades, La Febró i Vilaplana. Si bé la majoria són notícies imprecises i antigues, la ubicació dels topònims sobre els mapes apunta cap aquesta possibilitat (**Fig. 6.244**).

El paper de la necròpolis com a referent territorial, i per tant marcador d'un límit de propietat, espacial o simbòlic es pot intuir en casos on per exemple hi ha una combinació de lloc alt o amb un accident geogràfic i de surgència d'aigua, i/o via de comunicació. Es veu a la Font de Nerola / Tossal de les Forques, Tuells, Mas del Tancat, El Pedrós, la Roca del Gríngol. És així al grup de Bellestar, terme de Passanant i Belltall, en ser dalt la carena que separa la Conca de l'Urgell també pot pensar-se en aquesta funció, com en altres espais de la zona. El caràcter sagrat de la zona funerària pot exercir una funció protectora-simbòlica del territori (**Fig. 6.245**).

La proximitat de necròpolis en àrea oberta i construccions la tenim al Mas de Llaneta, Alcover: les tombes de lloses són a tocar d'un edifici de planta quadrada que s'ha explicat com un espai d'hàbitat, tot i que també es podria explicar per una funció de

¹⁵³⁵ Vid. la fitxa 1023 de l'IPAC. Cfr. AIGUADÉ I VECIANA, J. 1971; AIGUADÉ I VECIANA, J. 1990, p. 9; RIUS, J. 1946, doc. 432. El document de 1011 explica la donació dels tutors i almoiners d'Adalbert de la torre de Moja, unes torres i el castell d'Albinyana al monestir de Sant Cugat del Vallès.

¹⁵³⁶ MARTÍN VISO, I. 2007b, p. 21-47; MARTÍN VISO, I. 2012a, p. 183-184; MARTÍN VISO, I. 2016b, p. 886-887.

culte o funerària, fins i tot defensiva. Un paral·lel, definit com habitatge, és el del Collet de Sant Pere Màrtir a l'Anoia¹⁵³⁷ (Fig. 6.246).

Una tendència explicativa dels espais habitats que ara entenem entre l'antiguitat tardana i la conquesta feudal és definir-los com eremitoris, tal i com es pot veure en diversos estudis, encara que darrerament aquest plantejament unívoc s'ha posat en dubte o s'ha matisat.¹⁵³⁸

Ara bé, és l'explicació més probable pel Tormo del Frare, a la Vilella Alta. En aquesta prominència de la típica roca vermella del Muschelcalc tenim un seguit de balms identificables com un espai eremític, i sobre seu les tombes excavades a la roca, l'incipiència de l'obertura d'una tercera i un seguit de reguerons per recollida d'aigua. Potser també aquesta és l'explicació de les tombes rupestres de la Prada de la Guineu, al peu d'Albarca (Cornudella), però la presència d'una tomba bisoma, prou estranya a Catalunya a excepció del cas del Barranc de l'Olivella, a La Granadella,¹⁵³⁹ fa pensar en comunitats familiars, cosa que no és incompatible amb una vida d'ascetisme (Fig. 6.247).

I finalment, el conjunt de la Roca del Gríngol, entre Prades i Vimbodí, on les tombes de lloses són a l'est d'un torm també de gres vermell, amb evidències clares d'un espai habitat i retalls antròpics dalt seu explicables per ser un lloc excel·lent per la guaita, per la recollida d'aigua, o també per tenir una funció ritual o religiosa ara per ara no precisable. No deixa de ser interessant veure com les afloracions verticals de gres vermell són espais ocupats per espais amb certa significació religiosa: L'Abellera de Prades, Santa Bàrbara d'Escornalbou, Sant Gregori de Falset, la Mare de Déu de la Roca de Mont-roig... (Fig. 6.248, 249).

Tot plegat, s'obren expectatives d'investigació força interessants, però amb un punt de partença ben dèbil: poc o res ens diran les restes humanes perquè o bé les tombes ens han arribat buides o amb les restes en més que mal estat, o senzillament s'han perdut. Queda doncs en no-res la possibilitat d'estudis del poblament, i menys de datacions radiocarbòniques

Com apunt final, la ubicació dels enterraments de ritual o cronologia islàmica. Ens trobem amb una paradoxa, pocs són els excavats de manera sistemàtica i menys publicats. Per exemple els de Vilardida i Hort del Pelat a Riudoms fan somniar en una continuïtat de poblament en principi d'època emiral o califal, tot i que pot ser posterior. Un apunt respecte a l'Hort del Pelat: els excavadors proposen una cronologia d'època islàmica, aquí anterior al segle XII, i pot ser factible, però la posició de l'inhumat es decúbit *prono*.¹⁵⁴⁰ Una fossa a la roca, prou estreta, al Mas Gassol d'Alcover també fa pensar en la possibilitat d'un nadó enterrat de costat. Cal fer esment d'un decúbit lateral, però datat a l'antiguitat tardana tot i que pot ser medieval, en una inhumació per mort violenta a la vil·la del Mas d'en Pons/Els Castelletes/Basf. Cal dir que ens trobem però amb un decúbit lateral esquerre (Fig. 6.250).

1537 ENRICH, J.; ENRICH, J. 1974.

1538 Aquest tema es parlarà més extensament en el capítol 12.

1539 BOLÒS, J.; ESQUERDA, M.; GALLART, J. 1985.

1540 Agraeixo a Roc Arola la gentilesa de facilitar-me imatges de l'enterrament.

I posats a especular, podríem pensar que aquests jaciments poden ser *palats* dels primers temps de domini islàmic. També és una explicació aplicable a jaciments com la Torre Bargallona, per exemple, que recorda força el de La Solana de Cubelles,¹⁵⁴¹ o l'Aiguacuit de Terrassa, per posar un cas identificat amb aquest interessant sistema de control fiscal dels primers temps de l'Alandalús.¹⁵⁴² Així mateix pensem en Can Montagut, Marçà, al Mas Barenys i el del Fesoler de Riudoms.

En el cas de la necròpolis de Viern a Vilanova de Prades, ja es correspon a una altra dinàmica corresponent a necròpolis aïllades com també seria la que M. Martínez va trobar el 1975 a la Vall de Sant Marc, a la Joncosa de Montmell (Baix Penedès) però al límit amb l'Alt Camp¹⁵⁴³ (Fig. 6.251).

Però la majoria de casos són excavacions antigues, documentades de manera deficient i cal tenir en compte dues possibilitats: que siguin decúbits laterals per causa d'un procés postdeposicional, que siguin enterraments andalusins, o que la gent de la zona hagi adoptat aquest costum funerari. No podem tancar cap possibilitat. Ara bé, l'estretor de la tomba a la roca de Siurana, que fa 44 cm, marca clarament el decúbit lateral, associable aquí a l'accés de la carena on hi ha el *hisn* des de la vessant est de la península, pel pas del Grau de la Portella.

6.5.6 Tipologies funeràries: de la caixa de tègules a la tomba rupestre

Es faria estrany dedicar un capítol sencer a parlar de necròpolis sense dir res sobre l'arquitectura dels seus enterraments. Fem un repàs del què tenim, encara que les solucions funeràries que s'han pogut estudiar no difereixen del coneixement general.

Parlem primer de tot de les incineracions, vinculades de manera mecànica a enterraments d'època republicana i imperial i a rituals no cristians. Però el cert és que en altres llocs la *crematio* es documenta fins força més tard, com es veu a Europa de l'Est.¹⁵⁴⁴ I sense anar tan lluny en terres basques, amb cremacions dins de dolmens però datades en època medieval.¹⁵⁴⁵ Això implica ser prudents a l'hora donar cronologia a enterraments que semblen una cosa, però després són una altra. Sinó pensem en la Coveta de l'Heura d'Ulldemolins, encara que es tracta d'inhumacions. Per començar, les relíquies del bisbe i màrtir Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi, són producte d'una incineració *perimortem*, però incineració.¹⁵⁴⁶

Els primers autors cristians, com indica Ciurana, no prohibien el costum de cremar els cadàvers, sinó que eren més proclius a l'enterrament tot donant continuïtat a aquesta

¹⁵⁴¹ JÁRREGA, R.; BARRASETAS, E. 2003.

¹⁵⁴² BARRASETAS, E.; MARTÍN, A.; PALET, J. M. 1992; BARRASETAS, E., MARTÍN, A. I PALET, J.M. 1994; MARTÍ, R. 2013a; ROIG BUXÓ, J. 1999; ROIG BUXÓ, J.; COLL RIERA, J. M. 2013.

¹⁵⁴³ Caixa de lloses, orientada NW-SE. Es va prendre com neolítica. Cfr. MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1979, p. 11, fig. 4.

¹⁵⁴⁴ DABROWSKA, E. 1974-1979.

¹⁵⁴⁵ AZKÁRATE, A.; GARCÍA CAMINO, I. 1992

¹⁵⁴⁶ FRANCHI DEI CAVALLIERI, P. 1959.

vella tradició.¹⁵⁴⁷ La qüestió no és pas per la resurrecció de la carn: "Tot cos humà que es converteixi en pols o que es dissolgui en líquid, o que es redueixi a cendres, desapareix de la nostra vista, però es conserva per a Déu, que sap on són cadascun dels seus elements. En contra de la vostra opinió [la dels pagans], nosaltres no tenim por de la incineració, sinó que practiquem el vell i preferible costum de la inhumació." ¹⁵⁴⁸ Es més, un autor com Tertul·lià defensa la inhumació perquè és més respectuosa amb el cos: "en oposició a la crueltat, com a part de l'home que és, el con no mereix ser castigat com un criminal." ¹⁵⁴⁹

Les evidències d'incineracions a Tàrraco i al seu ager son més aviat poques, fins i tot indirectes o antigues -com les esteles amb *loculi* on dipositar les urnes cineràries- o confoses. Un dels exemples coneguts de més antic és el dels enterraments al costat de la Torre dels Escipions; una urna cinerària de vidre dins una caixa de pedra o *osteotheca* publicades per Alexandre de Laborde (**Fig. 6.252**). Tenim referència tot i que confosa de troballes a les vil·les dels Antigons (Reus),¹⁵⁵⁰ les Parellades (Salou)¹⁵⁵¹ i Centcelles (Constantí),¹⁵⁵² Mas Rabassa (Tarragona).¹⁵⁵³ I per suposat, el columbari de Vila-rodona.

Però en els conjunts funeraris associats a establiments rurals d'època antiga, diguem-ne vil·les de manera genèrica, ens trobem de forma imperant les inhumacions. Tenim les tombes de *tegulae* i sovint combinades amb *imbrices*, disposades fent caixes de secció quadrada o rectangular. Tanmateix les trobem amb enterraments de secció triangular, coneguts també com tombes *alla cappucina*. De forma general els tindrem entre els segles I i V, podent haver casos dels segles VI i VII.

Un segon lot són les clàssiques tombes en àmfora, que quan es fa anar un sol contenidor l'hem de vincular a inhumacions perinatals i infantils i en els casos d'adults, es fan anar dos o més peces escapçades i dins seu el corresponent cos. De

¹⁵⁴⁷ CIURANA, J. 2013a, p. 186.

¹⁵⁴⁸ *Octavius* 11, 4.

¹⁵⁴⁹ Tertul·lià a *De Anima* 51, 4.

¹⁵⁵⁰ ALBIÑANA, J. F.; BOFARULL, A. 1849, p. 178-79.

¹⁵⁵¹ "entre solchs de l'arada, pedras talladas, urnas cineràries, tègulas, ànforas, fragments de terraça com la saguntina y monedas la major part emporitanas y cosetanas." GIBERT OLIVÉ, A. M. 1900, p. 79.

¹⁵⁵² ALBIÑANA, J. F.; BOFARULL, A. 1849, p. 177: "A media legua del aquel sitio (els Montgons), en el término de Centcelles, entre la villa de Constantí y el río Francolí, se han descubierto vestigios de habitaciones, pavimentos, urnas cinerarias y algunas medalla de las cuales poseemos una de Adriano, cuyos restos atestiguan una villa ó granja romana."

¹⁵⁵³ "Efectivamente en la zona que limita la marítima de unos campos de cultivo, cegada por la arena de la playa, había una puerta que daba acceso á una pequeña galería, en cuyo fondo y en una de sus paredes laterales, había empotradas con fuertísimo hormigón, dos grandes ánforas, muy parecidas á las conocidas por Cadus (?). Este hallazgo interesó tanto al que suscribe, que unos días después se constituyó de nuevo en el mismo lugar, y con el auxilio de unos operarios, procedió á la extracción de la arena que cegaba la galería. Aquellos trabajos de extracción, dieron poco resultado, pero debe hacer constar que, entre los escombros aparecieron algunos huesos fragmentados, y restos con evidéntísimas señales de incineración. Creyó el que suscribe que se trata de una necrópolis romana, apoyándose para ello en los fragmentos que pudo recoger de tègulas, vidrios, páteras, cerámica saguntina y mármoles; en la orientación que la construcción tenía..." DASCA, A.; ROVIRA, J. 1994a, p. 94-95, 97, 156; DASCA, A.; ROVIRA, J. 1994b, p. 243.

manera genèrica les datarem entre els segles III i VI, tot i que poden haver exemples més tardans.

No manquen les combinacions de *tegulae*, *imbrices* o altres materials de construcció amb àmfores, fins i tot plaques de pedra treballada (*crustae*) o desbastades com a molt. Normalment són per enterraments d'adults.

Abans de continuar, una puntualització important respecte a les arquitectures funeràries. La tipologia de tomba i la humilitat dels materials que la configuren no implica directament una classe social baixa. Pensem per exemple en les arracades d'or una de les inhumacions de la necròpolis de la Mare de Déu del Camí, o els enterraments de classes benestants dins l'església paleocristiana de Parc Central,¹⁵⁵⁴ tal i com s'ha comentat al capítol anterior. Més que com es va construir el *loculus*, el que importa és on: espai privat associable a una necròpolis rural, monument sepulcral, dins una església funerària per privilegiats... (Taula 6.6).

Es coneixen alguns exemple d'enterraments amb parts o tots ells d'obra, combinats o no amb contenidors dins seu. És el cas del documentat per Salvador Vilaseca prop d'Almóster, amb caixa de pedra combinada amb bocins de *tegula*, o al Barranc de Sales, amb un *loculus* fet de pedra i morter i dins l'enterrament de *tegulae alla cappucina*.¹⁵⁵⁵

Ara per ara no coneixem cap enterrament en taüt de plom *in agro*, i pocs són de caixa de fusta, que es deixen veure per la posició dels ossos en descompondre el cos en un ambient buit, o per la presència de claus i cantoneres de ferro.¹⁵⁵⁶ Per exemple, al Mas de Gassol en una tomba infantil, al Mas Ravell i a la vil·la de Repsol-PP2.

Hom ha interpretat que l'evolució de les caixes de tègules passa per les de lloses de pedra, fins i tot es pot escapar alguna de marbre. Sovint de manera simplista s'han volgut datar amb cronologies força més tardanes, en època visigoda i alt medieval i s'han explicat per la manca de producció i d'stock de *tegulae* a reciclar.

Tenim alguna fossa delimitada per pedres sense treballar, de vegades combinades amb algun bocí de ceràmica, d'àmfora, de *tegulae* etc. L'aprofitament de bocins d'àmfora, dolium o tègules es veu a La Mineta, Repsol-SM/OP, Mas de Barenys o Mas de Quarts, amb una estesa sobre la fossa.

D'inhumacions es coneixen ja des d'època imperial, i les arquitectures associades a *tegulae* i *imbrices* no són gens estranyes. Hi ha una certa tendència a fer anar peces noves, és a dir no reciclades, i el segellat de juntes amb morter de calç. Això es veu per exemple al Camí dels Cossis a Tarragona.¹⁵⁵⁷ Les orientacions de les mateixes són variants, i força influïdes pel context topogràfic immediat, des de seguir la dels monuments funeraris, o els murs de les construccions properes, vials, eixos de centuriació etc. Llavors, com s'ha dit, el que determina la datació és la relació estratigràfica i la seva cronologia en base als aixovars, dipòsits rituals etc. Els

¹⁵⁵⁴ LÓPEZ VILAR, J. 2006, p. 153-154.

¹⁵⁵⁵ CIURANA, J. 2013b, p. 132.

¹⁵⁵⁶ CIURANA, J. 2013b, p. 133.

¹⁵⁵⁷ MENCHON, J. 2000a; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002.

contenedors amfòrics, en principi aporten una forquilla cronològica més ajustada (Taula 6.7).

La presència de sarcòfags és ben magra en els conjunts funeraris *in agro*. Són els casos de Vallmoll, Les Borges del Camp i Riudabella. Afegim el Mas de Valls / Pòrpores, Mas d'en Pons, La Canonja, La Nou de Gaià (que reaprofitava una estela epigràfica del segle III) i Milmanda. Observi's que no ens topem amb les grans peces de qualitat que coneixem a Tàrraco, sia paganes sia cristianes com l'esplèndida col·lecció de la Necròpolis Paleocristiana. Al camp tenim peces de pedra local, com Riudabella, sense decorar o amb una ornamentació que si bé és vinculable a les modes del moment, com es veu a Vallmoll, no aporten una especial qualitat, a excepció de Les Borges. I val la pena recordar de nou, que la peça de pòrfir de Santes Creus és una importació baix medieval (Fig. 6.253).

Quant a elements de visualització sobre rasant, l'*ager tarraconensis* tampoc ha estat gaire generós. Primerament pensem que la senyalització del *locus sepulturae* sovint pot ser un objecte senzill, una pedra, una fusta, que o és inidentificable o ha desaparegut; i en segon, gairebé el pas dels segles l'ha desplaçat del lloc original. Pensem per exemple les comptades ocasions en què ens trobem amb una làpida funerària *in situ*, i quantes vegades la troballa d'un conjunt funerari és essencialment fortuïta. Hi ha un cas a Repsol SM/OP i un altre a Mas de Quarts, a més d'un bloc de pedra entre les tombes de lloses de Villa Urrutia/Masies Catalanes a l'Albiol.

No tenim gairebé casos de superestructures sobre tombes a l'estil d'esteses de pedres recobertes amb *signina* on poden haver inscripcions, mosaics, signes cristians o simplement res. No vol dir que no n'hi hagueren, sinó que no ens han arribat o no els hem trobat. Però si una estesa de bocins ceràmics a Mas de Quarts, tot i que segurament no seria visible una vegada feta la inhumació.

Comptem, això sí amb algun exemple de construccions assimilables a *mensae* funeràries, com les que coneixem a Tàrraco, a la Necròpolis de Tabacalera. Tenim el cas del Mas de Valls-Pòrpores.¹⁵⁵⁸ Quant a mausoleus o construccions complexes n'hem anat parlant en aquest capítol, per la qual cosa no cal incidir de nou. Per refrescar memòria hi ha la clàssica tipologia turriforme, amb el reconegut sepulcre dels Escipions, els fonaments de les Roques Roges, o els del barranc del Burguet. Afegim el columbari de Vila-rodona, i les grans *cuppae* de La Barquera, prop de Perafort.

Les inscripcions funeràries *in agro* són essencialment d'època imperial, amb algun cas de posterior. Podem diferenciar dos grups: els cippus, esteles, làpides vinculables a tombes que serien a sota, sia d'incineració, sia d'inhumació; i les làpides a incrustar en construccions més complexes i visibles, diguem-ne monuments sepulcrales.

Un dels casos més tardans, i més interessants és el d'Isidora, als Pallaresos. Precisament és una peça de filiació jueva que hauria d'anar encastada en una construcció funerària, una *cuppa* o altra superestructura desconeguda. Té una datació de segle IV, cosa que ens indica dos temes força interessants: que les comunitats mosaicques del territori tenien uns usos funeraris assimilables a la resta de la gent de

¹⁵⁵⁸ CIURANA, J. 2013b, p. 133.

l'època, i que al baix imperi es manté a l'*ager*, el costum d'enterraments de certa monumentalitat.

El mateix es pot dir de la inscripció de Samuel a la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol. Afegim les de Mas Sardà o Centcelles, amb elements arquitectònics i epigrafia associable a monuments funeraris¹⁵⁵⁹ (Taula 6.8).

Aquests monuments funeraris inferits a partir de la troballa epigràfica va també acompanyada de la presència d'enterraments més senzills. L'explicació l'hem de buscar en una tomba privilegiada de propietaris i al seu voltant la corrua de familiars, servents, clients etc. Ho veiem amb els enterraments de *tegulae* i àmfora que apareixen als Pallaresos i la inscripció d'Isidora. També en altres casos com la Torre dels Escipions: el 1802 l'arquitecte i enginyer militar Joan Antoni Rovira va topar-se al costat amb una urna cinerària de vidre, reproduïda en un dels celebrats gravats del *Voyage* d'Alexandre de Laborde.¹⁵⁶⁰ I en el cas tot i que no explicat satisfactòriament de L. Micini Apronià. També al mausoleu d'Alcover, Cosme Vidal parla de la presència d'enterraments.¹⁵⁶¹

Les necròpolis en àrea oberta, és a dir els conjunts funeraris aïllats que hem tractat mostren unes tipologies molt bàsiques: fossa i coberta de lloses, caixa de lloses de secció quadrada o rectangular i amb algun cas de secció triangular, i finalment les tombes excavades a la roca. Precisament unes arquitectures funeràries que es documenten en les fases més tardanes dels assentaments derivats de les vil·les.

L'arquitectura de les tombes de lloses no és pas complicada, ans al contrari. Utilitzen la pedra de cada lloc, pissarra, calcària, sorrenca i podem diferenciar les tombes que es formen amb llit, parets i coberta de lloses, o només de parets i coberta, segons el cas. Només tenim un cas amb un gran nombre de peces al fons, al Collet Blanc, on també es documenta una peça sota el cap a manera de coixí, com també es veu al Camí d'El. Precisament en aquesta petita necròpolis s'observa com entre cames s'havien col·locat pedres en el moment del ritual del colgament, cosa que s'observa al Mas del Pesoler, on també apareixen sobre el cap i els peus, com si es volgués assegurar la immobilitat de l'enterrat. Una pedra sobre la mandíbula en un enterrament a la vil·la del Mas d'en Pons /Els Castellet/ vil·la de la Basf, es pot relacionar amb la seva mort violenta.

Pel que es refereix a les tombes a la roca, el desgast de la matriu dificulta establir les eines que es van emprar en la seva obertura. Ara bé, tant a la Prada de la Guineu com al Tormo del Frare es veuen incisions perimetrals que fan pensar en l'obertura de les

¹⁵⁵⁹ CIURANA, J. 2013b, p. 127.

¹⁵⁶⁰ En parla CIURANA, J. 2013b, p. 125 citat a DASCA, A.; ROVIRA, J. 1994a, p. 89): "*fue hallado por el arquitecto D. Juan Antonio Rovira un vaso de vidrio bien conservado y tapado herméticamente, como de palmo y medio de elevación y uno de diámetro en su mayor convexidad: estaba encastado entre dos piedras de sillería selladas con plomo, y dentro de él había dos pequeños vasos lacrimatorios, y una medalla del Emperador Augusto, que hoy tiene el Sr. Posada, con la inscripción divus augustus pater y en el reverso, corona de laurel con estas iniciales en el centro: c.v.t.t., que es Colonia, Victrix, Togata, Tarraco. El vaso encerraba los huesecitos de un niño.*"

¹⁵⁶¹ "*Es impossible remoure la terra en l'extensió de més de dos kilòmetres quadrats sense trobar restos de edificacions, sens descobrir llosas de sepulturas, y muchas vegadas trobar sota aquellas llosas ossamentas de persona.*" Vid. VIDAL ROSICH, C. 1897, p. 6-9; ROIG PÉREZ, J. F. 2014.

fosses marcant primer de tot el perímetre del *loculus*, per procedir després al buidatge, procediment que I. Padilla observa a Cuyacabras, a Burgos¹⁵⁶² (Fig. 6.254).

La senyalització d'aquests enterraments és ben minsa. Ras i curt: de les esteles que sens dubte marcaven aquestes tombes, sia de fusta, sia de pedra, només ens ha arribat una, a les Masies Catalanes de l'Albiol. Però la seva existència s'infereix en base a la manca de superposicions i destruccions de tombes. La identificació d'aquests espais funeraris en base a elements de senyalització de les tombes és secundària, i compta molt més el context macroespacial, el lloc: un punt alt, la proximitat a un camí, una surgència d'aigua, un arbre, un lloc d'especial significació simbòlica...

De fet l'existència de senyals funeraris no solament serveix per preservar la tomba en el moment que es practiquen nous enterraments. També permet l'ordenació del conjunt i tenir endreçat l'espai.

6.5.7 El microespai de la tomba i el record del finat: del *tria nomina* al dipòsit funerari

Al capítol 5 es parlava de l'anonimat de la immensa majoria dels enterraments de l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana. És un fet ben palesat arqueològicament i demostrat per la gairebé testimonial presència d'epígrafs funeraris i edificis monumentals. Ben poques inscripcions, i lacòniques, ben pocs sarcòfags, ben pocs monuments sepulcral, de la simple coberta de *signinum* amb crismó o creu com les de Mataró,¹⁵⁶³ i menys encara construccions de certa presència arquitectònica.

Aquesta és la realitat entre els segles VI-VII i XI. Podem parlar però d'edificis sepulcral de planta central o basilical, diguem-ne també esglésies, presents tan en el món rural com a ciutat, per cert ben diferent a com era en època imperial. I no ho oblidem, aquesta significació de l'espai de repòs etern es reserva a personalitats molt determinades.

Però aquesta tònica no és gaire diferent a la immensa majoria dels enterraments en època antiga. Quantitativament coneixem més architectures funeràries sobre rasant, des dels sarcòfags per ser vistos, dels mausoleus passant pels cippus o les esteles amb les seves inscripcions. Ara bé, gairebé totes ens han arribat sense senyal funerari a sobre, o com a molt, agrupats en col·leccions de tombes que en diem necròpolis i cementiris- de vegades delimitades per parets o vials, o confinades en espais construïts que originàriament podien estar dempeus, tot i ser sovint reciclats, o simplement ser murs que van de tancament de la zona d'enterraments. Parlem primer de la presència d'aixovars i dipòsits funeraris.

En els enterraments d'època romana que ens han arribat hi són presents, però no sempre, sia perquè no es van dipositar en el moment de la inhumació, sia perquè no ens arribat en ser ofrenes peribles: unes flors, uns aliments, un objecte personal de

¹⁵⁶² PADILLA, J. I. 2003, p. 48-50.

¹⁵⁶³ RIBAS BERTRAN, M. 1975, p. 72-82, fig. 39.

fibra vegetal o animal que s'ha desfet pel pas dels segles i no deixa ni taca... o perquè no es va ficar, almenys dins la tomba.¹⁵⁶⁴

Pocs casos hem descrit dispositius per libacions o àpats funeraris, com una *tegula* de la necròpolis de la Universitat Laboral amb una perforació, o els enterraments amb *mensa* del Vilar / Hort Lluny i Mas de Valls / Pórpores.¹⁵⁶⁵ Però indirectament els podem inferir en casos dels segles I-III.

L'aparició de vaixelles funeràries es documenta entre els segles I i III-IV. A l'ermita de la Mare de Déu del Camí es van exhumar uns interessants dipòsits, datats entre els segles I i III. Aquí tenim un enterrament infantil en caixa de tègules el qual és associat a una gerra de terrissa comuna forma Vegas 68, del segle I. Una altra era una fossa on es va enterrar una dona adulta. Als peus, una llàntia i sobre l'avantbraç dret una peça de ferro definible com una clau de porta. Una vegada ficat el fèretre es va cobrir amb *tegulae* a doble vessant i es van deixar una sèrie de peces vinculables a l'àpat funerari: a la dreta, un plat de *sigillata africana* forma Lamb. 3, i dins una tassa de ceràmica de parets fines. Al costat esquerre, un marc d'un *speculum*, una gerra de ceràmica comuna i dos plats de *sigillata africana* forma Lamb. 8. Ciurana encertadament observa com el dipòsit funerari té un clar cronograma: obertura de fossa, deposició de la inhumació, la clau de casa i un llum d'oli als peus per fer el "viatge lluminós i esperançador" al més enllà. Es segueix amb el tancament de *tegulae* i després les peces de vaixelles que podem vincular a l'àpat funerari, o una ofrena alimentària per al mort, doncs en un dels plats havia una petxina. A més observa tres tipus de vas, gerra per líquids, tassa per al seu consum i bol per sòlids o semilíquids que poden indicar tres tipus d'aliment consumits en el banquet funerari o el viatge al més enllà.¹⁵⁶⁶

Quant a la petxina, és un element que es documenta en enterraments femenins d'època romana, i es vinculem amb la feminitat en clara relació al símbol de Venus.¹⁵⁶⁷

Si ens referim a les llànties a la necròpolis de la Mare de Déu del Camí, es va recuperar una Dressel 30 amb signes d'haver estat utilitzada, als peus d'una tomba de fusta d'un adult; i una Dressel 20. Les dos eren als peus del mort, com si es volgués il·luminar on es trepitja en el seu viatge al més enllà.¹⁵⁶⁸ També cal destacar els caps

¹⁵⁶⁴ De fet, J. Ciurana, en el seu estudi del món funerari a l'ager *tarraconensis* entre els segles I i III, ha analitzat 144 casos d'enterraments dels quals només 15 tenen aixovar o dipòsit ritual: 54 inscripcions, 10 sarcòfags, 78 inhumacions i 2 incineracions. I d'aquesta quinzena amb aixovar o dipòsit que els permet datar correctament: 3 al segle I, 8 entre I i II, 2 al II, 1 entre II i III i també I al III. Cfr. CIURANA, J. 2013b, p. 130.

¹⁵⁶⁵ CIURANA, J. 2013b, a partir de la descripció de P. Rius que J. Massó cita a 2007, p. 32: "lloses amb túmul de pedres i la gran tapa de formigó plaçada damunt el túmul, no crec sia temerari suposar-la atenent a la seva forma la taula del àgape funerari tan comú als enterraments romans." També BARRAL, X. 1978.

¹⁵⁶⁶ MUÑOZ MELGAR, A. 1991; CIURANA, J. 2013b, p. 135-136.

¹⁵⁶⁷ CIURANA, J. 2011, p. 164.

¹⁵⁶⁸ CIURANA, J. 2011, p. 164.

de bou i cabrum dins la tomba II de La Barquera, a la qual hem de sumar un cap de cavall a la part de fora, que s'identifiquen com ofrena funerària.¹⁵⁶⁹

El cas més tardà és al Barranc de Sales: una tomba infantil amb dos fragments de bol de la forma Lamboglia 3b2, però en ceràmica comuna, datada després del segle III.¹⁵⁷⁰ En el mateix jaciment, hi ha una tomba infantil coberta amb bocins d'àmfora i datada al segle V (núm. 8). Al seu interior, un bol de terra *sigillata africana C*, forma Hayes 73.¹⁵⁷¹

Si repassem la troballa de terrissa associada a tombes de necròpolis aïllades, és a dir de fossa simple, fossa i coberta de lloses, caixa de lloses o excavades a la roca, la panoràmica és ben desoladora. Només tenim un cas conegut: una gerra en un tomba de fossa excavada per Joan Duch i Mas al jaciment dels Vilars a Passanant. De fet la presència de ceràmica comuna no és pas estranya en tombes de lloses d'època visigoda.

Sense anar gaire més lluny, a la mateixa vall del Corb, però ja l'Urgell tenim el cas de la necròpolis de Mirambó, a Sant Martí de Maldà. Es tracta d'un conjunt funerari del qual es van excavar tres tombes de lloses, orientades E-W, i per tant ben similars a les que són objecte d'estudi. En un dels enterraments, la UF 3, apareix una gerra globular de ceràmica comuna, sis peces lenticulars de vidre que es vinculen a la vestimenta, un cercle de metall, una peça cònica i gallonada de metall que formaria part d'un xató, un segell de bronze sense decorar, vuit agulles de bronze, i dos bocins d'una peça de ferro no identificada amb matèria orgànica adherida. Per paral·lels funeraris, la peça es vincula a una cronologia de segles VI-VII¹⁵⁷² (**Fig. 6.255**).

No manquen casos d'informacions vagues de la troballa de terrissa dins la tomba, però que no es poden vincular amb dipòsits funeraris, com es veu a les Masies Catalanes a l'Albiol, al seu voral com al Molí de la Cadena III de Vallfogona, o al Mas Gran de Marçà, on es pren com a prehistòrica com també succeeix al Mas del Tancat de la Morera de Montsant o a la Coveta de l'Heura d'Ulldemolins, més quan aquí coincideixen enterraments prehistòrics i dels segles VII-IX.

Passem ara de la terrissa al vidre, precisament un dels fòssils directors que en els darrers anys ens han proporcionat força dades per l'antiguitat tardana. Un material delicat per la seva fragilitat i que en principi el prenem com un objecte de luxe. S'han localitzat en dipòsits funeraris de tombes vinculades a vil·les així com en tombes de lloses de necròpolis aïllades. En alguns casos sabem de la seva existència i poc més, com a la necròpolis de la Nou del Gaià i la Barquera, on es van trobar a la tomba 1 una sèrie de plaquetes de vidre i bronze que formarien part d'una cinta o cinturó, o una peça tan malmesa que no es va poder restituir. Al Mas de Quarts es va identificar la part superior d'un unguentari, com també passa amb les tombes trobades als anys 60 entre Perafort i Puigdelfí.

¹⁵⁶⁹ López Vilar, J. 1993a, p. 35-36.

¹⁵⁷⁰ BRU, M. 2013; CIURANA, J. 2013b, p. 136-137.

¹⁵⁷¹ BRU, M. 2013.

¹⁵⁷² ARMENTANO, N.; GALLART, J.; NOCLAROVÁ, D.; TORRES, M.; BUSQUETS, F. 2018.

De la vil·la dels Antigons (Reus-La Canonja) el Museu Salvador Vilaseca conserva una balsamera forma Isings 8 i un bastonet que es daten als segles III-IV. De la necròpolis de la Vilavella de Riudecols procedeix un unguentari forma Foy 26 que J. M. Coll data fins el segle VII.¹⁵⁷³ I recordar la urna cinerària que es va trobar al costat de la Torre dels Escipions, ja d'època imperial. Aquest llistat certament petit s'enriqueix a Tàrraco amb les urnes cineràries de les antigues Escoles Cristianes de la Salle,¹⁵⁷⁴ les del carrer Eivissa,¹⁵⁷⁵ i les peces de vidre del Camí dels Cossis,¹⁵⁷⁶ o l'Amfiteatre, ja de cronologia visigoda¹⁵⁷⁷ (**Taula 6.9**).

Finalment les monedes com a tòpic per pagar el viatge al barquer. Doncs tampoc apareixen tantes vegades. Ciurana comptabilitza 3 casos. Potser el més espectacular hagués estat el del sarcòfag que el 1824 es va descobrir al Mas d'en Pons, entre Vila-seca i La Canonja on "*se hallaron en él muchísimas monedas desconocidas que se lanzaron por ignorar su mérito.*"¹⁵⁷⁸ Sumem les de la Torre dels Escipions, les *cuppae* de La Barquera amb un òbol dins la boca del difunt; al Mas Ravell on es va trobar un clau de ferro i una moneda d'època de Trajà. A Masia Figueras l'enterrament documentat als anys 60 del segle duia també una moneda. Pel poc que sabem d'aquestes peces són de bronze, sovint desgastades i de poc valor nominal com un AE 3 a La Barquera.

Quant als aixovars funeraris, és a dir els elements d'abillament personal dels difunts, tampoc s'han identificat en moltes tombes. Són vinculables a la mortalla com els elements de subjecció del llenç que embolcallava el finat, cas d'agulles metàl·liques, tot i que cal presumir que en la majoria de casos es podien cosir.

Són pocs els casos que recull Siurana per l'*ager tarraconensis* on documenta elements associats directament a la vestimenta. Per exemple en una de les tombes de Repsol Química SM/OP apareix un seguit de petits claus o tatxes als peus, a vincular amb el calçat del difunt.

Quant a elements d'abillament del difunt potser dels més interessants és el d'una tomba de La Llosa, datada al segle V. Es va excavar un enterrament en decúbit supí amb el braç dret estirat i l'esquerre amb l'avantbraç sobre el maluc. Del crani tan sols es conservava la mandíbula. L'aixovar era als braços sobre el cos. Consistia en una sivella de cinturó de bronze, tres braçalets, restes d'una arracada, un anell i una caixeta, a més d'una sèrie de denes de pasta vítria de formes variades. J. M. Coll defineix la sivella com una peça del tipus delfiniforme, classe 1-forma C de Sommer, datada entre el 364/370 i el 407 dC. També ha estudiat les peces de vidre per la seva tesi doctoral i les data al segle V.¹⁵⁷⁹

Al Mas del Pesoler es van trobar dues sivelles visigodes o baix imperials dins sengles tombes. A Reus, la tomba del Gas Reusenc portava un braçalet que si bé s'havia pres

¹⁵⁷³ COLL RIERA, J. M. 2020b.

¹⁵⁷⁴ TED'A 1987, p. 184.

¹⁵⁷⁵ TED'A 1987, p. 184.

¹⁵⁷⁶ MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002; MENCHON, J. 2000a.

¹⁵⁷⁷ TED'A 1990c, p. 85-86.

¹⁵⁷⁸ ADSERIAS, M. 1998, p. 77.

¹⁵⁷⁹ COLL RIERA, J. M. 2020b.

de la segona edat del ferro, és perfectament una peça d'època romana. Peces semblants les tenim en una noia enterrada a Masia Figueras, aquí associades amb un *acus crinalis*. Als Tallats, Cambrils, en un enterrament es va trobar un individu amb un anell a la ma, amb forma de trèvol de quatre fulles. Al conjunt de la Mare de Déu del Camí, un enterrament amb unes arracades d'or cosa que fa dubtar molt seriosament sobre el seu caràcter humil.

L'aixovar no solament és un element utilitari per una decorosa inhumació del difunt, cas dels elements d'abillament personal, cas del citat *acus crinalis* d'una tomba de Masia Figueras que subjectava el pentinat de la difunta. I fer esment d'una nina d'ivori que es va trobar en una tomba del Mas d'en Toda, però de la qual no en sabem gaire res.

Del total de seixanta-nou necròpolis aïllades que hem analitzat, només en sis casos proporcionen materials datables segons la seva tipologia, que ens porten als segles V-VII i alta edat mitjana (**Taula 6.10**).

Tenim anells a Pobocada sense saber el material, i de ferro al Mas de Llaneta d'Alcover i el Collet Blanc de la Febró. El primer és un simple aro i el segon té l'eixamplament propi dels segells, també del mateix metall. Són datables a l'antiguitat tardana però van tenir en compte que aquestes peces poden passar de generació en generació i amortitzant-se en context funerari força temps després.¹⁵⁸⁰ Els podem veure semblants en un anell visigot d'Aiguafreda de Dalt,¹⁵⁸¹ i en necròpolis de cronologia semblant com Duratón,¹⁵⁸² Carpio de Tajo¹⁵⁸³ o Aldaieta.¹⁵⁸⁴

Al Mas del Verd de Farena el conjunt és força més interessant i ha estat estudiat per J. M. Coll en la seva tesi doctoral. La peça més important és dena-penjoll en forma de gerro cilíndric, color blau cobalt. Té un fil de vidre aplicat en ziga-zaga (dent de serra) al voltant del cos. Li manca la meitat superior i el fons, retallats en reaprofitar-se com a dena. També una segona dena, anular negrosa i una tercera enrotllada en espiral de color grogós-àmbar; a més d'una quarta de pedra, de talc o sorrenca. Quant a la peça de bronze, són dos fragments d'arracada i una volandera en tres bocins, tal vegada un amulet anular on serien col·leccionades les citades denes.¹⁵⁸⁵

A la Roca del Grínjol es va excavar un enterrament en qual quedaven restes d'os del crani d'una noia i una arracada, datable als segles VI-VII. Es conforma per 10 denes de pasta vítria de tipus anella de 0'8 cm de diàmetre extern de mitjana i 0'4 mm de diàmetre intern. Colors (des del mascle de l'endoll cap a la femella): blau, blau turquesa, àmbar, blau, àmbar, blau, àmbar, blau turquesa, blau.

Es tracta d'una arracada formada per una tija metàl·lica de bronze, secció circular amb aplanament amb un extrem on hi hauria la femella o forat per l'encaix. L'altre extrem

¹⁵⁸⁰ Cfr. el comentat al respecte al capítol 5.

¹⁵⁸¹ GARCIA, A.; OLIVER, J.; JAIME, M. 2014.

¹⁵⁸² Per exemple a les tombes 129, 176, 200. MOLINERO, A. 1948, làm. XXIII, fig. 2, làm. XXIX, fig. 1, làm. XXXI, fig. 3.

¹⁵⁸³ Tomba 44. RIPOLL LÓPEZ, G. 1993-1994, fig. 6.

¹⁵⁸⁴ Cas de la tomba B 93. i 94 AZKÁRATE, A. 1999, fig. 350.

¹⁵⁸⁵ COLL RIERA, J. M. 2020b.

es va afuant per tal de fer un petit ganxo a fi i efecte de servir de tanca. Hi ha enarçades 10 denes de pasta vítria fetes manualment i no pas a motllo.

Tenim denes semblants a les tombes 7, 9, 166, 200, 229 i 475 de la necròpolis visigoda de Duratón,¹⁵⁸⁶ al collar de la tomba 24 del conjunt de Velaidez, ambdues a Segòvia,¹⁵⁸⁷ a la tomba 3 d'Herrera de Pisuerga,¹⁵⁸⁸ als elements de vestimenta de la fase I de la necròpolis de Górzez,¹⁵⁸⁹ o a la tomba 146 de la necròpolis de Loranca (Fuenlabrada).¹⁵⁹⁰ També tenim denes semblants en collars: necròpolis oriental de *Carthago Spartaria*,¹⁵⁹¹ la necròpolis de Górzez,¹⁵⁹² o a la tomba infantil del segle V de la Llosa de Cambrils.¹⁵⁹³ Com element d'abillament personal, cal citar un braçalet de peduncle de l'antiga col·lecció Massot i Palmers de Barcelona, procedent d'una tomba de lloses de Cornudella, però interpretat com a prehistòric. No s'ha pogut localitzar (**Taula 6.11**).

En el cas de les necròpolis aïllades, una moneda en una tomba de la Ciutat Residencial. A la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol de Tarragona es va excavar una tomba amb un ou com a dipòsit funerari.

També indicar l'associació de necròpolis aïllades amb la localització de destrals de pedrapolida, altrament conegudes com *pedres de llamp*. Sense que siguin dins de tomba, per la qual cosa s'ha de ser molt prudent, tenim el cas de l'Era del Carraca (Sant Gallard), Els Vilars (Passanant), Cap-de-la (Vallfogona, prop dels límits amb el de Segura), Plat de la Torre (Vallfogona). Ja dins de la tomba, el cas del Barranc dels Lladres a Cornudella, on es va trobar una "*destral de pedra, probablement serpentina*" la qual formava part de la col·lecció Massot del Museu Arqueològic de Barcelona, no localitzable. Finalment, cal citar la menorà a la cara interior d'una llosa de la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol, un endotafi que remarca el caràcter mosaic i marginat de la persona enterrada per la seva fe jueva.

La mort genera dues reaccions ben normals. La primera és la del subjecte del traspàs, a banda de la corresponent inquietud davant el tràngol i saber si hi ha un més enllà o no, que provoca la necessitat gairebé atàvica de fer-se perpetuar en el record. I la segona és dels familiars, amics i parents, i la societat en general, davant del buit, de l'absència de la persona traspassada (**Taula 6.12**).

Les dues angoixes es materialitzen en el lloc de l'enterrament on uns i altres es reuneixen de manera simbòlica tant en el moment de la *humatio* com en les dates prefixades per causes socials, familiars o religioses en les corresponents cerimònies de

¹⁵⁸⁶ MOLINERO, A. 1948 p. 156-159, làm. XXIII, fig. 2, llim, XXIV, làm. XXVII, fig. 1 làm. XXXI, fig. 1; RIPOLL LÓPEZ, G. 1991, p. 128-129, fig. 10.

¹⁵⁸⁷ JEPURE, A. 2006.

¹⁵⁸⁸ RIPOLL LÓPEZ, G. 1991, p. 128-129 fig. 9

¹⁵⁸⁹ CONTRERAS, M.; FERNÁNDEZ UGALDE, A. A. 2006b.

¹⁵⁹⁰ OÑATE, M.; BARRANCO, J. M.; GARCÍA MARCOS, A. 2008

¹⁵⁹¹ VIZCAINO SÁNCHEZ, J. 2007

¹⁵⁹² CONTRERAS, M.; FERNÁNDEZ UGALDE, A. A. 2006b.

¹⁵⁹³ RAMON SARIÑENA, E.; MENCHON, J.; MASSÓ, J. 1999; GARCÍA NOGUERA, M.; MACIAS, J.M.; MENCHON, J.; PUCHE, E.; RAMÓN, E.; REMOLÀ; J. A. 2001, p. 124, fig. 5.

culte funerari. Dues necessitats antropològiques clares que amb el temps es van diluint en el record cada vegada més llunyà i l'enyorança per la persona traspasada, en la dissolució del record de la seva fesomia, del què va viure i ens va fer viure, i finalment del seu nom i tot. I d'aquí que amb el pas dels segles, la majoria d'enterraments, o dit d'altra manera, excepte casos comptats, passen a l'hades de l'oblit. I la seva presencialitat no retorna fins l'acte gairebé furtiu de la seva troballa quan menys t'ho esperaves. I d'aquí fem arqueologia...

Per això donar continuïtat a la vida més enllà del decés, és la voluntat dels aixovars i els dipòsits rituals que acompanyen el cadàver. Fora de la tomba es manifesta gràcies als dispositius per les libacions i àpats funeraris, des del tub per vessar aliments i beures, a la *mensa* i els afitaments de la tomba. Entre aquests hem de fer esment de les inscripcions.

Hi ha pocs casos on es pugui marcar la identitat de la persona enterrada, per no dir-ne cap. Però si que es pot parlar de la vinculació del nom d'un inhumat amb una necròpolis rural. La qüestió és que les inscripcions localitzades a l'*ager tarraconensis* ens parlen dels propietaris i tinentes dels predis rurals, bàsicament grans funcionaris estatals i personalitats d'alt nivell econòmic, alguns d'ells lliberts.

A la vil·la del Mas Sardà, identificada també com de Repsol Química el 1866 es va recuperar la inscripció funerària de L. Micini Apronià, en una zona d'enterraments. Hernández Sanahuja explica les circumstàncies de la troballa: "*al quitarse la lápida para plantar una viña, se encontró el sepulcro y los restos del referido Aproniano.*" Ara bé, hom pensa que la peça no era *in situ* per mancar la base pròpia de les inscripcions tripartites¹⁵⁹⁴ (fig. 6.256).

D'aquesta vil·la procedeixen també dues inscripcions més associables a mausoleus, la de L. *Bennius Primigenius*, i la d'un jove senador de nom desconegut, espòs de *Claudia Atiliana*, datada entre finals del segle I i inicis del II. El primer era un llibert acabat ben relacionat amb l'administració pública. La seva muller estava relacionada amb els *arcarii*, funcionaris provincials, que tot i ser lliberts tenien cert prestigi doncs eren ser funcionaris. El senador ignot podria ser un *Bennius*, i per tant serien familiars, cosa que explica la coincidència de les troballes en la mateixa vil·la.¹⁵⁹⁵

De Centcelles ve el pedestal d'època flàvia del sevir augustal M. *Fulvius Musaeus* i la seva esposa *Sutoria Surilla*. Del Vilar de Reus, un fragment de làpida funerària del segle I d'un matrimoni de lliberts i un pedestal d'estàtua de *Calaria Liciniana*, del segle II. La inscripció fúnebre es vincula a un monument sepulcral d'uns personatges d'origen nord itàlic que arribarien a Tàrraco en els primers temps. Després la propietat passaria als *Calarii*, i per això hi havia el citat basament d'escultura.¹⁵⁹⁶ Això marca un tema interessant: el respecte de la zona funerària malgrat el pas de propietat, en ser un *locus religiosus*.

De La Llosa vindria el pedestal funerari del segle II dedicat a P. *Furius Montanus*, que es va trobar als fonaments del convent dels agustins de Cambrils. És un personatge

¹⁵⁹⁴ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1866; GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013.

¹⁵⁹⁵ GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013.

¹⁵⁹⁶ GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013.

vinculable amb els *Numisii* de Tàrraco: la seva esposa *Numisia Victorina* era germana del flamen provincial *L. Numisius Montanus*.¹⁵⁹⁷

De la Canonja, el pedestal funerari per estàtua eqüestre dedicat a *L. Aelius Polycletus*, i es suposa que vindria d'alguna de les vil·les properes a aquesta població. De la zona entre la vil·la de la Torre Bargallona i el Mas de Xaranga de Cambrils, ve l'ara funerària de *Sulpicius Sabinus*, veterà de l'exèrcit oriünd de *Braccara Augusta*.

A les vil·les als costats de la via a *Caesaraugusta* es localitzen inscripcions de personatges d'alt prestigi social de la Tàrraco imperial: el sevir augustal *M. Fulvius Musaeus*,¹⁵⁹⁸ el senador desconegut espòs de *Claudia Atiliana*,¹⁵⁹⁹ o *L. Bennius Primigenius*,¹⁶⁰⁰ del qual suggereixen la seva relació familiar amb el senador *L. Bennius Felix Minicianus*. I a més, es relaciona amb els mencionats *Clodii Martiales*. Precisament diverses marques de terrissers vinculen aquesta família amb els centres terrissers del Mas de Gomadí i Mas d'En Corts, i el Mas d'en Toda, cosa que fa pensar en un gran *fundus*.¹⁶⁰¹

El sarcòfag de *Q. Clodius Evangelus*, procedent de l'ermita de Sant Bertomeu de les Borges del Camp, i prop seu també es troben marques de terrisser dels *Clodii Martiales*, fa pensar que també tenien propietats al nord-oest del Camp de Tarragona. Significar que *M. Clodi Martialis* va ser magistrat de Tàrraco i després com magistrat eqüestre.

Els *Numisii*, representats pel pedestal de *P. Furius Montanus* de Cambrils i relacionat amb la vil·la de la Llosa, eren una de les altres grans famílies de Tàrraco. La seva esposa *Numisia Victorina*, que era germana dels flàmens provincials *L. Numisius Montanus* i *L. Numisius Ovinianus*.¹⁶⁰² També es documenten epigràficament a Bàrcino i són parents d'una altra nissaga de Tàrraco, els *Fulvii*. Precisament *L. Fulvius Numisianus*, arribar a ser senatorial en temps de l'emperador Còmmode.

Comptat i debatut, l'epigrafia funerària de l'*ager tarraconensis*, juntament amb els altres testimonis com les marques de terrisser i les inscripcions dedicatòries, mostren com els nivells més alts de l'escala social de Tàrraco, alts funcionaris, magistrats, potentats van tenir els seus grans predis *in agro*, i prop de la ciutat. L'origen d'alguns és del nord d'Itàlia i s'associen als primers colons arribats a Hispània. La distribució epigràfica en el territori mostra que els més afortunats tenien els seus *fundi* prop de la *urbs*, al llarg de la *Via Augusta* i de la *d'Italia in Hispanias*. Eqüestres i lliberts amb fortuna controlen les vil·les de la zona de Reus i Riudoms, amb importants centres de producció terrissera. El plausible enllaç de la inscripció de Riudabella amb el *Severus*¹⁶⁰³ de la carta XI* de Consenci a sant Agustí i la posterior derivació amb el topònim Siurana, indica una llarga perduració tant del predi com dels seus possessors.

¹⁵⁹⁷ LÓPEZ VILAR, J. 1999.

¹⁵⁹⁸ IRAT 11 / CIL II 2 suppl. XIV, 2283.

¹⁵⁹⁹ IRAT 7 / CIL II 2 suppl. XIV, 2289.

¹⁶⁰⁰ IRAT 19 / CIL II 2 suppl. XIV, 2290.

¹⁶⁰¹ GOROSTIDI, D.; LÓPEZ VILAR, J.; PREVOSTI, M.; FIZ, I. 2013.

¹⁶⁰² RIT núm. 48, 49, 81, 82.

¹⁶⁰³ IRAT 53 / CIL II 2 suppl. XIV, 2299.

Del muntant epigràfic procedent de la part de l'*ager tarraconensis* més propera a la ciutat, només hi ha una inscripció posterior a l'època imperial. És la dedicada a Isidora per part dels seus pares Jonàs o Jonatan i Axia. Quant a inscripcions cristianes, el contrast amb Tàrraco és brutal: ara per ara no tenim cap text epigràfic explícit vinculat a la nova fe al Camp, Conca i Priorat.

A la resta del *territorium* de Tàrraco, la inscripció de *Iulianus, Servus Christi* i procedent de Sant Esteve de Castellet (les Masuques, Castellet i la Gornal) i una tègula amb un crismó¹⁶⁰⁴ que venia d'un enterrament de la necròpolis de La Socarrada, a Sant Martí Sarroca.¹⁶⁰⁵ No podem res sobre inscripcions alt medievals a les comarques que ens ocupen, sia al camp sia a la ciutat, car no en coneixem. Haurem d'esperar a la malgrat tot discutida lauda sepulcral del canonge Bernat de Torelló, del 1097, a un dels murs del Recinte de culte imperial de la vella Tarragona, això si, cisellada en forma de *tabula ansata*.¹⁶⁰⁶

Aquesta angoixant absència d'enterraments clarament cristians a què es deu? Es casualitat? O potser perquè la proximitat a Tàrraco amb els seus *loca sanctorum* va ser un focus de prou atracció religiosa i social com perquè les elits més properes a la ciutat s'hi vagin a enterrar? És un tema a investigar. Com hem apuntat, les inscripcions cristianes més properes són a l'Alt Penedès, a més de 30 km de la *Colonia Iulia Urbs Tarraconensis*. De tota manera podríem pensar que la inscripció de *Q. Clodius Evangelus* del sarcòfag de Sant Bertomeu dels Tascals, tal vegada podria ser d'un cristià... en una peça decorada amb iconografia pagana. Tot és possible.¹⁶⁰⁷

6.5.8 Pagens? cristians? musulmans? jueus?

Un dels temes que més ha generat debat és la vinculació dels rituals funeraris amb una confessió religiosa determinada. Les tradicions historiogràfiques i les inèrcies que han generat han pesat molt i encara pesen en el nostre subconscient com historiadors, Aquesta és la realitat.

En el capítol 5 s'ha comentat aquest problema i al final es pot arribar a la conclusió que no hi ha ni una única resposta a l'interrogatori i tampoc una única realitat. Les qüestions de religió com a expressió humana davant del transcendent, de la mort i de la vida en el més enllà o en l'aquí després del fet biològic ja poden estar ben pautades i regulades per la carcassa formal i teològica de qualsevol religió. Però a la mínima apareixen els recursos atàvics, tradicionals, de la religiositat natural que tota societat ha rebut en el sí familiar, en el grup social. Sovint molt més resilients del que voldrien els cultes establerts amb les seves normes, visions cosmogòniques i ritualitats. I potser són eines formals filles directes de la immobilitat del consuetud.

¹⁶⁰⁴ IRAT núm. 129.

¹⁶⁰⁵ IRAT núm. 41.

¹⁶⁰⁶ Quant a inscripcions alt medievals, algunes d'elles en l'antic *territorium* de Tàrraco, però associables les comarques de l'actual demarcació de Barcelona, vid. SANTIAGO FERNÁNDEZ, J. de 2003.

¹⁶⁰⁷ RIT núm. 916 / IRAT núm. 22 / CIL II 2, . suppl. XIV núm. 2257.

Si observem el ventall de conjunts sepulcral estudiats podem concloure que les necròpolis associades a les vil·les de l'ager *tarraconensis* no difereixen d'altres d'època romana, tant a nivell de tipologies d'enterrament, com dels aixovars i dipòsits rituals, superestructures dedicades al culte funerari, cas dels dispositius per libacions o *mensae*, o els formulismes propis de l'epigrafia de la mort. Xoquen però alguns aspectes com la pràctica absència al Camp, Conca i Priorat, d'elements específicament cristians vinculats directament als enterraments (**Fig. 6.257**). Només en un cas, i amb dubtes: una tègula amb una P interpretada com un crismó al Vilar-Hort Lluny de Reus. Afegim la mateixa tribulació per la inscripció de Q. *Clodius Evangelus* al sarcòfag de Sant Bertomeu dels Tascals.

Parlem dels capitells visigòtics del Cogoll i Parets Delgades o del museu d'Alcover. Però la seva presència, associada linealment a edificis i ares cristianes, és llei? Tot capitell de petites dimensions forçosament ha de ser d'un *stipes* d'altar? Són recursos explicatius que s'han d'associar a més elements. Al Cogoll tenim un edifici termal de planta basilical que si bé no hi ha indicis del seu ús com espai funerari o de culte cristià, s'insereix en una zona on precisament hi ha notícia de la troballa d'enterraments.¹⁶⁰⁸ A Parets Delgades està clara la més que possible continuïtat de culte amb l'ermita medieval i la troballa d'una placa de bronze amb un crismó pertanyent a una *capsa*, durant les excavacions fetes dels anys 30 del segle passat¹⁶⁰⁹ (**Fig. 6.258**). A la vil·la dels Antigons, el cristianisme d'una placa de bronze amb una creu és clar, ara bé procedeix de les excavacions del nimfeu. Però sempre hi cap la possibilitat que el seu *kerigma* religiós hagi donat pas a un caràcter màgic o protector com succeeix en molts elements simbòlics en què el valor que se'ls hi dona no és pel que signifiquen sinó que esdevenen simples amulets, fins i tot peces decoratives.

L'orientació de les sepultures també ha estat un argument per parlar del seu caràcter cristià, especialment quan no hi ha altres arguments: absència d'epigrafia, d'aixovars i dipòsits rituals que així ho demostrin o manca de relació amb un edifici religiós normalment assimilable a una església funerària o martirial (**Taula 6.13**).

Fins i tot s'ha especulat sovint que la manca d'ofrenes, dipòsits rituals i funeraris és signe de cristianisme. Però si revisem per exemple els enterraments de la Necròpolis de Tabacalera a Tarragona, com d'altres conjunts funeraris paleocristians, es veu que l'explicació no va per aquí. I si repassem les necròpolis datables entre el baix imperi i alta edat mitjana, tot i que el nombre de casos és més petit, tenim dispositius per libacions, monedes, cendres i aliments relacionables amb els àpats fúnebres etc. De fet les invectives dels autors cristians contra les ofrenes funeràries són més causades per un afany de modèstia, de rebuig al luxe i l'ostentació que no pas a altra cosa.¹⁶¹⁰

Si repassem les orientacions de les tombes en els establiments rurals vinculables a les vil·les, en els casos més antics, s'observa la seva disposició segons el context espacial de cada cas: seguint la traça d'un camí o via, adaptant-se a les construccions que

¹⁶⁰⁸ VIDAL ROSICH, C. 1897, p. 6-9.

¹⁶⁰⁹ MASSÓ, J. 2007, p. 104.

¹⁶¹⁰ CIURANA, J. 2013a, p. 186, Octavi Januari a l'obra de Minici Felix: "No cobriu els vostres caps amb flors, no honreu el vostre cos amb perfums; reserveu els unguentaris per als funerals i no poseu corones ni tan sols als vostres mortes" (Octavius, 12, 6).

aprofiten per convertir-les en espais funeraris o una vegada amortitzades són ocupades per les *humationes*. Es veu indistintament l'adaptació als eixos de cada lloc i no tenen perquè ser els canònics N-S i E-W. Així mateix, si s'observa un plantejament ordenat de les tombes, amb manteniment de les orientacions i alineació o agrupació, interpretable per llaços familiars, no s'observen destruccions en fer nous enterraments, encara que si algun cas de reaprofitament, sinó un respecte envers les inhumacions anteriors cosa que fa pensar en continuïtat de l'ús funerari com també en la corresponent senyalització sepulcral.

Si que és cert que conforme s'avança en el temps, si ens refiem en les cronologies de les arquitectures funeràries, hi ha una tendència a l'orientació amb el cap mirant a sol ixent. Però és un costum funerari que en enterraments més antics -llegeixi imperials i baix imperials- també s'adopta quan no hi ha condicionants espacials. El fet es veu especialment en les necròpolis aïllades. És llavors influència del cristianisme? o es un costum més ancestral de lligar l'est amb la vida doncs és per on surt el sol? El debat és obert més quan hi ha casos d'orientació totalment divergent o N-S pels quals no s'ha sabut donar una explicació satisfactòria.

D'inscripcions explícitament cristianes, cap ni una al Camp, Conca i Priorat, ja ho hem dit. I per contra, una dels segles IV-V d'una persona jueva: la d'Isidora procedent dels Pallaresos. Els seus pares Jonatan o Jonàs i Aixa li van dedicar un monument funerari precisament "*en un terreno de olivos de las afueras del pueblo de Pallaresos, donde repetidamente se han hallado sepulturas formadas con tegulas romanas y fragmentos de ánforas funerarias.*" Preguntem-nos si tot l'espai d'enterraments era de filiació mosaica o no, encara que és de suposar que almenys sí que ho serien els propietaris del predi, doncs la placa de marbre *lunense* aniria encastada en un monument sepulcral. Un presència jueva de llarga tradició que es reforça per exemple amb la menorà cisellada en una peça de *sigillata hispanica* al jaciment de Vilardida, i la cita de les *villas judaicas* l'any 1009, lloc que s'associa a Puigpelat.¹⁶¹¹

La fe de Moisès torna a aparèixer en una necròpolis que és l'*incipit* territorial dels conjunts funeraris en alçada: Mas Rimbau-Mas Mallol a Tarragona. Fem memòria: presència d'àmfores orientals procedents de les terres que ara són Israel i Líban, associables a aliments de la *kaixrut*; i una tomba amb un endotafi: una menorà. I per acabar d'adobar el tema, una inscripció funerària associable també a un altre mausoleu, datat a partir del segle V, i dedicada a una persona de nom Samuel.

En els dos conjunts amb presència jueva, Pallaresos i Mas Rimbau-Mas Mallol, si no fos per la prosopografia dels noms i la presència de les *menorot*, no parlariem de jueus. Les arquitectures funeràries, les orientacions, els indicis de monuments sepulcral no difereixen de les altres necròpolis de l'antiguitat tardana. Són casos aïllats o non totes elles necròpolis mosaïques? Ara per ara no ho podem saber. De fet, caldria estudiar fins quin punt les normes respecte a l'alimentació estaven prou consolidades per consumir aliments *kosher* en aquesta època, o si més aviat aquestes importacions amfòriques el que expliquen és un nivell adquisitiu elevat i un arrapament cultural als productes alimentaris del lloc d'origen. Es més, en aquesta època, tampoc no estaven

1611 BATLLE GALLART, C.; BAUCCELLS, J.; FÀBREGA, À.; HERNANDO, J.; RIU RIU, M. 2006e, doc. 131; ESPAÑOL, F. 1991, p. 27: "...vadit per ipso flumine usque ad Rippas Rubeas que sunt subtus ecclesia beati Petri de Gayano..."

establerts definitivament els rituals funeraris jueus i no manquen exemples d'enterraments de cristians en els seus espais funeraris i a l'inrevés.¹⁶¹² De fet, les normes que segreguen les comunitats en el què respecta a l'enterrament són força més tardanes.¹⁶¹³

Quant a la proposta que la necròpolis de Gubià a Santa Coloma de Queralt es correspongui a la de l'aljama jueva, ara per ara no hi ha dades que ho permetin corroborar.

6.5.9 Enterraments infantils i perinatals

La troballa de tombes de nens i nadons en aquests conjunts funeraris no és estranya, per lògica. Ja en capítols anteriors s'ha parlat dels *loca* on s'enterren els més petits, com element protector de la casa o per evitar que el seu esperit torni a pertorbar la pau dels vius.

En els conjunts estudiats observem la presència de tombes de nadons i nens associades a espais construïts, sia la *pars urbana* o la *pars rustica* de les vil·les, així com el seu enterrament, ja més grans i en cronologies més avançades juntament als adults. Són els casos de les Planes del Roquís i Repsol PP2. També es documenten casos de nadons en decúbit lateral o posició fetal, cas de la necròpolis del Camí dels Munts. També en tenim un al Forn del Cabalet de Reus (**Fig. 6.259**).

Al Torrent de les Voltes s'observa el fet d'agrupar els enterraments infantils en un mateix lloc que se suposa molt proper a la *pars urbana* de la vil·la. A Vilardida es veu com hi ha tombes infantils d'època visigoda dins una estança de planta central interpretable com a mausoleu o reaprofitada com a tal. A Sant Bertomeu dels Tascals tenim un enterrament infantil amb inscripció i tot.

La vinculació un al costat de l'altre d'enterraments infantils i adults, cosa que fa pensar en relacions de parentiu es veu tan en les necròpolis associades a vil·les com en les aïllades: Mare de Déu del Camí, Torre Bargallona, Camí de Tarragona, El Vilar/Hort Lluny, Els Antigons, Mas del Fesoler, Barranc de Sales, Repsol PP2 i SM/OP, Mas del Verd, Les Comes, Tuells, El Comestany, El Gubià, Mas de la Cova, Pla de les Carretes, Mas Rimbau-Mas Mallol. I també hi ha casos on l'absència de tombes infantils porta a pensar en l'existència d'espais ad hoc, com a la zona de tombes de lloses de Vilardida o la Prada de la Guineu.

Quant a enterraments d'adult i infant o nadó s'observa en alguns casos com Els Antigons, Repsol PP2 i Mas Rimbau-Mas Mallol (**Fig. 6.260**). També trobem infants en sitges, o tombes amb dos enterraments de nens de curta edat, com es veu al Mas d'en Pons /Els Castelletes / vil·la de la Basf (**Taula 6.14**).

¹⁶¹² D'aquest tema en parlarem més extensament en el capítol 13 dedicat als jueus. Ara bé els jueus s'enterraven en cementiris dels gentils, especialment a Orient i a Roma (RUTGERS, L. V. 1992) i la doctrina rabínica no establia cap normativa de segregació, almenys en aquella època (REBILLAND, E. 2003). Es més, el 393 Ambrós de Milà va anar a cercar les despulles dels màrtirs Agrícola i Vital al cementiri jueu de Bolonya (Ambrós *Exh. Virg.* 1.7. pl. 16.354). Vid. també MENCHON, J.; SERRANO COLL, M. en premsa; SERRANO COLL, M.; MENCHON, E. en premsa a.

¹⁶¹³ CIURANA, J. 2013a p. 187. Sobre aquest tema es parlarà al capítol 13.

6.5.10 *Deviant burials*

Sota el qualificatiu d'enterraments anòmals, l'arqueologia anglosaxona defineix l'existència de tombes que se'n surten de les pautes generals. Les causes sovint s'han d'associar a determinats aspectes rituals o també al tractament inhumà de les persones al llarg de la seva vida i en el decés, cas dels esclaus, serfs, presoners, hostatges, o per una mort especialment violenta que es perllonga més enllà amb una poc pietosa inhumació, que també pot ser feta de pressa i corrents per causes bèl·liques. També s'hi poden incloure les morts accidentals en les quals no ha estat possible, per la causa que sigui, un sebolliment formal.

Sobre aquest aspecte se n'ha parlat al capítol 5 de manera genèrica, però ara ens podem atansar amb exemples excavats en necròpolis del Camp, Conca i Priorat. Primer quan apareixen persones colgades dins sitges datades bàsicament als segles VI i VII, tot i que en altres llocs, com Olèrdola, aquest costum de gestió funerària, es comprova a l'època alt medieval. El fet és macabre: es llencen una o més persones mortes, executades, i potser també vives, en un clot i acte seguit es colga amb terra, pedres, runa, brossa, escombraries. Els esquelets apareixen en posicions forçades per fer-ne cabre més, perquè s'han llençat lligats de mans i/o de peus i llavors se'ls ha mort o ja havien travessat la Llacuna Estígia. Fins i tot apareixen desmembrats, com el recent cas del PPU-10 de Tarragona, on dona la impressió que van colgar trossos d'ésser humà esquarterat o en procés de descomposició i per això té les parts dislocades. Esperem que l'estudi antropològic pugui donar resposta a que va poder succeir. El mateix es pot deduir de les restes de tres individus en la colmatació, al segle VI, d'una sitja de la vil·la del Mas d'en Pons-Els Castelletes, a La Canonja (**Taula 6.15**).

Els enterraments dins sitges amb els difunts llençats poc després de morir, o qui sap si ferits o a punt de traspassar s'expressa en l'absència dels decúbits supí i lateral. Poden ser arraconats perquè càpiguen més morts, o es van arrupir cercant un mínim de protecció amb la vana esperança de sortir-se de l'atzucac. Altres enterraments violents i violentadors, són els que apareixen en decúbit *prono*, doncs coneixem el cas de l'Hort del Pelat de Riudoms: s'expliquen des d'un punt de vista punitiu.¹⁶¹⁴

Però també hi enterraments lligats com a Vilardida o Mas de Quarts; dona la impressió que igual el van occir de genolls estant. És el trist destí de les persones de més baix nivell en l'escala social de l'antiguitat tardana i alta edat mitjana, considerades com un simple *instrumentum vocale*. Esclaus, captius, serfs, presoners, malfactors o simplement desafortunats als quals anar a l'hades, al cel o a l'infern va ser un alliberament i tot.

A la vil·la dels Munts (Altafulla) ens topem amb dues morts accidentals. La primera és una persona a la qual li va caure a sobre el sostre del criptopòrtic quan es va cremar en l'incendi del 266. Pel que indiquen els excavadors del jaciment, la parca el va suspendre segurament de nit doncs duia un llum d'oli a la ma. I allí es va quedar, probablement perquè no era més que un servent.

¹⁶¹⁴ OLESTI VILA, O. 2019.

L'altre esquelet en les mateixes circumstàncies ho era en una estança de la *pars rustica*, que hom va identificar amb una *ergastula*. El que quedava de l'esquelet calcinat, mostra que no va tenir ni la més mínima oportunitat de salvar la pell, doncs tenia els turmells lligats per un cademat. Un esclau? Un presoner per intentar robar? Una persona castigada? És igual, la mateixa nit va deixar aquest mon amb una mort gens dolça.

A la vil·la de la Font Cervellona (Aiguamúrcia) Salvador Vilaseca ens parla d'una testa travessada per un clau de ferro. A la Font del Molar, dos cranis foradats en el mateix hemisferi i probablement per les mateixes eines i autor, amb dos treps que o van causar la mort, o es van fer poc després de traspasar per una qüestió ritual. Al Mas de Ravell de Montferri es va trobar dins la tomba un clau de ferro, que es va prendre com un element profilàctic. El cert és que aquest tipus d'objecte metàl·lic es vincula a enterraments antics i simbolitza el destí, doncs fixa en el bé o en el mal.¹⁶¹⁵ Protegeix el difunt i castiga qui profani la tomba.

Aquest costum funerari es pot vincular a la inserció de peces metàl·liques en el cos humà, en els cranis o altres parts del cos es coneix des d'abans de la conquesta romana, tal i com s'ha comentat al capítol 5. Llavors es comentava el fet dels claus a les extremitats de persones de filiació jueva, amb clara significació ritual. Però també pot ser una simple mostra de crueltat per eliminar un ésser humà de manera dolorosa i escandalosa, sia per venjança, sia com a càstig exemplaritzant. Recordem que la mort per crucifixió estava reservada als nivells socials més baixos, doncs era especialment cruenta, lenta i dolorosa.

També es interessant la nota de Sánchez Real quan excava les tombes visigòtiques de la Universitat Laboral: apareixien amb les cames trencades: *"Por otra parte, el hecho de ser todos los enterramientos de personas mayores y aparecer todos los esqueletos. menos uno, con los huesos de las piernas rotos, hace suponer un accidente o muerte violenta. Si además se tiene en cuenta que los cadáveres no fueron desvalijados, como lo prueba la pulsera y la hebilla halladas, hace pensar en la ejecución de una sentencia a muerte, y no por decapitación, por que los cráneos, en los enterramientos en que se conservaron estaban en su lugar anatómico. De ser una ejecución ¿el delito fue civil o militar?, ¿fueron crucificados? ¿les quebraron las piernas para comprobar si habían muerto?"*¹⁶¹⁶

Sumem el decúbit *prono* de la inhumació de l'Hort del Pelat a Riudoms. A més, amb la ironia del que vol dir un pelat, és a dir un assassinat. Casual? Una tomba amb evidències d'agressió perimortem és al Mas d'en Pons /Els Castelletts / vil·la de la Basf, precisament en decúbit lateral esquerre, que fa dubtar si és un enterrament andalusí o el van enterrar de mala manera. A més, sobre la mandíbula tenia una pedra (**Taula 6.16**).

6.5.11 Els estudis antropològics i les datacions analítiques

Malgrat estem tractant d'un important conjunt d'enterraments al Camp, Conca i Priorat, no gaudim d'un ampli ventall d'estudis antropològics que permetin atansar-

¹⁶¹⁵ CIURANA, J. 2011, p. 164.

¹⁶¹⁶ SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 172.

nos a la realitat d'aquestes poblacions de l'antiguitat tardana i l'alta edat mitjana. Els les corresponents fitxes s'ha anat explicant de manera resumida els resultats d'aquests treballs.

En termes generals aquests estudis ens parlen de gents que van morir joves o no més enllà dels 50 anys, amb evidències d'esforç físic i carències alimentàries, algun cas de mort durant el part, o amb l'enterrament de mare i fill junts per causa de caresties alimentàries, manca d'higiene bucal i símptomes de tuberculosi o infeccions.

I tampoc no manquen indicis clars, especialment en persones associables a condició servil o esclava, de procedències llunyanes com el Magrib o l'Àfrica, tal i com s'observa per exemple a Vilardida. Com sempre, els intercanvis i els moviments de persones indiquen que el món antic era molt més interrelacionat del que sembla en un principi, mal que sigui per l'explotació de l'ésser humà pel mateix ésser humà.

Quant a les datacions radiocarbòniques, ens proporcionen una més que fiable fixació dels conjunts funeraris, ara bé, cal tenir en compte que no sempre s'han publicat de manera completa (**Taula 6.17**).

L'analítica radiocarbònica ens ofereix una datació irrefutable que en el cas de les necròpolis del Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat demostra en primer lloc que en un mateixa vil·la, i a poca distància, hi ha al mateix temps espais dedicats a enterraments i a habitatge, com es veu a Repsol PP2. En segon lloc marca la continuïtat d'ocupació i funcionament d'aquests establiments

6.5.12 Cronologia de les necròpolis

Finalment cal parlar de cronologies. En termes generals s'observa que en les necròpolis associades al que genèricament anomenem vil·les, els enterraments es poden datar per la seqüència estratigràfica, materials associats i tipologia, i ens porten a una forquilla cronològica clara entre els segles III i VII. En els casos de tombes en sitges i més quan hi ha datacions radiocarbòniques, podem allargar la datació fins l'alta edat mitjana. A destacar els enterraments de ritual islàmic clar a Vilardida, que els hem de datar en temps de la dominació andalusina d'aquesta època/alta edat mitjana. La tomba a la roca de Siurana apunta també a una datació andalusina atesa la seva estretor. Aquest argument també es pot aplicar, bé que amb força reserva, en un enterrament al tapàs al Mas de Gassol.

Quant a les necròpolis aïllades, bàsicament de lloses doncs en les excavades a la roca poc podem dir més enllà del context espacial i tipologia, els escassos materials corresponents a aixovars i dipòsits funeraris ens porten a l'antiguitat tardana. Només els radiocarbonis de la Coveta de l'Heura ens parlen d'enterraments d'aquest període com de l'alta edat mitjana. Poc podem dir de datacions alt medievals, a no ser que interpretem que la manca d'aixovars i dipòsits ens obri les portes a aquesta proposta cronològica, però és un argument força feble (**Taula 6.18**).

La temptació d'acotar de la manera més precisa la cronologia d'una fase arqueològica és inherent a la praxi arqueològica. Ara bé, cal ampliar el marge de la tabulació dels enterraments i donar pas a uns plantejaments cronològics més amplis, sinó és fa molt complicat poder entendre l'encadellat temporal entre necròpolis, jaciments i paisatge

històric. L'epigrafia, la cronologia dels aparells constructius i tipologia dels monuments sepulcral, així com dels enterraments, aixovars i dipòsits rituals permeten una adscripció força correcta en la majoria d'inhumacions imperials i baix imperials. La datació radiocarbònica és essencial, tot i que cal tenir en compte el plantejament que comentem.

Ara bé, fixar les fases de tombes de lloses, de tombes excavades a la roca, de fosses simples quan no tenen vinculació estratigràfica amb construccions, especialment habitatges, complica la datació. Hem vist que els escassos aixovars i dipòsits rituals ajuden a donar cronologia tot i que les reutilitzacions i perduració d'algunes peces de cert luxe, cas de les sivelles i monedes, pot dur-nos a l'error. Llavors el concurs de la datació radiocarbònica i els estudis territorials són essencials. Com apunt final, tenir en compte les cronologies a partir de les analítiques que porten aquestes tombes a l'antiguitat tardana i alta edat mitjana. A tall indicatiu, les tombes estudiades en l'estat de la qüestió de Ch. Folch i Jordi Gibert.¹⁶¹⁷

Per començar cal parlar d'enterraments presos com a prehistòrics que gràcies al radiocarboni es fixen molt després, com el de la Roca del Migdia a Vilanova de Sau, inicialment datat al mesolític.¹⁶¹⁸

Casos d'enterraments datats al segle VII, tenim els casos de Mas d'Obradors (Gaià, El Bages),¹⁶¹⁹ Les Goges a Sant Julià de Ramis,¹⁶²⁰ carrers Tarragona, Pep Ventura I Dr. Barraquer de Roses,¹⁶²¹ Pertegàs de Calders,¹⁶²² Ço del Roig,¹⁶²³ el Tossal de les Forques,¹⁶²⁴ o la Tossa de Baix.¹⁶²⁵ Sumem els conjunts de Sant Menna,¹⁶²⁶ o Can Gambús entre els segles VII i VIII.¹⁶²⁷ També en època visigòtica la citada necròpolis de Mirambó de Sant Martí de Maldà.¹⁶²⁸

De datació similar, un individu entre els segles VII i XII al celebrat jaciment ibèric del Turó de Can Oliver de Cerdanyola, fruit d'una mort violenta.¹⁶²⁹ Datació semblant, segle IX, la de la necròpolis trobada a la zona esportiva al peu del castell de Cardona.¹⁶³⁰

¹⁶¹⁷ FOLCH, Ch.; GIBERT REBULL, J. 2016.

¹⁶¹⁸ GIBERT REBULL, J. 2018b, p. 73; PAZ, M. A.; VILA, A. 1987-1988; YLL, E. I.; WATSON, J.; PAZ, M. A. 1991-1993.

¹⁶¹⁹ FOLCH, CH.; GIBERT REBULL, J.; MARTÍ, R. 2015b.

¹⁶²⁰ AGUSTÍ B., MATARÓ M. 1999.

¹⁶²¹ PUIG A. M. 2008.

¹⁶²² FOLCH C., GIBERT REBULL, J., CARRASCAL S. 2011.

¹⁶²³ GENÉ M., GALLART J. MALGOSA A., PUJOL M. 2013.

¹⁶²⁴ GONZÁLEZ PÉREZ, J. R.; MEDINA, J.; VÁZQUEZ, P.; RODRÍGUEZ, J. I. 2012.

¹⁶²⁵ GRAELLS R. 2010.

¹⁶²⁶ ROIG BUXÓ, J. 2007; ROIG BUXÓ, J. 2009.

¹⁶²⁷ ROIG BUXÓ, J. 2011a.

¹⁶²⁸ ARMENTANO, N.; GALLART, J.; NOCLAROVÁ, D.; TORRES, M.; BUSQUETS, F. 2018

¹⁶²⁹ FRANCÈS, J.; GUÀRDIA, M.; ARGELAGUÉS, M. 2011.

¹⁶³⁰ PANCORBO, A.; GALERA, A. 2019; PANCORBO, A.; MARTÍN MENÉNDEZ, A.; GALERA, A. 2016-2017.

Ja de cronologia alt medieval, i amb vinculació amb esglésies, l'Esquerda,¹⁶³¹ Sant Miquel de Palol Sabaldòria,¹⁶³² San Iscle de la Salut,¹⁶³³ Sant Esteve de Castellar del Vallès,¹⁶³⁴ Sant Salvador de Polinyà,¹⁶³⁵ Sant Esteve de Canapost¹⁶³⁶ o Sant Julià d' Argentona, i Olèrdola.¹⁶³⁷ Com exemple de necròpolis aïllada datada entre els segles IX i X, el cas de la necròpolis d'Hortó a l'Alt Urgell,¹⁶³⁸ la de Les Fosses a l'Alta Ribagorça,¹⁶³⁹ o la de la Creu de Rebollar de Bellpuig a les Valls d'Aguilar.¹⁶⁴⁰ Quant a necròpolis islàmiques, els casos de Nimes,¹⁶⁴¹ Pamplona,¹⁶⁴² els de la zona de Madrid¹⁶⁴³ o Tauste (Saragossa).¹⁶⁴⁴

1631 OLLICH, I. 2012.

1632 AUGÉ A., USACIOVAS O., VALLDAURA D. 2012.

1633 ROIG BUXÓ, J. 2007; ROIG BUXÓ, J. 2009.

1634 ROIG BUXÓ, J. 2007; ROIG BUXÓ, J. 2009.

1635 ROIG BUXÓ, J. 2007; ROIG BUXÓ, J. 2009.

1636 FRIGOLA J. I PUNSETI D. 2012.

1637 MOLIST, N.; BOSCH CASADEVALL, J. M.; FARRÉ, J.; MESTRES, J. 2011.

1638 ARMENTANO, N.; MARTÍ ROSSELL, M.; GALLART, J. 2013b.

1639 ARMENTANO, N.; MEDINA, E.; SANTANDREU, M.; GALLART, J. 2013.

1640 ARMENTANO, N.; MARTÍ ROSSELL, M.; GALLART, J. 2013a,

1641 GLEIZE Y.; BREUL J.I.; HOUIX B.; MONDISCO F.; DEGUILLLOUX M. F.; PEMONGE M. H. 2015.

1642 FARO J. A.; GARCÍ M.; UNZU, M. 2007.

1643 VIGIL-ESCALERA, A, 2009b.

1644 GUTIÉRREZ F. J.; CARLOS LALIENA C.; PINA M. 2015.

NECRÒPOLIS ASSOCIADA A VIL·LES

ALT CAMP

1 AIGUAMÚRCIA, Font Cervellona. La; 2 ALCOVER, Mas Gassó; 3 ALCOVER, Roques Roges, Les; 4 ALCOVER-VILALLONGA, Burguet, El / Cogoll, El; 5 MONTFERRI, Mas Ravell; 6 MONTFERRI-VILARODONA, Vilardida; 7 PUIGPELAT, Torrent de les Voltes / Carretera de Vallis-Puigpelat km 1.6; 8 VALLMOLL, Torrent de Valimoll; 9 VALLS, Masia Figueras; 10 VALLS, Vilari, El; 11 VILABELLA, Cabesses, Les; 12 VILA-RODONA, Carretera de Can Ferrer; 13 VILA-RODONA, Columbari; 14 VILA-RODONA, Mas de Barberet; 15 VILA-RODONA, Planes de la Serra.

BAIX CAMP

16 ALMOSTER, Almoster; 17 BORGES DEL CAMP, LES, Ermita de la Riera/Sant Bartomeu; 18 CAMBRILS, Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí; 19 CAMBRILS, Bassasses, Les; 20 CAMBRILS, Esquirol, L'; 21 CAMBRILS, Llosa, La; 22 CAMBRILS, Mas Rovira / Reguera, El/Corregidors, Els; 23 CAMBRILS, Masos, Els; 24 CAMBRILS, Mineta, La; 25 CAMBRILS, Parellada, La/carrer Roca i Jomet; 26 CAMBRILS, Tallats, Els; 27 CAMBRILS, Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc; 28 REUS, Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18; 29 REUS, Catarata, La; 30 REUS, Espluga Pobra, L' /Buada, La /Forn Vell, El; 31 REUS, Forn del Cabalet; 32 REUS, Gas Reusenc; 33 REUS, Institut Pi del Burgar; 34 REUS, Mas de Tallapedra Vell; 35 REUS, Mas d'en Rofes/Carretera del Morell; 36 REUS, Mas de Valis/Porpres/ Porpres; 37 REUS, Vilari, El/ Hort Lluny / Hort Pintat; 38 REUS-LA CANONJA, Antigons, Els /Antigons, Els/ Coll Blanc, El; 39 REUS-LA CANONJA, Mas de Riera-Mas de Puig; 40 REUS-RIUDOMS, Planes del Roquis, Les /Mas de l'Antoni Cortis; 41 RIUDECANYES, Tros del Monjo; 42 RIUDECOLS, Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros; 43 RIUDECOLS, Voltes, Les; 44 RIUDOMS, Hort del Pelat; 45 RIUDOMS, Mas del Barenys I; 46 RIUDOMS, Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar; 47 RIUDOMS, Mas de Gomandi/Form romà de Maspujols/Mas de Coll; 48 RIUDOMS, Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas; 49 RIUDOMS, Mas del Pesoler / Fesoler; 50 SELVA DEL CAMP, LA, Barranc de Sales; 51 SELVA DEL CAMP, LA, Mas d'en Bertran; 52 SELVA DEL CAMP, LA, Paretdelgadada, ermita de / Paretdelgadades; 53 SELVA DEL CAMP, LA, Vilari de la Font de l'Abelló; 54 SELVA DEL CAMP, LA, Vilari de la Quadra del Paborde; 55 VINYOLS I ELS ARCS, Torrent, El/Mas del Manó/Hostal Don Juan.

CONCA DE BARBERÀ

56 BARBERÀ DE LA CONCA, Barberà de la Conca; 57 MONTBLANC, Kilòmetre 191; 58 VIMBODÍ I POBLET, Granja Mitjana; 59 VIMBODÍ I POBLET, Riudabella I.

PRIORAT

60 MARÇÀ, Can Montagut; 61 MOLAR, EL, Font del Molar/ Fondal de l'Aigua.

TARRAGONÈS

62 ALTAFULLA, Mums, Els / Carrer dels Munts núm. 9; 63 ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÈS-TORREDEMBARRA, Coll de Creus; 64 CANONJA, LA, Castell de Masicard; 65 CONSTANTÍ, Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n; 66 CONSTANTÍ, Centelles; 67 CONSTANTÍ, La Grassa; 68 CONSTANTÍ, Riudarenes; 69 CONSTANTÍ, Sant Poi; 70 CREIXELL, Ciota, La/ Càmping Rincón del César; 71 MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA, Hospitals, Els/ Repsol Quimical/ Planta de PP-2 de Repsol Quimica; 72 NOU DE GAIÀ, Avinguda Catalunya; 73 PALLARESES, Finca de Sebastià Marimon Culleré; 74 PERAFORT, La Barquera; 75 PERAFORT, Mas de Quarts/Vila de Mas dels Quarts; 76 PERAFORT, Perafort; 77 PERAFORT, Pont del Codony/La Balança; 78 PERAFORT/POBLA DE MAFUMET, LA, Vila de Repsol SM/OP; 79 POBLA DE MAFUMET, LA, Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical; 80 SALOU, Burguera, La; 81 SALOU, Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros; 82 SALOU, Mas del Paella / Cap de Salou; 83 SALOU, Parellades, Les; 84 TARRAGONA, Mas Rabassa; 85 TARRAGONA, PP 10; 86 TARRAGONA, Sant Salvador; 87 TARRAGONA, Torre dels Escipions; 88 TARRAGONA, Universitat Laboral / Mas dels Canonjes; 89 VILALLONGA, Ermita del Roser; 90 VILALLONGA, Costetes, Les; 91 VILA-SECA, Cal·lipolis; 92 VILA-SECA, Canaleta, La; 93 VILA-SECA, Mas d'en Gras; 94 VILA-SECA, Mas d'en Pons /Els Castellets /Vila de la Bayer.

NECRÒPOLIA AÏLLADES

ALT CAMP

95 AIGUAMÚRCIA, Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu; 96 ALCOVER, Mas de la Llaneta; 97 FIGUEROLA, Prop camí a Fontscaldes; 98 MONT-RAL, Mas del Pinyarri (Farena); 99 MONT-RAL, Mas del Verd (Farena); 100 QUEROL, Turó de les Fosses- Mas Pla; 101 VILABELLA, El Pedrós.

BAIX CAMP

102 ALFORJA, Camí d'El; 103 ALBIOL, Masies Catalanes/ Villa Urrútia; 104 FEBRÓ, LA, Collet Blanc; 105 FEBRÓ, LA, Enterraments diversos; 106 FEBRÓ, LA, Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font; 107 FEBRÓ, LA, Roca del Migdia; 108 PRADES, Mas del Dinerai; 109 PRADES, Mas dels Regiments; 110 PRADES, Partida de l'Estapà; 111 PRADES, Partida dels Rossinyols; 112 PRADES, Partida dels Segalassos; 113 PRADES, Prop del Tossal de la Baltasana; 114 PRADES, Roca del Grinjoí; 115 VILAPLANA, Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara).

CONCA DE BARBERÀ

116 CONESA, Comes, Les; 117 CONESA, Saladem; 118 ESPLUGA DE FRANCOLI, L', Coll del Segó; 119 ESPLUGA DE FRANCOLI, L', Pedrols, Els / Clots d'En Pedrot; 120 FORÈS, Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els; 121 PILES, LES, Era del Carraca (Sant Gallard); 122 LLORAC, La Cirera i Montargull; 123 LLORAC, Devesa d'Albió, La; 124 LLORAC, Entre Albió i Savella; 125 LLORAC, Tossal d'Albió, El; 126 MONTBLANC, Lilla; 127 PASSANANT I BELLTALL, Coll de Bellestar; 128 PASSANANT I BELLTALL, Comestany, El; 129 PASSANANT I BELLTALL, Fonoll, El; 130 PASSANANT I BELLTALL, Partida del Djumenge (La Sala); 131 PASSANANT I BELLTALL, Partió entre el Fonoll i Vallfogona; 132 PASSANANT I BELLTALL, Roques de Dugo; 133 PASSANANT I BELLTALL, Viars, Els; 134 PONTILS, Mas Mari; 135 PONTILS, Riudeboix; 136 SANTA COLOMA DE QUERALT, Creu de Barras; 137 SANTA COLOMA DE QUERALT, Gubià, El / carrer de l'Orfó Català; 138 SAVALLA DEL COMTAT, Coll de Sadern o Sadern (Segura); 139 VALLCLARA, Terme de Valldiara; 140 VALLFOGONA DE RIUCORB, Molí de la Cadena III; 141 VALLFOGONA DE RIUCORB, Terme de Vallfogona; 142 VILANOVA DE PRADES, Nou La /Anové, L' /Anoué, L'; 143 VILANOVA DE PRADES, Riu Viern (Francolí); 144 VIMBODÍ I POBLET, Codoç, El; 145 VIMBODÍ I POBLET, Mas de la Cova; 146 VIMBODÍ I POBLET, Pla de les Carretes; 147 VIMBODÍ I POBLET, Planes de Montagudell; 148 VIMBODÍ I POBLET, Tossal de les Forques / Nerola; 149 VIMBODÍ I POBLET, Prop de l'Autopista.

PRIORAT

150 CORNUDELLA DE MONTSANT, Barranc dels Liadres/Mas d'En Lluç; 151 CORNUDELLA DE MONTSANT, Palau, El / Mas del Palau (Albarca); 152 CORNUDELLA DE MONTSANT, Prada de la Guineu (Albarca); 153 CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana; 154 CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana; 155 CORNUDELLA DE MONTSANT, ubicació no precisada; 156 MARÇÀ, Mas Gran; 157 MOLAR, EL, Mas de les Pucses; 158 MORERA DE MONTSANT, LA, Mas del Tancat; 159 POBOLEDA, Poboleda; 160 ULLDEMOLINS, Coveta de l'Heura; 161 ULLDEMOLINS, Solana del Beпо; 162 VILELLA ALTA, Torm del Fratre, El.

TARRAGONÈS

163 TARRAGONA, Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial; 164 TARRAGONA, Mas Rimbau-Mas Mallol.

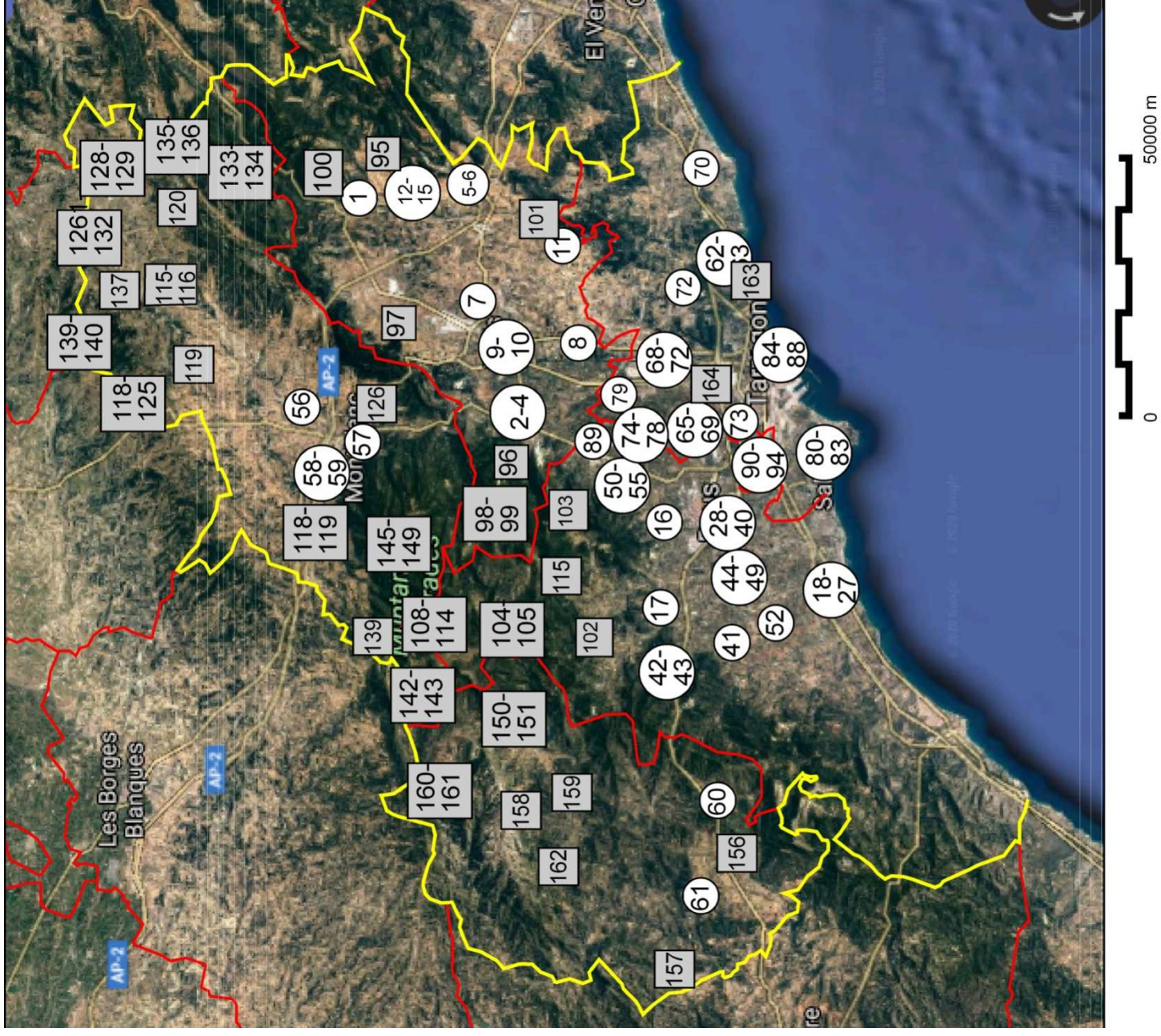

FIGURA 6.1: localització de les necròpolis associades a establiments rurals d'època antiga (en quadrat) al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat (base IGCC).

FIGURA 6.2: inscripció funerària, en llatí i iber de *Fulvia Lintearia*. Formaria part d'un enterrament d'època republicana de la ciutat de Tàrraco. Es va trobar al segle XIX prop del convent dels Caputxins, a la ciutat baixa (CIL II² suppl. XIV, núm. 1284, publicada a PANOSA, I. 2009, inscripció c.18.5, p. 175).

FIGURA 6.3: escultura funerària masculina datada en època romana republicana. Procedeix de la zona de la Necròpolis de Tabacalera i mostra con aquest espai suburbà ja tenia funció funerària, associada a la via de sortida del port, des de ben antic (R. Cornadó-MNAT).

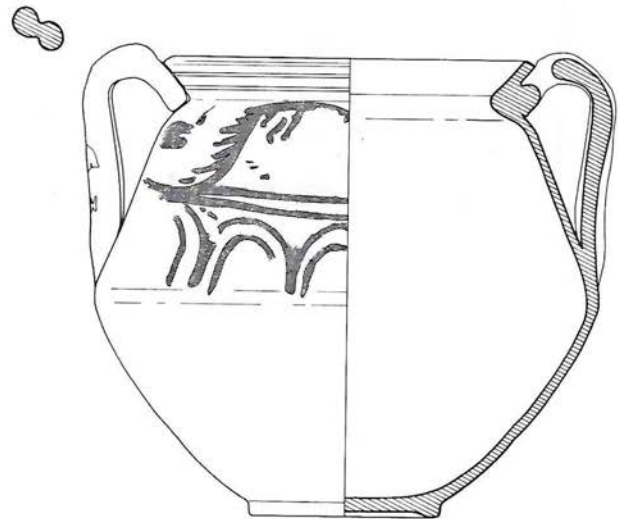

FIGURA 6.4: urna funerària ibèrica datada en època romana republicana. Es va utilitzar per dipositar cendres d'un enterrament d'incineració de la zona de la Necròpolis de Tabacalera (AMO, M. D. 1981, fig. 58, p. 50).

FIGURA 6.5: taüts de plom d'època imperial en una estructura funerària amb dispositiu per libacions, datada en època imperial. Forma part de la zona funerària del Camí dels Cossis de Tarragona, el qual dona continuïtat a l'entrada de la *via Augusta* a Tàrraco.

FIGURA 6.6: sondeigs arqueològics realitzats el 1991 al número 29 del carrer Ramon i Cajal (1991). Es van localitzar una sèrie d'enterraments d'inhumació d'època baix imperial. Una excavació posterior va identificar més àmpliament aquesta necròpolis en àrea oberta, associable a una de les vies de la ciutat de Tàrraco, però no vinculada a cap tipus d'edifici funerari.

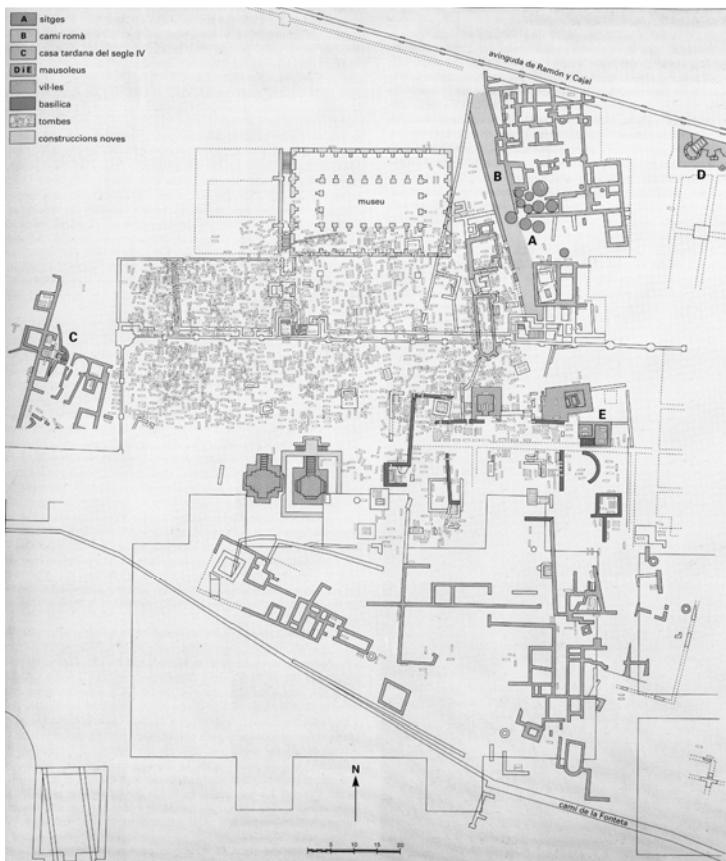

FIGURA 6.7: plànol sintetitzat del conjunt de la Necròpolis Paleocristiana o de Tabacalera de Tarragona, segons M. D. Del Amo i basat en la cartografia arqueològica de J. Serra Vilaró (AMO, M. D. 1999, p. 263).

FIGURA 6.8: sarcòfag dels Lleons de la Necròpolis de Tabacalera de Tarragona. Datat al segle III, amb la figura de la persona enterrada al mig, i a banda i banda sengles felins atacant una gasela. S'ha pres com una imatge pagana però també d'influència cristiana tot i la matineria cronològica per ser adscrita a la nova religió en boga.

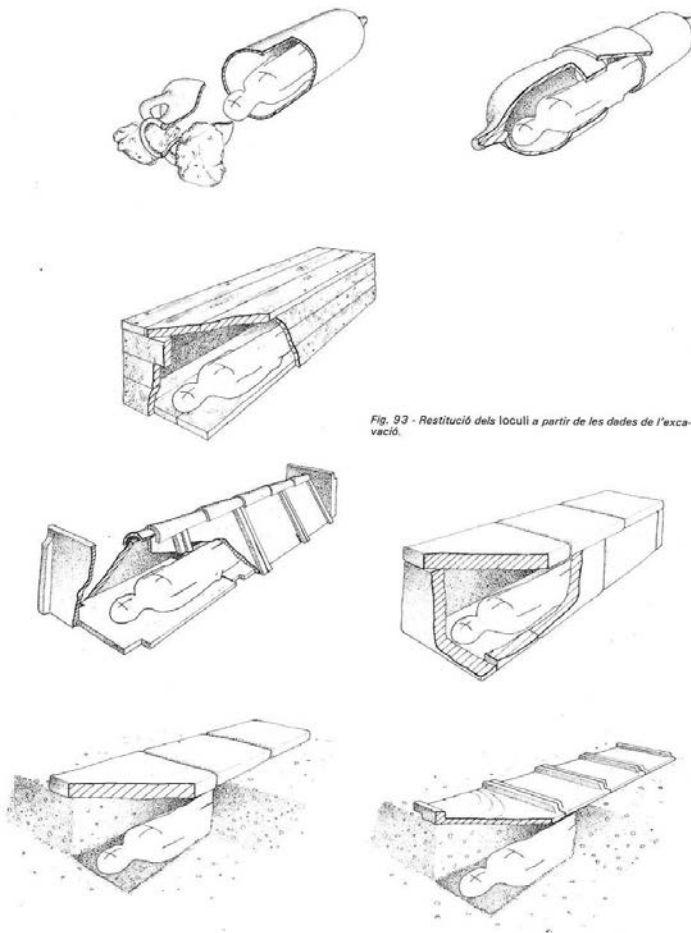

FIGURA 6.9: tipologia dels enterraments d'inhumació del Parc de la Ciutat de Tarragona, datats en època baix imperial. La presentació va crear escola, i s'ha aplicat en força necròpolis romanes i medievals (TED'A 1987, fig. 93, p. 126).

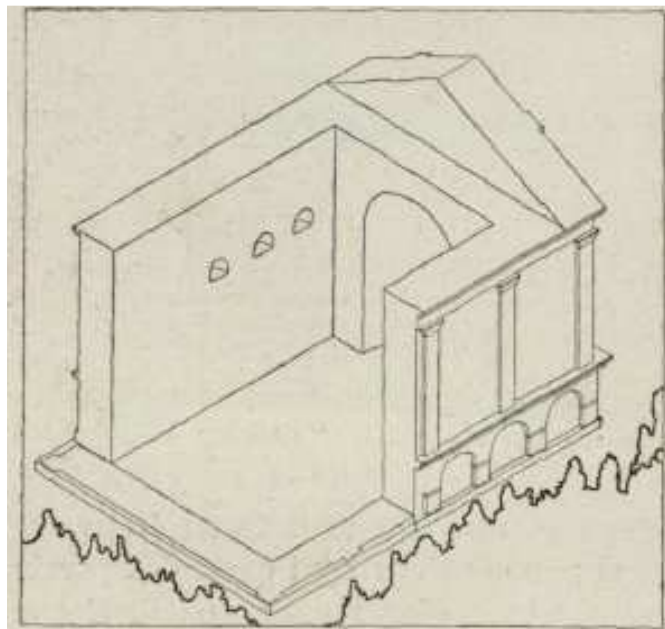

FIGURA 6.10: proposta de reconstrucció del columbari de Vila-rodonà, segons l'arquitecte Josep Puig i Cadafalch. Les característiques d'aquest edifici funerari en forma de temple i amb exhedra o absis interior apunta a solucions arquitectòniques del món antic que es veuran reflectides en construccions posteriors com el mausoleu baix imperial del carrer Sant Auguri de Tarragona i més tard les tipologies d'esglésies d'una nau i absis associades a necròpolis, dables a l'antiguitat tardana i alta edat mitjana (PUIG I CADAVALCH, J. (1934, fig. 126, p. 122).

FIGURA 6.11: *alveus* o banyera de pòfir vermell del d'època imperial procedent de Sicília, i aprofitada al segle XIV com a vas funerari de la tomba reial de Pere el Gran.

FIGURA 6.12: excavació d' enterraments de caixa de lloses del conjunt de la Roca del Gríngol a la partió entre els termes de Prades i Vimbodí-Poblet.

FIGURA 6.13: primera pàgina de l'article de S. Vilaseca i A. Prunera sobre les tombes de lloses de les comarques tarragonines, publicat al llavors *Boletín Arqueológico* de 1966.

FIGURA 6.14: detall dels dos fragments d'una lauda funerària jueva, de cronologia medieval, procedent de Falset, (Priorat).

FIGURA 6.15: dos penjolls de petites dimensions amb inscripció jueva o d'imitació procedents de troballes de superfície dels Molins de la Vila de Montblanc. En aquesta zona havia la necròpolis jueva de la capital de la Conca de Barberà. Són peces que podrien ser amulets de tombes de fe mosaica, com també d'arnès de cavall.

FIGURA 6.16: un dels enterraments baix medievals de la necròpolis davant la porta de l'església de Sant Francesc de Montblanc (Conca de Barberà).

FIGURA 6.17: osseres baix medievals al costat de la capella de Santa Bàrbara de la Catedral de Tarragona.

FIGURA 6. 18: algunes peces funeràries medievals del Priorat i Tarragonès. 1. lauda funerària procedent de les excavacions del castell de Falset; 2. sarcòfag del finals del segle XII o inicis del XIII sobre mènsoles, conegut com la tomba de la Reina Mora, Siurana; 3. lauda conservada al castell de Tamarit.

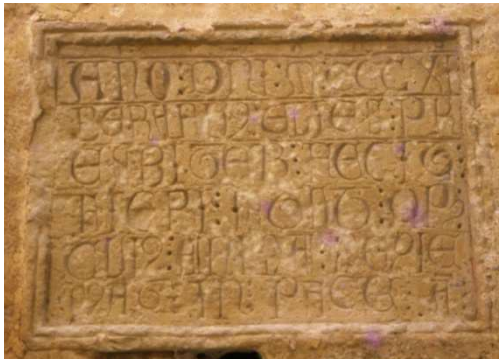

FIGURA 6.19: l'estudi del món funerari de la Conca de Barberà mostra diverses tipologies d'enterraments medievals, com sarcòfags sobre mènsules o empotrats als murs del claustre de Poblet, o inscripcions funeràries com la del prevere Bernat Elies († 1311) a la façana de l'església de Vallfogona de Riucorb.

FIGURA. 6.20: a les comarques meridionals de Catalunya tenim una important col·lecció d'esteles funeràries d'època medieval, que fan d'aquestes terres una de les zones més interessants del continent europeu a l'hora d'estudiar-les. Tenim aquí una mostra com la de Conesa reciclada com creu de terme, una de Siurana amb lletres fruit d'un reaprofitament, un de Solivella, o la de; per acabar amb tres de Sant Pere de Sabella, reutilitzades en el campanar de l'església d'aquest despoblat medieval.

FIGURA 6.21: excavació preventiva al carrer Francesc Bastos de Tarragona (1992). Detall de la intervenció en una inhumació.

FIGURA 6.22: enterraments de la vil·la de la Barquera, a Perafort. Actualment es poden visitar en una plaça d'aquest poble del Camp de Tarragona.

FIGURA 6.23: enterrament i materials romans excavats en 1947 per Salvador Vilaseca al Forn del Cabalet de Reus (MASVR, a VILASECA, S. 1956).

FIGURA 6.24: excavació d'enterraments a la Vilavella de Riudecols (MASVR, a VILASECA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

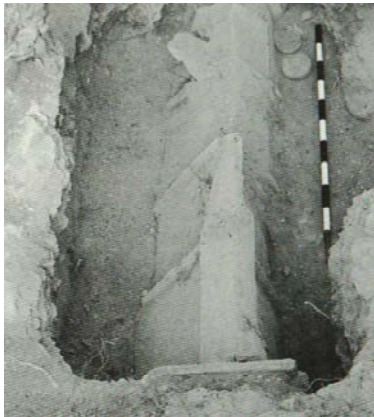

FIGURA 6.25: un dels enterraments de la vil·la de l'ermita de la Mare de Déu del Camí, Cambrils. Es correspon a la coberta de la tomba ja oberta de la figura 6.59 (clixé A. Muñoz-Codex publicat a MASSÓ, J. 1991, fig. 45).

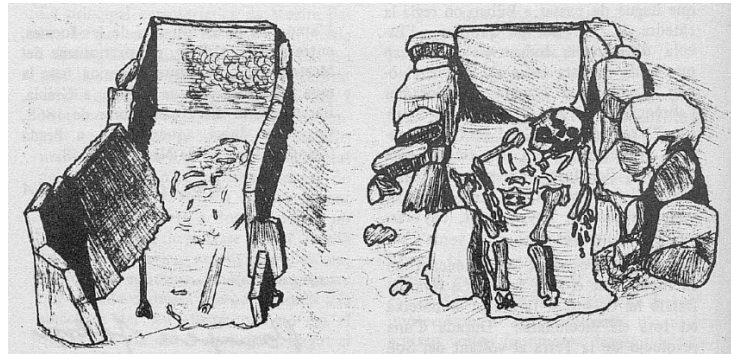

FIGURA 6.26: dibuixos de J. R. Cots de dues de les tombes excavades al mas de Barenys de Riudoms (PALLEJÀ, Ll.; ROMERO, V. 1982, p. 14).

FIGURA 6.27: dibuix de la inscripció funerària de *Tyche*, esposa de *Iulius Secundus*, que es troba al darrere de l'absis de l'església de Sant Martí d'Altafulla, coneguda per la gent del poble com la Pedra de Colsero. L'hem de vincular al jaciment de la vil·la romana davant l'església i al proper pas de la *via Augusta* (CIL II² suppl. XIV, núm. 2307, al manuscrit de memòries de la parròquia de Sant Martí (VILARÓ, J. 1901 còpia fotogràfica Centre d'Estudis Altafullencs).

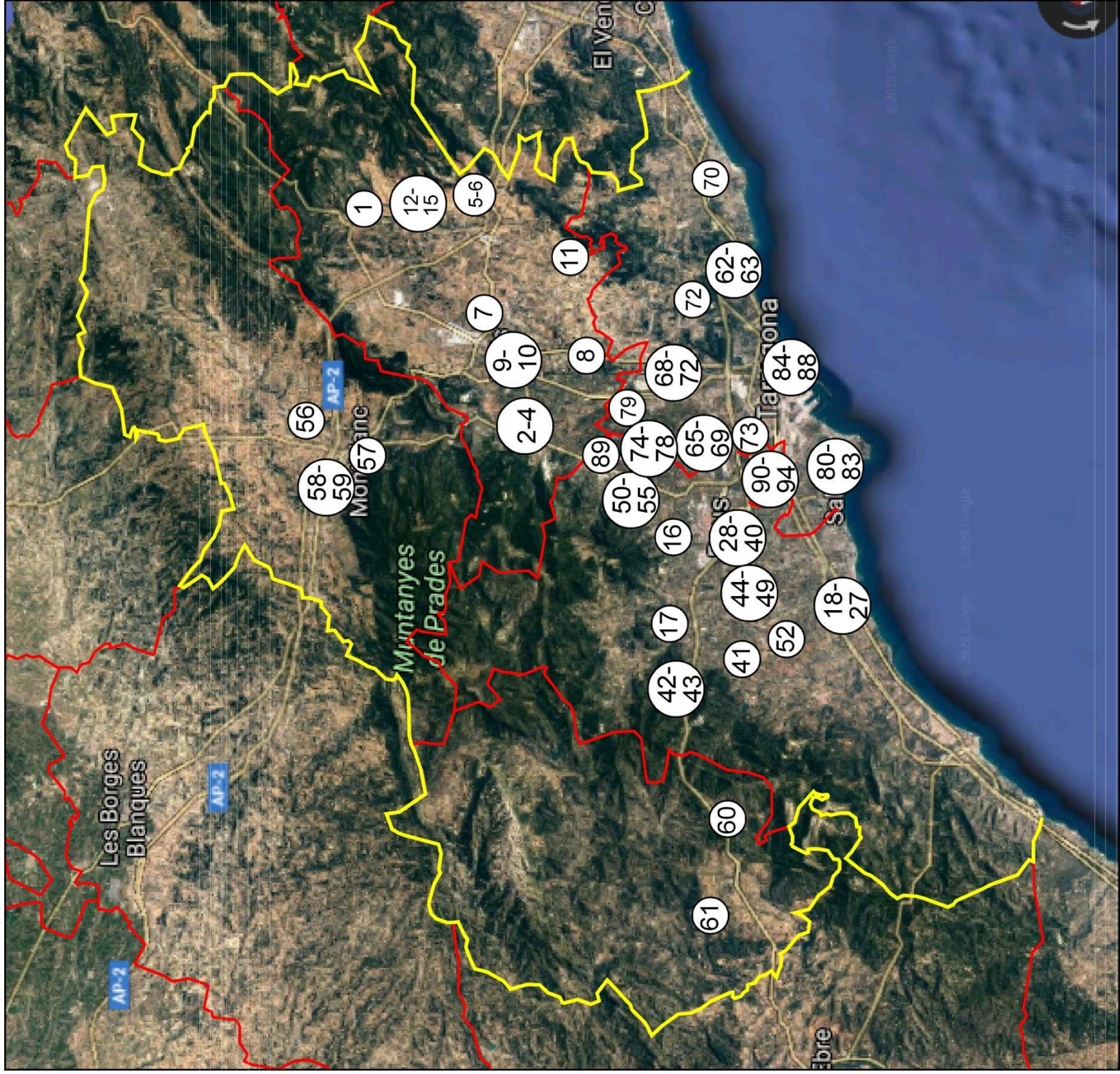

FIGURA 6.28: localització de les necròpolis associades a establiments rurals d'època romana i antiguitat tardana al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat (base IGCC).

ALT CAMP:

1 AIGUAMÚRCIA, Font Cervellona, La; 2 ALCOVER, Mas Gassol; 3 ALCOVER, Roques Roges, Les; 4 ALCOVER-VILALLONGA, Burguet, El / Cogoll, El; 5 MONTFERRI, Mas Ravel; 6 MONTFERRI-VILARODONA, Vilardida; 7 PUIGPELAT, Torrent de les Voltes / Carretera de Valls-Puigpelat km 1.6; 8 VALLMOLL, Torrent de Vallmoll; 9 VALLS, Masia Figueras; 10 VALLS, Vilar, El; 11 VILABELLA, Cabeses, Les; 12 VILA-RODONA, Carretera de Can Ferrer; 13 VILA-RODONA, Columbari; 14 VILA-RODONA, Mas de Barberet; 15 VILA-RODONA, Planes de la Serra.

BAIX CAMP:

16 ALMOSTER, Almoster; 17 BORGES DEL CAMP, LES, Ermita de la Riera/Sant Bartomeu; 18 CAMBRILS, Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí; 19 CAMBRILS, Bassasses, Les; 20 CAMBRILS, Esquirol, L'; 21 CAMBRILS, Llosa, La; 22 CAMBRILS, Mas Roviral/ Regueral, El/Corregidors, Els; 23 CAMBRILS, Masos, Els; 24 CAMBRILS, Mineta, La; 25 CAMBRILS, Parellada, La/carrer Roca i Jorret; 26 CAMBRILS, Tallats, Els; 27 CAMBRILS, Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc; 28 REUS, Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18; 29 REUS, Catarafà, La; 30 REUS, Espluga Pobra, L'/ Buada, La /Form Vell, El; 31 REUS, Forn del Cabalet; 32 REUS, Gas Reusenc; 33 REUS, Institut Pi del Burgar; 34 REUS, Mas de Tallapedra Vell; 35 REUS, Mas d'en Rofes/Carretera del Morell; 36 REUS, Mas de Valls/Popres/ Porpres; 37 REUS, Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat; 38 REUS-LA CANONJA, Antigons, Els /Artigons, Els/ Coll Blanc, El; 39 REUS-LA CANONJA, Mas de Riera-Mas de Puig; 40 REUS-RIUDOMS, Planes del Roquis, Les /Mas de l'Antoni Cort; 41 RIUDECANYES, Tros del Monjo; 42 RIUDECOLS, Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros; 43 RIUDECOLS, Voltes, Les; 44 RIUDOMS, Hort del Pelat; 45 RIUDOMS, Mas del Barenys i; 46 RIUDOMS, Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar; 47 RIUDOMS, Mas de Gomandí/Forn romà de Maspujols/Mas de Colli; 48 RIUDOMS, Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas; 49 RIUDOMS, Mas del Pesoler / Fesoler; 50 SELVA DEL CAMP, LA, Barranc de Sales; 51 SELVA DEL CAMP, LA, Mas d'en Bertran; 52 SELVA DEL CAMP, LA, Paretdelgada, ermita de / Paretsdelgades; 53 SELVA DEL CAMP, LA, Vilar de la Font de l'Abelló; 54 SELVA DEL CAMP, LA, Vilar de la Quadra del Paborde; 55 VINYOLS I ELS ARCS, Torrent, El/Mas del Mario/Hostal Don Juan.

CONCA DE BARBERÀ:

56 BARBERÀ DE LA CONCA, Barberà de la Conca; 57 MONTBLANC, Kilòmetre 191; 58 VIMBODÍ I POBLET, Granja Mitjana; 59 VIMBODÍ I POBLET, Riudabella I.

PRIORAT

60 MARÇÀ, Can Montagut; 61 MOLAR, EL, Font del Molar/ Fondal de l'Aigua.

TARRAGONÈS

62 ALTAFULLA, Muntis, Els / Carrer dels Muntis núm. 9; 63 ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÉS-TORREDEMBARRA, Coll de Creus; 64 CANONJA, LA, Castell de Masricard; 65 CONSTANTÍ, Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n; 66 CONSTANTÍ, Centelles; 67 CONSTANTÍ, La Grassa; 68 CONSTANTÍ, Riudarenes; 69 CONSTANTÍ, Sant Pol; 70 CREIXELL, Clota, La/ Càmping Rincón del César; 71 MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA, Hospitals, Els/ Repsol Química/ Planta de PP-2 de Repsol Química; 72 NOU DE GAIÀ, Avinguda Catalunya; 73 PALLARESOS, Finca de Sebastià Marimon Culleré; 74 PERAFORT, La Barquera; 75 PERAFORT, Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels Quarts; 76 PERAFORT, Perafort; 77 PERAFORT, Pont del Codony/La Balança; 78 PERAFORT/ POBLA DE MAFUMET, LA, Vil·la de Repsol SM/OP; 79 POBLA DE MAFUMET, LA, Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical; 80 SALOU, Burguera, La; 81 SALOU, Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros; 82 SALOU, Mas del Paela / Cap de Salou; 83 SALOU, Parellades, Les; 84 TARRAGONA, Mas Rabassa; 85 TARRAGONA, PP 10; 86 TARRAGONA, Sant Salvador; 87 TARRAGONA, Torre dels Escipions; 88 TARRAGONA, Universitat Laboral / Mas dels Canonges; 89 VILALLONGA, Ermita del Roser; 90 VILALLONGA, Costetes, Les; 91 VILA-SECA, Cal·lipolis; 92 VILA-SECA, Canaletà, La; 93 VILA-SECA, Mas d'en Gras; 94 VILA-SECA, Mas d'en Pons / Els Castelletis (Vil·la de la Bayer).

ALT CAMP		
MUNICIPI	JACIMENT	DESCRIPCIÓ
001	AIGUAMÚRCIA	Font Cervellona, La
002	ALCOVER	Mas Gassol
003	ALCOVER	Roques Roges, Les
004	ALCOVER-VILALLONGA	Burquet, El / Cogoll, El
005	MONTFERRI	Mas Ravell
006	MONTFERRI-VILARODONA	Vilardida
007	PUIGPELAT	Torrent de les Voltes / Carretera de Valls-Puigpelat km 1,6
008	VALLMOLL	Torrent de Vallmoll
009	VALLS	Masia Figueras
010	VALLS	Vilar, El
011	VILABELLA	Cabeses, Les
012	VILA-RODONA	Carretera de Can Ferrer
013	VILA-RODONA	Columbari
014	VILA-RODONA	Mas de Barberet
015	VILA-RODONA	Planes de la Serra
BAIX CAMP		
016	ALMOSTER	Almoster
017	BORGES DEL CAMP, LES	Ermita de la Riera/Sant Bartoneu
018	CAMBRLLS	Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí
019	CAMBRLLS	Bassasses, Les
020	CAMBRLLS	Esquirol, L'
021	CAMBRLLS	Llosa, La

¹ Les referències bibliogràfiques es donaran a les corresponents fitxes.

022	CAMBRLLS	Mas Rovira/ Regueral, El/Corregidors, Els	notícia d'inhumacions romanes o de l'antic cementiri medieval de Sant Joan dels Arcs
023	CAMBRLLS	Masos, Els	dos enterraments en mal estat, sense aixovar ni dipòsit funerari
024	CAMBRLLS	Mineta, La	enterraments de fossa i coberta tegulae
025	CAMBRLLS	Parellada, Lalcarer Roca i Jomet	inhumacions de tegulae i cista de lloses, desenterraments
026	CAMBRLLS	Tallats, Els	troballa d'un sarcòfag. Dins havia un individu amb un anell en forma de trèvol de 4 fulles
027	CAMBRLLS	Torre Bargallona/Autovia A-34/Mas d'en Bosc	sitges amb inhumacions
028	REUS	Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18	troballa de sepultures de tegulae
029	REUS	Catarata, La	villa romana i termes, restes humanes sense determinar
030	REUS	Espluga Pobra, L' /Buada, La /Forn Vell, El	notícia inhumacions de lloses, tegulae, sarcòfag
031	REUS	Forn del Cabalet	inhumacions de tegulae i imbrices
032	REUS	Gas Reusenc	el 1959 es localitza un enterrament orientat E-W amb aixovar, probablement d'una dona jove
033	REUS	Institut Pi del Burgar	enterraments en sitges
034	REUS	Mas de Tallpedra Vell	enterraments en caixa de lloses
035	REUS	Mas d'en Rotès/Carretera del Morell	enterraments en àmfora
036	REUS	Mas de Valls/Porpres/ Porpres	tombes de tegulae a doble vessant i caixa, fossa amb coberta de tegulae, túmul, tegulae i lloses
037	REUS	Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat	enterraments en àmfora i fossa, tegulae, sarcòfag. Inscripcions funeràries romanes: CIL II ² suppl. 14, núm. 2261, CIL II ² suppl. 14, núm. 2260
038	REUS-LA CANONJA	Antigons, Els /Antigons, Els/ Coll Blanc, El	tombes de tegulae, àmfora, lloses, maó, sivella visigòtica i placa amb creu
039	REUS-LA CANONJA	Mas de Riera-Mas de Puig	notícia de la troballa d'enterraments
040	REUS-RUDDOMS	Planes del Roquís, Les /Mas de l'Antoni Corts	enterrament infantil en un magatzem, segle I
041	RUDECANYES	Tros del Monjo	sitges i tombes d'àmfora tardoromana (Keay LV).
042	RUDECOLS	Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros	tombes de tegulae i lloses
043	RUDECOLS	Voltes, Les	tomba de tegulae i imbrices
044	RUDDOMS	Hort del Peiat	una inhumació en decúbit lateral: enterrament andalusí
045	RUDDOMS	Mas del Barrens I	tombes de lloses i materials romans reaprofitats. Un anell de bronze i un boci de sivella. En una tomba, una bossada de terra cendrosa amb ceràmica i ossos
046	RUDDOMS	Mas d'en Toda /Mas d'en Murtar	una inhumació infantil amb una nina d'ivori (desapareguda)
047	RUDDOMS	Mas de Gomandí/Form romà de Maspujols/Mas de Coll	enterrament de tegulae i àmfores
048	RUDDOMS	Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas	tombes de tegulae

TAULA 6.1.: necròpolis associades a vil·les al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat.

049	RIUDOMS	Mas del Pesoler / Fesoler	enterraments de cista de lloses, <i>tegulae</i> a doble vessant i àmfora, 1 sivella visigòtica. Enterrament andalusí
050	SELVA DEL CAMP, LA	Barranc de Sales	tombes de caixa a doble vessant, <i>tegulae</i> a doble vessant
051	SELVA DEL CAMP, LA	Mas d'en Bertran	vil·la romana propera a la via Tàrraco-Caesaraugusta. Troballa d'enterraments de <i>tegulae</i>
052	SELVA DEL CAMP, LA	Pareidalgada, ermita de Paretsdelgades	enterraments i elements arquitectònics de filiació paleocristiana
053	SELVA DEL CAMP, LA	Vilar de la Font de l'Abelló	notícia d'enterraments de <i>tegulae</i> i àmfores
054	SELVA DEL CAMP, LA	Vilar de la Quadra del Paborde	notícia de sepultures de <i>tegulae</i>
055	VINYOLS I ELS ARCS	Torrent, El /Mas del Mario/Hostal Don Juan	tombes de lloses i una tomba incompleta. A relacionar amb el Cavet de Cambriis per proximitat
CONCA DE BARBERÀ			
056	BARBERÀ DE LA CONCA	Barberà de la Conca	notícia de la troballa d'enterraments i una vil·la prop del poble
057	MONTBLANC	Kilòmetre 191	possible necròpolis per troballa de <i>tegulae</i>
058	VIMBODÍ I POBLET	Granja Mijjana	enterraments en banyera
059	VIMBODÍ I POBLET	Riudabella I	enterraments de <i>tegulae</i> i de banyera, un sarcòfag
PRIORAT			
060	MARÇÀ	Can Montagut	cripta tardoromana i enterraments andalusins
061	MOLAR, EL	Font del Molar/ Fondal de l'Aigua	tombes de <i>tegulae</i>
TARRAGONÈS			
062	ALTAFULLA	Munts, Els / Carrer dels Munts n.º 9	enterraments per mort violenta a la vil·la; al carrer dels Munts, inhumacions en àmfora, fossa i coberta de <i>tegulae</i> , fossa i coberta de llosa
063	ALTAFULLA-DE MONTORNÈS-TORREDEMBARRA	Coll de Creus	unes obres a la via fèrria, als anys 60 del s. XX, malmetent enterraments de <i>tegulae</i> , sense aixovar ni dipòsit funerari
064	CANONJA, LA	Castell de Masricard	notícia d'un sarcòfag desaparegut, i tres ares funeraries d'època altimperial
065	CONSTANTÍ	Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n	fossa remarcada amb muret
066	CONSTANTÍ	Centelles	gran edifici paleocristià de funció encara no aclarida. Troballa d'urnes cineràries d'època imperial, al segle XIX. Inscripcions CIL II ² suppl. 14, n.º 2283, 2285, 2284
067	CONSTANTÍ	La Grassa	tresoret d'època visigoda, notícia d'enterrament de <i>tegulae</i> i troballa d'una inscripció opistògrafa del segle I i III-IV
068	CONSTANTÍ	Riudarenes	destrucció enterraments
069	CONSTANTÍ	Sant Pol	troballa de dis sarcòfags romans
070	CREIXELL	Clota, La/ Càmping Rincón del César	constància de l'aparició de tombes de <i>tegulae</i> el 1953

071	MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA	Hospitals, Els/ Repsol Quimical/ Planta de PP-2 de Repsol Quimica	tombes de fossa, <i>tegulae</i> a doble vessant
072	NOU DE GAIÀ	Avinguda Catalunya	sarcòfag que aprofita inscripció s II-IV. Tombes d'àmfora, <i>tegulae</i> , lloses, sarcòfag amb aixovar
073	PALLARESOS	Finca de Sebastià Marimon Culleré	inscripció jueva d'Isidora CIL II ² suppl. 14, n.º 2295/ IRAT 44; enterraments de <i>tegulae</i> i àmfora
074	PERAFORT	La Barquera	dos mausoleus en <i>cuppa</i> i enterrament de lloses
075	PERAFORT	Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels Quarts	enterraments de <i>tegulae</i> i àmfora, fosses i coberta de lloses, caixa de <i>tegulae</i> , un enterrament infantil en siija
076	PERAFORT	Perafort	una tomba de <i>tegulae</i> amb un unguentari
077	PERAFORT	Pont del Codony/La Balança	enterraments en <i>tegulae</i>
078	PERAFORT/POBLA DE MAFUMET, LA	Vil·la de Repsol SM/OP	inscripció CIL II ² suppl. XIV, n.º 2293, necròpolis tardoromana amb àmfores, <i>tegulae</i> , fosses amb bocins de ceràmica, lloses
079	POBLA DE MAFUMET, LA	Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical	enterraments en àmfora i estructura de formigó, tombes fossa, àmfora
080	SALOU	Burguera, La	enterraments tardoromans
081	SALOU	Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros	tombes de caixa de llosa i bocins <i>tegulae</i>
082	SALOU	Mas del Paella / Cap de Salou	fosses amb coberta de lloses
083	SALOU	Parellades, Les	notícia de l'aparició d'urnes cineràries, tègules (enterraments?)
084	TARRAGONA	Mas Rabassa	canbres funeràries d'època romana
085	TARRAGONA	PP 10 / PLA PARCIAL 10	enterraments en siija
086	TARRAGONA	Sant Salvador	tombes a la roca, amb <i>tegulae</i> plana i a dues vessants
087	TARRAGONA	Torre dels Escipions	torre funerària del segle I
088	TARRAGONA	Universitat Laboral / Mas dels Canonges	inhumacions de <i>tegulae</i> a doble vessant, caixa de <i>tegulae</i> , una sivella visigòtica
089	VILALLONGA	Ermita del Roser	inscripció CIL II ² suppl. XIV, n.º 2292
090	VILALLONGA	Costetes, Les	tomba de <i>tegulae</i>
091	VILA-SECA	Cal·lipolis	tombes de <i>tegulae</i> , caixa de lloses i àmfora
092	VILA-SECA	Canaleta, La	el 1878, en fer-se les obres del ferrocarril, es va malmetre un enterrament de <i>tegulae</i>
093	VILA-SECA	Mas d'en Gras	notícia de la troballa d'un sarcòfag de marbre blanc
094	VILA-SECA	Mas d'en Pons / Castellet, Els / Vil·la de la Bayer	troballa d'un sarcòfag amb monedes a l'interior, mosaic i epigrafià, enterraments en fossa, fossa i coberta de lloses, caixa, infantils, no determinats, en siija

TAULA 6.1.: necròpolis associades a vil·les al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat.

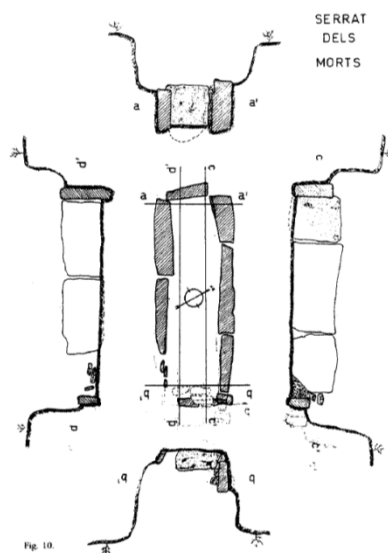

FIGURA 6.29: un cas d'enterrament de lloses a la Catalunya, interior, el Serrat dels Morts a Osona (OLLICH, I.; RAURELL, S. 1989, fig. 10, p. 242).

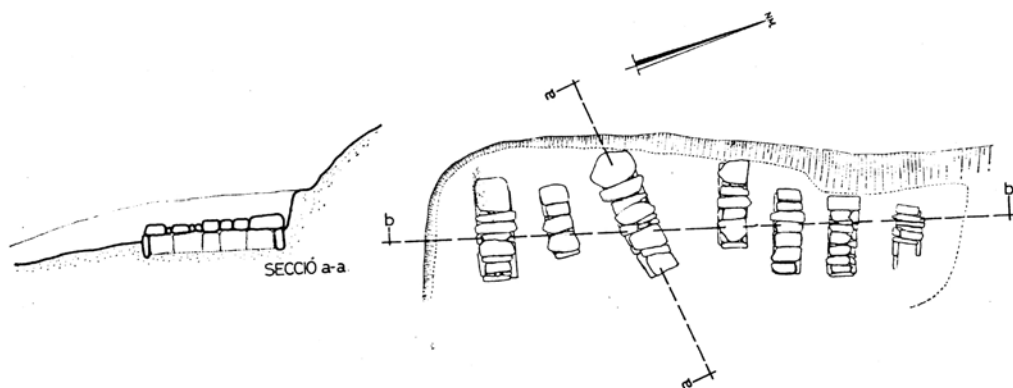

FIGURA 6.30: un conegut cas de necròpolis de lloses excavades fa força temps, a Vilassar de Dalt, el Maresme (BATISTA, R.; BONAMUSA, J. 1976, fig. 1, p. 106).

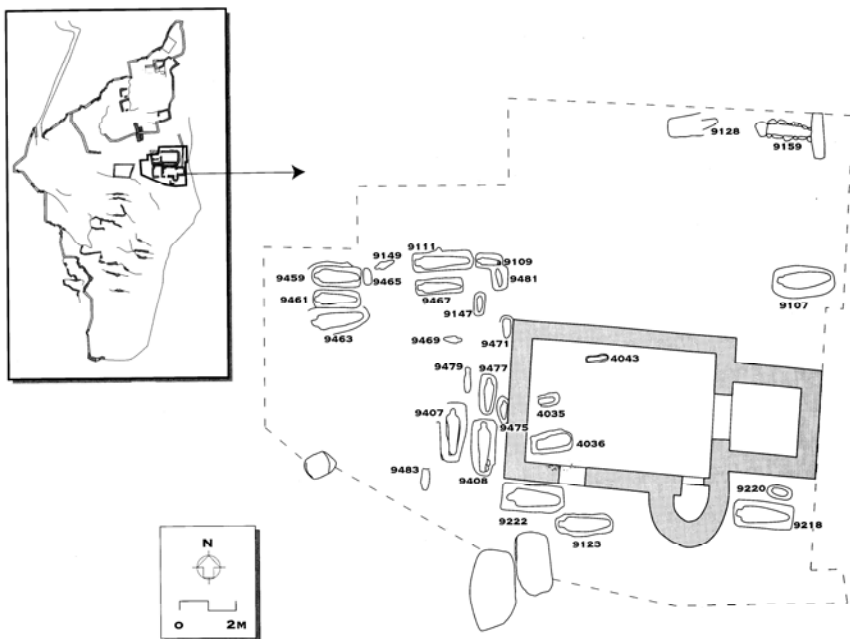

FIGURA 6.31: fase funerària i església del Roc d'Enclar, a Andorra (LLOVERA, X.; BOSCH, J. M.; RUF, A.; YÁÑEZ, C.; SOLÉ, X.; VILA, A. 1997, fig. 226, p. 400).

FIGURA 6.32: fase funerària de l'antiguitat tardana associada a l'església paleocristiana de Santa Margarida de Martorell (FARRENY, M.; MAURI, A.; NAVARRO SÁEZ, R. 2012, fig. 4, p. 463).

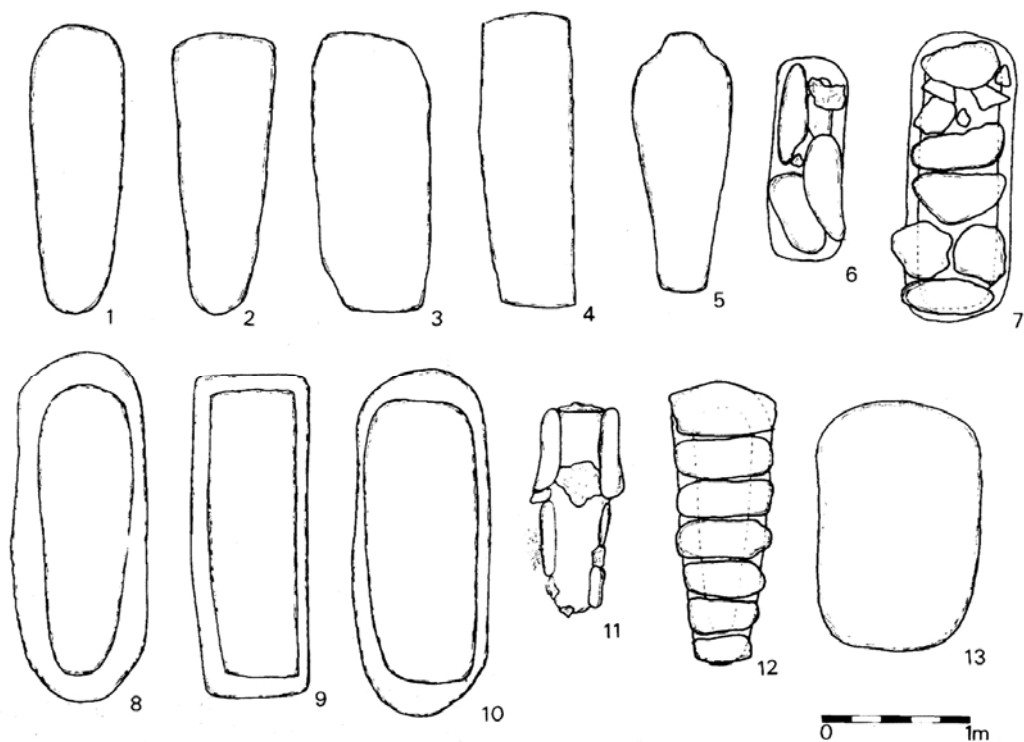
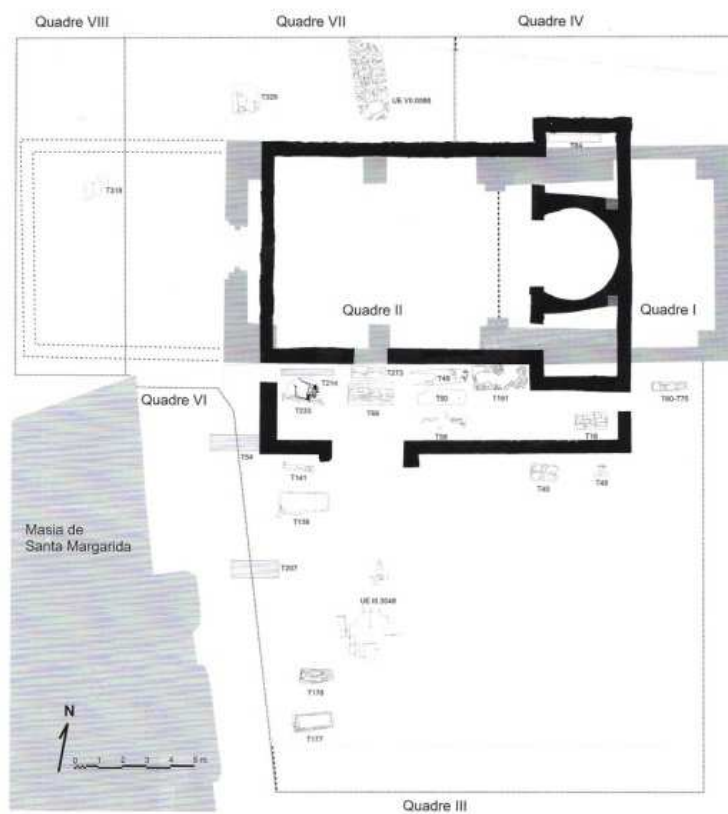

FIGURA 6.33: tipologia d'enterraments de la necròpolis de Les Goges, a Sant Julià de Ramis, Gironès (AGUSTÍ, B.; BURCH, J.; MERINO, J. 1995 fig. 5, p. 114).

FIGURA 6.34: una de les necròpolis en àrea oberta excavades fa poc a la Catalunya Central, El Pertegàs, al Moianès (GIBERT REBULL, J. 2018b, fig. 32 i 33, p. 63).

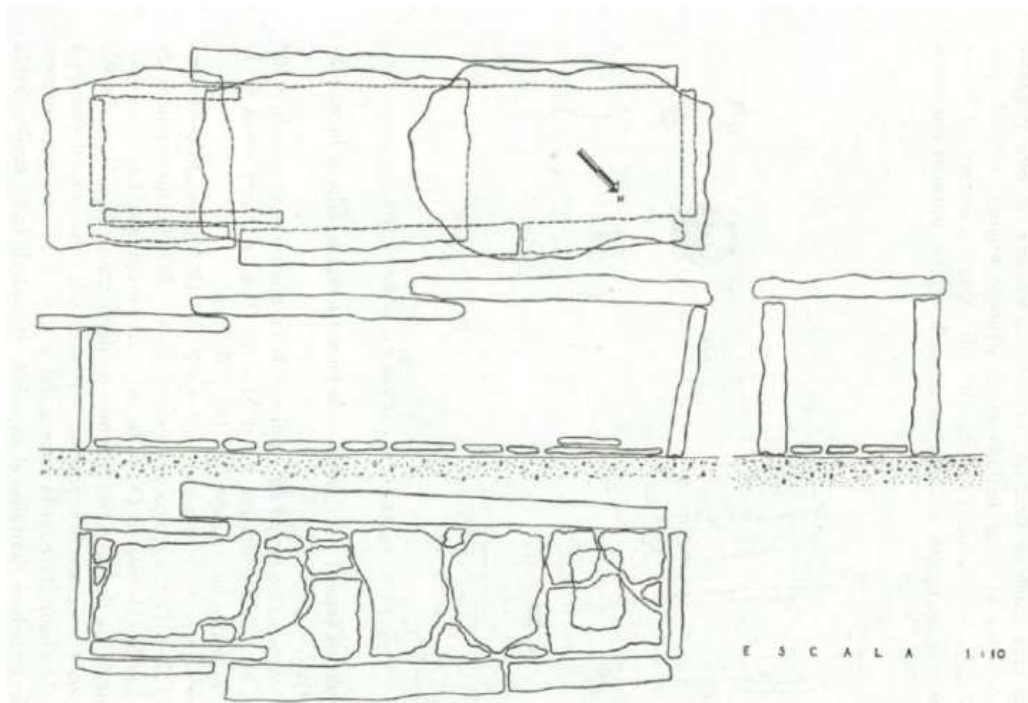
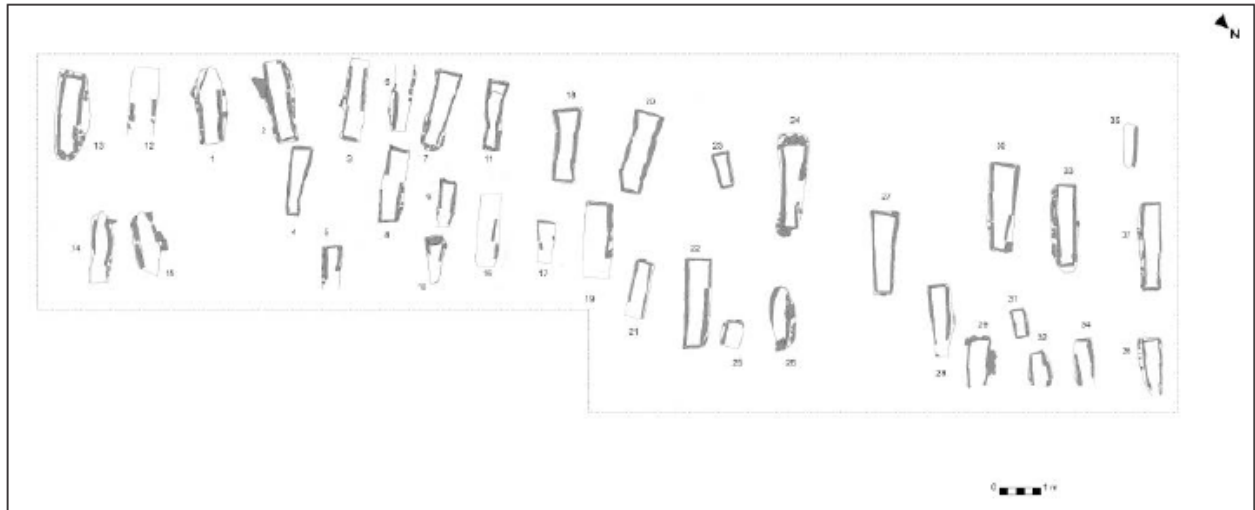

FIGURA 6.35: dibuix a escala d'una tomba de lloses estudiada per S. Vilaseca i A. Prunera, al Collet Blanc de La Febró (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966a, fig. 7 p. 30).

2-11-66

Bon amic Salvador Vilaseca !

El problema de la datació d'aquestes sepultures "sens data", que enfoca tan encertadament en el vostre treball, és realment de la major importància. En principi sembla que aquelles en les quals hi ha associació amb àmfores, tegules, etc. poden datar-se en època romana, i fins visigòtica, i hi haurà cas vos en els quals la forma de les àmfores i teules permetrà una més gran precisió cronològica. El mateix es pot dir d'aquelles que, com la tomba de Les Roques, de Vilavella, contenen una troballa ben definida com l'ungüentari de vidre que publiquen. Ben difícil de datar amb més exactitud, al menys jo no m'atreviria a fer-ho.

Ara bé, la resta queda massa definida. Per una banda hi han les sepultures en cassa de lloses de pedra que van associades topogràficament amb les anteriors, tal com les que esmenteu de Tudabella, i també, en quant a la forma de la tomba, la de l'ungüentari, que penso es poden associar a les anteriors, encara que aquí no hi hagi la possibilitat d'afinar més, ja que no tenim forma de vasos i teules que ho permetin, i encara un altre aleatoriamant. Queden aquelles per a les quals no hi ha associació topogràfica, i que són tan abundoses a tot arreu. Això penes es relaciona amb un problema que em sembla no està pas massa definit.

¿Quan s'establí i es consolidà i extengué, la moda o el desig d'ésser enterrat prop d'un lloc sagrat, en principi prop de les tombes de les relíquies d'un martir o d'un sant? ¿Quan això tingué un caràcter general, que amb pèrdua total de llur significat primari, ha perdurat fins als nostres dies? En aquest moment sembla que sepultures a lloc de culte són dues coses que resten associades, i si així fos hauríem de dir que les sepultures formant petites necròpolis que no sembli possible associar amb un església, han d'ésser de gent no cristiana, ja sigui no cristians, per correspondre a una època en els quals el cristianisme no s'havia extès fins als pagès, ja per ésser de gent, sarratins o jueus, que no eren cristians. Però tot això planteja problemes les més de les vagades insolubles. ¿La manca de restes d'una església vol dir necessàriament que aquesta no ha existit? ¿No poden haver desaparegut del tot, però haver-hi estat? ¿No poden haver-hi comunitats prou pobres i prou allunyades d'un lloc amb església per a haver prescinchit d'aquell ritus, moda,

costum o desig pietós? Per això el dir que aquestes sepultures són de jueus, o "indubtablement Mfubes" em sembla un ^{xi}mis exposat (no vull pas dir "àrabs" en el sentit etnogràfic, que es pot donar per segur que no ho eren, per això sembla menys exposat dir-ne sarratins, que no implica cap suposició racial propiament dita, que no p'és àrab, com fa l'amic Massip, encara que segurament no vol donar a aquesta paraula altre sentit que el cultural o religiós i no pas l'etnogràfic).

Sembla que amb les restes òssies, que són matèria orgànica, hi hauria la possibilitat d'aplicar el famós Carbon 14. Si així fos, jo no hi entenc res, és possible que trobéssim la solució d'aquest problema que ens preocupa. Segurament seria un camí a provar, si ja no s'ha provat, posat que en aquestes sepultures, quan no han estat violades, solen ésser la única troballa les restes del mort, però aquestes acostumen a aparèixer amb prou volum per a ésser sotmeses a aquell anàlisi.

Sempre cordialment vostre

J. de C. Serra

FIGURA 6.36: S. Vilaseca i A. Prunera, en el seu article al *Boletín Arqueológico* fan, a la nota 17, p. 43, transcripció d'una carta signada per l'arqueòleg J. de C. Serra-Ràfols en la qual s'emmarquen clarament aquestes tombes entre l'antiguitat tardana i època medieval. L'original es conserva en el fons documental de S. Vilaseca al MASVR.

FIGURA 6.37: entre 1998 i 1999 es va dur a terme una excavació preventiva al carrer dels Munts d'Altafulla. Es va documentar una necròpolis de l'antiguitat tardana que mostra la continuïtat d'hàbitat de la zona de la vil·la dels Munts. És un interessant conjunt d'enterraments oberts al tapàs, vinculable clarament amb les necròpolis excavades a la roca.

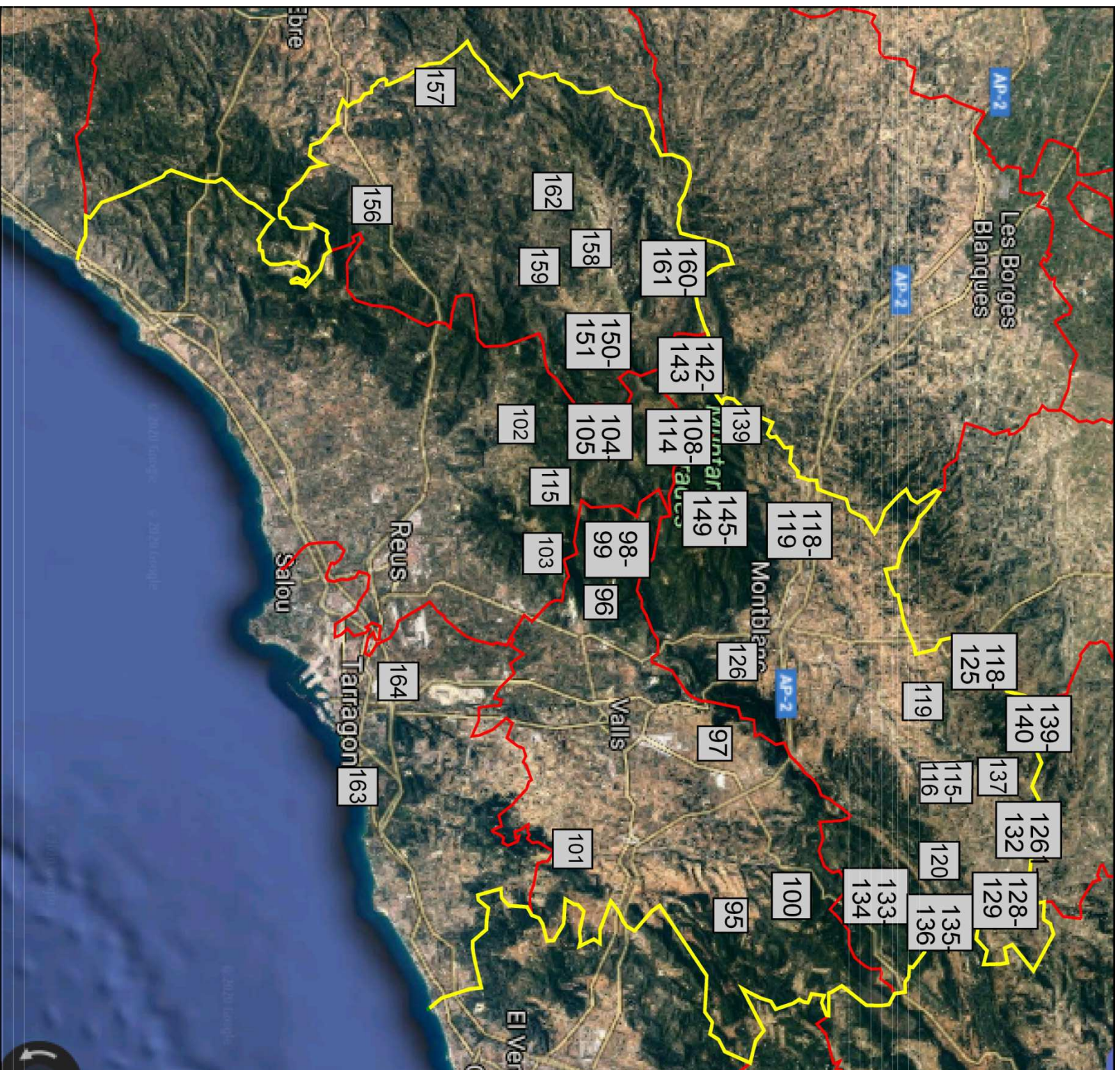

FIGURA 6.38: localització de les necropolis aïllades de l'antiguitat tardana i prefeudals al Camp de Tarragona, Conca de Barberà i Priorat (base IGCC).

ALT CAMP
95 ARGUAMÚRCIA, Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu; **96** ALCOVER, Mas de la Llaneta;
97 FIGUEROLA, Prop camí a Fontscaldes; **98** MONT-RAL, Mas del Pinyarrit (Farera); **99**
MONT-RAL, Mas del Verd (Farera); **100** QUEROL, Turó de les Fosses- Mas Pla, **101**
VILABELLA, El Pedrós.

BAIX CAMP
102 ALFORJA, Camí d'El; **103** ALBIOL, Masies Catalanes/ Villa Urrútia; **104** FEBRÓ, LA,
Collet Blanc; **105** FEBRÓ, LA, Enterraments diversos; **106** FEBRÓ, LA, Parada dels
Castellans i Maset de Joan de la Font; **107** FEBRÓ, LA, Roca del Migdia; **108** PRADES, Mas
del Dinerai; **109** PRADES, Mas dels Regiments; **110** PRADES, Partida de l'Estapà; **111**
PRADES, Partida dels Rossinyols; **112** PRADES, Partida dels Segalassos; **113** PRADES,
Prop del Tossal de la Baltasana; **114** PRADES, Roca del Grinyol; **115** VILAPLANA, Bosc del
Susagno o de l'Augustenc (La Mussara).

CONCA DE BARBERÀ
116 CONESA, Comes, Les; **117** CONESA, Saladern; **118** ESPLUGA DE FRANCOLI, L', Coll
del Sègol; **119** ESPLUGA DE FRANCOLI, L', Pedrós, Els / Clots d'En Pedrol; **120** FORÈS,
Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els; **121** PILES, LES, Era del Carraca (Sant Gallard);
122 LLORAC, La Cirera i Montargul; **123** LLORAC, Devesa d'Albió, La; **124** LLORAC, Entre
Albió i Savella; **125** LLORAC, Tossal d'Albió, El; **126** MONTBLANC, Lilia; **127** PASSANANT I
BELLTALL, Coll de Bellestar; **128** PASSANANT I BELLTALL, Comestany, El; **129**
PASSANANT I BELLTALL, Fonoll, El; **130** PASSANANT I BELLTALL, Partida del Diumenge
(La Sala); **131** PASSANANT I BELLTALL, Partió entre el Fonoll i Vallfogona; **132**
PASSANANT I BELLTALL, Roques de Dugo; **133** PASSANANT I BELLTALL, Vilars, Els; **134**
PONTILS, Mas Mari; **135** PONTILS, Rudeboix; **136** SANTA COLOMA DE QUERALT, Creu
de Barràs; **137** SANTA COLOMA DE QUERALT, Gubià, El / carrer de l'Orfeó Català; **138**
SAVALLA DEL COMTAT, Coll de Sadem o Saladem (Segura); **139** VALLCLARA, Terme de
Vallclara; **140** VALLFOGONA DE RIUCORB, Molí de la Cadena III; **141** VALLFOGONA DE
RIUCORB, Terme de Vallfogona; **142** VILANOVA DE PRADES, Nou La Anovè, L'/ Anovè, L';
143 VILANOVA DE PRADES, Riu Viem (Francoll); **144** VIMBODÍ I POBLET, Codoç, El; **145**
VIMBODÍ I POBLET, Mas de la Cova; **146** VIMBODÍ I POBLET, Pla de les Carretes; **147**
VIMBODÍ I POBLET, Planes de Montagudell; **148** VIMBODÍ I POBLET, Tossal de les Forques
/ Nerola; **149** VIMBODÍ I POBLET, Prop de l'Autopista.

PRIORAT
150 CORNUDELLA DE MONTSANT, Barranc dels Lladres/Mas d'En Luc; **151**
CORNUDELLA DE MONTSANT, Palau, El / Mas del Palau (Albarca); **152** CORNUDELLA DE
MONTSANT, Prada de la Guineu (Albarca); **153** CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana;
154 CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana; **155** CORNUDELLA DE MONTSANT, ubicació
no precisada; **156** MARÇÀ, Mas Gran; **157** MOLAR, El, Mas de les Pucses; **158** MORERA DE
MONTSANT, LA, Mas del Tancat; **159** POBOLEDA, Poboleda; **160** ULLEDMOLINS, Coveta
de l'Heura; **161** ULLEDMOLINS, Solana del Beпо; **162** VILELLA ALTA, Torn del Frare, El.

TARRAGONÈS
163 TARRAGONA, Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial; **164** TARRAGONA,
Mas Rimbau-Mas Mallol.

	ALT CAMP			
095	AIGUAMÚRCIA	Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu	topònim indicatiu de l'existència d'enterraments ¹	
096	ALCOVER	Mas de la Llaneta	dos enterraments de illoses associats a una construcció (habitatge? espai cultural?)	
097	FIGUEROLA	Prop camí a Fontscaldes	una cista de illoses	
098	MONT-RAL	Mas del Pinyarrit (Farena)	enterraments de cista de illoses	
099	MONT-RAL	Mas del Verd (Farena)	enterraments de cista de illoses	
100	QUEROL	Turó de les Fosses- Mas Pla	enterraments de cista de illoses sobre un sepulcre megalític de corredor	
101	VILABELLA	El Pedrós	necròpolis de illoses	
BAIX CAMP				
102	ALFORJA	Camí d'El	una tomba de illoses	
103	ALBIOL	Masies Catalanes/ Villa Urrutia	dos enterraments en cista de illoses	
104	FEBRÓ, LA	Collat Blanc	una tomba de illoses	
105	FEBRÓ, LA	enterraments diversos		
106	FEBRÓ, LA	Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font	una tomba de illoses	
107	FEBRÓ, LA	Roca del Migdia	tres enterraments de illoses	
108	PRADES	Mas del Dinerat	onze enterraments de illoses	
109	PRADES	Mas dels Regiments	un enterrament de illoses	
110	PRADES	Partida de l'Estapà	un enterrament de illoses	
111	PRADES	Partida dels Rossinyols	cinc o sis enterraments de illoses	
112	PRADES	Partida dels Segalassos	conjunt de tombes de illoses	
113	PRADES	Prop del Tossal de la Baltasana	un enterrament de illoses	
114	PRADES	Roca del Grinjol	hàbitat o espai de culte, enterraments de illoses, un aixovar (arracada)	
115	VILAPLANA	Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara)	diversos enterraments de illoses	
CONCA DE BARBERA				
116	CONESA	Comes, Les	notícia de tombes de illoses	
117	CONESA	Saladern	notícia de tombes de illoses	
118	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Coll del Sègol	notícia de tombes de illoses	
119	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Pedrols, Els / Cloïts d'En Pedrol	notícia de tombes de illoses	
120	FORÈS	Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els	necròpolis de tombes de illoses	
121	PILES, LES	Era del Carraca (Sant Gallard)	dos o tres cistes de illoses	
122	LLOORAC	La Cirera i Montargull	notícia de sepultures de illoses	
123	LLOORAC	Devesa d'Albió, La	sepultures de illoses sense determinar nombre	
124	LLOORAC	Entre Albió i Savella	una tomba de illoses	
125	LLOORAC	Tossal d'Albió, El	una tomba de illoses	
126	MONTBLANC	Lilla	notícia de tombes de illoses	
127	PASSANANT I BELLTALL	Coll de Bellestar	sis o set tombes de illoses	
128	PASSANANT I BELLTALL	Comestany, El	tres sepultures de illoses	
129	PASSANANT I BELLTALL	Fonoll, El	localització i malmetement de tombes de illoses	
130	PASSANANT I BELLTALL	Partida del Diumenge (La Sala)	cinc o sis enterraments de cistes	
131	PASSANANT I BELLTALL	Partió entre el Fonoll i Vallfogona	diversos enterraments de illoses	
132	PASSANANT I BELLTALL	Roques de Dugo	diverses cistes de illoses	
133	PASSANANT I BELLTALL	Vilars, Els	diverses cistes de illoses i material arqueològic romà	
134	PONTILS	Mas Mari	tres enterraments de illoses	
135	PONTILS	Riudeboix	notícia d'enterraments de caixes de illoses	

¹ Les referències bibliogràfiques es donaran a les corresponents fitxes.

136	SANTA QUERALT	COLOMA DE CREU DE BARRÀS	Diverses sepultures de illoses
137	SANTA QUERALT	COLOMA DE CATALÀ	7 enterraments de fossa i coberta de illoses, s'han volgut associar al cementiri jueu
138	SAVALLÀ DEL COMTAT	Coll de Sadern o Saladern (Segura) ²	una tomba de illoses
139	VALLCLARA	Terme de Vallclara	constància de l'existència de sepultures cista medievals
140	VALLFOGONA DE RIUCORB	Molí de la Cadena III	tombes de illoses i enterraments
141	VALLFOGONA DE RIUCORB	Terme de Vallfogona	diverses referències antigues d'enterraments en diversos punts del terme
142	VILANOVA DE PRADES	Nou La /Anové, L' /Anoué, L'	notícia d'enterraments de caixa de illoses en aquesta partida i altres punts del terme
143	VILANOVA DE PRADES	Riu Viern (Francoli) /	enterraments de illoses, un en decúbit lateral, associable al ritual funerari islàmic
144	VIMBODÍ I POBLET	Codoç, El	notícia d'enterraments de caixes de illoses
145	VIMBODÍ I POBLET	Mas de la Cova	dos tombes de illoses
146	VIMBODÍ I POBLET	Pla de les Carretes del Codoç	enterraments de tombes de illoses
147	VIMBODÍ I POBLET	Planes de Montagudell	notícia d'enterraments de caixes de illoses de pissarra
148	VIMBODÍ I POBLET	Tossal de les Forques / Nerola	enterraments de cista de illoses
149	VIMBODÍ I POBLET	Prop de l'Autopista	notícia de tombes de illoses
EL PRIORAT			
150	CORNUDELLA DE MONTSANT	Barranc dels Lladres/Mas d'En Lluç	tres tombes de illoses, segons Genera (que inclou la del Barranc dels Lladres) ³
151	CORNUDELLA DE MONTSANT	Palau, El / Mas del Palau (Albarca)	una tomba de illoses
152	CORNUDELLA DE MONTSANT	Prada de la Guineu (Albarca)	quatre tombes a la roca, 1 d'elles doble, i una just començada a obrir
153	CORNUDELLA DE MONTSANT	Siurana	un possible tomba mixta, una tomba islàmica a la roca i una tomba de illoses
154	CORNUDELLA DE MONTSANT	Siurana	una tomba de illoses
155	CORNUDELLA DE MONTSANT	ubicació no precisada	una tomba de illoses
156	MARÇA	Mas Gran	tombes de illoses de gres vermell
157	MOLAR; EL	Mas de les Puces	tres o quatre cistes de illoses
158	MORERA DE MONTSAINT, LA	Mas del Tancat	una cista de illoses
159	POBOLEDA	Poboleda	una tomba de illoses, amb un anell
160	ULLDEMOLINS	Coveta de l'Heura	necròpolis prehistòrica i enterraments de l'antiguitat tardana i època andalusí
161	ULLDEMOLINS	Solana del Bepo	dos tombes de illoses
162	VILELLA ALTA	Torm del Frare, El	habitat troglodític associable a un eremitori, i sobre el torn, enterraments excavats a la roca
TARRAGONÈS			
163	TARRAGONA	Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial	tres enterraments de fossa i coberta de illoses
164	TARRAGONA	Mas Rimbau-Mas Mallol	fosses tipus banyera, enterraments de tegulae, una d'antropomorfa. Una illosa amb grafito de menorah, inscripció amb el nom Samuel d'un monument funerari (CIL suppl. 14 núm. 2230)

² S'interpreta que Sadern és la deturpació del topònim Saladern.

³ En aquest cas, s'han unificat dos localitzacions separades en altres llistats anteriors: Mas d'En Lluç i Barranc dels Lladres (cfr. MENCHON, J., 1998b; MENCHON, J., 2000d; MENCHON, J., 2006; MENCHON, J., 2012b; MENCHON, J.; TOSAS, T., 1995).

1	AIGUAMÚRCIA	Alt Camp	Font Cervellona, La	necròpolis a. vil·la
2	ALCOVER	Alt Camp	Mas Gassol	necròpolis a. vil·la
3	ALCOVER	Alt Camp	Roques Roges, Les	necròpolis a. vil·la
4	ALCOVER-VILALLONGA	Alt Camp	Burquet, El / Cogoll, El	necròpolis a. vil·la
5	MONTFERRI	Alt Camp	Mas Ravell	necròpolis a. vil·la
6	MONTFERRI-VILARODONA	Alt Camp	Vilardida	necròpolis a. vil·la
7	PUIGPELAT	Alt Camp	Torrent de les Voltes / Carretera de Valls-Puigpelat km 1.6	necròpolis a. vil·la
8	VALLMOLL	Alt Camp	Torrent de Vallmoll	necròpolis a. vil·la
9	VALLS	Alt Camp	Masia Figueras	necròpolis a. vil·la
10	VALLS	Alt Camp	Vilar, El	necròpolis a. vil·la
11	VILABELLA	Alt Camp	Cabeses, Les	necròpolis a. vil·la
12	VILA-RODONA	Alt Camp	Carretera de Can Ferrer	necròpolis a. vil·la
13	VILA-RODONA	Alt Camp	Columbari	necròpolis a. vil·la
14	VILA-RODONA	Alt Camp	Mas de Barberet	necròpolis a. vil·la
15	VILA-RODONA	Alt Camp	Planes de la Serra	necròpolis a. vil·la
16	ALMOSTER	Baix Camp	Almoster	necròpolis a. vil·la
17	BORGES DEL CAMP, LES	Baix Camp	Ermita de la Riera/Sant Bartomeu	necròpolis a. vil·la
18	CAMBRILS	Baix Camp	Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí	necròpolis a. vil·la
19	CAMBRILS	Baix Camp	Bassasses, Les	necròpolis a. vil·la
20	CAMBRILS	Baix Camp	Esquirol, L'	necròpolis a. vil·la
21	CAMBRILS	Baix Camp	Llosa, La	necròpolis a. vil·la
22	CAMBRILS	Baix Camp	Mas Rovira/ Regueral, El/Corregidors, Els	necròpolis a. vil·la
23	CAMBRILS	Baix Camp	Masos, Els	necròpolis a. vil·la
24	CAMBRILS,	Baix Camp	Mineta, La	necròpolis a. vil·la
25	CAMBRILS	Baix Camp	Parellada, La/carrer Roca i Jornet	necròpolis a. vil·la
26	CAMBRILS	Baix Camp	Tallats, Els	necròpolis a. vil·la
27	CAMBRILS	Baix Camp	Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc	necròpolis a. vil·la
28	REUS	Baix Camp	Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18	necròpolis a. vil·la
29	REUS	Baix Camp	Catarafa, La	necròpolis a. vil·la
30	REUS	Baix Camp	Espluga Pobra, L'/ Buada, La /Forn Vell, El	necròpolis a. vil·la
31	REUS	Baix Camp	Forn del Cabalet	necròpolis a. vil·la
32	REUS	Baix Camp	Gas Reusenc	necròpolis a. vil·la
33	REUS	Baix Camp	Institut Pi del Burgar	necròpolis a. vil·la
34	REUS	Baix Camp	Mas de Tallapedra Vell	necròpolis a. vil·la
35	REUS	Baix Camp	Mas d'en Rofes/Carretera del Morell	necròpolis a. vil·la
36	REUS	Baix Camp	Mas de Valls/Porpres/ Pòrpores	necròpolis a. vil·la
37	REUS	Baix Camp	Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat	necròpolis a. vil·la
38	REUS-LA CANONJA	Baix Camp	Antigons, Els /Artigons, Els/ Coll Blanc, El	necròpolis a. vil·la
39	REUS-LA CANONJA	Baix Camp	Mas de Riera-Mas de Puig	necròpolis a. vil·la
40	REUS-RIUDOMS	Baix Camp	Planes del Roquis, Les /Mas de l'Antoni Corts	necròpolis a. vil·la
41	RIUDECANYES	Baix Camp	Tros del Monjo	necròpolis a. vil·la
42	RIUDECOLS	Baix Camp	Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros	necròpolis a. vil·la
43	RIUDECOLS	Baix Camp	Voltes, Les	necròpolis a. vil·la

44	RIUDOMS	Baix Camp	Hort del Pelat	necròpolis a. vil·la
45	RIUDOMS	Baix Camp	Mas del Barenys I	necròpolis a. vil·la
46	RIUDOMS	Baix Camp	Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar	necròpolis a. vil·la
47	RIUDOMS	Baix Camp	Mas de Gomandí/Forn romà de Maspujols/Mas de Coll	necròpolis a. vil·la
48	RIUDOMS,	Baix Camp	Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas	necròpolis a. vil·la
49	RIUDOMS	Baix Camp	Mas del Pesoler / Fesoler	necròpolis a. vil·la
50	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	Barranc de Sales	necròpolis a. vil·la
51	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	Mas d'en Bertran	necròpolis a. vil·la
52	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	Paret delgada, ermita de / Parets-delgades	necròpolis a. vil·la
53	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	Vilar de la Font de l'Abelló	necròpolis a. vil·la
54	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	Vilar de la Quadra del Paborde	necròpolis a. vil·la
55	VINYOLS I ELS ARCS	Baix Camp	Torrent, El /Mas del Mario/Hostal Don Juan	necròpolis a. vil·la
56	BARBERÀ DE LA CONCA,	Conca de B.	Barberà de la Conca	necròpolis a. vil·la
57	MONTBLANC	Conca de B.	Kilòmetre 191	necròpolis a. vil·la
58	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Granja Mitjana	necròpolis a. vil·la
59	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Riudabella I	necròpolis a. vil·la
60	MARÇÀ,	Conca de B.	Can Montagut	necròpolis a. vil·la
61	MOLAR, EL,	Conca de B.	Font del Molar/ Fondal de l'Aigua	necròpolis a. vil·la
62	ALTAFULLA	Tarragonès	Munts, Els / Carrer dels Munts núm. 9	necròpolis a. vil·la
63	ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÉS-TORREDEMBARRA	Tarragonès	Coll de Creus	necròpolis a. vil·la
64	CANONJA, LA	Tarragonès	Castell de Masricard	necròpolis a. vil·la
65	CONSTANTÍ	Tarragonès	Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n	necròpolis a. vil·la
66	CONSTANTÍ	Tarragonès	Centcelles	necròpolis a. vil·la
67	CONSTANTÍ	Tarragonès	La Grassa	necròpolis a. vil·la
68	CONSTANTÍ	Tarragonès	Riudarenes	necròpolis a. vil·la
69	CONSTANTÍ	Tarragonès	Sant Pol	necròpolis a. vil·la
70	CREIXELL	Tarragonès	Clota, La/ Càmping Rincón del César	necròpolis a. vil·la
71	MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	Hospitals, Els/ Repsol Química/ Planta de PP-2 de Repsol Química	necròpolis a. vil·la
72	NOU DE GAIÀ	Tarragonès	Avinguda Catalunya	necròpolis a. vil·la
73	PALLARESOS	Tarragonès	Finca de Sebastià Marimon Culleré	necròpolis a. vil·la
74	PERAFORT	Tarragonès	La Barquera	necròpolis a. vil·la
75	PERAFORT	Tarragonès	Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels Quarts	necròpolis a. vil·la
76	PERAFORT	Tarragonès	Perafort	necròpolis a. vil·la
77	PERAFORT	Tarragonès	Pont del Codony/La Balança	necròpolis a. vil·la
78	PERAFORT/ POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	Vil·la de Repsol SM/OP	necròpolis a. vil·la
79	POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical	necròpolis a. vil·la
80	SALOU	Tarragonès	Burguera, La	necròpolis a. vil·la
81	SALOU	Tarragonès	Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros	necròpolis a. vil·la
82	SALOU	Tarragonès	Mas del Paella / Cap de Salou	necròpolis a. vil·la
83	SALOU	Tarragonès	Parellades, Les	necròpolis a. vil·la
84	TARRAGONA	Tarragonès	Mas Rabassa	necròpolis a. vil·la
85	TARRAGONA	Tarragonès	PP 10	necròpolis a. vil·la

86	TARRAGONA	Tarragonès	Sant Salvador	necròpolis a. vil·la
87	TARRAGONA	Tarragonès	Torre dels Escipions	necròpolis a. vil·la
88	TARRAGONA	Tarragonès	Universitat Laboral / Mas dels Canonges	necròpolis a. vil·la
89	VILALLONGA	Tarragonès	Ermita del Roser	necròpolis a. vil·la
90	VILALLONGA	Tarragonès	Costetes, Les	necròpolis a. vil·la
91	VILA-SECA	Tarragonès	Cal·lípolis	necròpolis a. vil·la
92	VILA-SECA	Tarragonès	Canaleta, La	necròpolis a. vil·la
93	VILA-SECA	Tarragonès	Mas d'en Gras	necròpolis a. vil·la
94	VILA-SECA	Tarragonès	Mas d'en Pons /Els Castellets /vil·la de la Bayer	necròpolis a. vil·la
95	AIGUAMÚRCIA	Alt Camp	Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu	necròpolis aïllada
96	ALCOVER	Alt Camp	Mas de la Llaneta	necròpolis aïllada
97	FIGUEROLA	Alt Camp	Prop camí a Fontscaldes	necròpolis aïllada
98	MONT-RAL	Alt Camp	Mas del Pinyarrit (Farena)	necròpolis aïllada
99	MONT-RAL	Alt Camp	Mas del Verd (Farena)	necròpolis aïllada
100	QUEROL	Alt Camp	Turó de les Fosses- Mas Pla	necròpolis aïllada
101	VILABELLA	Alt Camp	El Pedrós	necròpolis aïllada
102	ALFORJA	Baix Camp	Camí d'El	necròpolis aïllada
103	ALBIOL	Baix Camp	Masies Catalanes/ Villa Urrútia	necròpolis aïllada
104	FEBRÓ, LA	Baix Camp	Collet Blanc	necròpolis aïllada
105	FEBRÓ, LA,	Baix Camp	Enterraments diversos	necròpolis aïllada
106	FEBRÓ, LA	Baix Camp	Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font	necròpolis aïllada
107	FEBRÓ, LA,	Baix Camp	Roca del Migdia	necròpolis aïllada
108	PRADES	Baix Camp	Mas del Dinerat	necròpolis aïllada
109	PRADES	Baix Camp	Mas dels Regiments	necròpolis aïllada
110	PRADES	Baix Camp	Partida de l'Estapà	necròpolis aïllada
111	PRADES	Baix Camp	Partida dels Rossinyols	necròpolis aïllada
112	PRADES	Baix Camp	Partida dels Segalassos	necròpolis aïllada
113	PRADES	Baix Camp	Prop del Tossal de la Baltasana	necròpolis aïllada
114	PRADES	Baix Camp	Roca del Grínjol	necròpolis aïllada
115	VILAPLANA	Baix Camp	Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara)	necròpolis aïllada
116	CONESA	Conca de B.	Comes, Les	necròpolis aïllada
117	CONESA	Conca de B.	Saladern	necròpolis aïllada
118	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Conca de B.	Coll del Sègol	necròpolis aïllada
119	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Conca de B.	Pedrols, Els / Clots d'En Pedrol	necròpolis aïllada
120	FORÈS	Conca de B.	Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els	necròpolis aïllada
121	PILES, LES	Conca de B.	Era del Carraca (Sant Gallard)	necròpolis aïllada
122	LLORAC	Conca de B.	La Cirera i Montargull	necròpolis aïllada
123	LLORAC	Conca de B.	Devesa d'Albió, La	necròpolis aïllada
124	LLORAC	Conca de B.	Entre Albió i Savella	necròpolis aïllada
125	LLORAC	Conca de B.	Tossal d'Albió, El	necròpolis aïllada
126	MONTBLANC	Conca de B.	Lilla	necròpolis aïllada
127	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Coll de Bellestar	necròpolis aïllada
128	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Comestany, El	necròpolis aïllada
129	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Fonoll, El	necròpolis aïllada

130	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Partida del Diumenge (La Sala)	necròpolis aïllada
131	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Partió entre el Fonoll i Vallfogona	necròpolis aïllada
132	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Roques de Dugo	necròpolis aïllada
133	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	Vilars, Els	necròpolis aïllada
134	PONTILS,	Conca de B.	Mas Marí	necròpolis aïllada
135	PONTILS	Conca de B.	Riudeboix	necròpolis aïllada
136	SANTA COLOMA DE QUERALT	Conca de B.	Creu de Barràs	necròpolis aïllada
137	SANTA COLOMA DE QUERALT	Conca de B.	Gubià, El / carrer de l'Orfeo Català	necròpolis aïllada
138	SAVALLÀ DEL COMTAT	Conca de B.	Coll de Sadem o Saladem (Segura)	necròpolis aïllada
139	VALLCLARA	Conca de B.	Terme de Vallclara	necròpolis aïllada
140	VALLFOGONA DE RIUCORB	Conca de B.	Molí de la Cadena III	necròpolis aïllada
141	VALLFOGONA DE RIUCORB	Conca de B.	Terme de Vallfogona	necròpolis aïllada
142	VILANOVA DE PRADES	Conca de B.	Nou La /Anové, L'/ Anoué, L'	necròpolis aïllada
143	VILANOVA DE PRADES	Conca de B.	Riu Viern (Franolí)	necròpolis aïllada
144	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Codoç, El	necròpolis aïllada
145	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Mas de la Cova	necròpolis aïllada
146	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Pla de les Carretes	necròpolis aïllada
147	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Planes de Montagudell	necròpolis aïllada
148	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Tossal de les Forques / Nerola	necròpolis aïllada
149	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	Prop de l'Autopista	necròpolis aïllada
150	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	Barranc dels Lladres/Mas d'En Lluç	necròpolis aïllada
151	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	Palau, El / Mas del Palau (Albarca)	necròpolis aïllada
152	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	Prada de la Guineu (Albarca)	necròpolis aïllada
153	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	Siurana	necròpolis aïllada
154	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	Siurana	necròpolis aïllada
155	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	ubicació no precisada	necròpolis aïllada
156	MARÇÀ	Priorat	Mas Gran	necròpolis aïllada
157	MOLAR EL	Priorat	Mas de les Puces	necròpolis aïllada
158	MORERA DE MONTSANT, LA	Priorat	Mas del Tancat	necròpolis aïllada
159	POBOLEDA	Priorat	Poboleda	necròpolis aïllada
160	ULLDEMOLINS,	Priorat	Coveta de l'Heura	necròpolis aïllada
161	ULLDEMOLINS,	Priorat	Solana del Bepo	necròpolis aïllada
162	VILELLA ALTA	Priorat	Torm del Frare, El	necròpolis aïllada
163	TARRAGONA	Tarragonès	Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial	necròpolis aïllada
164	TARRAGONA	Tarragonès	Mas Rimbau-Mas Mallol	necròpolis aïllada

TAULA CLAU 6.1: Llistat de necròpolis ordenades per número de fitxa, tipus, comarca, municipi i nom.

AIGUAMÚRCIA		1	Alt Camp	Font Cervellona, La	necròpolis a. vil·la
AIGUAMÚRCIA		95	Alt Camp	Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu	necròpolis aïllada
ALBIOL		103	Baix Camp	Masies Catalanes/ Villa Urrútia	necròpolis aïllada
ALCOVER		2	Alt Camp	Mas Gassol	necròpolis a. vil·la
ALCOVER		3	Alt Camp	Roques Roges, Les	necròpolis a. vil·la
ALCOVER		96	Alt Camp	Mas de la Llaneta	necròpolis aïllada
ALCOVER-VILALLONGA		4	Alt Camp	Burquet, El / Cogoll, El	necròpolis a. vil·la
ALFORJA		102	Baix Camp	Camí d'El	necròpolis aïllada
ALMOSTER		16	Baix Camp	Almoster	necròpolis a. vil·la
ALTAFULLA		62	Tarragonès	Munts, Els / Carrer dels Munts núm. 9	necròpolis a. vil·la
ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÉS-TORREDEMBARRA		63	Tarragonès	Coll de Creus	necròpolis a. vil·la
BARBERÀ DE LA CONCA,		56	Conca de B.	Barberà de la Conca	necròpolis a. vil·la
BORGES DEL CAMP, LES		17	Baix Camp	Ermita de la Riera/Sant Bartomeu	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		18	Baix Camp	Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		19	Baix Camp	Bassasses, Les	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		20	Baix Camp	Esquirol, L'	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		21	Baix Camp	Llosa, La	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		22	Baix Camp	Mas Rovira/ Regueral, El/Corregidors, Els	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		23	Baix Camp	Masos, Els	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		25	Baix Camp	Parellada, La/carrer Roca i Jornet	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		26	Baix Camp	Tallats, Els	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS		27	Baix Camp	Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc	necròpolis a. vil·la
CAMBRILS,		24	Baix Camp	Mineta, La	necròpolis a. vil·la
CANONJA, LA		64	Tarragonès	Castell de Masricard	necròpolis a. vil·la
CONESA		116	Conca de B.	Comes, Les	necròpolis aïllada
CONESA		117	Conca de B.	Saladern	necròpolis aïllada
CONSTANTÍ		65	Tarragonès	Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n	necròpolis a. vil·la
CONSTANTÍ		66	Tarragonès	Centelles	necròpolis a. vil·la
CONSTANTÍ		67	Tarragonès	La Grassa	necròpolis a. vil·la
CONSTANTÍ		68	Tarragonès	Riudarenes	necròpolis a. vil·la
CONSTANTÍ		69	Tarragonès	Sant Pol	necròpolis a. vil·la
CORNUDELLA MONT SANT	DE	150	Priorat	Barranc dels Lladres/Mas d'En Lluc	necròpolis aïllada
CORNUDELLA MONT SANT	DE	151	Priorat	Palau, El / Mas del Palau (Albarca)	necròpolis aïllada
CORNUDELLA MONT SANT	DE	152	Priorat	Prada de la Guineu (Albarca)	necròpolis aïllada
CORNUDELLA MONT SANT	DE	153	Priorat	Siurana	necròpolis aïllada
CORNUDELLA MONT SANT	DE	154	Priorat	Siurana	necròpolis aïllada
CORNUDELLA MONT SANT	DE	155	Priorat	ubicació no precisada	necròpolis aïllada
CREIXELL		70	Tarragonès	Clota, La/ Càmping Rincón del César	necròpolis a. vil·la
ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'		118	Conca de B.	Coll del Sègol	necròpolis aïllada
ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'		119	Conca de B.	Pedrols, Els / Clots d'En Pedrol	necròpolis aïllada

FEBRÓ, LA	104	Baix Camp	Collet Blanc	necròpolis aïllada
FEBRÓ, LA	106	Baix Camp	Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font	necròpolis aïllada
FEBRÓ, LA,	105	Baix Camp	Enterraments diversos	necròpolis aïllada
FEBRÓ, LA,	107	Baix Camp	Roca del Migdia	necròpolis aïllada
FIGUEROLA	97	Alt Camp	Prop camí a Fontscaldes	necròpolis aïllada
FORÈS	120	Conca de B.	Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els	necròpolis aïllada
LLORAC	122	Conca de B.	La Cirera i Montargull	necròpolis aïllada
LLORAC	123	Conca de B.	Devesa d'Albió, La	necròpolis aïllada
LLORAC	124	Conca de B.	Entre Albió i Savella	necròpolis aïllada
LLORAC	125	Conca de B.	Tossal d'Albió, El	necròpolis aïllada
MARÇÀ	156	Priorat	Mas Gran	necròpolis aïllada
MARÇÀ	60	Conca de B.	Can Montagut	necròpolis a. vil·la
MOLAR, EL	61	Conca de B.	Font del Molar/ Fondal de l'Aigua	necròpolis a. vil·la
MOLAR, EL	157	Priorat	Mas de les Puces	necròpolis aïllada
MONTBLANC	57	Conca de B.	Kilòmetre 191	necròpolis a. vil·la
MONTBLANC	126	Conca de B.	Lilla	necròpolis aïllada
MONTFERRI	5	Alt Camp	Mas Ravell	necròpolis a. vil·la
MONTFERRI-VILARODONA	6	Alt Camp	Vilardida	necròpolis a. vil·la
MONT-RAL	98	Alt Camp	Mas del Pinyarrit (Farena)	necròpolis aïllada
MONT-RAL	99	Alt Camp	Mas del Verd (Farena)	necròpolis aïllada
MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA	71	Tarragonès	Hospitals, Els/ Repsol Química/ Planta de PP-2 de Repsol Química	necròpolis a. vil·la
MORERA DE MONTSANT, LA	158	Priorat	Mas del Tancat	necròpolis aïllada
NOU DE GAIÀ	72	Tarragonès	Avinguda Catalunya	necròpolis a. vil·la
PALLARESOS	73	Tarragonès	Finca de Sebastià Marimon Culleré	necròpolis a. vil·la
PASSANANT I BELLTALL	127	Conca de B.	Coll de Bellestar	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	128	Conca de B.	Comestany, El	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	129	Conca de B.	Fonoll, El	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	130	Conca de B.	Partida del Diumenge (La Sala)	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	131	Conca de B.	Partió entre el Fonoll i Vallfogona	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	132	Conca de B.	Roques de Dugo	necròpolis aïllada
PASSANANT I BELLTALL	133	Conca de B.	Vilars, Els	necròpolis aïllada
PERAFORT	74	Tarragonès	La Barquera	necròpolis a. vil·la
PERAFORT	75	Tarragonès	Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels Quarts	necròpolis a. vil·la
PERAFORT	76	Tarragonès	Perafort	necròpolis a. vil·la
PERAFORT	77	Tarragonès	Pont del Codony/La Balança	necròpolis a. vil·la
PERAFORT/ POBLA DE MAFUMET, LA	78	Tarragonès	Vil·la de Repsol SM/OP	necròpolis a. vil·la
PILES, LES	121	Conca de B.	Era del Carraca (Sant Gallard)	necròpolis aïllada
POBLA DE MAFUMET, LA	79	Tarragonès	Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical	necròpolis a. vil·la
POBOLEDA	159	Priorat	Poboleda	necròpolis aïllada
PONTILS	135	Conca de B.	Riudeboix	necròpolis aïllada
PONTILS,	134	Conca de B.	Mas Marí	necròpolis aïllada
PRADES	108	Baix Camp	Mas del Dinerat	necròpolis aïllada
PRADES	109	Baix Camp	Mas dels Regiments	necròpolis aïllada
PRADES	110	Baix Camp	Partida de l'Estapà	necròpolis aïllada

PRADES	111	Baix Camp	Partida dels Rossinyols	necròpolis aïllada
PRADES	112	Baix Camp	Partida dels Segalassos	necròpolis aïllada
PRADES	113	Baix Camp	Prop del Tossal de la Baltasana	necròpolis aïllada
PRADES	114	Baix Camp	Roca del Grínjol	necròpolis aïllada
PUIGPELAT	7	Alt Camp	Torrent de les Voltes / Carretera de Valls-Puigpelat km 1.6	necròpolis a vil·la
QUEROL	100	Alt Camp	Turó de les Fosses- Mas Pla	necròpolis aïllada
REUS	28	Baix Camp	Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18	necròpolis a vil·la
REUS	29	Baix Camp	Catarafa, La	necròpolis a vil·la
REUS	30	Baix Camp	Espluga Pobra, L'/ Buada, La /Forn Vell, El	necròpolis a vil·la
REUS	31	Baix Camp	Forn del Cabalet	necròpolis a vil·la
REUS	32	Baix Camp	Gas Reusenc	necròpolis a vil·la
REUS	33	Baix Camp	Institut Pi del Burgar	necròpolis a vil·la
REUS	34	Baix Camp	Mas de Tallapedra Vell	necròpolis a vil·la
REUS	35	Baix Camp	Mas d'en Rofes/Carretera del Morell	necròpolis a vil·la
REUS	36	Baix Camp	Mas de Valls/Porpres/ Pòrpores	necròpolis a vil·la
REUS	37	Baix Camp	Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat	necròpolis a vil·la
REUS-LA CANONJA	38	Baix Camp	Antigons, Els /Artigons, Els/ Coll Blanc, El	necròpolis a vil·la
REUS-LA CANONJA	39	Baix Camp	Mas de Riera-Mas de Puig	necròpolis a vil·la
REUS-RIUDOMS	40	Baix Camp	Planes del Roquis, Les /Mas de l'Antoni Corts	necròpolis a vil·la
RIUDECANYES	41	Baix Camp	Tros del Monjo	necròpolis a vil·la
RIUDECOLS	42	Baix Camp	Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros	necròpolis a vil·la
RIUDECOLS	43	Baix Camp	Voltes, Les	necròpolis a vil·la
RIUDOMS	44	Baix Camp	Hort del Pelat	necròpolis a vil·la
RIUDOMS	45	Baix Camp	Mas del Barenys I	necròpolis a vil·la
RIUDOMS	46	Baix Camp	Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar	necròpolis a vil·la
RIUDOMS	47	Baix Camp	Mas de Gomandí/Forn romà de Maspujols/Mas de Coll	necròpolis a vil·la
RIUDOMS	49	Baix Camp	Mas del Pesoler / Fesoler	necròpolis a vil·la
RIUDOMS,	48	Baix Camp	Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas	necròpolis a vil·la
SALOU	80	Tarragonès	Burguera, La	necròpolis a vil·la
SALOU	81	Tarragonès	Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros	necròpolis a vil·la
SALOU	82	Tarragonès	Mas del Paella / Cap de Salou	necròpolis a vil·la
SALOU	83	Tarragonès	Parellades, Les	necròpolis a vil·la
SANTA COLOMA DE QUERALT	136	Conca de B.	Creu de Barràs	necròpolis aïllada
SANTA COLOMA DE QUERALT	137	Conca de B.	Gubià, El / carrer de l'Orfeo Català	necròpolis aïllada
SAVALLÀ DEL COMTAT	138	Conca de B.	Coll de Sadem o Saladern (Segura)	necròpolis aïllada
SELVA DEL CAMP, LA	50	Baix Camp	Barranc de Sales	necròpolis a vil·la
SELVA DEL CAMP, LA	51	Baix Camp	Mas d'en Bertran	necròpolis a vil·la
SELVA DEL CAMP, LA	52	Baix Camp	Paret delgada, ermita de / Parets-delgades	necròpolis a vil·la
SELVA DEL CAMP, LA	53	Baix Camp	Vilar de la Font de l'Abelló	necròpolis a vil·la
SELVA DEL CAMP, LA	54	Baix Camp	Vilar de la Quadra del Paborde	necròpolis a vil·la
TARRAGONA	84	Tarragonès	Mas Rabassa	necròpolis a vil·la
TARRAGONA	85	Tarragonès	PP 10	necròpolis a vil·la

TARRAGONA	86	Tarragonès	Sant Salvador	necròpolis a. vil·la
TARRAGONA	87	Tarragonès	Torre dels Escipions	necròpolis a. vil·la
TARRAGONA	88	Tarragonès	Universitat Laboral / Mas dels Canonges	necròpolis a. vil·la
TARRAGONA	163	Tarragonès	Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial	necròpolis aïllada
TARRAGONA	164	Tarragonès	Mas Rimbau-Mas Mallol	necròpolis aïllada
ULLDEMOLINS,	160	Priorat	Coveta de l'Heura	necròpolis aïllada
ULLDEMOLINS,	161	Priorat	Solana del Bepo	necròpolis aïllada
VALLCLARA	139	Conca de B.	Terme de Vallclara	necròpolis aïllada
VALLFOGONA DE RIUCORB	140	Conca de B.	Molí de la Cadena III	necròpolis aïllada
VALLFOGONA DE RIUCORB	141	Conca de B.	Terme de Vallfogona	necròpolis aïllada
VALLMOLL	8	Alt Camp	Torrent de Vallmoll	necròpolis a. vil·la
VALLS	9	Alt Camp	Masia Figueras	necròpolis a. vil·la
VALLS	10	Alt Camp	Vilar, El	necròpolis a. vil·la
VILABELLA	11	Alt Camp	Cabeses, Les	necròpolis a. vil·la
VILABELLA	101	Alt Camp	El Pedrós	necròpolis aïllada
VILALLONGA	89	Tarragonès	Ermита del Roser	necròpolis a. vil·la
VILALLONGA	90	Tarragonès	Costetes, Les	necròpolis a. vil·la
VILANOVA DE PRADES	142	Conca de B.	Nou La /Anové, L'/ Anoué, L'	necròpolis aïllada
VILANOVA DE PRADES	143	Conca de B.	Riu Viem (Francolí)	necròpolis aïllada
VILAPLANA	115	Baix Camp	Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara)	necròpolis aïllada
VILA-RODONA	12	Alt Camp	Carretera de Can Ferrer	necròpolis a. vil·la
VILA-RODONA	13	Alt Camp	Columbari	necròpolis a. vil·la
VILA-RODONA	14	Alt Camp	Mas de Barberet	necròpolis a. vil·la
VILA-RODONA	15	Alt Camp	Planes de la Serra	necròpolis a. vil·la
VILA-SECA	91	Tarragonès	Cal·lípolis	necròpolis a. vil·la
VILA-SECA	92	Tarragonès	Canaleta, La	necròpolis a. vil·la
VILA-SECA	93	Tarragonès	Mas d'en Gras	necròpolis a. vil·la
VILA-SECA	94	Tarragonès	Mas d'en Pons /Els Castellets /vil·la de la Bayer	necròpolis a. vil·la
VILELLA ALTA	162	Priorat	Torm del Frare, El	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	58	Conca de B.	Granja Mitjana	necròpolis a. vil·la
VIMBODÍ I POBLET	59	Conca de B.	Riudabella I	necròpolis a. vil·la
VIMBODÍ I POBLET	145	Conca de B.	Mas de la Cova	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	146	Conca de B.	Pla de les Carretes	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	147	Conca de B.	Planes de Montagudell	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	148	Conca de B.	Tossal de les Forques / Nerola	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	149	Conca de B.	Prop de l'Autopista	necròpolis aïllada
VIMBODÍ I POBLET	144	Conca de B.	Codoç, El	necròpolis aïllada
VINYOLS I ELS ARCS	55	Baix Camp	Torrent, El /Mas del Mario/Hostal Don Juan	necròpolis a. vil·la

TAULA CLAU 6.2: Llistat de necròpolis ordenades per municipi.

Almóster	16	ALMÓSTER	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n	65	CONSTANTÍ	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Antigons, Els /Artigons, Els/ Coll Blanc, El	38	REUS-LA CANONJA	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Avinguda Catalunya	72	NOU DE GAIÀ	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Barberà de la Conca	56	BARBERÀ DE LA CONCA,	Conca de B.	necròpolis a vil·la
Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí	18	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Barranc de Sales	50	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Barranc dels Lladres/Mas d'En Lluç	150	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	necròpolis aïllada
Bassasses, Les	19	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara)	115	VILAPLANA	Baix Camp	necròpolis aïllada
Burguera, La	80	SALOU	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Burquet, El / Cogoll, El	4	ALCOVER-VILALLONGA	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Cabeses, Les	11	VILABELLA	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Cal·lípolis	91	VILA-SECA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Camí d'El	102	ALFORJA	Baix Camp	necròpolis aïllada
Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18	28	REUS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Can Montagut	60	MARÇÀ,	Conca de B.	necròpolis a vil·la
Canaleta, La	92	VILA-SECA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Carretera de Can Ferrer	12	VILA-RODONA	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Castell de Masricard	64	CANONJA, LA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Catarafa, La	29	REUS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Centelles	66	CONSTANTÍ	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial	163	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis aïllada
Clota, La/ Càmping Rincón del César	70	CREIXELL	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Codoç, El	144	VIMBODÏ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Coll de Bellestar	127	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Coll de Creus	63	ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÉS-TORREDEMBARRA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Coll de Sadern o Saladern (Segura)	138	SAVALLÀ DEL COMTAT	Conca de B.	necròpolis aïllada
Coll del Sègol	118	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Conca de B.	necròpolis aïllada
Collet Blanc	104	FEBRÓ, LA	Baix Camp	necròpolis aïllada
Columbari	13	VILA-RODONA	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Comes, Les	116	CONESA	Conca de B.	necròpolis aïllada
Comestany, El	128	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Costetes, Les	90	VILALLONGA	Tarragonès	necròpolis a vil·la

Coveta de l'Heura	160	ULLDEMOLINS,	Priorat	necròpolis aïllada
Creu de Barràs	136	SANTA COLOMA DE QUERALT	Conca de B.	necròpolis aïllada
Devesa d'Albió, La	123	LLORAC	Conca de B.	necròpolis aïllada
El Pedrós	101	VILABELLA	Alt Camp	necròpolis aïllada
Enterraments diversos	105	FEBRÓ, LA,	Baix Camp	necròpolis aïllada
Entre Albió i Savella	124	LLORAC	Conca de B.	necròpolis aïllada
Era del Carraca (Sant Gallard)	121	PILES, LES	Conca de B.	necròpolis aïllada
Ermita de la Riera/Sant Bartomeu	17	BORGES DEL CAMP, LES	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Ermita del Roser	89	VILALLONGA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Espluga Pobra, L'/ Buada, La /Forn Vell, El	30	REUS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Esquirol, L'	20	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Finca de Sebastià Marimon Culleré	73	PALLARESOS	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Fonoll, El	129	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Font Cervellona, La	1	AIGUAMÚRCIA	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Font del Molar/ Fondal de l'Aigua	61	MOLAR, EL,	Conca de B.	necròpolis a. vil·la
Forn del Cabalet	31	REUS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Gas Reusenc	32	REUS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Granja Mitjana	58	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis a. vil·la
Gubià, El / carrer de l'Orfeo Català	137	SANTA COLOMA DE QUERALT	Conca de B.	necròpolis aïllada
Hort del Pelat	44	RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Hospitals, Els/ Repsol Química/ Planta de PP-2 de Repsol Química	71	MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Institut Pi del Burgar	33	REUS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Kilòmetre 191	57	MONTBLANC	Conca de B.	necròpolis a. vil·la
La Barquera	74	PERAFORT	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
La Cirera i Montargull	122	LLORAC	Conca de B.	necròpolis aïllada
La Grassa	67	CONSTANTÍ	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Lilla	126	MONTBLANC	Conca de B.	necròpolis aïllada
Llosa, La	21	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Mas d'en Gras	93	VILA-SECA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Mas d'en Pons /Els Castelletes /vil·la de la Bayer	94	VILA-SECA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar	46	RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Mas de Barberet	14	VILA-RODONA	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros	81	SALOU	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Mas de Gomandi/Forn romà de Maspujols/Mas de Coll	47	RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Mas de la Cova	145	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Mas de la Llaneta	96	ALCOVER	Alt Camp	necròpolis aïllada
Mas de les Puces	157	MOLAR EL	Priorat	necròpolis aïllada
Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels	75	PERAFORT	Tarragonès	necròpolis a. vil·la

Quarts				
Mas de Riera-Mas de Puig	39	REUS-LA CANONJA	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas	48	RIUDOMS,	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas de Tallapedra Vell	34	REUS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas de Valls/Porpres/ Pòrpores	36	REUS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas del Barenys I	45	RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas del Dinerat	108	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Mas del Paella / Cap de Salou	82	SALOU	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Mas del Pesoler / Fesoler	49	RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas del Pinyarrit (Farena)	98	MONT-RAL	Alt Camp	necròpolis aïllada
Mas del Tancat	158	MORERA DE MONTSANT, LA	Priorat	necròpolis aïllada
Mas del Verd (Farena)	99	MONT-RAL	Alt Camp	necròpolis aïllada
Mas dels Regiments	109	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Mas d'en Bertran	51	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas d'en Rofes/Carretera del Morell	35	REUS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas Gassol	2	ALCOVER	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Mas Gran	156	MARÇÀ	Priorat	necròpolis aïllada
Mas Marí	134	PONTILS,	Conca de B.	necròpolis aïllada
Mas Rabassa	84	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Mas Ravell	5	MONTFERRI	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Mas Rimbau-Mas Mallol	164	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis aïllada
Mas Rovira/ Regueral, El/Corregidors, Els	22	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical	79	POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Masia Figueras	9	VALLS	Alt Camp	necròpolis a vil·la
Masies Catalanes/ Villa Urrútia	103	ALBIOL	Baix Camp	necròpolis aïllada
Masos, Els	23	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Mineta, La	24	CAMBRILS,	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Molí de la Cadena III	140	VALLFOGONA DE RIUCORB	Conca de B.	necròpolis aïllada
Munts, Els / Carrer dels Munts núm. 9	62	ALTAFULLA	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Nou La /Anové, L'/ Anoué, L'	142	VILANOVA DE PRADES	Conca de B.	necròpolis aïllada
Palau, El / Mas del Palau (Albarca)	151	CORNUDELLA DE MONTSANT	Priorat	necròpolis aïllada
Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font	106	FEBRÓ, LA	Baix Camp	necròpolis aïllada
Parellada, La/carrer Roca i Jornet	25	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Parellades, Les	83	SALOU	Tarragonès	necròpolis a vil·la
Paretdelgada, ermita de / Parets-delgades	52	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	necròpolis a vil·la
Partida de l'Estapà	110	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu	95	AIGUAMÚRCIA	Alt Camp	necròpolis aïllada

Partida del Diumenge (La Sala)	130	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Partida dels Rossinyols	111	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Partida dels Segalassos	112	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Partió entre el Fonoll i Vallfogona	131	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Pedrols, Els / Clots d'En Pedrol	119	ESPLUGA DE FRANCOLÍ, L'	Conca de B.	necròpolis aïllada
Perafort	76	PERAFORT	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Pla de les Carretes	146	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Planes de la Serra	15	VILA-RODONA	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Planes de Montagudell	147	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Planes del Roquís, Les /Mas de l'Antoni Corts	40	REUS-RIUDOMS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Poboleda	159	POBOLEDA	Priorat	necròpolis aïllada
Pont del Codony/La Balança	77	PERAFORT	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
PP 10	85	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Prada de la Guineu (Albarca)	152	CORNUDELLA MONT SANT DE	Priorat	necròpolis aïllada
Prop camí a Fontscaldes	97	FIGUEROLA	Alt Camp	necròpolis aïllada
Prop de l'Autopista	149	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Prop del Tossal de la Baltasana	113	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Riu Viern (Francolí)	143	VILANOVA DE PRADES	Conca de B.	necròpolis aïllada
Riudabella I	59	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis a. vil·la
Riudarenes	68	CONSTANTÍ	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Riudeboix	135	PONTILS	Conca de B.	necròpolis aïllada
Roca del Grinjol	114	PRADES	Baix Camp	necròpolis aïllada
Roca del Migdia	107	FEBRÓ, LA,	Baix Camp	necròpolis aïllada
Roques de Dugo	132	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Roques Roges, Les	3	ALCOVER	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros	42	RIUDECOLS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Saladern	117	CONESA	Conca de B.	necròpolis aïllada
Sant Pol	69	CONSTANTÍ	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Sant Salvador	86	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Siurana	153	CORNUDELLA MONT SANT DE	Priorat	necròpolis aïllada
Siurana	154	CORNUDELLA MONT SANT DE	Priorat	necròpolis aïllada
Solana del Bepo	161	ULLDEMOLINS,	Priorat	necròpolis aïllada
Tallats, Els	26	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Terme de Vallclara	139	VALLCLARA	Conca de B.	necròpolis aïllada
Terme de Vallfogona	141	VALLFOGONA DE RIUCORB	Conca de B.	necròpolis aïllada
Torm del Frare, El	162	VILELLA ALTA	Priorat	necròpolis aïllada
Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc	27	CAMBRILS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Torre dels Escipions	87	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la

Torrent de les Voltes / Carretera de Valls-Puigpelat km 1.6	7	PUIGPELAT	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Torrent de Vallmoll	8	VALLMOLL	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Torrent, El /Mas del Mario/Hostal Don Juan	55	VINYOLS I ELS ARCS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Tossal d'Albió, El	125	LLORAC	Conca de B.	necròpolis aïllada
Tossal de les Forques / Nerola	148	VIMBODÍ I POBLET	Conca de B.	necròpolis aïllada
Tros del Monjo	41	RIUDECANYES	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Turó de les Fosses- Mas Pla	100	QUEROL	Alt Camp	necròpolis aïllada
Turó del Xano (Tuells)/ Masos de Forès, Els	120	FORÈS	Conca de B.	necròpolis aïllada
ubicació no precisada	155	CORNUDELLA MONTSANT DE	Priorat	necròpolis aïllada
Universitat Laboral / Mas dels Canonges	88	TARRAGONA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Vil·la de Repsol SM/OP	78	PERAFORT/ POBLA DE MAFUMET, LA	Tarragonès	necròpolis a. vil·la
Vilar de la Font de l'Abelló	53	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Vilar de la Quadra del Paborde	54	SELVA DEL CAMP, LA	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Vilar, El	10	VALLS	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat	37	REUS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la
Vilardida	6	MONTFERRI-VILARODONA	Alt Camp	necròpolis a. vil·la
Vilars, Els	133	PASSANANT I BELLTALL	Conca de B.	necròpolis aïllada
Voltes, Les	43	RIUDECOLS	Baix Camp	necròpolis a. vil·la

TAULA CLAU 6.3: Llistat de necròpolis ordenades per nom de jaciment.

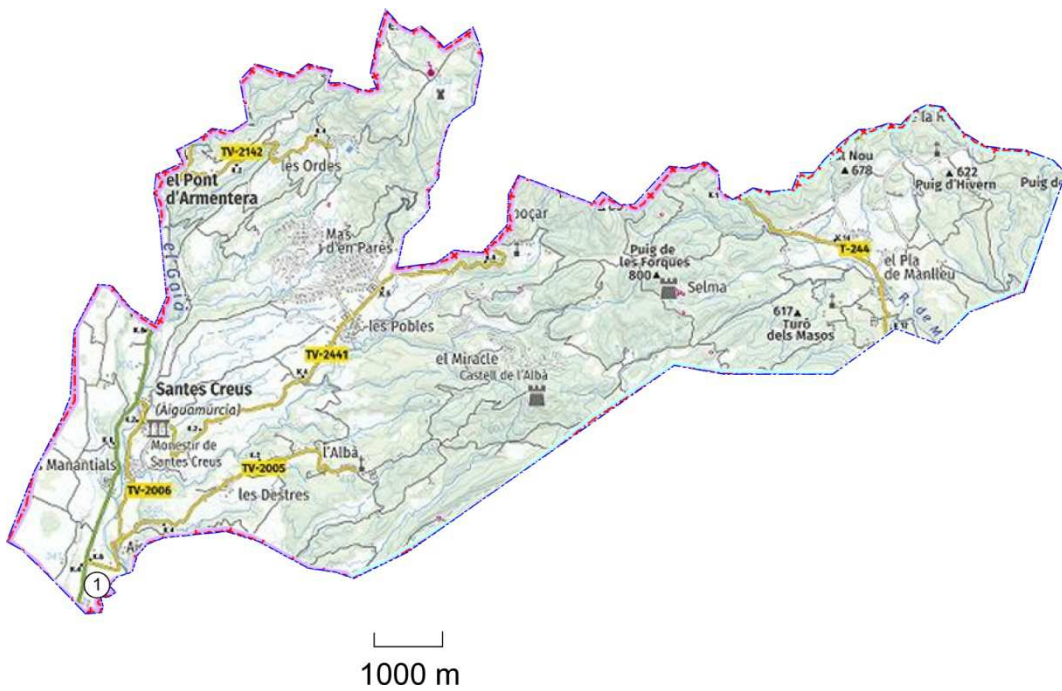

FIGURA 6.41: situació de la vil·la de la Font Cervellona (001, Aiguamúrcia, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica, consulta 30.03.2020 | Google Maps consulta 12.12.2020.

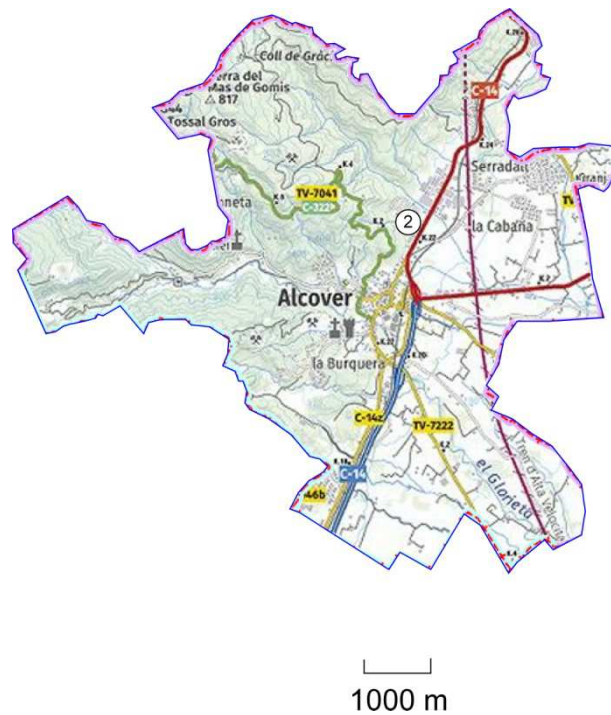

FIGURA 6.42a: situació de la necròpolis de Mas Gassol (002, Alcover, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica, consulta 30.03.2020 | Google Maps consulta 12.12.2020.

FIGURA 6.42b: necròpolis de Mas Gassol (Alcover, Alt Camp). Sondeigs efectuats i planta del sector 1 (CAÑELLAS, J.; PIÑOL, LL.; VERGÉS, J. M. 1996, fig. 2, 3, p. 30 i 31).

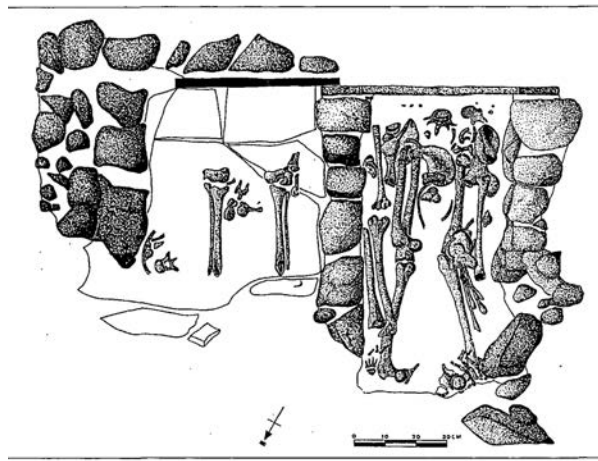
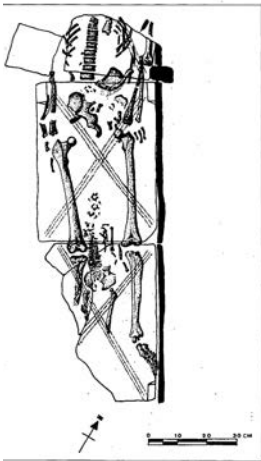
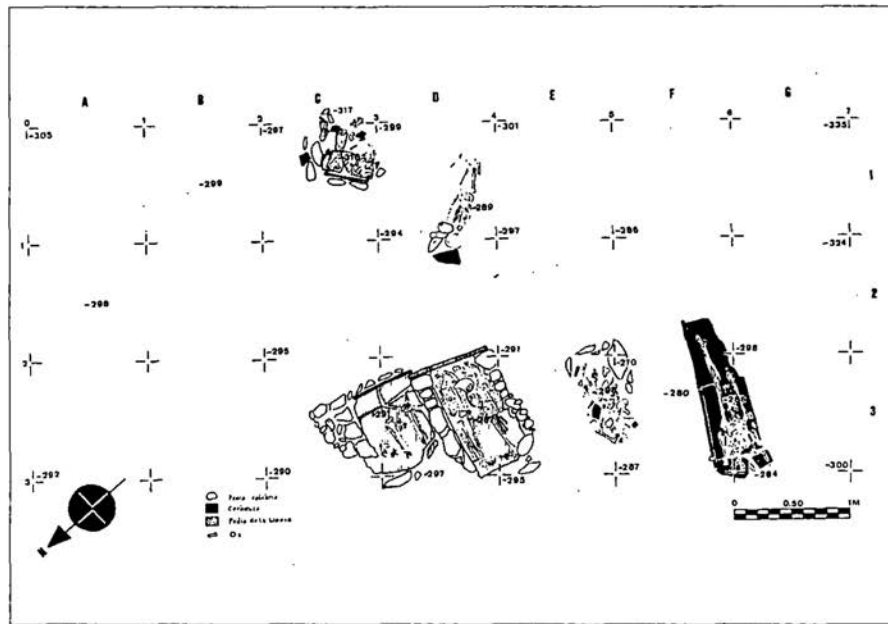
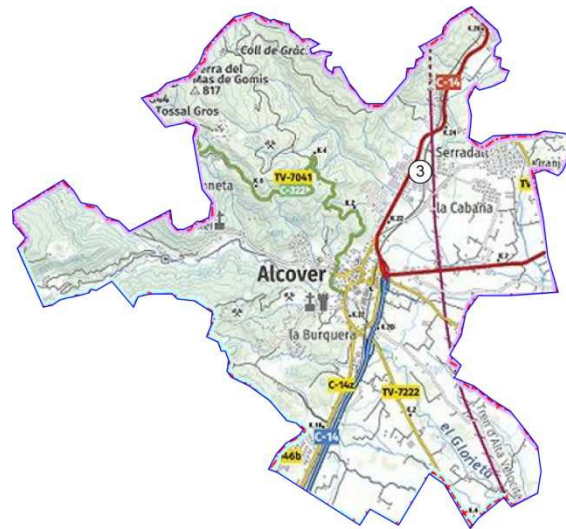

FIGURA 6.42c: enterraments de Mas Gassol: UF 104 (CAÑELLAS, J.; PIÑOL, LL.; VERGÉS, J. M. 1996, fig. 4, 3, p. 33), UF 108 (*ibidem* fig. 9, p. 38), i UF 106 i 111 (*ibidem* fig. 6, p. 35).

FIGURA 6.42d: enterrament infantil del Mas Gassol excavat al tapàs, per l'amplada podria ser andalusí (MAS VÉLEZ, B.; CIURANA, J. 2020).

1000 m

FIGURA 6.43a: situació del mausoleu de les Roques Roges (003, Alcover, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica, consulta 30.03.2020 | Google Maps consulta 12.12.2020.

FIGURA 6. 43b: mausoleu de les Roques Roges (Alcover), vista de les restes documentades durant els treballs arqueològics (Foto: J. F. Roig).

FIGURA 6. 43c: mausoleu de les Roques Roges (Alcover), planta [J. M. Puche a VERGÉS, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. (coord.) 2008, fig, 242, p. 393].

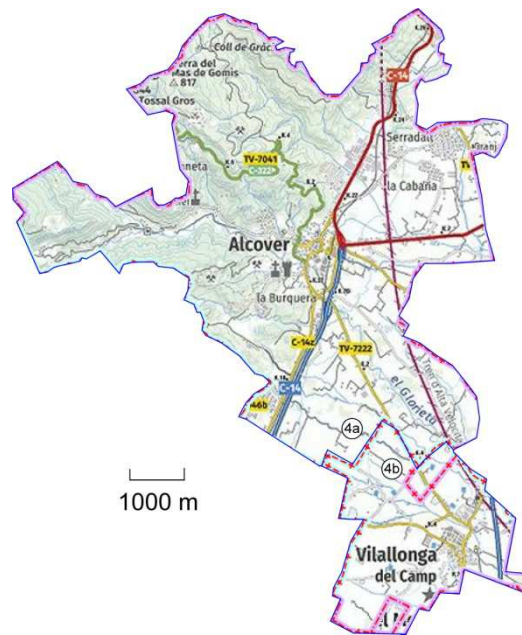

FIGURA 6.44a: situació dels mausoleu de del Burguet (004a, Alcover, Alt Camp) i el Cogoll (004b, Tarragonès).
 Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 30.03.2020) i Google Maps (consulta 12.12.2020).

FIGURA 6.44b: mausoleu romà del Burguet (4a, Alcover). Foto: J. F. Roig.

FIGURA 6.44c: mausoleu romà del Cogoll (4b, Vilallonga). Foto: J. F. Roig.

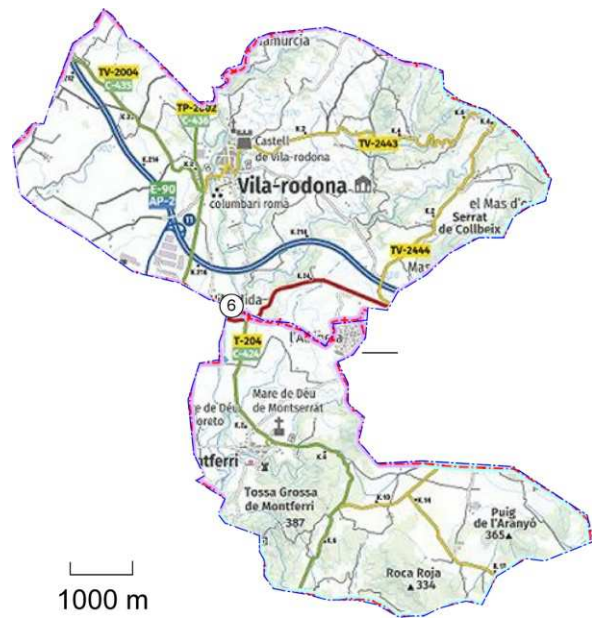
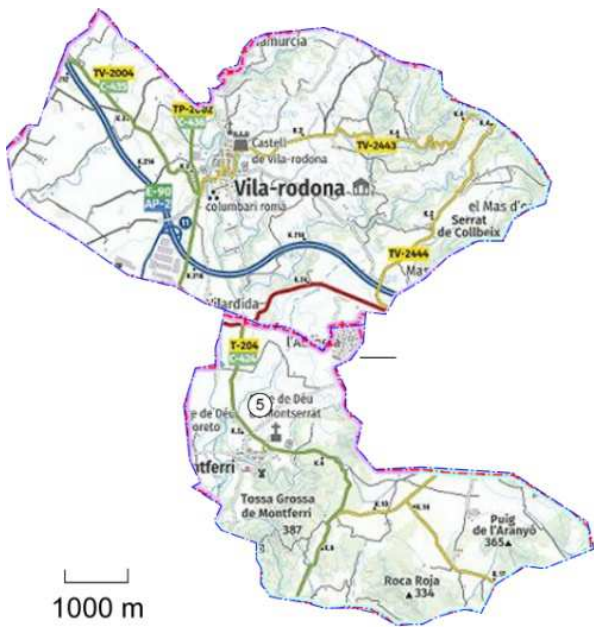

FIGURA 6.45a: situació de la vil·la i necròpolis de Mas Ravell (005, Montferri, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.07.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

FIGURA 6.46a: situació de la vil·la i necròpolis de Vilardida (006, entre Montferri i Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.07.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

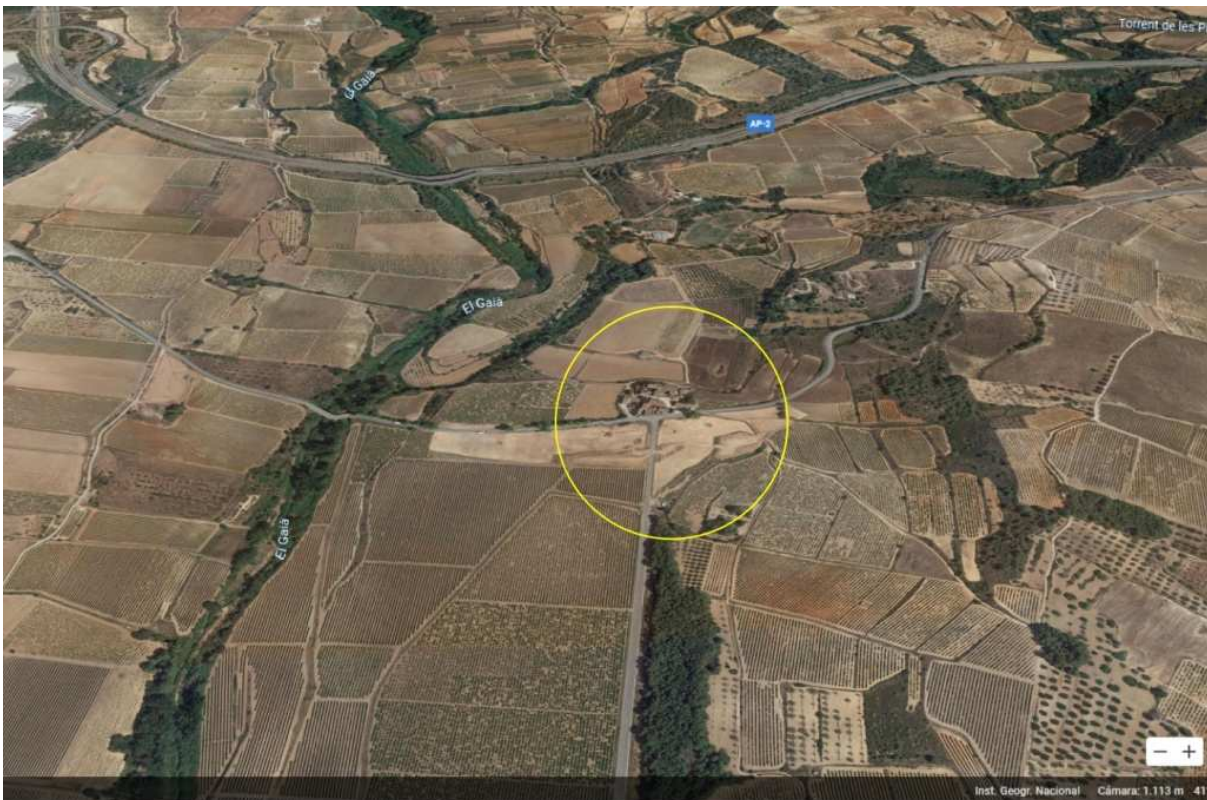

FIGURA 6.46b: situació de la vil·la i necròpolis de Vilardida (6, entre Montferri i Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.07.2020) i Google Earth (consulta 13.12.2020).

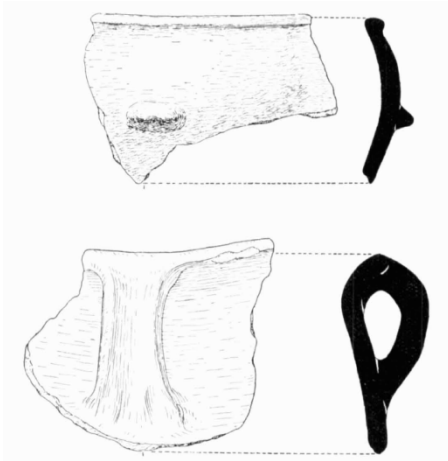

FIGURA 6.46c: ceràmiques grolleres d'una sitja (FERRER SOLER, A. 1947, fig. 3, p. 280).

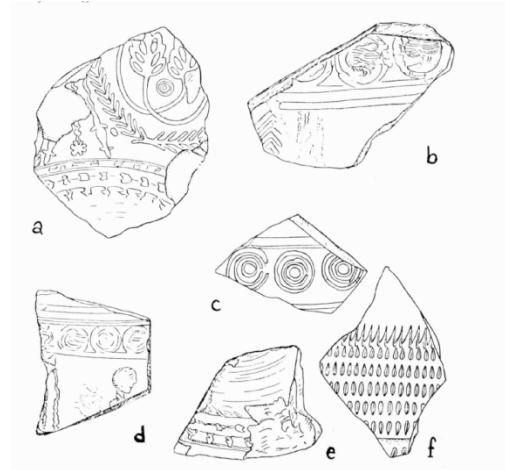

FIGURA 6.46d: fragments de *terra sigillata* (FERRER SOLER, A. 1947, fig. 4, p. 281).

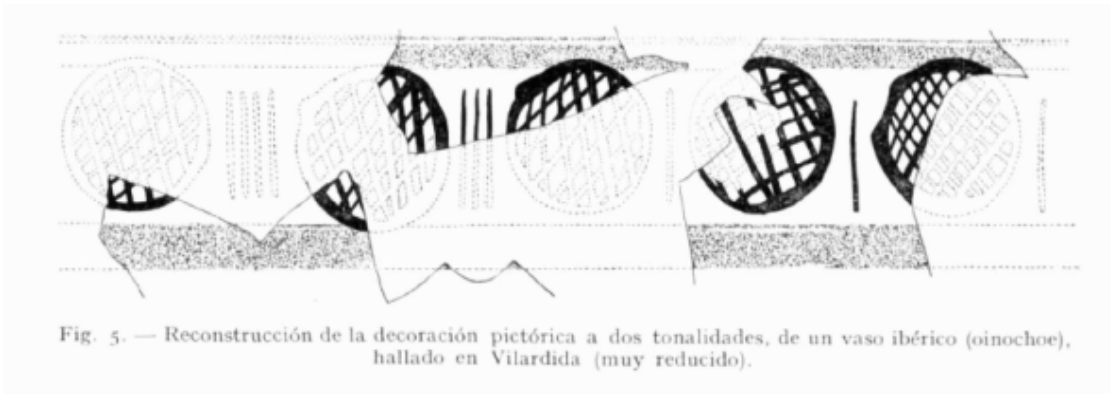

FIGURA 6.46e: decoració d'una peça de terrissa pintada romana (FERRER SOLER, A. 1947, fig. 5, p. 281).

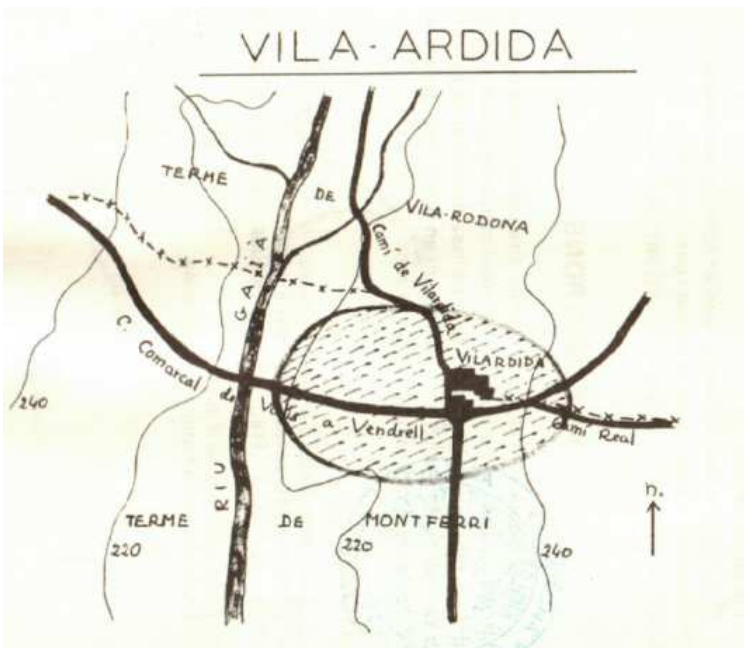

FIGURA 6.46f: extensió del conjunt de Vilardida, segons M. Martínez Larriba (1980, p. 25).

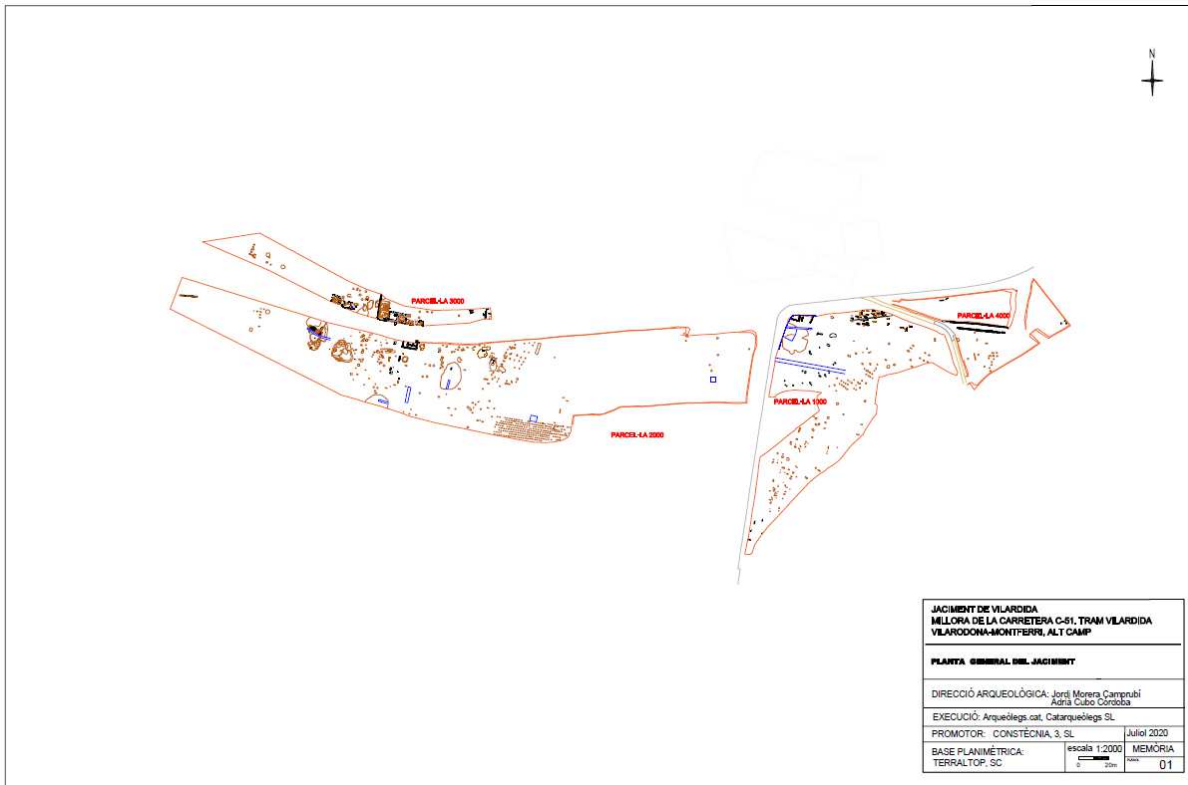

FIGURA 6.46g: planta general de les excavacions de Vilardida (CUBO, A.; MORERA, J. 2020).

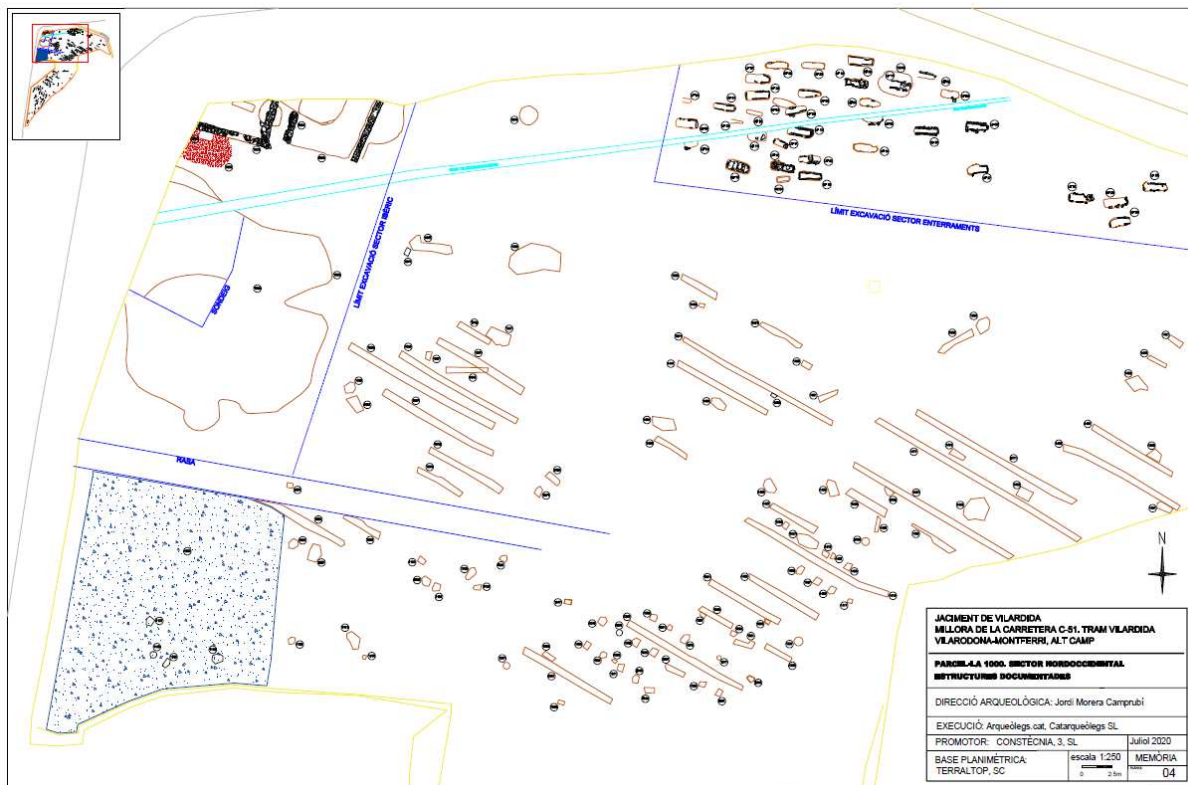

FIGURA 6.46h: planta general de les excavacions de Vilardida, parcel·la 1000 (CUBO, A.; MORERA, J. 2020).

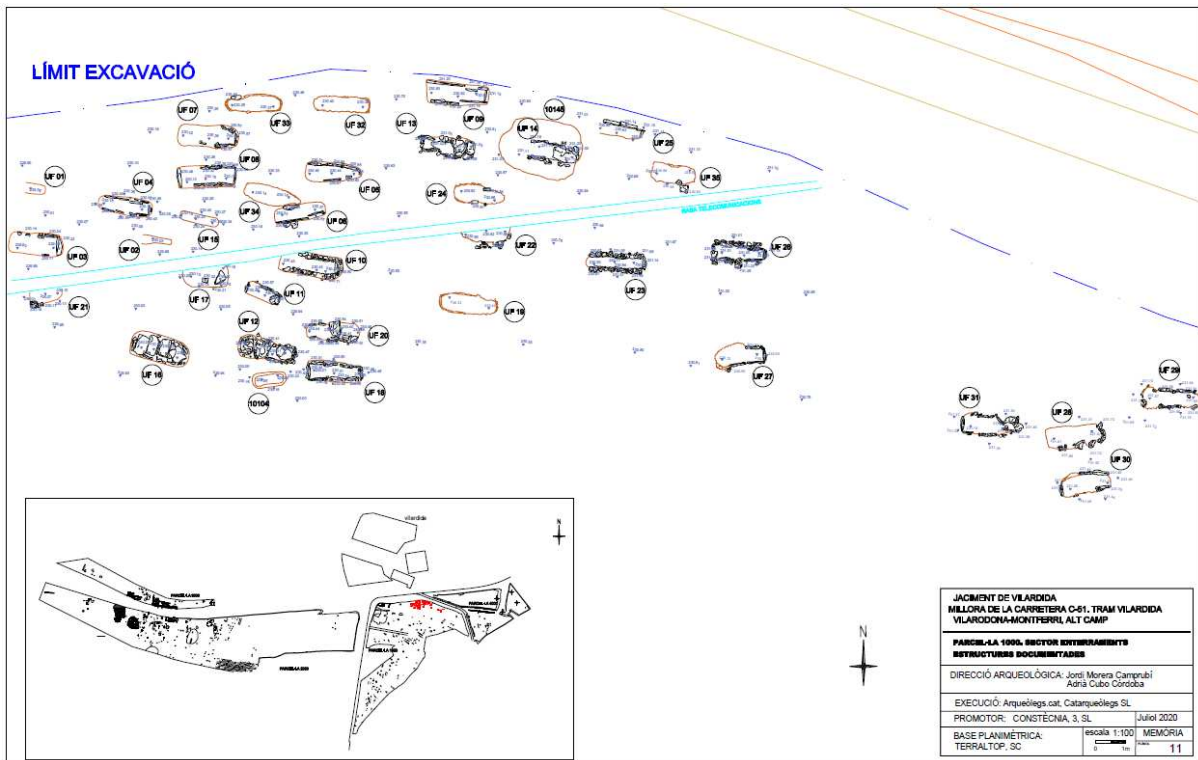

FIGURA 6.46i: planta general de les excavacions de Vilardida, parcel·la 1000, detall de la necròpolis (CUBO, A.; MORERA, J. 2020).

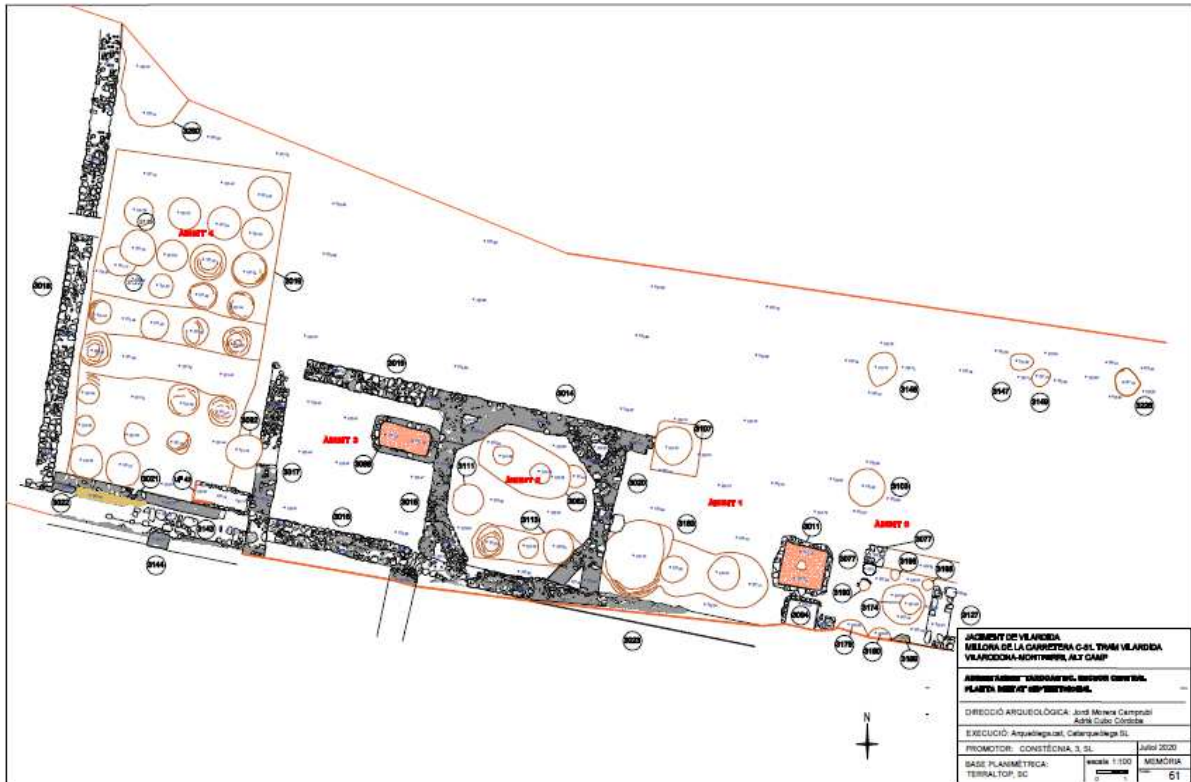

FIGURA 6.46j: planta general de les excavacions de Vilardida, parcel·la 3000, detall de la zona de vil·la (CUBO, A.; MORERA, J. 2020).

FIGURA 6.46k: enterraments andalusins de Vilardida (CUBO, A.; MORERA, J. 2020).

FIGURA 6.46i: estela medieval del fossar de l'església de Vilardida (FERRER SOLER, A. 1947, fig. 6, p. 31).

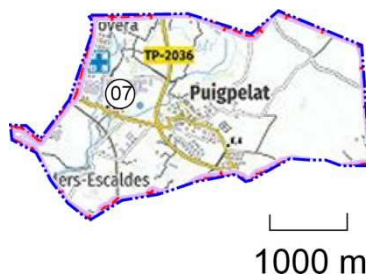
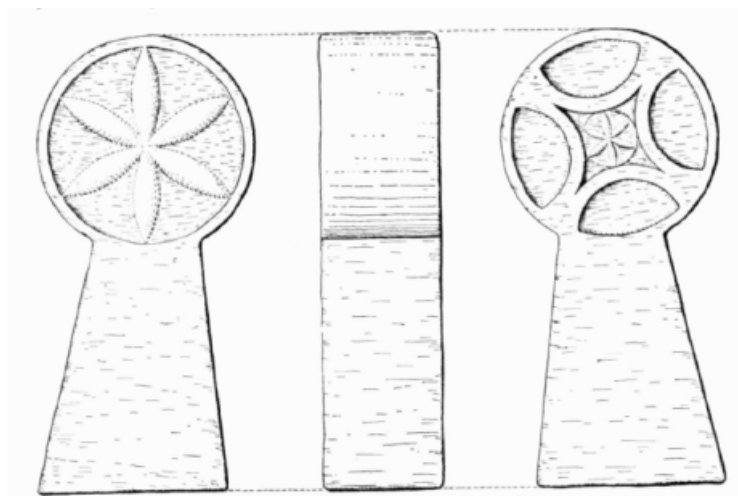

FIGURA 6.47a: situació de la vil·la i necròpolis del Torrent de les Voltes/Carretera de Valls-Puigpelat km 1'6 / Polígon PP2 (007, Puigpelat, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.07.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

FIGURA 6.47b: planta general de la vil·la del Torrent de les Voltes per fases [J. M. Puche a VERGÉS, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. (coord.) 2008, fig. 233, p. 378)].

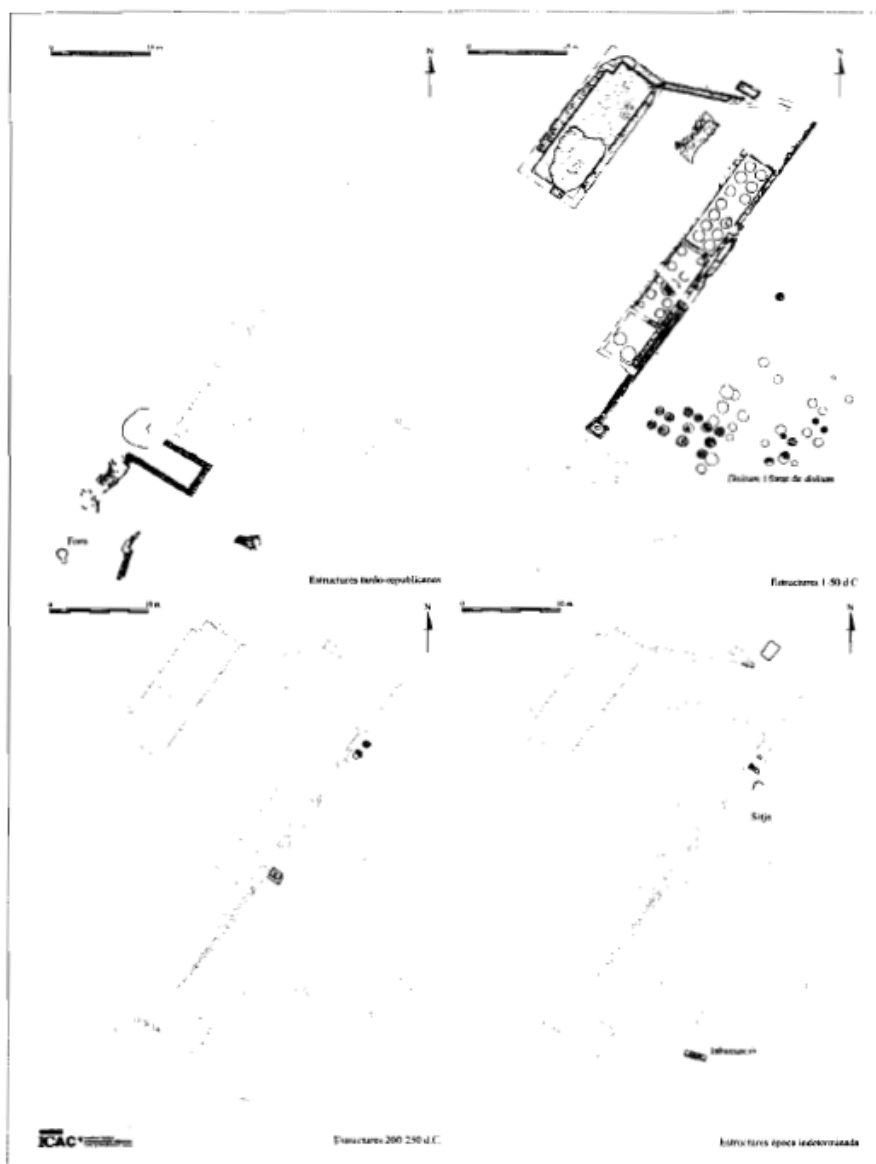

FIGURA 6.47c: aspectes d'una tomba de lloses abans i després de l'extracció de la coberta (SENTÍS, J. M. 2009, p. 31).

FIGURA 6.48a: situació de la vil·la i necròpolis del Torrent de Vallmoll / Les Cavallerisses (008, Vallmoll, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

FIGURA 6.48b: sarcòfag procedent de la vil·la del Torrent de Vallmoll / Les Caballerisses. Estava reaprofitat com abeurador al costat de l'antiga carretera de Valls a Tarragona. Fons del MNAT (Foto Ramon Cornadó-MNAT).

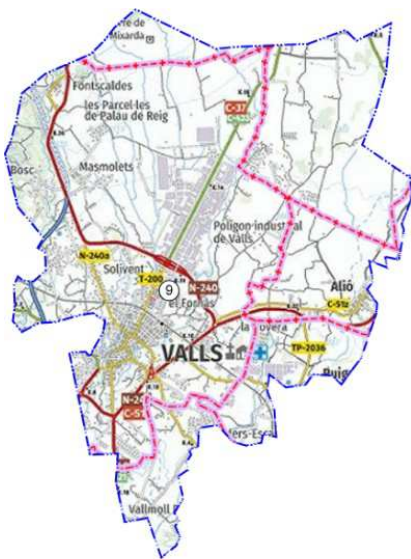

FIGURA 6.49a: situació de la vil·la i necròpolis de Masia Figueras (009, Valls, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

FIGURA 6.49c: aixovar de l'enterrament femení de Masia Figueras, Valls (CIURANA, J. 2011, UF 766, p. 627).

FIGURA 6.49: enterrament femení de Masia Figueras, Valls [Institut d'Estudis Vallencs a VERGÉS, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. (coord.) 2008, fig. 235, p. 382].

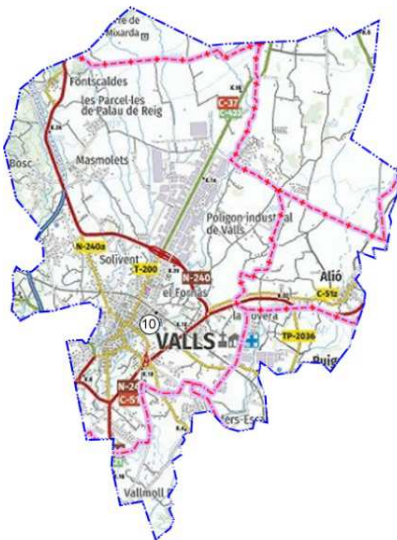

FIGURA 6.50a: situació de la vil·la del Vilar (010, Valls, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.50b: fotografia general del jaciment del Vilar, Valls [Codex a VERGÉS, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. (coord.) 2008, fig. 369, p. 225].

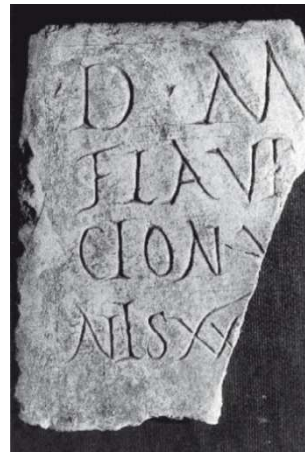
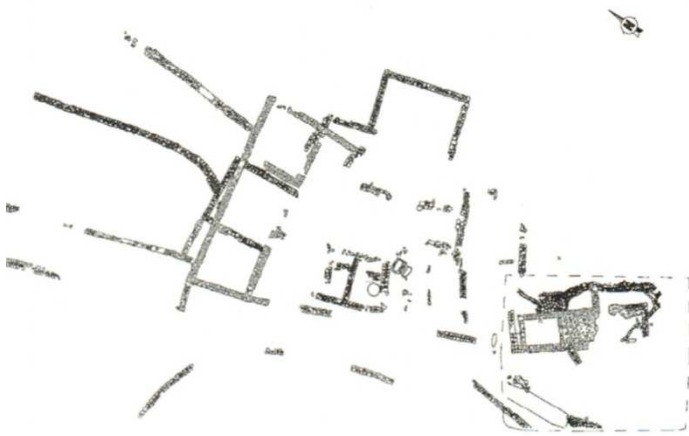

FIGURA 6.50c: planta general del jaciment del Vilar, Valls [Codex a VERGÉS, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. (coord.) 2008, fig. 370, p. 226).

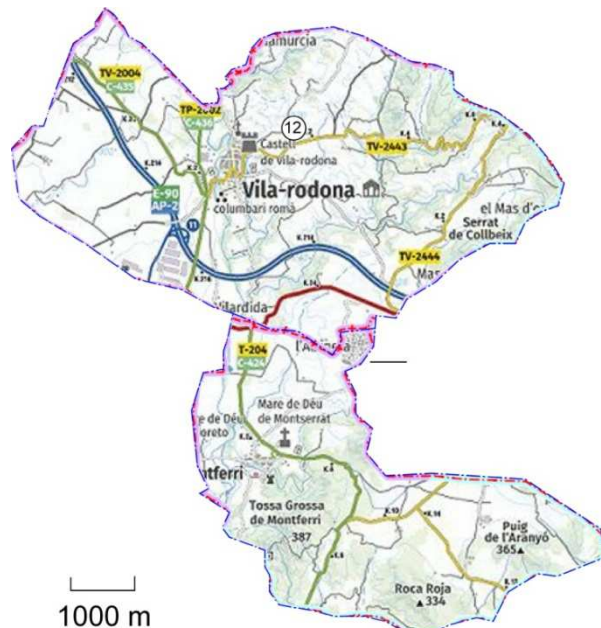
FIGURA 6.50d: inscripció IRAT núm. 26 (CIL II 2 suppl. XIV, 2297) procedent del Vilar de Valls (IRAT 2010, p. 79).

FIGURA 6.51a: situació de las vil·la i necròpolis de les Cabesses (011, Vilabella, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.52. situació del jaciment de la Carretera de Can Ferrer (012, Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.52: extensió del jaciment de la Carretera de Can Ferrer segons M. Martínez Llariba (1980. p. 39).

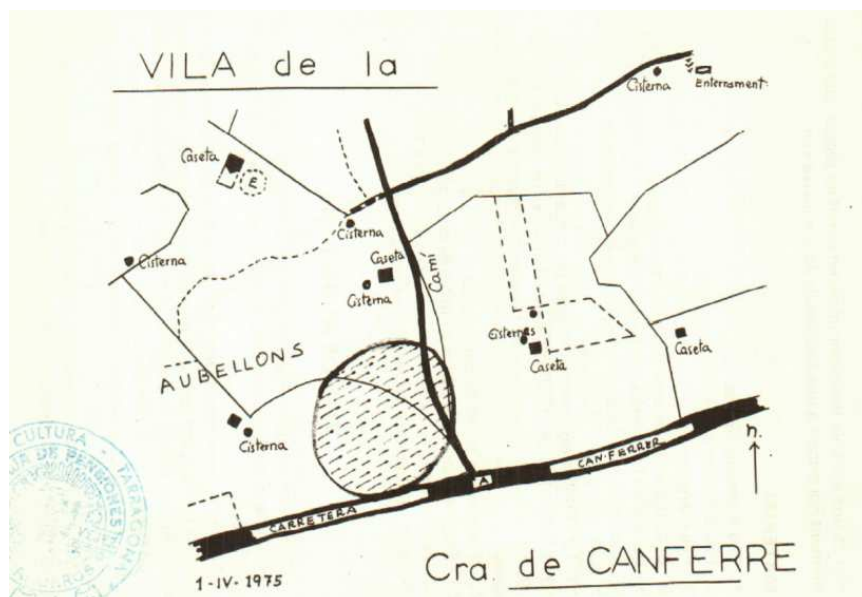

FIGURA 6.53a: situació de las vil·la i columbari de Vila-rodona (013, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

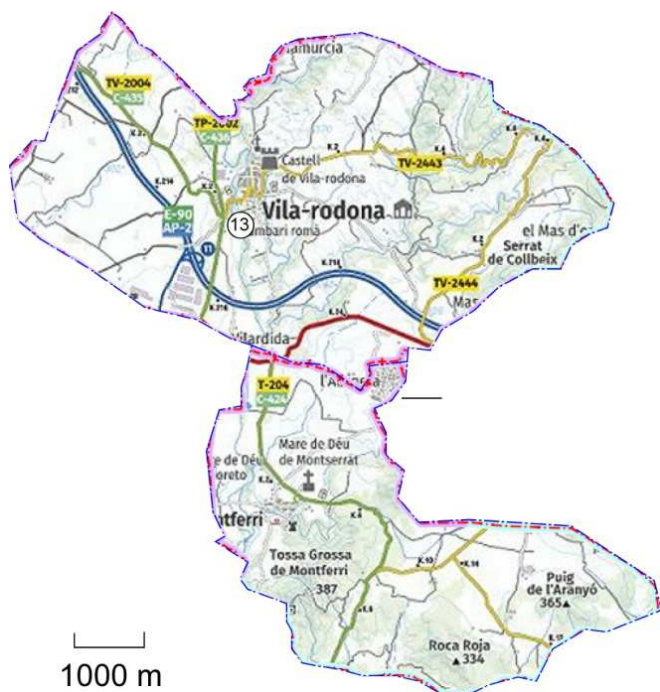
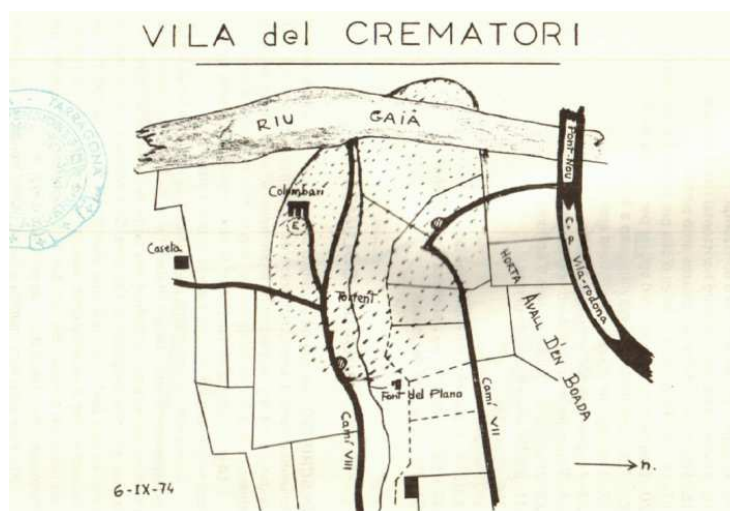

FIGURA 6.53b: situació i context del Columbari de Vila-rodona segons M. Martínez Llariba (1980. p. 16).

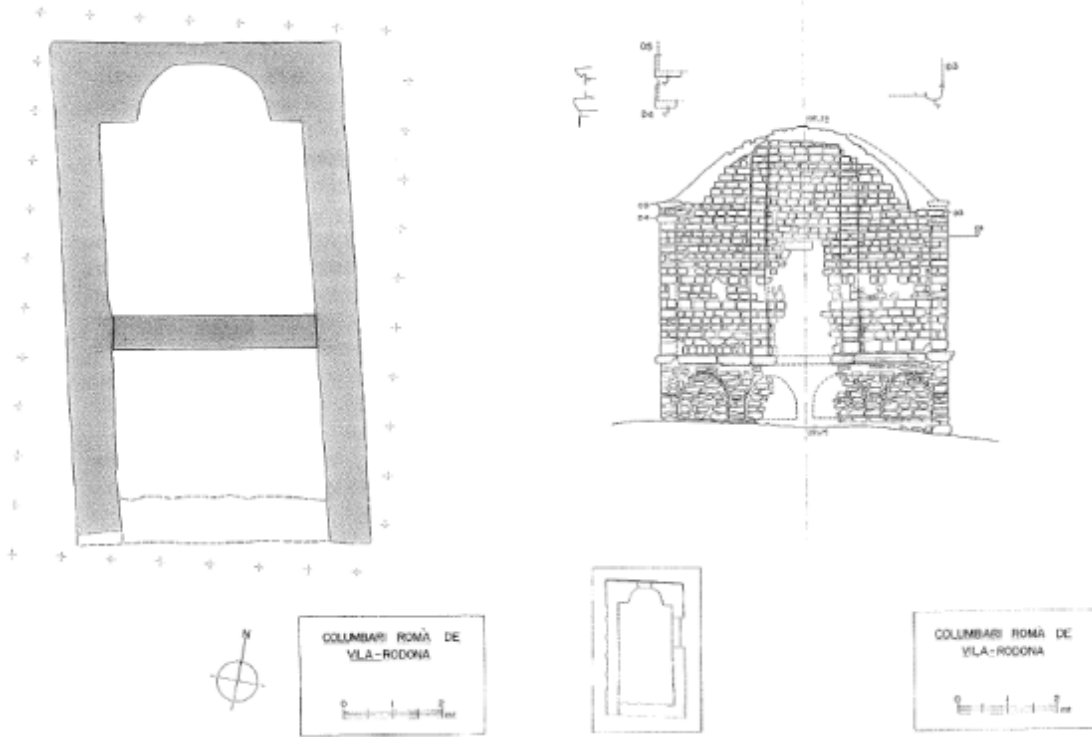

FIGURA 6.53c: planta i alçat posterior del columbari de Vila-rodona (GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001, fig. 4, p. 98).

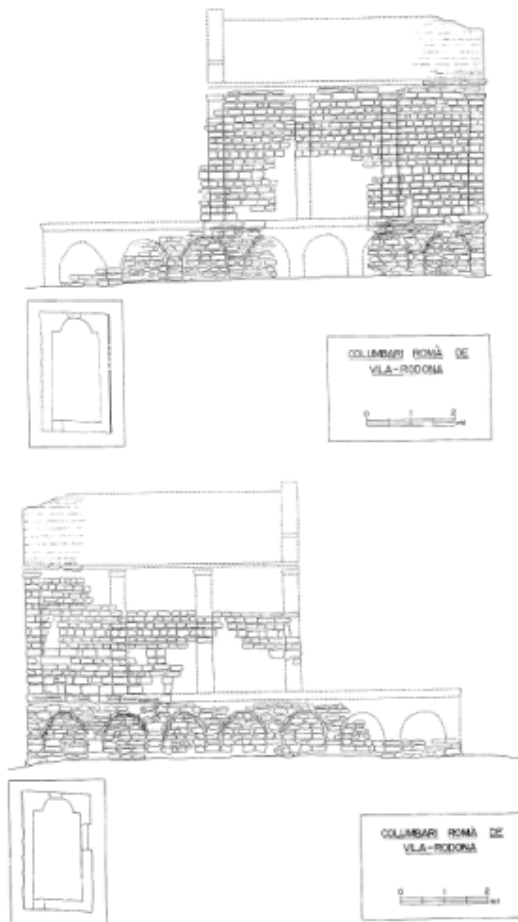

FIGURA 6.53d: alçats laterals del columbari de Vila-rodona (GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001, fig. 5, p. 100).

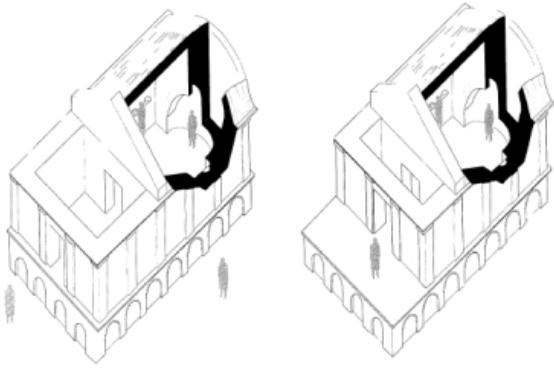

FIGURA 6.53e: propostes de reconstrucció del columbari de Vila-rodona (GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001, fig. 8, p. 106).

FIGURA 6.53f: vistes del columbari de Vila-rodona (Alt Camp).

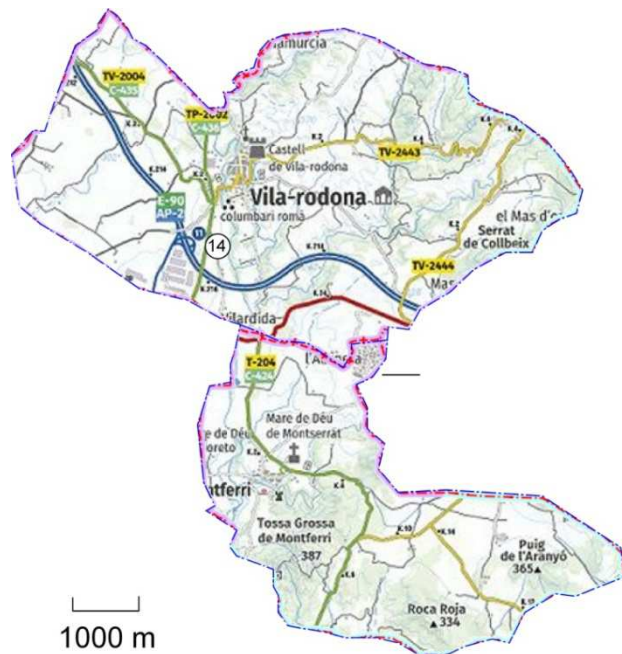

FIGURA 6.54a: situació de las vil·la i necròpolis del Mas de Barberet (014, Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

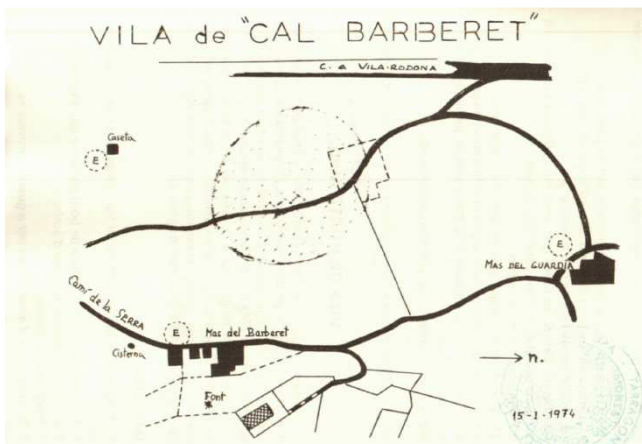

FIGURA 6.54b: detall de l'extensió de les troballes de la vil·la de Mas de Barberet, segons M. Martínez Larriba (1980, p. 19).

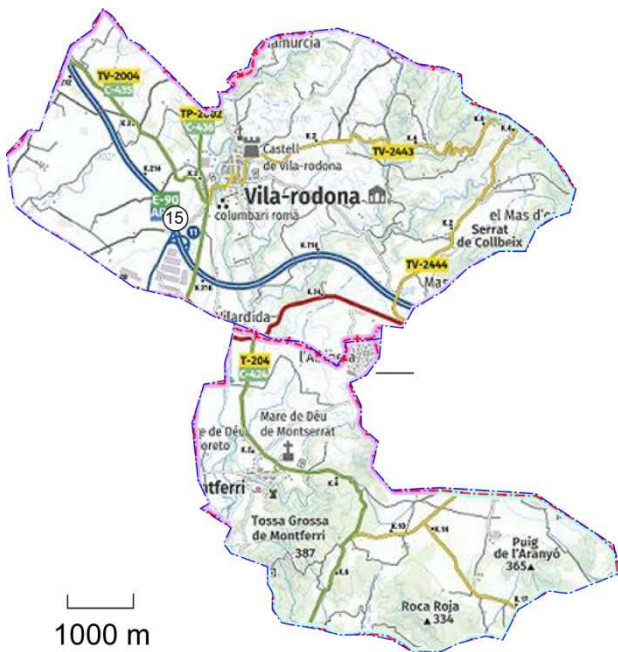

FIGURA 6.55a: situació de las vil·la i necròpolis de les Planes de la Serra (015, Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 13.12.2020).

FIGURA 6.55b: situació de les necròpolis de la Carretera de Can Ferrer (12), Columbari (013), i les vil·les i necròpolis de Mas de Barberet (014) i Les Planes de la Serra (015, Vila-rodona, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Earth (consulta 13.12.2020).

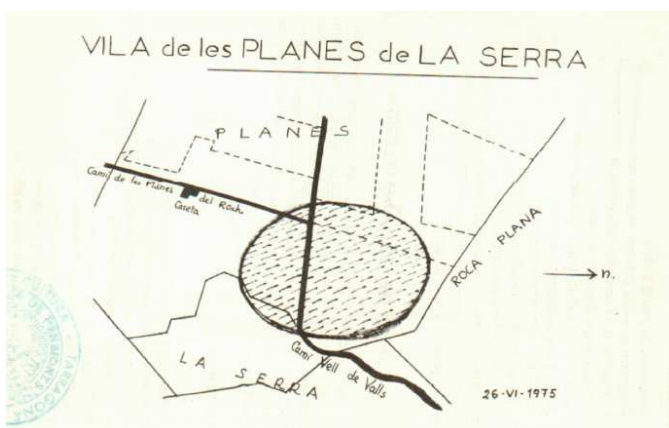

FIG 55c: delimitació aproximada del jaciment de les Planes de la Serra segons M. Martínez Llariba (1980, p. 51).

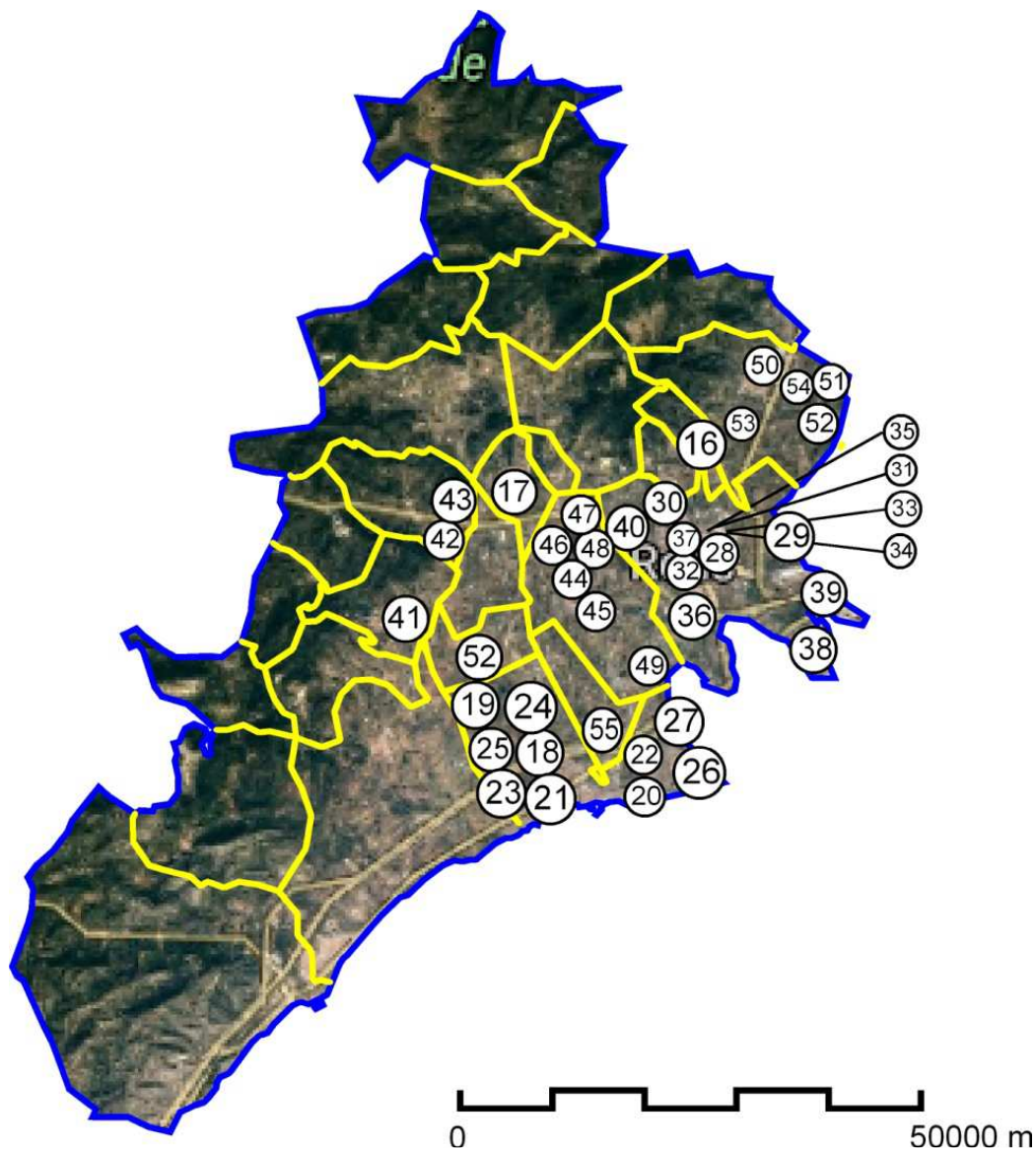

FIGURA 56: comarca del Baix Camp, situació de vi-les amb necròpolis associades. **16** ALMOSTER, Almoster; **17** BORGES DEL CAMP, LES, Ermita de la Riera/Sant Bartomeu; **18** CAMBRILS, Barranc de la Mare de Déu del Camí / Ermita de la Mare de Déu del Camí; **19** CAMBRILS, Bassasses, Les; **20** CAMBRILS, Esquirol, L'; **21** CAMBRILS, Llosa, La; **22** CAMBRILS, Mas Rovira/ Regueral, El/Corregidors, Els; **23** CAMBRILS, Masos, Els; **24** CAMBRILS, Mineta, La; **25** CAMBRILS, Parellada, La/carrer Roca i Jornet; **26** CAMBRILS, Tallats, Els; **27** CAMBRILS, Torre Bargallona/Autovia A-34/ Mas d'en Bosc; **28** REUS, Camí de Tarragona, 18 /Carretera de Tarragona núm. 18; **29** REUS, Catarafa, La; **30** REUS, Espluga Pobra, L'/ Buada, La /Forn Vell, El; **31** REUS, Forn del Cabalet; **32** REUS, Gas Reusenc; **33** REUS, Institut Pi del Burgar; **34** REUS, Mas de Tallapedra Vell; **35** REUS, Mas d'en Rofes/Carretera del Morell; **36** REUS, Mas de Valls/Porpres/ Pòrpores; **37** REUS, Vilar, El / Hort Lluny / Hort Pintat; **38** REUS-LA CANONJA, Antigons, Els /Artígons, Els/ Coll Blanc, El; **39** REUS-LA CANONJA, Mas de Riera-Mas de Puig; **40** REUS-RIUDOMS, Planes del Roquís, Les /Mas de l'Antoni Cortés; **41** RIUDECANYES, Tros del Monjo; **42** RIUDECOLS, Roques, Les/ Vila Vella, La/ Vila Bella, La/Torre dels Moros; **43** RIUDECOLS, Voltes, Les; **44** RIUDOMS, Hort del Pelat; **45** RIUDOMS, Mas del Barenys I; **46** RIUDOMS, Mas d'en Toda /Mas d'en Murtrar; **47** RIUDOMS, Mas de Gomandí/Forn romà de Maspujols/Mas de Coll; **48** RIUDOMS, Mas de Santes Creus/Tros de l'Antoni Mas; **49** RIUDOMS, Mas del Pesoler / Fesoler; **50** SELVA DEL CAMP, LA, Barranc de Sales; **51** SELVA DEL CAMP, LA, Mas d'en Bertran; **52** SELVA DEL CAMP, LA, Paret delgada, ermita de / Parets delgades; **53** SELVA DEL CAMP, LA, Vilar de la Font de l'Abelló; **54** SELVA DEL CAMP, LA, Vilar de la Quadra del Paborde; **55** VINYOLS I ELS ARCS, Torrent, El /Mas del Mario/Hostal Don Juan.

FIGURA 6.57a: Situació aproximada de la vil·la i enterrament d'Almoster (núm. 016, Baix Camp) segons indicacions de S. Vilaseca. Base: IGCC i Google Maps (consulta 15.12.2020).

FIGURA 6.57b: enterrament d'Almoster (Fons S. Vilaseca, carpeta VILASECA ANGUERA, S: PRUNERA, A. 1966b; MCSV, foto Busquets).

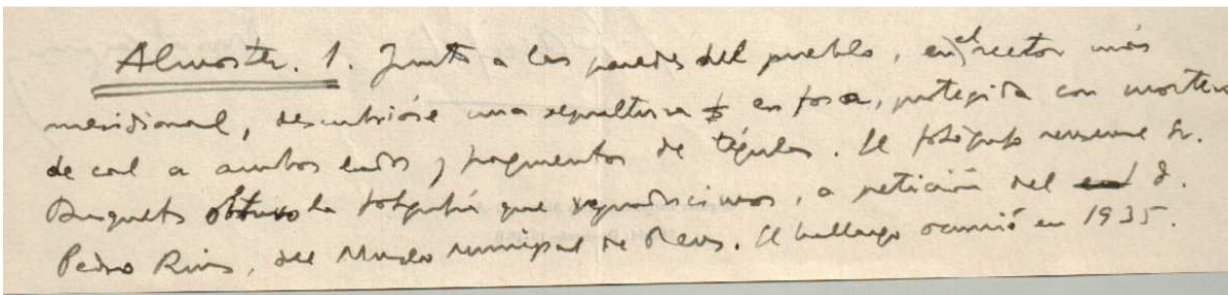

FIGURA 6.57c: detall del manuscrit sobre l'estudi de S. Vilaseca referent al poblament romà del Baix Camp, on es parla de la necròpolis d'Almoster (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

FIGURA 6.58a: situació de las vil·la i necròpolis de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, abans Sant Bartomeu, a les Borges del Camp (017, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 15.12.2020).

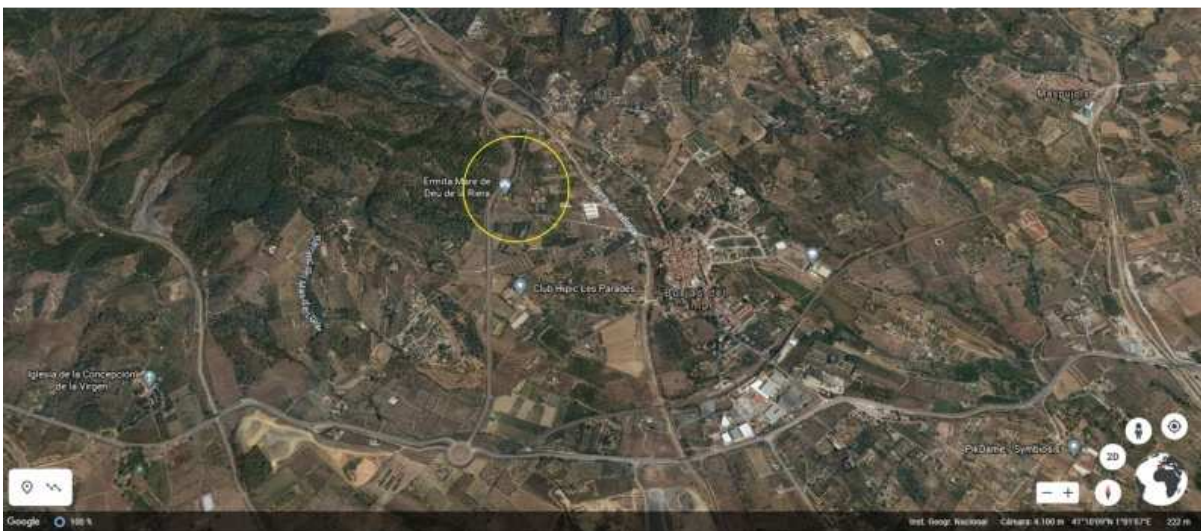

FIGURA 6.58b: situació de las vil·la i necròpolis de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, abans Sant Bartomeu, a les Borges del Camp (16, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Earth (consulta 15.12.2020).

FIGURA 6.58c: sarcòfag amb inscripció procedent de la vil·la de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, abans Sant Bartomeu, a les Borges del Camp (16, Baix Camp). Es correspon a la inscripció RIT núm. 916/IRAT núm. 22/ CIL II 2., suppl. XIV núm. 2257. Fotografia Arxiu d'Imatges del MDT.

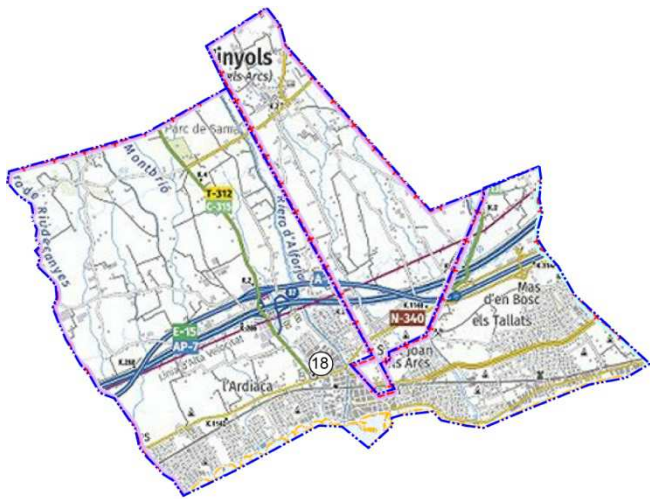

FIGURA 6.59a: Situació de la necròpolis i vil·la de l'ermita de la Mare de Déu del Camí (018, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

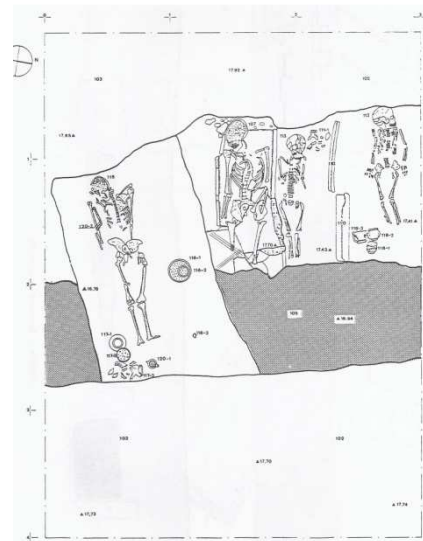
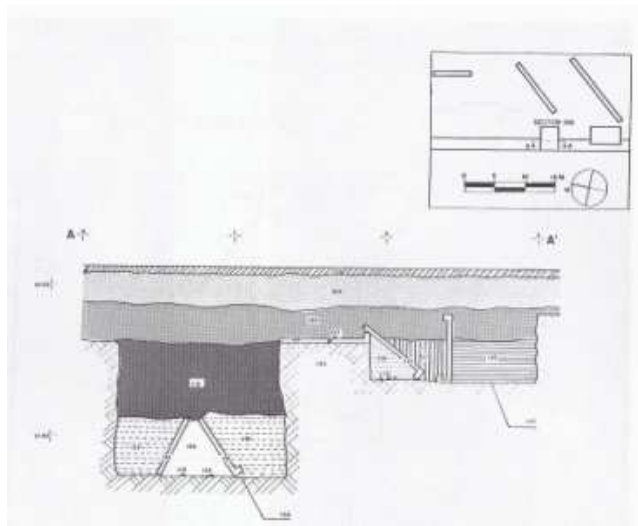

FIGURA 6.59b: secció estratigràfica del sector 100, i planta general del mateix, amb ubicació d'inhumacions i dipòsits funeraris, necròpolis de la Mare de Déu del Camí (17, Cambrils, Baix Camp). (MUÑOZ MELGAR, A. 1991, làm. II i III).

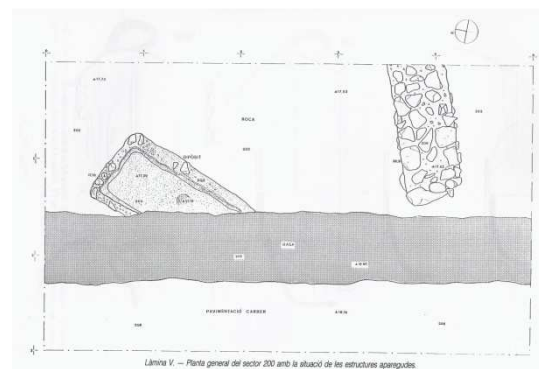
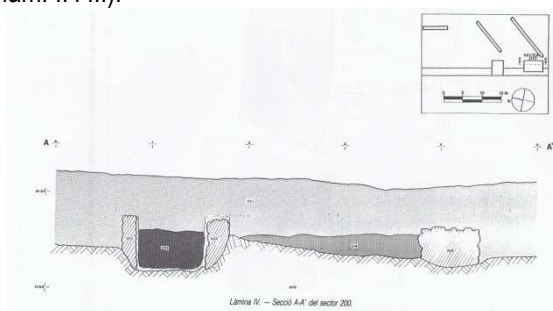

FIGURA 6.59c: secció estratigràfica del sector 200, i planta general del mateix, amb ubicació d'inhumacions i estructures de la vil·la i necròpolis de la Mare de Déu del Camí (17, Cambrils, Baix Camp). (MUÑOZ MELGAR, A. 1991, làm. IV i V).

FIGURA 6.59d: imatges de la inhumació 115 (enterrament 120) amb llàntia Dressel 20 als peus; i de clau de ferro al costat de l'inhumat, necròpolis de la Mare de Déu del Camí (17, Cambrils, Baix Camp). (MUÑOZ MELGAR, A. 1991, fotos 7 i 8).

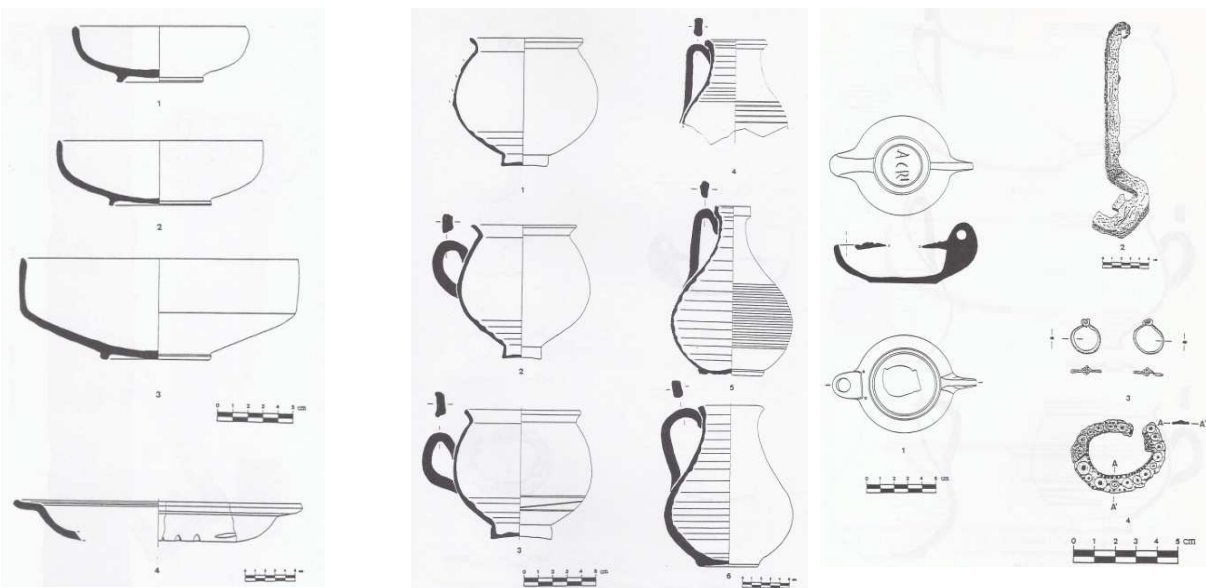

FIGURA 6.59e: materials procedents dels dipòsits funeraris. 1. plat TSAA2, Lamb. 2, 2. plat de TSAAA2 Lamb. 8, 3. plat TSAAA2, Lamb. 3, vora de plat de TSAD1, Lamb. 51 (esquerra); 1-3 tassetes de ceràmica de parets fines, 4-6 gerrets de ceràmica comuna (centre); 1 llàntia Dressel 20, 2 clau de ferro, 3. arracades d'or, 4. marc de plom d'un mirall (MUÑOZ MELGAR, A. 1991, làms VI, VII, VIII).

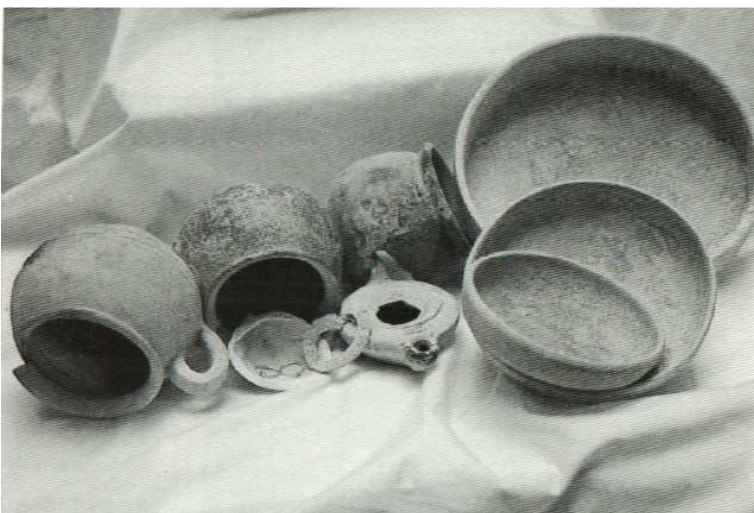
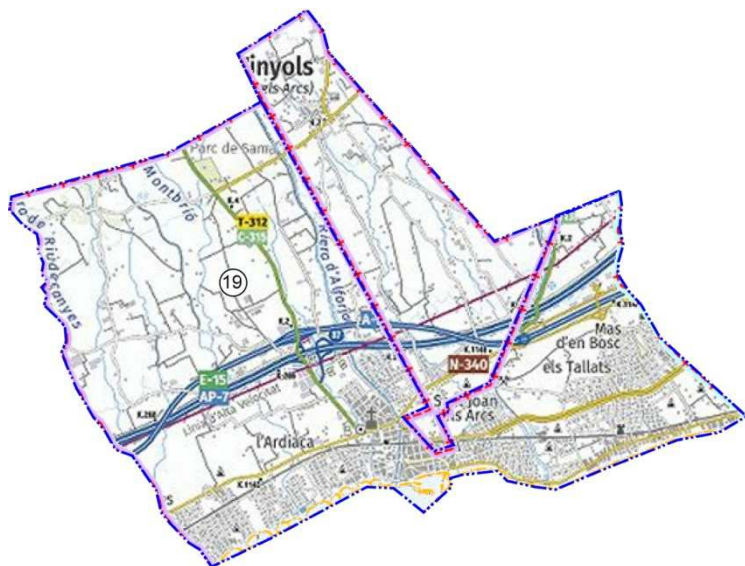
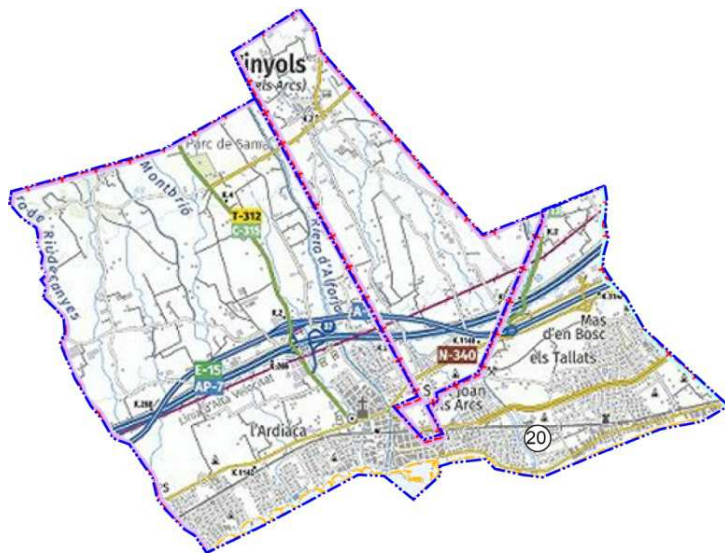

FIGURA 6.59f: Presentació dels elements de dipòsits funeraris de la necròpolis de l'ermita de la Mare de Déu de Cambrils (MASSÓ, J. 1990a, fig. 47).

1000 m

FIGURA 6.60: situació de la necròpolis i vil·la Les Bassasses (019, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

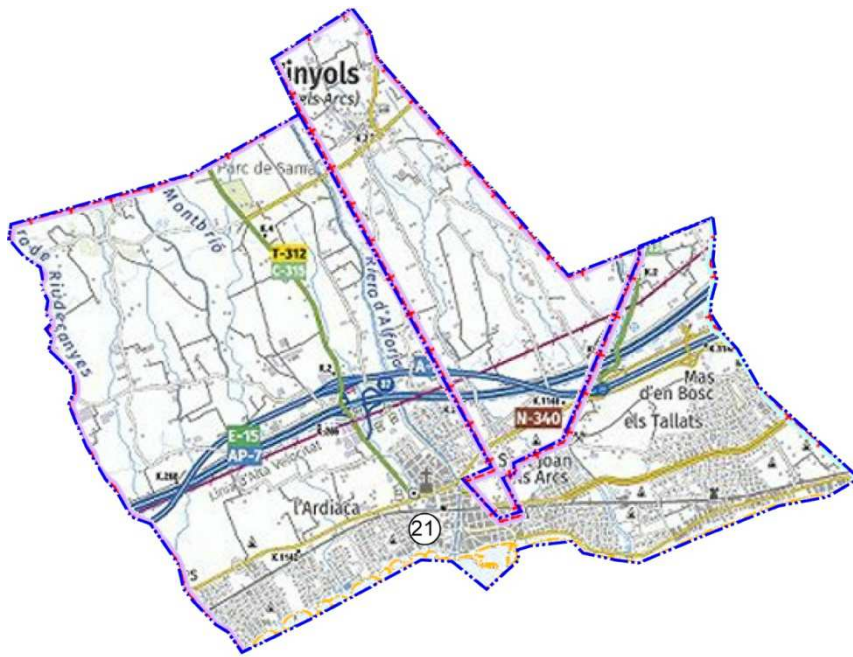

1000 m

FIGURA 6.61a: situació de la necròpolis i vil·la de l'Esquirol (020, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.61b: enterrament de caixa de maons i tègules de la vil·la de l'Esquirol (19, Cambrils, Baix Camp). (MASSÓ, J. 1991, fig 34, foto E. Ramón).

1000 m

FIGURA 6.62a: situació de la necròpolis i vil·la La Llosa (021, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

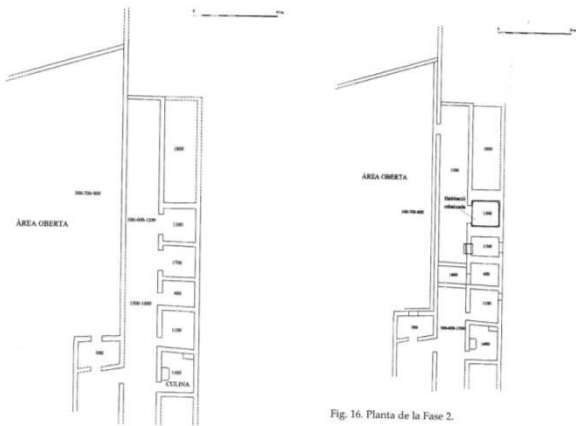

Fig. 14. Planta de la Fase 1a.

Fig. 16. Planta de la Fase 2.

FIGURA 6.62b: fases diferenciades al sector sud de la vil·la. La 3 es correspon a la utilització funerària general del sector sud amb indicació dels enterraments (GARCIA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 14-17, p. 240).

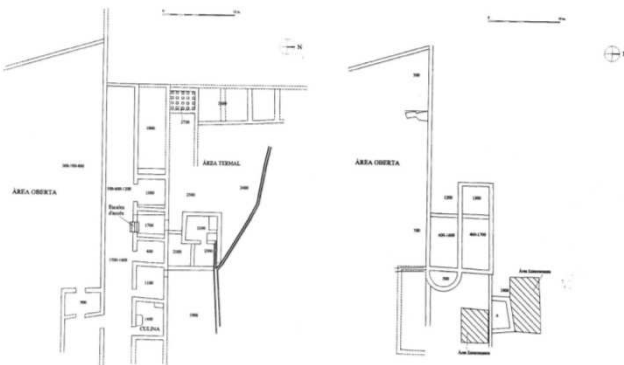

Fig. 15. Planta de la Fase 1b.

Fig. 17. Planta de la Fase 3.

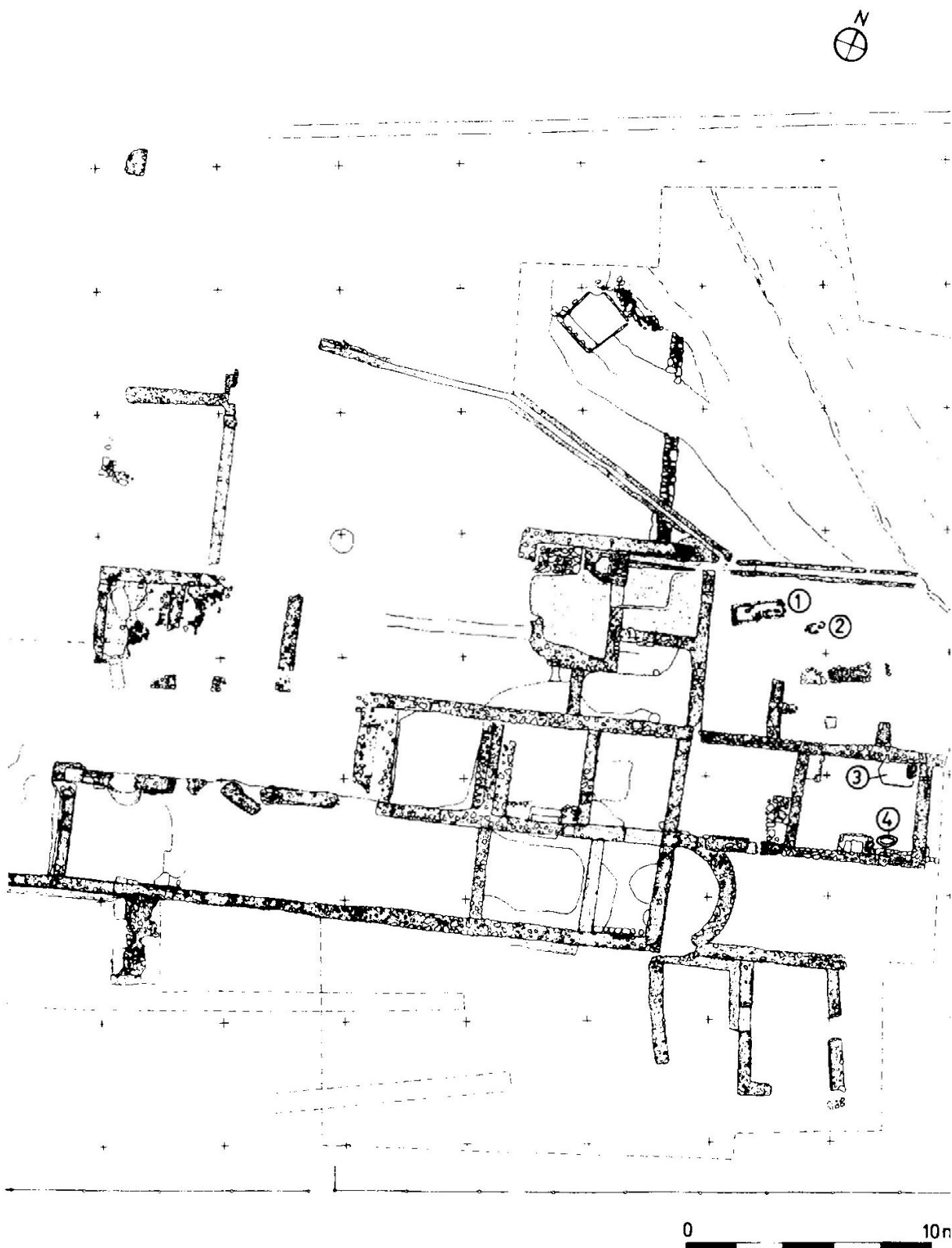

FIGURA 6.62c: planta general del sector sud amb indicació dels enterraments (GARCIA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 8.7, p. 179).

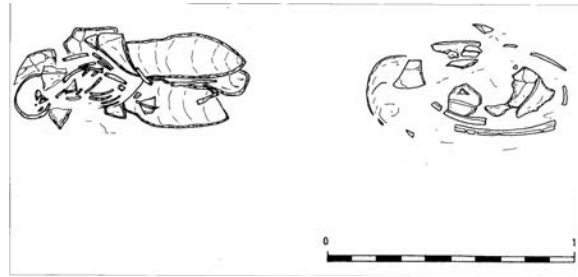

FIGURA 6.62d: plantes de les unitats funeràries 1 i 2 (GARCÍA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 8.8 i 8.9, p. 180, 181).

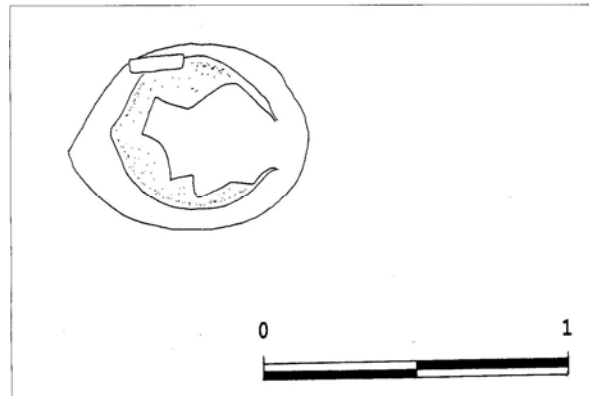
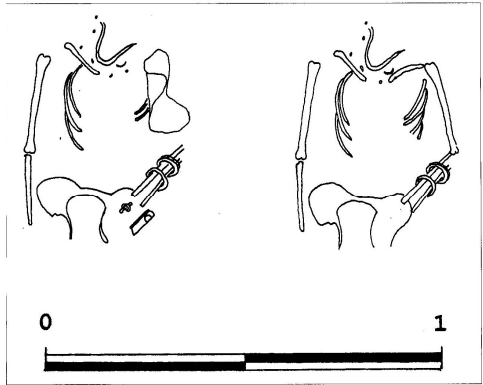

FIGURA 6.62e: plantes de les unitats funeràries 3 i 4 (GARCÍA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 8.10 i 8.11, p. 182).

FIGURA 6.62f: aixovar funerari de la tomba 3 (GARCÍA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 8.12 i 8.13, p. 183).

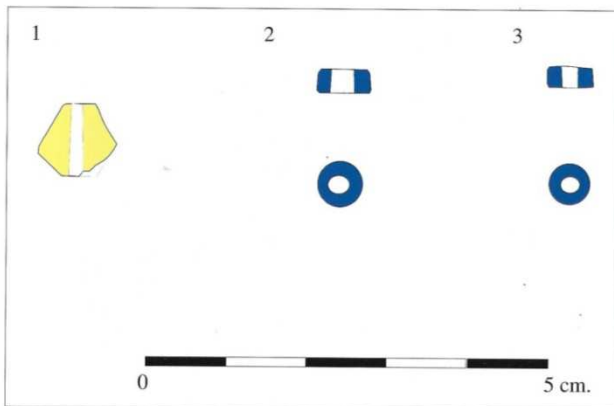

FIGURA 6.62g: peces de vidre de l'aixovar funerari de la tomba 3 (GARCÍA NOGUERA, M. *et alii* 2001, fig. 8.14, p. 184) i detall de la número 1 (MARTÍ ESTRADA, G. 2004, p. 49).

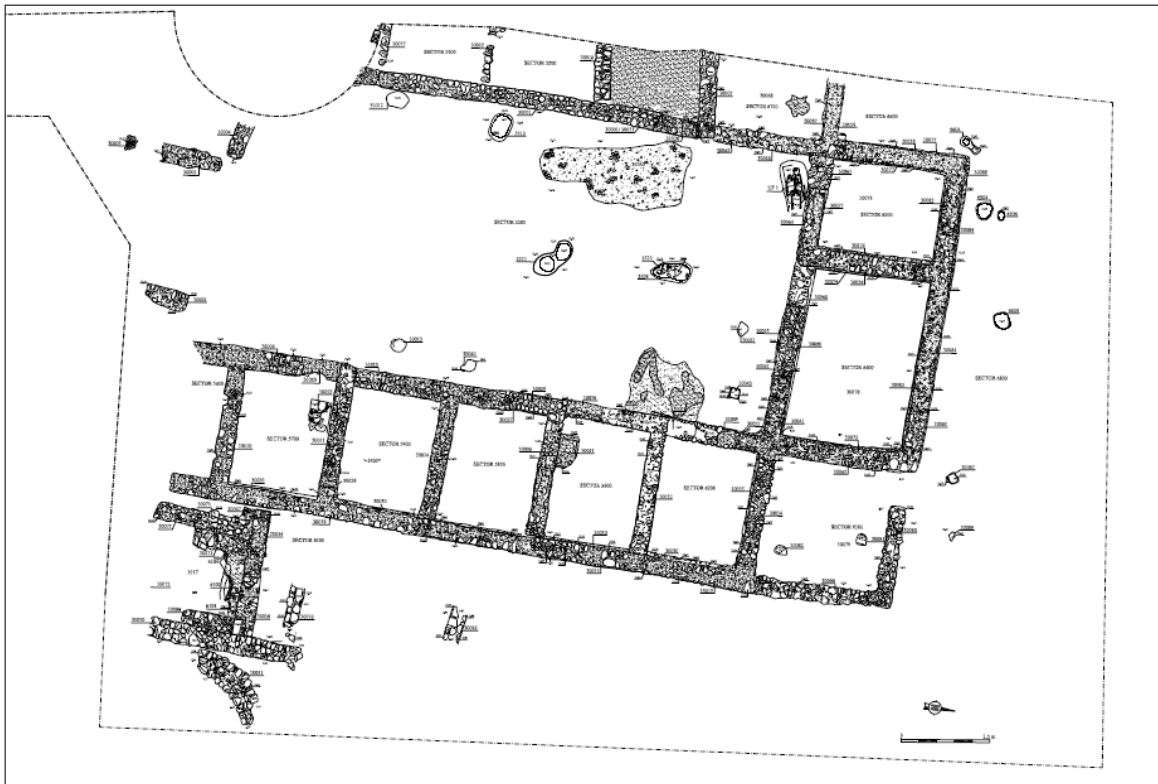

FIGURA 6.62h: planta del sector nord de la vil·la de la llosa, amb ubicació d'enterraments (GARCÍA NOGUERA, M.; ROIG PÉREZ, J. F.; TEIXELL, I. 2013, fig. 3, p. 284).

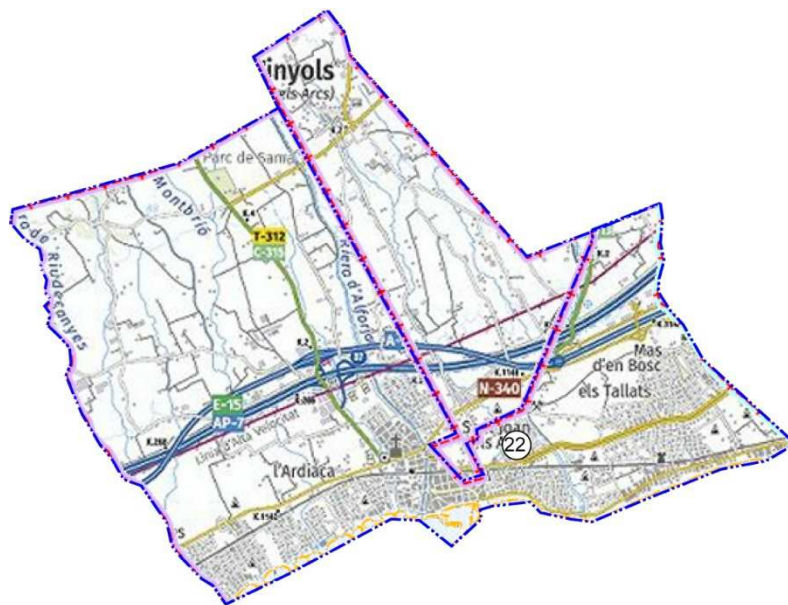
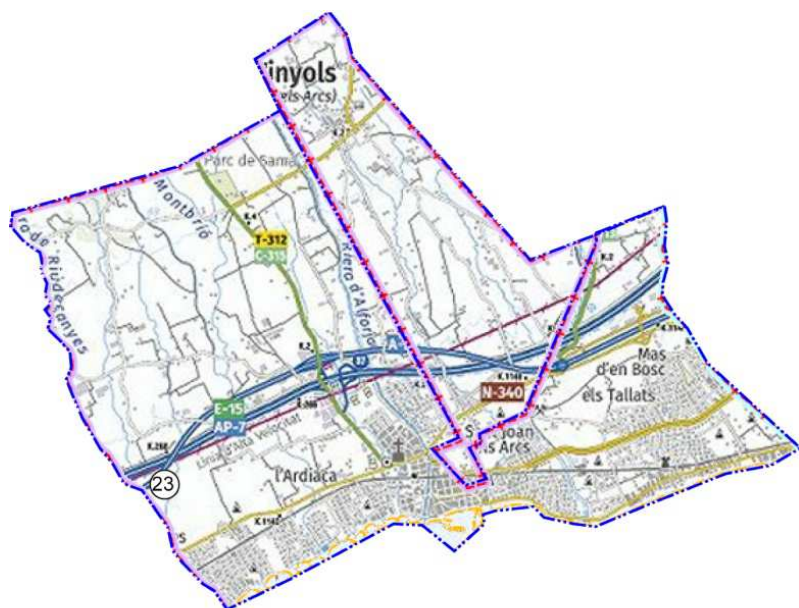
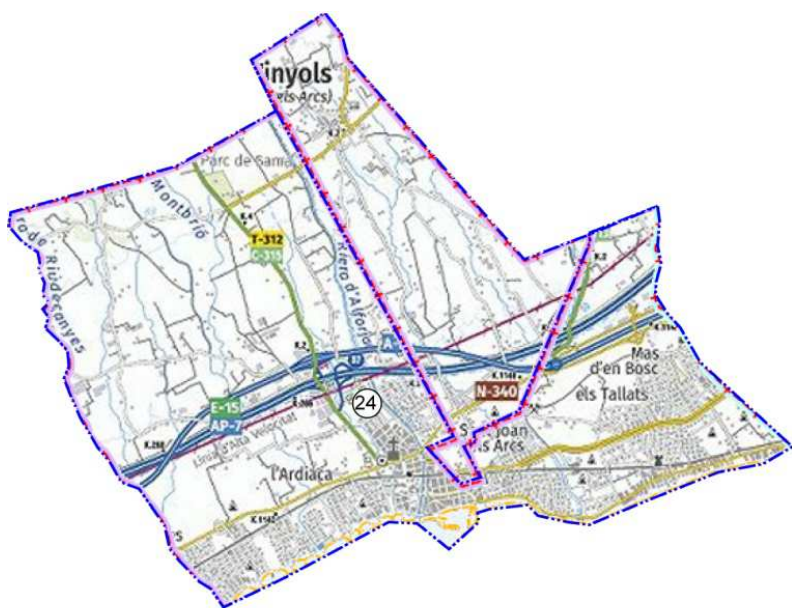

FIGURA 6.63: Situació de la necròpolis i vil·la del Mas Rovira / El Regueral / Els Corregidors (022, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

1000 m

1000 m

FIGURA 6.64: Situació de la necròpolis i vil·la dels Masos (023, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.65a: situació de la necròpolis i vil·la de La Mineta (024, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.65b: imatge d'un dels enterraments de La Mineta de Cambrils, unitat funerària 2 (ADSERIAS, M. et alii, fig. 5, p. 196).

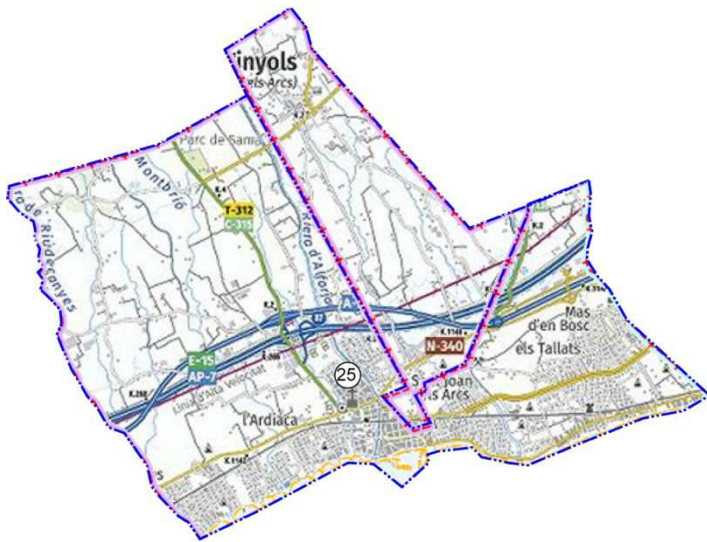

FIGURA 6.66a: situació de la necròpolis i vil·la de La Parellada /carrer Roca i Jornet (25, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

1000 m

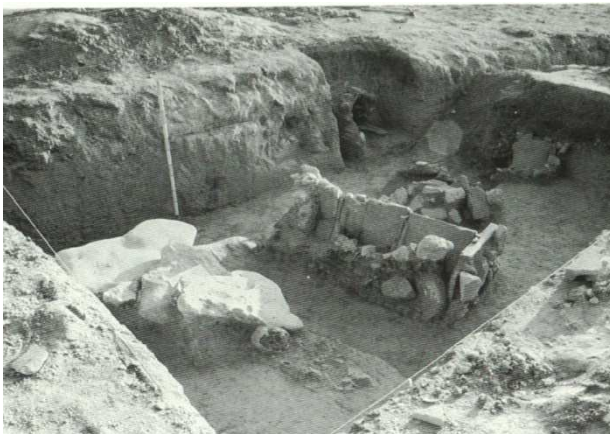

FIGURA 6.66b: enterraments a la Parellada de Cambrils La Parellada / carrer Roca i Jornet (24, Cambrils, Baix Camp). (MASSÓ, J. 1991a, fig. 36). clixé M. Maurel / E. Fusté

FIGURA 6.66c: enterraments a la Parellada de Cambrils La Parellada / carrer Roca i Jornet (24, Cambrils, Baix Camp). (MASSÓ, J. 1991a, fig. 37, clixé M. Maurel / E. Fusté).

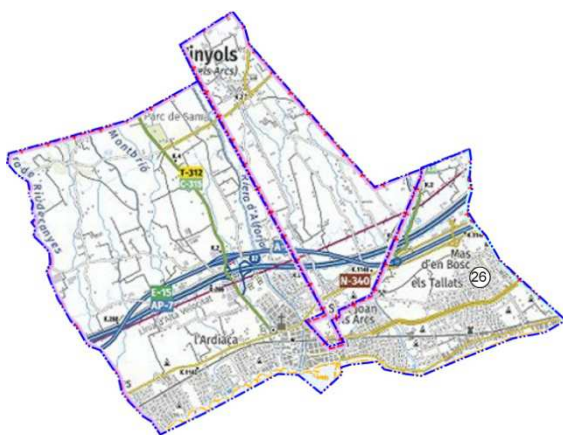

FIGURA 6.67a: situació de la necròpolis i vil·la dels Tallats (26, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

1000 m

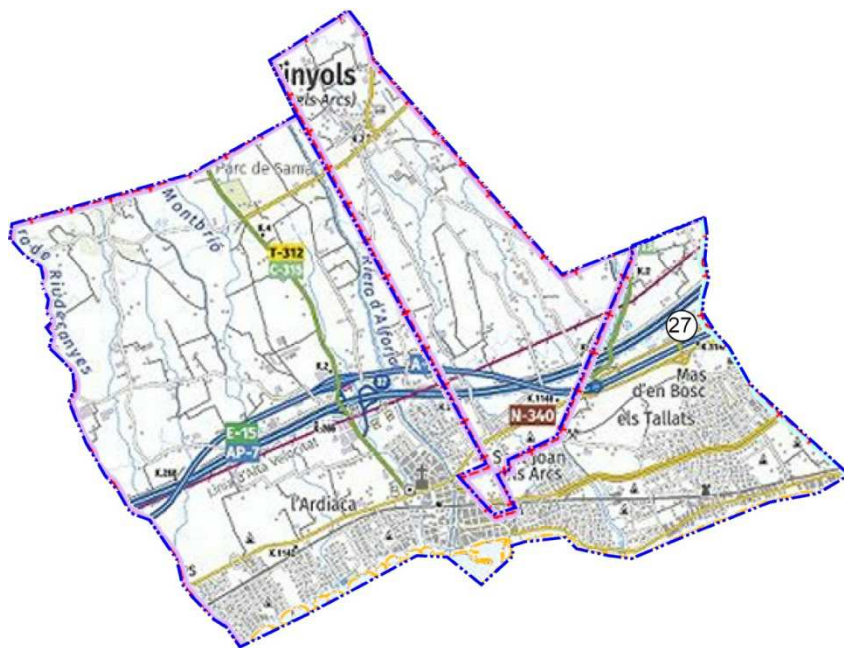

FIGURA 6.68a: situació de la necròpolis i vil·la de la Torre Bargallona (27, Cambrils, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.68b: fotografia satèl·lit de la zona de Cambrils i Vinyols i Els Arcs amb situació dels diferents conjunts funeraris associables a vil·les. S'observa la seva proximitat i vinculació amb el traçat de la N 340, que segueix la traça de la Via Augusta, així com amb les rieres que baixen des de la serra d'Alforja. 18. Barranc de la Mare de Déu del Camí; 19. Les Bassasses; 20. l'Esquirol; 21. La Llosa; 22. Mas Rovira/ El Regueral/ Els Corregidors; 23. Els Masots; 24. La Mineta; 25. La Parellada/carrer Roca i Jornet; 26. Els Tallats; 27. Torre Bargallona/Autovia A-34; Mas d'en Bosc; 55. El Torrent/Mas del Mario/Hostal Don Juan. Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Earth (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.68c: planta general de l'àrea de l'àrea intervinguda, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, làm. 2, p. 127).

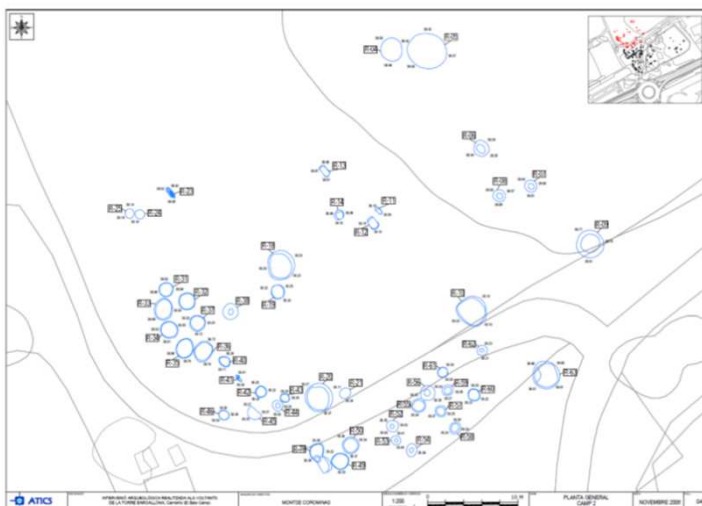

FIGURA 6.68d: planta general de l'àrea del camp 2 del jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 04).

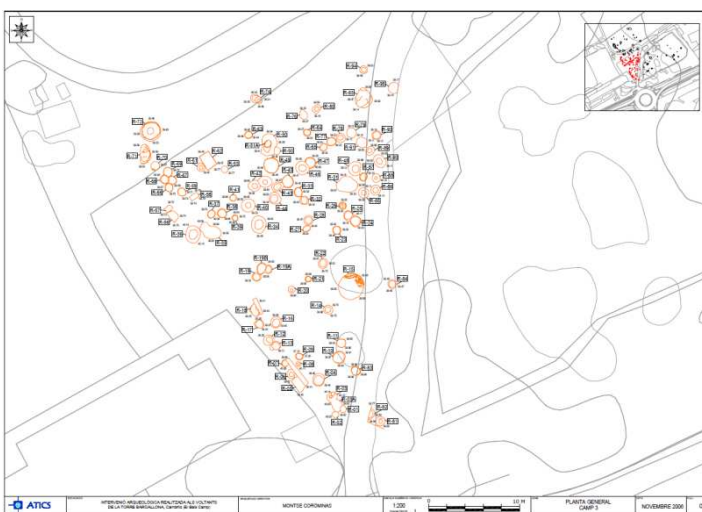

FIGURA 6.68e: planta general de l'àrea del camp 3 del jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 05).

FIGURA 6.68f: enterrament retall 23 del camp 1, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, làm. 2, p. 127).

FIGURA 6.68g: enterrament retall 23 del camp 3, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, làm. 2, p. 127).

FIGURA 6.68h: enterrament retall 23 del camp 1, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 22).

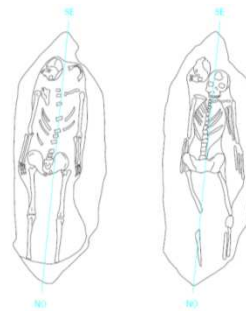

FIGURA 6.68i: enterrament retall 23 del camp 2, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 43).

FIGURA 6.68j: enterrament retall 41 del camp 2, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 52).

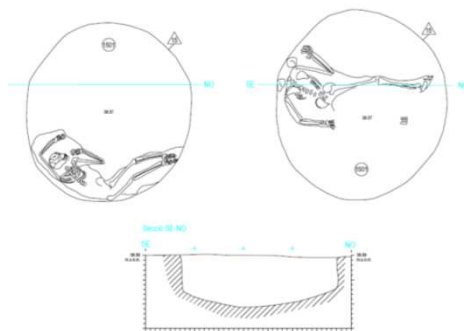

FIGURA 6.68k: enterrament retall 15, camp 3, jaciment de la Torre Bargallona (FLORENSA, F.; COROMINAS, M. 2011b, full 73).

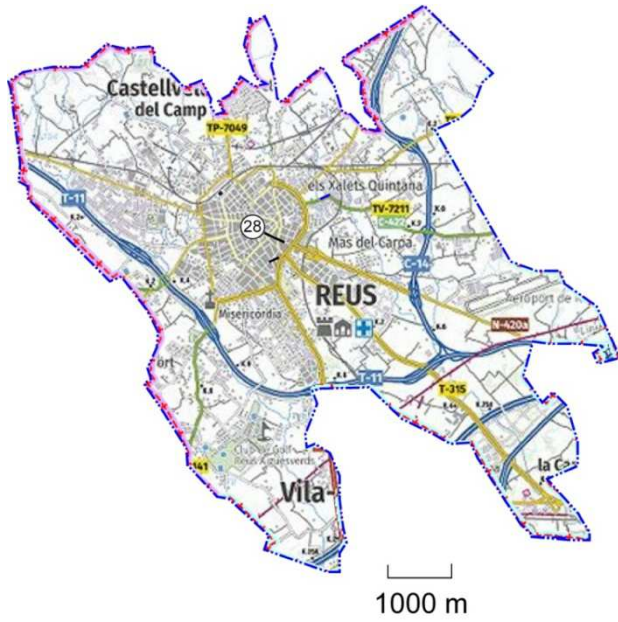
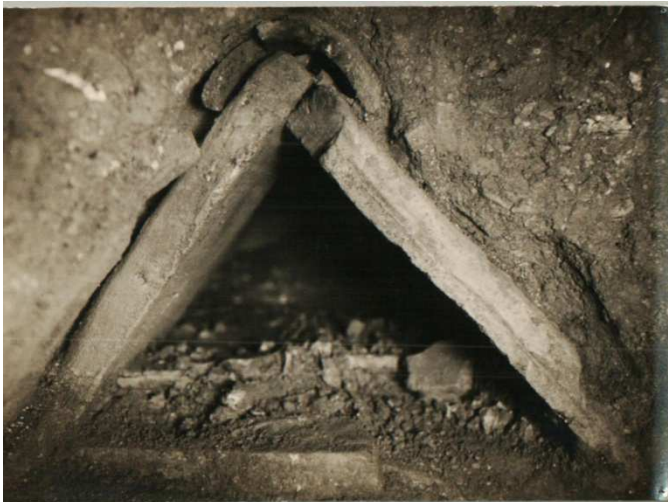

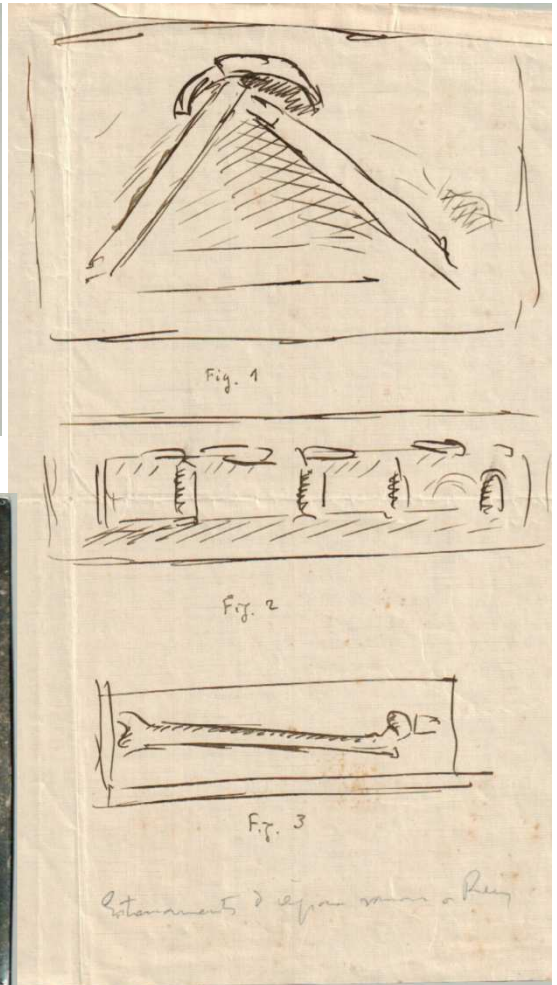
FIGURA 6.69a: situació de la necròpolis del Camí de Tarragona (28, Reus, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 18.12.2020).

a

b

c

FIGURA 6.69b: a. fotografia d'una de les rombes de la necròpolis del Camí de Tarragona; b. detall de tomba *in situ* (VILASECA ANGUERA, S. 1930); c. croquis i dibuix d'un dels ossos (Vilaseca Anguera, S. 1956, arxiu del MASVR).

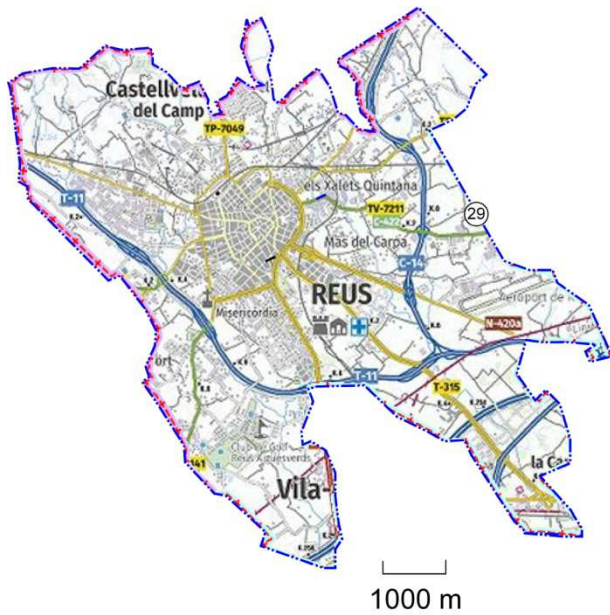

FIGURA 6.70a: situació de la vil·la de la Catafara (29, Reus, Baix Camp-Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

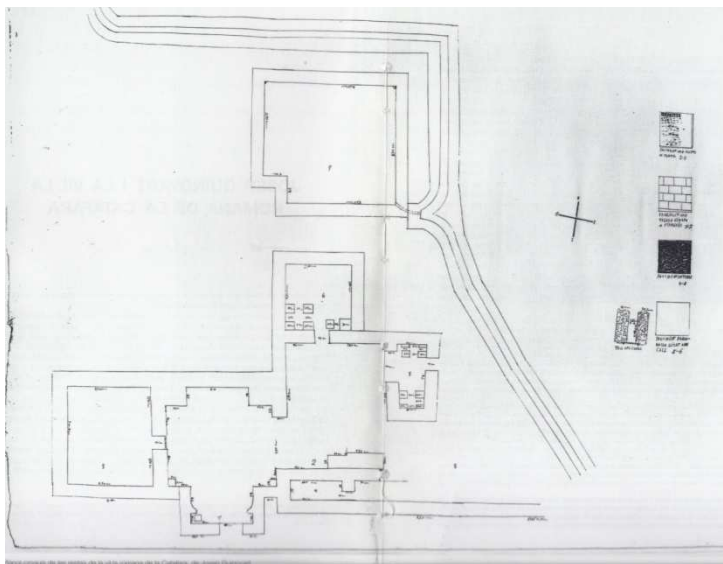

FIGURA 6.70b: planta de les construccions de la vil·la de la Catafara, realitzat pel pagès Josep Guinovart qui la va a excavar de manera no científica (publicat MASSÓ, J. 1996a, fig. sense numerar, p. 8-9).

FIGURA 6.70c: detall del manuscrit sobre l'estudi de S. Vilaseca referent al poblament romà del Baix Camp, on es parla del conjunt de la Catafara (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

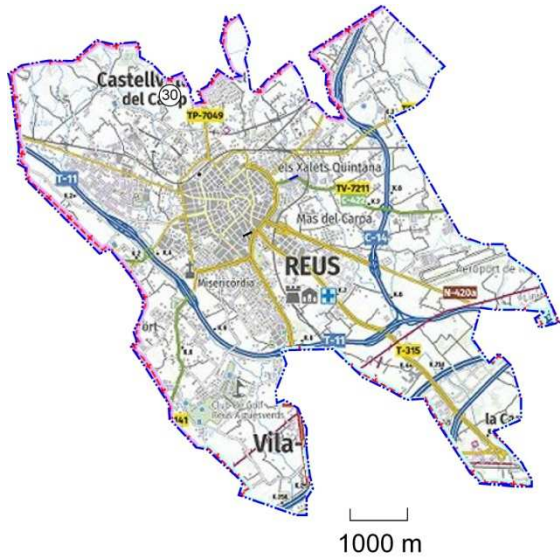

FIGURA 6.71: situació de la vil·la i necròpolis de l'Espluga Pobra (30, Reus, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

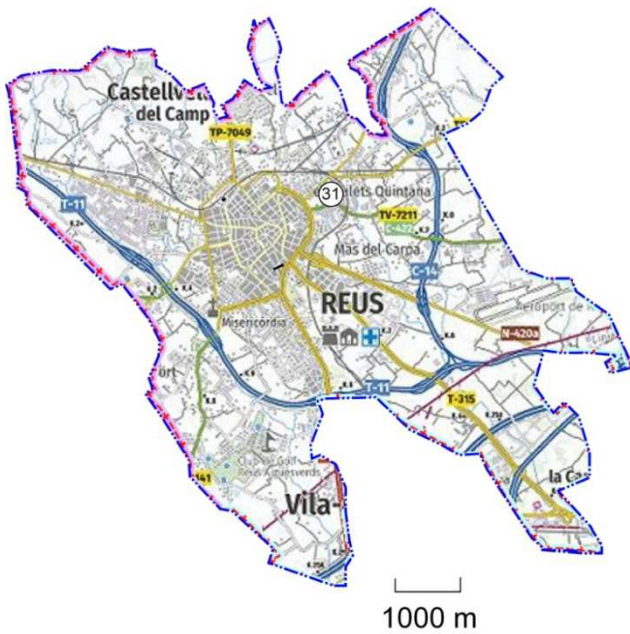

FIGURA 6.72a: situació de la vil·la i necròpolis del Forn del Cabalet (31, Reus, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

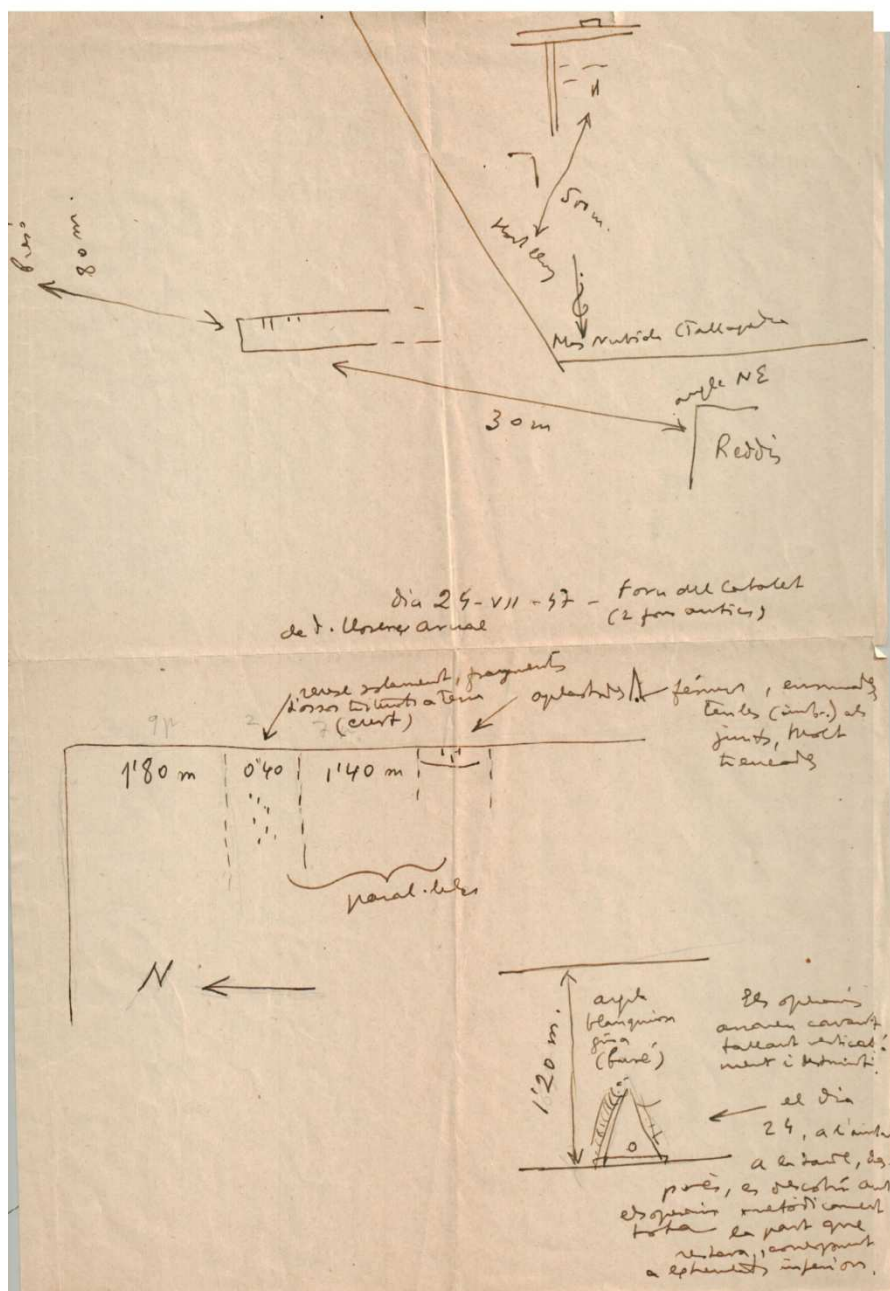

FIGURA 6.72b: detall del manuscrit sobre l'estudi de S. Vilaseca referent al poblament romà del Baix Camp, on es parla del conjunt de Font del Cabalet (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

FIGURA 6.72c: fotografies d'un enterrament probablement infantil localitzat per S. Vilaseca a la Font del Cabalet, en el seu estudi sobre el poblament romà al Baix Camp (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

FIGURA 6.72d: croquis de Salvador Vilaseca fet el 27.07.1947 de les troballes al Forn del Cabalet (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

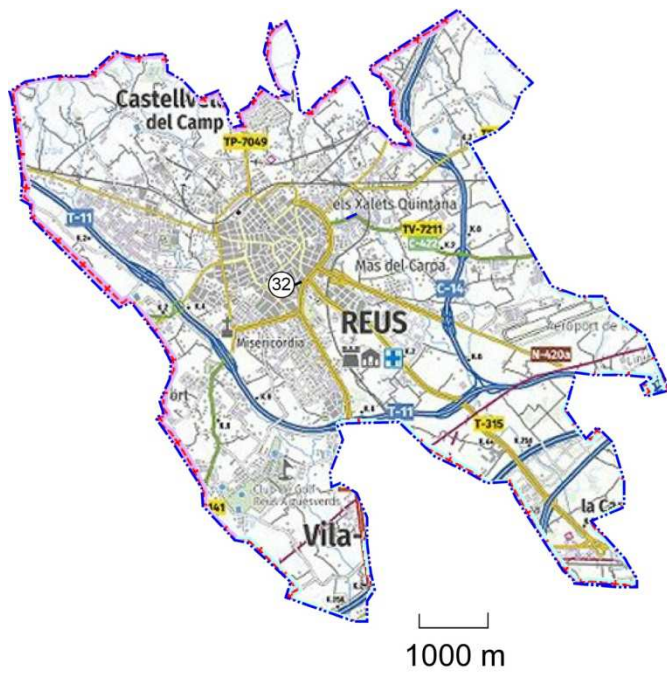

FIGURA 6.73a: situació de la necròpolis de Gas Reusense (32, Reus, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.73b: braçalet de bronze liriforme corresponent l'aixovar funerari de la tomba localitzada al Gas Reusense de la necròpolis de Gas Reusense (VILASECA BORRÀS, LL. 1966, fig. 2, . 21).

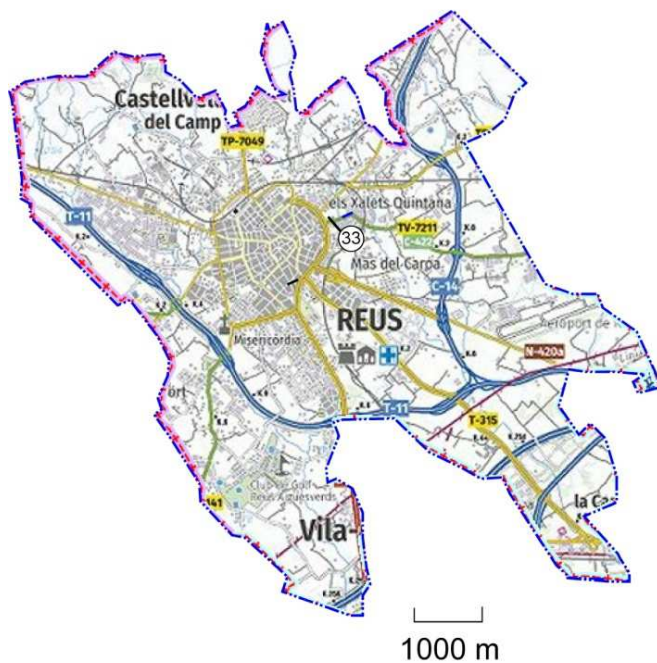

FIGURA 6.74a: situació de la necròpolis del Camí del Pi del Burgar-carrer Josep Vidal i Llecha, 1 (33, Reus). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

FIGURA 6.74b: detalls dels enterraments dins sitges al Camí del Pi del Burgar-carrer Josep Vidal i Llecha, 1. Fotos M. Bru Virgili.

REUS

PATRIMONIO ■ LA GENERALITAT ORDENA LA EXTRACCIÓN Y ANÁLISIS DE LOS RESTOS HUMANOS EN EL LABORATORIO

Hallan una zona rural romana en las obras del colegio Pi del Burgar

Los arqueólogos encuentran los huesos de una mujer adolescente y de un niño anteriores al siglo V d.C. y restos de silos y depósitos

POR BEGOÑA RUIZ

Las obras de construcción del colegio-instituto Pi del Burgar, en el Camí de Vall, han puesto al descubierto los restos arqueológicos de lo que fue una zona rural de la época romana, entre los que se han encontrado huesos humanos.

Un equipo de arqueólogos se ha encargado de realizar las excavaciones, que finalizaron el pasado viernes con el hallazgo de los restos de dos personas que corresponden a los cuerpos de una mujer en edad adolescente o joven y a un niño. Estos restos son anteriores al siglo V d.C., según los primeros análisis realizados. Los dos cuerpos aparecieron juntos en el interior de un silo en desuso.

Los trabajos arqueológicos realizados hasta ahora en la zona permitieron documentar un conjunto de estructuras pertenecientes a la época romana. Los elementos hallados son mayoritariamente silos, restos de depósitos, fragmentos de los cimientos de un muro y algunos retales de función indeterminada.

Los silos y los depósitos encontrados en las obras se utilizaban para almacenar grano, alimentos o líquidos. Un hecho que hace determinar, según los expertos, que estos restos pertenecerían a una zona rural que se desconoce si podría estar vinculada a un poblado.

Según los responsables de la excavación, cuando los ocupantes de la zona rural abandonan la actividad cuelgan estos elementos que ya no se tienen que utilizar. Todo indica que la mujer y el niño murieron en ese periodo y los demás aprovecharon para enterrarlos allí.

Según fuentes del Ayuntamiento, una empresa autorizada por la Dirección General de Patrimonio Cultural se desplazó a la zona para extraer los restos humanos y trasladarlos al laboratorio donde realizará un análisis exhaustivo.

En cuanto a los otros restos documentados hasta ahora, el Servicio de Arqueología y Paleontología de la Generalitat autorizó que se desmonte una parte de las estructuras halladas y que se cubran los otros elementos con grava. De momento, todo indica que el hallazgo no afectará a las obras actuales y que se continuará con los trabajos de construcción del colegio-instituto Pi del Burgar que avanza a buen ritmo.

Pero la zona donde se ubicará el centro educativo no sólo cuenta con la huella de los que vivieron en la época romana. En este mismo espacio también se encontró el acceso a un refugio antiaéreo utilizado durante la Guerra Civil Española.

www.patrimoni.tarragona.cat

Imagen de los huesos correspondientes a una mujer y a un niño anteriores al siglo V d.C., hallados entre los restos del Camí de Vall. FOTO: GEBIA

EDUCACIÓN

El centro abrirá el curso 2010-11

Las obras del centro educativo avanzan a buen ritmo y el colegio-instituto Pi del Burgar abrirá sus puertas como estaba previsto en el curso 2010-2011, según aseguró el alcalde de Reus, Lluís Mi-quel Pérez, durante la visita que realizó la semana pasada a estos trabajos del Camí de Vall.

De momento, ya se ha construido el 25% de las obras previstas. Todos los cimientos están hechos, excepto el gimnasio que se acabará en dos semanas. Además, el 40% de la estructura del edificio está levantada y se han iniciado los pavimentos interiores y las impermeabilizaciones.

En total el colegio-instituto tendrá 3.377 metros cuadrados de superficie y albergará durante su primer año de apertura a los alumnos de 3º de ESO. Cada año se irá incorporando un curso más de Educación Secundaria.

Los trabajos de construcción del colegio-instituto Pi del Burgar siguen el calendario previsto. FOTO: JESÚS REYES

FIGURA 6.74c: article al *Diari de Tarragona*, edició de Reus (13.08.2009) en el qua les dona compte de la troballa del conjunt del col·legi Pi del Burgar. Sovint la informació arqueològica impresa de la que disposem són els articles als mitjans de comunicació (RUIZ, B. 2009).

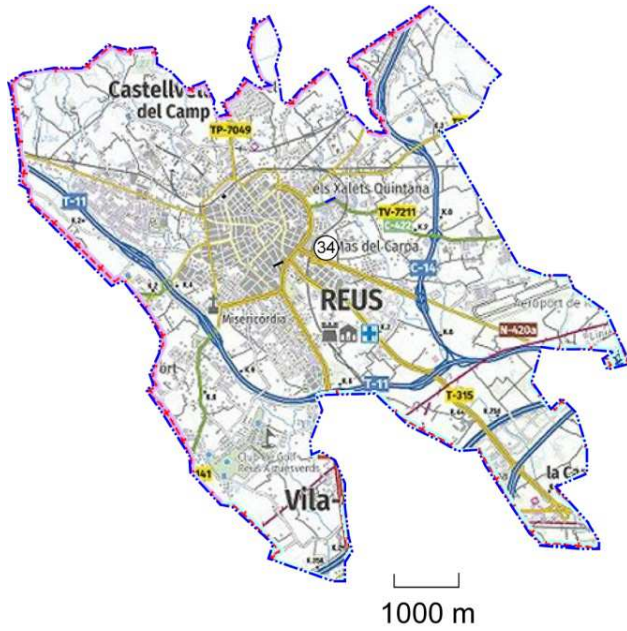

FIGURA 6.75a: situació de la necròpolis del Mas de Tallapedra Vell (34, Reus). Font: IGCC i Google Maps (consulta 18.12.2020).

FIGURA 6.75b: dues fotografies d'un enterrament de caixa de lloses a la necròpolis del Mas de Tallapedra Vell. En aquest cas, és la única informació de la qual actualment disposem son aquestes (VILASECA ANGUERA, A. 1956, documentació conservada a fons S. Vilaseca, conservada al MACSV).

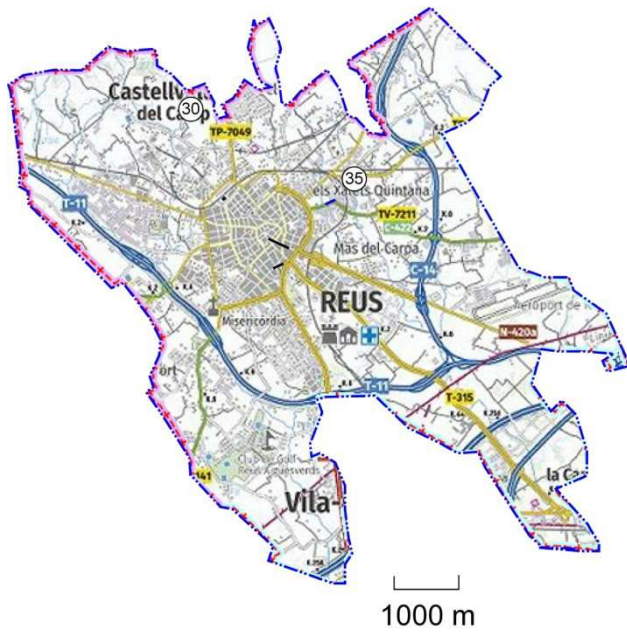

FIGURA 6.76a: situació de la necròpolis i vil·la del Mas d'en Rofes (35, Reus). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 16.12.2020).

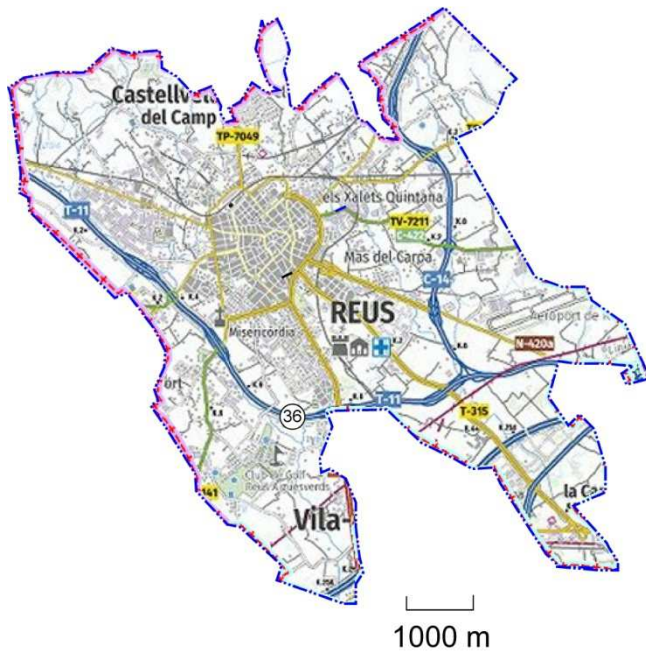

FIGURA 6.77a: situació de la necròpolis i vil·la del Mas de Valls / Mas de Pórpores o Porpres i el Mas de Mercader (36, Reus). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 18.12.2020).

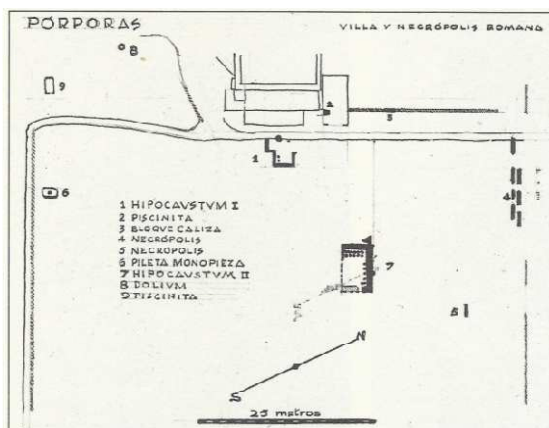

FIGURA 6.77b: croquis de la situació de les restes del mas de Valls, publicat per M. Carreras el 1945 (MASSÓ, J. 2007, p. 40, imatge de P. Martorell /De Muller).

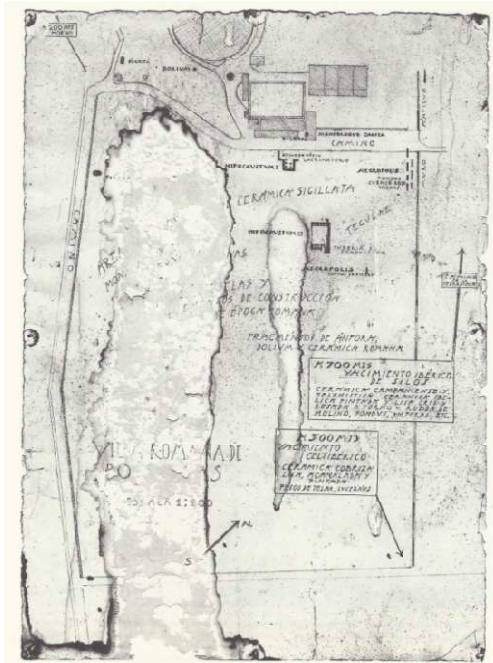

FIGURA 6.77c: plànol de situació general de les restes arqueològiques fins acabament de l'època visigoda del Mas de Valls. Conservat a l'arxiu del MASVR (M. Carreras, publicat a MASSÓ, J. 2007, p. 26).

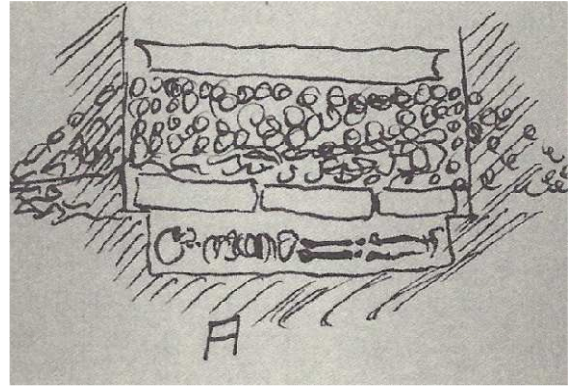

FIGURA 6.77d: croquis d'enterraments del Mas de Valls / Pórpores (MASSÓ, J. 2007, p. 32-33).

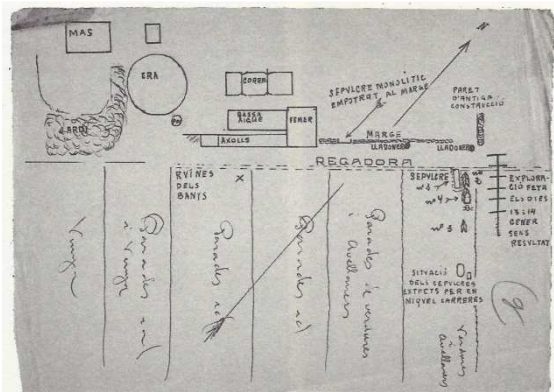
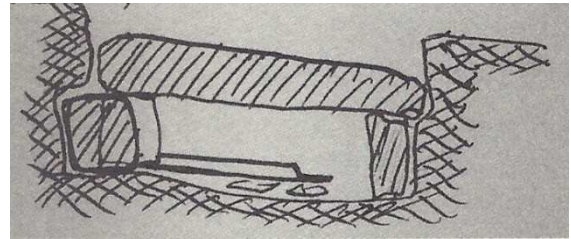
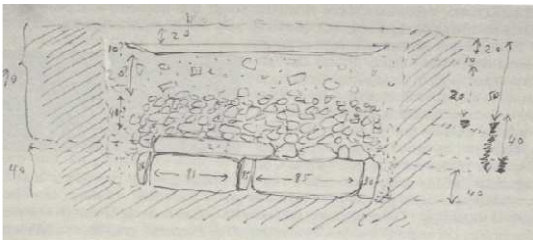

FIGURA 6.77e: croquis de la situació dels enterraments del Mas de Valls que van ser descobertes entre desembre de 1934 i gener de 1935 (MASSÓ, J. 2007, p. 33).

1

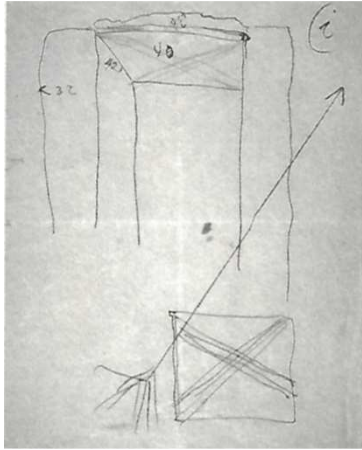

2

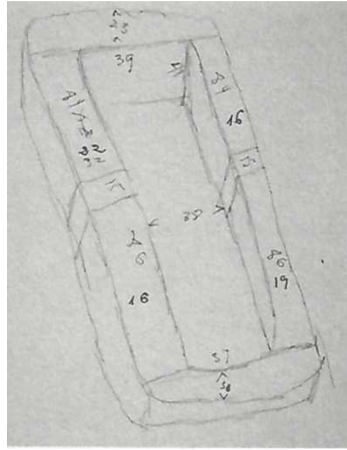

3

FIGURA 6.77f: 1. secció estratigràfica de la tomba 1 del Mas de Valls, dibuix de P. Rius, excavació de 1934; 2. Dues imatges, abans i després de retirar la coberta, de la tomba 1 del Mas de Valls estratigràfica de la tomba 1 del Mas de Valls. Fotos de P. Rius conservades a l'arxiu del MASVR, publicat MASSÓ, J. 2007, p. 34).

1

2

3

4

FIGURA 6.77g: 1. secció i perspectiva acotada de la tomba 1 del Mas de Vall, i perspectiva de les tombes 1 i 2, i fotografia del darrer. Dibuixos i fotografia de P. Rius, excavació de 1934, a l'arxiu del MASVR (MASSÓ, J. 2007, p. 35).

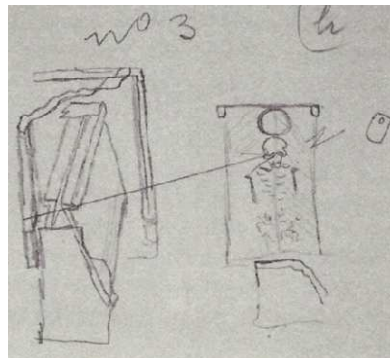
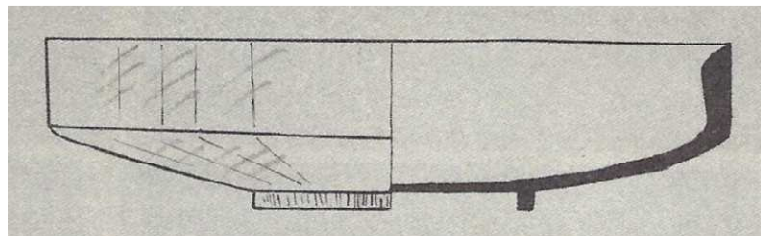
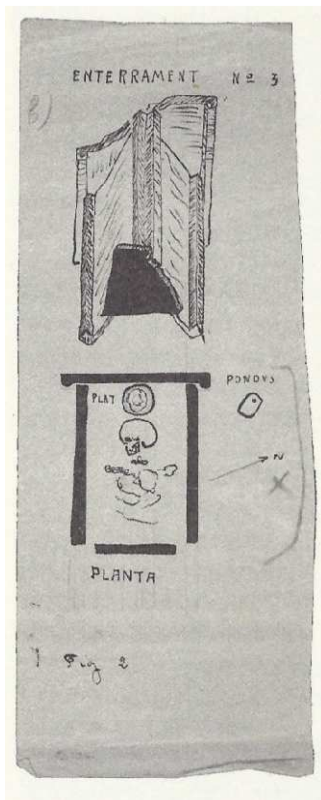

FIGURA 6.77h: tomba 3 del Mas de Valls, amb dibuix de planta i perspectiva (1), croquis i secció de peça del dipòsit funerari, un plat de ceràmica de cuina africana. Dibuixos de P. Rius conservats a l'arxiu del MASVR (MASSÓ, J. 2007, p. 36).

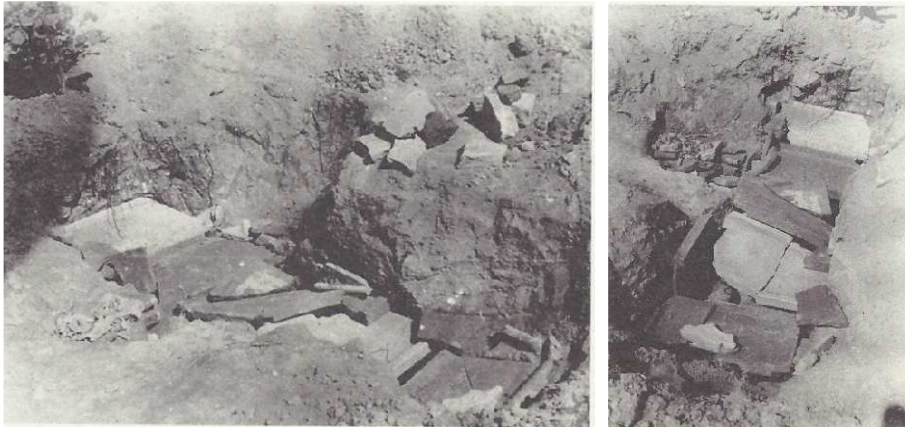

FIGURA 6.77i: tomba 4 del Mas de Valls, excavat el gener de 1935. Fotos de l'arxiu de M. Carreras, cedides per P. Martorell /De Muller (publicades a MASSÓ, J. 2007, p. 36).

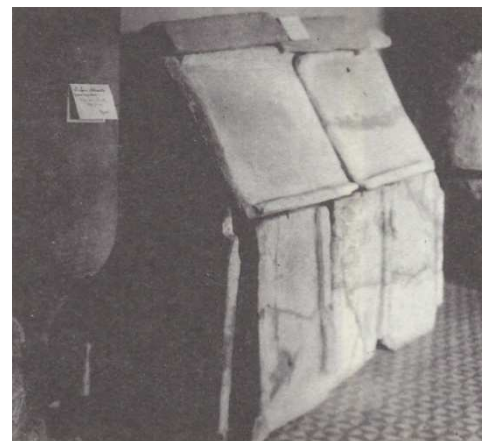
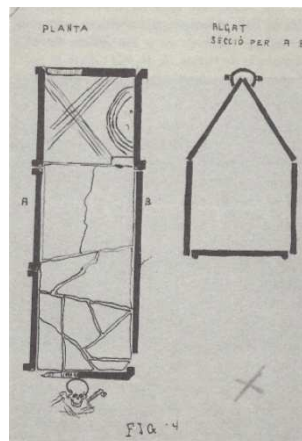
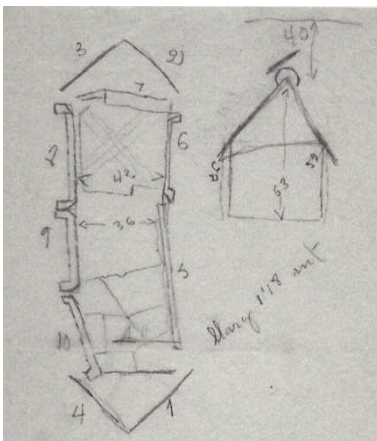

FIGURA 6.77j: tomba 4 del Mas de Valls, excavat el gener de 1935. Veiem el croquis acotar de l'enterrament, la planta i secció i la reconstrucció al llavors Museu Prim-Rull de Reus (dibuixos de P. Rius i fotografia de l'arxiu de Miquel Carreras cedida per Pere Martorell /De Muller, i publicades a MASSÓ, J. 2007, p. 37).

FIGURA 6.77k: tomba 5 del Mas de Valls, excavada per M. Carreras, i sarcòfag monolític reciclat com abeurador al Mas de Valls, corresponent a la tomba 7 estudiada per M. Carreras, arxiu de MASVR (publicades a MASSÓ, J. 2007, p. 38).

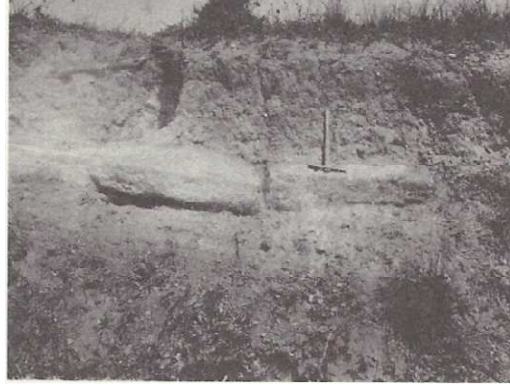
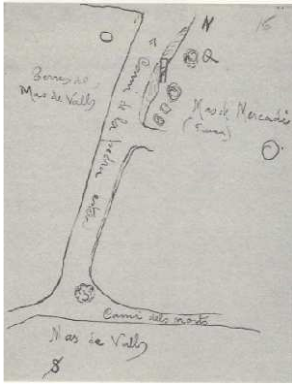

FIG 6.77i: croquis d'ubicació de tomba de lloses al Mas de Mercader, separat del Mas de Valls pel Camí de la Pedra Estela. És l'enterrament 8 de l'article de M. Carreras; i vista lateral d'aquest enterrament, ambdós fets per P. Rius, i conservats a l'arxiu del MASVR (publicades a MASSÓ, J. 2007, p. 38).

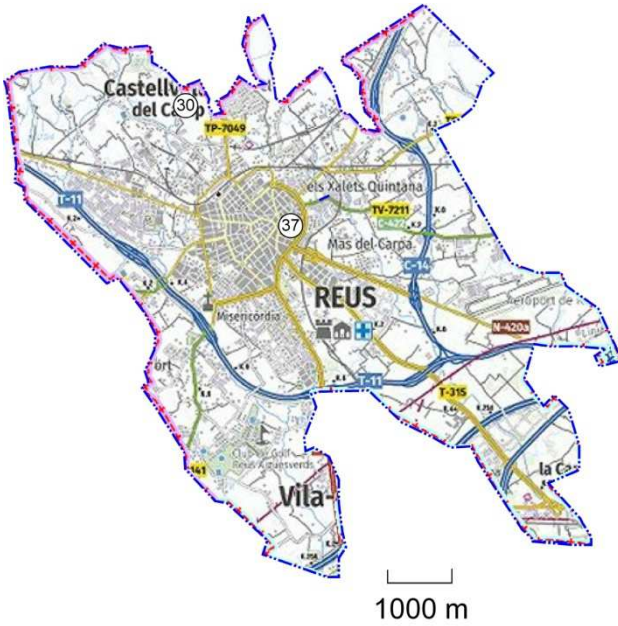

FIGURA 6.78a: situació de la necròpolis i vil·la del Vilar / Hort Lluny (37, Reus). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 18.12.2020).

FIGURA 6.78b: enterraments de *tegulae* localitzats el 1912 a l'Hort Pintat, al Vilar/Hort Lluny en la documentació de S. Vilaseca sobre el poblament romà (1956). Arxiu del MASVR.

FIGURA 6.78c: vista del mateix conjunt funerari de l'Hort del Pintat, al Vilar / Hort Lluny, publicada per A. Masriera (1912, fig. 1, p. 122).

FIGURA 6.78d: detall d'un dels enterraments de *tegulae* i *imbrices* del conjunt funerari de l'Hort del Pintat, al Vilar / Hort Lluny, publicada per A. Masriera (1912, fig. 2, p. 123).

FIGURA 6.78e: detall d'un dels enterraments de lloses del conjunt funerari de l'Hort del Pintat, al Vilar / Hort Lluny, publicada per A. Masriera (1912, fig. 3, p. 123).

FIGURA 6.78f: detall d'un dels enterraments de lloses del conjunt funerari de l'Hort del Pintat, al Vilar / Hort Lluny, publicada per A. Masriera (1912, fig. 4, p. 124).

FIGURA 6.78g: àmfores reutilitzades com enterraments i tomba de *tegulae* procedents del Vilar/Hort Lluny de Reus (Hort Lluny (Carpeta de l'estudi sobre poblament romà de S. Vilaseca 1956, fons del MASVR).

FIGURA 6.78i: inscripció romana procedent del Vilar/ Hort Lluny. És l'epígraf RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II2 suppl 14 núm. 2261 (Foto G. Jové-MNAT, publicada a IRAT 2010 núm. 37, p. 76).

FIGURA 6.78i: inscripció romana procedent del Vilar/ Hort Lluny. És la RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II2 suppl. 14, núm. 2261 (C. Fargas-IMMR).

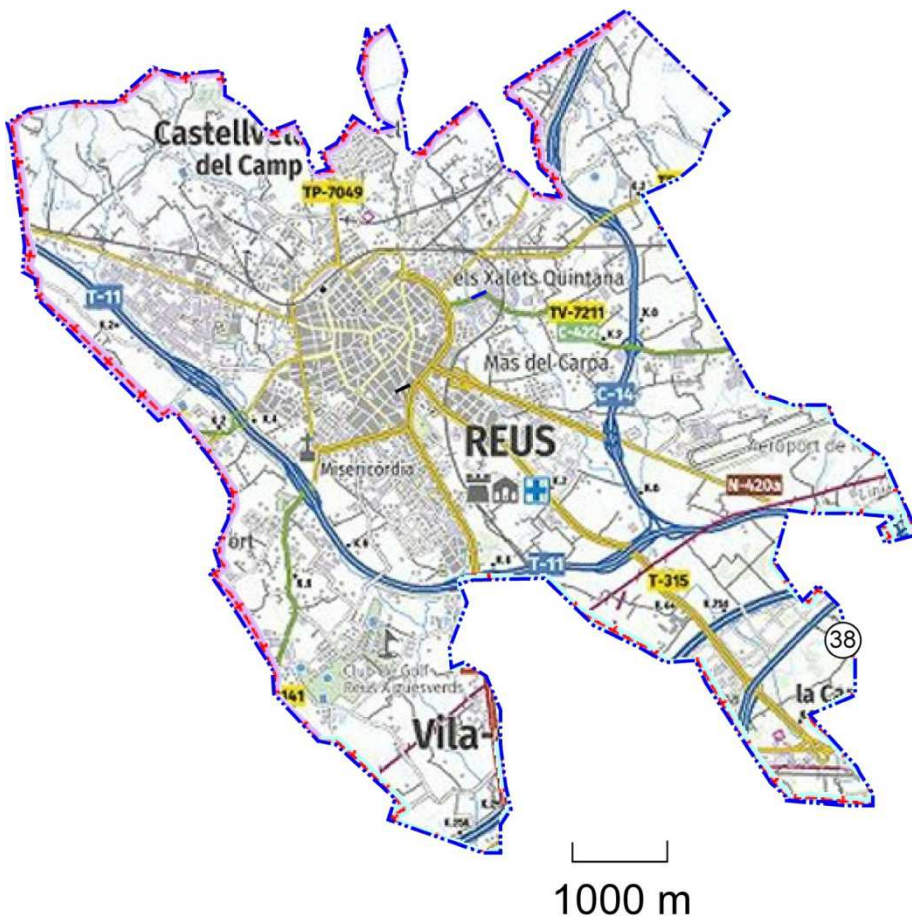

FIGURA 6.79a: situació de la necròpolis i vil·la dels Antignons (38, Reus-La Canonja). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 18.12.2020).

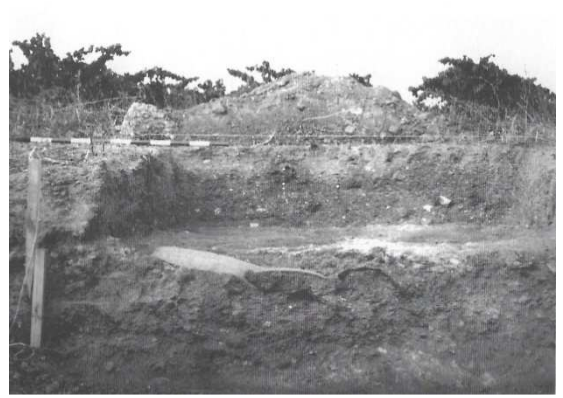

FIGURA 6.79c: imatges dels enterraments excavats el 1977 a la vil·la dels Antigons: tomba de lloses i d'àmfora. Realitzades per R. Cortés, publicades a LÓPEZ VILAR, J.; PIÑOL, LI. 1995, fig. 5, p. 107. Fotografia d'enterraments d'aquesta vil·la, cedida per E. Provinciale a J. Ciurana. Es pot correspondre als treballs realitzats el 1978-79 (a CIURANA, J. 2011, fig. 160 e, p. 655).

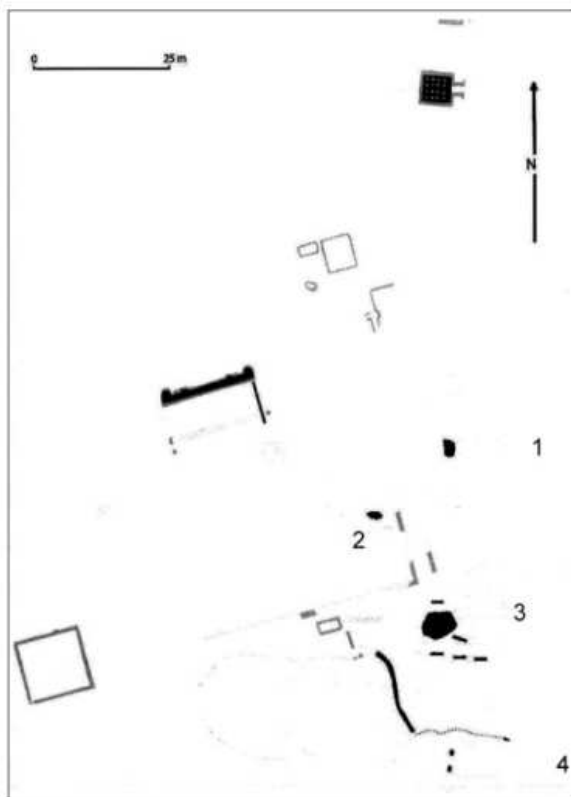

FIGURA 6.79d: vil·la dels Antigons. Planta de la fase baix imperial (segles IV-V). 1. es correspon a un forn de calç; 2. enterraments (probablement en àmfora), 3. abocador de terrissa; 3. enterraments dins àmfora (PREVOSTI, M.; GUITART, J. 2014, fig. 8, p. 23).

FIGURA 6.79e: vil·la dels Antigons. Planta de la fase visigoda (segles VI-VII). 1. necròpolis; 2. forn de ceràmica comuna (PREVOSTI, M.; GUITART, J. 2014, fig. 9, p. 26).

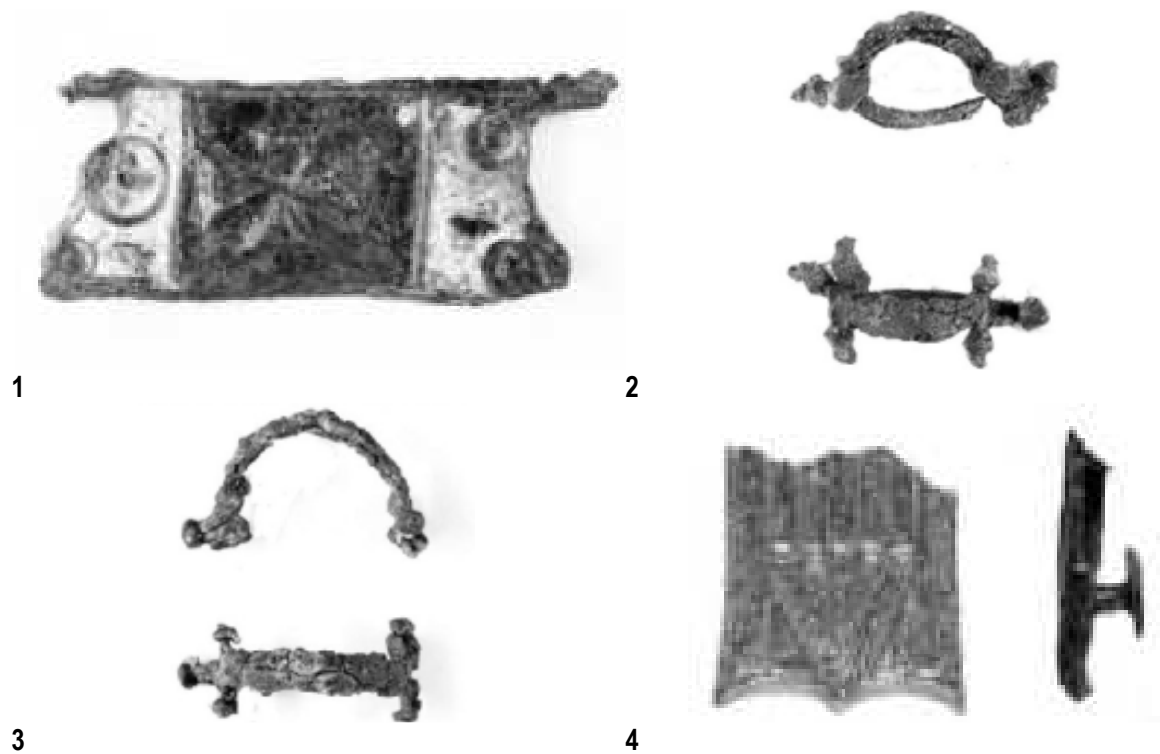
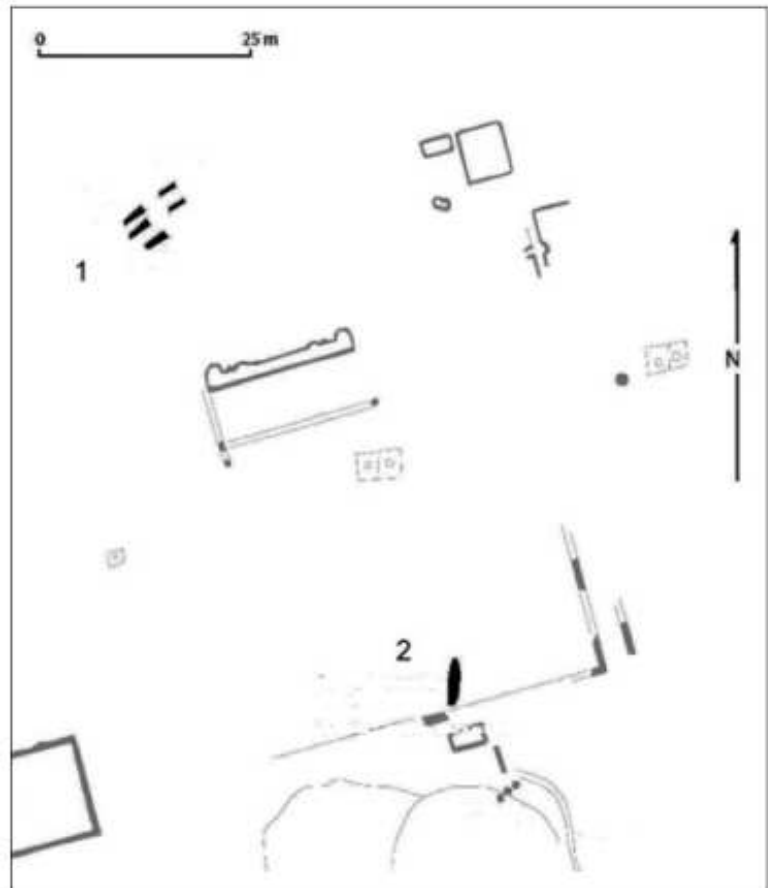

FIGURA 6.79f: materials de bronze de la fase visigoda no procedents de context funerari, a la vil·la dels Antigons: 1 placa rectangular, decorada amb una creu, procedeix dels nivells tardans de l'excavació del nimfeu; 2 i 3. Fibules de bronze tipus Erice 25 o *Iturissa*; 4. fragment de fibula aquililforme (PREVOSTI, M.; GUITART, J. 2014, fig. 20, 23, 24, 25, p. 236, 238).

FIGURA 6.79g: a. sivella visigoda procedent de tomba de lloses, excavació de 1977 (MIR FELIP, A. 2003, p. 67); b. dena de collar procedent de les excavacions de 1976-77 sense especificació de la procedència (MIR FELIP, G. 2004d p. 82); c. ampolla de vidre tipus Isings 8, procedent de les excavacions de 1976-77 (MIR FELIP, G. 2004c); d. fragment de bastonet recuperat a les excavacions de 1976-77 (MIR FELIP, G. 2004e, p. 83) i e, fragment d'agulla de vidre també trobat a les excavacions de 1976-77 (MIR FELIP, G. 2004b p. 80).

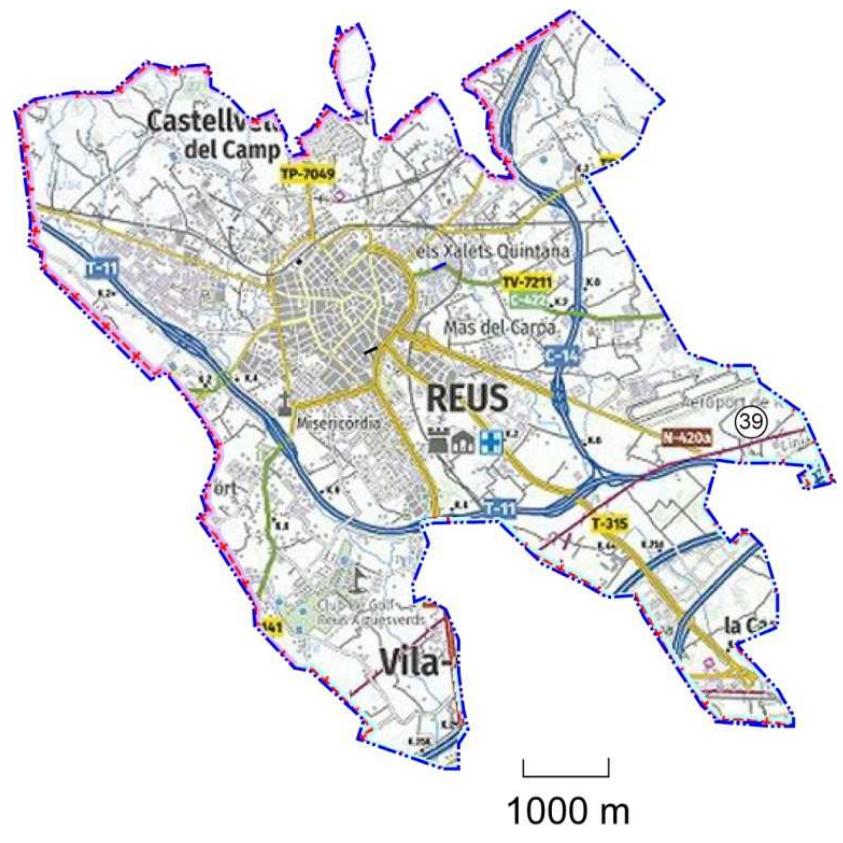

FIGURA 6.80a: situació de la necròpolis i vil·la del Mas Riera / Mas de Puig (39, Reus-La Canonja). Font: IGCC i Google Maps (consulta 18.12.2020).

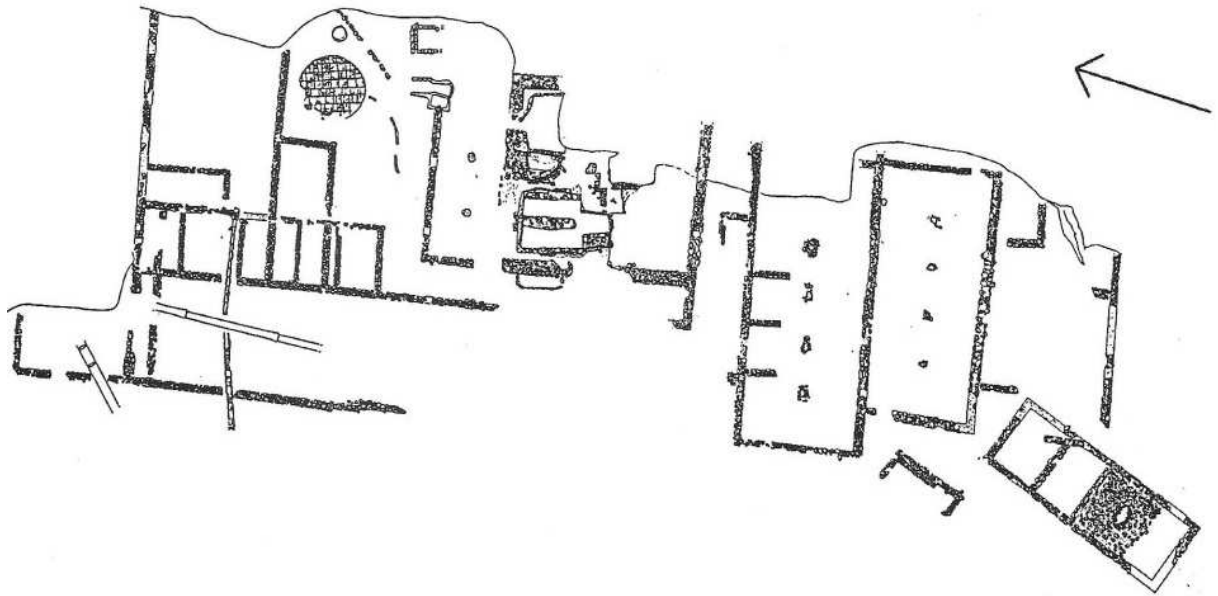

FIGURA 6.81b: planta general de la vil·la de les Planes del Roquí (VILASECA CANALS, A.; ADIEGO, P. 2000, fig. 2, p. 280).

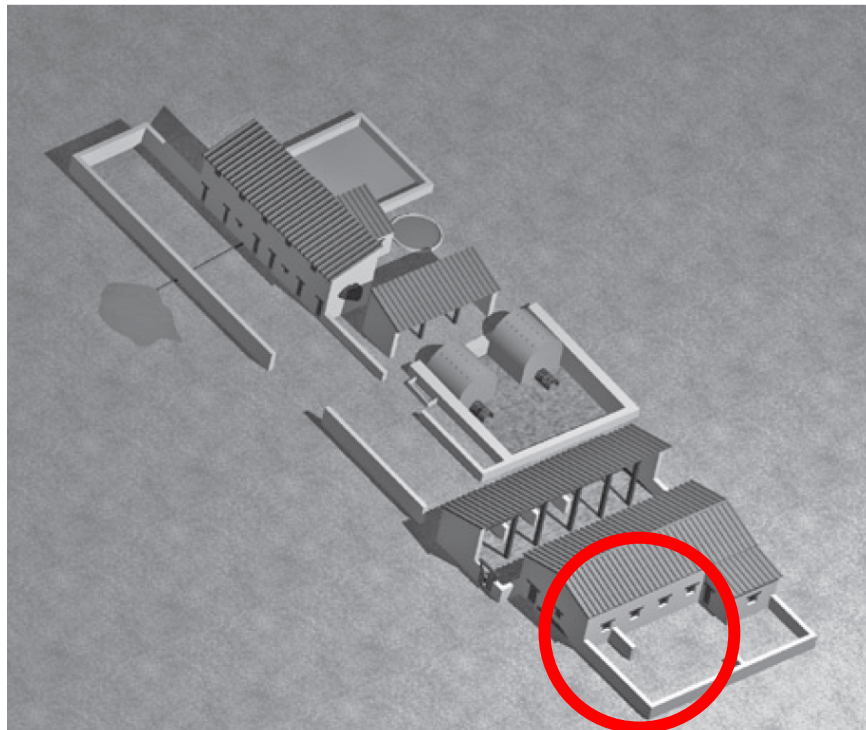

FIGURA 81c: restitució 3D de la bòbila romana de les Planes del Roquí (CABRELLES, I.; GEBELLÍ, P. 2011, fig. 27, p. 514). El cercle, marca la ubicació de l'enterrament infantil.

FIGURA 6.82: situació de la necròpolis del Tros del Monjo (41, Riudecanyes, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

FIGURA 6.83a: situació de la necròpolis i la vil·la de Les Roques / La Vila Vella / La Vila Bella / Torre dels Moros (42, Riudecols, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

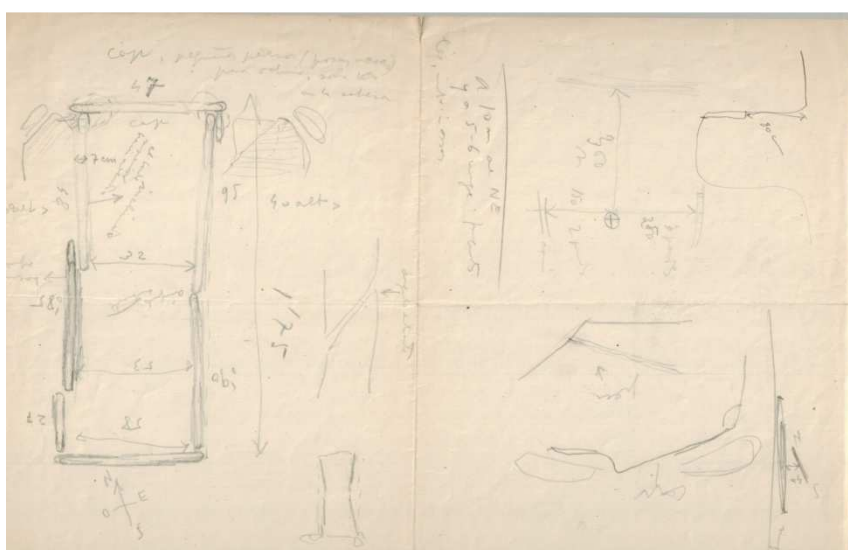
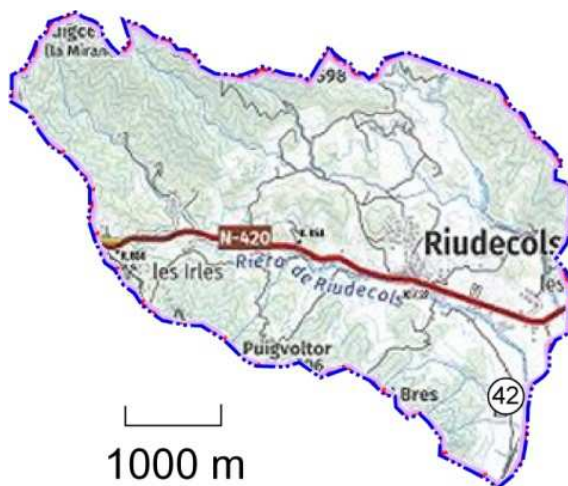

FIGURA 6.83b: fotografies de les excavacions dutes a terme a a vil·la i i necròpolis de Les Roques, Riudecols. A l'esquerra de referència respecte a la Torre dels Moros, la dreta, vista d'un dels enterraments (VILASECA ANGUERA, S. 1956). (Fons MASVR).

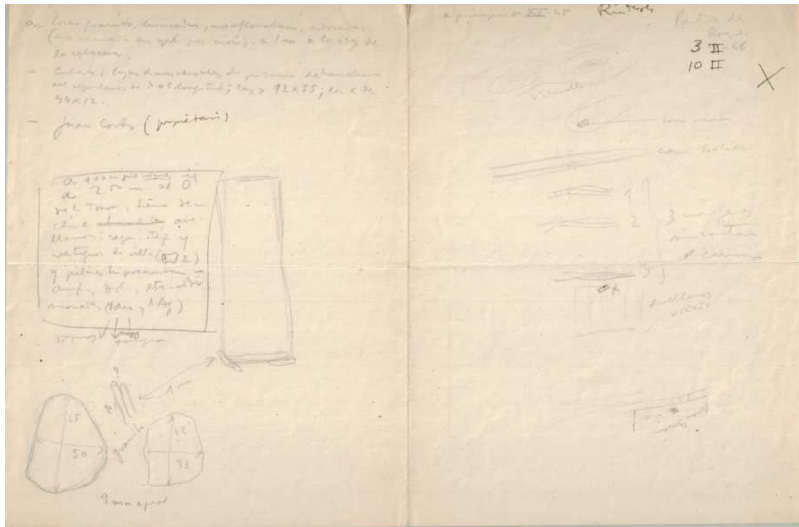

FIGURA 6.83c: notes de Salvador Vilaseca referent a les troballes arqueològiques a la vil·la i a necròpolis de Les Roques, Riudecols, estudi de S. Vilaseca sobre el poblament romà (1956). Fons del MASVR.

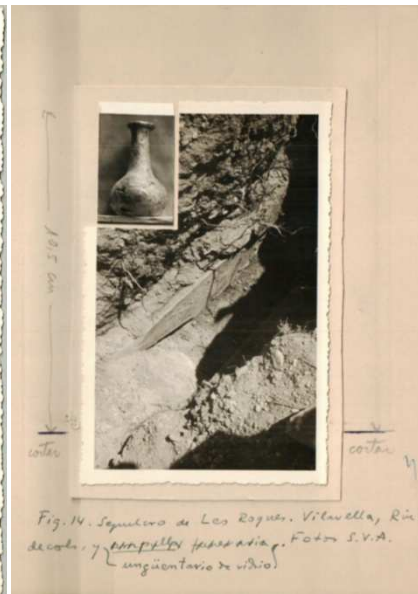

FIGURA 6.83d: fotografies de les excavacions dutes a terme a a vil·la i a necròpolis de Les Roques, Riudecols. A l'esquerra de referència respecte a la Torre dels Moros, la dreta, vista d'un dels enterraments (VILASECA ANGUERA, S. 1956). Fons MASVR.

FIGURA 6.83f: muntatge de S. Vilaseca d'un dels enterraments i dipòsit funerari de la necròpolis de Les Roques (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 14, p. 50). (Fons del prehistoriador conservat al MASVR).

FIGURA 6.83g: ampolla de vidre forma Foy 26, procedent d'un dels enterraments de lloses de la vil·la de Les Roques de Riudecols (MIR FELIP, G. 2004a, p. 79).

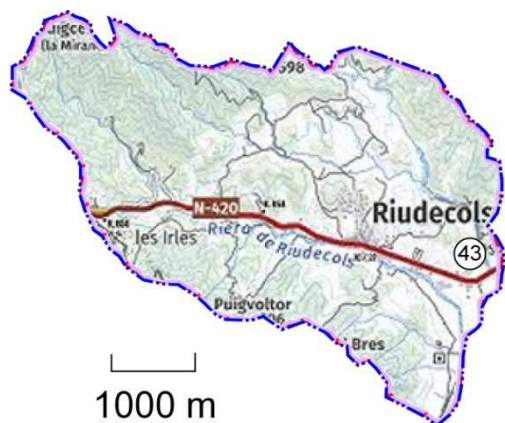

FIGURA 6.84a: situació de la necròpolis i la vil·la de Les Voltes (42, Riudecols, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

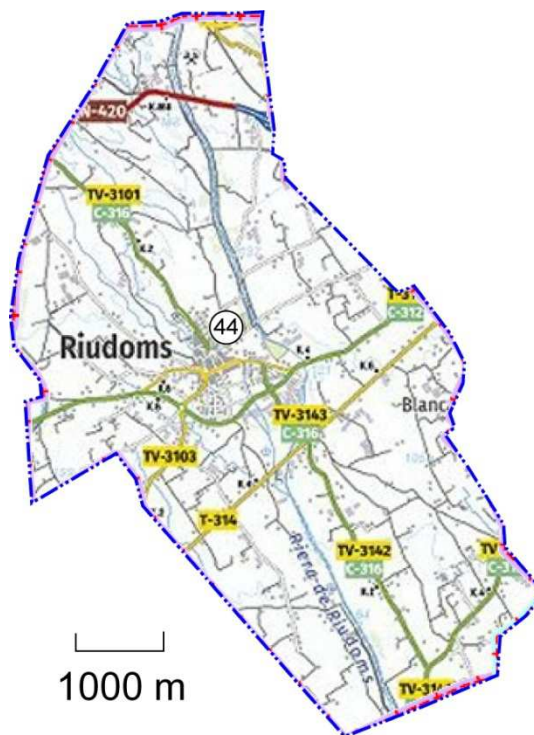

FIGURA 6.85a: situació de la necròpolis i la vil·la de l'Hort del Pelat (44, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

FIGURA 6.85b: planta del jaciment de l'Hort del Pelat de Riudoms. Es correspon a la fase 2. S'emmarca el sector 500, on es va excavar un enterrament fixat en època andalusí (AROLA, R.; BEA, D. 2002, fig. 1, p. 92).

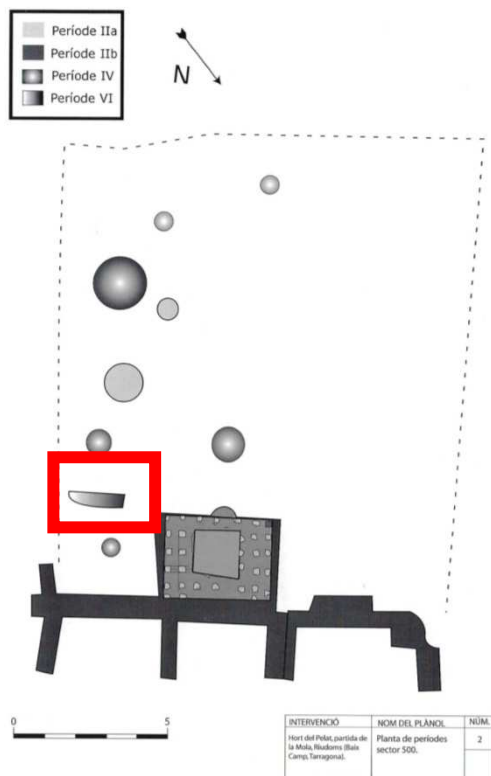

FIGURA 6.85b: planta del sector 500 del jaciment de l'Hort del Pelat de Riudoms. S'emmarca l'enterrament de la fase V, identificat en època andalusí (AROLA, R.; BEA, D. 2002, fig. 2, p. 93).

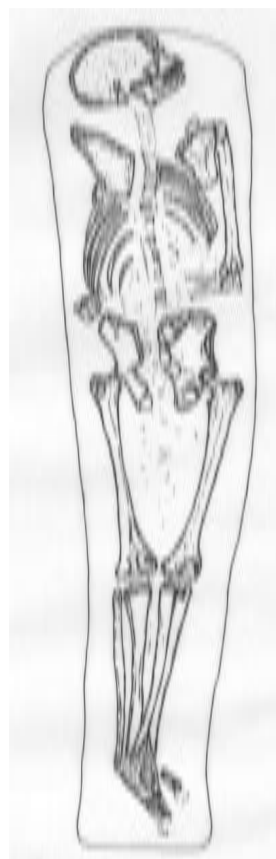

FIGURA 6.85c: inhumació en decúbit *prono* del sector 500 del jaciment de l'Hort del Pelat de Riudoms. S'emmarca l'enterrament de la fase V, identificat com andalusí (R. Arola).

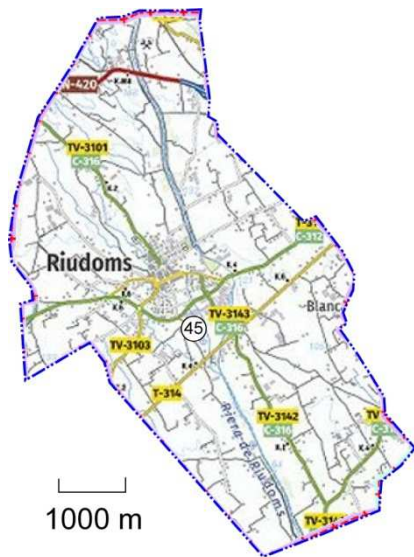

FIGURA 6.86a: situació de la necròpolis i la vil·la de Mas de Barenys I (45, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

FIGURA 6.86b: fotografia de Segú-Chinchilla publicada al *Diario español*, quan es dona notícia de la troballa de la necròpolis del Mas de Barenys I (Sense Autor 1982, reproducció R. Fortuny, BHMT).

FIGURA 6.86c: imatges d'un dels enterraments de Mas de Barenys I de Riudoms, abans i després d'extreure l'esquelet. Fotos de Ll. Pallejà-Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya (in MENCHON, J. 1995o, p. 251 i PALLEJÀ, LL.; ROMERO, V. 1993, p. 52).

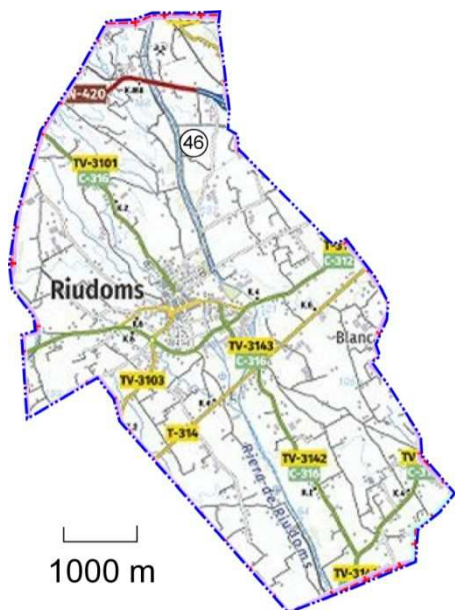

FIGURA 6.87a: situació de la necròpolis i la vil·la de Mas del Mas d'en Toda / Mas del Murtrar (46, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

Foto: J. Massó.

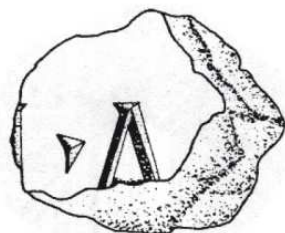

FIGURA 6.87b: fragment d'inscripció romana, possiblement d'un ara, procedent del Mas d'en Toda / Mas del Murtrar (IRAT núm- 63, p. 106. Correspon a la inscripció CIL II 2, suppl. 14, 2258).

FIGURA 6.88: situació de la necròpolis i la vil·la de Mas de Gomadí / Forn romà de Maspujols / Mas de Coll (47, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

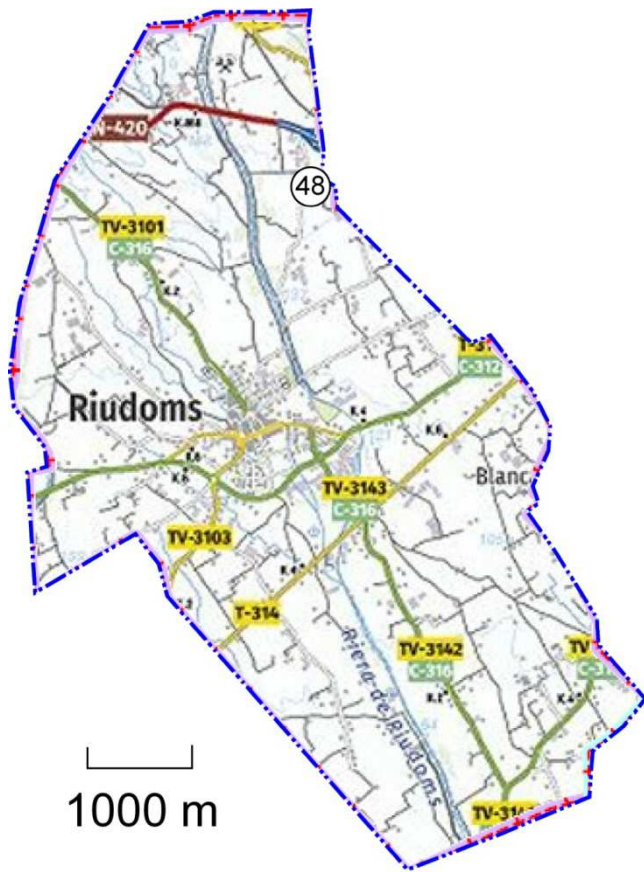

FIGURA 6.89: situació de la necròpolis i la vil·la de Mas de Santes Creus / Tros de l'Antoni Mas (48, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

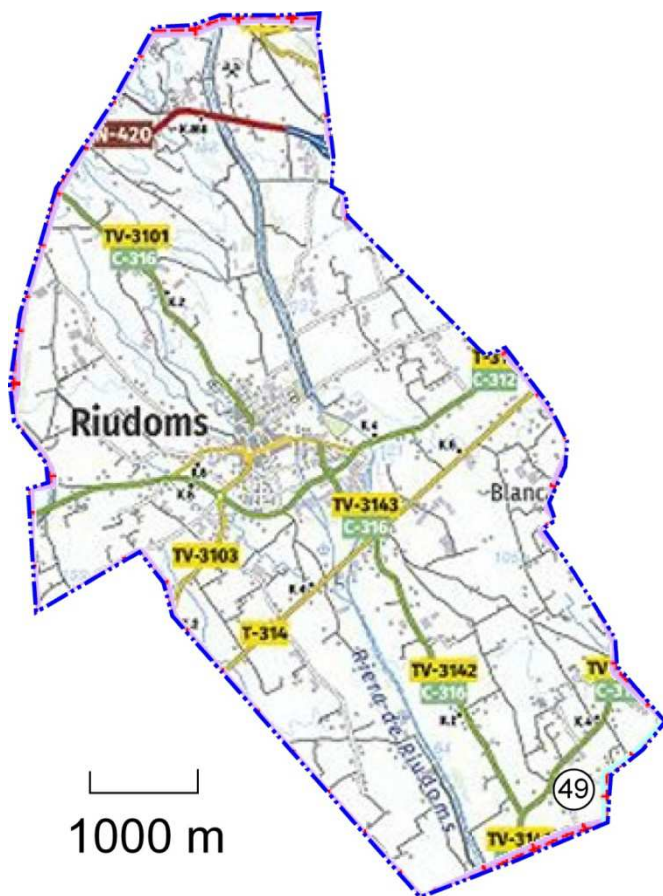

FIGURA 6.90a: situació de la necròpolis i la vil·la del Mas del Pesoler / Fesoler (49, Riudoms, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

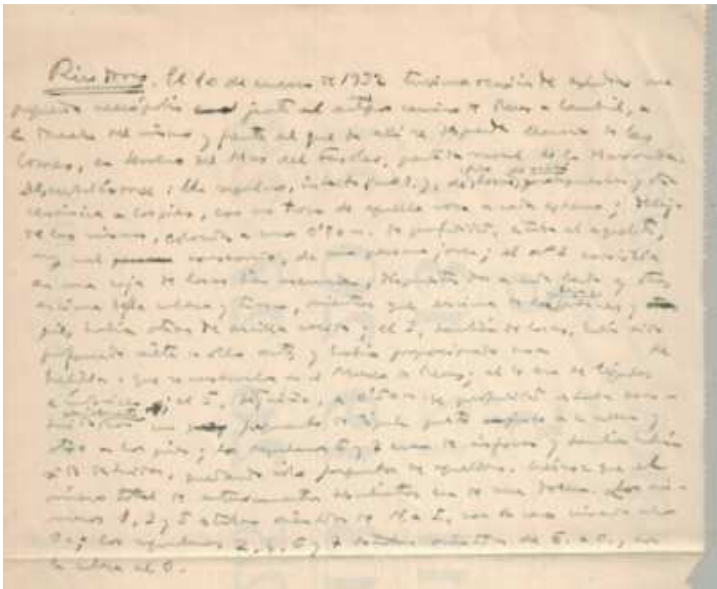

FIGURA 6.90b: notes de S. Vilaseca referents a la necròpolis del Mas del Pesoler, que formen part del seu estudi sobre el poblament romà del Camp de Tarragona (1956, conservada a l'arxiu del MASVR).

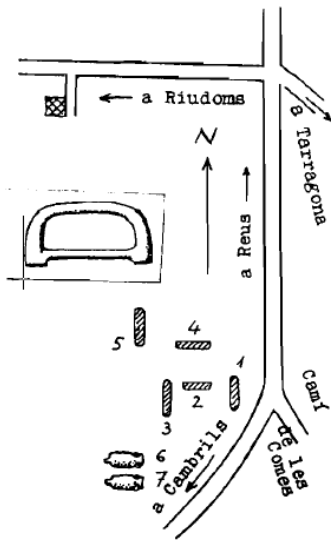

FIGURA 6.90c: croquis de la necròpolis del Mas del Fesoler de Riudoms, i dibuix d'una sivella visigòtica allí recuperada (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 12, p. 37).

FIGURA 6.90d: imatge de l'enterrament 1 del Mas del Fesoler (Cfr. VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 13, p. 50).

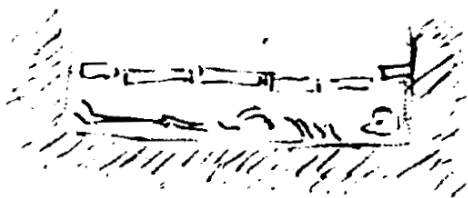

FIGURA 6.90e: croquis fets per S. Vilaseca dels enterraments 1 i 5 de la necròpolis de Mas de Barenys, d'acord amb l'estudi de J. Sánchez Real (cfr. fig. 5.56b. La posició de l'esquelet de l'enterrament de la tomba 5 és un decúbit lateral, per tant una inhumació andalusí (SÁNCHEZ REAL, J. 1989c, p. 6 i 7).

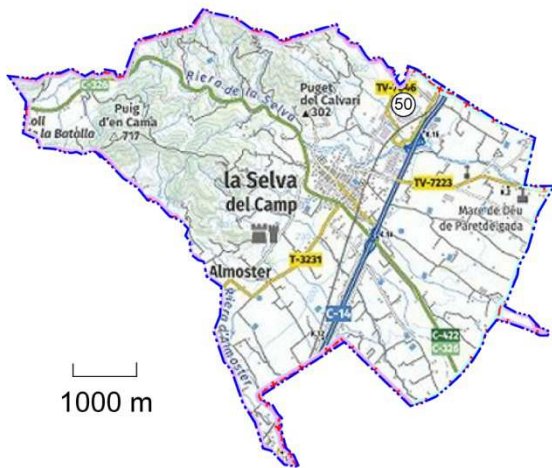

FIGURA 6.91a: situació de la necròpolis i la vil·la del Barranc de Sales (50, La Selva del Camp, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

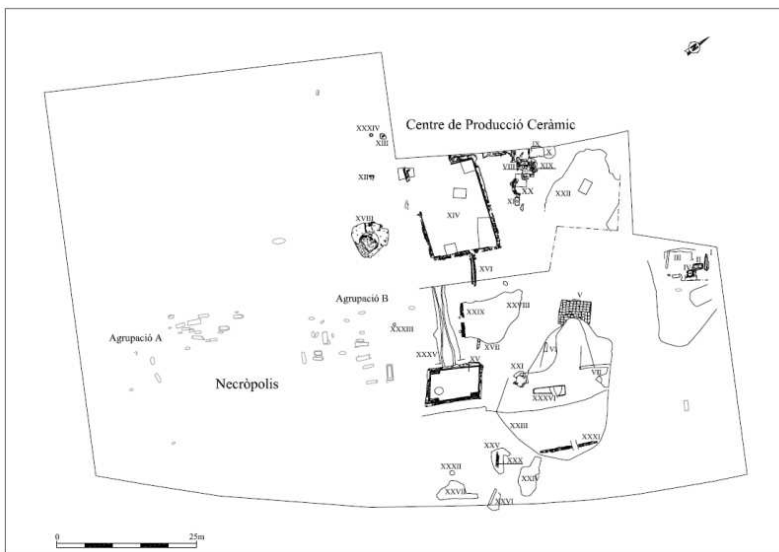

FIGURA 6.91b: planta general del jaciment del Barranc de Sales (BRU, M. 2013, fig. 2, p. 341).

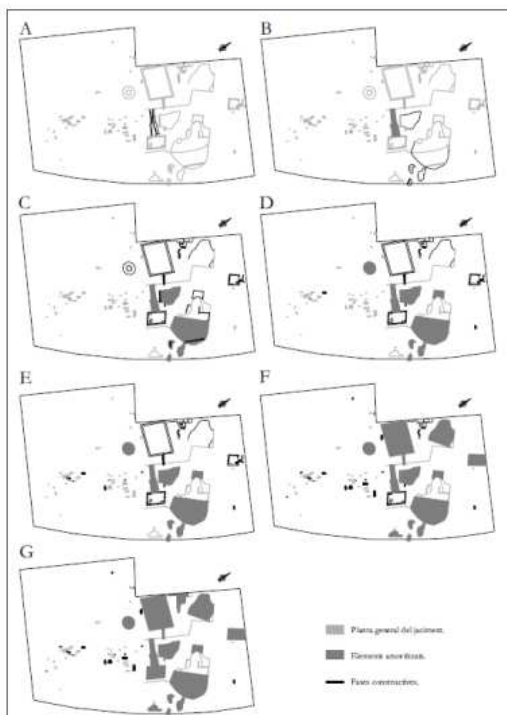

FIGURA 6.91c: plantes evolutives del jaciment del Barranc de Sales (BRU, M. 2013, fig. 3, p. 342).

FIGURA 6.91d: plat de ceràmica comuna oxidada imitació de la forma Lamb. 3b2, corresponent a un dipòsit funerari (BRU, M. 2013, fig. 9. p. 348).

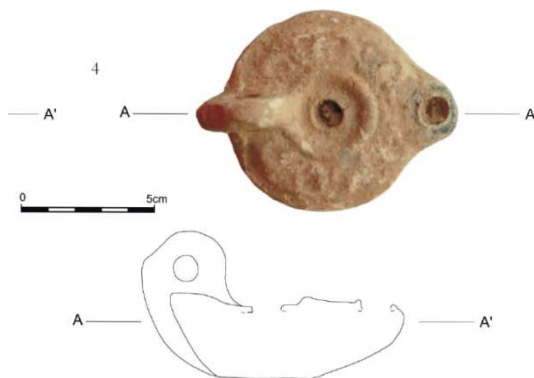

FIGURA 6.91e: llàntia Dressel 30, que formava part del dipòsit funerari d'un enterrament de la vil·la del Barranc de Sales (CIURANA, J. 2011, fig. 151-4, p. 627).

FIGURA 6.91f: imatge d'enterrament infantil dins àmfora associat a un plat de TSAC forma Hayes 46, segle V, foto Codex (CIURANA, J. 2011, fig. 134, p. 550).

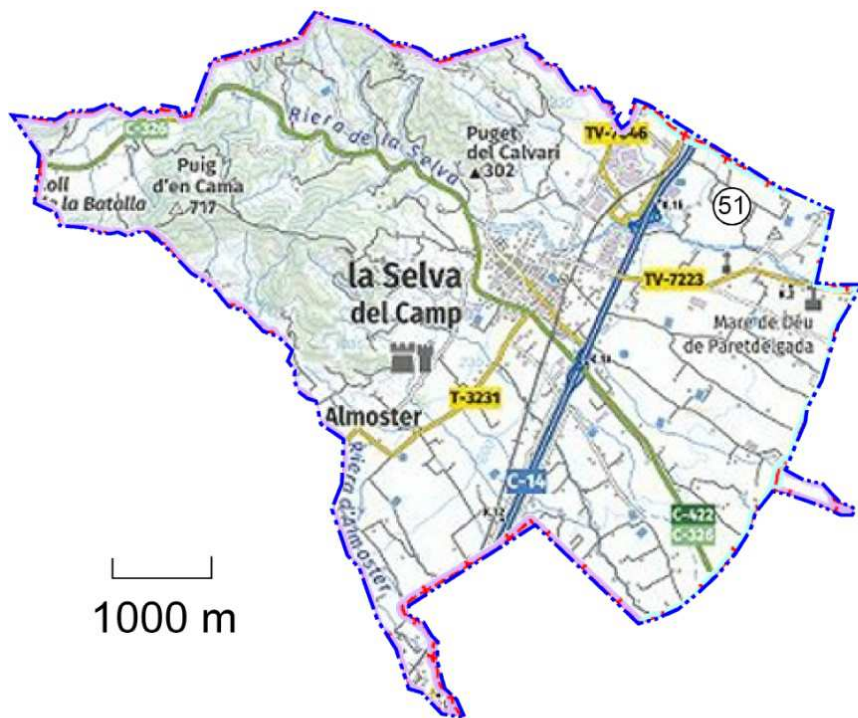

FIGURA 6.92a: situació de la necròpolis i la vil·la del Mas d'en Bertran (51, La Selva del Camp, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

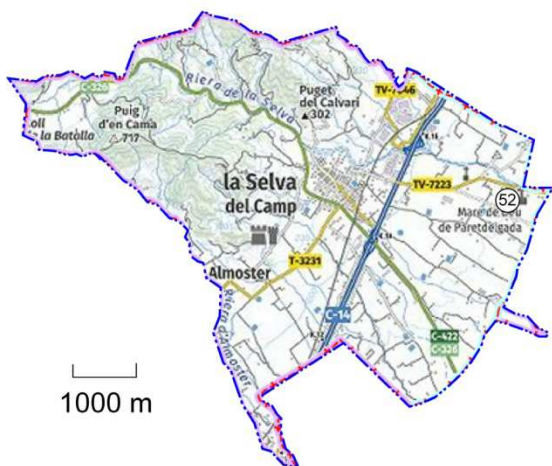

FIGURA 6.93a: situació de la vil·la de Paret Delgada / Parets Delgades / Paretsdelgades (52, La Selva del Camp, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

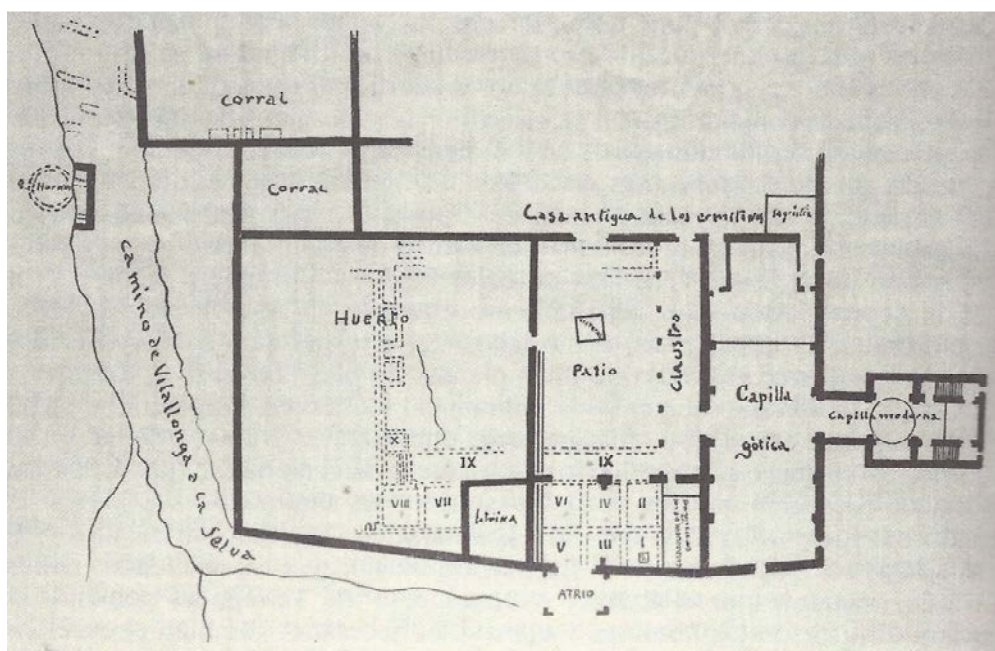

FIGURA 6.93b: planta general de la vil·la del Parets Delgades, arxiu Joaquim Guitert (publicat per MASSÓ, J. 2007, p. 126).

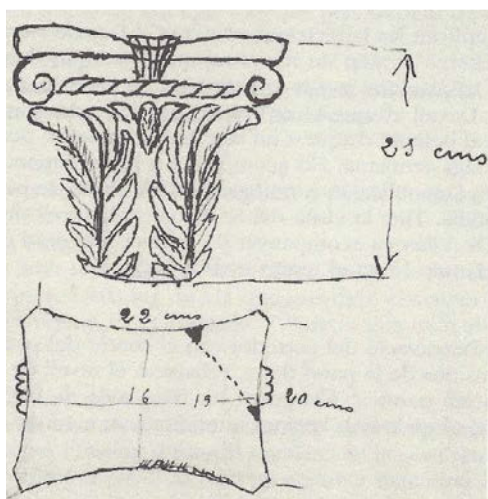

FIGURA 6.93d: croquis de capitell visigòtic procedent de la vil·la de Paretsdelgades, arxiu de l'IMMR (P. Rius publicat per MASSÓ, J. 2007, p. 80). Aquesta peça, com l'anterior marquen la més que possibilitat que en aquest lloc va haver un espai de culte a l'antiguitat tardana, el qual va tenir continuïtat amb l'església medieval.

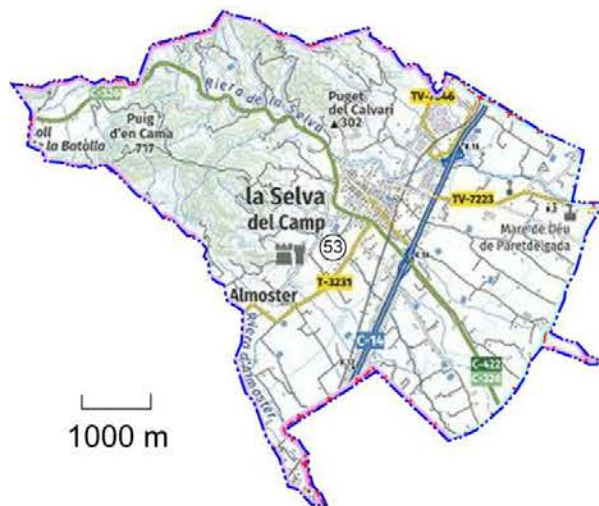

FIGURA 6.94: situació del Vilar de la Torre de l'Albelló (53, La Selva del Camp, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

FIGURA 6.95: situació del Vilar de la Quadra del Paborde (54, La Selva del Camp, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

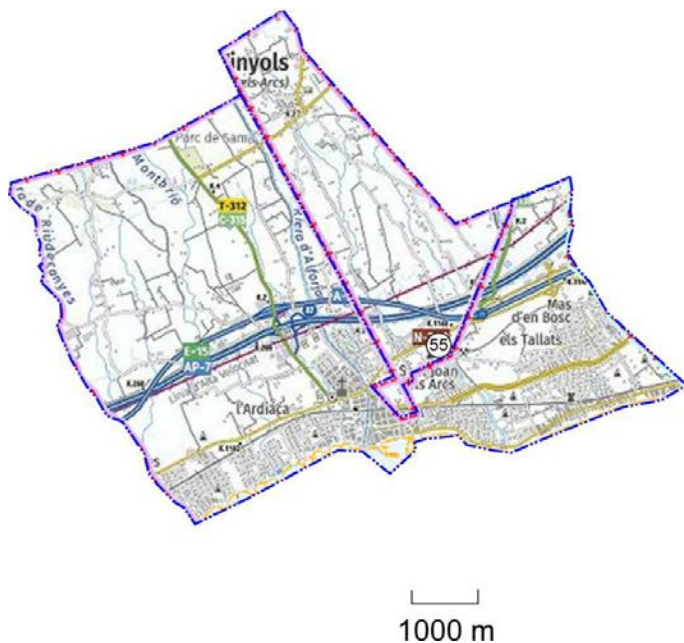

FIGURA 6.96a: situació de la vil·la del El Torrent / Mas del Mario / Hostal Don Juan (55, Vinyols i Els Arcs, Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 20.12.2020).

FIGURA 6.97: localització de les necròpolis associades a establiments rurals d'època romana i antiguitat tardana a l'Alt Camp (base IGCC): necròpolis associades a vil·les de la Conca de Barberà. mapa de la conca de barberà
56 BARBERÀ DE LA CONCA, Barberà de la Conca; **57 MONTBLANC,** Kilòmetre 191; **58 VIMBODÍ I POBLET,** Granja Mitjana; **59 VIMBODÍ I POBLET,** Riudabella I.

0 50000 m

FIGURA 6.98a: terme de Barberà de la Conca, on S. Vilaseca dona referència d'una possible necròpolis romana a vincular probablement amb un vil·la (056, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 20.12.2020).

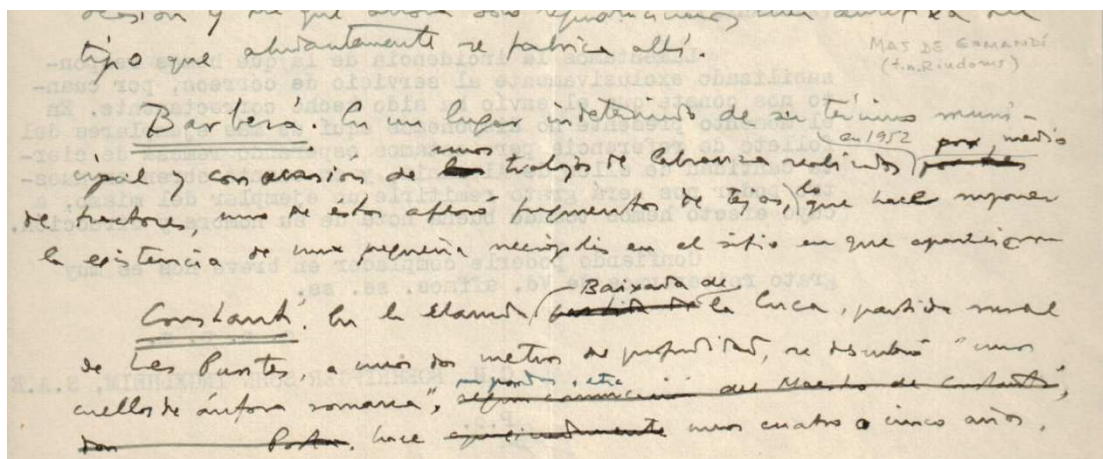

FIGURA 6.98b: full solt de la documentació de S. Vilaseca per al seu estudi *Contribución al estudio del poblamiento de las comarcas tarraconenses en la Antigüedad*. (1956) i conservat al MASVR, on es fa esment de la troballa d'enterraments a Barberà de la Conca.

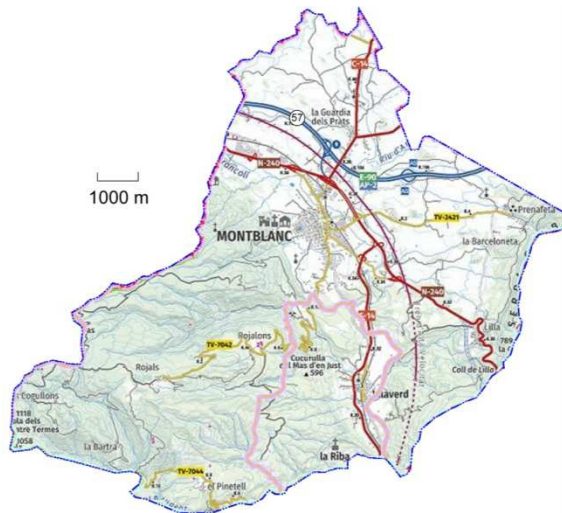

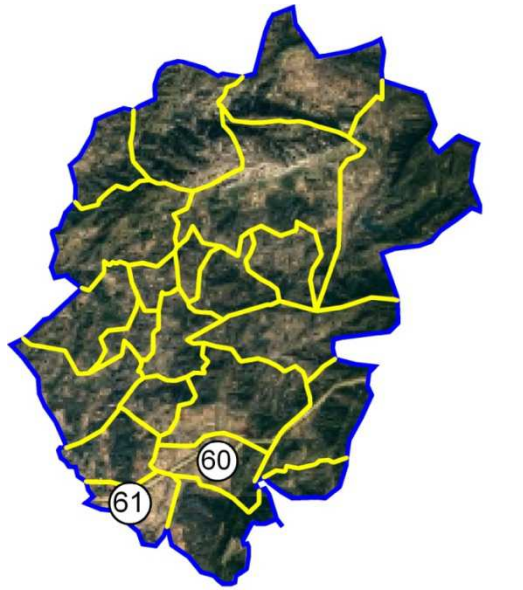
FIGURA 6.99a: situació aproximada dels enterraments romans localitzats pel Museu de Montblanc al PK 191 de l'Autopista AP 2 / E 90. terme de Montblanc (057, Conca de Barberà). Font: Museu de Montblanc i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.100a: situació de la Granja Mitjana, terme de Vimbodí (058, Conca de Barberà). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

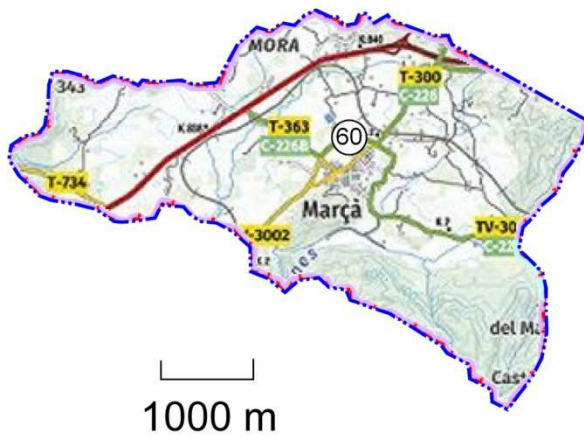

FIGURA 6.101a: situació de Riudabella, terme de Vimbodí (059, Conca de Barberà). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

0 50000 m

FIGURA 6.102: localització de les necròpolis associades a establiments rurals d'època romana i antiguitat tardana al Priorat (base IGCC). **60** MARÇÀ, Can Montagut; **61** MOLAR, EL, Font del Molar/ Fondal de l'Aigua.

1000 m

FIGURA 6.103a: situació de la vil·la i mausoleu de Can Montagut, Marçà (60, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

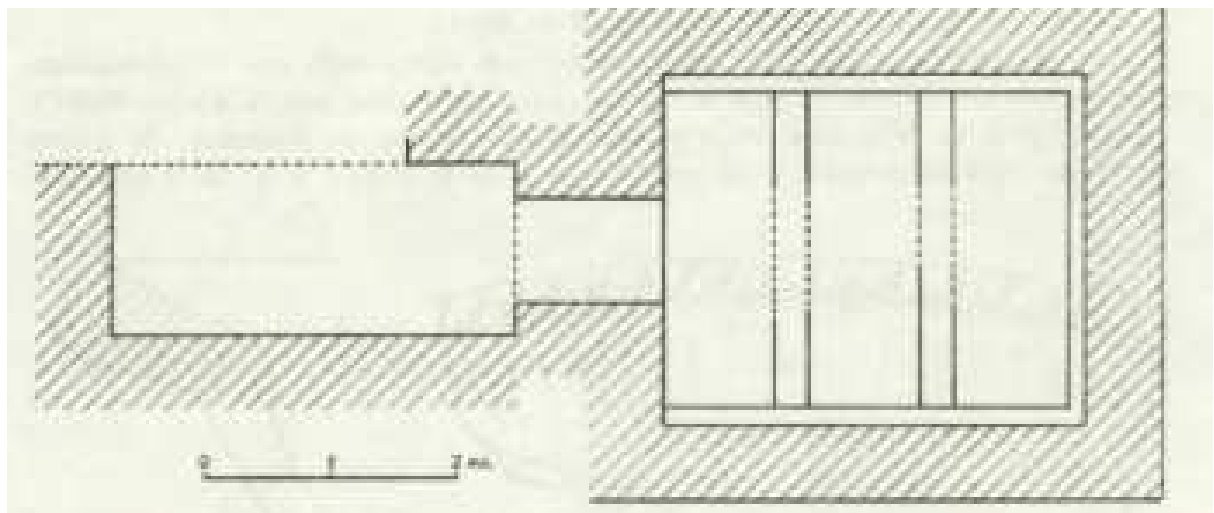

FIGURA 6.103b: planta del mausoleu de Can Montagut, Marçà (BERGES, M. 1969-1970c, p. 128).

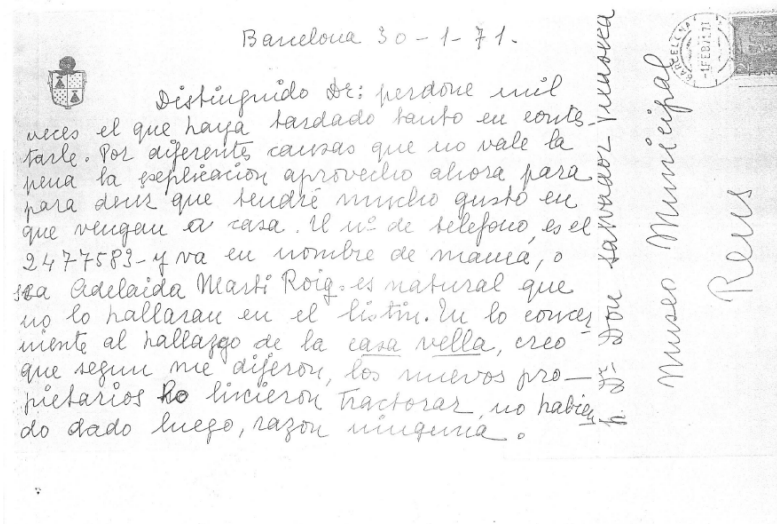

FIGURA 6.103c: carta d'Àlicia de Montagut a S. Vilaseca on s'explica la troballa del monument funerari de Marçà (fons de S. Vilaseca, carpeta VILASECA ANGUERA, S. 1966b).

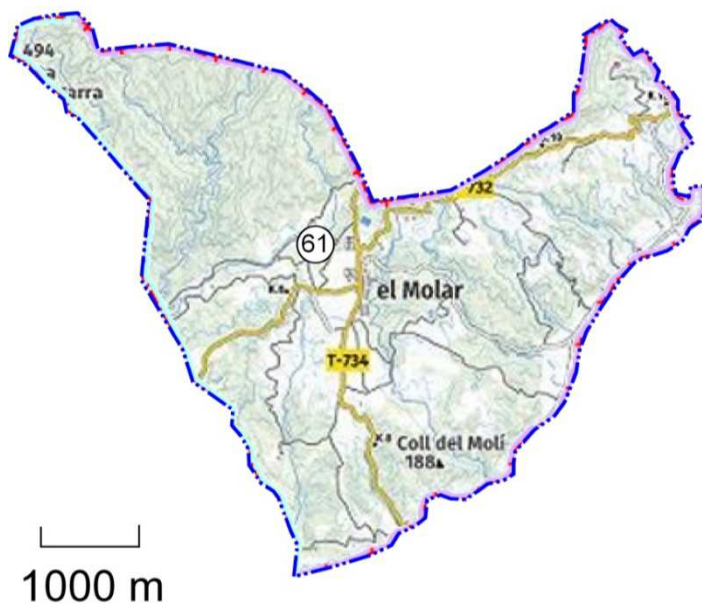
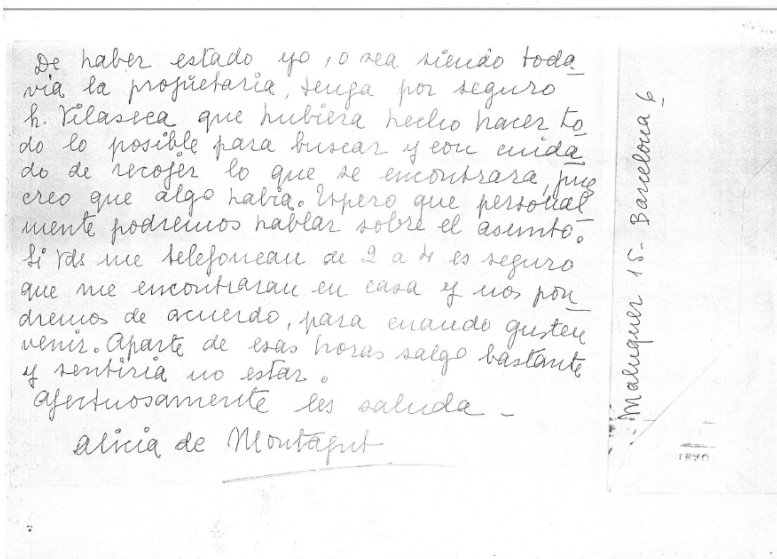

FIGURA 6.104a: situació del jaciment de la Font del Molar / Can Castellví /Fondal de l'Aigua, El Molar (061, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.104b: cranis trepanats de la necròpolis de la Font del Molar / Can Castellví / Fondal de l'Aigua, El Molar (VILASECA ANGUERA, S. 1930).

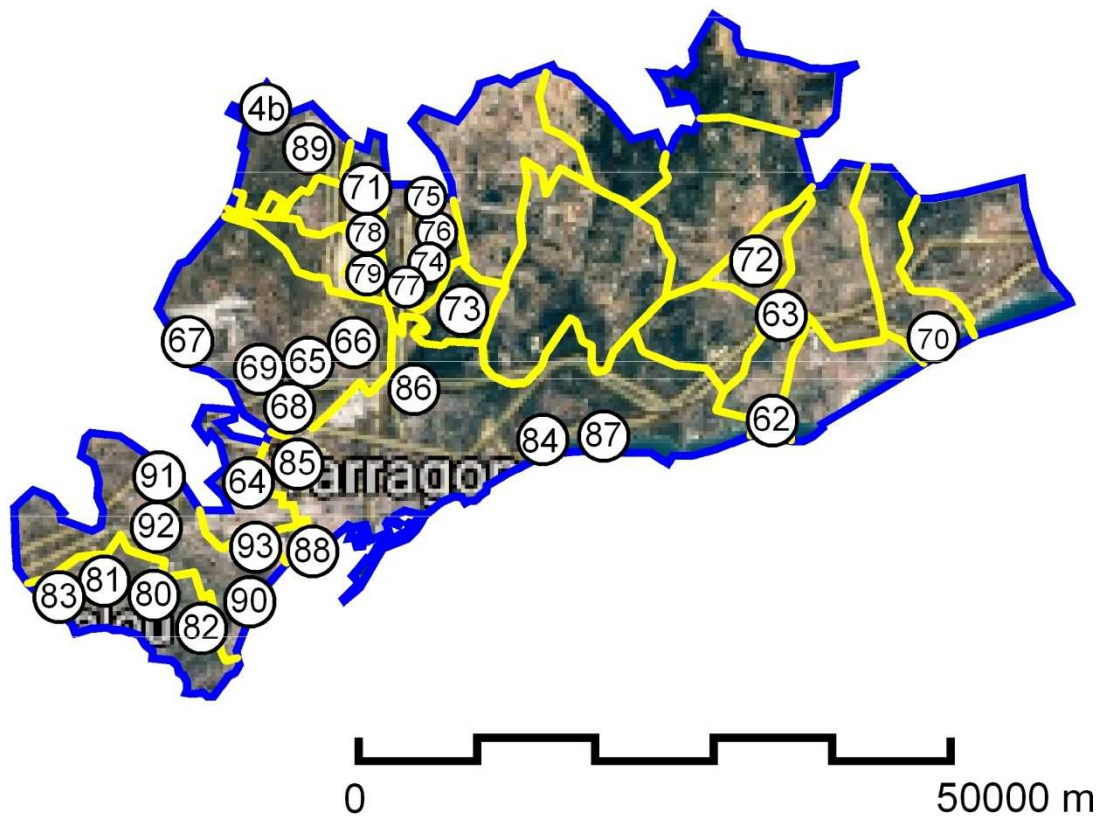

FIGURA 6.105: localització de les necròpolis associades a establiments rurals d'època romana i antiguitat tardana al Tarragonès (base IGCC). **62** ALTAFULLA, Munts, Els / Carrer dels Munts núm. 9; **63** ALTAFULLA-POBLA DE MONTORNÉS-TORREDEMBARRA, Coll de Creus; **64** CANONJA, LA, Castell de Masricard; **65** CONSTANTÍ, Antic Hospital/Plaça de l'Hospital de les Monges s/n; **66** CONSTANTÍ, Centcelles; **67** CONSTANTÍ, La Grassa; **68** CONSTANTÍ, Riudarenes; **69** CONSTANTÍ, Sant Pol; **70** CREIXELL, Clota, La/ Càmping Rincón del César; **71** MORELL, EL/POBLA DE MAFUMET, LA, Hospitals, Els/ Repsol Química/ Planta de PP-2 de Repsol Química; **72** NOU DE GAIÀ, Avinguda Catalunya; **73** PALLARESOS, Finca de Sebastià Marimon Culleré; **74** PERAFORT, La Barquera; **75** PERAFORT, Mas de Quarts/Vil·la de Mas dels Quarts; **76** PERAFORT, Perafort; **77** PERAFORT, Pont del Codony/La Balança; **78** PERAFORT/POBLA DE MAFUMET, LA, Vil·la de Repsol SM/OP; **79** POBLA DE MAFUMET, LA, Mas Sardà/Campot Fondo/Dow Chemical; **80** SALOU, Burguera, La; **81** SALOU, Mas de Barenys/Mas de l'Espinac/Tossal del Ros; **82** SALOU, Mas del Paella / Cap de Salou; **83** SALOU, Parellades, Les; **84** TARRAGONA, Mas Rabassa; **85** TARRAGONA, PP 10; **86** TARRAGONA, Sant Salvador; **87** TARRAGONA, Torre dels Escipions; **88** TARRAGONA, Universitat Laboral / Mas dels Canonges; **89** VILALLONGA, Ermita del Roser; **90** VILALLONGA, Costetes, Les; **91** VILA-SECA, Cal·lípolis; **92** VILA-SECA, Canaleta, La; **93** VILA-SECA, Mas d'en Gras; **94** VILA-SECA, Mas d'en Pons /Els Castelletts /vil·la de la Bayer.

FIGURA 6.106a: situació de la vil·la i necròpolis dels Munts (062, Altafulla, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

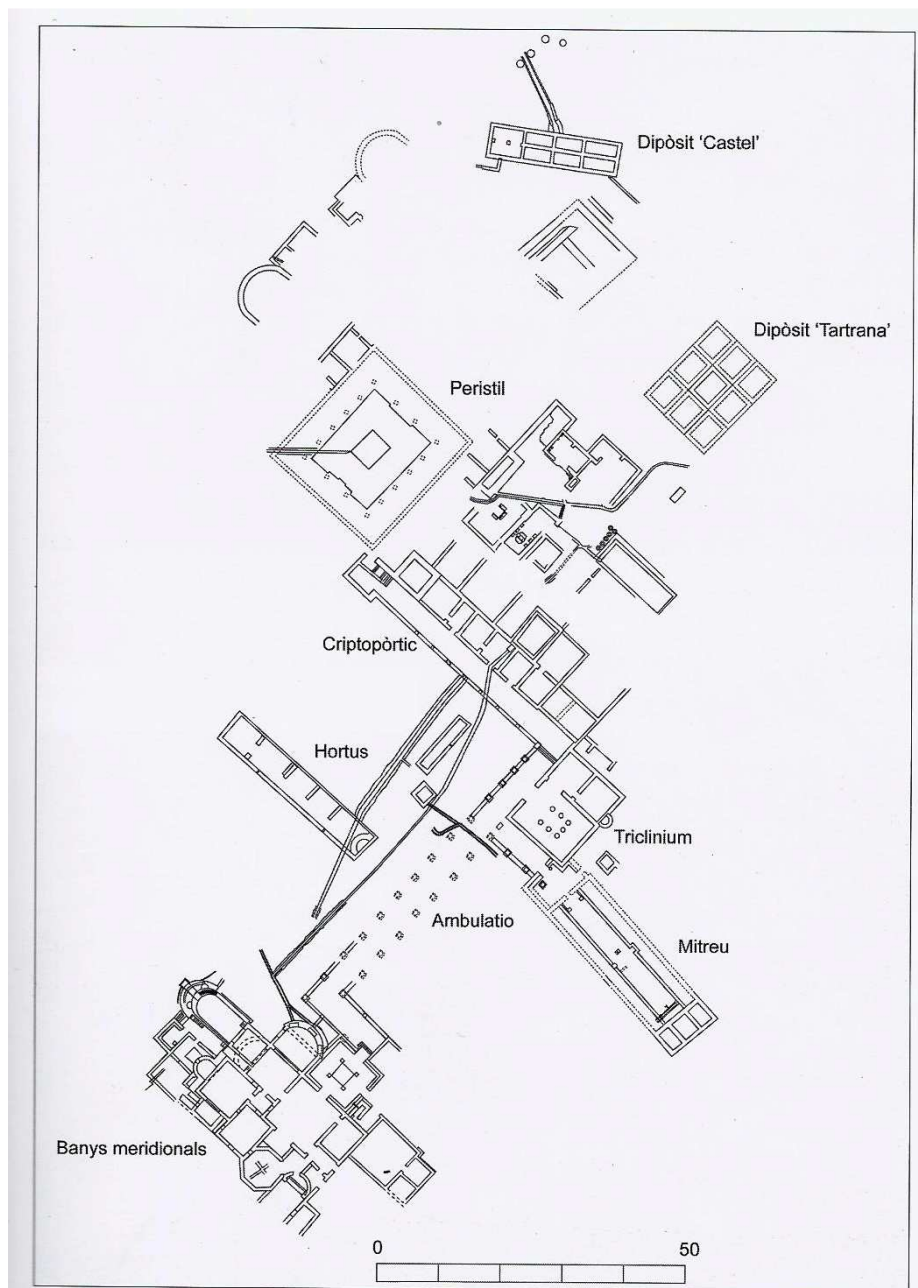

FIGURA 6.106b: planta general de la vil·la dels Munts en època imperial (TARRATS, F.; REMOLÀ, J. A. 2008, p. 107).

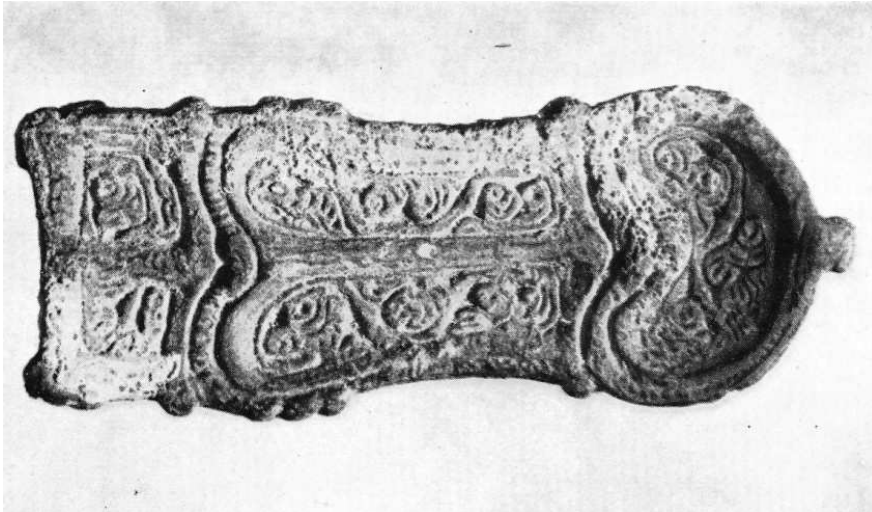

FIGURA 6.106c: sivella visigòtica de tipus liriforme procedent dels nivells tardans de les excavacions de les termes del Munts (BERGES, M. 1969-1970d, làm. IX).

FIGURA 6.106d: vista general de la necròpolis del carrer dels Munts (ECSA-J. Todó in *Del Romà al Romànic*, p. 278).

FIGURA 6.106e: vistes de la necròpolis del Camí dels Munts (RAMON FUENTES, M. 2005, p.75).

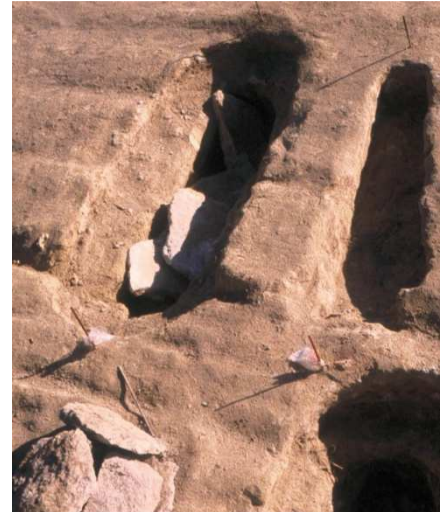

FIGURA. 6.106f: detall d'enterraments en procés d'excavació del conjunt del Camí dels Munts.

FIGURA 6.107: situació de la necròpolis del Coll de Creus (63, Altafulla-Torredembarra-La Pobla de Montornès, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.108a: castell de Masricard, al municipi de la Canonja (64, Tarragonès. Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.108b: pedestal funerari de *Seiedius (?) Achileus*, ara en un angle del castell de Masricard (IRAT 87 / RIT 912 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2239).

FIGURA 6.108c: ara funerària d'*Aphrodita* procedent del castell de Masricard (IRAT 89 / RIT 90 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2238, foto G. Jové -MNAT).

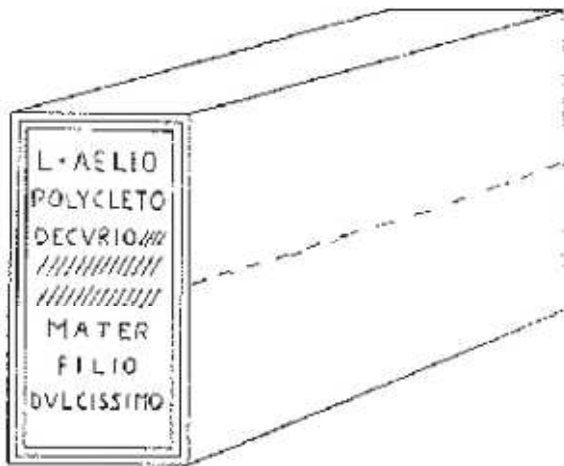

FIGURA 6.108d: pedestal funerari de *L. Aelius Policletus*, procedent de la partida de Miralbó (IRAT 10 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2237, dibuix E. Ramon p. 67).

FIGURA 6.108e: imatges del pedestal funerari de *L. Aelius Policletus*, procedent de la partida de Miralbó (IRAT 10 / CIL II², suppl. XIV, núm. 2237, 67, fotos R. Cornadó-MNAT).

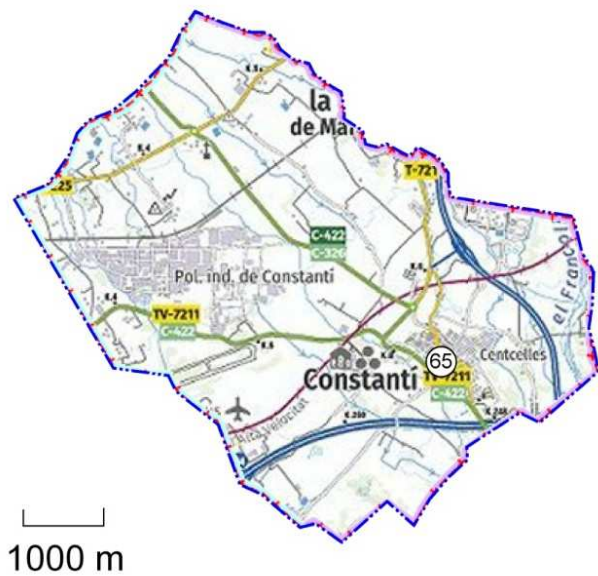

FIGURA 6.109a: situació de l'enterrament de l'Hospital de les Monges (65, Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

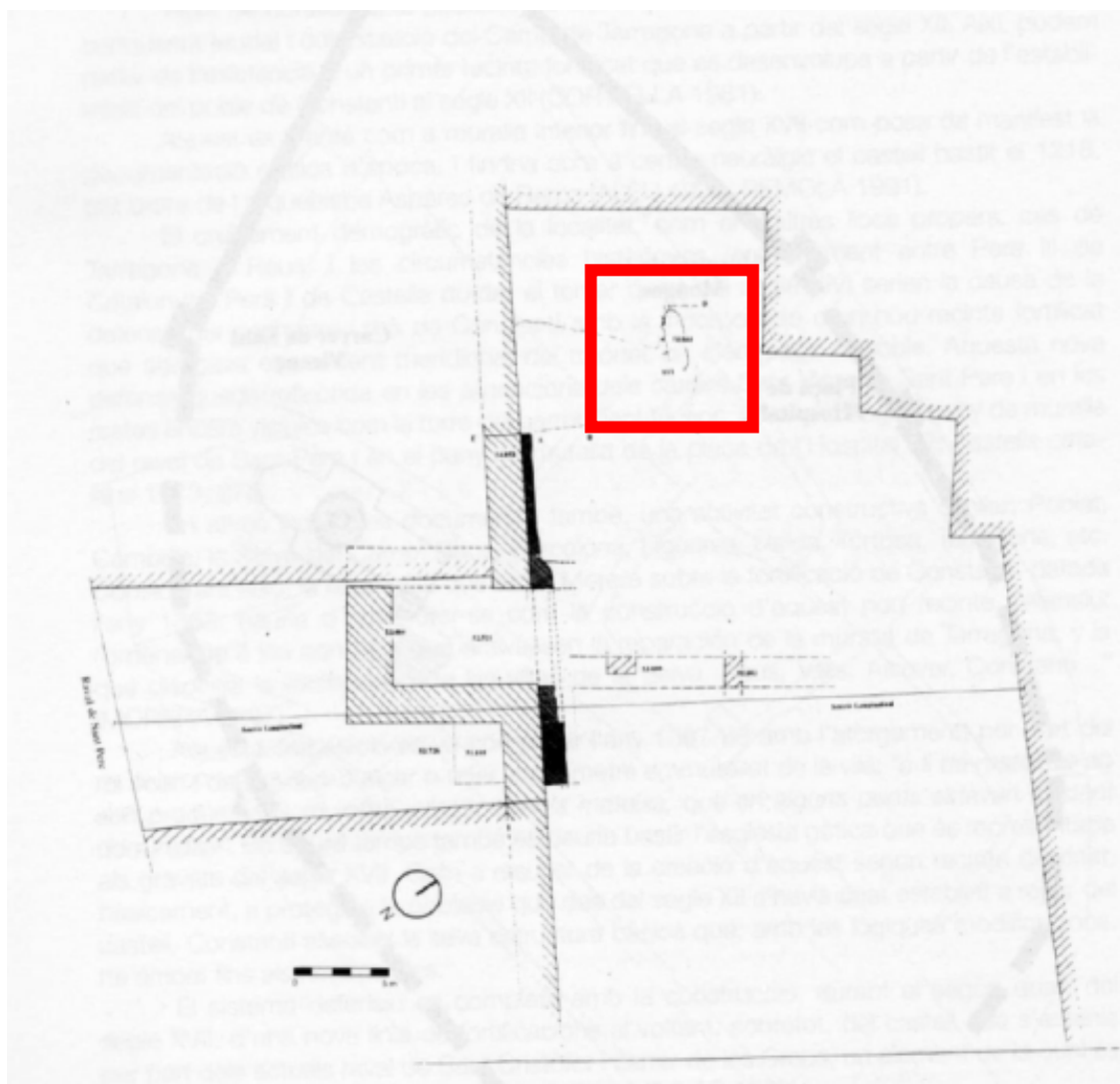

FIGURA 6.109b: planta de l'excavació de l'Hospital de les Monges (MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1995, p. 10).

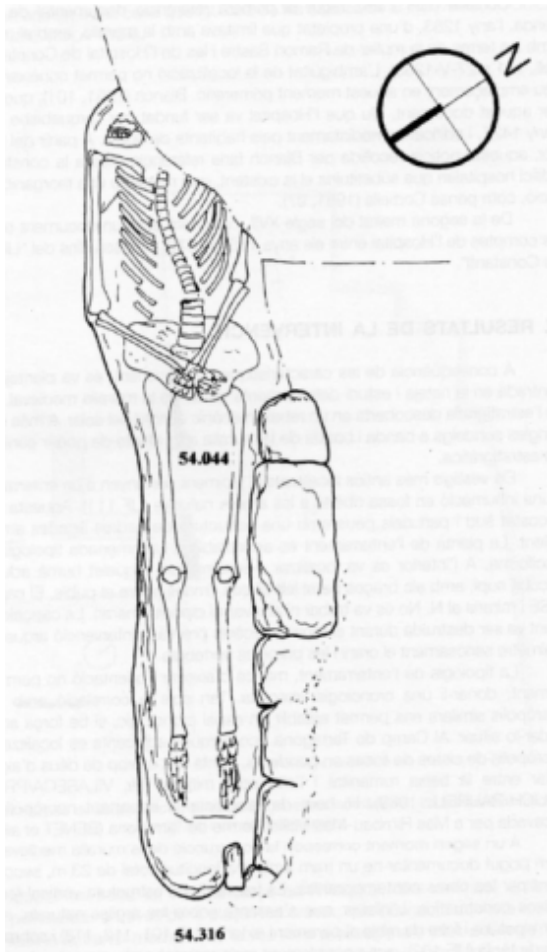

FIGURA 6.109c: inhumació localitzada a l'Hospital de les Monges (MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1995, p. 12).

FIGURA 6.109d: inhumació localitzada a l'Hospital de les Monges (MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1995, p. 20).

FIGURA 6.110a: situació de la vil·la de Centelles (066, Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.110b: pedestal de *M. Fulvius Musaeus*, procedent de la vil·la de Centcelles (RIT núm. 906/ IRAT núm. 11/ CIL II² suppl. 14, núm. 2283, foto G. Jové -MNAT publicada a IRAT p. 68).

FIGURA 6.110c: fragment d'inscripció probablement funerària procedent de la vil·la de Centcelles (RIT núm. 907/ IRAT núm. 66/ CIL II² suppl. 14, núm. 2285, foto D. Gorostidi, publicada a IRAT p. 107).

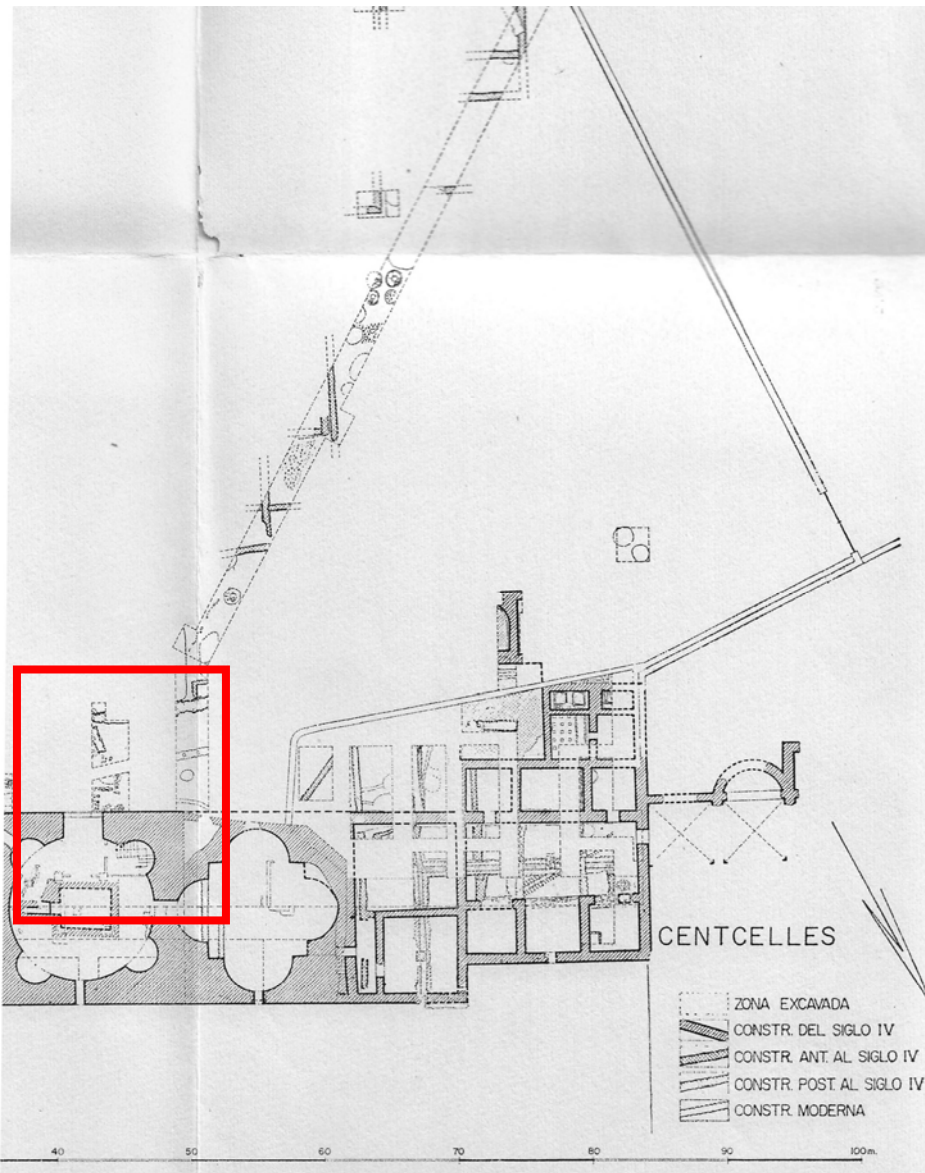

FIGURA 110d: planta de les excavacions de la vil·la de Centcelles realitzades per l'Institut Arqueològic Alemany, amb marcat de la troballa d'enterraments medievals (SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1962, fig. 5).

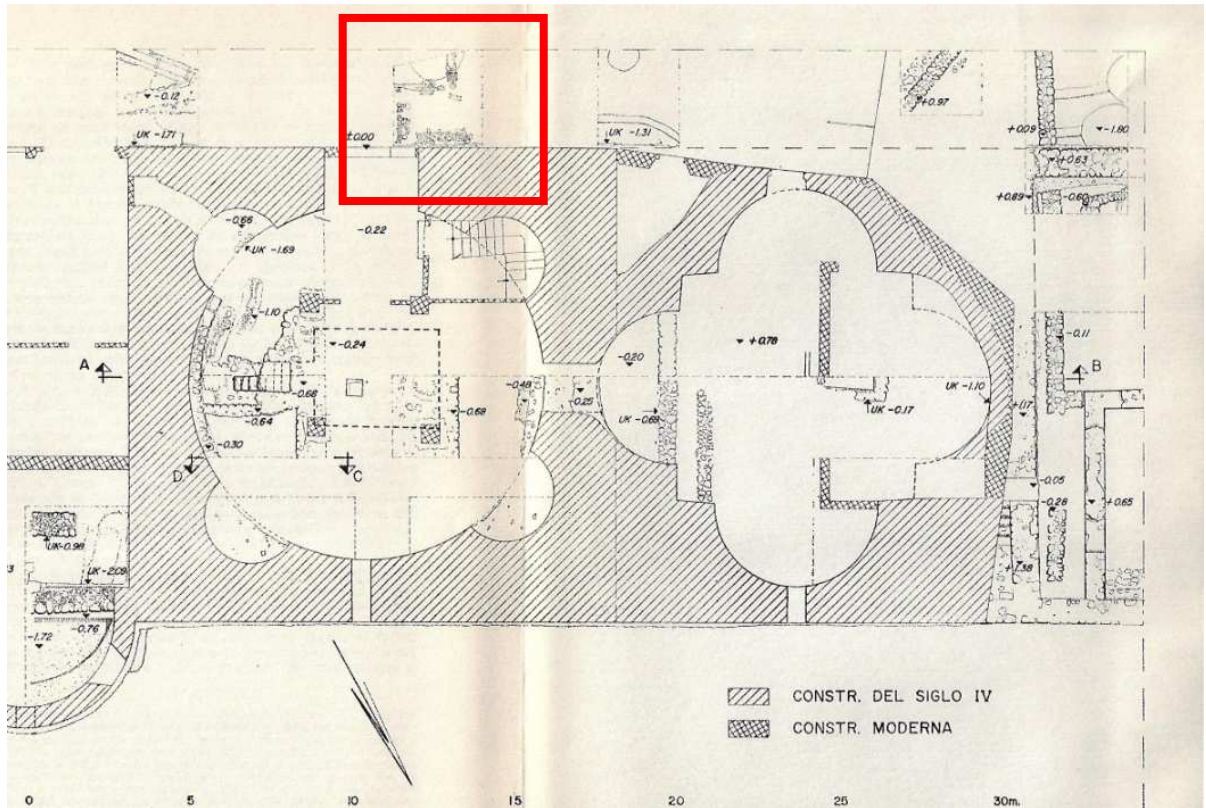

FIGURA 110e: detall del plànol de les excavacions de la vil·la de Centelles realitzades per l'Institut Arqueològic Alemany, amb marcat de la troballa d'enterraments medievals (SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1962, fig. 6).

FIGURA 110f: imatge de les tombes medievals excavades davant de l'edifici de la cúpula de la vil·la de Centelles (SCHLUNK, H.; HAUSCHILD, Th. 1962, làm. XXIX).

FIGURA 6.111a: situació de la vil·la i necròpolis de La Grassa (067, Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.111b: làpida opistògrafa procedent de la vil·la de la Grassa conservada al MASVR (IRAT núm. 17/ CIL II 2 suppl.14, núm. 2281-2282, foto F. X. Cabrero IMMR, publicada a IRAT p. 43).

FIGURA 111c: gerreta litúrgica visigòtica procedent de la Grassa, dins la qual es va trobar el celebrat tresoret de 800 monedes d'or (ZEISS, H. 1934, p. 146, reproduït a MASSÓ, J. 2019, p. 123).

FIGURA 6.112: situació de la vil·la i necròpolis de Riudarenes (068, Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.113a: situació de la vil·la i necròpolis de Sant Pol (69, Constantí, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.114a: situació de la vil·la i necròpolis de La Clota / Rincón del César (70, Creixell, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.115a: situació de la vil·la i necròpolis dels Hospitals / Repsol PP2 (71, El Morell, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.115b: planta general de la vil·la i necròpolis dels Hospitals / Repsol PP2 amb indicació dels àmbits del sector 1000 (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig. 5, p. 19).

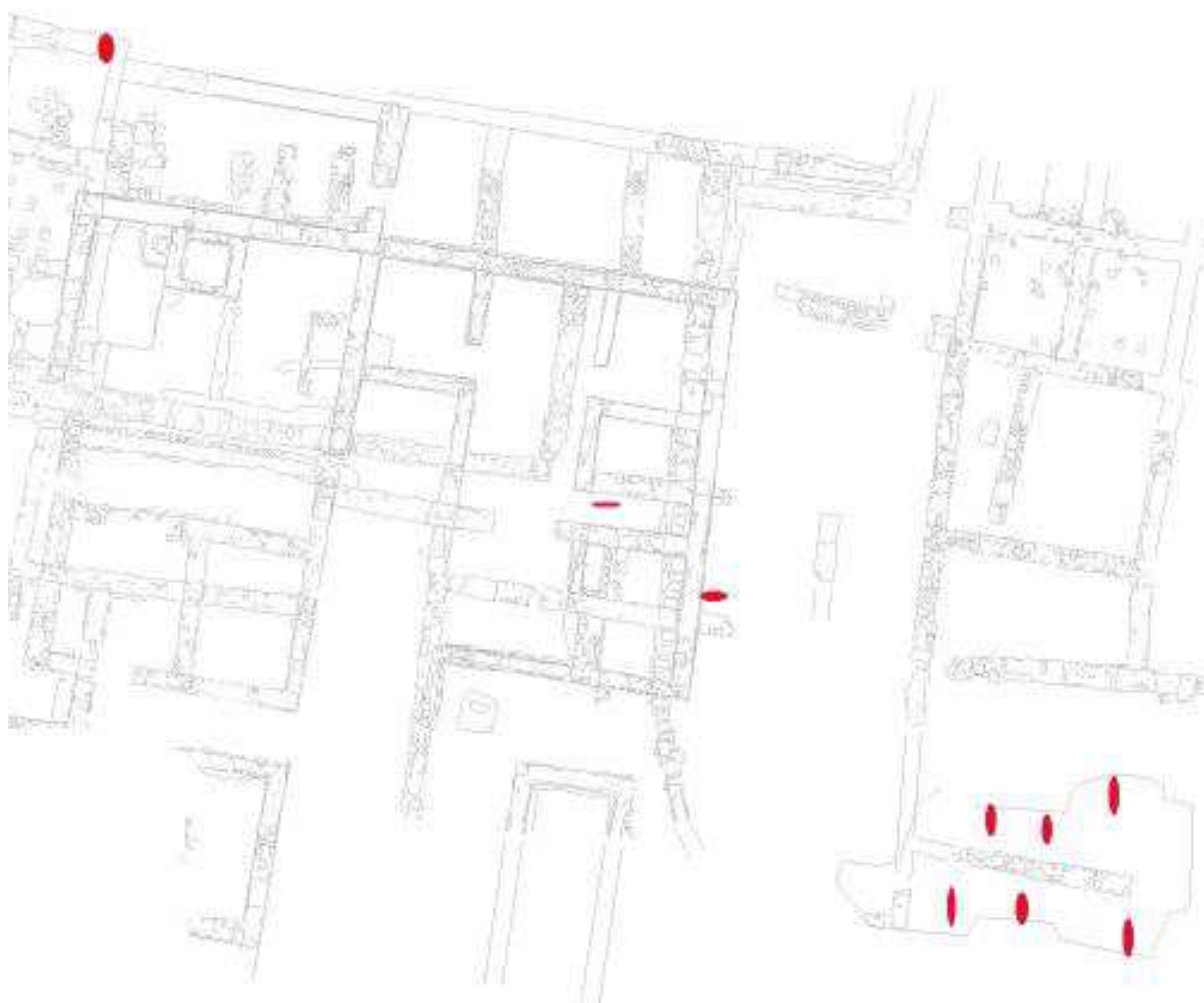

FIGURA 6.115c: situació dels enterraments al sector 1000 de la vil·la i necròpolis dels Hospitals / Repsol PP2.

FIGURA 6.115d: enterraments de l'àmbit 30 (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig. 18, p. 27).

FIGURA 6.115e: vista general i detall de l'enterrament UF 3c de l'àmbit 5 (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig. 16-17, p. 26).

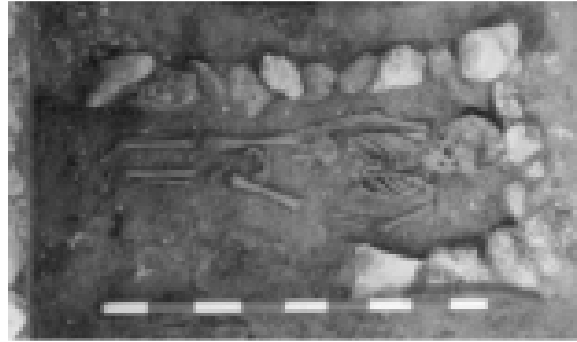

FIGURA 115f: enterrament UF 7 abans i després de la retirada de la coberta (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig 24-25, p. 30).

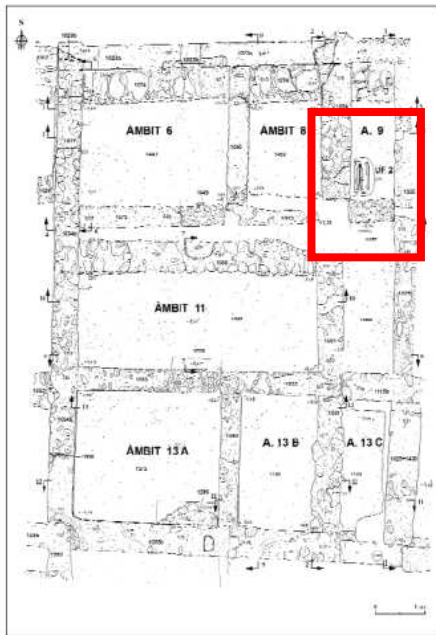

FIGURA 115g: situació de la UF 2, en els àmbits 6, 8, 9, 11, 13, fase 7 (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig 36, p. 37).

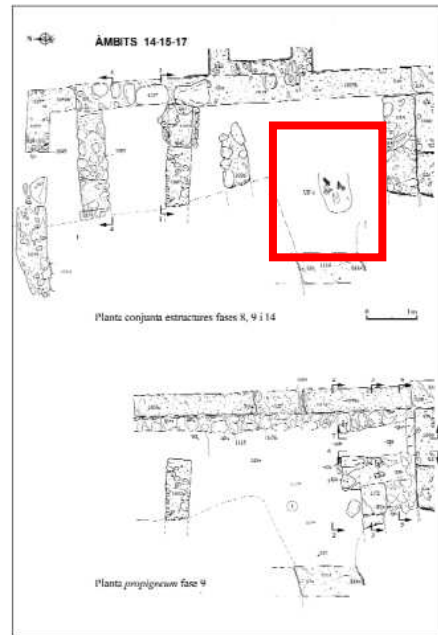

FIGURA 115h: situació de la UF 4, en els àmbits 14-15-17, fase 8-9-14 (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007, fig. 51, p. 49).

FIGURA 6.116a: situació de la vil·la i necròpolis de l'Avinguda Catalunya (072, La Nou de Gaià, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.116b: inscripció funerària de la Nou del Gaià. Es tracta d'una peça que després s'aprofita per fer un sarcòfag (IRAT 49/ CIL II² suppl. 14, núm. 2329, foto P. Serres-MNAT).

FIGURA 6.117a: situació aproximada de la vil·la i necròpolis de la finca de Sebastià Marimon Culleré (073, Els Pallaresos, Tarragonès). Font: IGCC i Google Maps (consulta 21.12.2020).

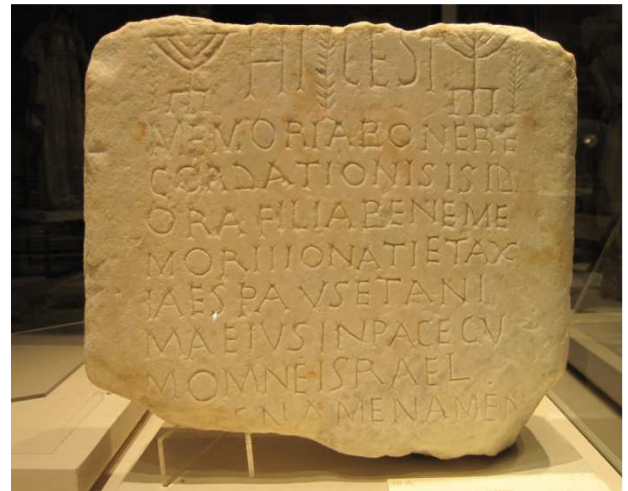

FIGURA 6.117b: inscripció jueva d'Isidora, procedent de la finca de Sebastià Marimon Culleré (RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II² suppl. 14 núm. 2295 / NoY, D. 1993 núm. 187, Arxiu d'Imatges del MDT).

FIGURA 6.118a: situació de la vil·la i necròpolis de La Barquera (074, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

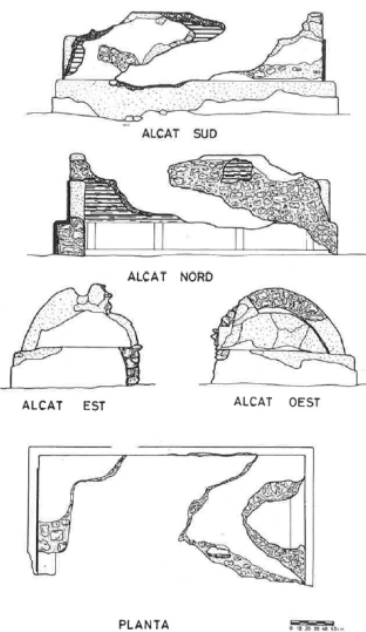
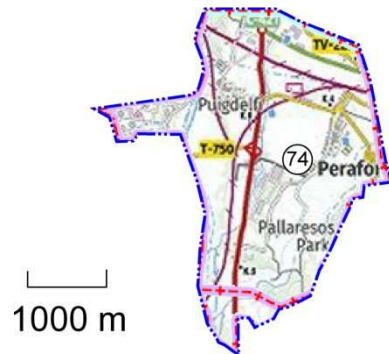

FIGURA 6.118b: plànols de la tomba I de la Barquera (LÓPEZ VILAR, J. 1993a, p. 40).

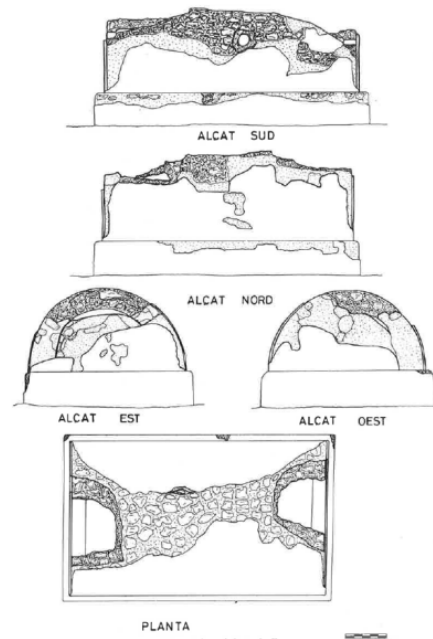

FIGURA 6.118c: plànols de la tomba II de la Barquera (LÓPEZ VILAR, J. 1993a, p. 41).

FIGURA 6.118d: vistes de les tombes I i II de La Barquera.

FIGURA 6.119a: situació de la vil·la i necròpolis del Mas de Quarts (075, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.119b: vista general dels enterraments de Mas de Quarts (ADSERIAS, M. *et alii* 2011, fig. 2, p. 192).

FIGURA 6.119c: vista general dels enterraments de Mas de Quarts (J. F. Roig).

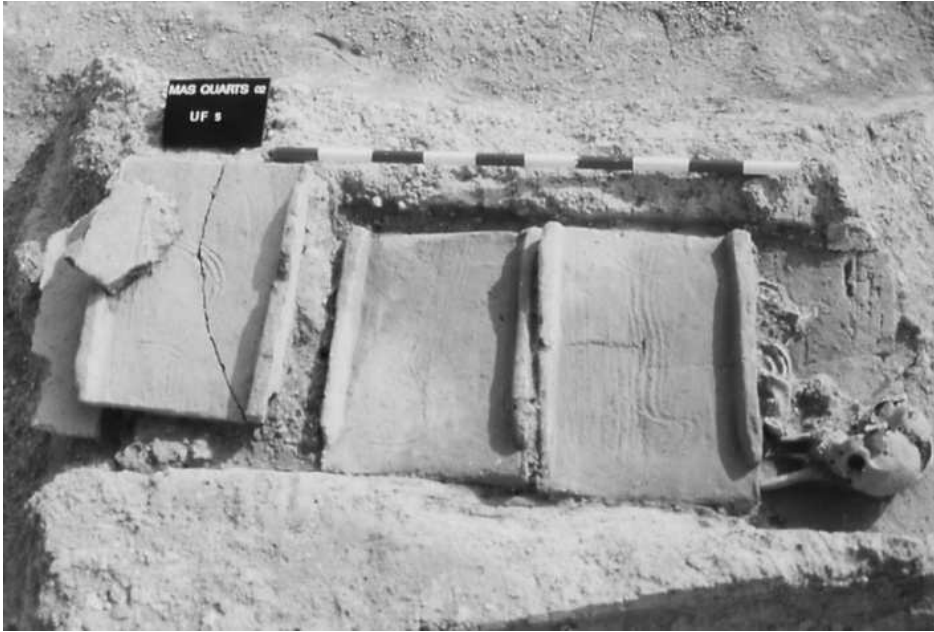

FIGURA 6.119d: enterrament UF 5, corresponent a la fase dels segles IV-V (ADSERIAS, M. *et alii* 2011, fig. 1, p. 192).

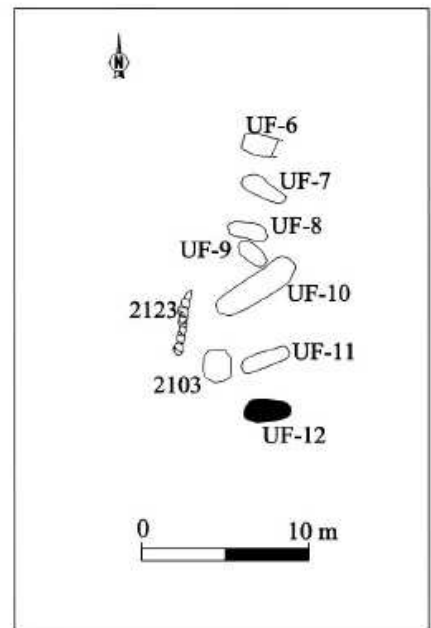
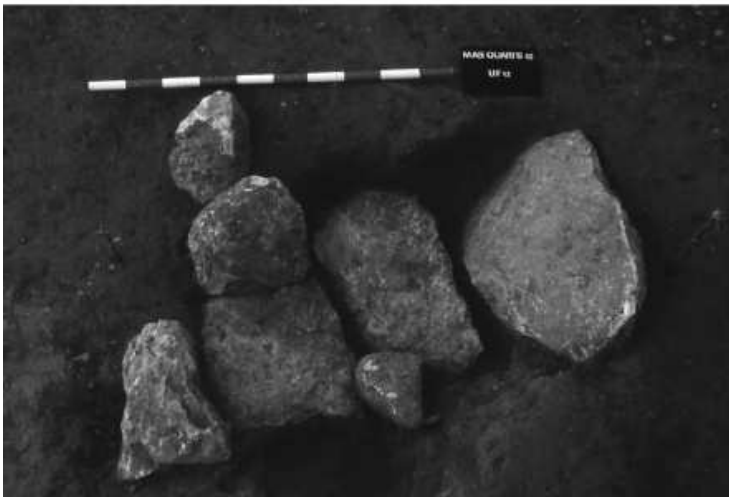

FIGURA 6.119e: enterrament UF 10, corresponent a la fase dels segles VI-VII (ADSERIAS, M. *et alii* 2011, fig. 3, p. 192).

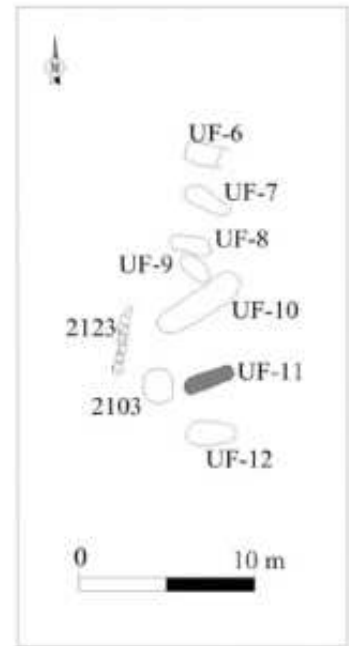
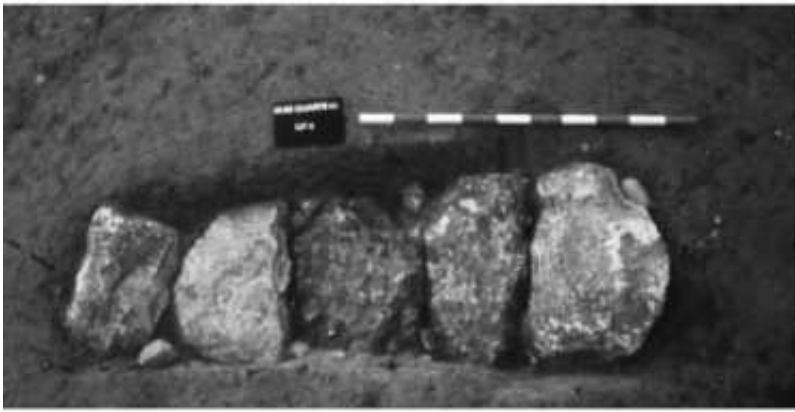

FIGURA 6.119f: enterrament UF 11, corresponent a la fase dels segles VI-VII (ADSERIAS, M. *et alii* 2011, fig. 4, p. 195).

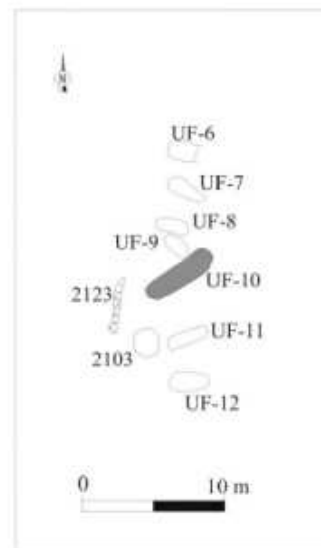

FIGURA 6.119g: enterrament UF 10, corresponent a la fase dels segles VI-VII (ADSERIAS, M. *et alii* 2011, fig. 5, p. 195).

FIGURA 6.119h: enterraments en sitges, al Mas de Quarts (J. F. Roig).

FIGURA 6.120a: situació de la vil·la i necròpolis entre Perafort i Puigdelí (076, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

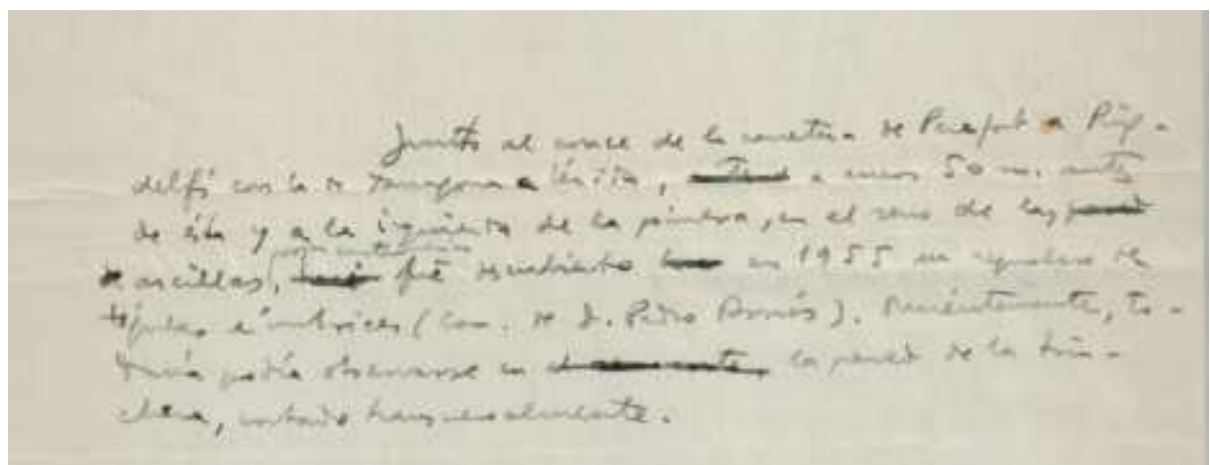

FIGURA 6.120b: detall del manuscrit sobre l'estudi de S. Vilaseca referent al poblament romà, on es parla dels enterraments trobats a Perafort (VILASECA ANGUERA, S. 1956, conservat a l'arxiu del MASVR).

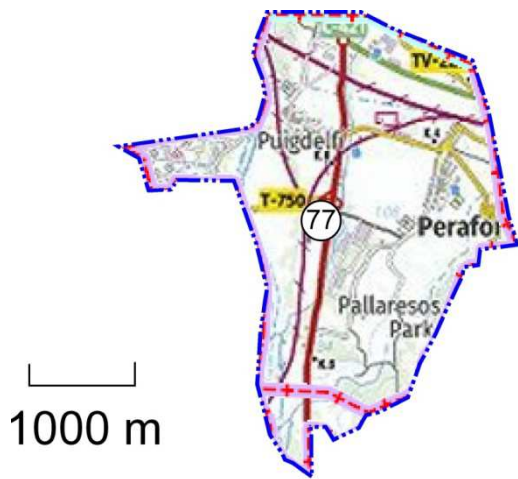

FIGURA 6.121a: situació de la vil·la i necròpolis del Pont del Codony (077, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

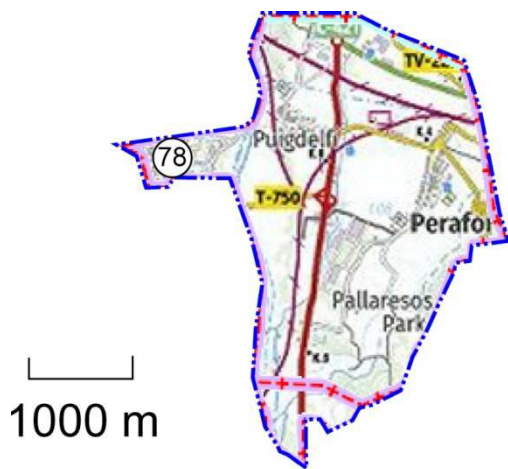

FIGURA 6.122a: situació de la vil·la i necròpolis de Repsol Química SM/OP (78, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.122b: imatge d'un dels enterraments excavats el 1973 durant les obres de construcció del complex petroquímic, publicada per E. Balart (1973, p. 8).

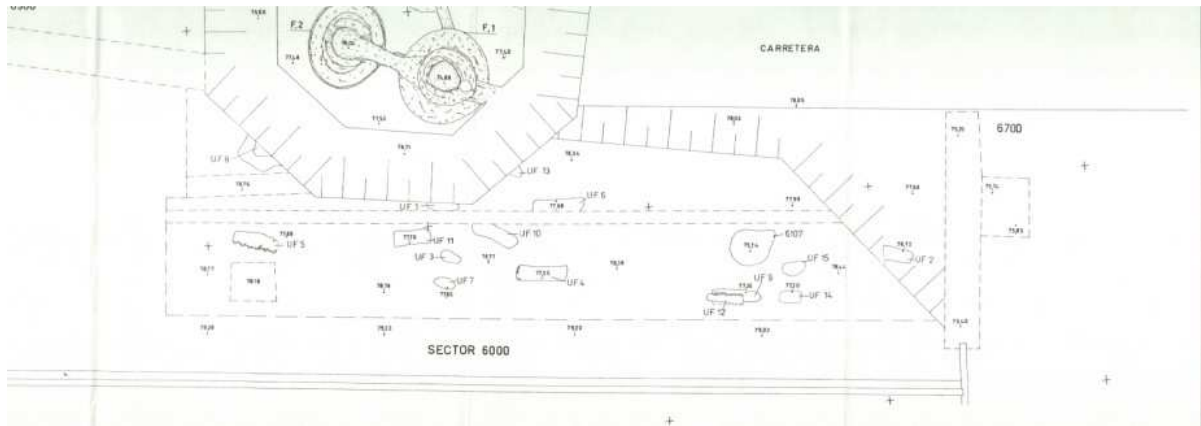

FIGURA 6.122c: planta de la zona funerària de les excavacions a la SM/OP. Any 1998.

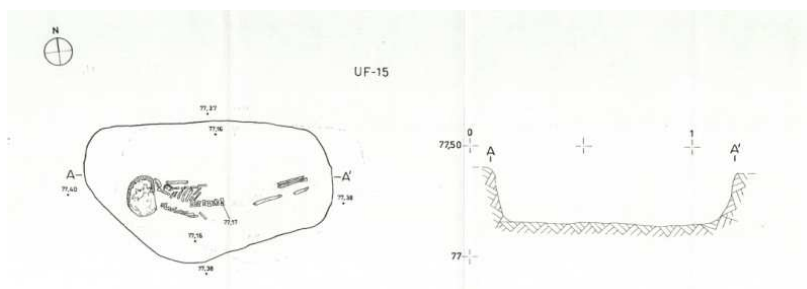

FIGURA 6.122d: enterrament UF 15.

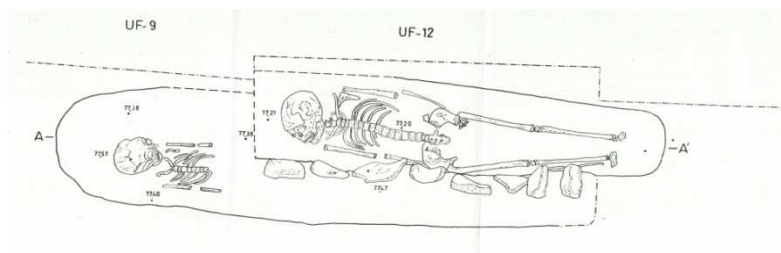

FIGURA 6.122e: enterraments UF 9 i 12.

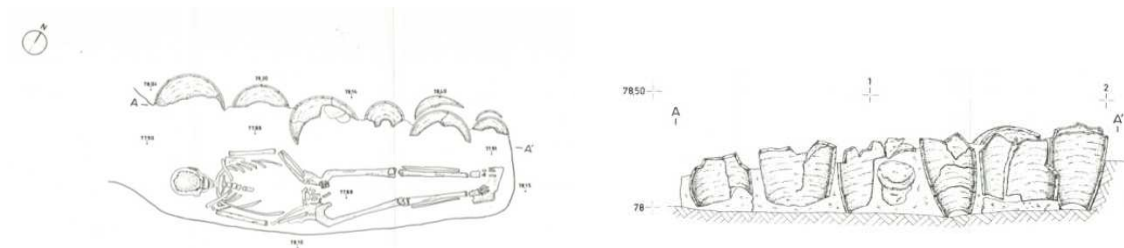

FIGURA 6.122f: enterrament UF 5.

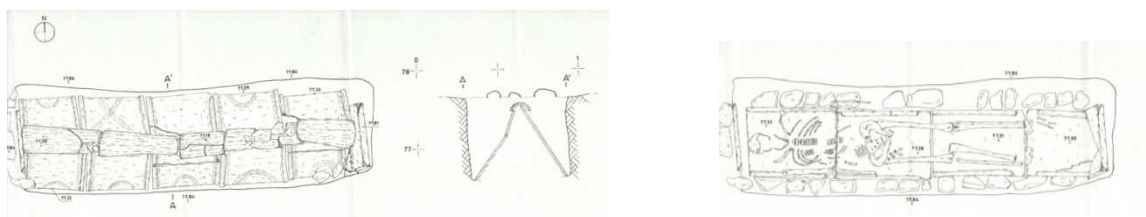

FIGURA 6.122g: enterrament UF 5.

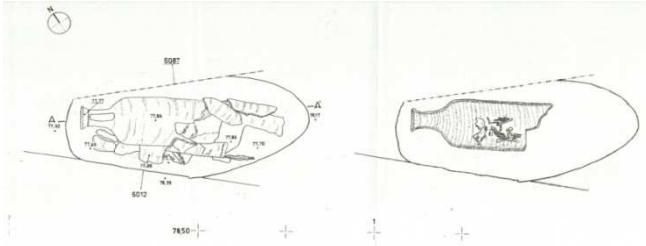

FIGURA 6.122h: enterrament UF 1.

FIGURA 6.122i: inscripció de *L. Minicius Aproniano* (RIT núm. 918/ IRAT núm. 8/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2293, foto. M. Granell a IRAT, p. 65).

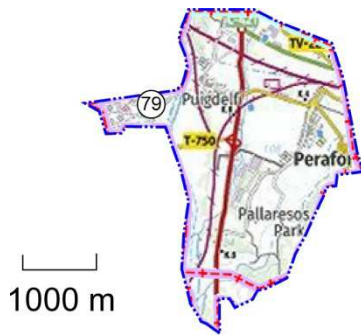

FIGURA 6.123a: situació de la vil·la i necròpolis de Mas Sardà / Campot Fondo / Dow Chemical (079, Perafort, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.123b: inscripció funerària de *L. Bennius Primigenius* (IRAT núm. 19 / CIL II 2, 14, 2290, foto de Cota 64, a IRAT p. 74).

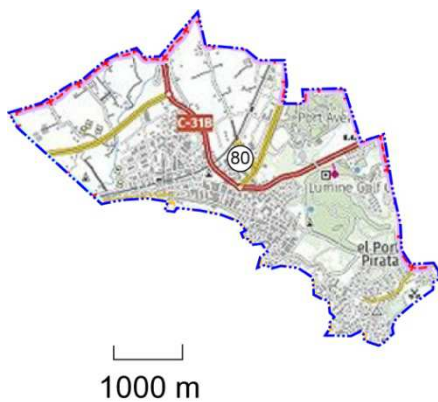

FIGURA 6.124: situació de la vil·la i necròpolis de La Burguera (080, Salou, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

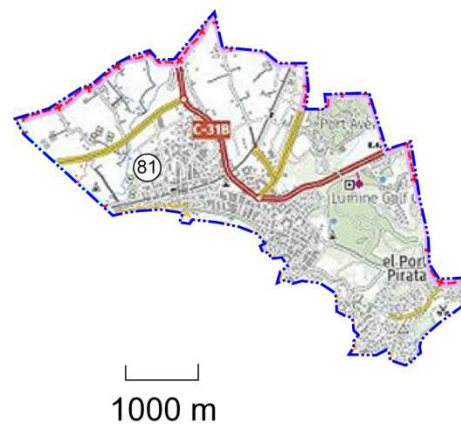

FIGURA 6.125: situació de la vil·la i necròpolis de Mas Barenys (81, Salou, Tarragonès). Font: IGCC i Google Maps (consulta 21.12.2020).

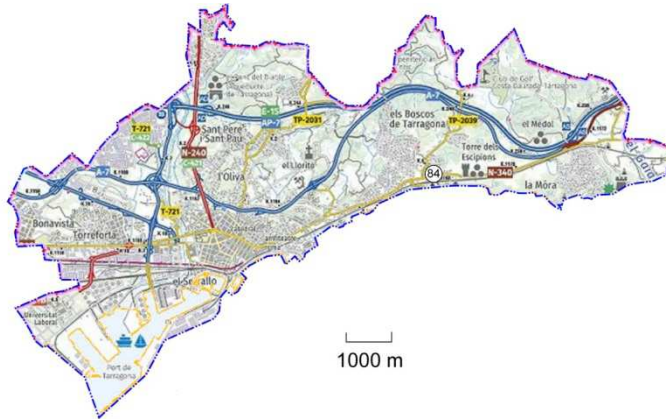
1000 m

FIGURA 6.126a: situació de la vil·la i necròpolis del Mas d'en Paella (82, Salou, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

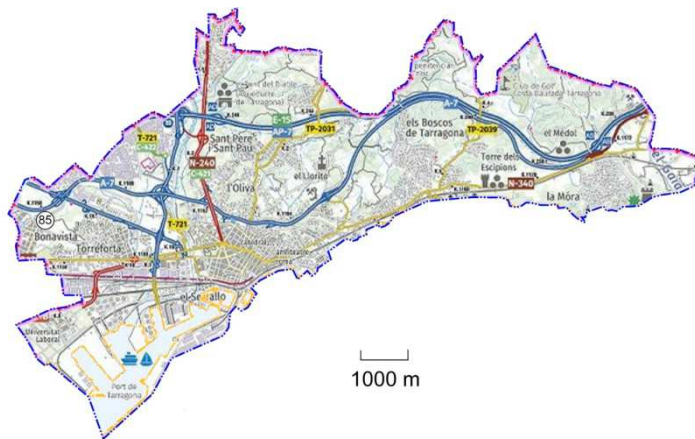
1000 m

FIGURA 6.127: situació de la vil·la i necròpolis de Les Parellades (83, Salou, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.128: situació de necròpolis de Mas Rabassa (084, Tarragona, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.129a: situació de necròpolis de PPU 10 (085, Tarragona, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.129b: enterraments dins una sitja al PPU 10.

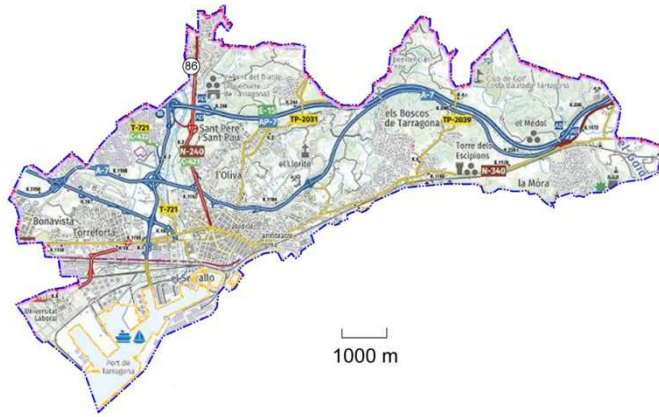

FIGURA 6.130a: situació de la necròpolis de Sant Salvador (086, Tarragona, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.130a: imatge dels enterraments vistos per E. Ballart a la zona de Sant Salvador de la necròpolis de Sant Salvador (BALART, E. 1976d, p. 17).

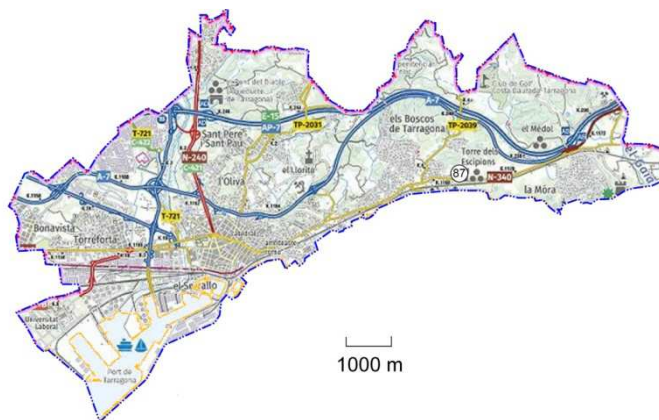
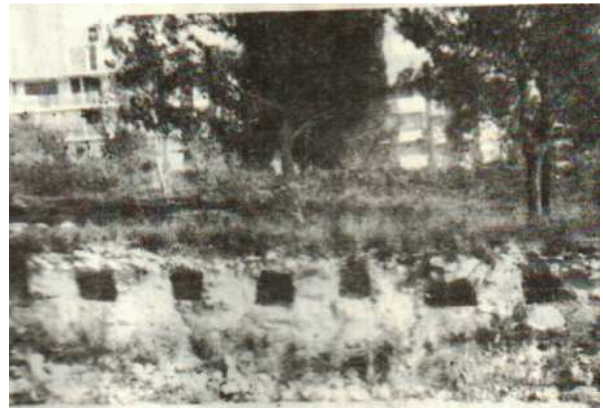

FIGURA 6.131a: situació de la Torre dels Escipions (087, Tarragona, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.131b: vista de la Torre dels Escipions.

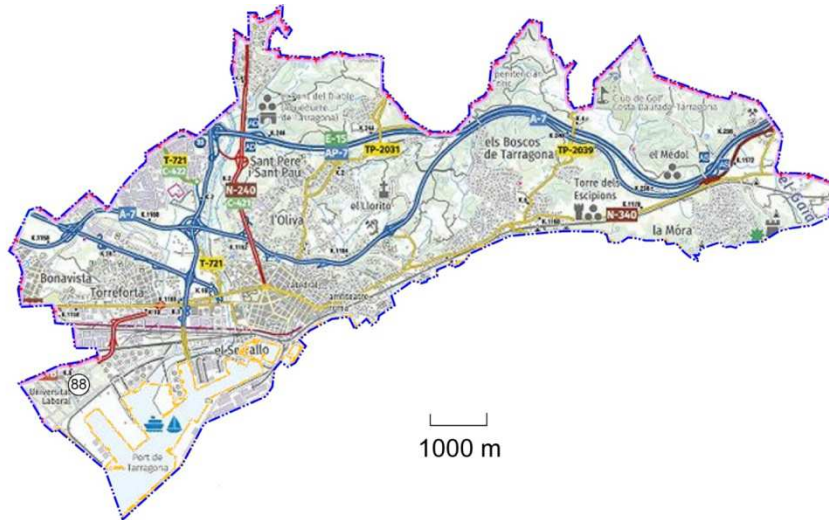

FIGURA 6.132a: situació de la vil·la i necròpolis de la Universitat Laboral / Mas dels Canonges (088, Tarragona, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

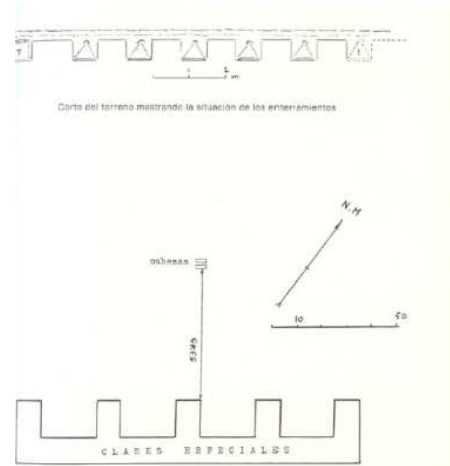
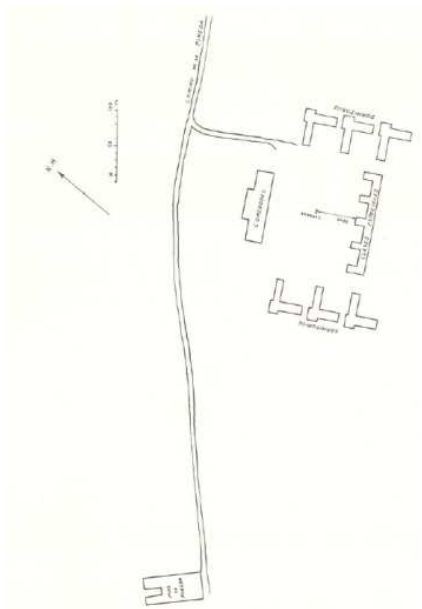

FIGURA 6.132b: planta general i ubicació de la troballa de la necròpolis de la Universitat Laboral (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 150-151).

FIGURA 6.132c: imatge dels enterraments 7, 6, 5, 4, 3, 2 (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 153)

FIGURA 6.132c: imatge dels enterraments 3, 2 (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 153)

FIGURA 6.132d: imatge de l'enterrament 2 abans i després de retirar la coberta (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 155).

FIGURA 6.132e: detall d'una de les *tegulae* de la tomba 2, amb obertura *post cocturam* interpretada com part d'un sistema de libacions (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 164).

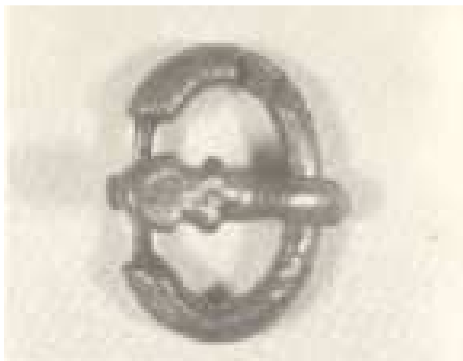

FIGURA 6.132f: sivella visigòtica procedent de la tomba 3 (SÁNCHEZ REAL, J. 1989b, p. 168).

FIGURA 6.132g: braçalet de la tomba 7 (G. Jové. MNAT).

FIGURA 6.133a: situació de la vil·la i necròpolis de l'ermita del Roser (089, Vilallonga, Tarragonès). Font: IGCC i Google Maps (consulta 21.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.133b: inscripció de l'ermita del Roser (IRAT núm. 50; CIL II², 14, 2292, foto Arxiu MNAT a IRAT p. 98).

FIGURA 6.134: situació de la necròpolis de Les Costetes (090, Vilallonga, Tarragonès). Font: IGCC i Google Maps (consulta 21.12.2020).

1000 m

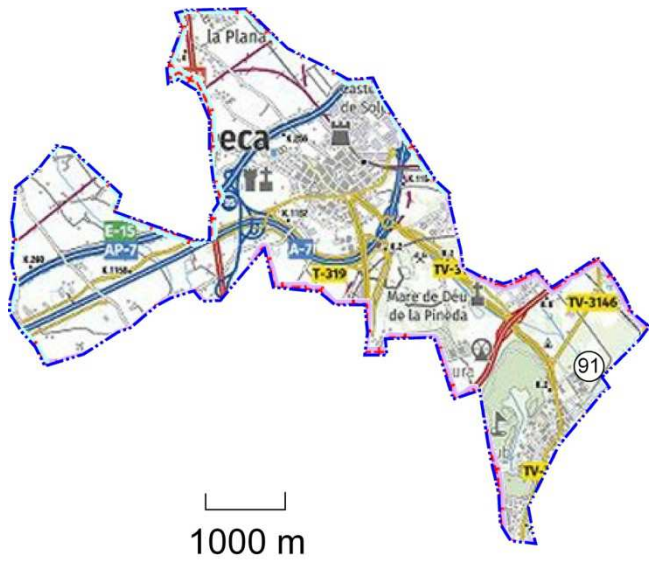

FIGURA 6.135a: situació de la vil·la i necròpolis de Cal·lipolis (091, Vila-seca, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

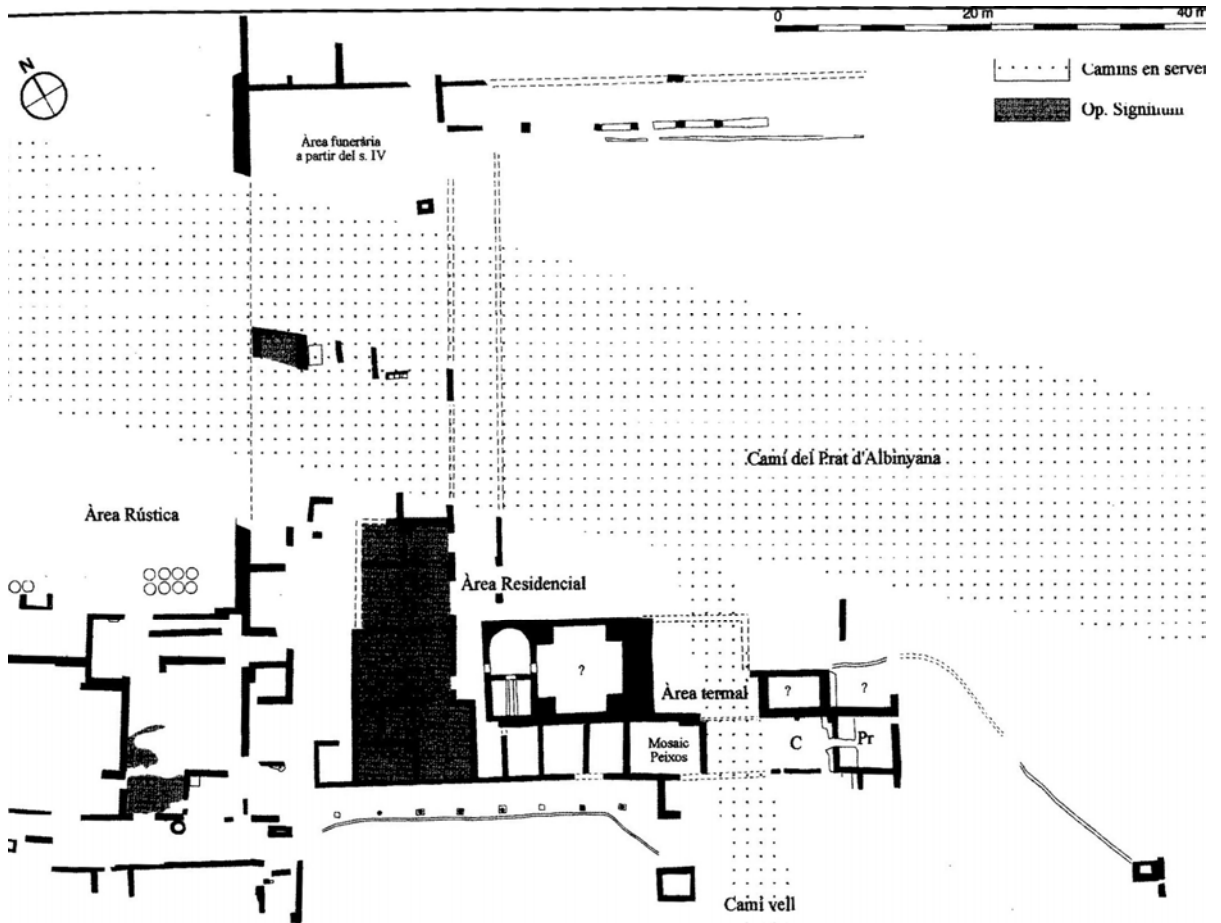

FIGURA 6.135b: planta general de la vil·la de Cal·lipolis, fase 3. on es marca la zona funerària (MACIAS, J. M. 2000, FIG. 3, P. 217).

FIGURA 6.135c: enterraments d'època visigoda de la vil·la de Cal·lípolis (*Del romà al romànic* p. 273, Arxiu Codex).

FIGURA 6.135c: inhumació infantil d'època visigoda, vista general de la zona on va aparèixer i detall.

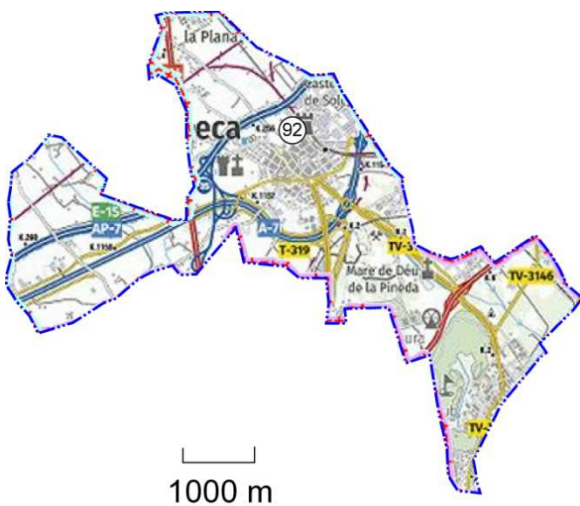

FIGURA 6.136: situació de la vil·la i necròpolis de La Canaleta (092, Vila-seca, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

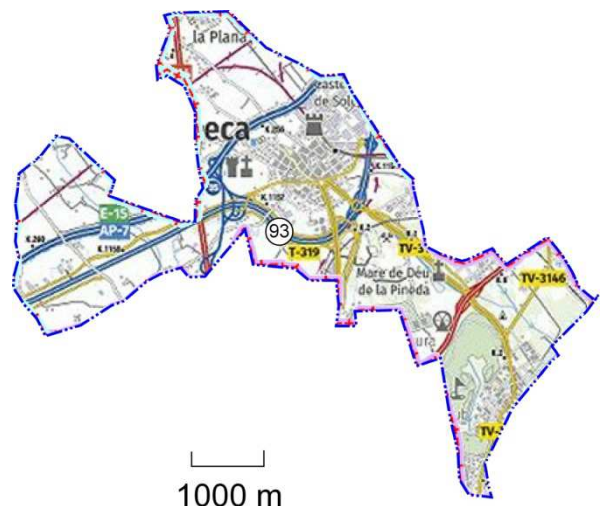

FIGURA 6.137: situació de la vil·la i necròpolis del Mas d'en Gras (89, Vila-seca, Tarragonès). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 21.12.2020).

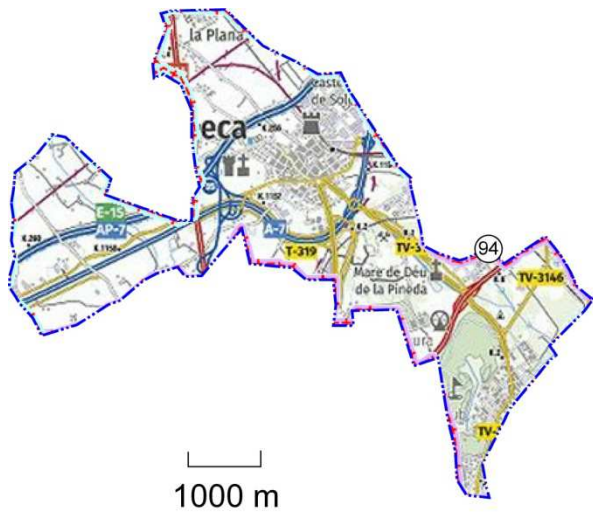

FIGURA 6.138a: situació de la vil·la i necròpolis del Mas d'en Pons / Els Castelletes (094, Vila-seca / La Canonja, Tarragonès). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 21.12.2020).

FIGURA 6.138b: planta general de la vil·la i necròpolis del Mas d'en Pons / Els Castelletes. El número 10 marca la zona funerària de l'antiguitat tardana (ROIG PÉREZ, J. F.; GIMENO, M.; GARCÍA-MEDRANO, P. 2017, fig. 2, p. 386).

FIGURA 6.138c: enterraments Mas d'en Pons / Els Castelletes (J. F. Roig).

FIGURA 6.138d: enterrament UF 2 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138d: enterrament UF 4 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138e: enterrament UF 5 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138f: enterrament UF 6 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138g: enterrament UF 8 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138h: enterrament UF 9 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138i: enterrament UF 10 (J. F. Roig).

FIGURA 6.138j: enterrament UF 11 (J. F. Roig).

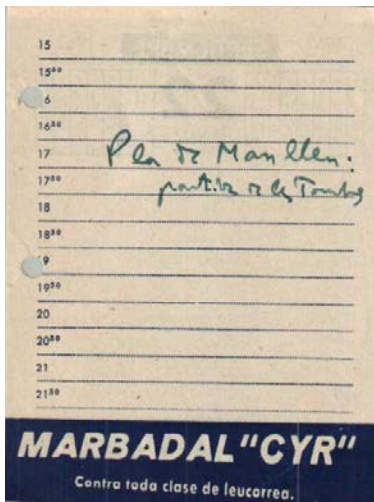

FIGURA 6.140b: apunt manuscrit de S. Vilaseca en un full de dietari on s'indica l'existència de la necròpolis (fons S. Vilaseca MASVR, carpeta necròpolis Vilaseca Anguera, S.; Prunera, A. 1966b).

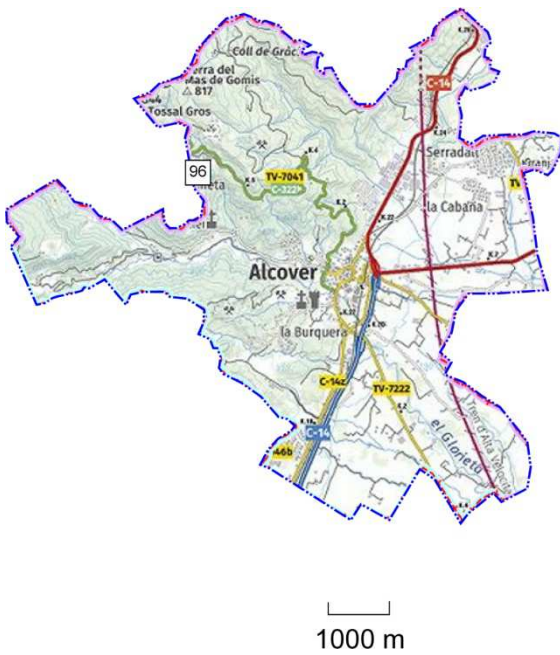

FIGURA 6.141a: situació de la necròpolis del Mas de Llaneta (096, Alcóver, Alt Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 07.03.2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

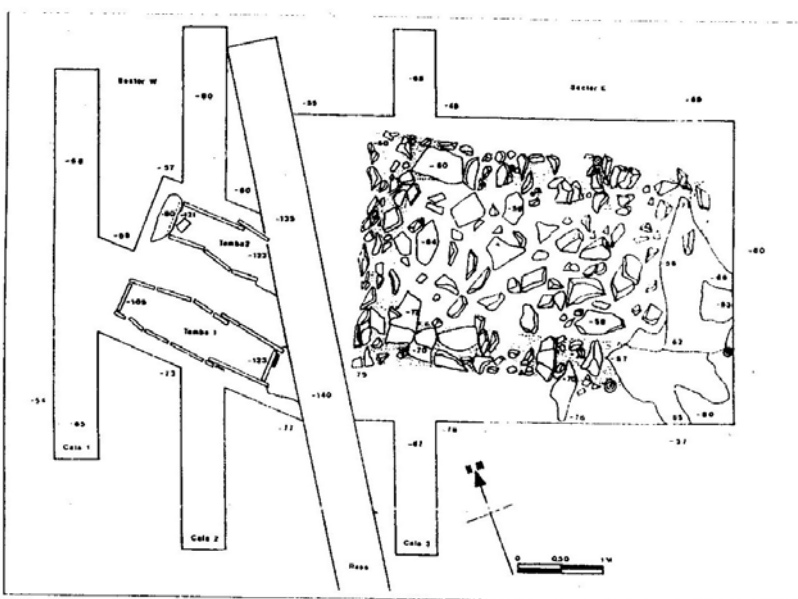

FIGURA 6.141b: planta general del conjunt del Mas de Llaneta (VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996, fig. 6, p. 49).

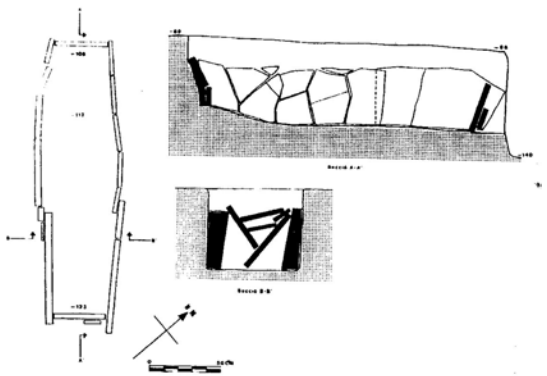

FIGURA 6.141c: tomba 1 del Mas de Llaneta (VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996, fig. 7, p. 50).

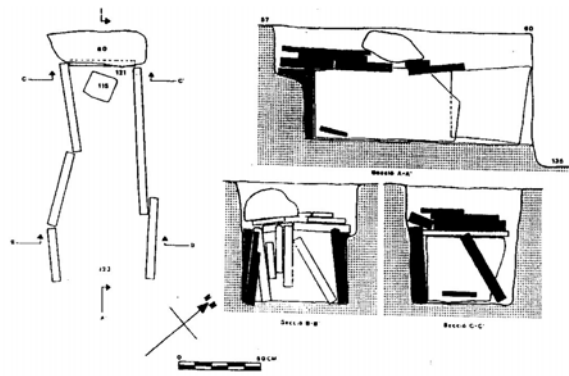

FIGURA 6.141c: tomba 2 del Mas de Llaneta (VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996, fig. 8, p. 50).

FIGURA 6.141d: vista general de les tombes (VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996, fig. 2, p. 44).

FIGURA 6.141e: detall de les tombes 1 i 2 (VERGÈS BOSCH, J. M.; ZARAGOZA, J. 1996, fig. 3-4, p. 46-47).

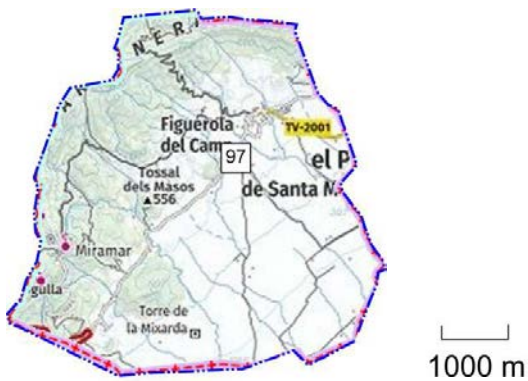

FIGURA 6.143a: situació del Mas del Pinyarret o Cal Pinyarret, on S. Vilaseca localitza una necròpolis de lloses, Mont-ral (98, Alt Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.142a: situació del Camí a Fontscaldes, on S. Vilaseca localitza una necròpolis de lloses Figuerola del Camp (097, Alt Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

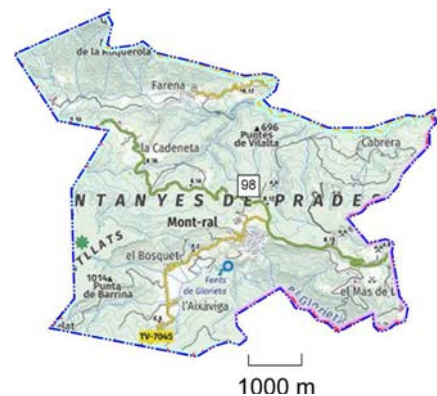

FIGURA 6.144a: situació del Mas del Vert o del Verd, a Farena, municipi de Mont-ral (099, Alt Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

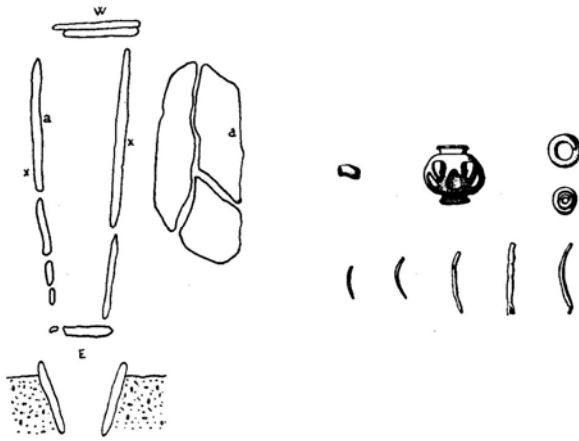
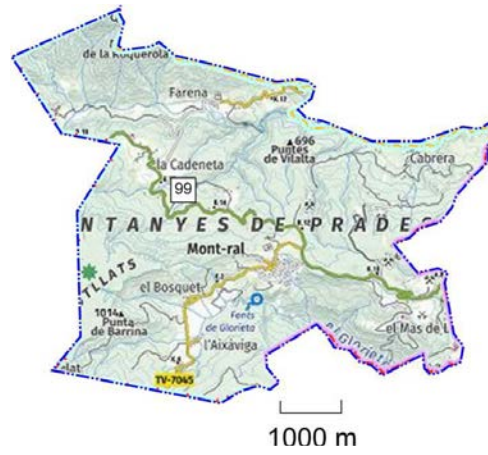

FIGURA 6.144b: enterrament i aixovar del Mas d'en Verd de Farena (VILASECA ANGUERA, S. PRUNERA, A. 1966, fig. 4, p. 29).

FIGURA 6.144c: aixovar de l'enterrament del Mas d'en Verd segons J. M. Coll (2020).

FIGURA 6.144d: dibuix i descripció de les notes de camp de S. Vilaseca, conservat a la carpeta de necròpolis de lloses del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

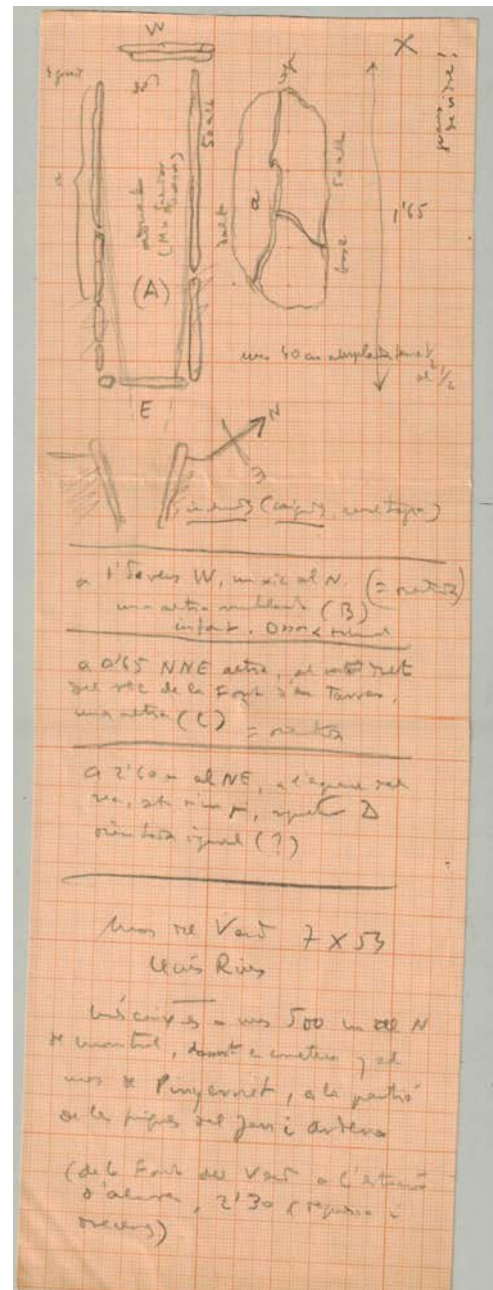

FIGURA 6.145a: situació del sepulcre megalític del Turó de les Fosses o del Mas Pla, municipi de Querol (100, Alt Camp Baix Camp). Font: IGCC, Carta Arqueològica /consulta 28.12.2020) i Google Maps (consulta 28.12.2020).

FIGURA 6.145b: perspectiva de l'estructura tumular del Mas Pla, Querol, segons MESTRES, J. 1979, làm. III, p. 145.

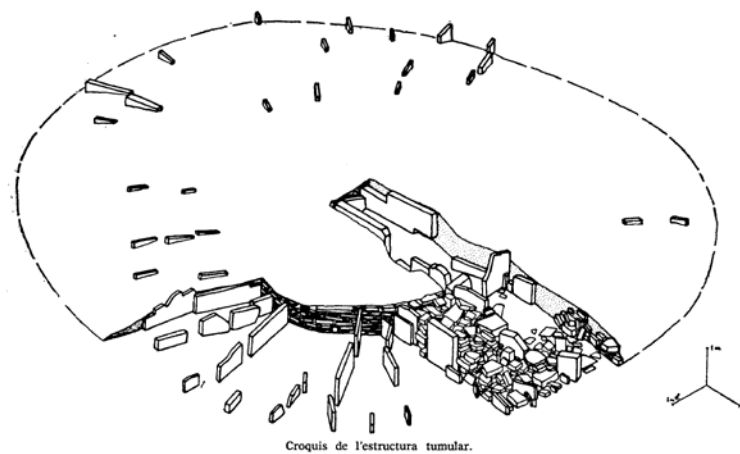

FIGURA 6.145c: imatge d'un enterrament de lloses sobre el túmul del Mas Pla de Querol (Maluquer de l'estructura tumular del Mas Pla, Querol, segons MESTRES, J. 1979, làm. III, p. 145.

FIGURA 6.145d: imatge actual de l'estructura tumular del Mas Pla (<http://dipta.cat/marc/web/diputacio-de-tarragona/querol/sepulcre-megalitic-de-mas-pla> consulta 27.02.21).

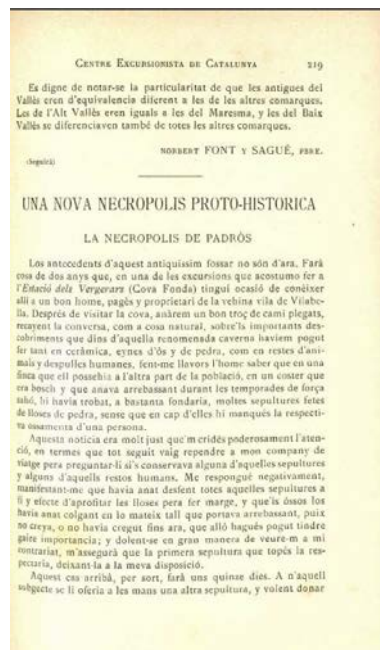
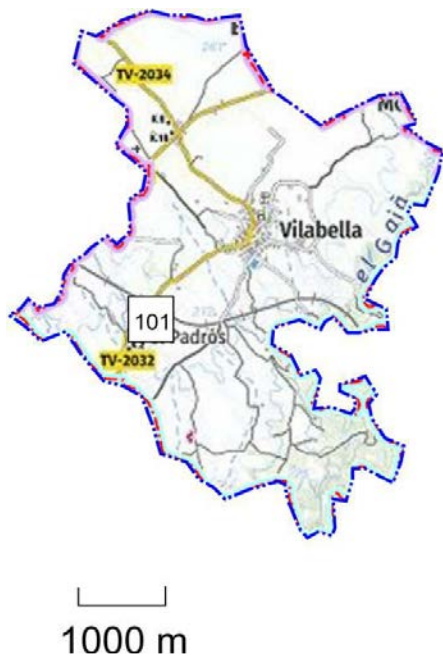

FIGURA 6.146a: situació del Padrós, Vilabella (101, Alt Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.146b: primera plana de l'article de P. Teixidor referent a la necròpolis del Padrós (TEIXIDOR, P. 1904, p. 219).

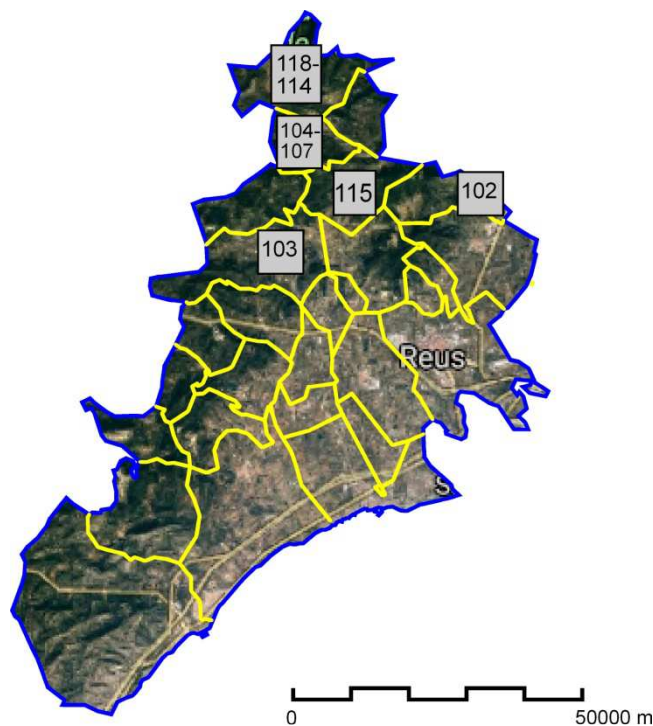

FIGURA 6.147: localització de les necròpolis aïllades al Baix Camp (base IGCC). **102** ALFORJA, Camí d'El; **103** ALBIOL, Masies Catalanes/ Villa Urrútia; **104** FEBRÓ, LA, Collet Blanc; **105** FEBRÓ, LA, Enterraments diversos; **106** FEBRÓ, LA, Parada dels Castellans i Maset de Joan de la Font; **107** FEBRÓ, LA, Roca del Migdia; **108** PRADES, Mas del Dinerat; **109** PRADES, Mas dels Regiments; **110** PRADES, Partida de l'Estapà; **111** PRADES, Partida dels Rossinyols; **112** PRADES, Partida dels Segalassos; **113** PRADES, Prop del Tossal de la Baltasana; **114** PRADES, Roca del Grínjol; **115** VILAPLANA, Bosc del Susagno o de l'Augustenc (La Mussara).

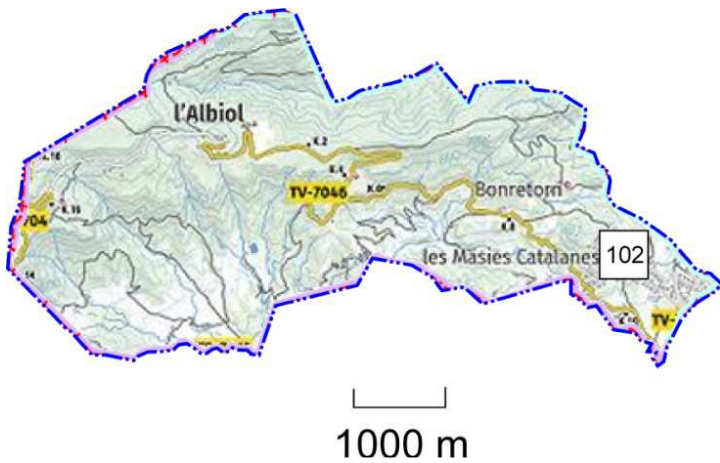

FIGURA 6.148a: situació de la necròpolis de les Masies Catalanes / Villa Urrútia, l'Albiol (102, Baix Camp). Font: IGCC, i Carta Arqueològica i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.148b: enterraments de les Masies Catalanes (CAPDEVILA VALLVERDÚ, R. 1985, p. 58).

FIGURA 6.148c: estela entre els enterraments (CAPDEVILA VALLVERDÚ, R. 1985, p. 60).

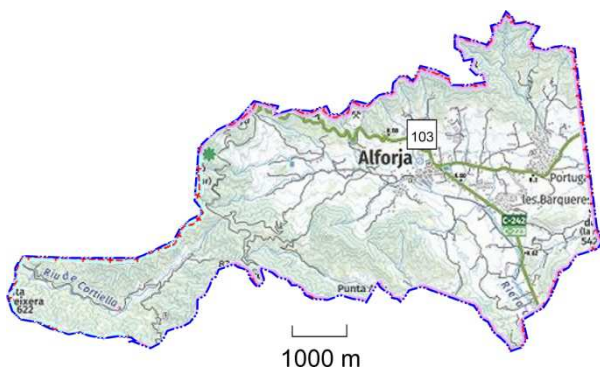

FIGURA 6.149a: situació del Camí d'El, on S. Vilaseca localitza una tomba de lloses, Alforja (103, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

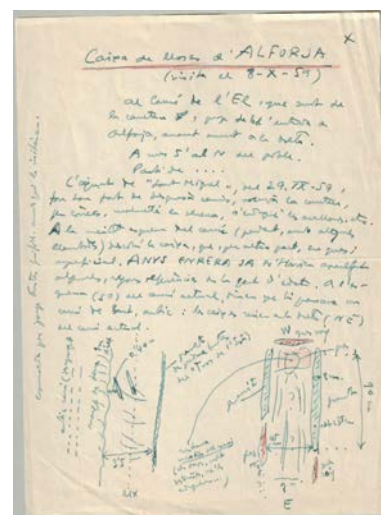

FIGURA 6.149b: dibuix i descripció de la tomba del Camí d'El per S. Vilaseca, conservat a la carpeta de necròpolis de lloses del MASVR (Vilaseca Anguera, S.; Prunera, A. 1966bis).

FIGURA 6.150a: situació de la tomba del Collet Blanc, La Febró (104, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

LA FEBRÓ FOSA del "COLLET BLANC"

Descubierta el 5 Novbre 1944 - Excavada en Agosto 1945

Situada a unos 800 metros de La Febró, en dirección N, al lado derecho del camino venial de La Febró á Frades, al sitio denominado COLLET BLANC, que está a unos 400 metros antes de llegar a la Roca Corba, partida de "Els Esclopés" fics propiedad de José Roig Olivé "Papet", al cual se debe el allargo de esta fosa, descubierta al hacer la siembra de avena, notó que el arado le rebalaba por encima de una gran piedra llana, al querer sacar dicha piedra para no dificultar la labor de la siembra, se vió con la sospresa de hallar esta sepultura - Tenemos de recordar que unos años antes por el mismo procedimiento encontró otra sepultura a pocos metros de la que hoy hacemos referencia, pero que por su ignorancia y no tener persona interesada en excoavaciones deshizo la sepulterua con el fin de lucarse de las piedras, tirando los huesos y actualmente a medida que se va labrando van apareciendo a for de tierras varios facmentos - avisandonos para que hiciesemos su estudio, fué una lastima el dejar la piedra correspondiente a la cabeza fuera de sitio, dejando descubierto unas semanas hasta que nos personamos al sitio, por este motivo se fraccionó el craneo, calendo tierra y piedras dentro de la sepultura.

La sepultura está orientada á 128 ± SE. - Sus medidas interiores son 1,84 m. largo - de ancho varia en cabeza 42 c. en medio 46 c. y a los pies 35 c. - la altura en cabeza 45 c. y 34 a los pies.

La tapa consta de tres piedras, de medidas:

Cabeza	95 c. largo - 60 ancho y 8 c. grueso
Madio	85 c. " 55 c. " y 7 c. "
Pies	59 c. " 54 c. " y 6 c. "

Las paredes constan de 8 piedras, de medidas:

DERECHA	1,54 m. largo - 40-58-36 c. alto - 7-9-10 c. grueso
Derecha	47 c. " 30-38 c. " - 5-4 c. "
Pies	33 c. " 40 c. " - 4 c. "
Izquierda	56 c. " 46 c. " - 4 c. "
"	44 c. " 30 c. " - 3-4-5- c. "
"	86 c. " 34-45 c. " - 9-10-11 c. "

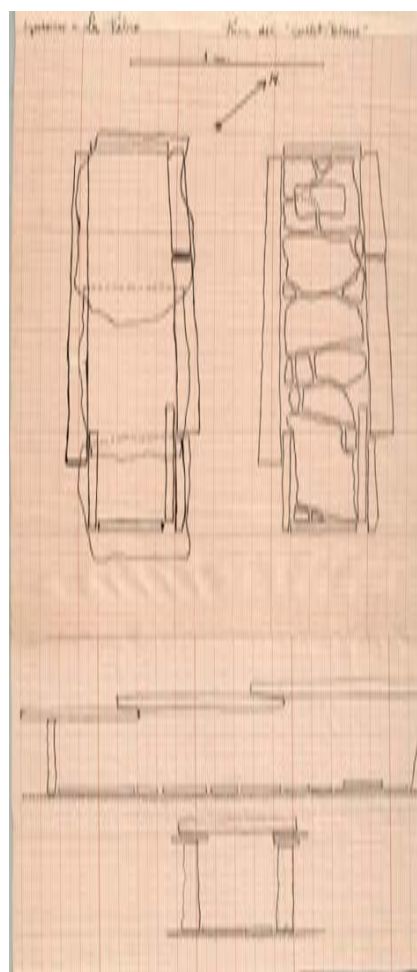

FIGURA 6.150b: primera plana de la descripció de S. Vilaseca referent a la tomba del Collet Blanc. Carpeta de tombes de llores conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.150c: dibuix a escala sobre paper mil·limetrat de la tomba del Collet Blanc. Carpeta de tombes de llores conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

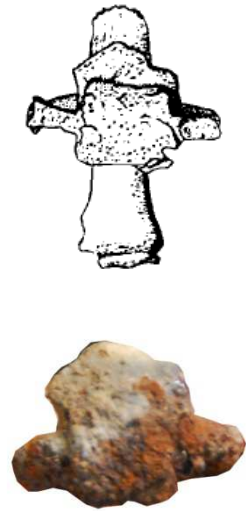
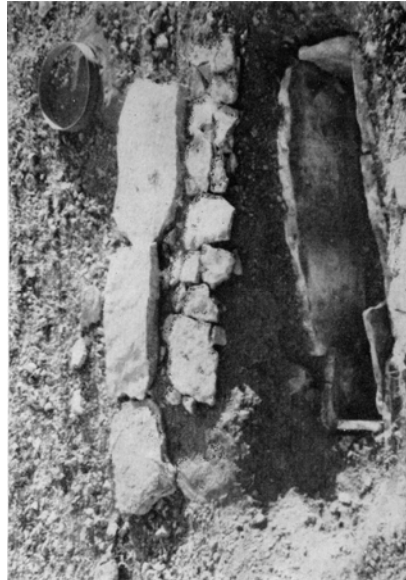

FIGURA 6.150d: vistes de la tomba del Collet Blanc (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 6, p. 47).

FIGURA 6.150d: anell recuperat a la tomba (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 8, p. 31).

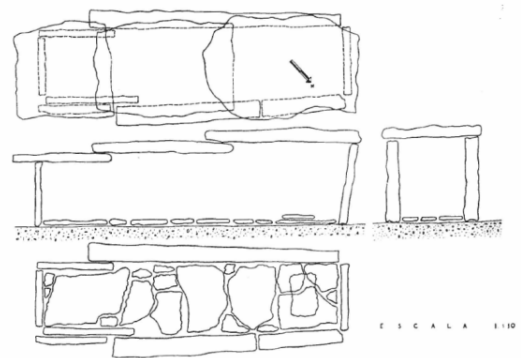

FIGURA 6.150e: imatges inèdites de la tomba del Collet Blanc (fons S. Vilaseca, arxiu MASVR).

FIGURA 6.150f: dibuix a escala de la tomba del Collet Blanc (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 7, p. 30).

1000 m

FIGURA 6.151: enterraments diversos al terme de La Febró (105, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.152a: situació de la Parada dels Castellans /Maset del Joan de la Font, on S. Vilaseca localitza una tomba de lloses, La Febró (106, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

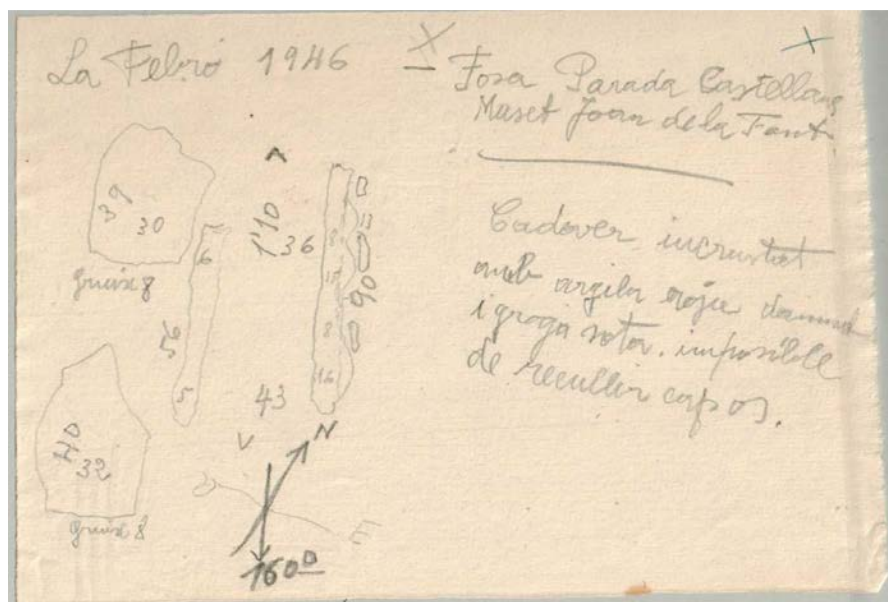

FIGURA 6.152b: dibuix i descripció de la tomba de la Parada dels Castellans / Maset Joan de la Font, conservat a la carpeta de necròpolis de lloses del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.153a: situació de la Roca del Migdia, on S. Vilaseca localitza tombes de lloses, La Febró (107, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.153b: imatges de context de la necròpolis; vista de La Febró des de la Roca del Migdia, i del lloc dels enterraments des del camí. Carpeta sobre tombes de lloses, fons documental de S. Vilaseca al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

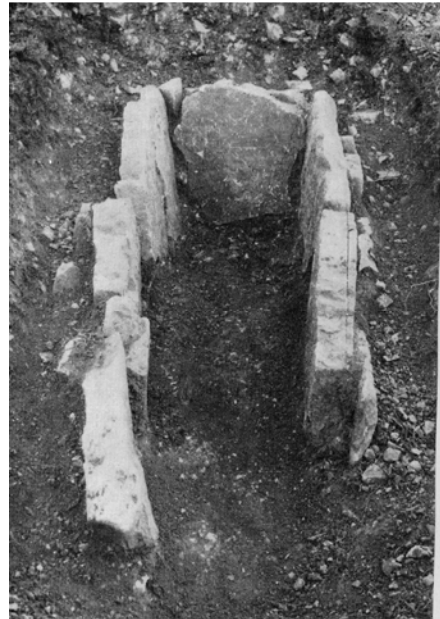

FIGURA 6.153b: tombes de la Roca del Migdia, La Febró (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 5, p. 46).

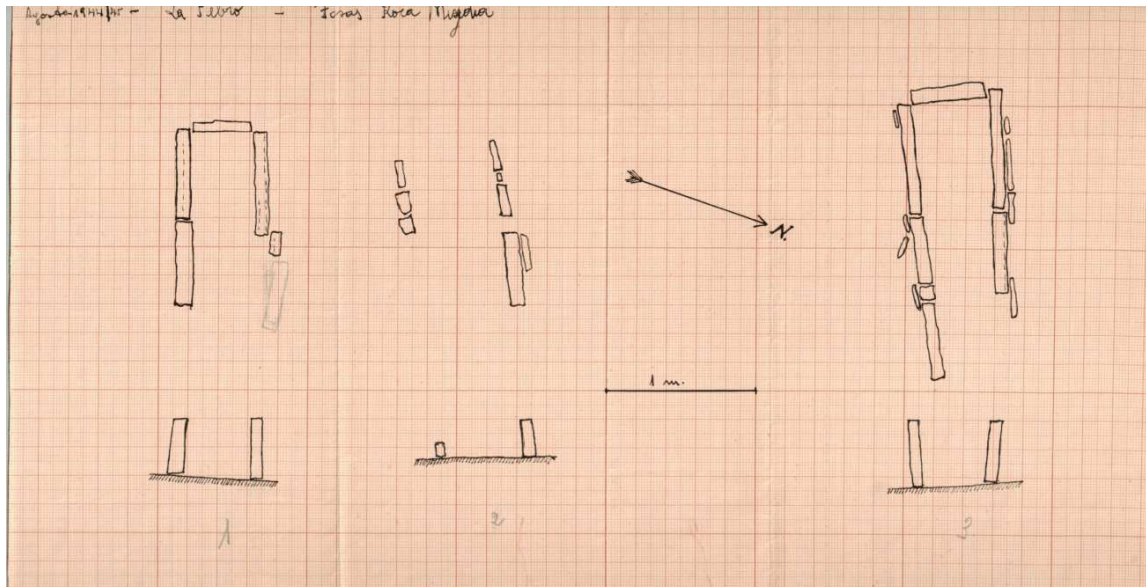

FIGURA 6.153c: dibuixos originals de les tombes de la Roca del Migdia, La Febró. Carpeta de tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

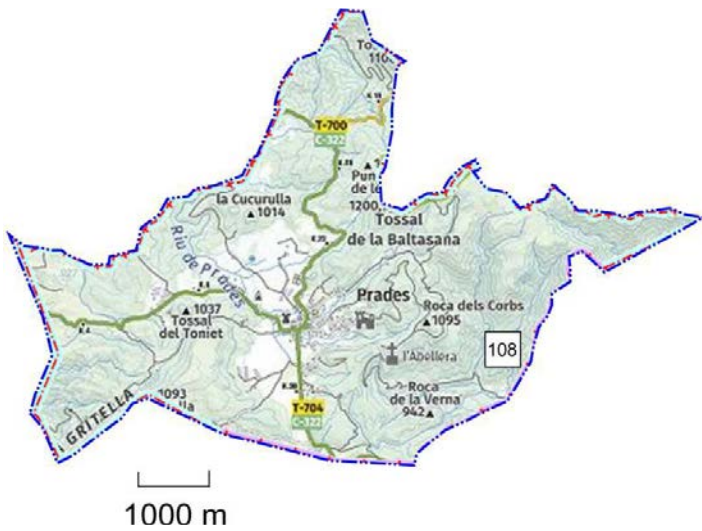

FIGURA 6.154a: situació del Mas del Dinerai, on S. Vilaseca localitza una necròpolis de lloses, Prades (108, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

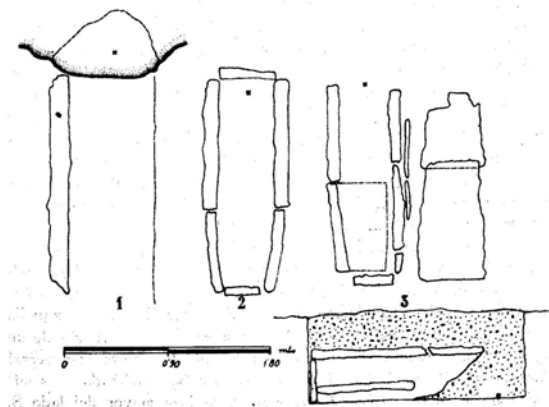
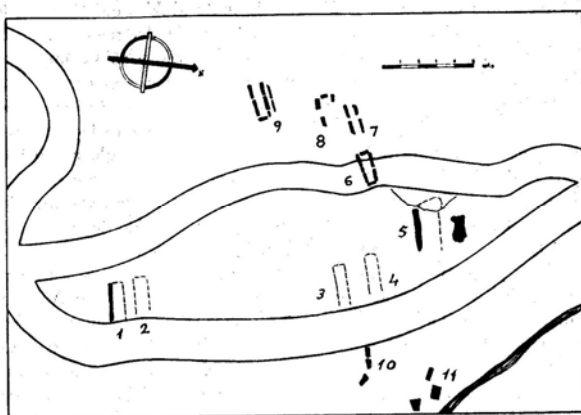

FIGURA 6.154b: planta general i dibuix de tombes de la necròpolis del Mas del Dinerai (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 3, p. 27).

FIGURA 6.154c: dibuix original de la planta de la necròpolis del Mas del Dinal. Carpeta de tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

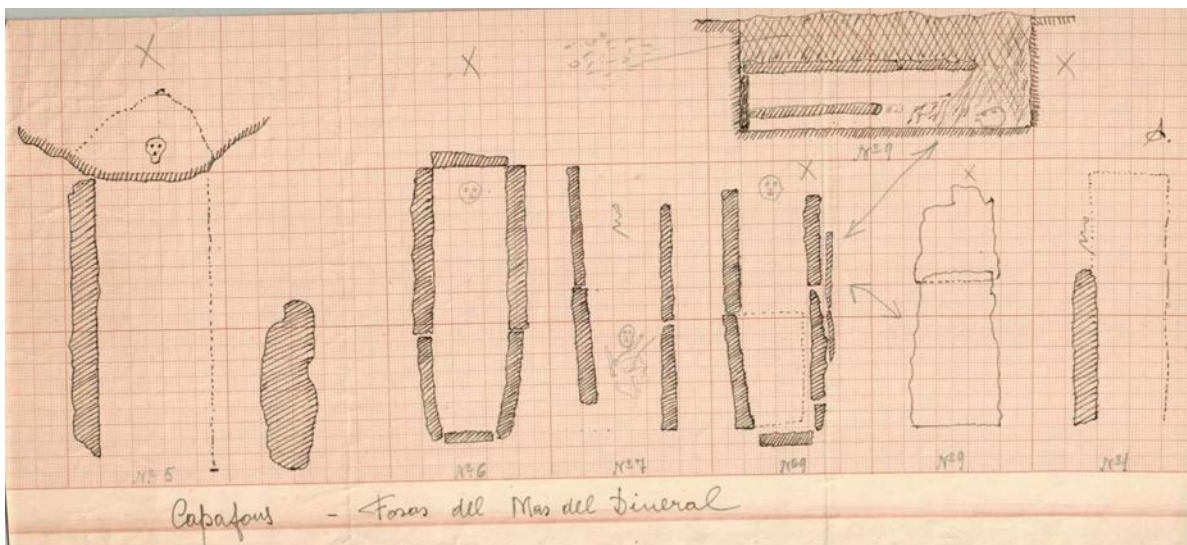
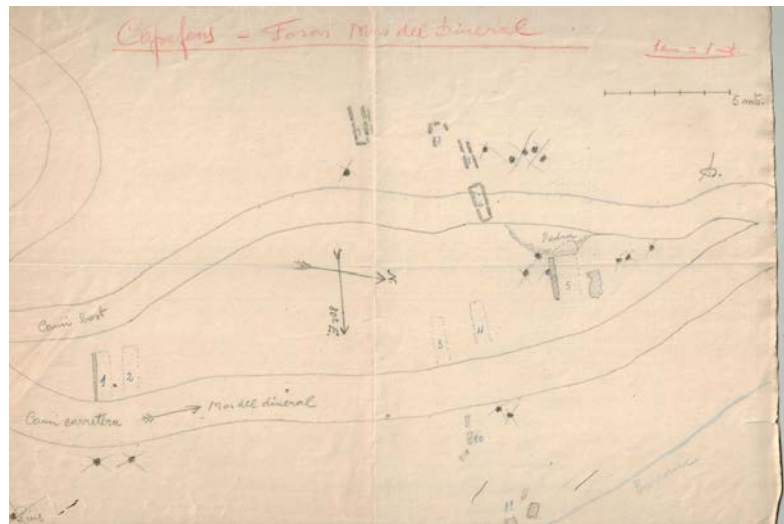

FIGURA 6.154d: dibuix original de les tombes amb detalls no inclosos en el publicat. Carpeta de tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.154e: imatge d'una de les tombes del Mas de Dinal (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 2, p. 26).

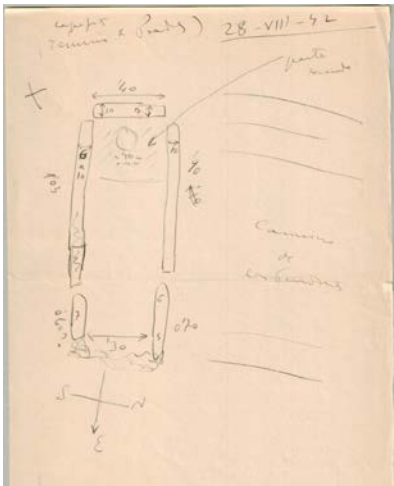

FIGURA 6.154f: dibuix original d'una de les tombes del Mas de Dinerat, conservat a la carpeta de tombes de llores conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

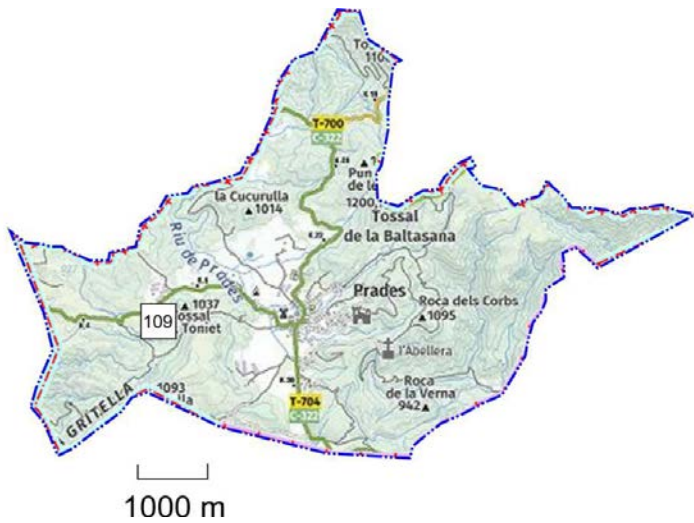

FIGURA 6.155a: situació del Mas de Regiments, on S. Vilaseca localitza una tomba de llores, Prades (109, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

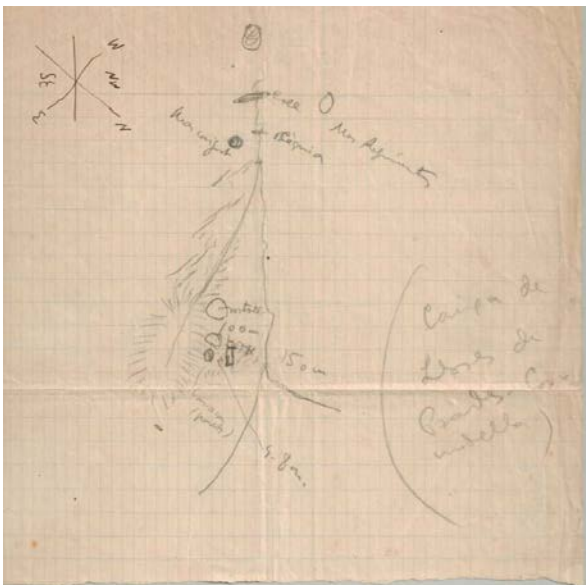

FIGURA 155b: croquis original de la troballa d'una tomba de llores al Mas de Regiments. Carpeta de tombes de llores conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

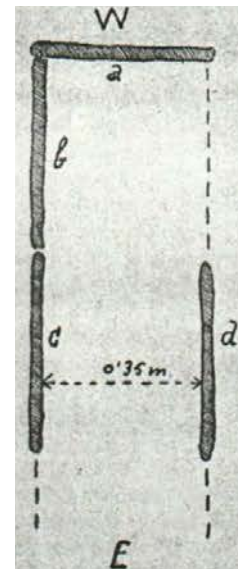

FIGURA 6.155c dibuix esquemàtic de la tomba localitzada al Mas de Regiments (VILASECA ANGUERA, S. 1920, p. 271).

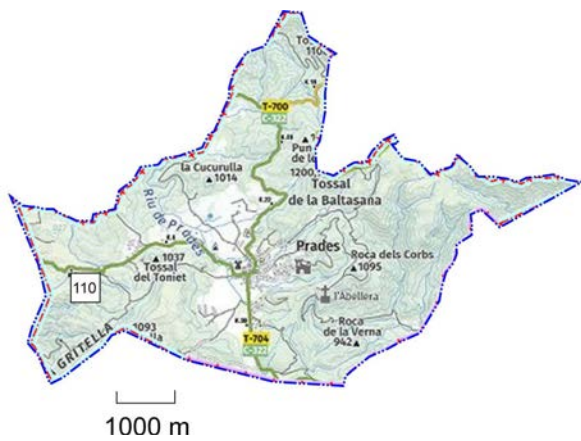

FIGURA 6.156: situació de la partida de l'Estepà o Els Estepans, on S. Vilaseca localitza una tomba de lloses, Prades (110, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

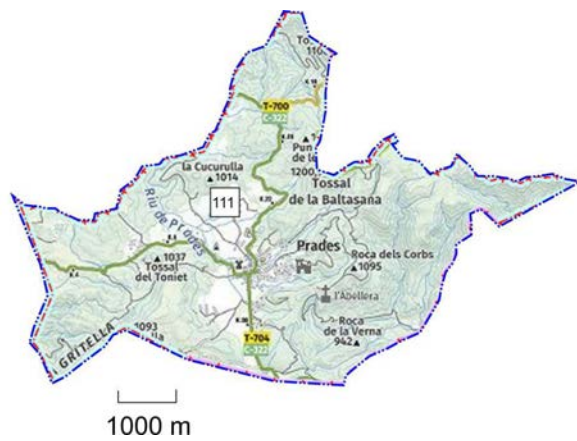

FIGURA 6.157: situació de la partida dels Rossinyols, on S. Vilaseca localitza una necròpolis de lloses, Prades (111, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

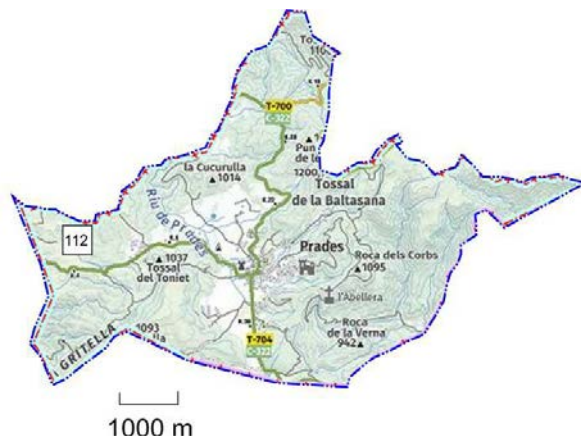

FIGURA 6.158: situació de la partida dels Segalassos, on S. Vilaseca localitza una necròpolis de lloses, Prades (112, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

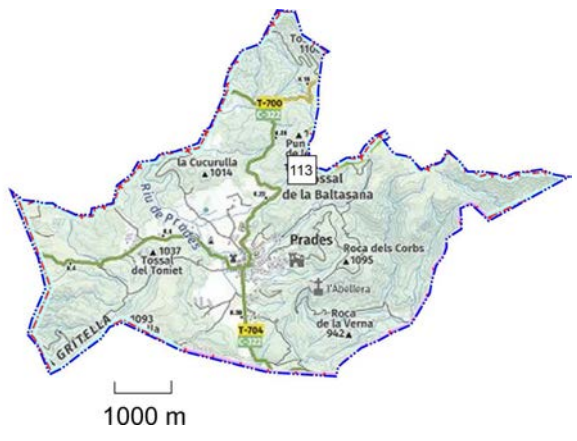

FIGURA 6.159a: situació del Tossal de la Baltasana, on V. Romero localitza una tomba de lloses, Prades (113, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

Cultura Local

UN ENTERRAMIENTO PALEOCRISTIANO EN LAS SIERRAS DE PRADES

Las fuertes tormentas del pasado otoño, produciendo un desprendimiento de tierras en una zona con laderas muy empinadas, dejaron al descubierto un enterramiento de origen paleocristiano; el hallazgo se produjo de forma casual, cuando caminábamos por la mencionada zona, observamos un huecillo reciente del cual sobresalía una losa de pizarra de unas proporciones infrecuentes: alargada por la riqueza arqueológica de la zona, pronto intuimos que se trataba de un enterramiento, sospecha que quedó confirmada tras limpiar cuidadosamente el espacio quedando al descubierto un sepulcro de un metro cuadrado y cinco de largo por cincuenta de ancho en su parte media, construido con pequeñas lascas de pizarra perfectamente colocadas de forma vertical para conseguir un auténtico sarcófago, en el que fue depositado un cadáver sobre su fondo de tierra y luego cubierto con dos grandes losas también de pizarra.

No nos fue posible encontrar restos cerámicos, ni ningún otro objeto de ofrenda, lo que parece indicar que la tumba ya había sido profanada. También faltaban los huesos largos de los que se suele hacer una detenida observación; no encontramos huellas que confirmasen su descomposición; del cráneo sí pudimos recoger restos fragmentados del maxilar superior, parte de un parietal y algunos fragmentos de otros huesos en grado sumo de descomposición.

Por los restos óseos y un incisivo que no presenta malformación ni excesivo desgaste, creemos que pertenecieron a un individuo joven.

Pese al escaso bagaje de datos, no cabe duda, por sus claras características que el enterramiento pertenece a época paleocristiana.

En la proximidad de la tumba encontramos también, dos símbolos animalísticos grabados toscamente sobre unas rocas así existentes y todo ello formando parte de un amontonamiento de enormes moles de rocas del triás, salpicadas de múltiples abrigos susceptibles de haber sido aprovechados como hábitat.

SITUACION

Se localiza a escasa distancia del pico de la Baltasana al nordeste del pueblo de Prades, en la vertiente de los bosques de Poblet a cuatro grados cuarenta y tres minutos de latitud N, y a cuarenta y un grado veintidós m. de longitud Este.

Valeriano Romero.

FIGURA 6.159b: article de V. Romero en el qual s'explica la troballa d'una tomba de lloses prop del Tossal de la Baltasana (ROMERO, V. 1977).

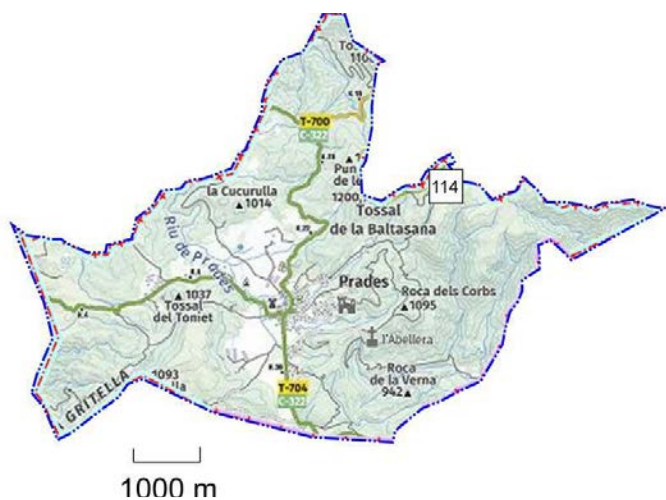

FIGURA 6.160a: situació la Roca del Grinjol o Ginjol, Prades (114, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.160b: imatges dels enterraments oberts el 1973 per aficionats de la zona (incloses a OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017, p. 24).

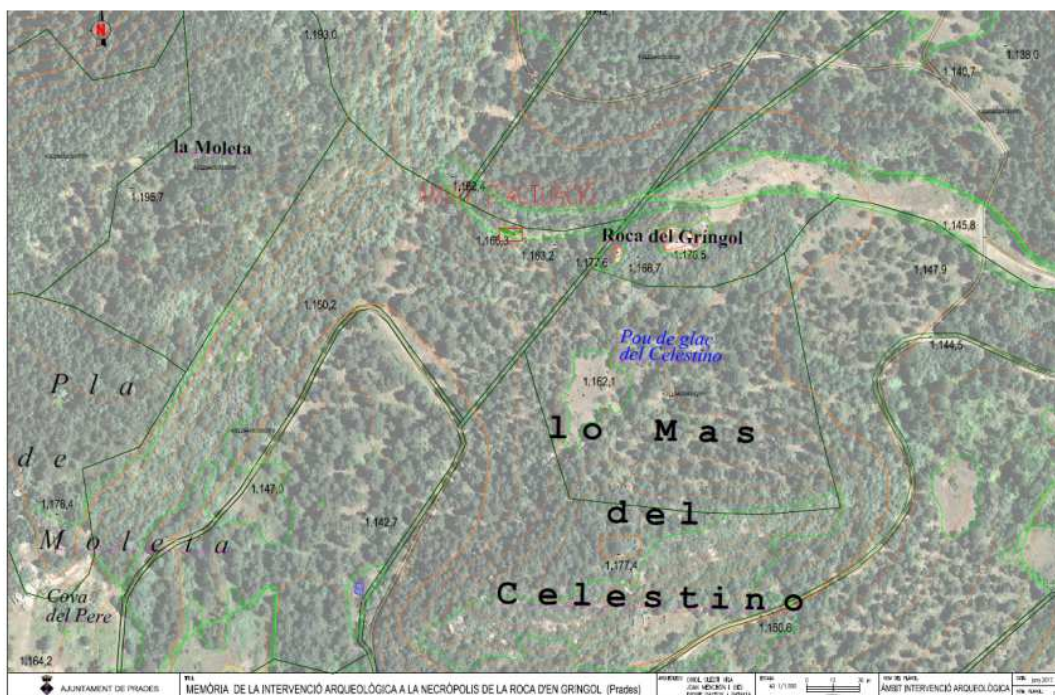

FIGURA 6.160c: ubicació del conjunt de necròpolis i habitatge de la Roca del Grinjol de Prades (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017).

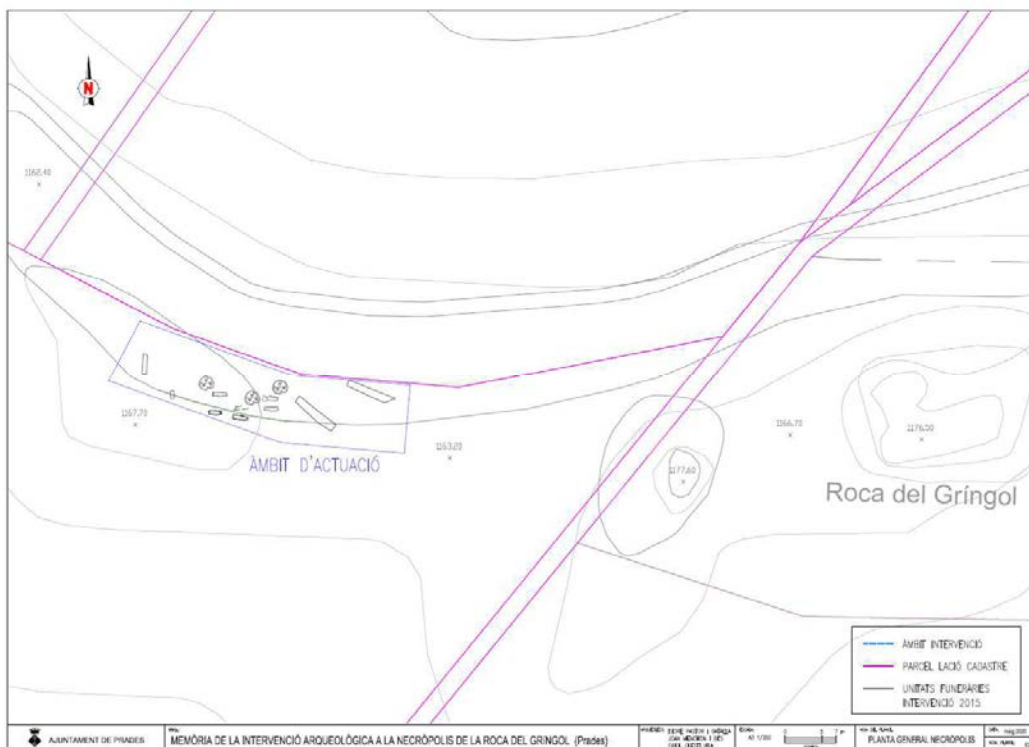

FIGURA 6.160d: planta del conjunt de la Roca del Gríngol, amb el sector excavat a les campanyes de 2015 i 2017 (MENCHON, J.; OLESTI, I.; PASTOR, I. 2020).

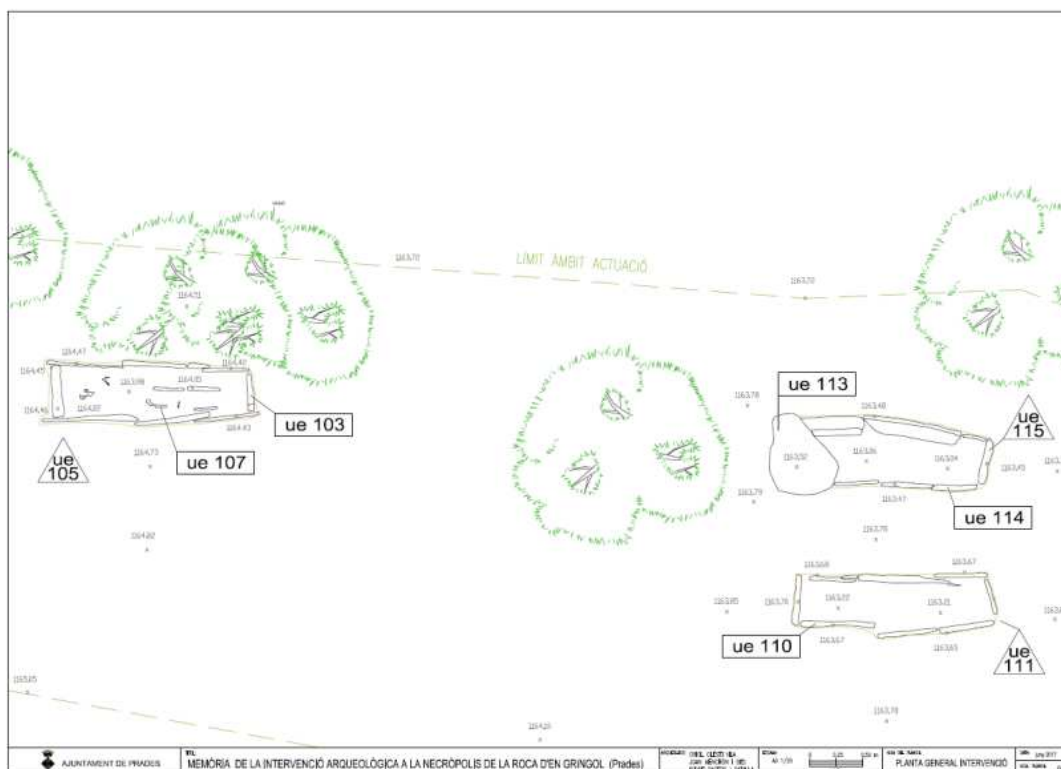

FIGURA 6.160e: planta del conjunt de la Roca del Gríngol, amb el sector excavat a les campanya de 2015 (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017).

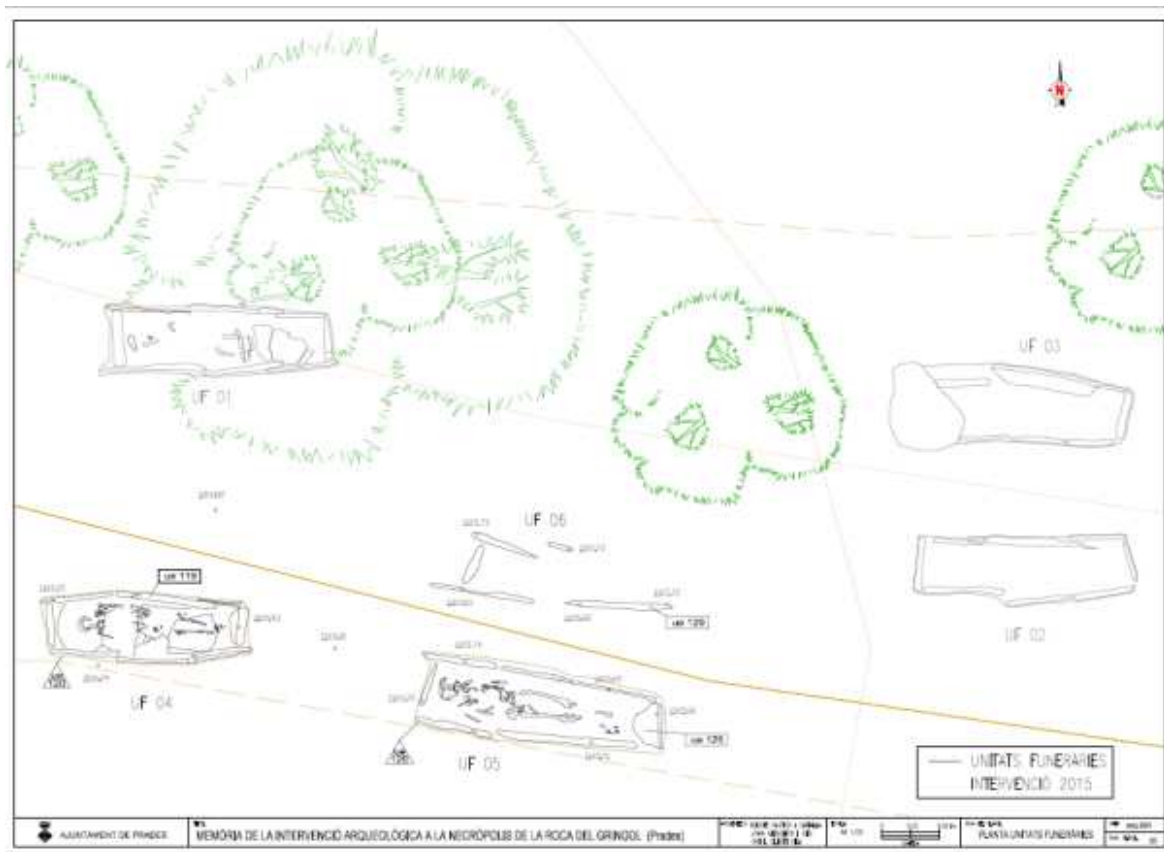

FIGURA 6.160f: planta del conjunt de la Roca del Grínojol, amb el sector excavat a les campanya de 2017 (MENCHON, J.; OLESTI, I.; PASTOR, I. 2020).

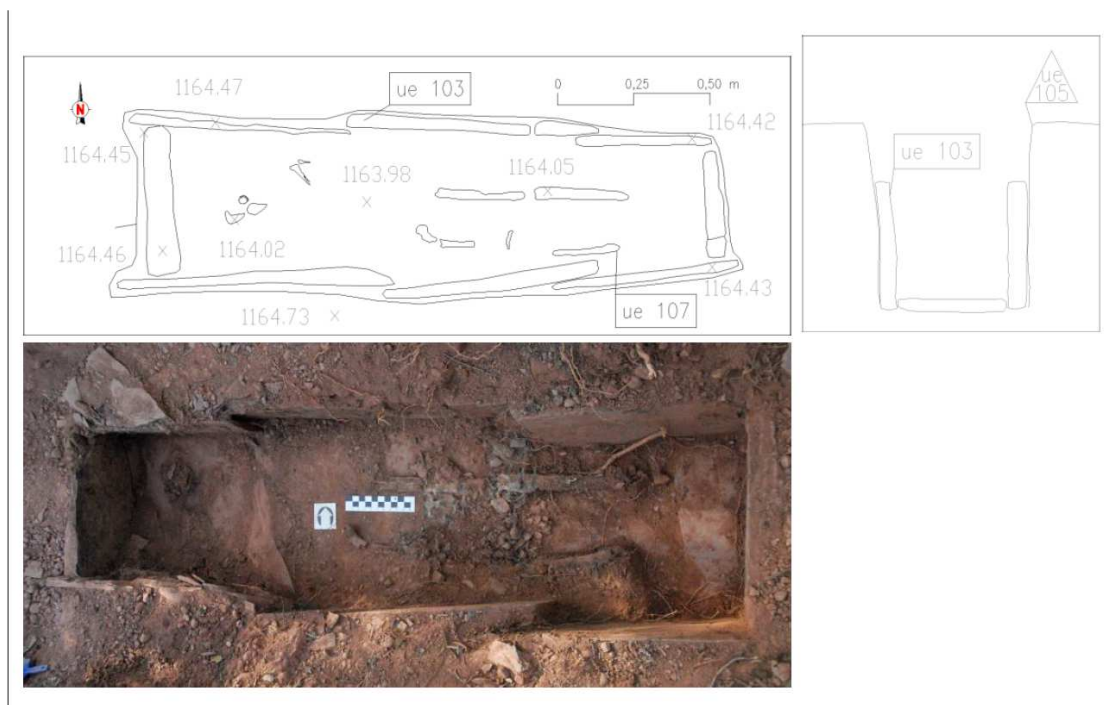

FIGURA 6.160g: unitat funerària 1 (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR, I; SUBIRÀ, E. 2017).

Documentació Gràfica:

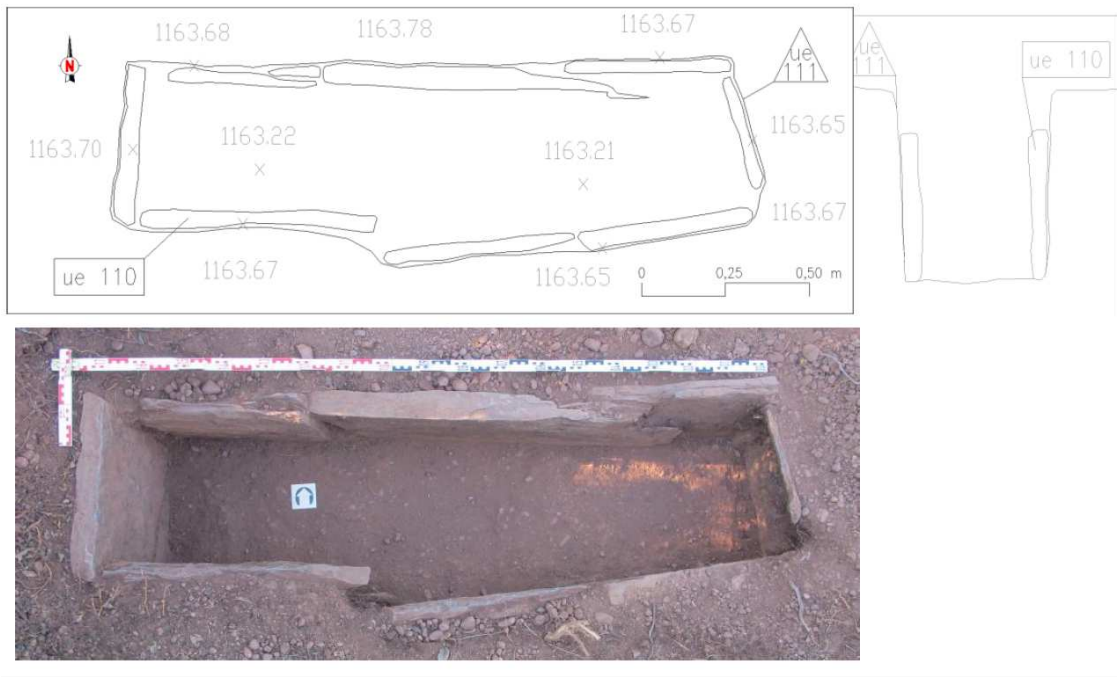

FIGURA 6.160h: unitat funerària 2 (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017).

Documentació Gràfica:

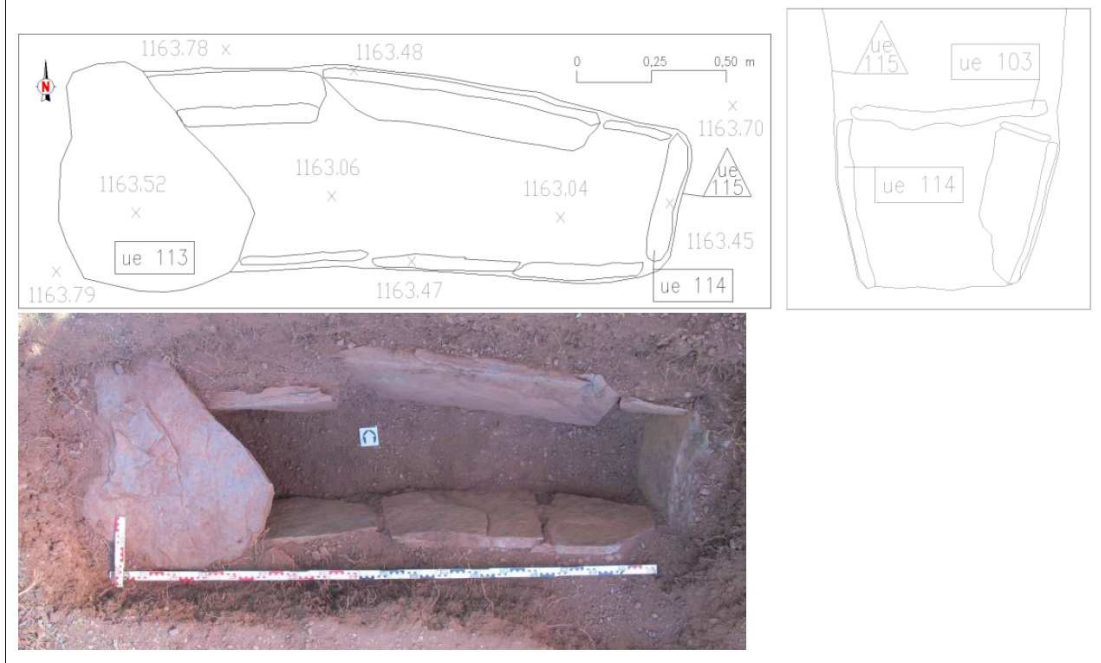

FIGURA 6.160i: unitat funerària 3 (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR; I; SUBIRÀ, E. 2017).

Documentació Gràfica:

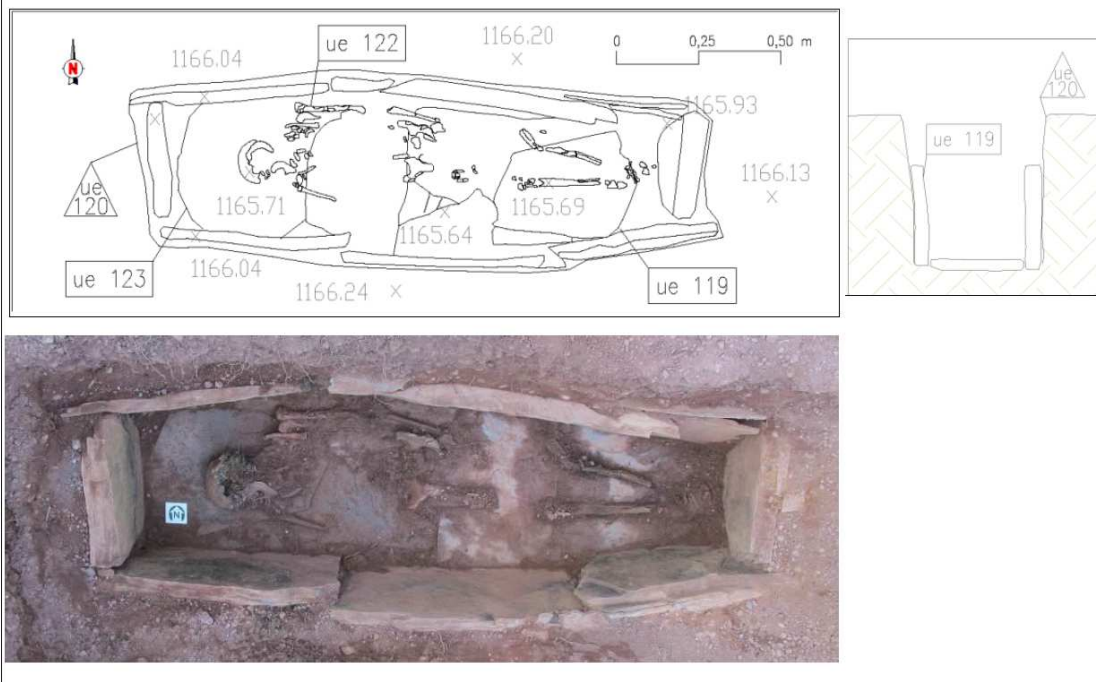

FIGURA 6.160j: unitat funerària 4 (MENCHON, J.; OLESTI, I.; PASTOR, I. 2020).

Documentació Gràfica:

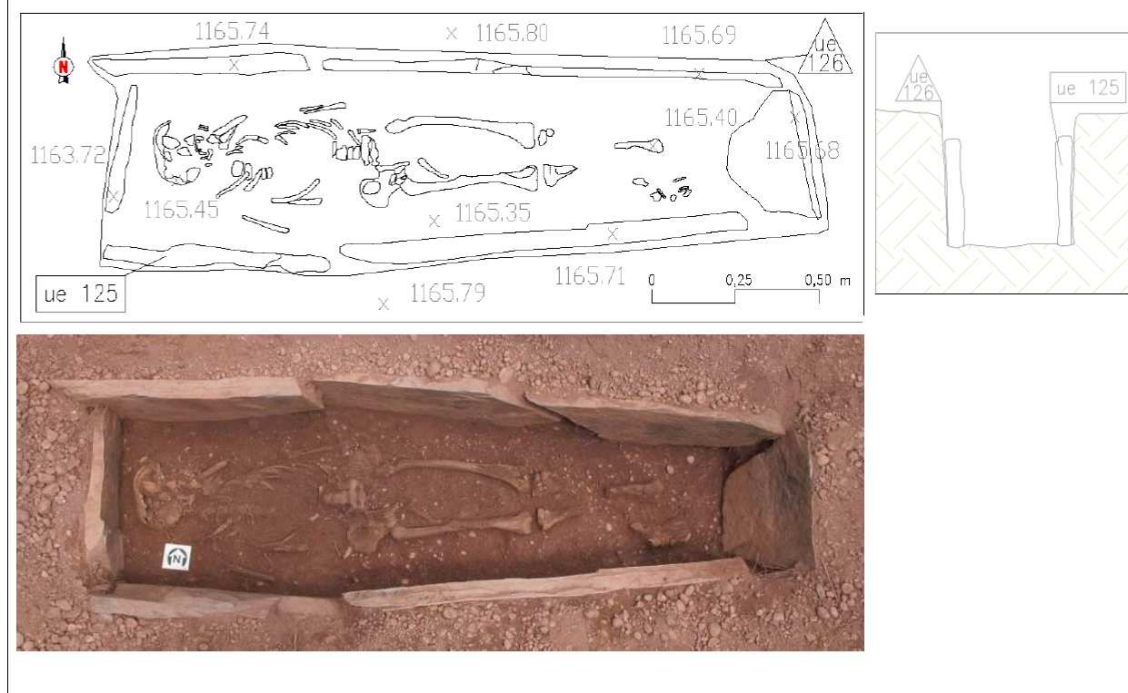

FIGURA 6.160k: unitat funerària 5 (MENCHON, J.; OLESTI, I.; PASTOR, I. 2020).

FIGURA 6.160l: aixovar de la unitat funerària 1 (OLESTI VILA, O.; MENCHON, J. PASTOR, I; SUBIRÀ, E. 2017).

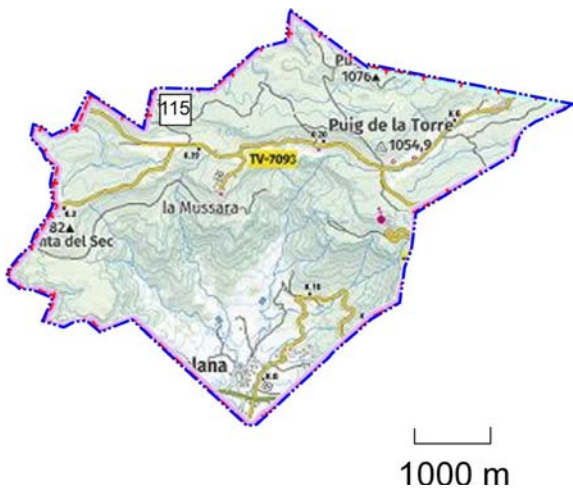

FIGURA 6.161a: situació del Bosc del Susagno o de l'Augustenc, Vilaplana (115, Baix Camp). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.161b: reconstrucció de la tomba de lloses del Bosc del Susagno o de l'Augustenc, al llavors museu municipal de Reus, original a la carpeta de tombes del fons documental del MASVR, publicada a VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 1.

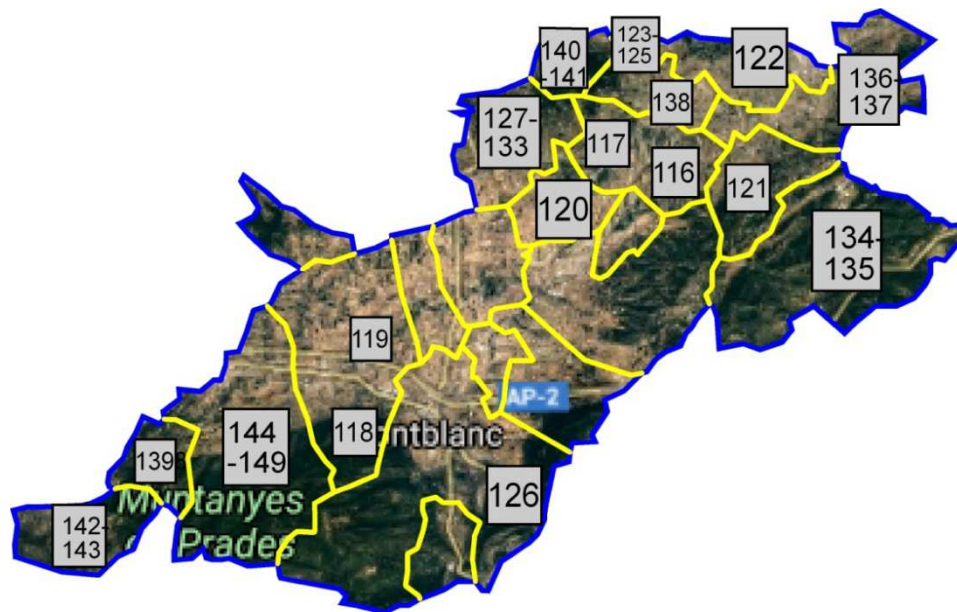

FIGURA 6.162: localització de les necròpolis aïllades a la Conca de Barberà (base IGCC). **95** AIGUAMÚRCIA, Partida de les Tombes/ Pla de Manlleu; **96** ALCOVER, Mas de la Llaneta; **97** FIGUEROLA, Prop camí a Fontscaldes; **98** MONT-RAL, Mas del Pinyarrit (Farena); **99** MONT-RAL, Mas del Verd (Farena); **100** QUEROL, Turó de les Fosses-Mas Pla, **101** VILABELLA, El Pedrós.

FIGURA 6.163a: situació de Les Comes (116, Conesa, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

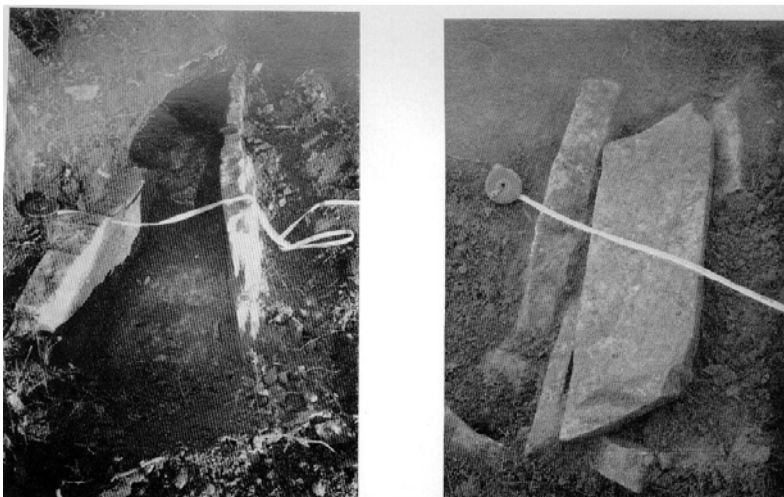

FIGURA 6.163b: vistes de les tombes de Les Comes (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 11, p. 49).

1000 m

FIGURA 6.164a: situació de l Saladern o Sadern (117, Conesa, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.165a: situació de la tomba del Coll del Sègol, a l'Espluga de Francolí (118, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.165b: detalls de la tomba del Coll del Sègol (Fotos Anton Vidal Rull. Arxiu personal Anton Carreras Casanovas).

FIGURA 6.166a: situació de Els Pedrols a l'Espluga de Francolí (119, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

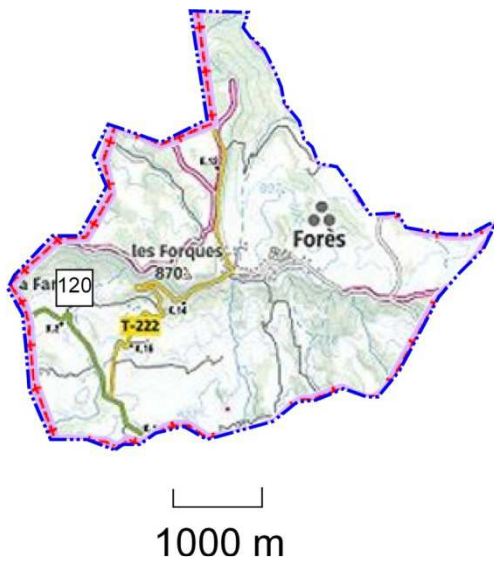

FIGURA 6.167a: situació del Turó del Xano (Tuells) / Partida dels Masos (120, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

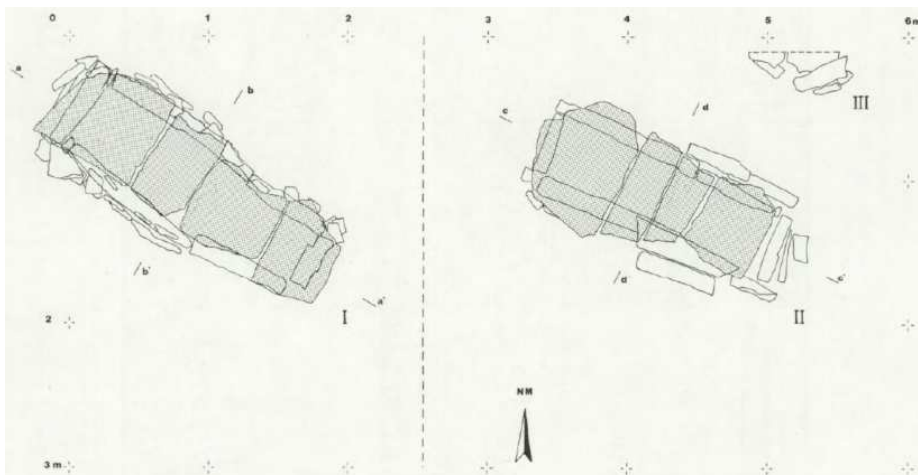

FIGURA 6.167b: planta dels enterraments excavats l'any 1974 pel Grup de Recerques de la Reial Societat Arqueològica (GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978, fig. 2, p. 138).

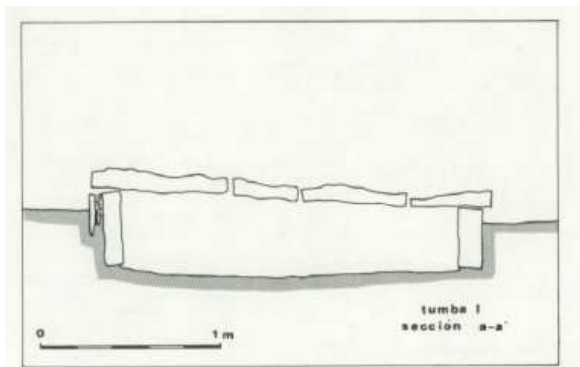

FIG. 3.

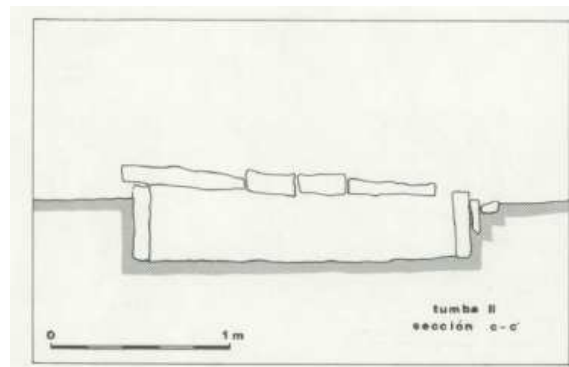

FIG. 5.

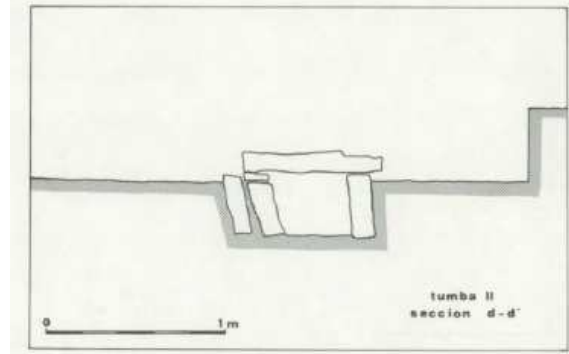
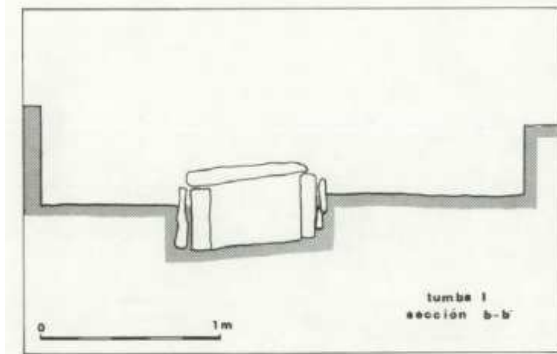

FIGURA 6.167c: planta dels enterraments excavats l'any 1974 pel Grup de Recerques de la Reial Societat Arqueològica (GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978, fig. 4, p. 139).

FIGURA 6.167d: planta dels enterraments excavats l'any 1974 pel Grup de Recerques de la Reial Societat Arqueològica (GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978, fig. 5, p. 140).

FIGURA 6.167e: vista dels enterraments excavats l'any 1974 per R. Batista i M. Ferrer (1993, fig. 1, p. 100).

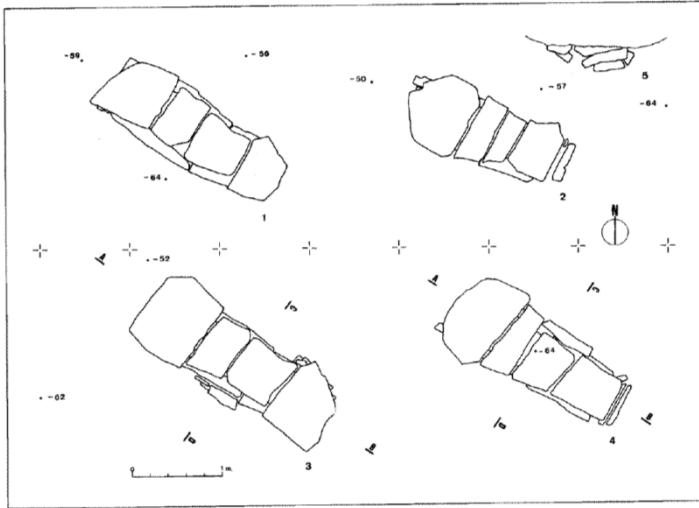

FIGURA 6.167f: planta dels enterraments excavats l'any 1974 per R. Batista i M. Ferrer (1993, fig. 2, p. 101).

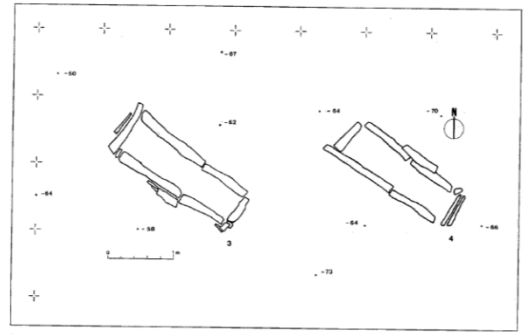

Figura 3 - Sepulcres de Taula. Planta dels sepulcres n.ºs. 3 i 4.

Figura 4 - Sepulcres de Taula. Seccions transversal i longitudinal dels sepulcres n.ºs. 3 i 4.

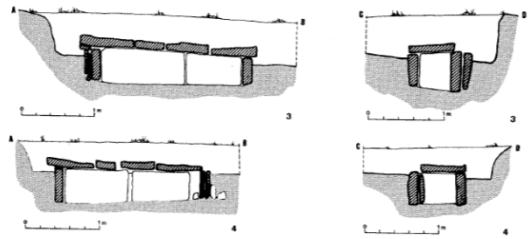

FIGURA 6.167g: plantes i seccions dels enterraments excavats l'any 1974 per R. Batista i M. Ferrer (1993, fig. 3, p. 102).

FIGURA 6.167h: vista de la tomba 3 excavada l'any 1974 per R. Batista i M. Ferrer (1993, fig. 5, p. 103).

FIGURA 6.167i: vista de la tomba 4 excavada l'any 1974 per R. Batista i M. Ferrer (1993, fig. 6, p. 104).

FIGURA 6.167j: article de J. Rull al Diari de Tarragona (11.06.1989) on es dona compte de l'excavació realitzada per R. Sala (RULL, J. 1989).

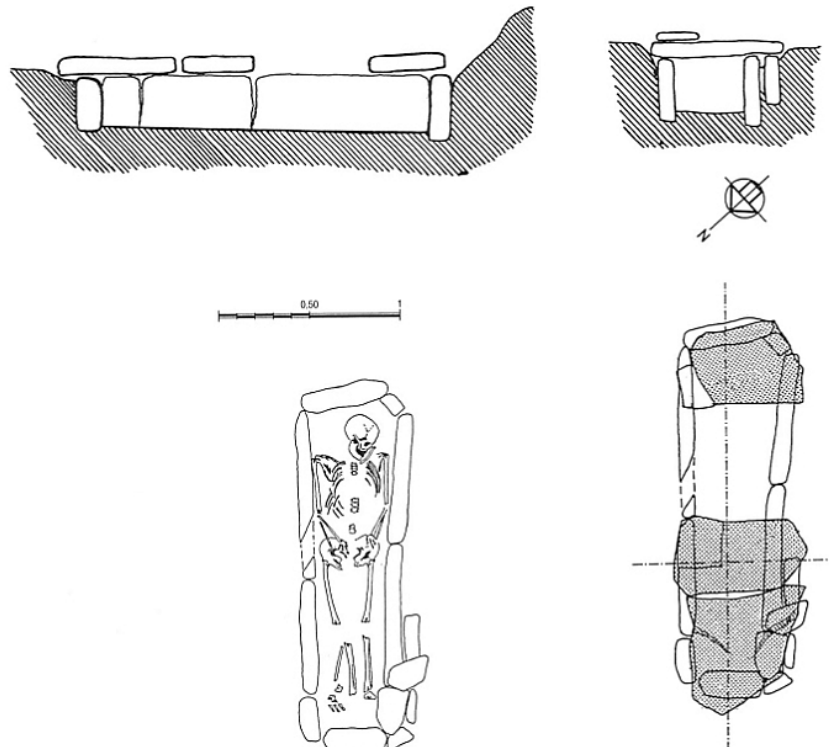

FIGURA 6.167k: tomba núm. 11 de les excavacions de 1989 dirigides per R. Sala (Catalunya romànica 1995, p. 544).

FIGURA 6.167i: vista general de les excavacions de 1989 (M. Solé-Museu de Montblanc, publicada a MENCHON, J. 1996a, fig. 145, p. 44.

FIGURA 6.167mj: vista general de les excavacions de 1989 (M. Solé-Museu de Montblanc, publicada a MENCHON, J. 1996a, fig. 15, p. 45.

FIGURA 6.167n: vista general de les excavacions de 1989 (M. Solé-Museu de Montblanc, publicada a MENCHON, J. 1996a, fig. 16, p. 49).

FIGURA 6.168: situació L'Era del Carraca (Sant Gallard), municipi de Les Piles (121, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

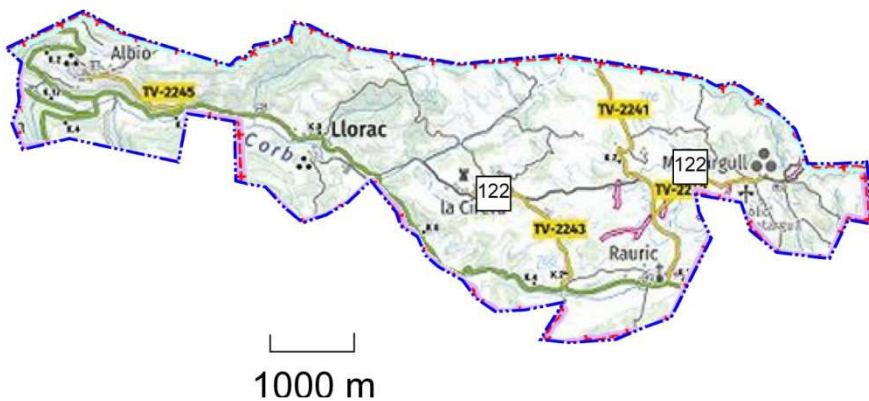

FIGURA 6.169: situació dels enterraments de La Cirera i Montargull, municipi de Llorac (122, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

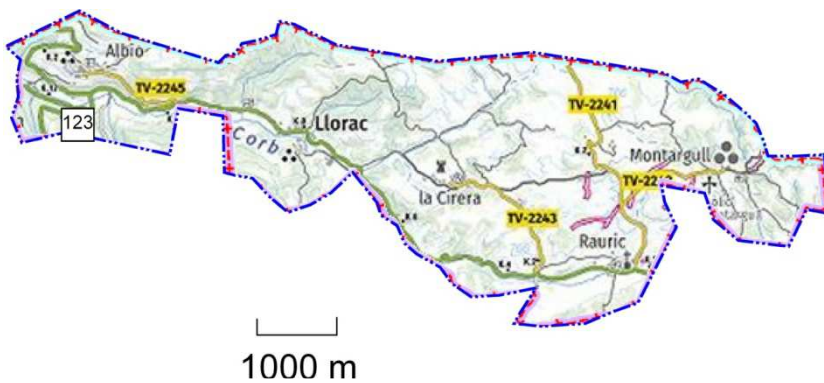

FIGURA 6.170a: situació de la tomba La Devesa d'Albió, municipi de Llorac (123, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.170a: Imatge de tomba de La Devesa d'Albió, municipi de Llorac, foto de Mn. E. Prunera conservada a la carpeta de tombes de lloses conservada a l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

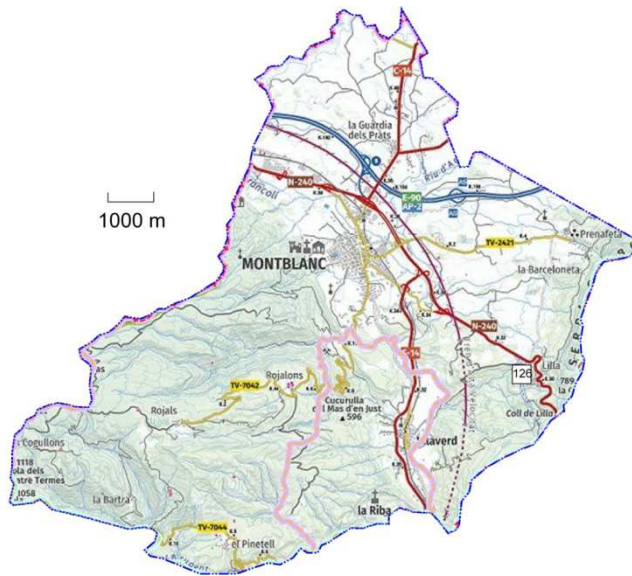

FIGURA 6.173: situació de tombes a Lilla, municipi de Montblanc (126, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.174a: situació Coll de Bellestar / Ballestar, municipi de Passanant i Belltall (127, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

Belltall, 20-12-62

Respectable Dr. Vilaseca: Les desitjos un bon Nadal i felix Any Nou, i el curio es dibuixos de les sepulcres. M'he assabentat que dues d'elles van ser explorades per un estudiant fill d'aquí i no hi trobaves nió es esquellets. No sé si ho haurien fet tal com calia. Amb tota franquera pot dir-me ho i ho faréu novament.

Disposi del seu afm.
amde i servidor del Crist

Alfons Boqué

FIGURA 6.174b: postal de Belltall de mossèn Alfons Boqué en la que explica la d'una necròpolis al coll de Bellestar, i adjunta dibuixos de les tombes (fons de correspondència de Salvador Vilaseca, arxiu del MASVR).

Vista de conjunt de les sepultures trobades en el terme municipal de Fobies (Janaçova), prop del camí entre el dit poble i Belltall i prop també del coll de Bellestar.

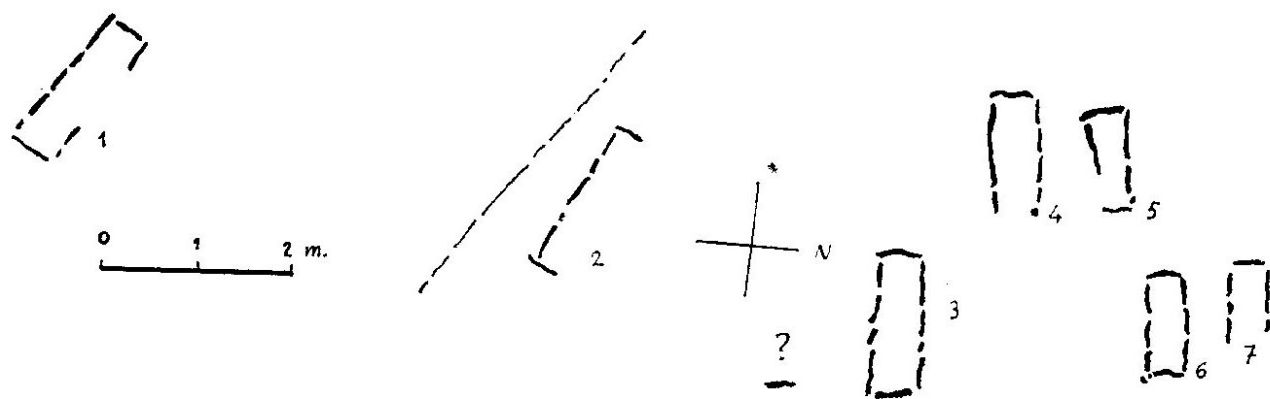
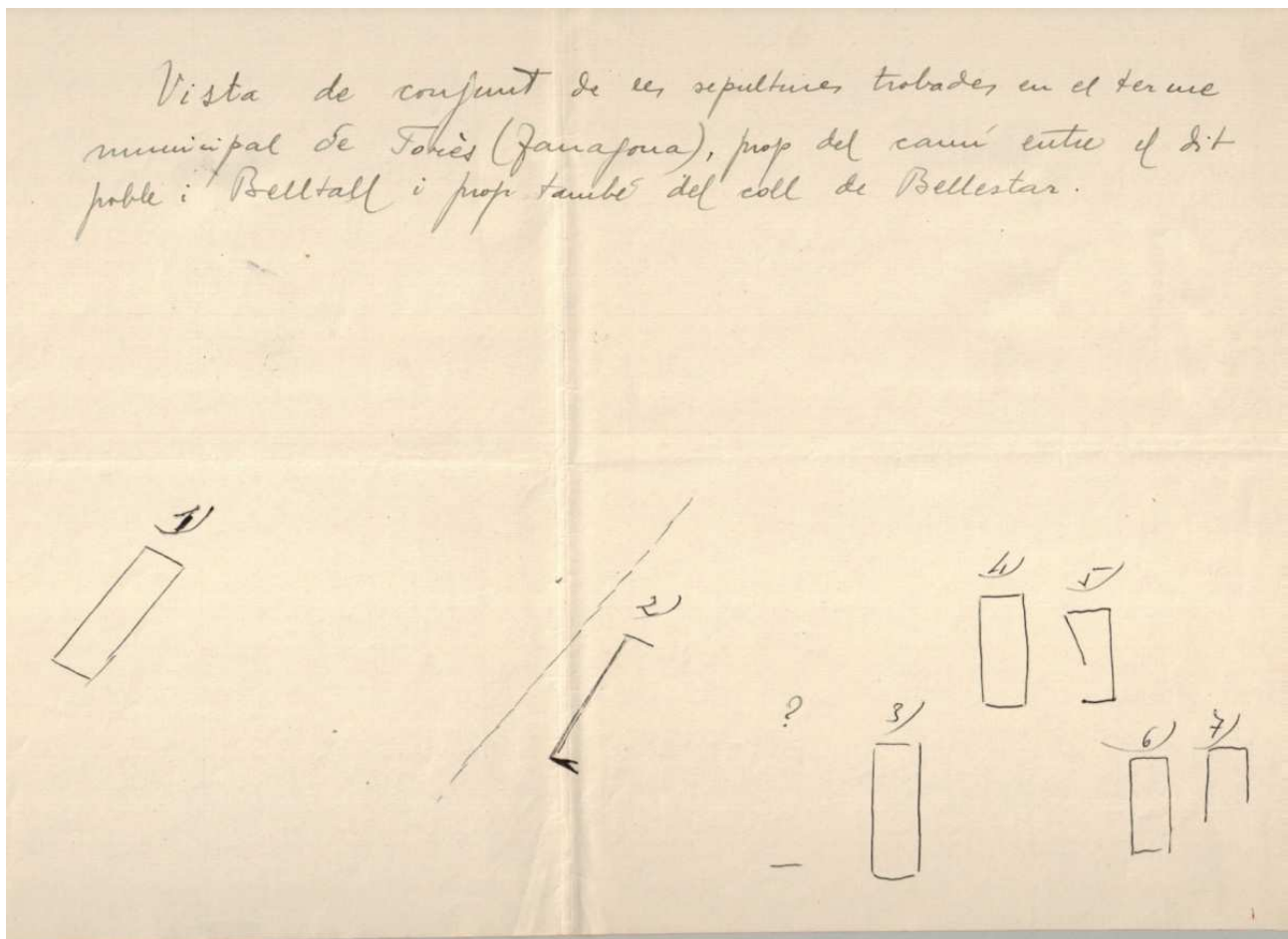

FIGURA 6.174c: croquis de la necròpolis del Coll de Bellestar enviat per mossèn Alfons Boquer a Salvador Vilaseca (carpeta de tombes de lloses conservada al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis) i publicació de la planta, ja de S. Vilaseca en el article signat amb A. Prunera (1966, fig. 9, p. 34).

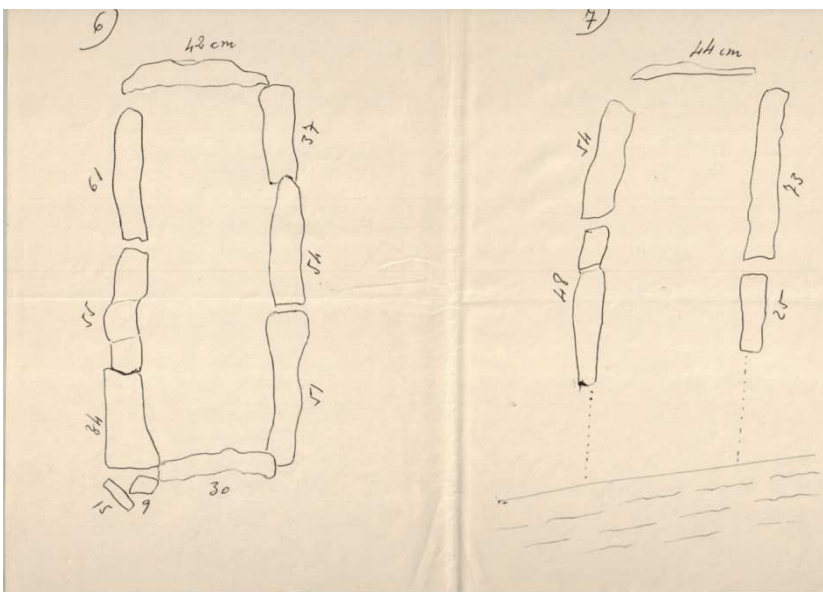
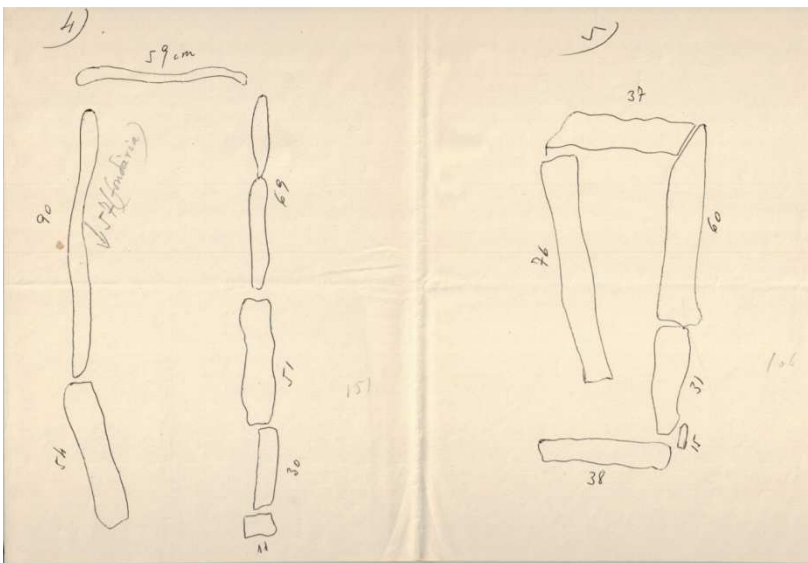
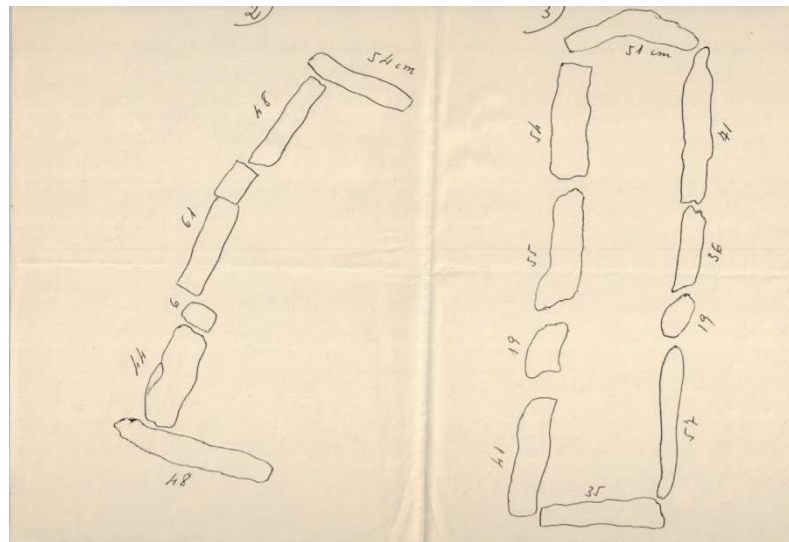
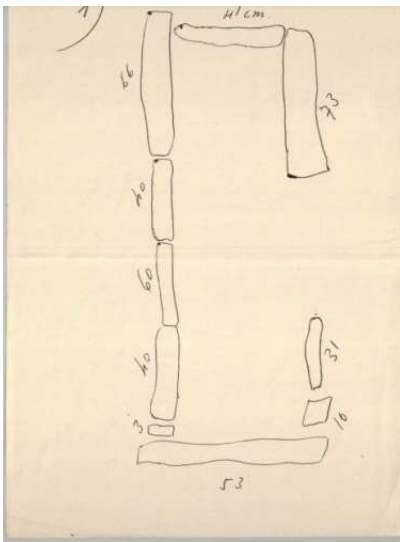

FIGURA 6.174d: croquis de les tombes 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 de la necròpolis del Coll de Bellestar enviades per mossèn Alfons Boquer a Salvador Vilaseca (carpeta de tombes de lloses conservada al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.174e: foto de Mn. Boqué de les tombes de Bellestar (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 10, p. 48).

FIGURA 6.174f: tombes del Coll de Bellestar, any 2006.

FIGURA 6.175a: situació del Comestany, municipi de Passanant i Belltall (128, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.176a: situació El Fonoll, municipi de Passanant i Belltall (129, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.177a: situació de la partida del Diumenge municipi de Passanant i Belltall (130, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

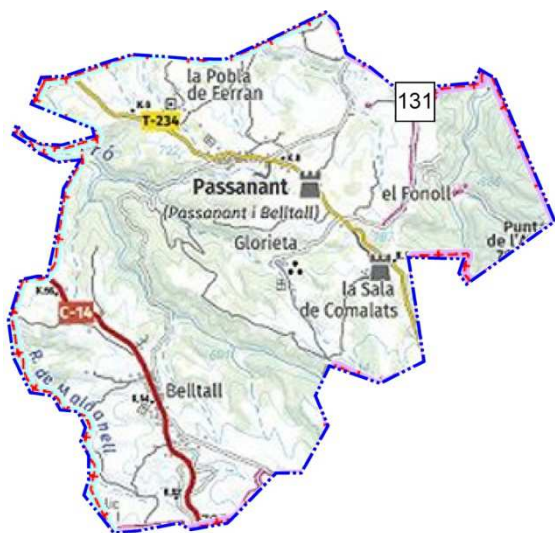

FIGURA 6.178a: situació de la necròpolis a la partió entre El Fonoll i Vallfogona, municipi de Passanant i Belltall (131, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.178b: fotografies de les tombes trobades fortuïtament a la partió entre El Fonoll i Vallfogona (VIVES, E. 2003, p. 14).

FIGURA 6.179a: situació de les Roques de Dugo, municipi de Passanant i Belltall (132, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

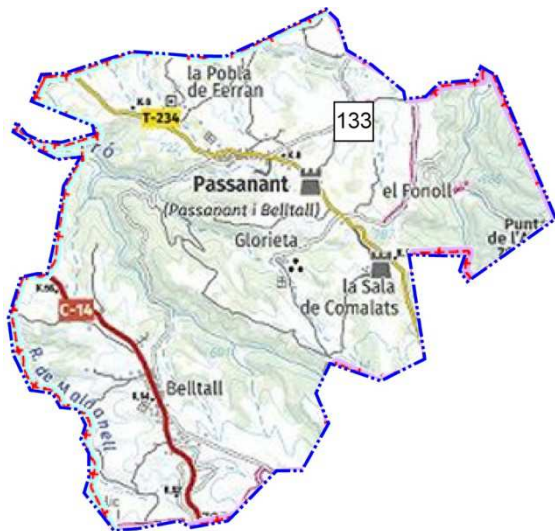

FIGURA 6.180a: situació dels Vilars, municipi de Passanant i Belltall (133, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

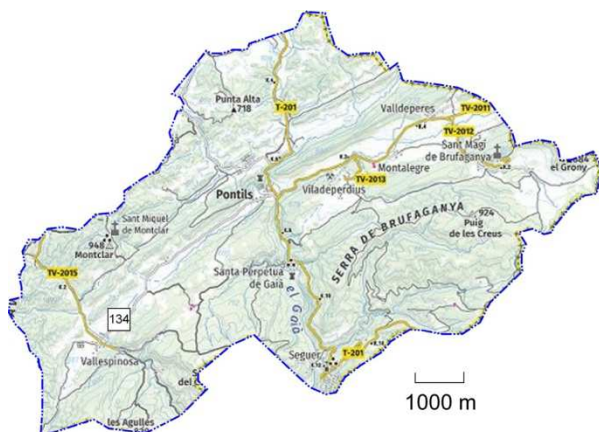

FIGURA 6.181a: situació del Mas Marí, municipi de Pontils (134, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

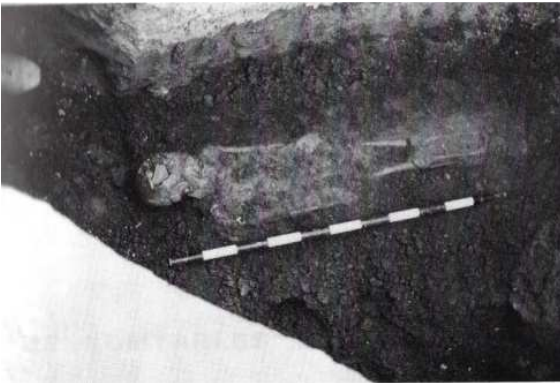
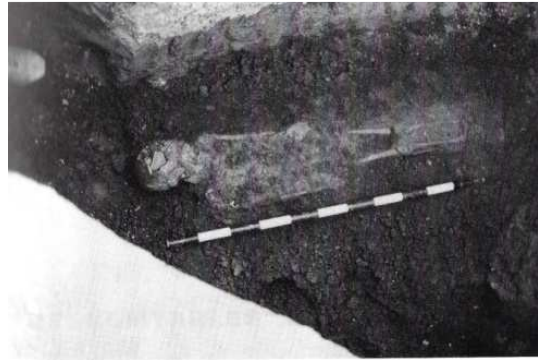
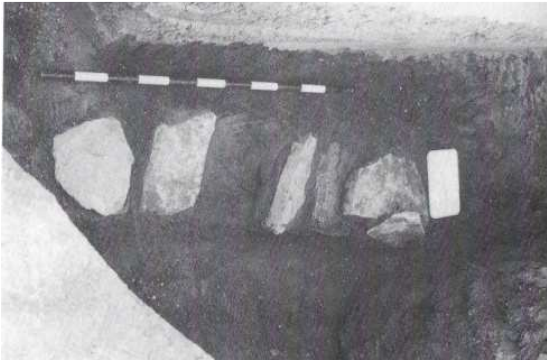
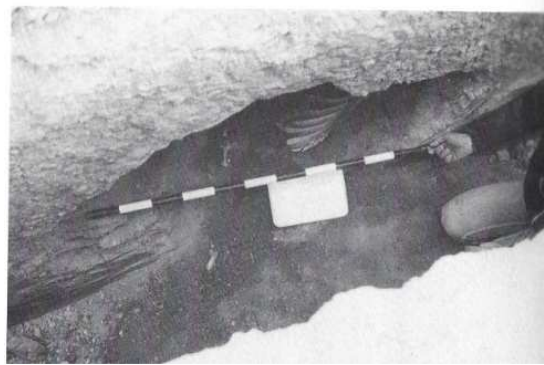
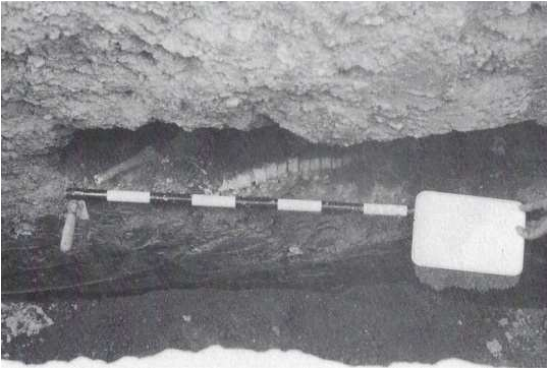

FIGURA 6.184c: enterraments de Gubià (GENERA; M.; LALUEZA, C.; GIMÉNEZ, S. 1992, p. 49-51, 53).

FIGURA 6.184d: enterraments de Gubià (PALAU RAFECAS, S. 1988, p. 12-13).

FIGURA 6.185a: enterraments del Coll de Sadern / Saladern (138, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

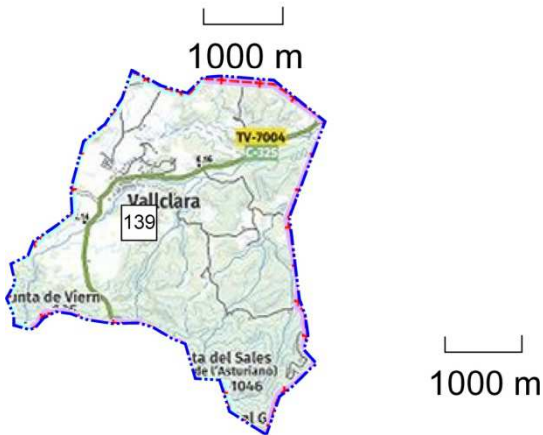

FIGURA 6.186a: enterraments a Vallclara (sense ubicació aproximativa, 139, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.187a: enterraments del Molí de la Cadena III, Vallfogona de Riucorb (140, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.188a: enterraments al terme de Vallfogona de Riucorb (141, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020). Segons Vilaseca i Prunera: a. Font Segura, b. Les Fonolloses, c. El Fonoll, d. El Forn de Calç, e. Pla de la Torre, f. Pla del Pou, g. Hort del Clos del Rector d'Albió, h. Planeta de l'Om, i. Sort del Bató, j. Les Cadenes, k. Sant Pere dels Bigats (sic), l. Camí de Santa Coloma, m. Coll de la Bresca, n. Riu Seniol, o. Cap del Pla.

1000 m

FIGURA 6.189: ubicació de la necròpolis de l'Anovè/ L'Anouè/ L'Anover (Vilanova de Prades, núm. 142, Conca de Barberà Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.190a: tomba del riu Viern, Vilanova de Prades (143, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.191: situació del Codoç, on el Museu de Montblanc ubica enterraments de tombes de lloses (Vimbodí i Poblet, 144, Conca de Barberà). Font Museu de Montblanc, IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.192a: enterraments del Mas de la Cova, Vimbodí i Poblet (145, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

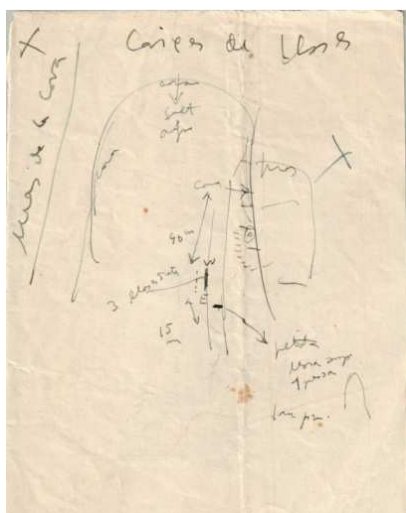
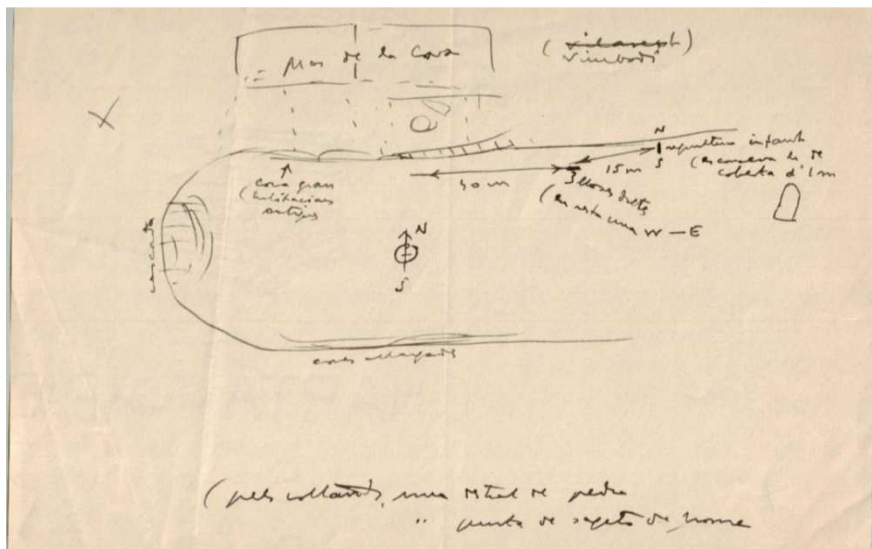

FIGURA 6.192b: croquis del Mas de la Cova, de la mà de S. Vilaseca, carpeta de tombes de lloses conservada al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.193a: situació del Pla de Carretes, on s'ha excavat una necròpolis de tombes de lloses (Vimbodí i Poblet, 146, Conca de Barberà). Font IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

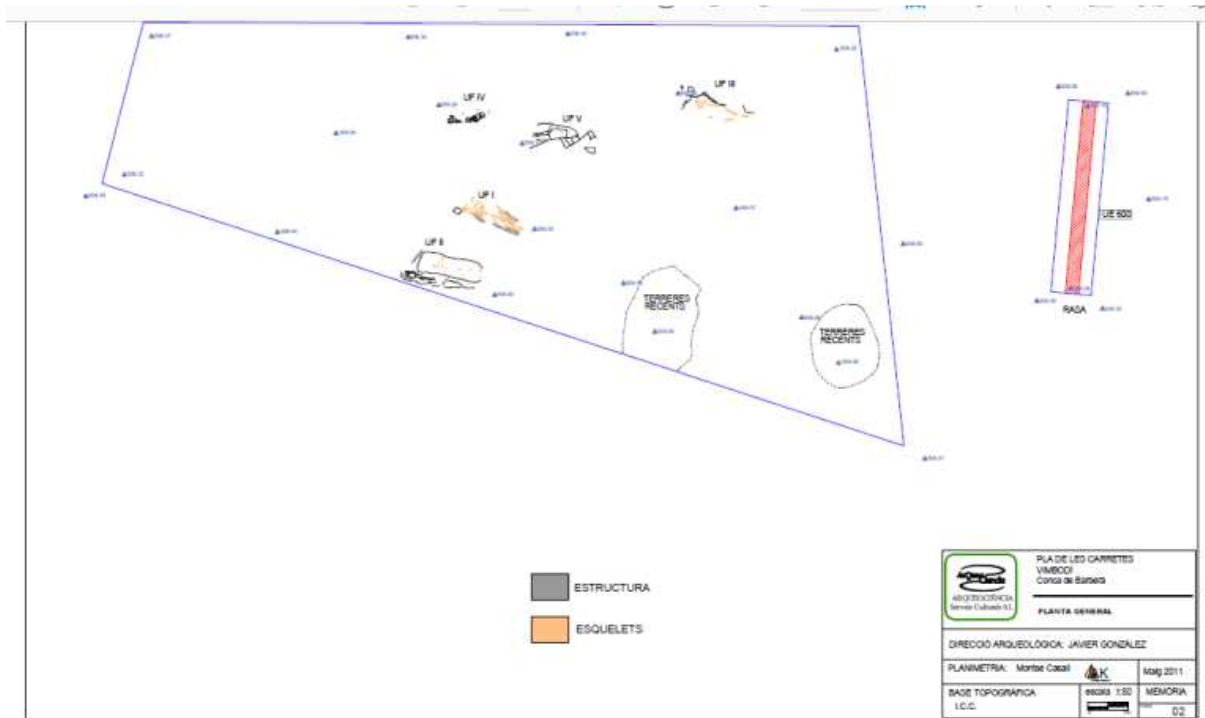
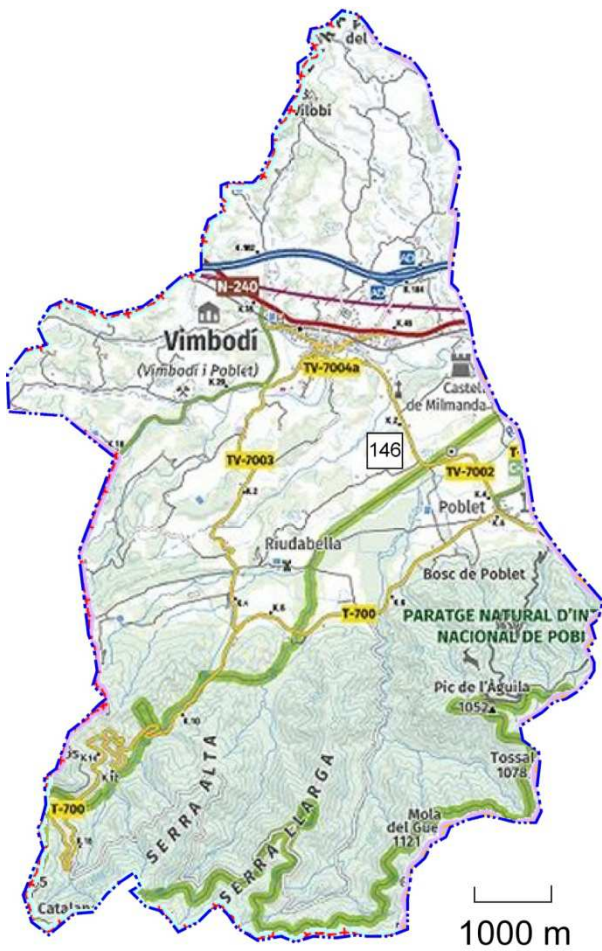

FIGURA 6.193b: planta general de la necròpolis del Pla de Carretes (Arqueociència, GONZÁLEZ, J. 2011).

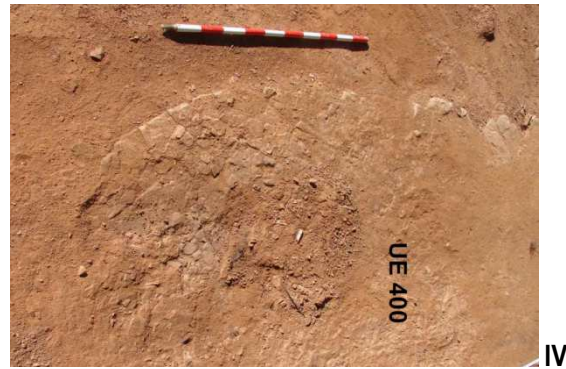

FIGURA 6.193c: enterraments del Pla de Carretes (Arqueociència, GONZÁLEZ, J. 2011).

FIGURA 6.194: situació de les Planes de Montagudell, on s'han trobat tombes de lloses (Vimbodí i Poblet, 147, Conca de Barberà). Font A. Carreras, IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020)

FIGURA 6.195a: enterraments del Tossal de les Forques / la Font de Nerola, Vimbodí i Poblet (148, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

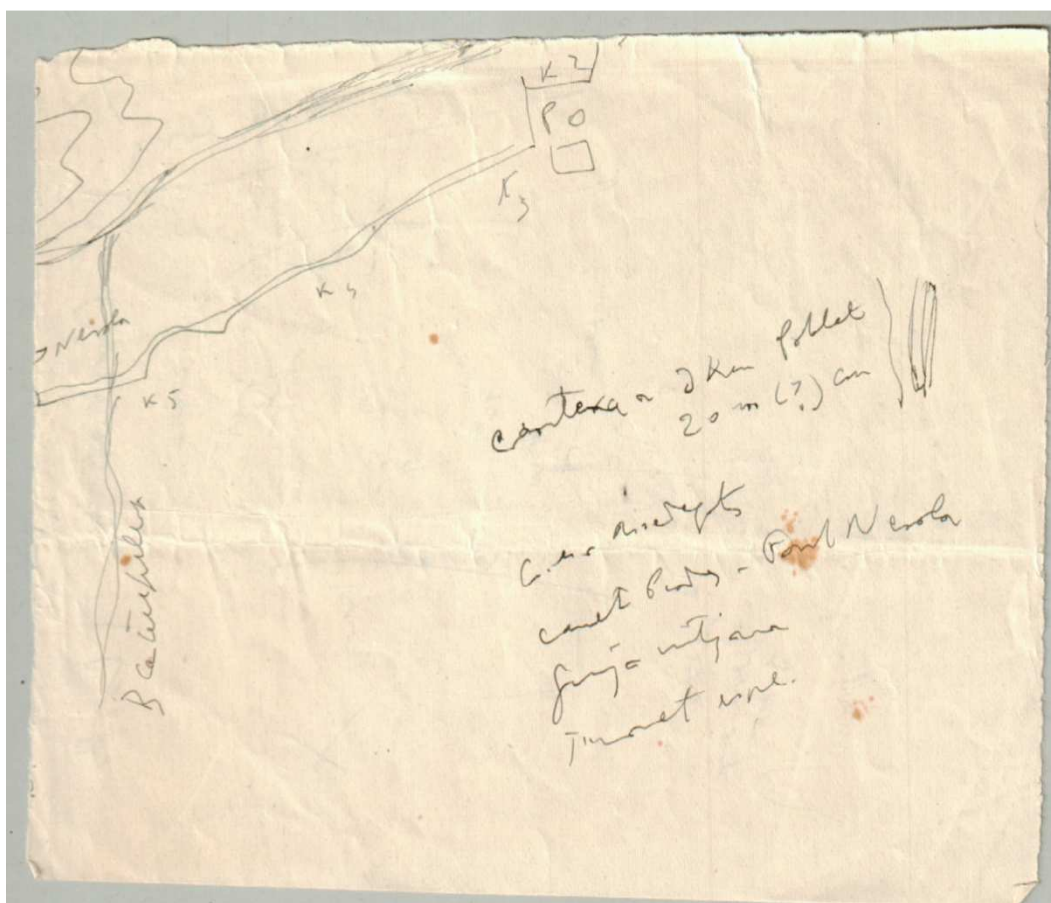

FIGURA 6.195b: nota de S. Vilaseca sobre enterraments a la zona de Nerola i Granja Mitjana, carpeta de tombes de lloses conservada al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.195c: enterraments de la Font de Nerola (autor: A. Carreras i Casanova).

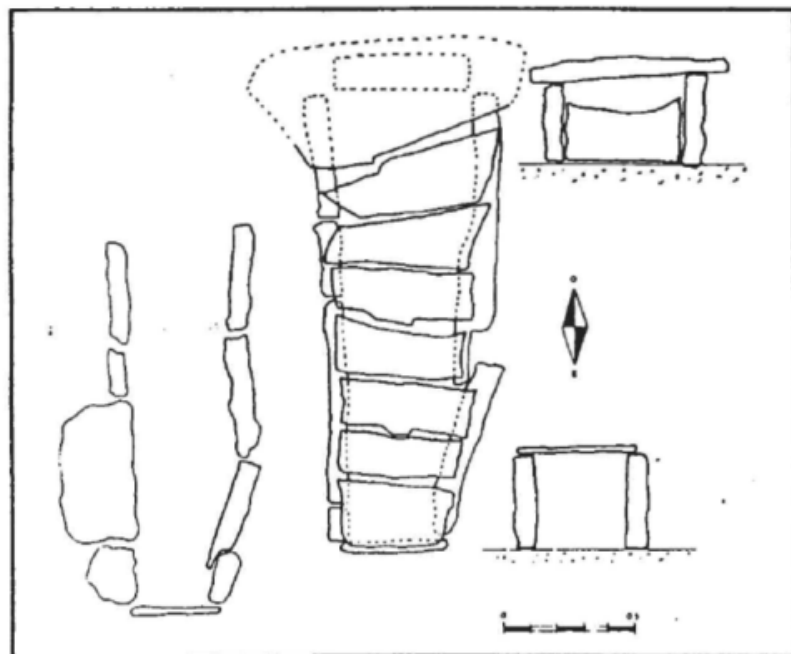

FIGURA 6.195d: planta, alçats i seccions d'una de les tombes de Nerola (CARRERAS CASANOVA, A. 1984, fig. 1, p. 4).

FIGURA 6.195d: planta, de les tombes de Nerola (ADSERIAS, M.; MUÑOZ, J. A.; SARDÀ, M. 1984, fig. 5, p. 138).

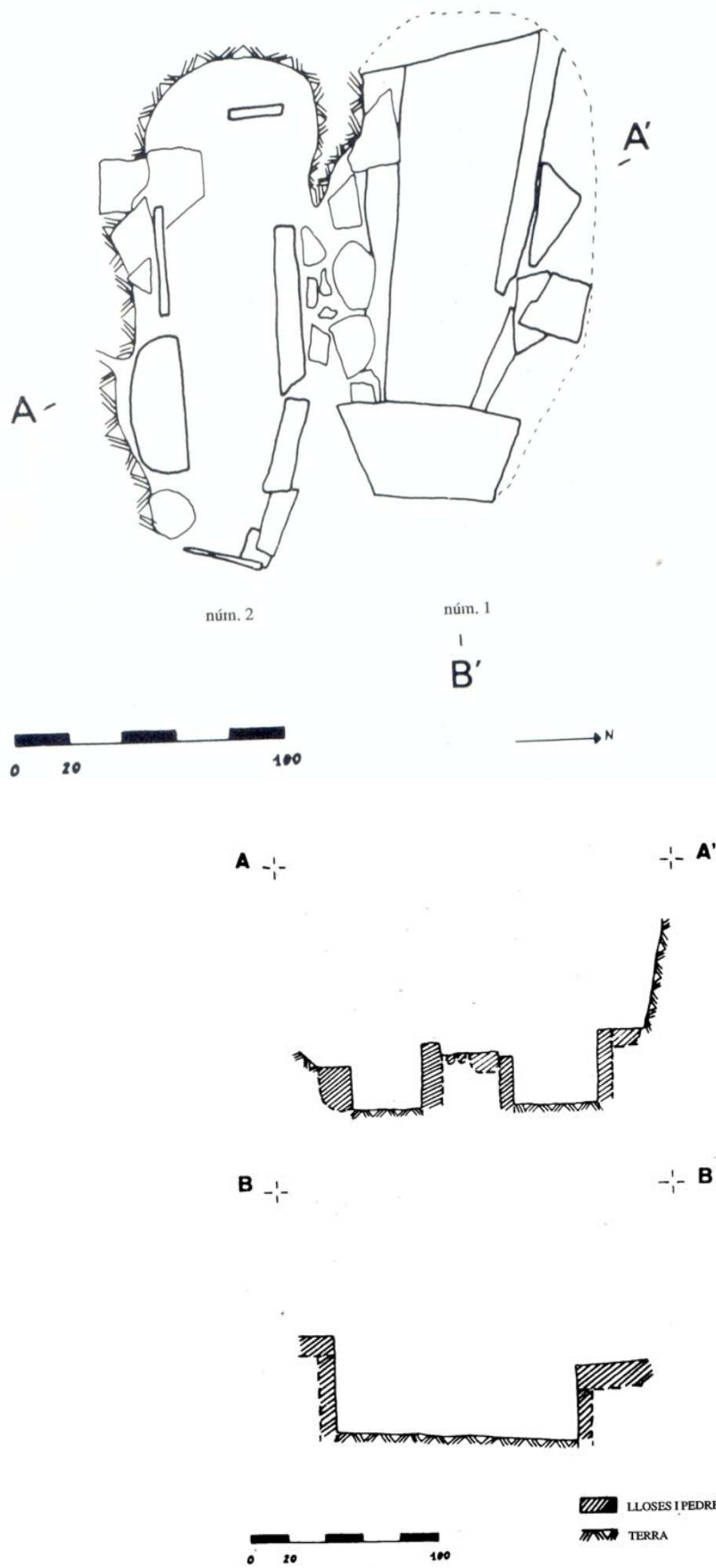
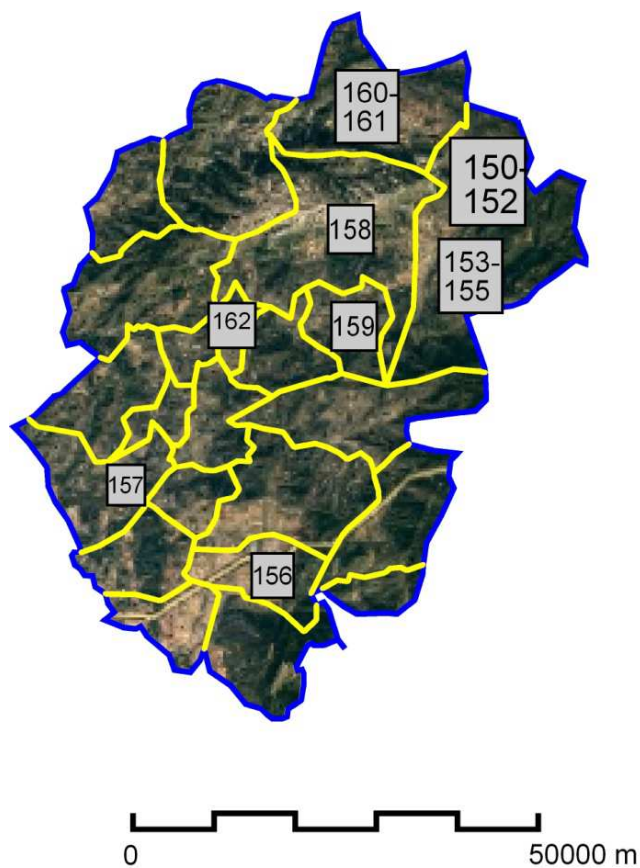

FIGURA 6.195e: seccions de les tombes de Nerola (ADSERIAS, M.; MUÑOZ, J. A.; SARDÀ, M. 1984, fig. 6, p. 139).

FIGURA 6.196a: enterraments prop de l'Autopista (sense precisió en la ubicació), Vimbodí i Poblet (149, Conca de Barberà). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.197: localització de les necròpolis aïllades al Priorat (base IGCC). **150** CORNUDELLA DE MONTSANT, Barranc dels Lladres/Mas d'En Lluc; **151** CORNUDELLA DE MONTSANT, Palau, El / Mas del Palau (Albarca); **152** CORNUDELLA DE MONTSANT, Prada de la Guineu (Albarca); **153** CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana; **154** CORNUDELLA DE MONTSANT, Siurana; **155** CORNUDELLA DE MONTSANT, ubicació no precisada; **156** MARÇÀ, Mas Gran; **157** MOLAR; EL, Mas de les Puces; **158** MORERA DE MONTSANT, LA, Mas del Tancat; **159** POBOLEDA, Poboleda; **160** ULLDEMOLINS, Coveta de l'Heura; **161** ULLDEMOLINS, Solana del Bepo; **162** VILELLA ALTA, Torm del Frare, El.

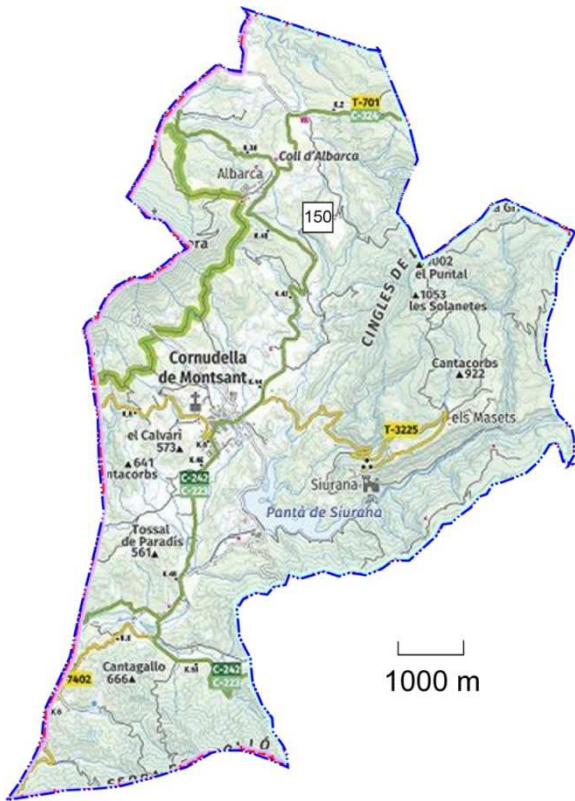

FIGURA 6.198a: enterraments del Barranc dels Lladres / Mas d'en Lluc, Cornudella de Montsant (150, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 20-03-2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.198b: croquis de S. Vilaseca amb la ubicació de les tombes del Barranc dels Lladres / Mas d'en Lluc, a la carpeta de tombes de lloses de l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

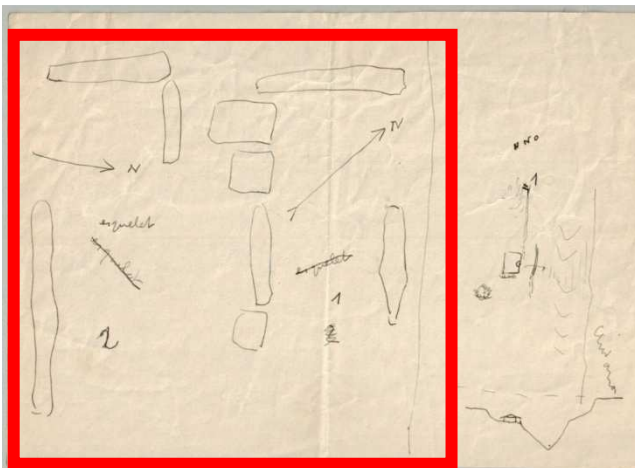

FIGURA 6.198c: croquis de S. Vilaseca de les tombes del Barranc dels Lladres / Mas d'en Lluc, a la carpeta de tombes de lloses de l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

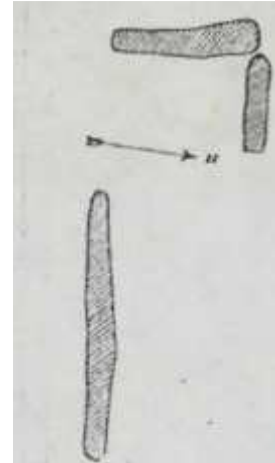

FIGURA 6.198d: imatges de tombes del Barranc dels Lladres / Mas d'en Lluc, a la carpeta de tombes de llores de l'arxiu del MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis) i planta d'un dels enterraments (Vilaseca Anguera, S. 1930, fig. 30, p. 29).

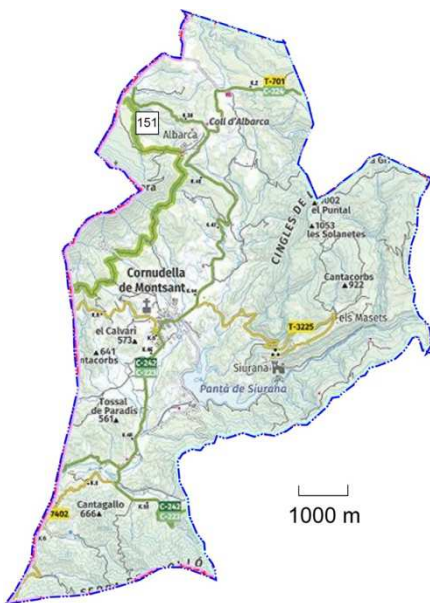

FIGURA 6.199a: enterrament a El Palau / Mas del Palau, Cornudella de Montserrat (151, Priorat). Font: IGCC i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.200a: enterrament a la Prada de la Guineu / Parada de la Guineu, Cornudella de Montserrat (152, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 20-03-2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

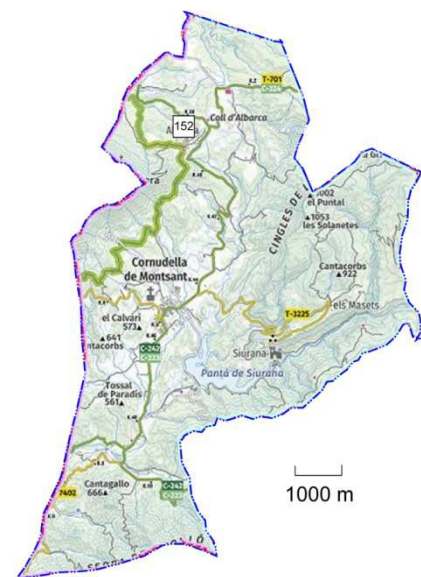

FIGURA 6.200b: pàgina del *Diario español* amb la notícia de les excavacions de J. F. Cabestany a la Prada de la Guineu i la troballa d'una suposada -i falsa- ara prehistòrica a l'església d'Albarca (BIARNÉS, C. 1978).

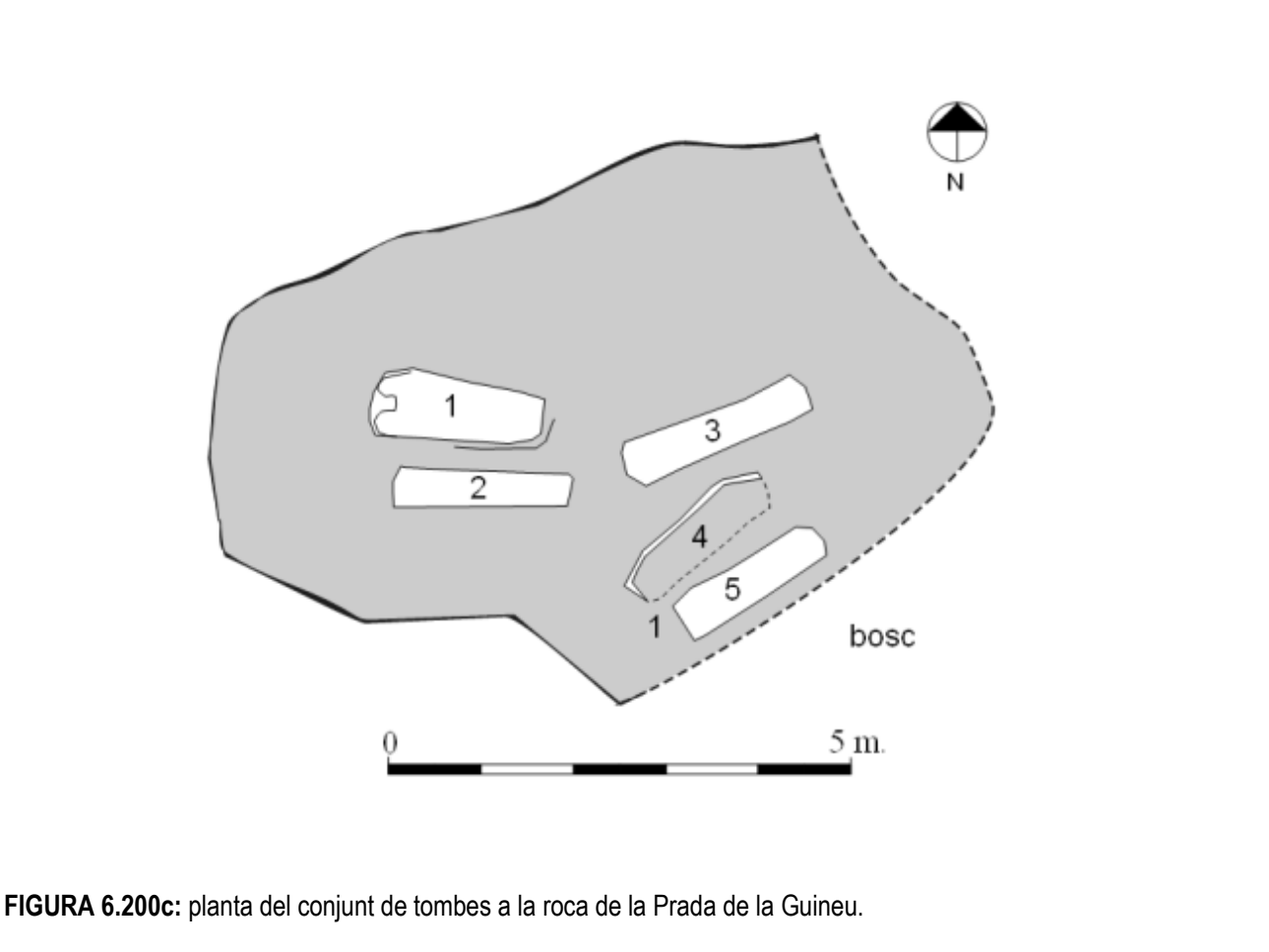

FIGURA 6.200c: planta del conjunt de tombes a la roca de la Prada de la Guineu.

FIGURA 6.200d: vista general de la roca on hi ha el conjunt funerari de la Prada de la Guineu.

FIGURA 6.200e: aspectes generals del conjunt funerari de la Prada de la Guineu.

FIGURA 6.200f: vistes de la tomba doble núm. 1.

FIGURA 6.200g: tomba 2.

FIGURA 6.200h: vista de les tombes 3, 4 i 5.

FIGURA 6.200i: vista de les tombes 4 i 5.

FIGURA 6.200j: vista de la tomba 5.

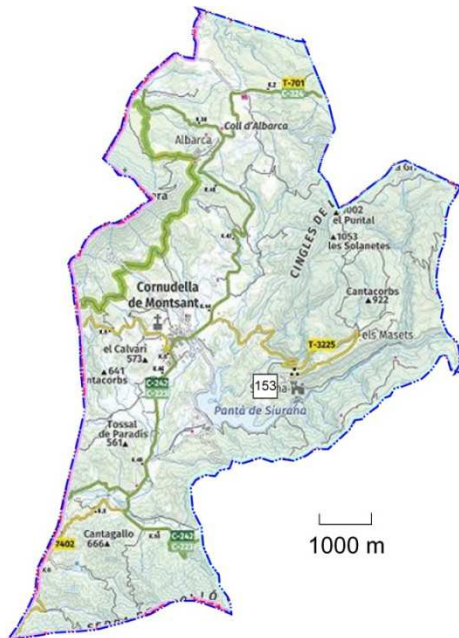

FIGURA 6.201a: necròpolis andalusí a Siurana (153, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 20-03-2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.201b: tomba 1 de la necròpolis andalusí de Siurana.

FIGURA 6.202b: Enterrament prop de Siurana (154, Priorat). Font: IGCC i Google Maps (consulta 23.12.2020). MORO

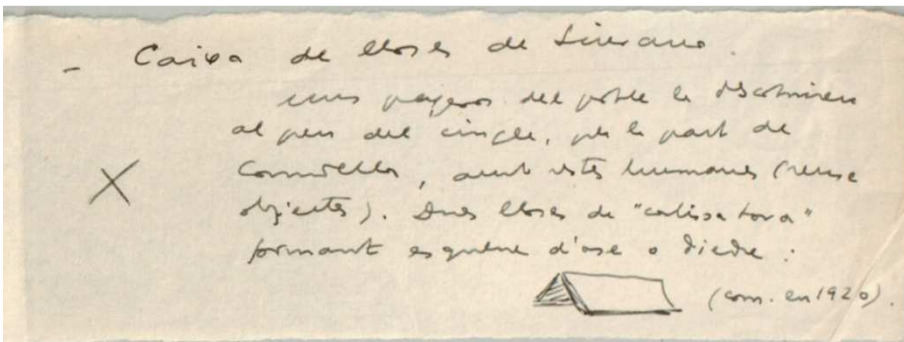
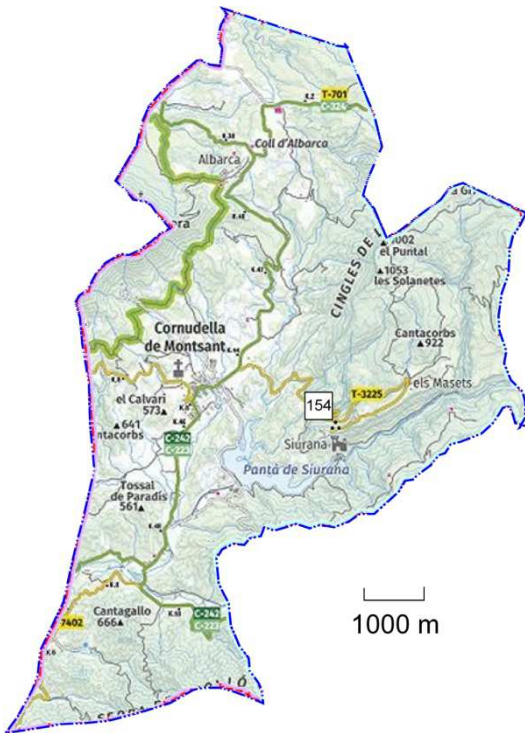

FIGURA 6.202c: nota de S. Vilaseca referent a una tomba de lloses localitzada prop de Siurana, carpeta de tombes de lloses, arxiu MASCVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

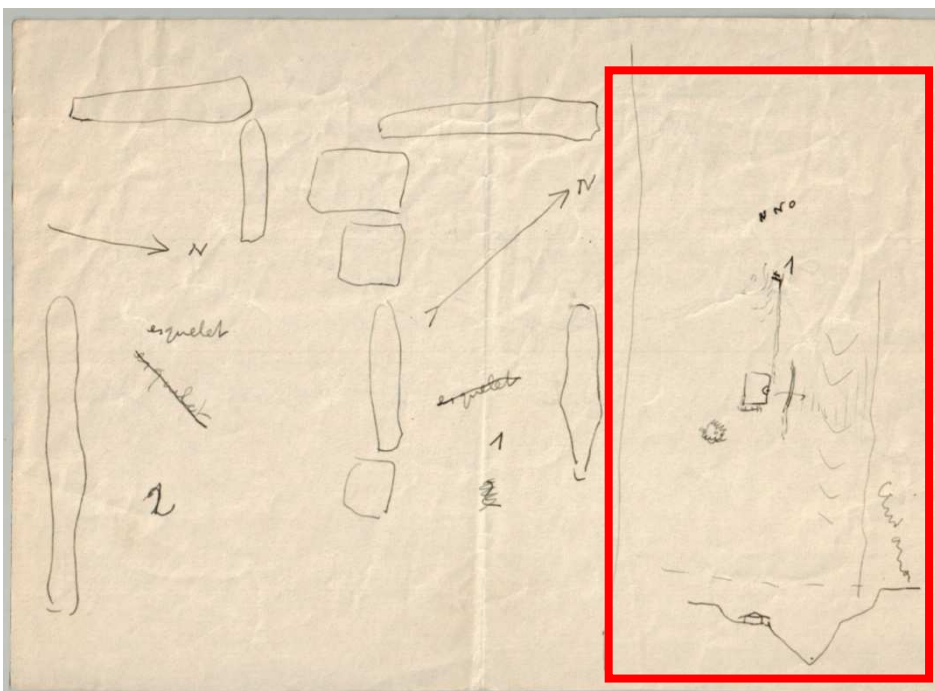

FIGURA 6.203b: nota de S. Vilaseca referent a la localització de tomba de lloses prop de Siurana, carpeta de tombes de lloses, arxiu MASCVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

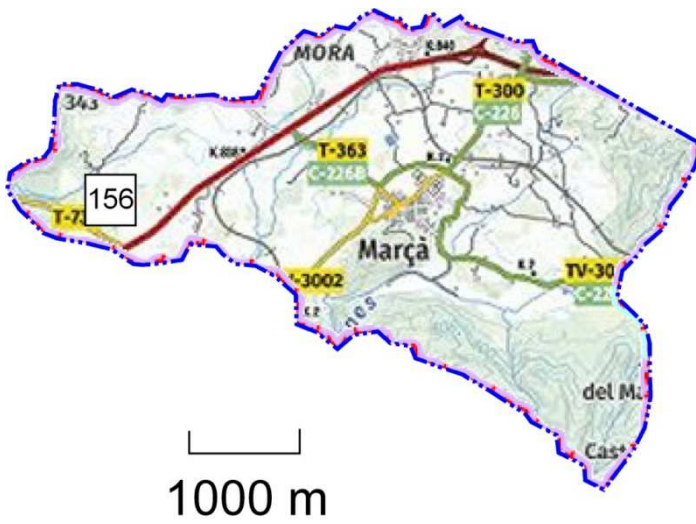

FIGURA 6.204a: enterrament de la necròpolis del Mas Gran, Marçà (156, Priorat). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

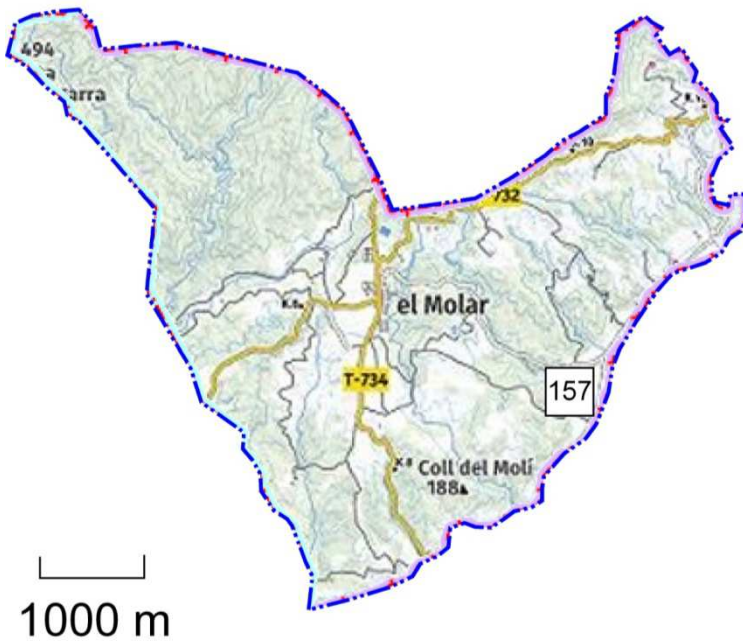

FIGURA 6.205a: enterraments al Mas de les Puces, municipi del Molar (157, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 20.02.2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.205b: nota de S. Vilaseca referent a la localització de tombes de lloses al Mas de les Puces, carpeta de tombes de lloses, arxiu MASCVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

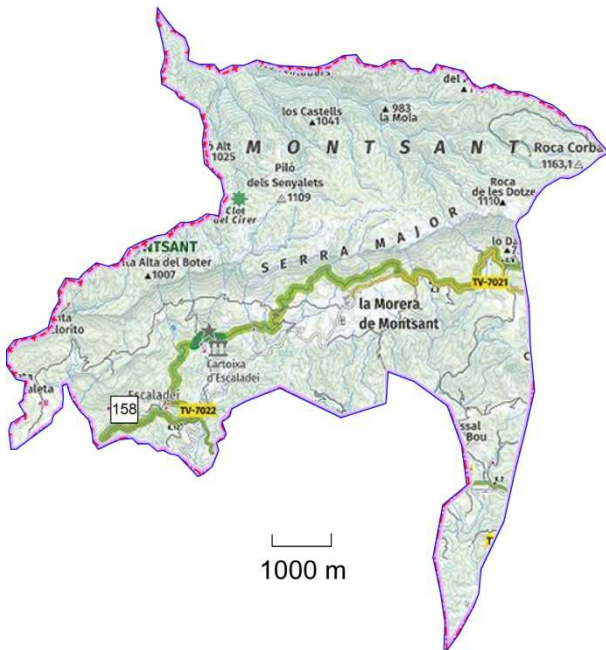

FIGURA 6.206a: enterrament al Mas del Tancat, municipi de La Morera de Montserrat (158, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 20.02.2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

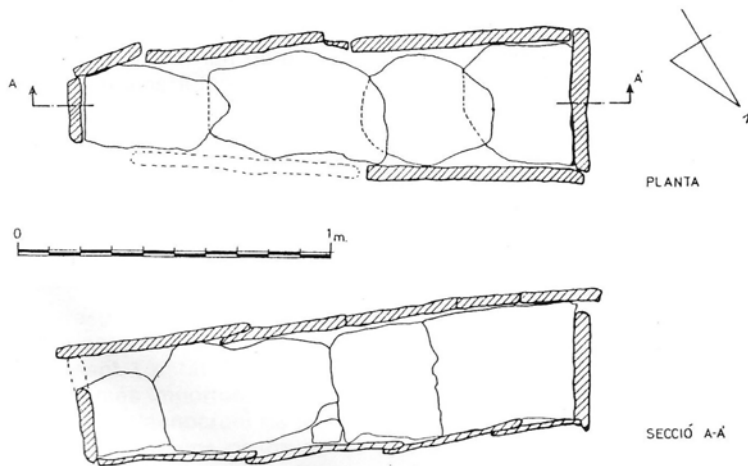

FIGURA 6.206b: planta i secció de l'enterrament del Mas del Tancat, municipi de La Morera de Montserrat (DUPRÉ, X.; VILARDELL, R. 1985, fig. 2, p. 3).

MAS DEL TANCAT.
(La Morera del Montserrat, Priorat)

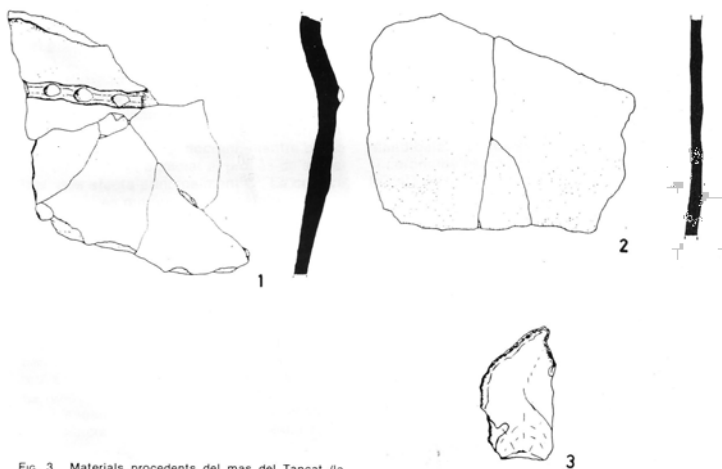

FIGURA 6.206c: materials arqueològics trobats al costat de la tomba del Mas del Tancat (DUPRÉ, X.; VILARDELL, R. 1985, fig. 2, p. 3).

FIG. 3. Materials procedents del mas del Tancat (la Morera de Montserrat, Priorat) (1 i 2 a 1/4; 3 a 1/1).

FIGURA 6.206d: curiosa presentació de la tomba del Mas del Tancat en el lloc on va aparèixer. Tot i que sembla una mena de tronera, és una finestra dins la qual es veu la caixa de lloses des de la vertical.

FIGURA 6.207: enterrament al sud de Poboleda (159, Priorat). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

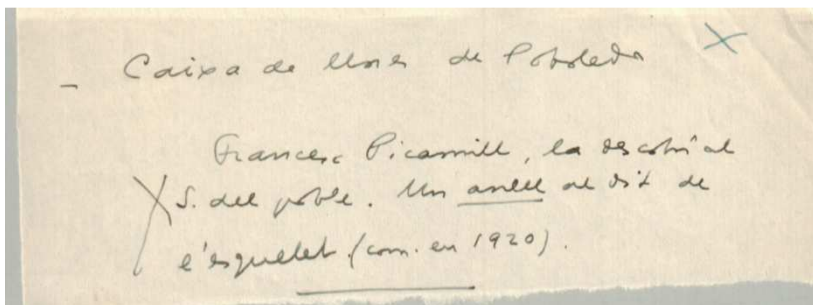

FIGURA 6.207b: nota de S. Vilaseca referent a la localització d'una tomba de lloses a Poboleda, arxiu MASCVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

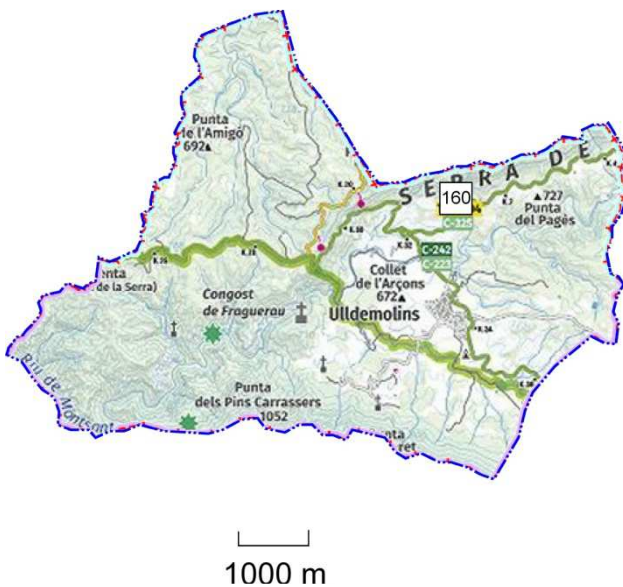

FIGURA 6.208a: enterraments de la Coveta de l'Heura, Ulldemolins (160, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 30.08.2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.208b: enterraments de la Coveta de l'Heura, Ulldemolins (VILASECA ANGUERA, S. 1973, vol. II, làm. 78).

1000 m

FIGURA 6.209a: enterraments de la Solana del Bepo, Ulldemolins (161, Priorat). Font: IGCC, Carta Arqueològica (consulta 30.08.2020) i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.210a: enterraments i eremitori del Tormo del Frare, a La Vilella Alta (162, Priorat). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

1000 m

FIGURA 6.210b: ortofoto de l'eremitori i tombes del Torm del Frare, a La Vilella Alta (162, Priorat). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 10.12.2020).

FIGURA 6.210c: vista del Tormo del Frare.

FIGURA 6.210d: carena del Tormo del Frare amb obertura de buits interpretables com tombes i dipòsits.

FIGURA 6.210e: espai obert a la roca interpretable com una tomba en obres o més aviat un dipòsit d'aigua a associar als reguerons contigus.

FIGURA 6.210f: espai obert a la roca a l'est de l'anterior.

FIGURA 6.210g: més a l'est, espai treballat a la roca que es pot prendre com l'obertura de dues tombes no acabades.

FIGURA 6.210h: tomba a la roca davant les escales.

FIGURA 6.210i: tomba a la roca al costat de les escales.

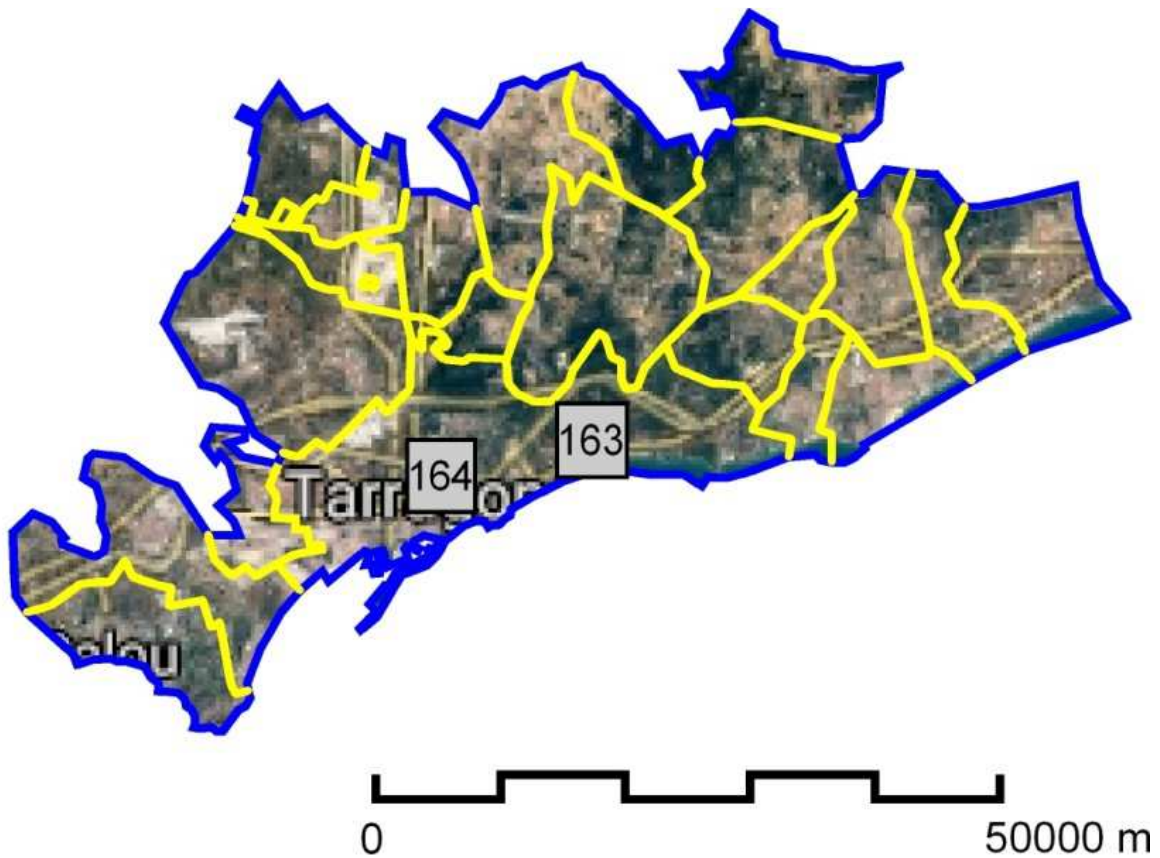

FIGURA 6.211: localització de les necròpolis aïllades al Tarragonès (base IGCC). TARRAGONA, Ciutat de Repòs i de Vacances / Ciutat Residencial; 164 TARRAGONA, Mas Rimbau-Mas Mallol.

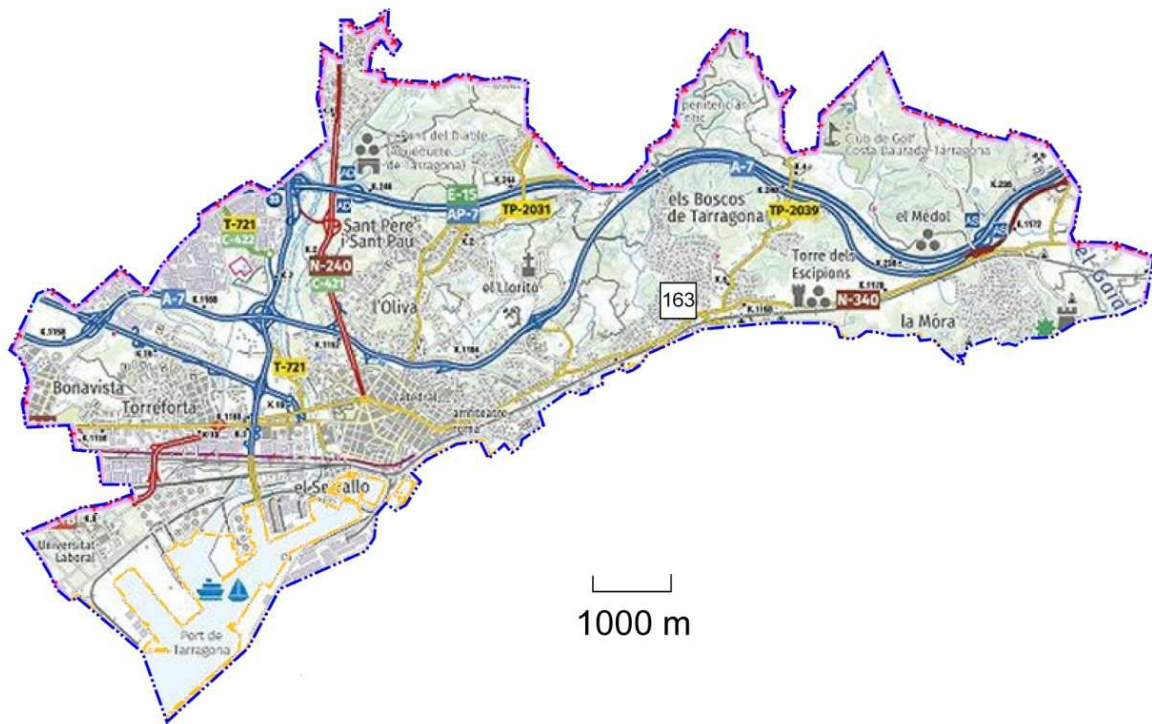

FIGURA 6.212a: enterraments de la Ciutat de Repòs i Vacances / Ciutat Residencial de Tarragona (163, Tarragonès).
 Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

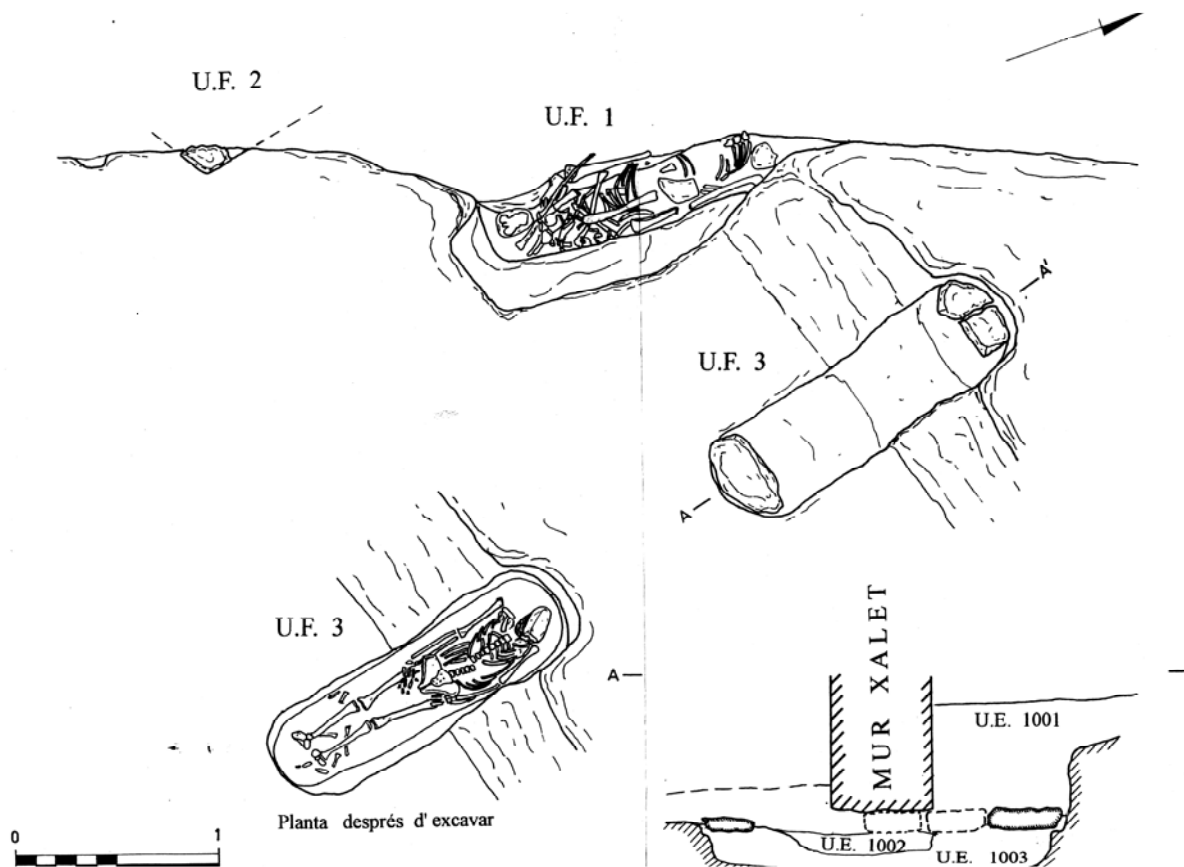

FIGURA 6.212b: enterraments de la Ciutat de Repòs i Vacances / Ciutat Residencial de Tarragona (dibuix J. M. Puche-Codex, a PUCHE, J. M.1994).

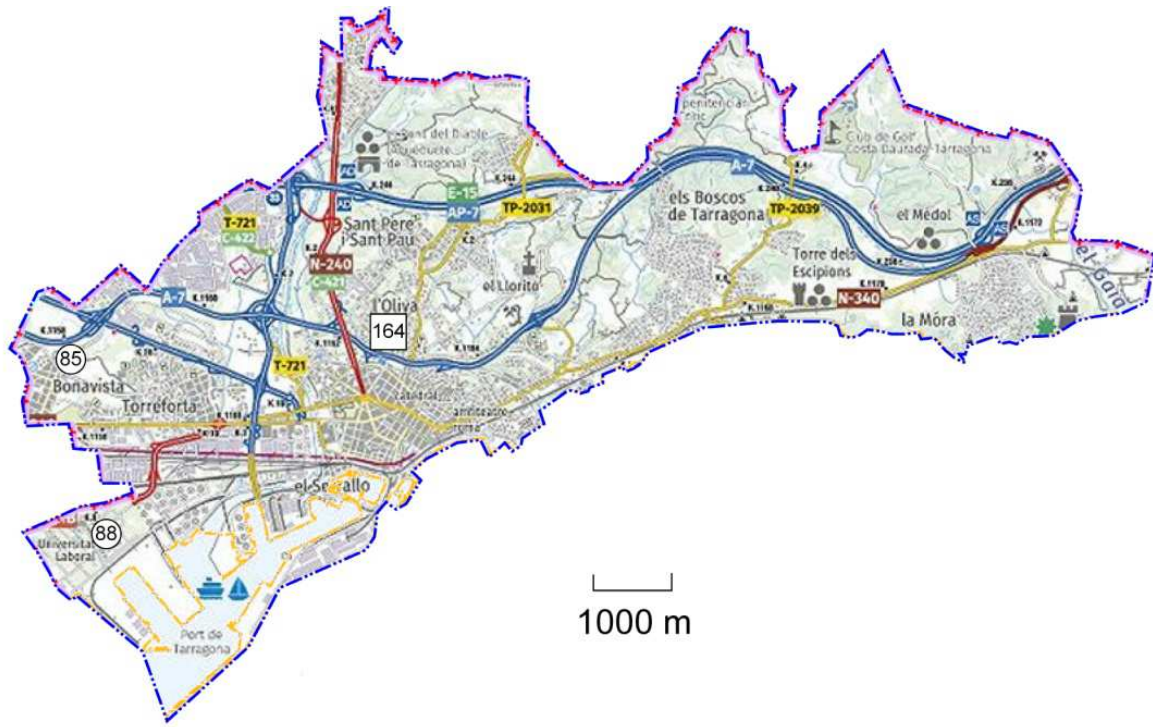

FIGURA 6.213a: enterraments Mas Mallol - Mas Rimbaud de Tarragona (164, Tarragonès). Font: IGCC, i Google Maps (consulta 23.12.2020).

FIGURA 6.213b: vista general de l'excavació de Mas Mallol - Mas Rimbaud de Tarragona (*Del romà al romànic* p. 262).

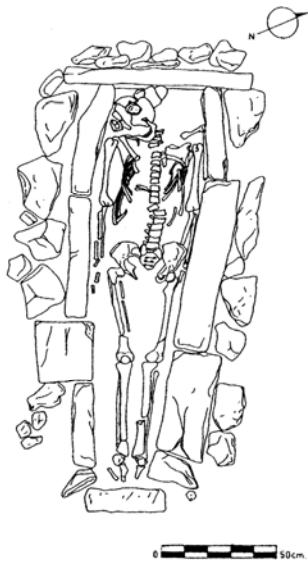

FIGURA 6.213c: enterrament jueu de la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol, en una de les lloses havia cisellat un endotafi consistent en una menorà (BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000, fig. 12, p. 163).

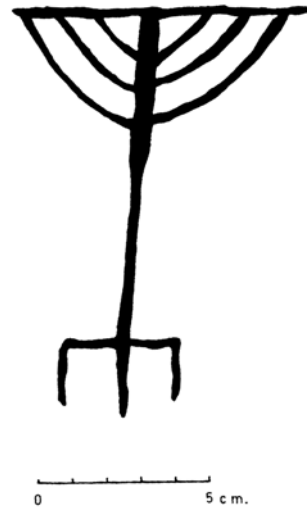

FIGURA 6.213d: calc de la menorà (BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000, fig. 13, p. 163).

FIGURA 6.213e: imatges d'enterraments de Mas Rimbau-Mas Mallol, carrer Joan Antònio i Guàrdias, 17 (Codex a GINÉ, J. 2011, fig. 9, p. 88).

FIGURA 6.213f: imatges d'enterraments de Mas Rimbau-Mas Mallol, carrer Joan Antònio i Guàrdias, 17 (Codex a GINÉ, J. 2011, fig. 10, p. 88).

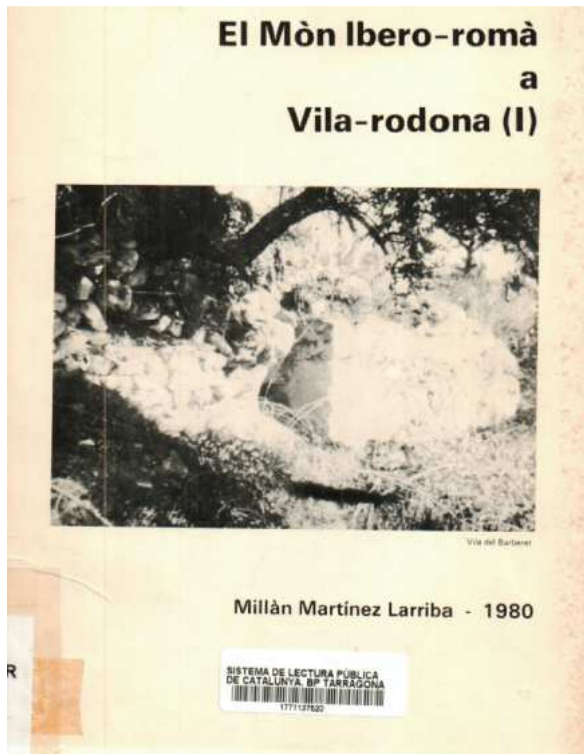

FIGURA 6.214: per fortuna la important activitat de centres d'estudis i associacions culturals de tipus local ha servit durant molts anys per recollir documentació, informació i troballes en el territori. És una informació sovint parcial, cert, però moltes vegades es la única de la qual es disposa. Com exemple, les publicacions de M. Martínez sobre l'arqueologia de la zona de Vila-rodona (Martínez, M. 1980). Gràcies a ell coneixem un important nombre de jaciments del Gaià Mig.

FIGURA 6.215: les excavacions antigues son una segona font d'informació. La metodologia utilitzada és la la pròpia de cada moment per la qual cosa cal tenir en compte que hi ha informació que no es va documentar, però aporta dades prou interessants. Vista de les excavacions de la necròpolis de la Vila Vella de Riudecols, imatge de la carpeta de l'estudi de tombes de lloses de S. Vilaseca conservada al MASVR (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966bis).

FIGURA 6.216: una altra font d'informació són les excavacions arqueològiques amb metodologia actual, combinada amb anàlisis científiques. Certament la informació és molt més àmplia i de qualitat que la de les intervencions més antigues, però sens dubte menor a la que s'obtindrà en un futur amb anàlisis i sistemes de documentació molt més precisos. Imatge de les excavacions de la necròpolis del Morell a la planta química PP2, any 1996.

CARTA ARQUEOLÒGICA	115
NOTÍCIA ORAL	10
NOTÍCIA PUBLICADA	140
TROBALLA CASUAL	133
EXCAVACIÓ ANTIGA	30
EXCAVACIÓ AFICIONATS	20
EXCAVACIÓ URGÈNCIA-PREVENTIVA	59
EXCAVACIÓ PROGRAMADA	4
PROSPECCIÓ ANTIGA	4
PROSPECCIÓ ACTUAL	4
INFORMACIÓ D'ARXIU	52
ESTUDI O INVENTARI	106
TOTAL DE NECRÒPOLIS	164

TAULA 6.3: procedència de la informació de les necròpolis estudiades. Del total de 164 necròpolis, la majoria de dades procedeix de publicacions i troballes casuals, i es veu un percentatge molt petit d'actuacions arqueològiques programades. Tingui's en compte que un mateix jaciment pot tenir diverses fonts d'informació.

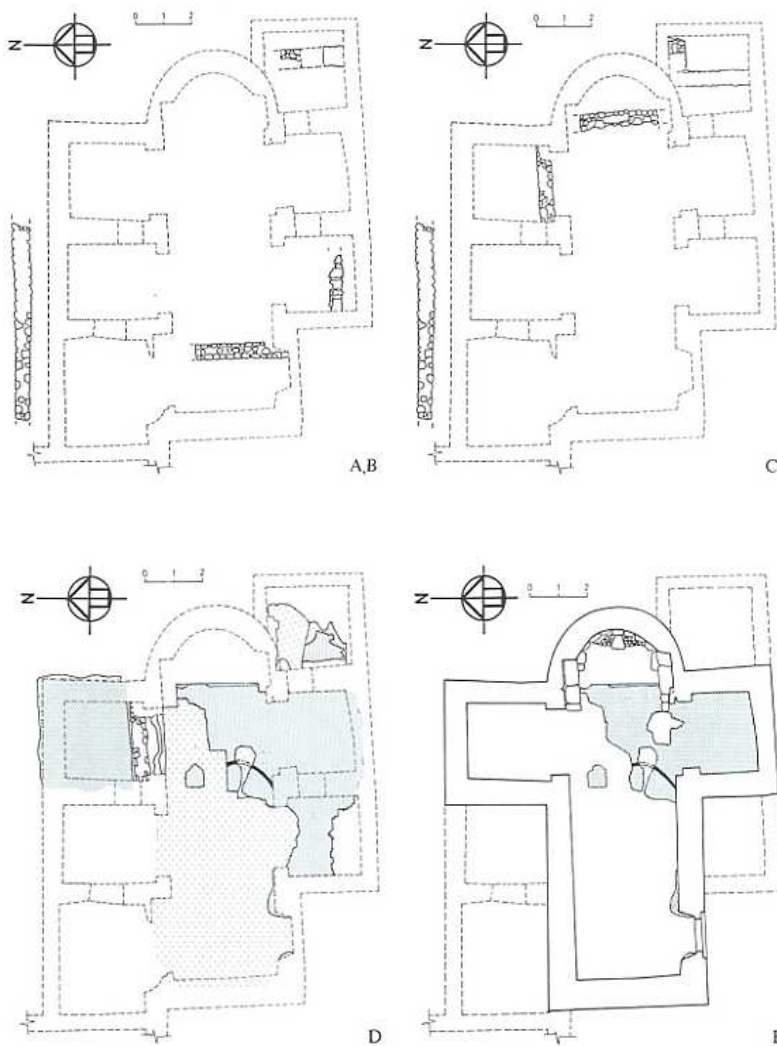

FIGURA 6.217: l'església de Sant Martí de les Cabanes és un exemple de temple medieval sobre vil·la romana. A la imatge, les plantes de les diverses fases cronològiques (SPAL a CRUANYES, J.; CLAVER, LL.; ADELL, J. A.; LLORACH, S.; LÓPEZ MULLOR, A.; GRÀCIA, M. 1993, p. 97).

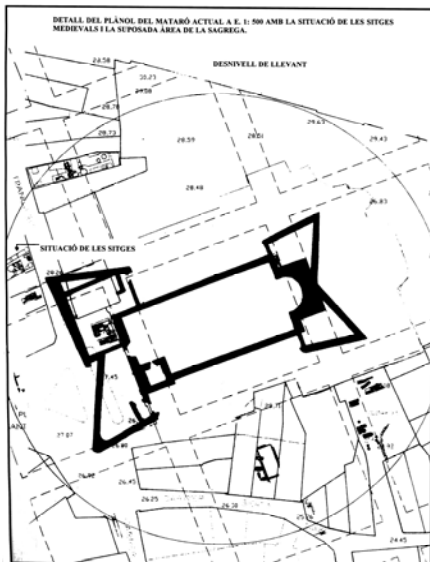

FIGURA 6.218: planta de la zona de la plaça de Santa Maria de Mataró amb marcat de la sagrera medieval (CERDÀ, J. A.; GURRI, E. 2000, làm. 2, fig. 105).

FIGURA 6.219: gravat del *Voyage Pittoresque* d'Alexandre de Laborde en el qual veiem la Torre dels Escipions i al seu costat l'antiga *via Augusta*, llavors camí reial a Barcelona (LABORDE, A. 1806, planxa LXIV).

FIGURA 6.220: mausoleus i edificis sepulcrales en el territori d'estudi. 1. Roques Roges; 2. El Burguet; 3. El Cogoll; 4. Vila-rodona; 5. Vilardida; 6. Can Montagut; 7. Centcelles; 8. Finca S. Marimon; 9. La Barquera; 10. Mas Rabassa; 11. Sant Salvador; 12. Torre dels Escipions; 13. Mas Rimbau-Mas Mallol.

FIGURA 6.221: la torre dels Escipions des de la mar.

FIGURA 6.222: sarcòfag d'Hipòlit (P. Alonso-MHT).

FIGURA 6.223: situació de necròpolis marítimes de la zona d'estudi. 1. La Llosa; 2. L'Esquirol; 3. Mas d'en Paella; 4. Cal·lípolis; 5. Universitat Laboral-Mas dels Canonges; 6. Mas Rabassa; 7. Torre dels Escipions; 8. Sarcòfag d'Hipòlit; 9. Els Munts; 10. La Clota.

NÚM.	JACIMENT	TIPUS	REFERÈNCIA EPIGRÀFICA
003	ROQUES ROGES	Mausoleu turriforme	
004	BURGUET	Mausoleu turriforme	
004	COGOLL	Mausoleu turriforme	
006	VILARDIDA	Edifici planta central i enterraments	
013	VILARRODONA	Columbari templiforme	
060	CAN MONTAGUT	Cambra funerària amb <i>formae</i>	
066	CENTCELLES	Mausoleu: cornisa amb inscripció	RIT 908/ IRAT núm. 67/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2284
073	FINCA S. MARIMON	Inscripció de monument funerària	RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II ² suppl. 14 núm. 2295
074	LA BARQUERA	<i>Cuppae</i>	
084	MAS RABASSA	Cambra funerària	
086	SANT SALVADOR	<i>Formae</i>	
087	ESCIPIONS	Mausoleu turriforme amb inscripció	RIT núm. 920 / IRAT núm. 12/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2304
164	MAS RIMBAU / MAS MALLOL	Inscripció de monument funerària	CIL II ² suppl. 14 núm. 2230

TAULA 6.4: mausoleus i monuments funeraris en la zona d'estudi, segons la seva constància directa o epigràfica.

FIGURA 6.224: relació de la necròpolis de Sant Salvador (Tarragona, núm. 1046), amb la vil·la romana (núm. 1047) i el traçat de l'aqüeducte del Francolí (POUM, 2013).

FIGURA 6.225: un seguit de jaciments arqueològics de la zona de Reus apunten a la seva ubicació seguint una traça viària de la centuriació de l'ager tarraconensis: 1. Forn del Cabalet; 2. Camí del Pi del Burgar; 3. El Vilar-Hort Lluny; 4. Camí de Tarragona; 5. Gas Reusense; 6. Mas de Tallapedra Vell.

FIGURA 6.226: edificis sepulcrales del Burget i El Cogoll, propers a la traça de la *via ab Asturica Augusta Terracone*.

FIGURA 6.227: cornisa de monument funerari amb epigrafia, procedent de la vil·la de Centcelles (inscripció IRAT 67/CIL II2 núm. 2284, foto. A. GUTIÉRREZ GARCIA-M. p. 108).

FIGURA 6.228: relació dels principals jaciments arqueològics d'època romana a la zona del Morell-Pobla de Mafumet i Perafort, amb la *via ab Asturia Augusta Terracone* (MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2007a, p.19).

FIGURA 6.229: relació de la vil·la romana dels Munts (en verd), la vil·la sota l'església de Sant Martí d'Altafulla (en vermell) i el traçat de la *Via Augusta* (en blau). Queda clar que en els dos casos són properes a la carretera romana però a un temps prou separades.

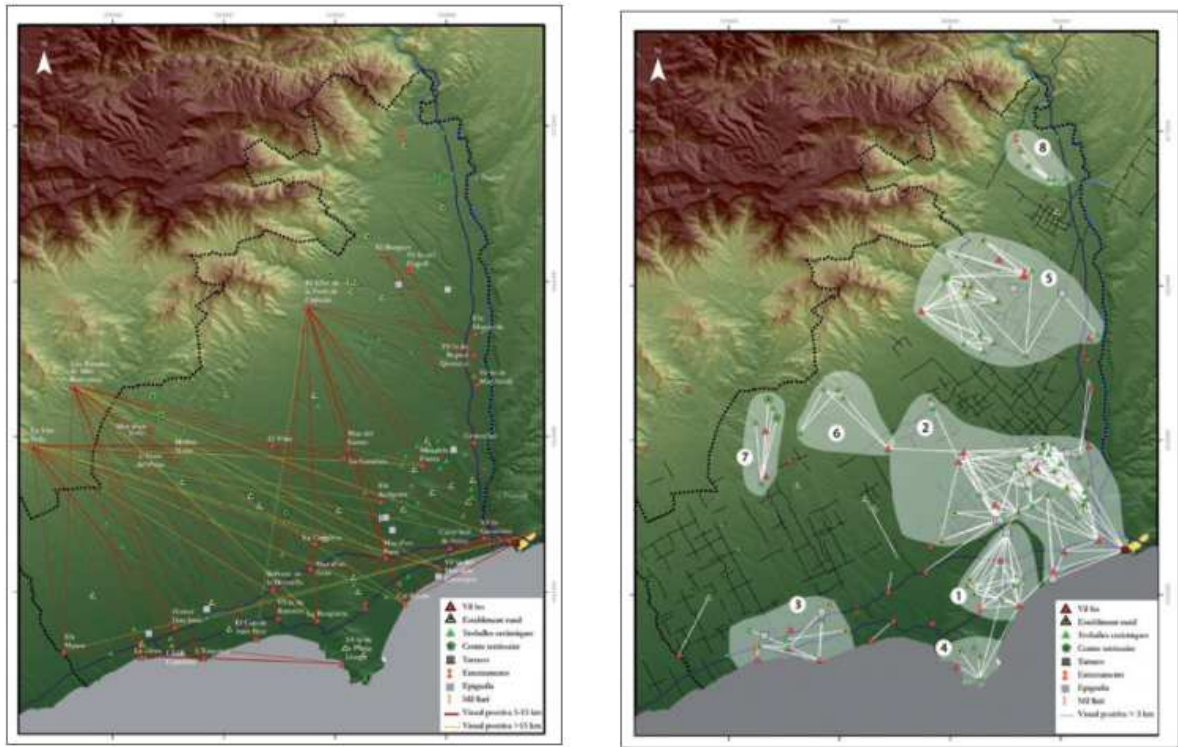

FIGURA 6.233: croquis de la xarxa de visibilitat de més de 5 km de les vil·les del territori i àrees de possible cohesió social del poblament en època imperial, inferior a 4 km (Fiz, I. 2010, fig. 42 i 44, p. 341 i 343).

FIGURA 6.234: ubicació d'enterraments diferenciats (sarcòfags) i edificis sepulcral d'època antiga en límits geogràfics del Camp, Conca i Priorat. 1. Sant Bertomeu de Tascals; 2. Alcover (topònim); 3. El Burguet; 4. El Cogoll; 5. Roques Roges; 6. Cabra (topònim); 7. Vila-rodona; 8; Milmanda i Riudabella; 9. Marsà.

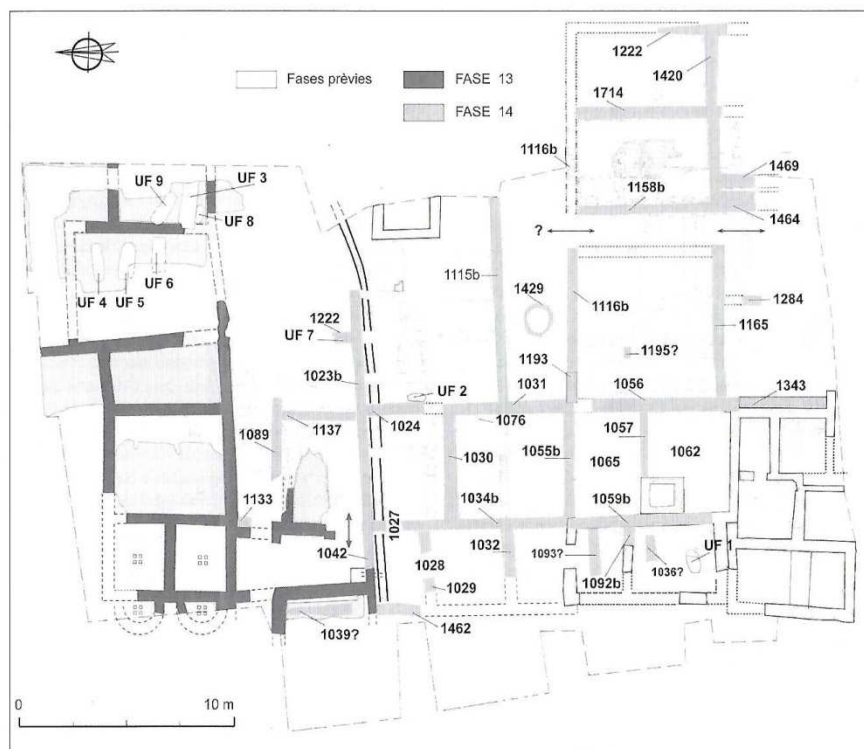

FIGURA 6.235: planta esquemàtica de les fases 13, 14, 15 de la vil·la dels hospitals, que es daten entre els segles 350-450, i queda palesa la coexistència d'una zona funerària amb l'habitatge (MACIAS, J. M.; MENCHON, J 2007, fig. 104, p. 88).

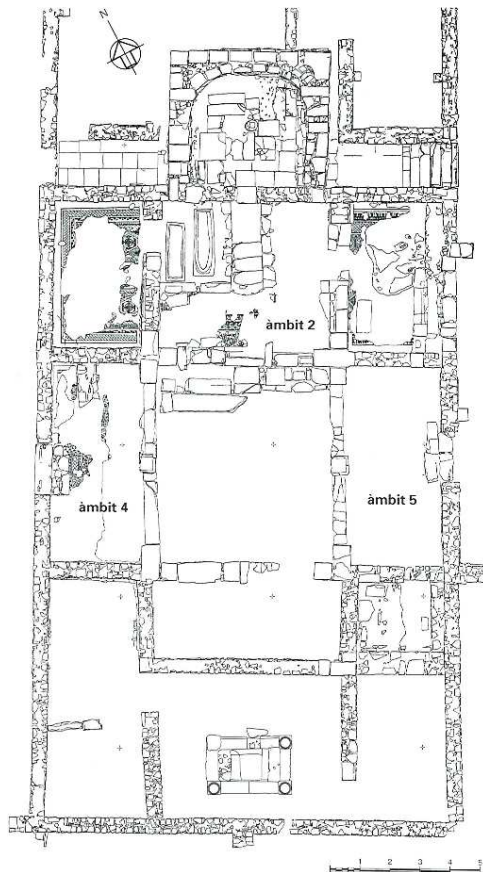

FIGURA 6.236: planta de l'església funerària de Villa Fortunatus a Fraga, Baix Aragó (F. Tuset, a *Del romà al romànic* p. 193).

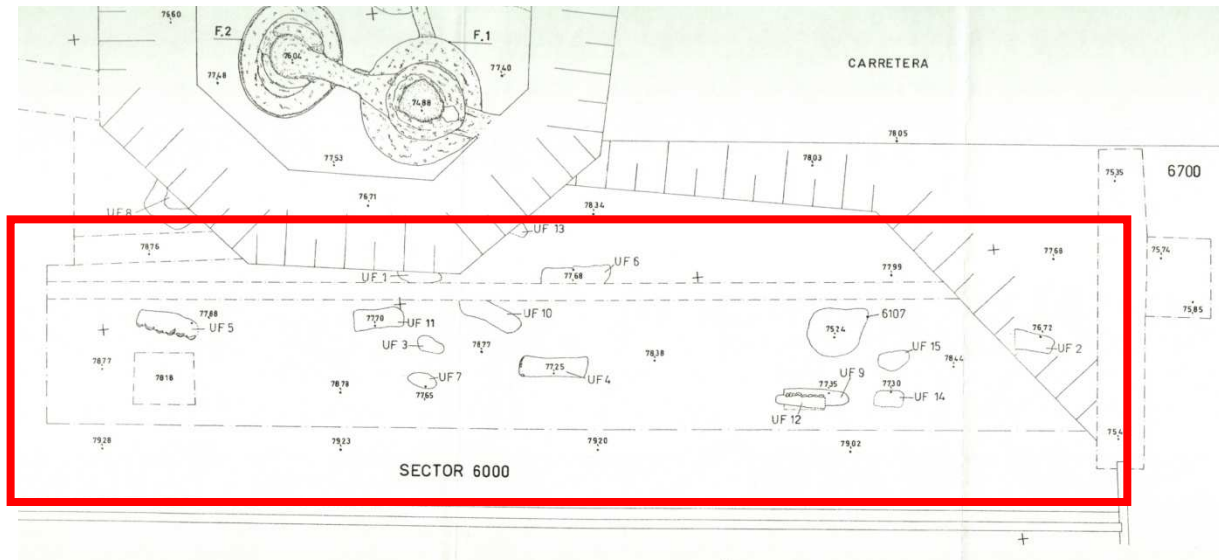

FIGURA 6.237: planta de la zona funerària de la planta de química de SM/OP al terme de Perafort (J. Menchon-I. Teixell). Es veu que el conjunt funerari és contigu a uns forns de calç amortitzats entre els segles IV i V.

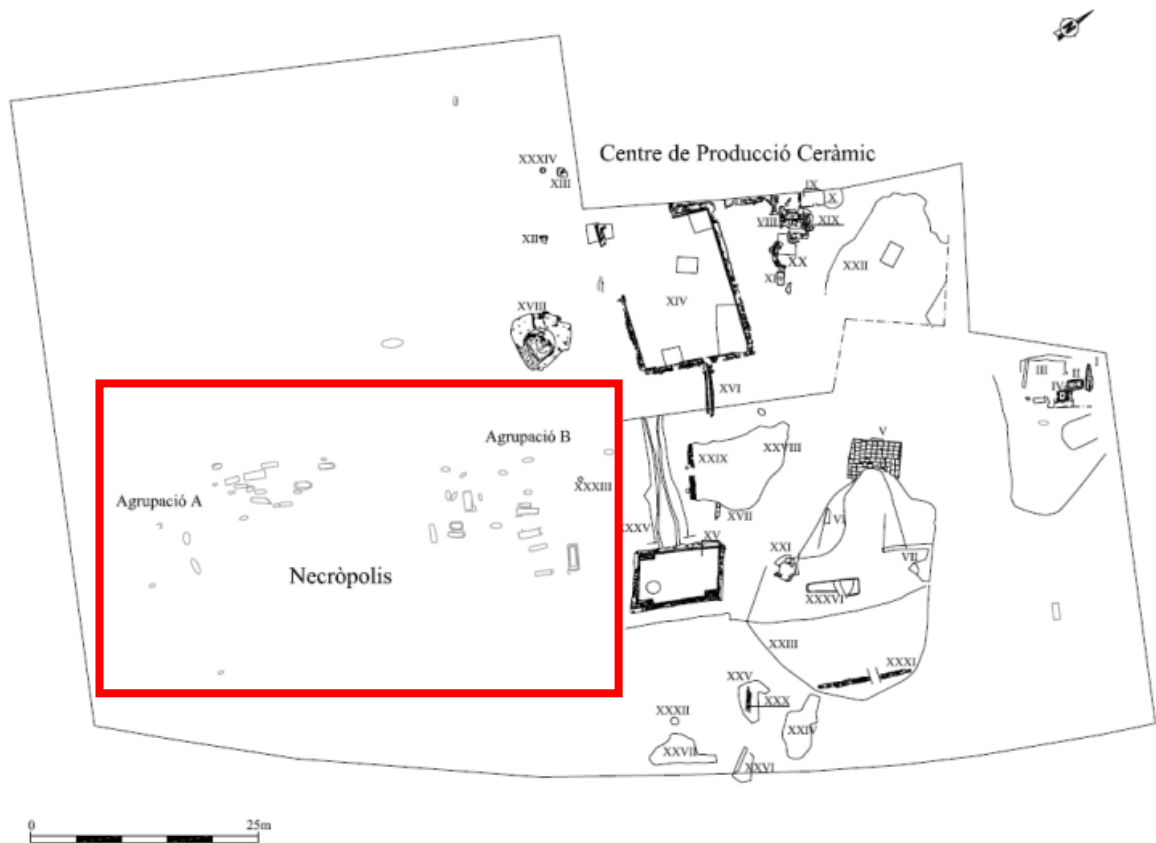

FIGURA 6.238: planta general del jaciment del Barranc de Sales. S'observa com al costat dels espais de producció hi ha les zones funeràries (BRU, M. 2013, fig. 2, p. 341).

FIGURA 6.239: localització del conjunt funerari de Mas Rimbau-Mas Mallol (òval vermell) en referència a la Part Alta de Tarragona, un dels nodes urbans de la ciutat a partir de finals del segle IV (cercle groc). Es troba en el faldar d'un turó separat un km aproximadament de les muralles, en una zona de poca densitat de població i sense vinculació coneguda a les grans vies de comunicació (Imatge Google Earth, 11.04.2021).

FIGURA 6.240: detall dels enterraments del carrer dels Munts, al costat de la vil·la romana (foto J. M. Macias publicada a VERGÉS BOSCH, J. M.; LÓPEZ VILAR, J. 2008, fig. 218, p. 351).

FIGURA 6.241: fotografia aèria de la vil·la dels Munts i les zones funeràries tardoromanes. En groc, les excavacions del carrer del Munts, en verd els llocs on de manera imprecisa sabem que han apareixent enterraments (IGCC, captura, 10.04.2021).

NUMERO FITXA	JACIMENT
040	PLANES DEL ROQUÍS, LES / MAS DE L'ANTONI CORTS
041	TROS DEL MONJO
043	VOLTES
055	TORRENT, EL / MAS DEL MARIO/HOSTAL DON JUAN
060	CAN MONTAGUT
075	MAS DELS QUARTS POBLAT / VIL·LA DE MAS DELS QUARTS
077	PONT DEL CODONY / BALANÇA, LA
079	MAS SARDÀ / CAMPOT FONDO / DOW CHEMICAL
100	TURÓ DE LES FOSSES / SEPULCRE MEGALÍTIC DEL MAS PLA
132	ROQUES DE DUGO
141	TERME DE VALLFOGONA DE RIUCORB
150	BARRANC DELS LLADRES / MAS D'EN LLUC
156	MAS GRAN
158	MAS DEL TANCAT
160	COVETA DE L'HEURA
161	SOLANA DEL BEPO
164	MAS RIMBAU-MAS MALLOL

TAULA 6.5: Necròpolis en espais amb assentaments o materials prehistòrics o protohistòrics

FIG. 6.242: ubicació de la necròpolis de Padrós (cercle blau) en relació al poble de Vilabella (cercle vermell). Informació de Carta Arqueològica de Catalunya (10.04.2021).

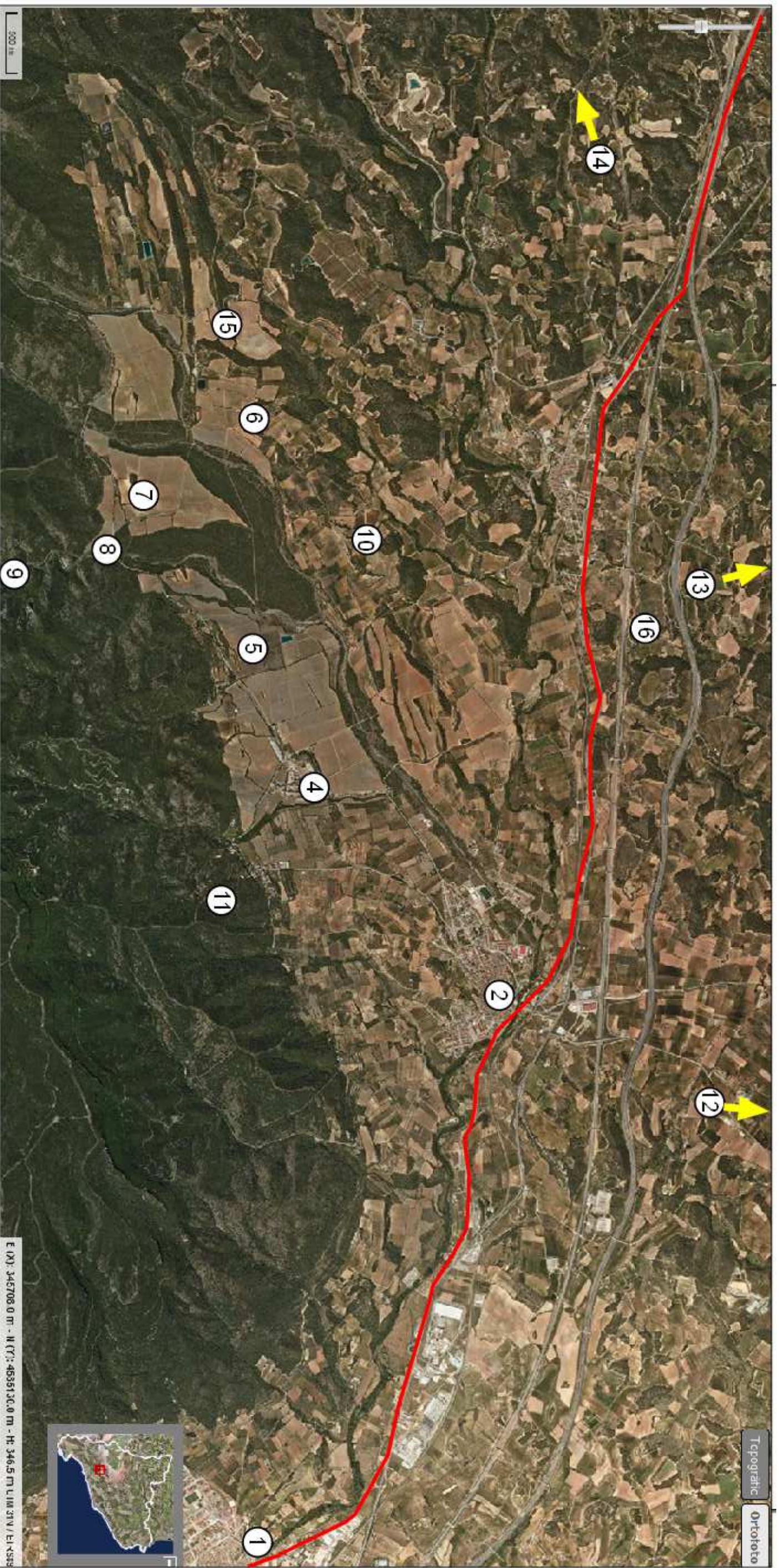

FIGURA 6.243: ubicació: Jaciments romans i necròpolis al voltant de l'Espluga, Vimbodi i Poblet, en relació a la via *ab Asturica Augusta Terracone*. 1. Montblanc; 2. Espluga de Francolí; 3. Vimbodi; 4. Poblet; 5. Granja Mitjana; 6. Riudabella; 7. Font de Nerola; 8. Castellfolit; vialtge; 9. torre de Castellfolit; 10. Pla de Carretes; 11. Coll del Segol; 12. Els Pedrols; 13. El Codog; 14. Mas de la Cova; 15. Planes de Montargudell (base IGCC).

FIGURA 6.244: enterraments en lloc elevat a la Ribera de Côa (Portugal) Són les tombes de Negrelhos (Vascoveiro) i per la seva ubicació visible en la zona els converteixen en un referent territorial (MARTÍN VISO, A. 2007b, fig. 13, p. 46).

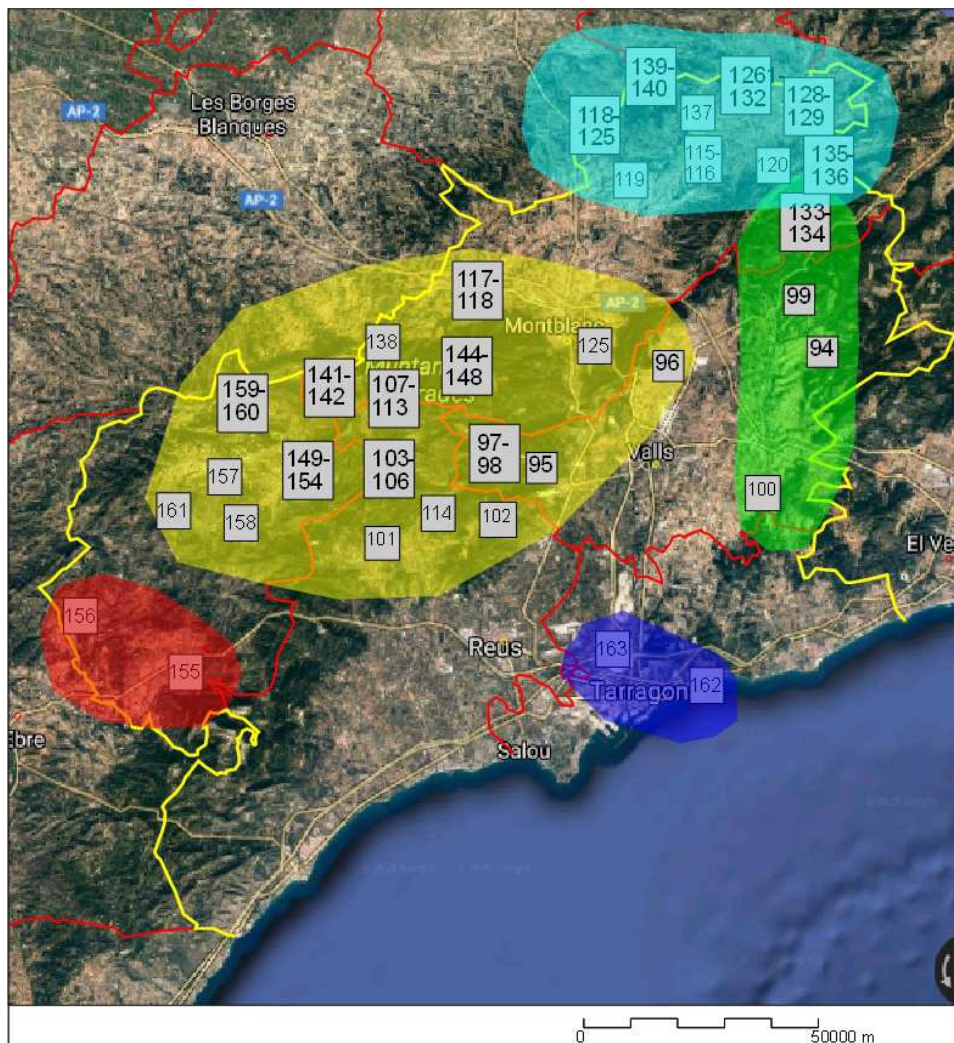

FIGURA 6.245: grans àrees amb agrupaments de necròpolis de lloses aïllades. En vermell, zona del Priorat, al la zona de la serra de Llaberia i les terres sobre la Cubeta de Mora. En groc, a la zona de la serra de Montserrat i Muntanyes de Prades: en blau, al Camp de Tarragona; en blau clar, zona entre les valls dels rius Anguera i Corb i en verd vall del riu Gaià.

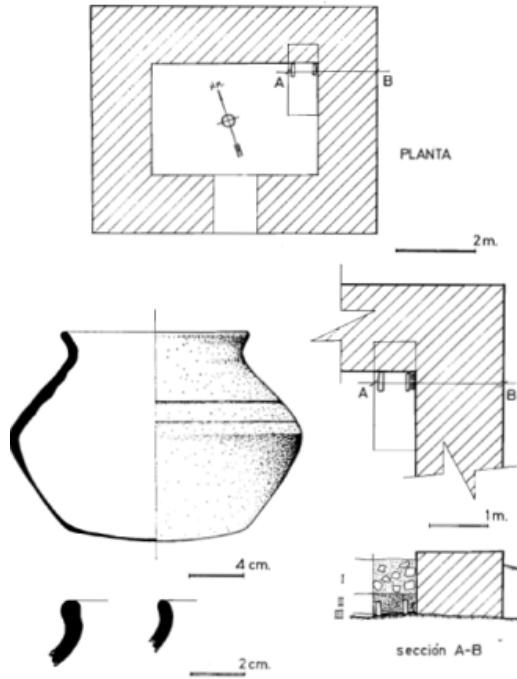

FIGURA 6.246: habitatge al costat de la necròpolis del Collet de Sant Pere Màrtir, similar al conjunt funerari i construcció del Mas de Llaneta, Alcover (ENRICH, J.; ENRICH, J. 1974, fig. 3, p. 74).

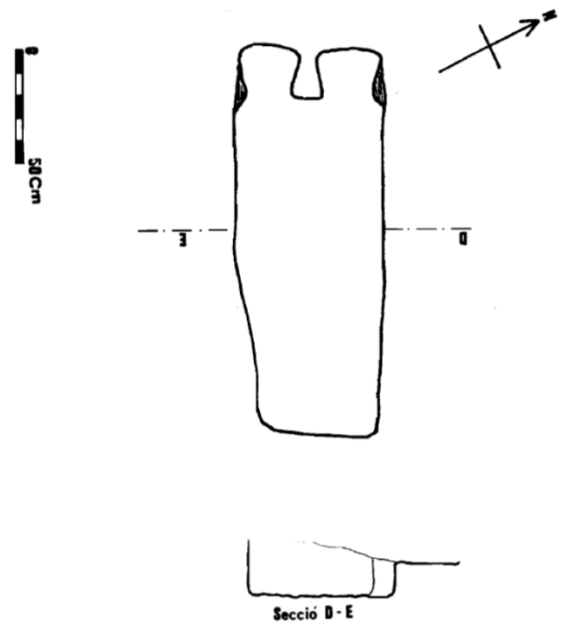

FIGURA 6.247: enterrament doble del Barranc de l'Olivera (La Granadella, les Garrigues a BOLÒS, J.; ESQUERDA, M.; GALLART, J. 1985, fig. 4, p. 25), similar al de la Prada de la Guineu.

FIGURA 6.248: ortofotografia de la Roca del Grínjol de Prades. En blau, la zona funerària, en vermell, la Roca, espai habitat i possible zona eremítica (base IGCC, de 10.04.2021).

FIGURA 6.249: imatge de la Roca del Grínjol, on es poden veure els dos extrems del torm al peu del qual hi ha la necròpolis i l'espai habitat. En primer pla, retalls a la roca de funcionalitat a determinar.

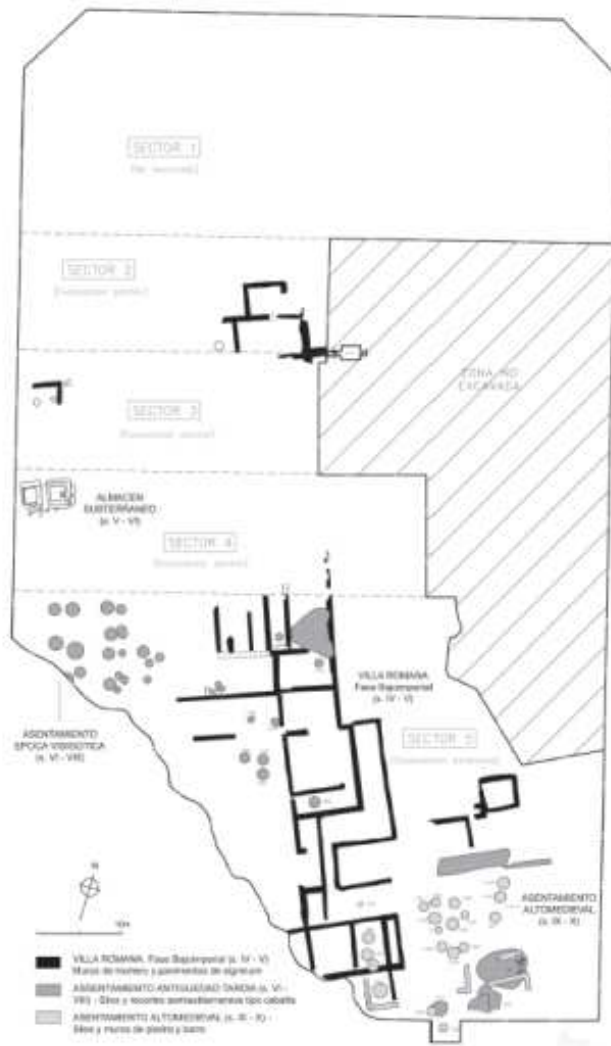

FIGURA 6.250: planta del palat de l'Aiguacuit de Terrassa (ROIG BUXÓ, J.; COLL RIERA, J. M. 2013, fig. 13, p. 241).

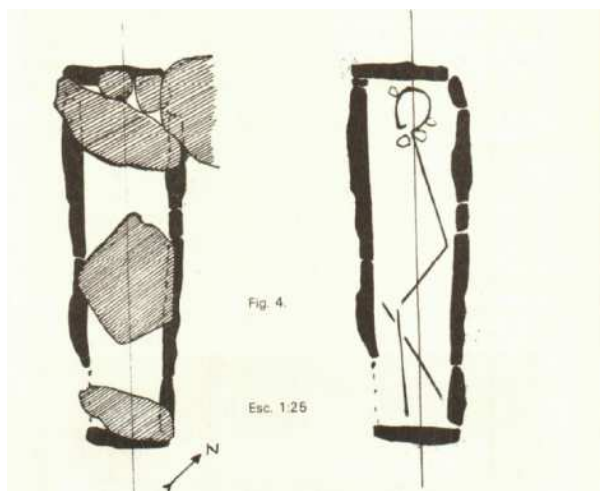

FIGURA 6.251: enterrament de la Vall de Sant Marc, a la Joncosa de Montmell, si bé pres com a prehistòric, per la tipologia i posició de la inhumació és identificable com una tomba andalusí (MARTÍNEZ LARRIBA, M. 1979, fig. 4, p. 11).

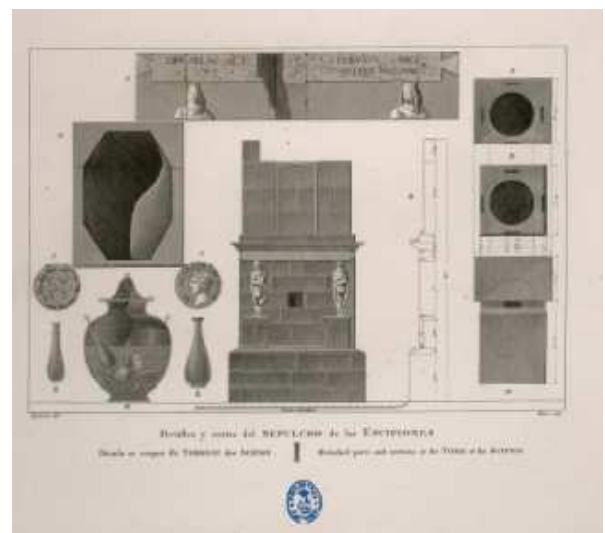

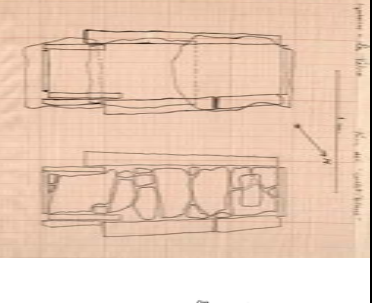
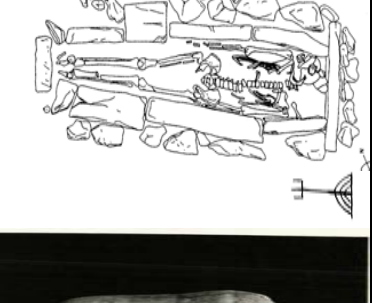
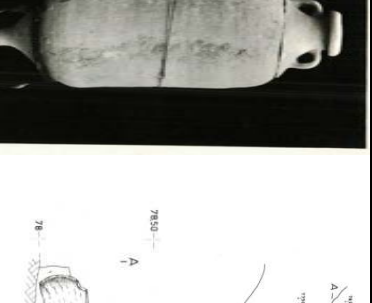
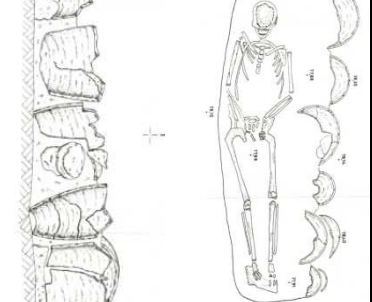
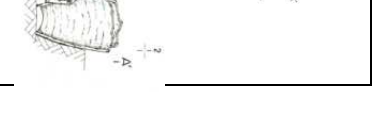

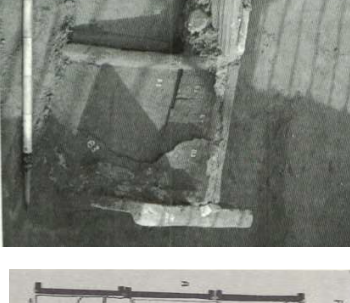
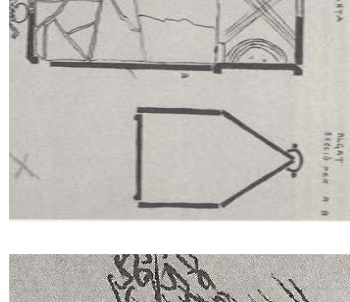
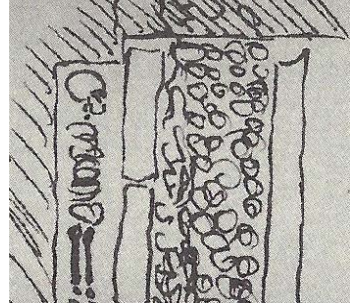
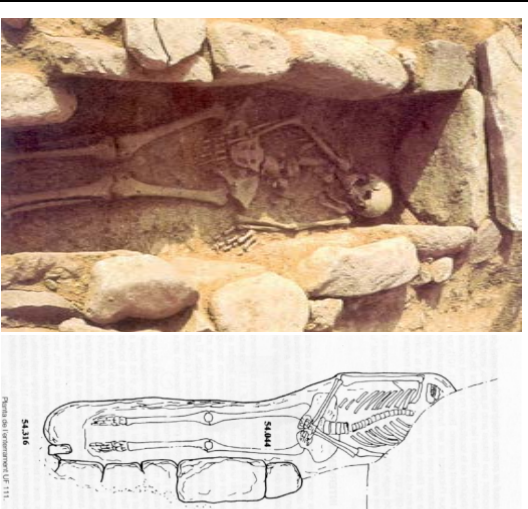

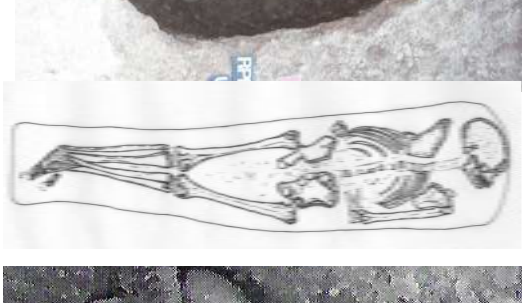

FIGURA 6.252: gravat del Voyage Pittoresque d'Alexandre de Laborde, on es documenta la troballa d'una urna cinerària dins caixa de pedra prop de la Torre dels Escipions (LABORDE, A. de 1806, planxa LXV, Biblioteca Nacional).

1. fossa (Masia Figueras, CIURANA, J. 2011, UF 766, p. 627, foto IEV); 2. fossa amb coberta de lloses (La Mineta, ADSESIAS, M. et alii, fig. 5, p. 196); 3. caixa de lloses (Mas de Tallapedra Vell, MASVRI); 4. caixa de lloses escairades (Mas d'en Pons, J. F. Roig); 5. cistes de lloses i estela (Masies Catalanes, CAPDEVILA VALVERDÚ, R. 1985, p. 58, 60); 6. caixa de lloses (Collet Blanc, S. Vilaseca, MASVRI); 7. cista de carreus escairats i endotafi jueu (Mas Rimbau-Mas Mallol, BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000, fig. 12-13, P. 162); 8. ànfora (El Vilar /Hort Lluny, MASVRI); 9. bocins ànfora (Repsol SM/OP, Codex); 10. Coberta de tegulae (Mas de Quarts, ADSESIAS, M. et alii 2011, fig. 1, p., 192); 11. Tegulae alla cappuccina (La Parellada, E. Ramon a Massó, J. 1991a, fig. 37); 12. Caixa de tegulae i coberta alla cappuccina (Mas de Valls, dibuix de P. Rius a Massó, J. 2007, p. 37); 13. caixa de lloses i mensa funerària (Mas de Valls / Mas de Porpores, dibuix de P. Rius a Massó, J. 2007, p. 32); 14. caixa de maçoneria morter (La Llosa, GARCIA NOGUERA, M. et alii 2001, fig. 8, 8, p. 180); 15. caixa de còdols (Mas Barenys, PALLEJA, L.; ROMERO, V. 1993, p. 52); 16. caixa de maçoneria morter (Hospital de les Monges, MENCHON, J.; REMOLÀ, J. A. 1994, p. 12); 17. excavada a la roca (Prada de la Guineu, J. Menchon); 18. excavada a la roca, bisoma (Prada de la Guineu, J. Menchon); 19. a la roca infantil (Mas de Gassol, Mas VÉLEZ, B.; CIURANA, J. 2020); 20. fossa andalusí (Vilardida, CUBO, A.; MORERA, J. 2020); 21. enterrament en decubit pronu (Hort del Pelat, AROLA, R.; BEA, D. 2000); 23. en inhumació prehistòrica (Coveta de l'Heura, VILASECA PRUNERA 1973, vol. II, lám. 78).

TAULA 6.6: diferents tipologies de tombes objecte d'estudi.

008	TORRENT DE VALLMOLL	sarcòfag de pedra local
011	LES CABESSES	sarcòfag de marbre
017	MARE DE DÉU DE LA RIERA/SAN BERTOMEU	sarcòfag de pedra local
026	ELS TALLATS	sarcòfag de pedra local
030	L'ESPLUGA POBRA/LA BUADA/ FORN DE CASTELLVELL/ EL VILAR	sarcòfag de pedra local
036	MAS DE VALLS	sarcòfag de pedra local
037	EL VILAR/HORT LLUNY	sarcòfag de pedra local
059	RIUDABELLA I	sarcòfag de pedra local
064	CASTELL DE LA CANONJA	sarcòfag de pedra local
069	SANT POL	sarcòfag de pedra local

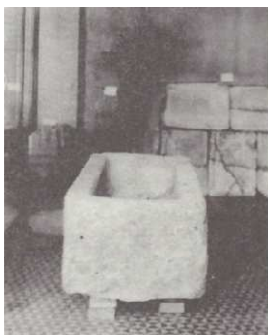
Taula 6.7: sarcòfags localitzats a l'ager tarraconensis.

1

2

3

4

5

6

1. sarcòfag del Torrent de Vallmoll (R. Cornadó-MNAT); 2. sarcòfag de l'ermita de la Mare de Déu de la Riera, abans Sant Bartomeu (Arxiu d'imatges del MDT); 3. sarcòfag de Mas de Valls (MASVR); 4. sarcòfag de La Nou de Gaià aprofitat com a inscripció (IRAT 49 / CIL 2 14 2329, P. Serres-MNAT); 5. sarcòfag de Riudabella (E. Sánchez Campoy); 6. sarcòfag d'Hipòlit (P. Alonso-MHT); 6. sarcòfag d'Hipòlit (P. Alonso, MHT).

FIGURA 6.253: sarcòfags romans procedents de l'ager tarraconensis.

010	VILAR, EL	IRAT 26 / CIL II ² suppl. XIV, núm. 2297
021	LLOSA, LA	IRAT 27 / CIL CIL II ² suppl. XIV, núm. 2248
030	ESPLUGA POBRA, L' / BUADA, LA / FORN ROMÀ DE CASTELLVELL / VILAR, EL	IRAT 37 i 21 / CIL II 2 suppl. XIV, 2261 i CIL II 2 suppl. XIV, 2260
036	MAS DE VALLS / PORPRES/ PÒRPORES	IRAT núm. 70 / CIL II ² suppl 14, núm. 2262
037	VILAR, EL / HORT LLUNY / HORT PINTAT	IPAC 4446; RIT núm. 914/ IRAT núm. 37/ CIL II ² suppl 14 núm. 2261; RIT núm. 915/ IRAT núm. 21/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2260
062	MUNTS, ELS/ CARRER DELS MUNTS NÚM. 9	IRAT 31, 69a, 69b/ RIT CIL II ² suppl. 14, núm. 2311, 2319, 2313
064	CASTELL DE LA CANONJA I PARTIDA DE MIRALBÓ	; IRAT 10 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2237; IRAT 87 / RIT 912 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2239; IRAT 88 / RIT 911 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2240; IRAT 89 / RIT 90 / CIL II ² , suppl. XIV, núm. 2238
066	CENTCELLES	RIT núm. 906/ IRAT núm. 11/ CIL II ² suppl 14, núm. 2283; RIT núm. 907/ IRAT núm. 66/ CIL II ² suppl 14, núm. 2285; RIT núm. 908/ IRAT núm. 67/ CIL II ² suppl. 14 núm. 2284
067	GRASSA, LA	IRAT núm. 17/ CIL II 2 suppl.14, núm. 2281-2282
072	AVINGUDA CATALUNYA	IRAT 2010, núm. 49/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2329
073	FINCA DE SEBASTIÀ MARIMON CULLERÉ	RIT núm. 1074/ IRAT núm. 44/ CIL II ² suppl. 14 núm. 2295 / Noy, D. 1993 núm. 187
078	REPSOL QUIMICA / PLANTA DE SM/OP	IRAT núm. 7/ RIT núm. 1077 /CIL II ² suppl. XIV, núm. 2289; RIT núm. 918/ IRAT núm. 8/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2293; IRAT núm. 9/ RIT núm. 922 /CIL II ² suppl. XIV, núm. 2305; IRAT núm. 19/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2290
079	MAS SARDÀ / CAMPOT FONDO / DOW CHEMICAL	IRAT núm. 19 / CIL II ² suppl. 14, núm. 2290
084	MAS RABASSA	RIT núm. 920/ IRAT núm. 12/ CIL II 2 suppl. XIV, núm. 2304
087	TORRE DELS ESCIPIONS	RIT núm. 920 / IRAT núm. 12/ CIL II ² suppl. XIV, núm. 2304
088	UNIVERSITAT LABORAL/MAS DELS CANONGES	IRAT núm. 14; CIL II ² suppl. 14, núm. 1062
089	ERMITA DEL ROSER	RIT núm. 917/ IRAT núm. 50/ CIL II ² suppl. 14, núm. 2292
164	MAS MALLOL- MAS RIMBAU	CIL II 2 supl. XIV, núm. 2230; CIL II 2 supl. XIV núm. 2231

TAULA 6.8: inscripcions funeràries a l'ager *Tarraconensis*.

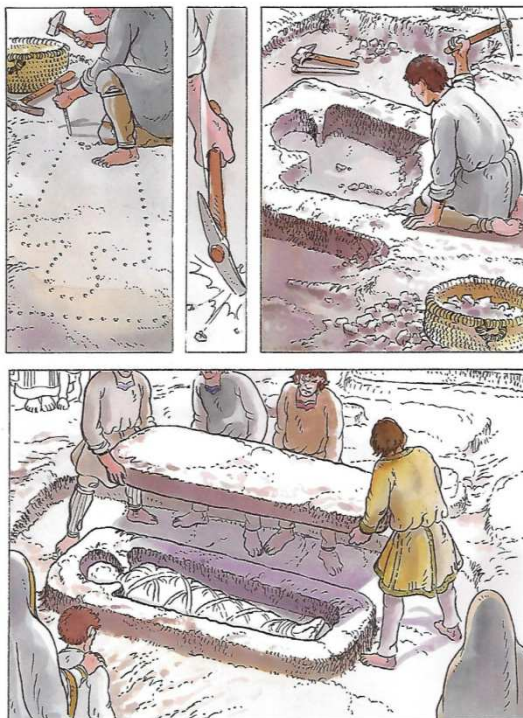

FIGURA 6.254: reconstrucció del procés d'obertura i posterior inhumació en una tomba excavada a la roca a partir de les dades del jaciment de Cuyacabras, Burgos (Dibuix F. Riart a PADILLA, J. I. 2003, p. 50).

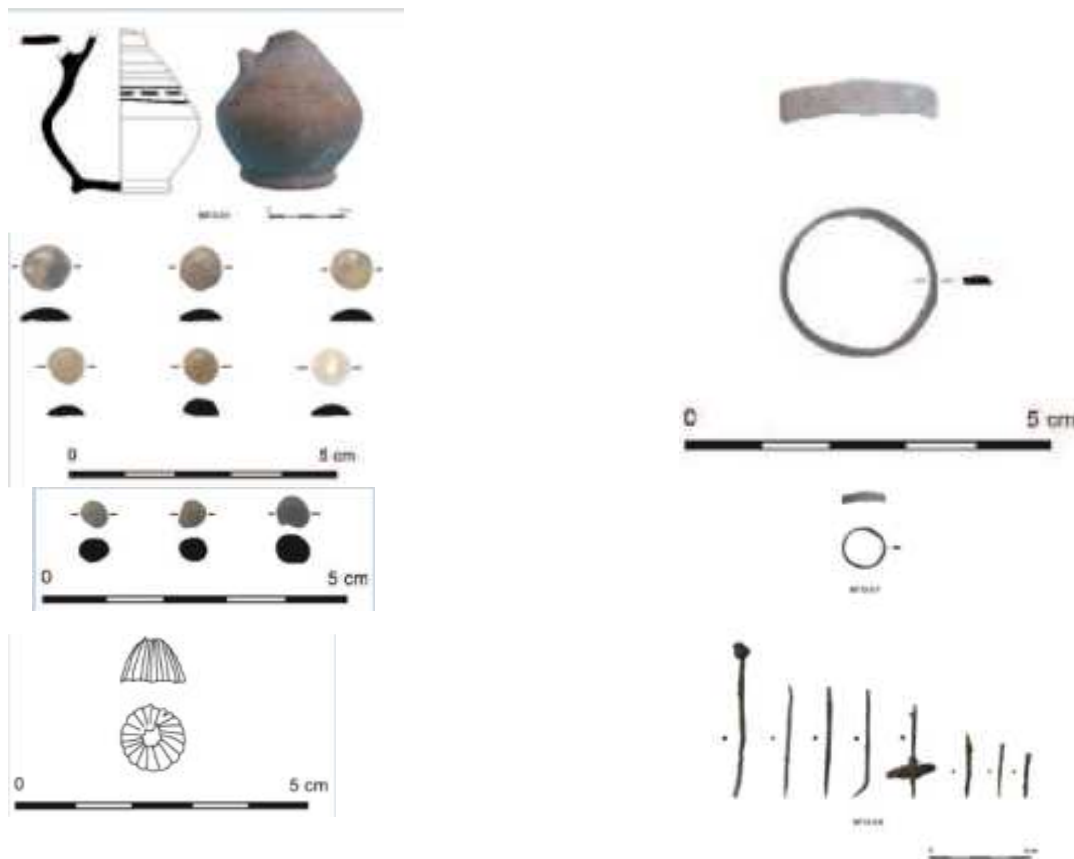

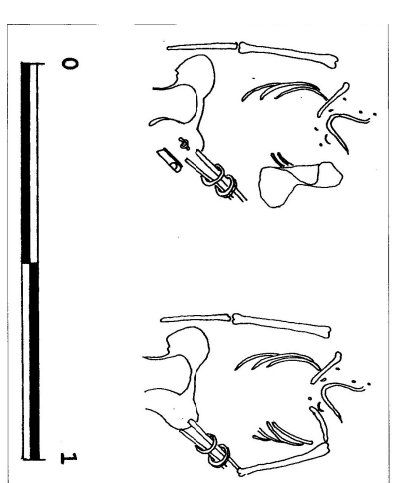
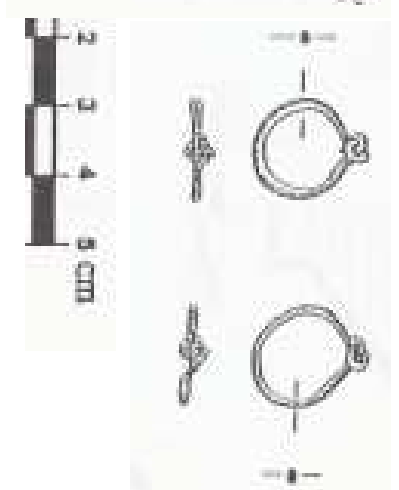
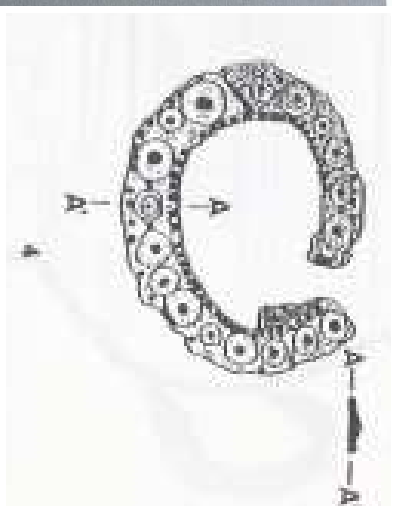
FIGURA 6.255: aixovar i dipòsit funerari d'una de la tomba UF 3 de la necròpolis de Mirambó, a Sant Martí de Maldà, a l'Urgell, però molt propera a la Conca de Barberà (ARMENTANO, N.; GALLART, J.; NOCLAROVÁ, D.; TORRES, M.; BUSQUETS, F. 2018, figs. 12-17, p. 217).

JACIMENT	MUNICIPI	PEÇA
La Llosa	Cambrils	denes de vidre de collar
Els Antigons	Reus-La Canonja	balsamera Isings 8, dena de pasta vítria, bastonet vidre
Les Roques / Vila Vella	Riudecols	ungüentari Foy 26
La Barquera	Perafort	peça de vidre
Mas de Quarts	Perafort	vora ungüentari de vidre
Perafort	Perafort	ungüentari de vidre
Mas del Verd /Vert	Farena	dena-penjoll, antic gerret cilíndric
Roca del Grínjol	Prades-Vimbodí	arracada amb denes de vidre

TAULA 6.9: objectes de vidre trobats dins els enterraments.

JACIMENT	MUNICIPI	PEÇA
Alcover	Mas Llaneta	anell de ferro
La Febró	Collet Blanc	segell de ferro
Poboleda	Poboleda	anell
Farena	Mas del Verd	denes de vidre i talc, arandela de bronze
Prades	Roca del Grínjol	arracada de denes de vidre
Tarragona	Ciutat Residencial	moneda de bronze, sivella

TAULA 6.10: objectes de metàl·lics trobats dins els enterraments.

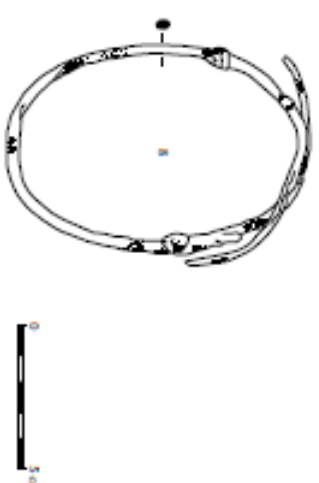
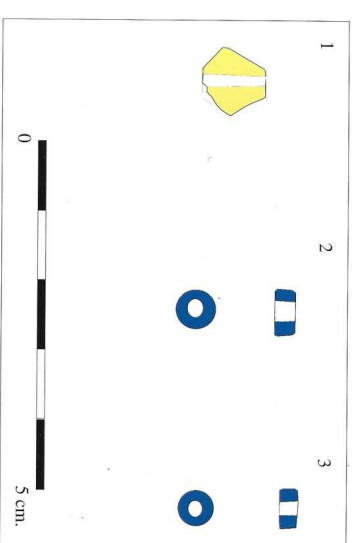
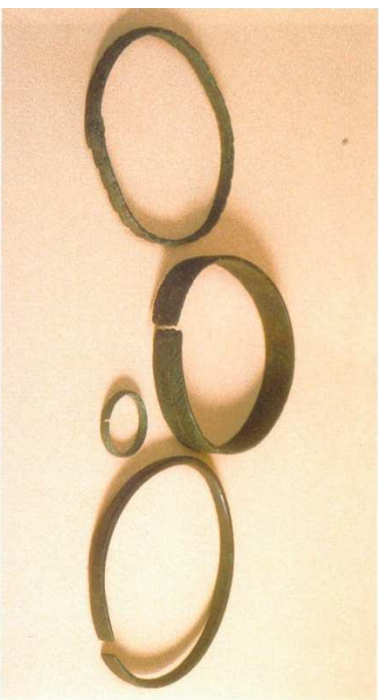

4

1

2

3

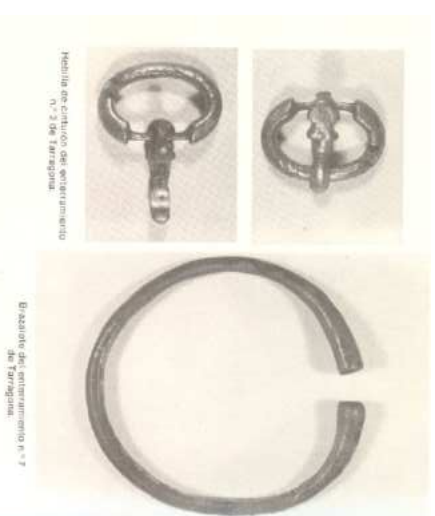
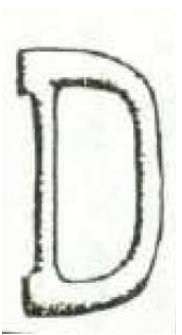
5

6

7

8

9

10

11

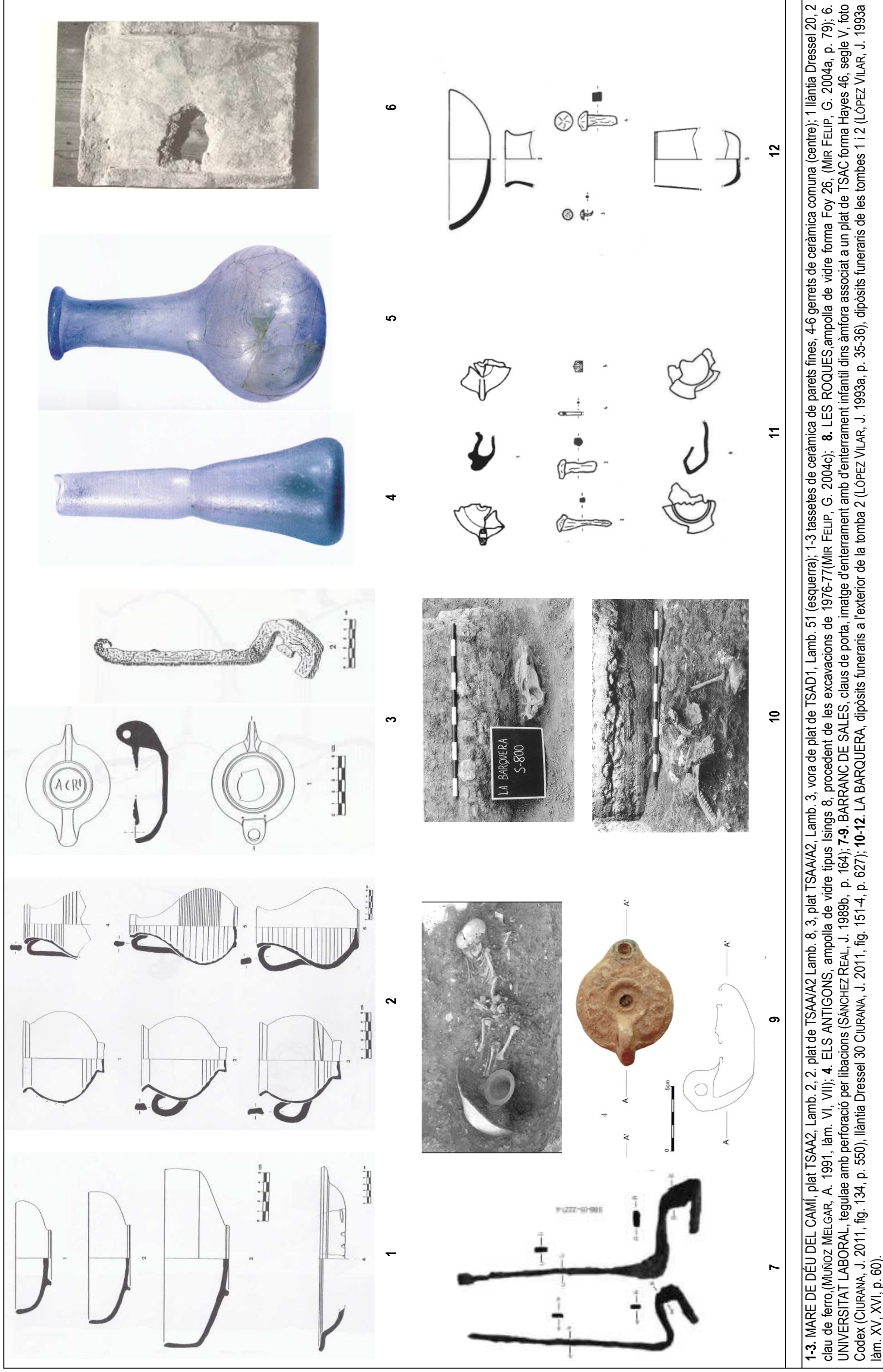
12

13

14

1. MASIA FIGUERAS, braçalets d'enterrament femení (FABRA, E. 2002, p. 150); 2. MARE DE DÉU DEL CAMÍ, marc de plom d'un muralla l arracades d'or (Muñoz Melgar, A. 1991, l'any VIII); 3-7. LA LLOSA, ubicació dels elements d'aixovar: sivel·la, braçalets i anell; denes de collari i detall d'una (GARCIA NOGUERA, M. et al. 2001/2001, fig. 8.10, p. 182, fig. 8.12 i 8.13, p. 183, fig. 8.14, p. 184 i MARTI ESTRADA, G. 2004, p. 49); 8. GAS REUSENSE, braçalel de bronze VILASECA BORRÁS, LL. 1966, fig. 2, p. 21); 9. ELS ANTIGONS, sivel·la visigoda (MIR FELIP, A. 2003, p. 67); 10. MAS DEL FESOLER / PESOLER, sivel·la visigoda (VILASECA ANGUERA, S.; PRUNERA, A. 1966, fig. 12, p. 37); 11. UNIVERSITAT LABORAL / MAS DELS CANONGES, sivel·les visigodes i braçalel (Sanchez Real, J. 1989b, p. 168); 12. COLLET BLANC, anell de segell de ferro; 13. MAS DEL VERD, aixovar funerari, gerreta convertida en dena, denes, restes metàl·liques (COLL RIERA, J. M. 2020b); 14. ROCA DEL GRINJOL, arracada de denes de pasta vitra.

TAULA 6.11: aixovars localitzats dins les tombes.

1-3. MARE DE DÉU DEL CAMÍ, plat TSAA2, Lamb. 2, 2, plat TSAA/A2 Lamb. 8, 3, plat TSAA/A2 Lamb. 3, vora de plat de TSAD1, Lamb. 51 (esquerra); 1-3 tassetes de ceràmica de parets fines, 4-6 gerrets de ceràmica comuna (centre); 1 llàntia Dressel 20, 2 clau de ferro (MUNOZ MELGAR, A. 1991, lám. VI, VII); 4. ELS ANTIGONS, ampolla de vidre tipus isings 8, procedent de les excavacions de 1976-77 (MIR FELIP, G. 2004c); 8. LES ROQUES, ampolla de vidre forma Foy 26, (MIR FELIP, G. 2004a, p. 79); 6. UNIVERSITAT LABORAL, tegulae amb perforació per libacions (SANCHEZ REAL, J. 1989b, p. 164); 7-9. BARRANC DE SALES, claus de porta, imatge d'enterrament amb d'enterrament infantil dins àmfora associat a un plat de TSAC forma Hayes 46, segle V, foto Codex (CIURANA, J. 2011, fig. 134, p. 550), llàntia Dressel 30 CIURANA, J. 2011, fig. 151-4, p. 627); 10-12. LA BARQUERA, dipòsits funeraris a l'exterior de la tomba 2 (LÓPEZ VILAR, J. 1993a, p. 35-36), dipòsits funeraris de les tombes 1 i 2 (LÓPEZ VILAR, J. 1993a lám. XV, XVI, p. 60).

TAULA 6.12: dipòsits funeraris localitzats dins les tombes

FIGURA 6.256a: inscripció funerària de L. Micini Apronià (RIT núm. 918/ IRAT núm. 8/ CIL II² suppl. XIV, núm. 2293) procedent de la vil·la de Repsol Químic de Perafort (M. Granell a IRAT p. 65).

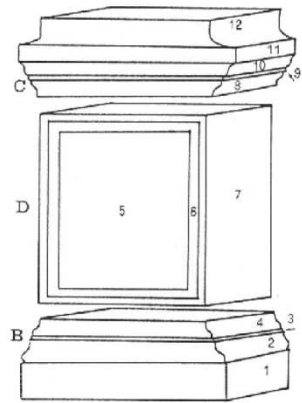

FIGURA 6.256b: model d'inscripció tripartita, segons Di Stefano publicat per D. Gorostidi. D, dau central; C, coronament; B, base, 5, camp epigràfic, 6, motllura (IRAT fig. 7, p. 29).

FIGURA 6.257: una de les poques inscripcions funeràries manifestament cristianes a l'ager tarraconensis procedeix de l'Alt Penedès, en concret de la *Iulianus, servus Christi* de Sant Esteve de Castellet (IRAT 45, fotos D. Gorostidi).

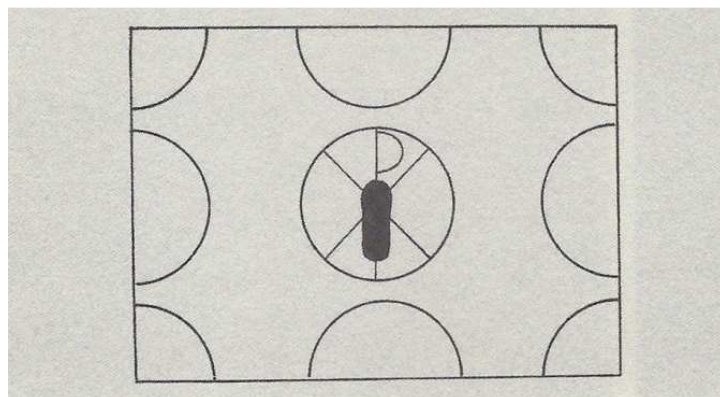

FIGURA 6.258: croquis de làmina de bronze que faria de pany d'una capsa o estoig, amb anagrama de Crist de la vil·la de Parets-delgades. Es conserva a l'arxiu de l'IMMR (P. Rius, publicat per MASSÓ, J. 2007, p. 104).

NECRÒPOLIS ASSOCIABLES A VIL·LES		
NOM	ORIENTACIONS	CONDICIONANT ESPACIAL
Mas Gassol	NW-SE	pendent
Roques Roges	N-S	via
El Cogoll	NE-SW	via
Vilardida	E-W	via i vil·la
Torrent de les Voltes	N-S, E-W	vil·la
Columbari VLR	N-S	Riu
Mare de Déu del Camí	E-W	vil·la i via
La Llosa	N-S, E-W	vil·la
La Parellada	E-W	vil·la
Torre Bargallona	NW-SE, SE-NW, N-S	adaptació a sitges
Forn del Cabalet	E-W	via
Pi del Burgar	NE-SW	adaptació a sitges
Mas de Valls,	NE-SW	vil·la i via
Antigons, Els	E-W	vil·la
Planes del Roquís		vil·la
Hort del Pelat	NE-SW	vil·la
Mas de Barenys	E-W	vil·la?
Mas del Fesoler	N-S, E-W	via
Barranc de Sales	E-W	vil·la
Els Munts	NW-SE, NE-SW	vil·la
Les Monges Constantí	NE-SE	elevació
Centcelles	NE-SW, N-S	vil·la
PP2	N-S, E-W	vil·la
Barquera, La	NE_SE	via
Mas de Quarts	E-W, aleatòria	vil·la, Adaptació a sitges
Repsol SM/OP	NE-SW, E-W, W-E	vil·la
PPU 10	aleatòria	adaptació a sitges
Sant Salvador	E-W	aqüeducte
Torre dels Escipions	N-S	via
Universitat Laboral-Mas dels Canonges	E-W	vil·la
Cal·lípolis	E-W	vil·la
Mas d'en Pons-Els Castelletes	NE-SW	vil·la, en sitges sense connexió
NECRÒPOLIS AILLADES		
Mas Llaneta	SE-NW	estructura, però no condiona
Mas Verd	E-W	bosc en pendent
Mas Pla-Dolmen	disposició radial	estructura tumular
Padrós, El	E-W	via
Villa Urrútia /Masies Catalanes	NW-SE	pendent
Camí d'El	E-W	via
Collet Blanc	NW-SE	via
Parada dels Castellans	NW-SE	riera, bosc en pendent
Roca del Migdia	E-W	via
Mas del Dinerat	E-W	riera, via
Mas de Regiments	E-W	via
Partida de l'Estapà	E-W	via, bosc en pendent
Mas de Regiments	E-W	via
Roca del Grinjol	E-W	pendent
Tuell	E-W	elevació
Bellestar	E-W, SE-SW	elevació
Partida del Diumenge/Els Dominges	N-S	pendent
Gubià	N-S	lloc pla
Pla de les Carretes	E-W, NW-SE, N-S, NE-SW	pla
Nerola	E-W	elevació
Barranc dels Lladres	E-W	barranc
Siurana	NW-SE	elevació
Prada de la Guineu	E-W, N-S,	elevació
Siurana-maqbara	E-W	cingle, via
Mas del Tancat	NW-SE	via
Tormo del Frare	E-W, NW-SE, NE-SR	elevació
Ciutat Residencial	N-S	pendent
Mas Rimbau	E-W	pendent

TAULA 6.13: quadres de les orientacions de les tombes estudiades i els condicionants espacials.

FIGURA 6.259: enterrament infantil de *tegulae alla cappuccina*, excavat per Salvador Vilaseca al jaciment del Forn del Cabalet (Reus), del seu estudi inèdit sobre el poblament a l'ager *Tarragonensis* (Vilaseca Anguera, S. 1956, arxiu MASVR).

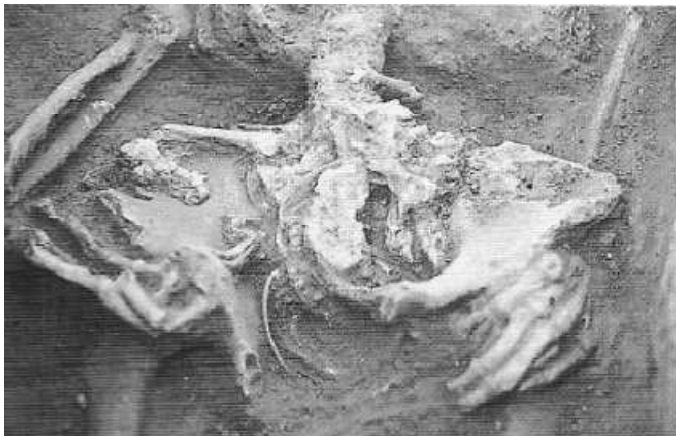
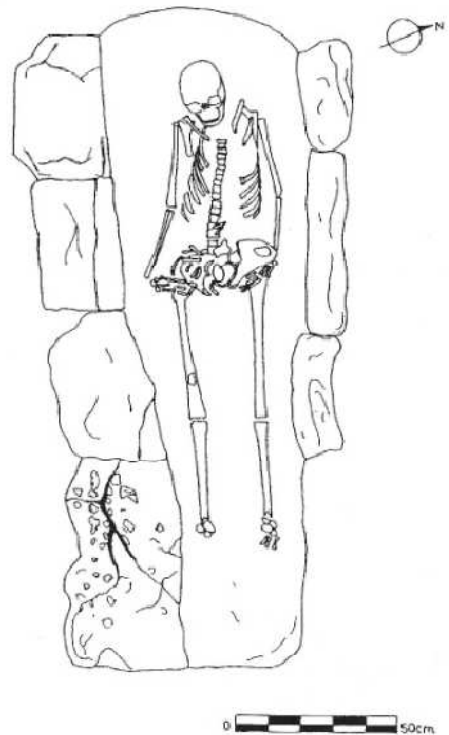

FIGURA 6.260: enterrament femení amb nonat, i detall del mateix. Necròpolis de Mas Rimbau-Mas Malleol (BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000, fig. 9-9, P. 162).

NECRÒPOLIS ASSOCIADES A VIL·LES					
1	2	3	4	5	6
Mas Gassol					
Vilardida					
Torrent de les Voltes					
Ermita de Sant Bertomeu					
Mare de Déu del Camí					
La Llosa					
Torre Bargallona					
Camí de Tarragona					
Forn del Cabalet					
Vilar, El /Hort Lluny					
Antigons, Els					
Els Munts					
Planes del Roquís					
Mas del Fesoler					
Barranc de Sales					
Font del Molar					
Repsol PP2					
Repsol SM/OP					
Mas Sardà					
Mas d'en Pons-Els Castelletes					
NECRÒPOLIS AÏLLADES					
1	2	3	4	5	6
Mas del Verd					
Les Comes					
Tuells					
Comestany, El					
Gubià, El					
Mas de la Cova					
Pla de les Carretes					
Prada de la Guineu					
Siurana, <i>maqbara</i>					
Mas Rimbau/Mallol					

1. Nom
2. Infant dins o prop de les construccions
3. Infant enterrat en zona separada
4. Coexistència d'enterraments adults i infantils
5. Absència de tombes infantils, per hipotètica zona per al seu enterrament
6. Infant o nadó i adult en la mateixa tomba

TAULA 6.14: Taula d'enterraments infantils.

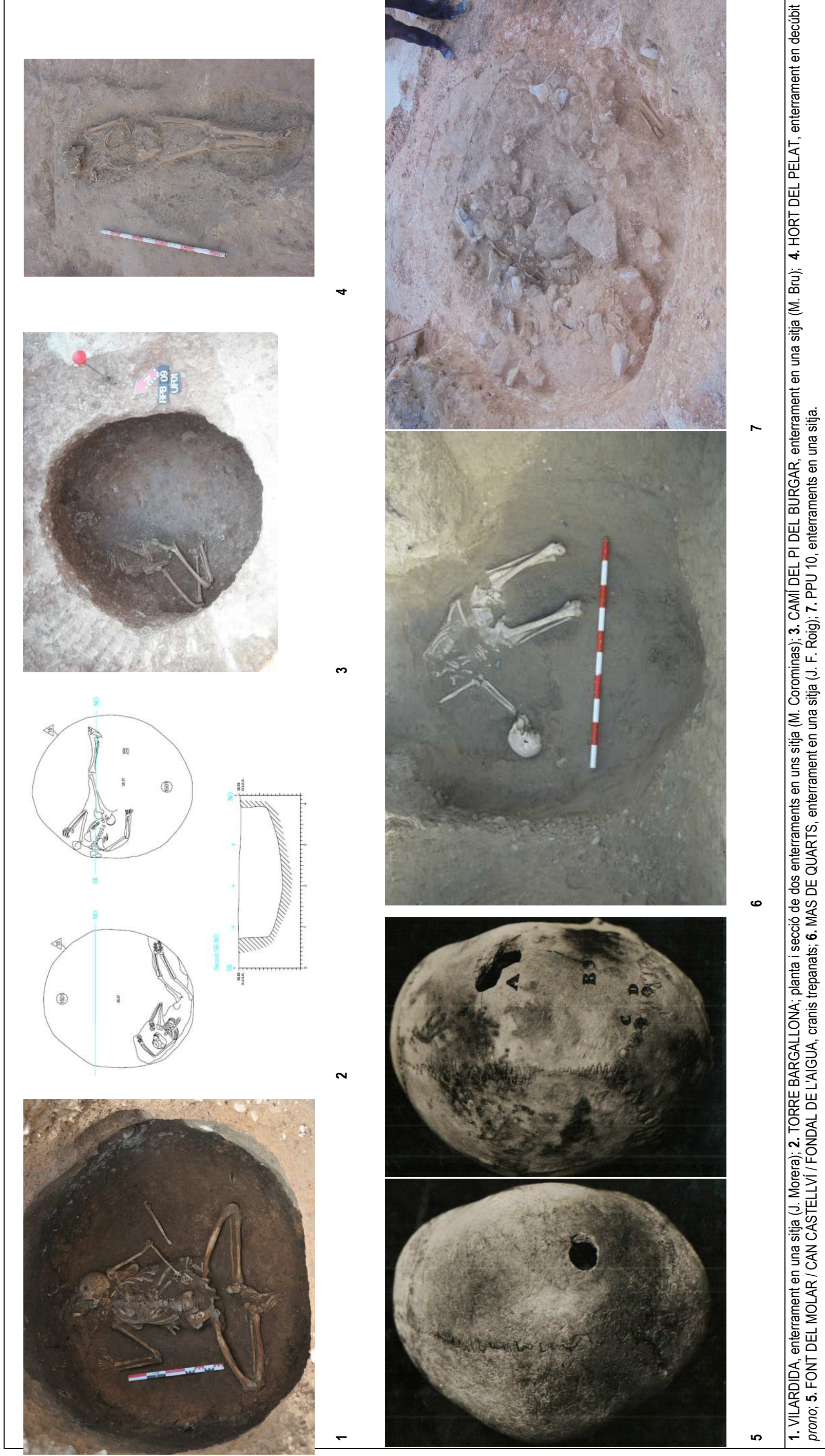

FIGURA 6.15: deviant burials documentats en el territori d'estudi.

JACIMENT	MUNICIPI	DEVIANT BURIAL
Font Cervellona	Aiguamúrcia	clau travessant crani
Vilardida	Montferri-Vila-rodona	enterraments en sitges
Hort del Pelat	Riudoms	enterrament en decubit prono
Font del Molar	El Molar	trepanacions cranials
Els Munts	Altafulla	presoner i mort per incendi
Mas d'en Pons-Els Castelletes	La Canonja	enterraments en sitges, agressió <i>peri mortem</i>
Mas de Quarts	Perafort	enterraments en sitges
Universitat Laboral-Mas dels Canonges	Tarragona	enterraments amb cames trencades

TAULA 6.16: *deviant burials*, descripció breu dels enterraments anòmals estudiats.

Necròpolis associada vil·la	
Vilardida	VI-VI
Repsol PP2	IV-V
Mas de Quarts	VI-VII
Mineta, La	VI
Torre Bargallona	VII-VIII
Mas d'en Pons /Els Castelletes / Vil·la de la Basf	III-VIII
Necròpolis aïllada	
Coveta de l'Heura	VII i VIII-IX

TAULA 6.17: datacions radiocarbòniques de les necròpolis estudiades.

NECRÒPOLIS ASSOCIADES A VIL·LES		
001	FONT CERVELLONA, LA	època imperial a antiguitat tardana
002	MAS GASSOL	època imperial a antiguitat tardana-andalusi?
003	ROQUES ROGES, LES	època imperial
004	BURGUET, EL / COGOLL, EL	època imperial a antiguitat tardana
005	MAS RAVELL	època imperial- baix imperi
006	VILARDIDA	època imperial a antiguitat tardana, andalusi
007	TORRENT DE LES VOLTES / CARRETERA VALLS - PUIGPELAT KM.1,6 / POLÍGON PP2	època imperial a baix imperi
008	TORRENT DE VALLMOLL / VIL·LA DE LES CAVALLERIES	època imperial a baix imperi
009	MASIA FIGUERAS	època imperial a baix imperi
010	VILAR, EL	època imperial a baix imperi
011	CABESSES, LES	època imperial a baix imperi
012	CARRETERA DE CAN FERRER	època imperial a baix imperi
013	COLUMBARI	època imperial a baix imperi
014	MAS DEL BARBERET	època imperial a baix imperi
015	PLANES DE LA SERRA, LES	època imperial a baix imperi
016	ALMOSTER	època imperial a baix imperi
017	ERMITA DE LA MARE DE DÉU DE LA RIERA / SANT BARTOMEU	època imperial a baix imperi
018	BARRANC DE LA MARE DE DÉU DEL CAMÍ / ANGLE NORD-EST DE LA CRULLA ENTRE LA CN-340 I LA T-312	època imperial a baix imperi
019	BASSASSES, LES	època imperial a baix imperi
020	ESQUIROL, L'	època imperial a baix imperi
021	LLOSA, LA	època imperial a antiguitat tardana
022	MAS ROVIRA / REGUERAL, ELS / CORREGIDORS, ELS	època imperial a baix imperi
023	MASOS, ELS	època imperial a baix imperi
024	MINETA, LA	baix imperi a antiguitat tardana
025	PARELLADA, LA/CARRER ROCA I JORNET	època imperial a baix imperi
026	TALLATS, ELS	època imperial a baix imperi
027	TORRE BARGALLONA / AUTOVIA A-34 / MAS DEN BOSC	època imperial a antiguitat tardana, andalusi
028	CAMÍ DE TARRAGONA NÚM. 18 / CARRETERA DE TARRAGONA NÚM. 18	època imperial a baix imperi
029	CATARAFÀ, LA	època imperial a baix imperi
030	ESPLUGA POBRA, L' / BUADA, LA / FORN ROMA DE CASTELLVELL / VILAR, EL	època imperial a baix imperi
031	FORN DEL CABALET	època imperial a baix imperi
032	GAS REUSENC	època imperial a baix imperi
033	INSTITUT PI DEL BURGAR, CARRER J. JOSEP VIDAL LLECHA NÚM. 1.	baix imperi a antiguitat tardana
034	MAS DE TALLAPEDRA VELL	baix imperi a antiguitat tardana
035	MAS DEN ROFES / CARRETERA DEL MORELL	època imperial a baix imperi
036	MAS DE VALLS / PORPRES/ PÒRPORES	època imperial a baix imperi
037	VILAR, EL / HORT LLUNY / HORT PINATAT	època imperial a antiguitat tardana
038	ELS ANTIGONS / ELS ARTIGONS / COLL BLANC, EL	època imperial a antiguitat tardana
039	MAS DE RIERA-MAS DE PUIG	època imperial a baix imperi

040	PLANES DEL ROQUIS, LES / MAS DE L'ANTONI CORTS	època imperial
041	TROS DEL MONJO	època imperial a antiguitat tardana
042	ROQUES, LES / VILA VELLA, LA / VILA BELLA, LA / TORRE DELS MOROS	baix imperi-antiguitat tardana
043	VOLTES, LES	època imperial a baix imperi
044	HORT DEL PELAT	antiguitat tardana a alta edat mitjana
045	MAS DEL BARENYS I	antiguitat tardana a andalusi
046	MAS DEN TODA / MAS DEN MUSTRAR	època imperial a baix imperi
047	MAS DE GOMANDÍ / FORN ROMA DE MASPUOLS / MAS DE COLL	època imperial a baix imperi
048	MAS DE LES SANTES CREUS, EL / TROS DE L'ANTONI MAS, EL	època imperial a baix imperi
049	MAS DEL PESOLER / MAS DE FESORER	baix imperi a antiguitat tardana, andalusi
050	BARRANC DE SALES	època imperial a baix imperi
051	MAS DEN BERTRAN	època imperial a baix imperi
052	ERMITA DE PARETDELGADA / PARET DEL GADA / PARETDELGADES	època imperial a antiguitat tardana
053	VILAR DE LA FONT DE L'ALBELLÓ	època imperial a baix imperi
054	VILAR DE LA QUADRA DEL PABORDE	època imperial a baix imperi
055	TORRENT, EL / MAS DEL MARIO/HOSTAL DON JUAN	època imperial a baix imperi
056	BARBERÀ DE LA CONCA	època imperial a baix imperi
057	KILOMETRE 191	època imperial a baix imperi
058	GRANJA MITJANA	època imperial a antiguitat tardana
059	RUDABELLA I	època imperial a antiguitat tardana
060	CAN MONTAGUT	època imperial a baix imperi, andalusi
061	MOLAR, EL	època imperial a baix imperi
062	MUNTS, ELS/ CARRER DELS MUNTS NÚM. 9	època imperial a antiguitat tardana
063	COLL DE CREUS	època imperial a baix imperi
064	CASTELL DE LA CANONJA I PARTIDA DE MIRALBÓ	època imperial a baix imperi
065	ANTIC HOSPITAL/ PLAÇA DE L'HOSPITAL DE LES MONGES, SIN	baix imperi a antiguitat tardana
066	CENTCELLES	època imperial a baix imperi, feudal
067	GRASSA, LA	època imperial a baix imperi
068	RIUDARENES	època imperial a baix imperi
069	SANT POL	època imperial a baix imperi
070	CLOTA, LA/ CAMPING RINCON DEL CÉSAR	època imperial a baix imperi
071	HOSPITALS, ELS / REPSOL QUÍMICA / PLANTA DE PP-2 DE REPSOL QUÍMICA	època imperial a baix imperi
072	AVINGUDA CATALUNYA	època imperial a baix imperi
073	FINCA DE SEBASTIÀ MARIMON CULLERÉ	baix imperi a antiguitat tardana
074	BARQUERA, LA	baix imperi
075	MAS DELS QUARTS POBLAT / VIL·LA DE MAS DELS QUARTS	baix imperi a antiguitat tardana
076	PERAFORT	època imperial a baix imperi
077	PONT DEL CODONY / BALANÇA, LA	època imperial a baix imperi
078	REPSOL QUÍMICA / PLANTA DE SM/OP	baix imperi
079	MAS SARDA / CAMPOT FONDO / DOW CHEMICAL	època imperial a baix imperi

TAULA 6.18: proposta cronològica de les necròpolis estudiades.

080	BURGUERA, LA	època imperial a baix imperi
081	MAS DE BARENYS / MAS DE L'ESPINAC / TOSSAL DEL ROS	època imperial a baix imperi
082	MAS DEL PAELLA / CAP DE SALOU	baix imperi a antiguitat tardana
083	PAELLADES, LES	època imperial a baix imperi
084	MAS RABASSA	època imperial a baix imperi
095	PPU 10 / PLA PARCIAL 10	antiguitat tardana
086	SANT SALVADOR	època imperial a baix imperi
087	TORRE DELS ESCIPIONS	època imperial
088	UNIVERSITAT LABORAL/MAS DELS CANONGES	baix imperi a antiguitat tardana
089	ERMITA DEL ROSER	època imperial a baix imperi
090	COSTETES, LES	època imperial a baix imperi
091	CAL·LIPOLIS	baix imperi a antiguitat tardana
092	CANALETA, LA	època imperial a baix imperi
093	MAS D'EN GRAS	època imperial a baix imperi
094	MAS D'EN PONS / ELS CASTELLETS / BAYER	època imperial a alta edat mitjana
NECRÒPOLIS AÏLLADES		
095	LES TOMBES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
096	MAS DE LLANETA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
097	PROP DEL CAMÍ DE FONTS CALDES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
098	MAS DEL PINYARRIT O CAL PINYARRIT	antiguitat tardana a alta edat mitjana
099	MAS DEL VERD / DEL VERT (FARENA)	antiguitat tardana a alta edat mitjana
100	TURÓ DE LES FOSSES / SEPULCRE MEGALÍTIC DEL MAS PLA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
101	EL PADRÓS / EL PEDRÓS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
102	VILLA URRÚTIA / MASIES CATALANES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
103	CAMÍ D'EL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
104	COLLET BLANC	antiguitat tardana a alta edat mitjana
105	ENTERRAMENTS DIVERSOS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
106	PARADA DELS CASTELLANS / MASET DE JOAN DE LA FONT	antiguitat tardana a alta edat mitjana
107	ROCA DEL MIGDIA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
108	MAS DEL DINERAL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
109	MAS DELS REGIMENTS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
110	PARTIDA DE L'ESTAPA / ELS ESTEPANS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
111	PARTIDA DELS ROSSINYOLS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
112	PARTIDA DELS SEGALASSOS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
113	PROP DEL TOSSAL DE LA BAL TASANA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
114	ROCA DEL GRINJOL / DEL GINJOL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
115	BOSC DE SUSAGNO O DE L'AUGUSTENC	antiguitat tardana a alta edat mitjana
116	COMES, LES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
117	SALADERN	antiguitat tardana a alta edat mitjana
118	COLL DEL SÈGOL / MIRAVET	antiguitat tardana a alta edat mitjana
119	PEDROLS, ELS / CLOTS D'EN PEDROL, ELS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
120	TURÓ DEL XANO (TUELLS) / PARTIDA DELS MASOS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
121	ERA DEL CARRACA (SANT GALLARD)	antiguitat tardana a alta edat mitjana
122	LA CIRERA I MONTARGULL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
123	DEVESA D'ALBIÓ	antiguitat tardana a alta edat mitjana
124	ENTRE ALBIÓ I SAVELLA	antiguitat tardana a alta edat mitjana

125	TOSSAL D'ALBIÓ	antiguitat tardana a alta edat mitjana
126	LILLA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
127	COLL DE BELLESTAR / BALLESTAR	antiguitat tardana a alta edat mitjana
128	COMESTANY, EL / COMESTANYES, LES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
129	FONOLL, EL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
130	PARTIDA DEL DIUMENGE / ELS DOMENGES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
131	PARTIÓ ENTRE EL FONOLL I VALLFOGONA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
132	ROQUES DE DUGO	antiguitat tardana a alta edat mitjana
133	ELS VILARS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
134	MAS MARI	antiguitat tardana a alta edat mitjana
135	RIUDEBOIX	antiguitat tardana a alta edat mitjana
136	CREU DE BARRAS / DEL BORRÀS	antiguitat tardana a alta edat mitjana
137	GUBIÀ, EL / CARRER ORFEÓ CATALÀ	antiguitat tardana a alta edat mitjana
138	COLL DE SADERN O SALADERN (SEGURA)	antiguitat tardana a alta edat mitjana
139	TERME DE VALLCLARA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
140	MOLÍ DE LA CADENA III	antiguitat tardana a alta edat mitjana
141	TERME DE VALLFOGONA DE RIUCORB	antiguitat tardana a alta edat mitjana
142	ANOVÉ, L' / ANOUÉ, L' / ANOVER, L'	antiguitat tardana a alta edat mitjana
143	VIERN	antiguitat tardana a alta edat mitjana, andalusí
144	CODOÇ, EL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
145	MAS DE LA COVA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
146	PLA DE LES CARRETES DEL CODOÇ	antiguitat tardana a alta edat mitjana
147	PLANES DE MONTAGUDEL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
148	TOSSAL DE LES FORQUES / NEROLA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
149	PROP DE L'AUTOPISTA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
150	BARRANC DELS LLADRES / MAS D'EN LLUC	antiguitat tardana a alta edat mitjana
151	PALAU, EL / MAS DEL PALAU	antiguitat tardana a alta edat mitjana
152	PRADA / PARADA DE LA GUINEU	antiguitat tardana a alta edat mitjana
153	SIURANA	alta edat mitjana, andalusí
154	SIURANA, PROP DE	antiguitat tardana a alta edat mitjana
155	UBICACIÓ NO PRECISADA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
156	MAS GRAN	antiguitat tardana a alta edat mitjana
157	MAS DE LES PUCES	antiguitat tardana a alta edat mitjana
158	MAS DEL TANCAT	antiguitat tardana a alta edat mitjana
159	POBOLEDA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
160	COVETA DE L'HEURA	antiguitat tardana a alta edat mitjana
161	TORMO DEL FRARE, LO / TORMO, LO	antiguitat tardana a alta edat mitjana
162	SOLANA DEL BEPO	antiguitat tardana a alta edat mitjana
163	CIUTAT DE REPOS I DE VACANCES / RESIDENCIAL	antiguitat tardana a alta edat mitjana
164	MAS MALLOL - MAS RIMBAU	baix imperi a antiguitat tardana

TAULA 6.18: proposta cronològica de les necròpolis estudiades.

7. PANORÀMICA FUNERÀRIA DE TÀRRACO ENTRE L'ANTIGUITAT TARDANA I LA CONQUESTA FEUDAL (SEGLES III-XII)

En l'anterior capítol s'ha fet una aproximació al món funerari en l'àmbit rural al sud de l'*ager tarraconensis*. Expressament no s'ha tractat el cas de la ciutat de Tarragona en el seu àmbit urbà estricte, tot i que s'ha parlat d'alguns conjunts d'enterraments de la seva rodalia, com els casos de Mas Rimbau-Mas Mallol, Universitat Laboral, Ciutat Residencial o la Torre dels Escipions.

Passarem ara a fer un repàs de la realitat funerària de la ciutat però sense entrar en profunditat en temes com la tipologia d'enterraments, doncs cauríem en la reiteració sense fer aportacions en especial. Vincularem les necròpolis a l'espai urbà i la seva evolució, i en especial amb equipaments de tipus religiós que hi poden haver, així com el seu reflex en època medieval.

Força ha plogut des de que E. Riu-Barrera publicqués el 1987 un primer assaig sobre l'arqueologia de la Tarragona feudal,¹⁶⁴⁵ o des de la presentació de les primeres comunicacions als congressos d'arqueologia medieval espanyola i catalana.¹⁶⁴⁶ Han estat més de 35 anys en què molt ha evolucionat en coneixement arqueològic de Tarragona, tant en època antiga com medieval, i fins i tot en períodes com el prehistòric o post medieval. Més d'un miler d'intervencions arqueològiques, la majoria vinculades a la promoció urbanística són en bona part la causa de l'avenç¹⁶⁴⁷ (Fig. 7.1).

¹⁶⁴⁵ RIU-BARRERA, E. 1987a.

¹⁶⁴⁶ Vid. MENCHON, J. 2012b; MENCHON, J. 2013a; MENCHON, J. en premsa a.

¹⁶⁴⁷ Com a recull de les notícies i intervencions a la Ciutat de Tarragona fins 2004, però centrades fins l'antiguitat tardana, vid. *Planimetria* 2007.

7.1 QUÈ ENS DIU EL MÓN FUNERARI DE LA URBS TARRACO?

Per parlar de la problemàtica funerària de la ciutat de Tarragona a l'antiguitat tardana i època medieval, primer cal atansar-se a la generació de necròpolis associades a les vies d'accés a la ciutat, d'acord amb el què estableix la legislació romana¹⁶⁴⁸ (Fig. 7.2).

A la zona oriental de Tàrraco coneixem l'ús funerari relacionat amb el traçat de la *via Augusta*, fossil·litzada en els carrers Robert d'Aguiló i l'antic camí dels Cossis (ara Antoni Company i Fernandez de Còrdova). Es tracta d'un àrea suburbana amb hàbitat imperial contigu a espais funeraris. Per exemple d'època augustea i juliclaudia en tenim on al segle II es va apairar l'*arena* de l'Amfiteatre; els d'època imperial excavats als anys 70 i 80 del segle XX al carrer Robert d'Aguiló, o els que als anys 90 i principis del segle XXI es van documentar a al Camí de la Platja dels Cossis, datats entre els segles I-III¹⁶⁴⁹ (Fig. 7.3).

Per exemple, els enterraments de l'excavació de 1998 al camí de la Platja dels Cossis mostren un claríssim predomini de les inhumacions enfront de les incineracions (un sol cas). Les tipologies, els aixovars i dipòsits funeraris ens van portar a proposar una datació de segle I-III a molt estirar, que després J. Ciurana ajusta als segles I-II.¹⁶⁵⁰ És similar als enterraments de la zona del carrer de Robert d'Aguiló (Fig. 7.4, Taula 7.1, Fig. 7.5, 7.6, 7.7).

Aquesta zona funerària, al baix imperi va ser encara utilitzada per col·lectius no cristians, a l'igual que les necròpolis de la zona de Pere Martell i Prat de la Riba i el Camí de la Fonteta. Això explica la localització d'una inscripció pagana dels segles IV-V, presa com l'epígraf funerari pagà més tardà de la ciutat de Tàrraco¹⁶⁵¹ (Fig. 7.8). Tal vegada no sigui coincidència que a la zona de Robert d'Aguiló-Camí dels Cossis a l'edat mitjana es localitzi la *maqbara* de l'aljama jueva.¹⁶⁵² De tota manera, hi ha un neguit: l'Amfiteatre és el lloc de martiri del bisbe Fructuós i els diaques Auguri i Eulogi, i no hi ha evidències de culte martirial fins la construcció de la basílica a l'*arena* a finals del segle VI. I abans no va haver-ne? No es va generar cap necròpolis cristiana?

A la part occidental, entre la muralla i el riu Francolí, coneixem una sèrie d'espais funeraris que fan pensar en una zona d'enterraments discontinua. En principi s'organitzen i estructuren a banda i banda de les vies sense que, però, es pugui parlar d'una sola necròpolis, sinó de diversos llocs, alguns amb origen en època republicana, com la zona del Camí de la Fonteta-Necròpolis de Tabacalera.¹⁶⁵³ Precisament d'aquí coneixem alguns casos com incineracions en vasos de ceràmica ibèrica, escultura

¹⁶⁴⁸ REMESAL, J. 2002; VAQUERIZO, D. 2011.

¹⁶⁴⁹ ARBELLOA, J. V. M. 1985; ARBELLOA, J. V. M. 1986-87a; ARBELLOA, J. V. M. 1995; CIURANA, J. 2011; MACIAS, J. M.; MENCHON, J. 2002; MENCHON, J. 2000a; *Planimetria 2007 passim*.

¹⁶⁵⁰ CIURANA, J. 2011.

¹⁶⁵¹ ALFÖLDY, G. 1992; CIL II² suppl. 14 núm. 1660.

¹⁶⁵² A mitjan segle XIX se trasllada el cementiri dels Jans, espai funerari dels no catòlics de la ciutat, finca actualment de propietat britànica. MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 355-356.

¹⁶⁵³ CIURANA, J. 2011; *Planimetria 2007 passim*; LASHERAS, A. 2017; LASHERAS, A. 2018; LASHERAS, A.; TERRADO, P. 2018; REMOLÀ, J. A.; LASHERAS, A. 2019.

funerària republicana i elements epigràfics, fins i tot amb caràcters ibèrics associats a arquitectures que s'han de prendre com part d'un edifici sepulcral o de tipus públic¹⁶⁵⁴ (**Fig. 7.9**). Com a contrast, de la zona propera a l'antic convent dels Caputxins, prop d'on ara hi ha l'estació del ferrocarril, i per tant a la vessant oriental del turó, procedeix la coneguda inscripció funerària en llatí i iber de *Fulvia Lintearia*¹⁶⁵⁵ (**Fig. 7.10, 7.11, Taula 7.2**).

Ens trobem amb zones sepulcral de dimensions variades, algunes delimitades físicament per tanques, cas del de Prat de la Riba 20 / Ramon i Cajal 27-29.¹⁶⁵⁶ Cal també mencionar les àrees sepulcral suburbanes del Parc de la Ciutat i el carrer Pere Martell i no pocs enterraments mal contextualitzats per la seva dispersió i escassa documentació.¹⁶⁵⁷

Una important zona funerària és entre el carrer Eivissa, el vell camí de la Fonteta (i a l'ensems antic vial romà que comunicava el port amb el riu), el port romà i el riu Francolí. Sumem altres llocs de sebolliment més petits palesats pels enterraments del carrer Hernández Sanahuja, Estanislau Figueras, el mausoleu del carrer Sant Auguri,¹⁶⁵⁸ o al camí del Cementiri, prop de l'aqüeducte del segle XVIII que dona continuïtat del segle I.¹⁶⁵⁹ També els que es localitzen en punts diversos com al jardí de l'actual Banc d'Espanya, el carrer Rovira i Virgili o López Peláez núm. 1, l'antiga caserna de la Guàrdia Civil, ara en curs d'estudi.

Comentem mal que sigui breument tres conjunts. El primer és el que Dolors del Amo va excavar al carrer Pere Martell núm. 10-12 / Ramon i Cajal núm. 37¹⁶⁶⁰ (**Fig. 7.12**). D'aquí procedeix un sarcòfag estrigil·lat que va aparèixer durant les obres d'una promoció immobiliària, i ja publicat per M. Berges (**Fig 7.13**).¹⁶⁶¹

Quant als enterraments es van documentar un taüt orientat E-W amb inhumació en decúbit supí, fossa simple (3, orientades E-W), fossa i coberta de tègules (3, també E-W), *tegulae alla cappucina* (7), 1, 2 o 3 àmfors (9), i el citat sarcòfag estrigil·lat de pedra local datat entre els segles IV i V, un segon sense decorar, i finalment un taüt de plom. Les àmfors segons J. A. Remolà, es daten a finals del segle IV.¹⁶⁶² És interessant el que apunta Del Amo: "*Por último, puede apuntarse que la Necrópolis de Pere Martell podría corresponder a la primera fase de la Necrópolis de S. Fructuoso, que en su mayor parte*

1654 CIL II2 suppl. 14 núm. 1778.

1655 CIL II2 suppl. XIV, núm. 1284.

1656 BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; FOGUET, G.; VILASECA CANALS, A. 1995.

1657 TED'A 1987.

1658 BOSCH PUCHE, F.; DÍAZ GARCIA, M.; MACIAS, J. M. 1999-2000; MENCHON, J. 2002c; REMOLÀ, J. A. 2004; TERRÉ, E. 1990; TERRÉ, E. 1993c; TERRÉ, E. 1993d.

1659 HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1892, 2 part p. 141.

1660 AMO, M. D. del 1971-1972.

1661 BERGES, M. 1969-1970e.

1662 Segons Del Amo són Beltran 51, 52, 56, 58, 59, 69 i les data entre els segles III-IV. Remolà les defineix amb la nova classificació de S. Keay: 4, 25H, 25U, 27B, 41, 59, 11, 19 i 48, totes de procedència africana (REMOLÀ, J. A. 2000, p. 102-103).

*es más tardía, dada la poca distancia que las separa, aunque, al parecer, entre ambas existe una zona en la que no hay indicios de enterramiento*¹⁶⁶³ (Fig. 7.14).

Les excavacions de 1986 al Parc de la Ciutat van identificar dues agrupacions funeràries. La primera, a tocar de les cases dels números 19 i 21 del carrer Pere Martell que es corresponen a dos construccions amb sepulcres de cambra, *formae d'opus caementicium*,¹⁶⁶⁴ semblants als de l'avinguda Vidal i Barraquer¹⁶⁶⁵ i que hem de vincular a les que Ll. Papiol va documentar el 1971 al núm. 19¹⁶⁶⁶ (Fig. 7.15). Una segona, datada entre els segles III i V, era prop de la construcció ja amortitzada d'una *mutatio* o *statio* al costat d'una via que seguiria la traça de l'actual carrer Prat de la Riba. És un conjunt en àrea oberta delimitat per un muret, amb les clàssiques tombes de *tegulae* i àmfora orientades E-W, es data entre els segles III i VI, centrant-se entre el IV i V (Fig. 7.16).

Entre els números 20 del carrer Prat de la Riba i 27-29 de Ramon i Cajal havia un pati interior on es va agençar un pàrking per la qual cosa es va excavar i trobar una altra zona funerària de cronologia baix imperial. Els primers sondeigs el 1991 van mostrar una important presència d'enterraments, fet corroborat per l'excavació extensiva del solar, ja a l'any 1993, uns 1500 m² d'àrea intervinguda, amb la troballa i excavació de 220 enterraments (Fig. 7.17).

El lloc havia estat aplanat entre els segles I i II. Les excavacions van documentar algunes construccions i una conducció d'aigua, les quals es relacionen amb un hipotètic vial. S'amortitzen després per la fase funerària (Fig. 7.18).

Els enterraments estaven ordenats en filades regulars. 192 tombes eren orientades E-W, amb el cap a ponent, 1 en sentit contrari, i 27 N-S amb els peus a migjorn. No s'observen superposicions excepte un cas: un enterrament en àmfora d'un adult sobre el qual n'havia un d'infantil, a vincular per relació familiar. En un altre cas, havia dos individus en la mateixa tomba. En 5 havien restes d'altres inhumats, i alguns van ser saquejats en època antiga.

Quant a la tipologia, la més extensa són les àmfores amb 169 casos, tant per infants (una peça sola) com adults (2 o més). Hi ha 32 tombes de *tegulae alla cappuccina*, en una de les quals havia un recobriment de calç, orientada E-W.

També es documenten enterraments on es combina tègula, i àmfora (8). Només 1 és el cas de tomba de *tegulae* i secció quadrada, 2 de murets de lloses, 1 cista de lloses, 6 fosses simples, 1 taüt de fusta evidenciat pels claus.

És interessant remarcar que no es van documentar dipòsits rituals. Quant a aixovars, dos casos amb anell a la ma, una tomba infantil amb un collar de denes de pasta vítria, també alguna fíbula o botó per subjectar la vestimenta funerària.

Les tipologies amfòriques porten a una datació inicial del segle II (Keay III, XVI i XXIII), III (Keay IV, V, VI, XI, XIII, XVI). Però la majoria són posteriors, com el tipus

¹⁶⁶³ AMO, M. D. del 1971-1972, p. 171.

¹⁶⁶⁴ TED'A 1987, 97-102

¹⁶⁶⁵ REMOLÀ, J. A. 2004.

¹⁶⁶⁶ PAPIOL, Ll. 2004.

Keay III, amb un 30 % del total, associada a altres del segle IV, com Keay XXIV, XVII, XXI, XXV i XXVII. També hi ha casos d'àmfora més tardana: Keay XXXV, LIII i LXII. Tot això porta a pensar en una cronologia inicial de segle III o inicis del IV fins el segle V¹⁶⁶⁷ (Fig. 7.19).

El creixement de la ciutat de Tarragona marcat pel Pla General d'Ordenació Urbana de 1978 va reservar un gran sector d'expansió d'habitatges entre els carrers Reial, Jaume I i l'antiga fàbrica de Tabacalera. La realització de les corresponents excavacions arqueològiques prèvies va mostrar la sorpresa que la zona, extramurs però contigua al barri del port va tenir una intensa ocupació en època antiga, i fins i tot sobrepassa la invasió islàmica. La gran activitat arqueològica queda reflectida en les corresponents memòries i una sèrie d'articles sobre intervencions o determinats aspectes de la cultura material. Ara bé, no comptem encara amb una publicació global tot i que les tesis doctorals d'A. Lasheras,¹⁶⁶⁸ P. Terrado¹⁶⁶⁹ respecte a l'evolució urbana de port i barri, i la de J. Ciurana,¹⁶⁷⁰ en el què es refereix al món funerari fins el segle III, proporcionen unes interessants visions de conjunt (Fig. 7.20).

Recordi's que en època republicana ens trobem en una zona amb vials que menaven del riu *Tulcis* (Franolí) al *suburbium* portuari de Tàrraco. Era doncs una zona perifèrica amb ús funerari i residencial des d'almenys el segle I aC, tot i que caldria estudiar de forma detinguda la extensió i cronologia de les diferents troballes: Casa del Mar,¹⁶⁷¹ Francesc Bastos,¹⁶⁷² Eivissa,¹⁶⁷³ Pere Martell, relacionats amb el Camí de la Fonteta (ara carrer Eivissa) i que fossil·litzava una via romana¹⁶⁷⁴ (Fig. 7.21).

Un dels conjunts estudiats precisament és el de la llavors anomenada parcel·la 31 del PERI 2, que es correspon al 48-50 del carrer Pere Martell,¹⁶⁷⁵ a uns 350 metres de la Necròpolis de Tabacalera. Allí es va treballar en un recinte funerari dels segles IV-V. És una construcció que si bé no es va excavar en la seva totalitat, es va veure que era de planta rectangular (16,50 x 6,50 m). Es forma per murs d'*opus incertum* i *caementicium*. Dins 23 enterraments ordenats "en bateria" i orientats N-S. Ara bé, un crismó estudiat per A. Lasheras tant pot indicar la presència d'inhumats cristians fora del conjunt de Tabacalera com també la síncreci funerària i adopció de signes i símbols de la nova fe en tombes de persones que no en formaven part. Com en el cas de les inscripcions cristiana i mossàrab de carrer Pere Martell 15,¹⁶⁷⁶ es poden

¹⁶⁶⁷ BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; FOGUET, G.; VILASECA CANALS, A. 1995; REMOLÀ, J. A. 2000, p. 105-108.

¹⁶⁶⁸ LASHERAS, A. 2018.

¹⁶⁶⁹ TERRADO, P. 2019; TERRADO, P. 2020.

¹⁶⁷⁰ CIURANA, J. 2011.

¹⁶⁷¹ VILALTA, M.; TARRATS, F. 1993

¹⁶⁷² MENCHON, J. 1994d; MENCHON, J. 2007a.

¹⁶⁷³ AMO, M. D. DEL; BARRIACH, F. 1975; CIURANA, J. 2011.

¹⁶⁷⁴ LÓPEZ VILAR, J. 2006; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999; PEÑA, I.; YNGUANZO, M. D.; GINÉ, J. 2002; REMOLÀ, J. A. 2004 TED'A 1987, p. 181-191.

¹⁶⁷⁵ *Planimetria* 2007 núm.609, p. 150-151.

¹⁶⁷⁶ CIL II² suppl. 14 núm. 2121.

prendre com indicadors d'altres espais funeraris cristians no associats al gran conjunt de Parc Central-Necròpolis de Tabacalera.

Quant a les tipologies, s'han documentat cistes de *bipedales* i coberta del mateix tipus o lloses. També de *sesquipedales* reutilitzats en un enterrament. Portaven la marca de l'*officina* itàlica de *L. Bruttidius Augustalis*. Sumi's les cistes de lloses regulars, àmfora Keay XXV amb una inhumació infantil i un sarcòfag monolític de soldó blanc.¹⁶⁷⁷

Excepte en un, totes eren inhumacions individuals, i havia d'altres amb més enterrats -fins a 5- però sense connexió anatòmica. Estaven orientades en sentit NW-SE i els esquelets eren en decúbit supí.

Altres enterraments localitzats a la zona occidental de Tàrraco es corresponen a petites agrupacions com les del carrer López Peláez 12, amb quatre exemplars de *tegulae* a doble vessant (**Fig. 7.24**); Estanislau Figueras, amb un taüt en un dels perfils estratigràfics, o els encara inèdits del jardí del Banc d'Espanya i López Peláez 1 (caserna de la Guàrdia Civil).¹⁶⁷⁸ Hem de sumar el mausoleu del carrer Sant Auguri, i la interessant zona d'enterraments de la cantonada del carrer A. Maria Claret núm. 21 i avinguda Marquès de Montoliu núm. 5, també pendent de publicar.¹⁶⁷⁹

Però sens dubte la més estudiada és la de Tabacalera, també coneguda com Paleocristiana o del Francolí. El seu desenvolupament a l'antiguitat tardana, és degut a la *tumulatio* de les despulles del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Elogi (259), amb la condensació d'enterraments *ad sanctos* al voltant de la seva tomba, i la posterior formació d'un conjunt funerari que va generar una densa zona sepulcral relacionada en la qual es construeix un gran centre de culte martirial a datar entre finals del segle IV i inicis del V¹⁶⁸⁰ (**Fig. 7.25**).

Quant a la tipologia ens remetem a la proposta cronoevolutiva que fa Del Amo a la Necròpolis Paleocristiana: fossa amb teules horitzontals de coberta, taüts de fusta, fossa amb tègules a doble vessant a la coberta, fossa i taüt de plom, sepultures de *tegulae* a doble vessant, fragments d'àmfora, sepultura en àmfora, sepulcre d'obra (*murete*), sepulcre de secció quadrangular, sarcòfags, i sepulcres de lloses¹⁶⁸¹ (**Fig. 7.26**).

7.2 L'OFICIALITZACIÓ DEL CRISTIANISME. EL CANVI DE PARADIGMA URBÀ I FUNERARI

A l'antiguitat tardana, un procés gradual i multicausal porta a deixar de construir, entre el Circ i el Port. De fet es parla de ruralització intramurs. Les *domus* s'abandonen, cauen, es desmunten, s'aterren i s'observa l'espoli de materials constructius, per reciclar-los en altres edificis: des dels carreus de les cantonades a cobertes. Fins i tot algunes acumulacions ordenades de *tegulae* fan pensar en acopi per

¹⁶⁷⁷ De la segona meitat del segle IV-primer del V.

¹⁶⁷⁸ Excavacions inèdites promogudes per l'Ajuntament de Tarragona.

¹⁶⁷⁹ Dirigides per C. A. Pociña, Codex Arqueologia i Patrimoni.

¹⁶⁸⁰ AMO, M. D. del 1978; AMO, M. D. del 1981; AMO, M. D. del 1989; AMO, M. del 1994; AMO, M. D. del 1999; LÓPEZ VILAR, J. 2006; SERRA VILARÓ, J. 1928; SERRA VILARÓ, J. 1929; SERRA VILARÓ, J. 1931; SERRA VILARÓ, J. 1933; SERRA VILARÓ, J. 1935; TULLA, J.; BELTRAN, P.; OLIVA, C. 1927.

¹⁶⁸¹ AMO, M. D. del 1978, p. 93; TED'A 1987, p. 188-189.

al seu reaprofitament per altres edificis o enterraments¹⁶⁸² (Fig. 7.27).

Al port la vida continuava. A uns 150 m, a la reserva arqueològica del carrer Eivissa hi ha ocupació fins el segle V,¹⁶⁸³ la Necròpolis Paleocristiana funciona com a tal fins els segles VI-VII tot i que amb menor intensitat que abans; i a la zona de l'antiga sofrera Pallarès fins almenys el segle VIII.¹⁶⁸⁴ Així doncs l'abandonament de la zona va ser progressiu segons el punt, i en alguns llocs hi ha la perduració més enllà de la conquesta àrabo-berber del 713-714. Els estudis d'Ada Lasheras demostren clarament que després del sotrac del segle III, hi ha una important vitalitat urbana, especialment a partir del segle V quan es transforma també la Part Alta. Cal vincular-ho al reviscolat paper polític i militar de Tàrraco en el control de la Tarraconesa després de l'arribada de sueus, vàndals i alans en pactar amb l'usurpador Màxim. Els homes d'Honorius des de Tàrraco estant van iniciar les accions militars per recuperar el control de la província¹⁶⁸⁵ (Fig. 5.28).

Encara tenim un urbanisme endreçat, amb arquitectures de prou qualitat i multiplicitat de funcions, des dels magatzems portuaris, termes que aprofiten l'aigua de pous i cisternes, habitatges de nivell prop del Camí de la Fonteta i enterraments en espais que no s'associen pas a edificis cristians, cosa més comuna del què sembla en aquells temps. I el cert és que aquesta dinàmica no sembla interrompre's ni en el moment de l'arribada dels agarens¹⁶⁸⁶ (Fig. 7.29).

El desenvolupament de necròpolis baix imperials mostra un gran nombre d'enterraments relacionats potser acríticament amb les classes humils. Reciclen àmfores i materials ceràmics de construcció com els bipedals, i especialment les tègules.¹⁶⁸⁷ No totes elles són reaprofitades i procedents d'edificis abandonats, sinó que també hem de pensar que hi ha producció: senzillament havia demanda. Són els casos de peces amb crismó incís com la que es va recuperar a les excavacions de la Necròpolis de Tabacalera i del Parc Central;¹⁶⁸⁸ o a la vil·la de la Socarrada (Sant Martí Sarroca, Alt Penedès). En aquests exemples, l'anagrama és marcat *ante cocturam* (Fig. 7.30). Per lògica s'ha de pensar que es van emprar en tombes de persones de ritus cristià.¹⁶⁸⁹ Ara bé, de peces amb crismó gravat abans de coure's, hi ha més aviat poques, i sempre entra el dubte si són signes merament protectors, amulets, o si el cristià -en cas de ser-ho- era qui la va fabricar o qui la va fer anar per al seu repòs

¹⁶⁸² És el cas de l'habitatge excavat el 1992 al bell mig del carrer Francesc Bastos (núm. 19, davant la Casa del Mar). Allí al segle IV es va detectar l'acopi ordenat d'una teulada desmantellada, tot esperant ser processada. Cfr. MENCHON, J. 2020, p. 158. FENOY, J. 2016; FENOY, J.; MENCHON, J. 2017; MENCHON, J. 1994.

¹⁶⁸³ BRU, M.; GARCIA, M.; ROIG, J. F.; TEIXELL, I. 2012.

¹⁶⁸⁴ Avinguda Vidal i Barraquer núm. 23-25. DÍAZ GARCIA, M.; ROIG, F. 2016.

¹⁶⁸⁵ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013a.

¹⁶⁸⁶ LASHERAS, A. 2015; 2017; 2018; LASHERAS, A.; TERRADO, P. 2018; LASHERAS, A.; RODRÍGUEZ MARTORELL, F.; TERUEL, F. 2015. També RODRÍGUEZ MARTORELL, F.; MACIAS, J. M. 2018.

¹⁶⁸⁷ Si bé han passat força anys, és important l'estat de la qüestió de TED'A 1987 i la seva actualització a CIURANA PRAST, J. 2011.

¹⁶⁸⁸ LÓPEZ VILAR, J. 2006, p. 154.

¹⁶⁸⁹ Prop hi ha la terrisseria romana de Can Sègol i la de l'Hort de les Tuies. GOROSTIDI, D. 2010 núm. 129, p. 152.

etern.

La Necròpolis Paleocristiana o del Francolí va ser excavada al llarg dels anys 20 i 30 del segle XX primer per Tulla, Bertran i Oliva, i després (i venturosament) per Mn. Joan Serra Vilaró.¹⁶⁹⁰ Ha estat reinterpretada per D. del Amo y recentment per J. López.¹⁶⁹¹

Després de l'execució del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Elogi (259) les seves restes es van sebollir en un espai funerari suburbà, prop del riu, que no es descarta que fos o bé propietat d'un cristià o d'aquest col·lectiu. Si seguim Muñoz, Teixell i Moncunill, és de pensar que a partir d'aquell moment dita zona esdevé el lloc preferit per inhumar-se de la ja llavors important comunitat cristiana de Tàrraco. Amb l'oficialització de la nova fe per Teodosi, s'inicia la construcció d'un conjunt religiós i funerari vinculat al seu culte, una clara manifestació de la *tumulatio ad martyres*.¹⁶⁹²

Al tombant del segle IV al V es va erigir una basílica martirial on es van sepultar les restes dels tres màrtirs, en un espai *ad hoc* que no queda clar si seria davant de l'altar o en un dels mausoleus comunicats amb el temple, o menys probablement al contraabsis.¹⁶⁹³ Aquest edifici es va reformar al segle VI, i és de possible pensar que va estar en funcionament, bé que amb menor intensitat funerària, fins almenys el segle VII¹⁶⁹⁴ (Fig. 7.31).

Així doncs, s'implanta sobre una zona sepulcral amb origen en època republicana en la qual es combina la presència d'un encara poc conegut urbanisme suburbà.¹⁶⁹⁵ Entre finals del segle IV i principis del V el metropolità, possiblement Himeri o Hilari, va endegar el gran complex de culte martirial, i a un temps seu episcopal. Es formava per una església absidada i contracor, dedicada al culte dels tres campions de la fe, el bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi occits a l'Amfiteatre l'any 259.¹⁶⁹⁶

Al costat de la basílica i els corresponents espais funeraris de prestigi, els primers treballs d'excavació,¹⁶⁹⁷ van exhumar una sèrie d'estructures al voltant d'un espai de planta quadrangular de grans dimensions. En un principi, s'havien pres com part d'un establiment suburbà anterior. Però en una de les ales, Serra Vilaró va identificar un baptisteri (Fig. 7.32). La realitat, apuntada ja fa cert temps, porta a entendre aquestes construccions com part d'un complex funerari associat a l'església, amb un atri d'entrada i diferents dependències que han rebut diverses interpretacions, com la

¹⁶⁹⁰ SERRA VILARÓ, J. 1928; SERRA VILARÓ, J. 1929; SERRA VILARÓ, J. 1931; SERRA VILARÓ, J. 1933; SERRA VILARÓ, J. 1935; TULLA, J.; BELTRAN, P.; OLIVA, C. 1927.

¹⁶⁹¹ AMO, M. D. del 1978; AMO, M. D. del 1981; AMO, M. D. del 1989; AMO, M. del 1994; AMO, M. D. del 1999; LÓPEZ VILAR, J. 2006.

¹⁶⁹² MUÑOZ MELGAR, A. 2001; MUÑOZ MELGAR, A.; TEIXELL, I.; MONCUNILL, LI. 2005.

¹⁶⁹³ AMO, M. D. del 1978; AMO, M. D. del 1981; AMO, M. D. del 1989; AMO, M. del 1994; AMO, M. D. del 1999; LÓPEZ VILAR, J. 2006, p. 205-228.

¹⁶⁹⁴ AMO, M. del 1994.

¹⁶⁹⁵ ADSERIAS, M.; POCIÑA, C. A.; REMOLÀ, J. A. 2000.

¹⁶⁹⁶ FRANCHI DEI CAVALLIERI, P. 1959.

¹⁶⁹⁷ TULLA, J.; BELTRAN, P.; OLIVA, C. 1927.

seu episcopal i un *xenodoquium*¹⁶⁹⁸ (Fig. 7.33).

Entre els anys 1994 i 1996, al nord de l'actual avinguda Ramon i Cajal, i a poca distància, es va excavar un segon conjunt de l'antiguitat tardana. Ara hi ha el centre comercial Parc Central¹⁶⁹⁹ (Fig. 7.34).

Allí havia una *villa* suburbana datada al segle IV, i sis edificis de la primera meitat del V, un d'ells una basílica amb atri, per tant una mica posterior al conjunt de Tabacalera. Vil·la i basílica son a banda i banda d'una via que enllaça amb la que es va trobar a la necròpolis de Tabacalera. Al seu voral es van documentar enterraments dels segles II i III¹⁷⁰⁰ (Fig. 7.35).

La basílica és de tres naus, amb absis carrat, contraabsis, i un atri quadrat als peus (Fig. 7.36). Dins del temple i a l'atri es van excavar 200 enterraments: caixa de *tegulae* o *bipedales*, cista de lloses, àmfora, murets, fossa simple i fossa amb coberta de lloses o tègules, que es daten al segle V¹⁷⁰¹ (Fig. 7.37). Destaca la troballa d'una inscripció funerària dels segles V-VI, dedicada a una verge egípcia (monja?), de nom *Thecla*, traspasada als 77 anys¹⁷⁰² (Fig. 7.38). López apunta a un moment fundacional en el segle V, després de la construcció del conjunt de Tabacalera, i en el seu abandonament a la mateixa centúria.¹⁷⁰³ Precisament la tipologia d'enterraments d'aquest conjunt, amb clara utilització de tombes de *tegulae* i àmfores, combinada amb els estudis antropològics i la seva relació amb un edifici funerari, demostra que el fet d'enterrar-se en una tomba diguem-ne senzilla, no vol dir forçosament que l'inhumat és una persona de classe social baixa, com confirmen els estudis antropològics.¹⁷⁰⁴

Al sud de la basílica es va excavar un edifici amb diverses estances, i cap a l'oest, un dipòsit d'aigua per ús agrícola. L'equipament estava dotat amb un equipament agrari que amb les seves plusvàlues contribuiria al seu manteniment econòmic.

Un tercer element és un edifici de planta central una mica més a l'E, en certa manera equidistant respecte a les basíliques de Tabacalera i Parc Central. Tindria unes dimensions similars a les cúpules de Centelles. Va ser excavat per Serra Vilaró, i posteriorment reestudiat per Hauschild i Del Amo.¹⁷⁰⁵ Hom l'ha datat entre els segles IV i V, i dins seu s'hi van localitzar cinc inhumacions (Fig. 7.39).

Són diverses les possibilitats d'interpretació d'aquests tres conjunts edilicis, encara que no hi hagi una aposta clara. L'existència d'un baptisteri i la identificació de la lauda d'*Optimus* com la coberta de la tomba d'un bisbe, apunten a l'ús episcopal del

¹⁶⁹⁸ MENCHON, J. 2009c. Un *xenodoquium* no deixa de ser un alberg o hospital de pelegrins que també proporcionaria auxili als pobres. Cfr. MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A.; TEIXELL, I. 2007c; MENCHON, J.; MACIAS, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A. 1994.

¹⁶⁹⁹ LÓPEZ VILAR, J. 2006.

¹⁷⁰⁰ LÓPEZ VILAR, J. 2006.

¹⁷⁰¹ LÓPEZ VILAR, J. 2006, p.148-161.

¹⁷⁰² CORTÉS CORTÉS, R.; LÓPEZ VILAR, J. 1999, LÓPEZ VILAR, J. 2006, p. 145-146 CIL II² suppl. 14 núm. 2150.

¹⁷⁰³ LÓPEZ VILAR, J. 2006, p. 134-145.

¹⁷⁰⁴ LÓPEZ VILAR, J. 2006. Cfr. capítol 5.

¹⁷⁰⁵ AMO, M. D. DEL 1978, P. 174-177; HAUSCHILD, TH. 1975; SERRA VILARÓ, J. 1935, p. 11 l ss.

conjunt de Sant Fructuós¹⁷⁰⁶ (**Fig. 7.40**). El de Parc Central és relacionable amb un monestir suburbà,¹⁷⁰⁷ encara que es fa difícil establir si és el que es cita a la correspondència de Consenci i Sant Agustí (419),¹⁷⁰⁸ doncs la proximitat de dates entre el document i la cronologia atribuïda al conjunt podria donar la paradoxa que les Cartes siguin fins i tot anteriors a l'església i atri de Parc Central.¹⁷⁰⁹ Quant a la relació de la inscripció de Tecla amb el seu culte a l'edat mitjana a Tarragona, les possibilitats són suggerents, però de moment cal deixar-les en el camp de les suposicions.¹⁷¹⁰ Tot i que per alguns autors no sembli haver indicis suficients per parlar d'un episcopi i un monestir, tampoc no hi n'ha prou per refutar la proposta.¹⁷¹¹

És plausible pensar per exemple que l'abandonament del conjunt de Parc Central, al segle V signifiqui el trasllat de la residència i monestir episcopals a la zona del Recinte de culte imperial, a transformar i esdevenir la seu episcopal catòlica de la *Terracona* visigoda.¹⁷¹² La vinculació del culte a Tecla amb la càtedra metropolitana vindria des de llavors i es remarca de nou a la butlla *Inter Primas Hispanias Urbes*, el 1091.¹⁷¹³ El vell conjunt episcopal al voltant de la tomba de Fructuós continuaria funcionant amb força com a centre de peregrinació i veneració, però quan la iniciativa eclesiàstica, segurament també episcopal, construeix l'església martirial de l'Amfiteatre i la seva corresponent àrea funerària privilegiada, és quan comença el lent declivi del conjunt de Tabacalera, per bé que esclaugeix fins almenys el segle VII.

Quant als enterraments oberts al terreny, propers a la *porta triumphalis* de l'Amfiteatre, cal estudiar la seva cronologia en base a anàlisis radiocarbòniques doncs la seqüència estratigràfica és pobre i els materials que aporta encara més. En efecte, els treballs realitzats en aquesta zona del monument, l'any 2009, van documentar un tram de camí romà del segle I que unia la *via Augusta* i el port, el qual va ser afectat a inicis del segle II per la construcció de l'edifici d'espectacles. Recordem que a l'*arena* es van documentar enterraments previs a la seva erecció. Doncs bé, al costat de la via es va identificar una tomba infantil orientada amb el cap a l'oest i peus a l'est. Estava oberta al tapàs i és un típic cas d'enterrament de banyera. Els estrats relacionats aporten molt poca ceràmica que a més és d'època imperial, per la qual cosa la seva datació al segle I té un argumentari prou feble. L'aparició fortuïta d'un altra tomba, el 2016, no ha proporcionat més dades, però (**Fig. 7.41**).¹⁷¹⁴

1706 CIL II² suppl. 14 núm. 2085; GÓMEZ PALLARÈS, J.; MAYER, M. 1996.

1707 ADELL, J. A.; RIU-BARRERA, E. 1999.

1708 AMENGUAL, J. 1999.

1709 AMENGUAL, J. 1984.

1710 AMO, M. D. del 1997; PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2005-2006; PLADEVALL FONT, A.; PUIGFERRAT, C. 1995a.

1711 MENCHON, J. en premsa a.

1712 Certament la carta XI* de Consenci a Sant Agustí ens situa la seu episcopal dins la ciutat, a partir de l'episodi de l'assassinat del criat del *comes*, seria dins la ciutat (11b, 13) Ara bé, cal fer-nos una pregunta: aquest magnífic document on el que importa realment és la veritable trama conspiradora amb els priscil·lianistes, s'ha de prendre a peu de lletra quant a les referències topogràfiques? O quan es va escriure el conjunt del Francolí no era encara construït? (Cfr. AMENGUAL, J. 1999).

1713 PLADEVALL, FONT, A.; PUIGFERRAT, C. 1995a.

1714 MESAS, I. 2010.

7.3 EL CULTA MARTIRIAL I LA REDIVIVA SAXA DELS TESTIMONIS DEL JUDICI I EXECUCIÓ DEL BISBE FRUCTUÓS I ELS DIAQUES AUGURI I EULOGI

A la Necròpolis de Tabacalera s'observa el reciclatge de materials d'altres construccions per guarnir tant edificacions com enterraments. I és interessant que una part significativa procedeix del Fòrum de la Colònia. Ens referim a un seguit d'inscripcions i elements arquitectònics.

Serra Vilaró en excavar la Necròpolis va saber observar i registrar aquest reciclatge impenitent de materials constructius d'altres edificis, funeraris o no, públics o no, i també de tombes.¹⁷¹⁵ Aquesta insistència va més enllà del simple reaprofitament. Dona la impressió com si s'arrapessin al passat, a l'estabilitat d'uns temps millors mitjançant l'enllaç dels difunts amb els materials de temps pretèrits.¹⁷¹⁶ La intensitat dels nous cicles de la pedra lliga directament amb el missatge de l'au Fènix, de la resurrecció que predica el cristianisme:

"De estas ruinas provienen las piedras, los sillares, las molduras en mármol que orillaban los mosaicos, las tégulas y las ímbrices que muchas conservaban el hollín del incendio, ladrillos de todas clases y tamaños, los mármoles y losas con inscripciones paganas utilizadas para el revestimiento de los sepulcros, y los mismos sarcófagos.

*Los hay construídos vaciando un gran bloque de mármol moldurado que habría servido de pedestal a alguna estatua ecuestre o procedente del basamento de construcciones monumentales; un sarcófago corto para el cadáver que debía reemplazar a otro, fué completado añadiéndole, vaciada, la voluta de un gran cipo; de fragmentos de dos sarcófagos se hizo un sepulcro, metiendo mortero en las juntas; una pared era construída con cipos conteniendo sendas inscripciones y las bases de los mismos, y tardaría en acabar si quiera entretenerme en particularidades sobre el material de construcción de esta necrópolis, que realmente era una recolección de fragmentos de ruinas de la ciudad para cobijar los cadáveres de los seres queridos."*¹⁷¹⁷

De fet, les excavacions dutes de Mn. Joan Serra Vilaró per exemple van documentar la reutilització d'una tapa de sarcòfag d'època antonina.¹⁷¹⁸ Un altre vas està datat entre finals de la República i el segle I que es recicla en època tardana.¹⁷¹⁹ Afegim un conjunt d'onze sarcòfags estrigil·lats de producció local datats als segles II i III que es van reubicar entre la basílica martirial, baptisteri i els seus vorals, que com sabem es daten al tombant dels segles IV i V. Altres són els casos del vas de Semprònia Ursa de

¹⁷¹⁵ És innegable que a l'antiguitat tardana es reciclen materials i la qualitat constructiva no és pas la mateixa que en època imperial, però també es mantenen uns nivells més que acceptables. En edificacions de menor envergadura, que són la majoria, es veu més aquest retrocés encara que no manquen proves de capacitat edilícia, com conjunts termals privats o l'episcopi paleocristià del Francolí, Centelles etc. Cfr. MENCHON, J. 2020, p. 130-140.

¹⁷¹⁶ MENCHON, J. 2020, p. 165.

¹⁷¹⁷ SERRA VILARÓ, J. 1948, p. 157-159.

¹⁷¹⁸ CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 24, p. 19; OLIVA, C.; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 54 núm. 68.

¹⁷¹⁹ CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 23, p. 18-19; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927 p. 63, núm. 3, làm. 4.

finals del segle II-inicis del III,¹⁷²⁰ els sarcòfags MNAT (P) 36,¹⁷²¹ MNAT (P) 12.911;¹⁷²² d'Aurèlia Pia,¹⁷²³ MNAT (P) 12.911,¹⁷²⁴ una peça malmesa;¹⁷²⁵ el de Juni Dionís,¹⁷²⁶ el MNAT (P) 12.912 dins del qual es va trobar la famosa Nina d'Ivori;¹⁷²⁷ el de Cornèlia Tiberina,¹⁷²⁸ la caixa MNAT (P) 50;¹⁷²⁹ o el sarcòfag infantil MNAT (P) 12.913.¹⁷³⁰ Fins i tot en alguns casos la seva iconografia es pot vincular tan amb el paganisme com amb el cristianisme, com la coneguda peça del Pedagóg¹⁷³¹ (**Taula 7.3, Fig. 7.42**).

Una part eloqüent d'elements reaprofitats són les inscripcions. Són els exemples RIT 65, 69 / CIL II² suppl. 14 núm. 881, 894, on Marc Acili Nymphodor dedica sengles estàtues al *Divo Augusto* i al *Divo Vespasiano*; RIT 83 / CIL II² suppl. 14 núm. 920, o la RIT 91 / CIL II² suppl. 14 núm. 931; de magistrats com RIT 164, 166, 322 / CIL II² suppl. 14 núm. 1012, 1011, 1179; potser RIT 312 / CIL II² suppl. 14 núm. 1172, dels duumvirs RIT 355 / CIL II² suppl. 14 núm. 1216, o el sevir augustal Asiàtic RIT 375 / CIL II² suppl. 14 núm. 1027. Significatiu és el cas d'una inscripció dedicada a Caracal·la (RIT 83 / CIL II² suppl. 14 núm. 920)¹⁷³² que s'aprofita com a coberta de la tomba 82 de la Necròpolis, una caixa de lloses de pedra sorrenca¹⁷³³ (**Fig. 7.43**).

Recentment, R. Aranda i J. C. Ruiz han estudiat els elements arquitectònics reutilitzats

¹⁷²⁰ MNAT (P) 35 / RIT núm. 662 / CIL II² suppl. 14 núm. 1669; CLAVERIA, M. 2001 núm. 26, p. 20 ; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 40, núm. 39; 63 núm. 5 làm. 5 b.

¹⁷²¹ RIT 559 / CIL II² suppl. 14 núm. 4; CLAVERIA, M. 2001, núm. 28, p. 21; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 82, núm. 818, làm. 8a.

¹⁷²² CLAVERIA, M. 2001, núm. 29, p. 21; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 63 núm. 7, làm. 8 b.

¹⁷²³ RIT 516 / CIL II² suppl. 14 núm. 1478; MNAT (P) 48; CLAVERIA, M. 2001, núm. 30, p. 21-22; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 27, núm. 18.63 núm. 4, làm. 5.

¹⁷²⁴ CLAVERIA, M. 2001, núm. 31, p. 22; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 82, núm. 817.

¹⁷²⁵ CLAVERIA, M. 2001, núm. 32, p. 22.

¹⁷²⁶ MNAT (P) 63; CLAVERIA, M. 2001, núm. 63, p. 37; RIT 609 / CIL II² suppl. 14 núm. 1596; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 5, núm. 87, làm. 29,3.

¹⁷²⁷ CLAVERIA, M. 2001, núm. 36; SERRA VILARÓ, J. 1928, p.74 i ss; làm. 20.4 núm. 152.

¹⁷²⁸ MNAT (P) 39; RIT 55 / CIL II² suppl. 14 núm. 855 ; CLAVERIA, M. 2001, núm. 37, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 34, núm. 48, làm. 28.2.

¹⁷²⁹ CLAVERIA, M. 2001, núm. 38, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1929, p. 36, núm. 852, làm. 47.1.

¹⁷³⁰ CLAVERIA, M. 2001, núm. 39, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1935; p. 3, núm. 1399. Quant a la possibilitat que els espectaculars sarcòfags dels Lleons (MNAT [P] 53) i del Pedagóg (MNAT [P] 60) siguin peces reaprofitades atesa la seva cronologia anterior a la gernació de la necròpolis martirial, M. Claveria en el seu moment va expressar dubtes que fos així, de manera que els podem entendre com peces sense reciclar, cosa que no vol dir forçosament que siguin paganes. Cfr. CLAVERIA, M. 1997-1998; CLAVERIA, M. 2001, núm. 27, p. 20-21 en el cas dels Lleons, i núm. 33a p. 22-23 en el del Pedagóg; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 41-45, núm. 74, làm. 27; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927 p. 63, núm. 1, làm. 3a, 4a. Ara bé, en un altre article signat per Claveria i I. Rodà, es decanta clarament per veure'ls com peces paganes però molt adequades "a un període en què la difusió dels preceptes neoplatònics de Plotí afavorien l'avenç de les creences cristianes" (cfr. CLAVERIA, M.; RODÀ, I. 2013, p. 192).

¹⁷³¹ CLAVERIA, M.; RODÀ, I. 2013; SERRANO, M.; MENCHON, J. 2020.

¹⁷³² vid. RUIZ DE ARBULO, J. 1990.

¹⁷³³ SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 49.

a la Necròpolis de Tabacalera.¹⁷³⁴ Observen que la majoria són d'època imperial tot i que no és baix el percentatge de les republicanes. Una quarta part són d'edificis públics o de representació, i en menor mesura d'àmbits funeraris i domèstics. Una nodrida col·lecció de retrats imperials i pedestals procedeix del Fòrum de la Colònia. Tot plegat hi veuen un procés sistemàtic i organitzat de fer-se amb peces d'aquest lloc. Plantegen sense embuts "que sea el poder episcopal el responsable del proceso, teniendo en cuenta lo representativo que debió ser el espacio martirial del Francolí entre la cada vez más poderosa jerarquía eclesiástica tarraconense."¹⁷³⁵

Està clar que la intencionalitat de dur materials del Fòrum de la Colònia a la Necròpolis Paleocristiana és iniciativa del poder eclesiàstic. La causa és que van ser en contacte amb els tres sants màrtirs, doncs hauria la tradició que van ser interrogats precisament en aquest lloc.¹⁷³⁶ No cal anar més lluny, quan Prudenci escriu l'himne VI del *Llibre de les Corones* o *Peristephanon* i relata el següent:

*Dux et praeuius et magister illis
ad tantum decus ex episcopali
clarus nomine Fructuosus ibat
accitus quia praesidis repente
iussu uenerat ad forum sacerdos
levuitis comitantibus duobus.*¹⁷³⁷

Hi ha el dubte si parla del Fòrum de la Colònia, del què anomenem el Fòrum Provincial, o simplement d'una plaça a identificar, cosa improbable. Però la correlació entre el primer, la Necròpolis Paleocristiana per causa de les peces allí traslladades fa de pensar. L'explicació lògica és el desmuntatge del Fòrum de la Colònia sota el control episcopal i la utilització dels materials en el conjunt paleocristià de la Necròpolis doncs van ser testimonis del judici del bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi. De fet, el Fòrum és a uns 800 metres de la Necròpolis Paleocristiana, i tenim un desnivell de prop 30 metres: havia una intenció clara d'anar allí i no aprofitar pedres i materials de llocs més propers.

A l'est de la ciutat, sobre la platja hi ha l'Amfiteatre, bastit al segle II i lloc d'execució dels tres màrtirs Fructuós, Auguri i Eulogi. Al segle VI el metropolità va manar bastir-hi una església martirial de capçalera ultrasemicircular, tres naus i annex a l'oest de l'absis,¹⁷³⁸ que es pot prendre com un baptisteri o espai funerari.¹⁷³⁹ Al contracor C.

¹⁷³⁴ ARANDA GONZÁLEZ, R.; RUIZ, J. C. 2019; ARANDA GONZÁLEZ, R.; RUIZ, J. C. 2020.

¹⁷³⁵ ARANDA GONZÁLEZ, R.; RUIZ, J. C. 2020, p. 110.

¹⁷³⁶ MENCHON, J. 2019c; MENCHON, J. 2020, p. 160; SERRANO COLL, M.; MENCHON, J.; 2020.

¹⁷³⁷ AURELI PRUDENCI, *Peristephanon* VI, 5 "Com a guia va el seu cap i mestre, ple d'honor, Fructuós, preclar renom episcopal. Acompanyat el sacerdot del seus diaques, havia arribat al fòrum de Tarragona, cridat repentinament per ordre de l'autoritat."

¹⁷³⁸ MACIAS, J. M. 1999, p. 227-230, TED'A 1990, p. 205-242.

¹⁷³⁹ Van aixecar part de la nau sobre les *fossae*, que van començar a transformar-se primer i colgar-se després en diverses fases a partir del segle III. La ubicació tan precisa del temple es deu a la voluntat de recordar el lloc del martiri, potser on ja hi va haver un espai de culte del qual no en

Godoy hi va voler veure un punt de veneració martirial vinculat al lloc on van morir els tres sants.¹⁷⁴⁰ Val a dir que la construcció d'aquest equipament martirial i per tant l'estructuració o reforma del lloc on van ser occits els tres herois de la fe, significaria que el conjunt del Francolí cedís el seu paper de *locus sanctorum* precisament al del martiri, i poc a poc anés caient en desús, com apunten Godoy i Muñoz (Fig. 7.44).¹⁷⁴¹ Afegim un altre fet: a diferència del que succeeix al Circ i el Teatre, no hi ha de moment indicis de la generació d'una zona d'hàbitat en l'Amfiteatre una vegada abandonat. I això es pot deure a dues possibilitats: que estigués sota control estatal fins la fi de l'imperi i més enllà, i que es preservés per ser el lloc del martiri dels tres sants. De tota manera no seria estranya una comunitat cenobítica no identificada. Les voltes sota la plaça Arce Ochotorena tal vegada servin el seu testimoni.¹⁷⁴²

Al voltant hi ha una necròpolis (Fig. 7.45). Els enterraments es localitzen a l'espai de l'arena, sobre les *fossae* i als quatre costats de la basílica. Només una tomba privilegiada en la sala annexa al santuari, que és un sarcòfag amb una persona anciana i dos individus més, un adolescent i un jove.¹⁷⁴³ Hi ha una significativa i interessant densitat de tombes, unes a contigües a les altres al costat sud, a tocar els murs organitzant-se en almenys tres cambres funeràries del segle VII avançat: són a *contactu* del lloc del martiri. Significativament no n'hi ha cap dins la nau i presbiteri¹⁷⁴⁴ (Fig. 7.46). Bàsicament tenim caixes de lloses escairades (44), amb algun exemple de tomba de *tegulae* (1), sarcòfag (2) i caixa de lloses amb coberta de *signinum* ja dins cambra funerària (1). Quant a dipòsit ritual, pocs son els casos: unguentaris de vidre (Fig. 7.47).

El lloc, el nombre relativament limitat d'enterraments que s'estenen per l'arena, la presència bàsicament d'homes i pocs nens fan pensar en espai funerari de prestigi vinculable al clergat urbà.¹⁷⁴⁵

Després de la restauració de la seu metropolitana (1091) i la organització de la ciutat al segle XII, sabem que el lloc és recuperat. A la butlla d'Anastasi IV (1154),¹⁷⁴⁶ es fa

sabem res. Cfr. MENCHON, J. 2020, p. 158; MUÑOZ MELGAR, A. 2011; MUÑOZ MELGAR, A.; TEIXELL, I.; MONCUNILL, LI. 2005; SÁNCHEZ REAL, J. 1997.

¹⁷⁴⁰ Per això va ser necessària una potent fonamentació que van solucionar reciclant carreus de les grades tot bastint un gran mur d'*opus quadratum* lligat amb mescla. A l'absis es veuen blocs de llisós amb lletres de la famosa inscripció de la reforma d'Heliogàbal: és el que tenien a mà? aprofiten aquesta calcària just aquí per ser una pedra dura i resistent? o estaven fent la *damnatio* al record del passat pagà i punitiu del vell Amfiteatre? estaven cristianitzant en eliminar evidències de l'anterior sistema de poder? O realment fonamentaven formalment i conceptual en la Tàrraco imperial?

La separació de les naus combina hàbilment vells pedestals de llisós del Fòrum Provincial i columnes de qualitat en les arqueries de la nau i l'arc triomfal. El color dels paviments de *signinum* diferencien clarament els espais litúrgics de nau i santuari. Mentre que en el primer és el típic vermellós, en el segon, és groc clar, potser blanc en origen. Vid. GODOY, C. 1995, p. 191-201; GODOY, C.; MUÑOZ MELGAR, A. 2019; 2016.

¹⁷⁴¹ GODOY, C.; MUÑOZ MELGAR, A. 2019.

¹⁷⁴² MENCHON, J. 2020, p. 157.

¹⁷⁴³ TED'A 1990c, p. 239-240, 288-337.

¹⁷⁴⁴ TED'A 1990c, p. 235-240, 288-337 .

¹⁷⁴⁵ TED'A 1990, 205-242, VIVES BALMAÑÀ, E. 1990a; CAMPILLO, D. 1990.

esment de l'església de santa Maria del Miracle, el vell temple visigòtic, que després és substituït per una església romànica de creu llatina.¹⁷⁴⁷ Tot i que sabem del seu ús funerari a l'edat mitjana, només coneixem una tomba infantil, dins del nou temple, als peus de la portalada romànica, cosa que fa pensar en el vell costum de l'enterrament de nonats i infants a les zones de pas.¹⁷⁴⁸ Aquest *loculus* és una caixa de llosa als peus de la porta de l'església romànica, però semblantment aprofitat com ossera, i que caldria vincular al costum ancestral de tombes infantils al costat de llocs de pas¹⁷⁴⁹ (Fig. 7.48).

No tenim coneixement de més tombes associables a l'església medieval com també succeeix a San Miquel del Pla, encara que sabem d'almenys una lauda sepulcral de Sant Salvador del Corral, precisament depenent del bisbe de Vic.¹⁷⁵⁰ La causa és senzilla: la funció funerària era reservada a la Catedral. Sí que sabem, però de la notícia d'enterraments baix medievals.¹⁷⁵¹

7.4 ALTRES ESPAIS FUNERARIS EXTRAMURS

L'arqueologia urbana Tàrraco també ens ha fornit de dades que enriqueixen (o compliquen!) la visió el món funerari. Per exemple, l'any 1995 es va excavar el ja esmentat monument sepulcral del segle IV al carrer Sant Auguri. És un edifici de planta rectangular (4'40 x 4'60 m) amb tres exedres laterals i façana oberta a un pòrtic que aprofita la base d'un dipòsit d'època imperial. És tipològicament assimilable al mausoleu de Sádaba, el del testament de Lignon o el columbari de Vila-rodona.¹⁷⁵² Al seu interior es van localitzar diferents enterraments, bàsicament infantils, dipositats en àmfores¹⁷⁵³ (Fig. 7.49).

Es troba en una zona que semblantment no té la intensitat ocupacional ni funerària que altres espais suburbials de Tàrraco. La seva ubicació s'ha volgut relacionar amb un hipotètic traçat de la Via Heràklia, que seguiria més o menys l'actual traçat de la

¹⁷⁴⁶ PLADEVALL, FONT, A.; PUIGFERRAT, C. 1995a.

¹⁷⁴⁷ FUENTES, M.; MENCHON, J.; RAMOS, M. LI. 1995; TED'A 1990c, p. 243-279.

¹⁷⁴⁸ TED'A 1990, p. 441-443; FUENTES, M.; MENCHON, J.; RAMOS, M. LI. 1995.

¹⁷⁴⁹ TED'A 1990b, p. 283 i 425. El Ted'a l'interpreta com ossera baix medieval: dins havia els ossos de dos esquelets d'adults, en posició secundària.

¹⁷⁵⁰ DUPRÉ, X. 1993a; FUENTES, M.; MENCHON, J. 1995c; FUENTES, M.; MENCHON, J. 1995d; MENCHON, J. 1992b; MENCHON, J. 2015d; MENCHON, J. 2020, p. 284; TED'A 1990b.

¹⁷⁵¹ CAPDEVILA FELIP, S. 1924a, p. 78.

¹⁷⁵² CORTÉS CORTÉS, R.; BERMÚDEZ, A.; LUCENA, A. M. 1985; GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001; REMESAL, J. 1995.

¹⁷⁵³ ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLÀ, J. A. 2000

carretera A-7.¹⁷⁵⁴ Més aviat s'ha de vincular aquest mausoleu amb l'hàbitat suburbà dispers, o ja rural de la rodalia de Tàrraco¹⁷⁵⁵ (Fig. 7.49).

Tot i que n'hem parlat en els capítol 5 i 6, i tornarem a incidir en el 13, recordem de nou de l'àmplia zona funerària a la falda meridional de la muntanyeta de l'Oliva, a la zona de Mas Rimbau-Mas Mallol (Fig. 7.50). La urbanització d'aquest sector de la ciutat actual va comportar la realització de diverses excavacions arqueològiques que han identificat un ampli espai funerari dels segles III-VII. Destaquem una tomba amb un endotafi consistent en una menorà, una inscripció jueva, la utilització d'àmfores de procedència palestina en alguns dels enterraments, així com ritus com ous de gallinàcia.¹⁷⁵⁶

És important recordar que la zona té una llarga tradició com espai religiós. Al segle XVI Pons d'Icart hi situava un temple dedicat a Isis, en base a diferents restes arquitectòniques i una inscripció¹⁷⁵⁷ (Fig. 7.51). No gaire lluny hi havia l'església medieval de Sant Pere Sacelades, enderrocada durant la Guerra dels Segadors (1640-1652).¹⁷⁵⁸

El temple d'Isis evoca cultes orientals, com és natural. Els enterraments amb signes inequívocs de la fe jueva, la presència d'àmfores orientals, associables a alimentació *caixer*... indiquen que almenys part de la necròpolis és relacionable amb la comunitat hebraica de la *Terracona* de l'antiguitat tardana. I un apunt poc "científic": la

1754 ARBELLOA, J. V. M. 1982-83

1755 BERGES, M. 1969-1970b; BOSCH PUCHE, F.; DÍAZ, M.; MACIAS SOLÉ, J. M. 1999-2000; SÁNCHEZ REAL, J. 1951; TERRÉ, E. 1990.

1756 BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; BEA, D.; CARILLA, A.; VILASECA CANALS, A. 1999; BENET ARQUÉ, C.; CARRETÉ, J. M.; FÀBREGA, X.; MACIAS SOLÉ, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1992; BENET ARQUÉ, C.; FÀBREGA, X.; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1992; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1995; MACIAS, J. M.; REMOLÀ, J. A. 1999; REMOLÀ, J. A.; MACIAS, J. M.; BURÉS, L.; NAVAJAS, M. 1994; MENCHON, J.; SERRANO COLL, M. en premsa.

1757 PONS D'ICART, LI. 1883 (1981), p. 222-223; RIT 35 / CIL II² suppl. 14 núm. 827.

"El templo de Sant Pedro dicho de las Saladas, considerado lo que tengo dicho en el capitulo viii por razón de los nombres de los particulares que tenían el lugar cierto en el Emporio, que es cierto lugar de ferias y mercaderias, que según la distribución de los templos que haze Vitruvio, se ha de presumir que era el templo de la diosa Isis que solían edificar en el Emporio. Y aquellas tres columnas iónicas que son allí reluzientes devían ser del pórtico que solían hazer delante del templo, que en vulgar castellano se dize cobertizo, portque los que yvan al templo si estava cerrado y agua les tomava allí no se mojassen.

Y así se halla una piedra escrita en Tarragona la qual en summa soze que a Isis sacrificó Lodia Osiana, en honra y memoria de su hija Iulia Sabina, la qual piedra dize así: ISIDI AVG / SACRUM / IN HONOREM/ ET MEMORIAM / IVLIAE SABINAE / CLOD. OSIANA / MATER."

A la versió catalana la descripció és força més breu (DURAN GRAU, E. 1984,p. 216): *"Lo temple de Sant Pere de Ses Saladas, atnent lo que tinc dit en lo primer capítol, per rahó de las lletres que-s troban en las rochas vivas o noms de particulars, que allí era lo empòrio. Segons la dita distributió dels temples que fa Vitruvius, se à de presumir que era allí lo temple de Isis y Serapis, que-l posà en lo empòrio. Y aquellas tres/ columnas que allfise tròban devant la sglésia rodonas (?) que són ditas jònicas, tinc per molt sert que éran del pórtico que solien fer en cada temple, que en nostra lengua se diu porxo o cubertís, perquè los que en lo temple anaven, trobant-lo tancat, en lo pórtico estassen en cubert de aygua."*

1758 MENCHON, J.; RAMOS, LI. 1995b.

topografia d'aquesta zona de Tàrraco ens recorda Jerusalem: dues ciutats dalt d'una colina, la vall de Josafat i l'espai entre Tarragona i el turó de l'Oliva, i a Jerusalem la muntanya de les Oliveres.¹⁷⁵⁹ A més, ens trobem amb una nova pauta funerària que s'expressa de forma clara a l'antiguitat tardana i l'època alt medieval: els cementiris en llocs alts i faldars de turons (Fig. 7.52).

7.5 TÀRRACO VISIGODA I ELS ENTERRAMENTS INTRAMURS

Amb la desaparició primer dels lligams de Tàrraco amb l'Imperi d'Occident després que el 472 el visigot Euric es fes amb Hispània, i de la liquidació definitiva del sistema polític inaugurat per August el 476 amb la deposició de Ròmul Augústul, Tàrraco obre una nova etapa en què passa a dependre primer del regne visigot de Tolosa i després de Toledo. Conserva el vell paper de referent de la vella Tarraconesa, i sobretot manté el rol de seu metropolitana del nord peninsular, en clara contraposició a Toledo, més quan amb Leovigild acaba sent la capital del regne visigot el 567.

És més que probable que la liquidació dels llaços amb Ravenna provoqués o permetés que el metropolità ocupés els espais de representació del ja periclitat imperi. Recordi's la famosa inscripció datada entre 468-472, i dedicada als emperadors Lleó i Antemi,¹⁷⁶⁰ procedent del vell Recinte de Culte que indica tant que l'espai era encara sota control estatal fins els darrers temps d'una Tàrraco vinculada amb el poder imperial (Fig. 7.53). Però ja a al segle V mostra indicis d'ocupació com espai habitat - tal i com testifiquen els abocadors de *sordes urbis*- comença a transformar-se.¹⁷⁶¹ Això és veu amb un interessant procés de desmuntatge dels porticats marmoris associats al *temenos*, i el reprocessat dels materials per noves edificacions i amb tota probabilitat per la seva exportació¹⁷⁶² (Fig. 7.54).

Un poder prou fort i estable és necessari per gestionar i finançar aquesta operació, sens dubte coordinada i ordenada: no deixava de ser una actuació urbanística planificada. L'explicació és clara: el metropolità trasllada la seu de la zona de la Necròpolis del Francolí a l'antic Recinte de Culte. Per això queda abandonada la vil·la del Parc Central i el conjunt funerari contigu, és a dir l'església amb atri que s'ha interpretat com un monestir i d'on procedeix la coneguda i misteriosa inscripció de la *beata Thecla*. Es mantenia però, l'església i conjunt martirial de sant Fructuós com espai de culte, fins que un segle després, quan es construeix l'església de l'Amfiteatre i al seu costat una necròpolis reservada a les elits eclesiàstiques. A partir de llavors, entra en declivi l'església martirial tot i la seva vida s'esllangueix fins el segle VII. Però què ens diu l'arqueologia?

Els treballs arqueològics al nord del Claustre de la Catedral detecten una interessant

¹⁷⁵⁹ El que sembla clar és que aquesta necròpolis es difícilment relacionable amb l'església de Sant Pere de l'Oracional de Verona: té un desenvolupament horitzontal i no vertical com seria d'esperar en un fossar associat a un temple cristià; i tot sembla indicar que aquest seria dins de la ciutat (MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1997b).

¹⁷⁶⁰ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2014. La inscripció és CIL II² suppl. 14 núm. 947.

¹⁷⁶¹ Com a resum, MENCHON, J. 2020, p. 129.

¹⁷⁶² MENCHON, J. 2020, p. 150, 165, 177.

fase d'inicis del segle VI.¹⁷⁶³ Recordem que aquí hi ha el tèmenos i el gran passadís de servei que l'envoltava pel costat nord, el qual estava anivellat amb un terraplenament de blocs, megàlits i saorres. Es desmunten els porticats del segle I i els materials es preparen per altres construccions, no sabem si de Tàrraco o fora de la ciutat com per exemple apunta la troballa submarina de columnes de granit de la Tròade a la Punta del Miracle¹⁷⁶⁴ (**Fig. 7.55**).

Significativament no hi ha indicis feaents del desmuntatge del temple d'August, cosa que fa pensar que continuava dempeus fent les funcions d'església metropolitana.¹⁷⁶⁵ Per això les poques troballes d'escultura arquitectònica visigòtica a l'entorn de la Catedral apunten a programes decoratius de qualitat datables a partir del segle VI. Gairebé tota ella és cisellada en *crustae* de marbre de Luni:¹⁷⁶⁶ cancells i plaques decorades, i no tenim pas grans elements arquitectònics com columnes, capitells etc (**Fig. 7.56**).

A més dels comptats enterraments prop de l'episcopi també es documenten tombes en habitatges, en aquest cas infantils. Precisament l'any 1989, unes excavacions al carrer de la Mercè núm. 7-11 van topar-se amb dos nens de curta edat inhumats dins una casa. Eren coberts per un estrat datat entre el darrer terç del segle V i el segle VI.¹⁷⁶⁷ Tenim doncs un altre element: l'enterrament de criatures dins d'àmbits domèstics, prop de llocs de pas, pauta que com ja hem dit al capítol 5, coneixem de molt antic i també es documenta a l'edat mitjana¹⁷⁶⁸ (**Fig. 7.57**).

7.6 TOMBES VISIGODES AL FOSSAR VELL, CLAUSTRE I SANTA TECLA LA VELLA

El(s) cementiri(s) de l'antiguitat tardana que tímidament s'ha(n) deixat veure entre Claustre, carrer de les Coques i Santa Tecla la Vella te(nen) la seva continuïtat amb els enterraments dels canonges i altes dignitats des dels primers anys de la construcció de la catedral romànica. Fem un repàs (**Taula 7.4, Fig. 7.58**).

Les excavacions del Dr. Hauschild a la Catedral van identificar dos enterraments d'alt interès (**Fig. 7.59**). En un dels sondeigs al sud de l'absis major, sota tombes medievals, es va individualitzar una altre enterrament tardoromà dins la rasa del primer projecte constructiu de Recinte de Culte (**Fig. 7.60**).¹⁷⁶⁹ S'hi va trobar una gerreta litúrgica amb encens, al costat del cap de l'inhumat, així com una sivella de cinturó, i s'ha

¹⁷⁶³ MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.; TEIXELL, I. 2007c.

¹⁷⁶⁴ DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2012; FIELD 1962, p. 206; MENCHON 2020, p. 276; PÉREZ MARTÍN, W. 2007, p. 201-206; RODÀ, I.; PENSABENE, P.; SENSE AUTOR 1951; SES 1966, p. 6; TED'A 1990b, p. 227; VENTURA SOLSONA, S. 1954, p. 277.

¹⁷⁶⁵ MENCHON 2020, p. 151.

¹⁷⁶⁶ Vid. BERGES, M. 1974; HAUSCHILD, Th. 1992; MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J. J.; MUÑOZ, A. 1997; MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.; TEIXELL, I. 2007b; MENCHON, J.; TEIXELL, I.; ; MACIAS SOLÉ, J. M. 2003; MUÑOZ, A.; MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J. 1995; PALOL, P. DE 1953, 1962-63; SALOM, C. 2011; TED'A 1990b.

¹⁷⁶⁷ FOGUET, G. 1994.

¹⁷⁶⁸ RIU I RIU, M. 1982b.

¹⁷⁶⁹ HAUSCHILD, Th. 1992; HAUSCHILD, Th. 1993; HAUSCHILD, Th. 1996; HAUSCHILD, Th. 2006; HAUSCHILD, Th. 2011. núm. 3, sondeig núm. 18.

identificat amb l'enterrament d'un clergue, probablement un bisbe.¹⁷⁷⁰ És una peça de procedència oriental dins la qual havia encara restes d'encens.¹⁷⁷¹ Ja al claustre es va excavar un enterrament infantil dins àmfora¹⁷⁷² (**Fig. 7.61**). Es va trobar "*hundida en una capa de tierra amarilla encima de la roca*" que podem interpretar com un dels nivells associats a la construcció del Recinte de Culte del segle I¹⁷⁷³ (**Fig. 7.62**).

Hauschild significa que les tombes medievals són orientades al NE, com l'absis de la Seu, mentre que les anterior ho fan al NW, per ell indicatiu de com estaria encarat l'altar de la catedral visigoda.¹⁷⁷⁴

La vella Sala Axial va ser usada com a lloc d'enterrament a l'antiguitat tardana, i és interessant observar que després de la restauració eclesiàstica en època feudal es genera un espai funerari que es completa al segle XIII amb la capella de Santa Tecla la Vella.¹⁷⁷⁵

Precisament el 1932 Serra Vilaró va publicar les excavacions d'aquest lloc amb la localització d'una sèrie d'enterraments a enquadrar en època visigoda.¹⁷⁷⁶ És lògic pensar que estem a l'església funerària de l'episcopi la qual després torna a recuperar aquesta funció com a lloc de record de la comunitat de canonges al segle XII. Les inscripcions sepulcral d'època medieval així ho expliquen.¹⁷⁷⁷ També va fer de seu provisional fins que es va construir la catedral romànica a partir de 1167, i d'aquí el topònim de Santa Tecla la Vella.¹⁷⁷⁸

Les tasques d'excavació de Serra Vilaró es van desenvolupar a les Cases dels Canonges, entre la Sala Capitular, la capella de Santa Tecla la Vella i el Carrer de Sant Pau: la Fusteria (G del plànol del canonge i arqueòleg, i soterrani del número 5 de Sant Pau) i pati de la Secretaria (F del plànol), entre la Sala Capitular, la capella de Santa Tecla la Vella i el Carrer de Sant Pau (**Fig. 7.63**).

Serra va descobrir el paviment de la Sala Axial, del segle I, sobre el qual va excavar diferents estrats arqueològics.¹⁷⁷⁹ També va diferenciar un seguit d'enterraments i vestigis de murs: quatre fosses simples i un amb taüt de fusta i cistes de lloses ben escairades, però que va interpretar com part d'una necròpolis d'època relativament recent.¹⁷⁸⁰ Així mateix Serra Vilaró va estudiar dos sepulcres molt arranats de parets

¹⁷⁷⁰ HAUSCHILD, Th. 1992; MARTÍ AIXALÀ, J.; MATA DE LA CRUZ, S. 2003b.

¹⁷⁷¹ HAUSCHILD, Th. 1992; HAUSCHILD, Th. 1993; HAUSCHILD, Th. 1996; HAUSCHILD, Th. 2006; HAUSCHILD, Th. 2011

¹⁷⁷² HAUSCHILD, Th. 1992, p. 152; HAUSCHILD, Th. 2006, p. 36-37; TED'A 1987 p. 187.

¹⁷⁷³ HAUSCHILD, Th. 1992, p. 153.

¹⁷⁷⁴ HAUSCHILD, Th. 1992, p. 155.

¹⁷⁷⁵ LIAÑO MARTÍNEZ, A. 2015c.

¹⁷⁷⁶ MENCHON, J. 1995c; SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 63-84.

¹⁷⁷⁷ SERRA VILARÓ, J. 1960. Sorpren l'audàcia de la interpretació i resurrecció, sense nous arguments, que neix de les plomes de R. Mar i C. Salom: MAR, R.; SALOM, C. 1999.

¹⁷⁷⁸ MENCHON, J. 2020, p. 228.

¹⁷⁷⁹ SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 63-84.

¹⁷⁸⁰ SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 71, fig. 18 b. Segons el canonge arqueòleg són quatre inhumacions sense sepulcre (núm. 68, 69, 71, 72, p. 69). Les tombes 70, 73, 74, 78, 83, 85 eren de lloses reciclades (p. 70-71, fig. 17, 18a, 18b). Ens afirma que "*todos eran obra de cuando este solar sirvió*

revestides de marbre que els relaciona la basílica visigòtica, doncs un d'ells estava destruït per les tombes de lloses (Fig. 7.64).

Ara bé, quina és la cronologia d'aquestes tombes? són totes medievals? son totes visigodes? una part? La manca d'aixovars i dipòsits funeraris no facilita les coses. La seva orientació, si ens basem en el plànol publicat per Serra apunta que són gairebé totes orientades amb la capçalera al NE, la mateixa que les tombes visigodes excavades als anys 80 del segle XX per Hauschild, i no NW-SE que segons l'arqueòleg alemany eren dels enterraments ja d'època feudal.¹⁷⁸¹

Al mur nord de la capella de Santa Tecla, es va obrir el tapiat d'un arcosoli que la comunicava amb l'antic espai de l'anomenada Sala Axial: ens trobem amb un espai que en època medieval seria tancat i dedicat al sebolliment de canonges, al qual ja al segle XII s'hi adossa la capella funerària que coneixem com Santa Tecla la Vella¹⁷⁸² (Fig. 7.65).

La important col·lecció epigràfica conservada *in situ*, cisellada en el mur imperial nord de la Sala Axial, o encastada originàriament en aquest espai, tancat a l'est per la capella de Santa Tecla la Vella fan que Serra defineixi aquest espai com la capçalera de la catedral visigòtica¹⁷⁸³ (Fig. 7.66). Però el cert és que Sanç Capdevila, força anys abans mantenia que aquesta hipòtesi no és pas certa: "*sembla que l'església deteriorada, de la qual ens parla Olderic Vidal, no és la de Santa Tecla la Vella, ni la nostra seu actual, sinó una antiga catedral de la qual desconeixem l'origen i el lloc d'emplaçament.*"¹⁷⁸⁴

Ara bé, la concentració de laudes sepulcral de canonges medievals en aquest espai, junt a la capella funerària de l'arquebisbe Olivella, Santa Tecla la Vella, fan plantejar que ens trobem amb un espai funerari privilegiat, destinat al sebolliment de dignitats eclesiàstiques després de la restauració de la Seu, és a dir els canonges. Cal remarcar que al segle XII encara no era comú l'enterrament dins espais privilegiats com l'entorn dels altars, i com a molt ens trobaríem amb la reialesa i la més alta clerecia, no pas canonges com es veu a Santa Tecla la Vella.¹⁷⁸⁵

Llavors interpretem l'espai com església funerària de l'episcopi visigot la qual amb la restauració de la seu metropolitana, el 1091, el lloc és recuperat com espai únicament funerari demostraria la lauda funerària parietal del canonge Bernat de Torelló

de cementerio en época, relativamente, reciente" encara que es poden prendre com perfectament medievals (p. 71). Ara bé hi ha una excepció (p. 71): "Había los cimientos de dos sepulcros [81 y 88] contruidos con paredes revestidas de mármol que no sobresalían del suelo más de doce centímetros. Los suponemos de cuando este lugar era Basílica y confirma nuestro criterio. además de lo que diremos, el que el sepulcro [81] estaba. en parte. destruido por los enterramientos de losas de cuando el solar fue convertido en cementerio" (p. 71). Eren sobre el paviment romà de la Sala Axial, a cota del sepulcre medieval de l'arquebisbe Olivella.

¹⁷⁸¹ A la Sala Capitular Nova, aixecada a finals del segle XVIII, les excavacions van recuperar dues laudes baix medievals i inscripcions al parament que dona al pati de la Fusteria, vid. SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 79-80.

¹⁷⁸² SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 82.

¹⁷⁸³ SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 63-84.

¹⁷⁸⁴ CAPDEVILA, S. 1935, p. 5.

¹⁷⁸⁵ BANGO, I. 1992.

(1097).¹⁷⁸⁶ Les diferents vicissituds històriques, però, no consoliden del tot la ciutat fins mig segle després, amb Bernat Tort, qui estableix la canònica sota la regla de sant Agustí just en aquest lloc. Poc temps després es comença la construcció de la nova catedral romànica¹⁷⁸⁷ (**Fig. 7.67**). Per això l'antiga Sala Axial imperial és utilitzada com zona d'enterraments de canonges, i dona continuïtat que ja va tenir en època visigoda tal i com palesen les laudes sepulcralis cisellades en els seus murs, i la posterior construcció de la capella de Santa Tecla la Vella.¹⁷⁸⁸

7.7 UN FOSSAR MEDIEVAL, SOBRE EL CEMENTIRI VISIGOT

Les diverses troballes arqueològiques a la zona del Fossar Vell, apunten a la seva utilització com espai funerari tant a l'antiguitat tardana, com des del segle XII fins època moderna.¹⁷⁸⁹

Entre l'Absis Major, Santa Tecla la Vella, els carrers de l'Arc de Sant Llorenç i les Coques, hi ha el Fossar de la Seu, en ús fins principis del segle XIX. Reocupa en part l'espai funerari visigòtic.¹⁷⁹⁰ Són testimoni les laudes sepulcralis encara encastades als absis, les creus gravades en els carreus del transsepte i l'hospital de Santa Tecla, a més dels enterraments a la sagristia de la capella de la Presentació o carrer de les Coques,¹⁷⁹¹ o la lauda sepulcral del canonge Llobet trobada durant uns treballs de control arqueològic.¹⁷⁹²

El cementiri visigot de la *Sancta Iherusalem* ens es poc conegut com veiem, tot i que tampoc tenim molta informació de com era en època medieval. Es va ampliar força per causa de la Pesta Negra del 1348 la qual va fer una gran mortaldat a la ciutat.¹⁷⁹³ De tota manera es pot ubicar el fossar del segle XII entre el carrer de les Coques, almenys des del transsepte i capella de la Presentació on s'han delimitat algunes fosses funeràries al terra, fins el carrer del Cap del Fossar com es coneixia entre els segles XV i XVII, que seria on ara hi ha l'embocadura del carrer de les Coques amb Sant Pau.¹⁷⁹⁴

¹⁷⁸⁶ SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 224.

¹⁷⁸⁷ MENCHON, J.; MACIAS, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A. 1994; MENCHON, J.; PIÑOL, LI. 2000.

¹⁷⁸⁸ SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 63-84.

¹⁷⁸⁹ MENCHON, J.; MACIAS, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A. 1994.

¹⁷⁹⁰ HAUSCHILD, Th. 1992; LABORDE, A. de 1806, planxa XLVII; NEGUERUELA, I. 1985; MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A.; TEIXELL, I. 2007; MENCHON, J. 1995a, 2011d; 2015c; PALMA, A. de 1956-58, vol. I, p 163, 213; RICOMÀ VENDRELL, F. X. 1963; SÁNCHEZ REAL, J. 1962-1963, p. 77-79; SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 10, 31; TED'A 1987, p. 187.

¹⁷⁹¹ MENCHON, J. 1995a.

¹⁷⁹² MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1995.

¹⁷⁹³ BLANCH, J. 1951, vol. II, p. 43.

¹⁷⁹⁴ PALMA, A. de 1956, 163, 213. Menchon, J. 1995d.

De fet el costum de fer-se enterrar al cementiri catedralici s'observa en disposicions testamentàries ben matineres com la de Bernat Vinater de Riudoms, l'any 1171.¹⁷⁹⁵

L'extensió d'aquest cementiri medieval es veu reflectida, en la cartografia dels segles XVII i successius. Així en un plànol conservat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona s'observa la situació del mateix, encara que la poca qualitat de mateix, més aviat un croquis, no permet aproximar-se més al tema.¹⁷⁹⁶ En un del 1716 a l'*Archivo General de Simancas* el fossar es dibuixa tot comprènent un ampli espai entre l'absis de la Catedral i la capella de Santa Tecla, agafant bona part del carrer de les Coques gairebé fins la façana de l'antic hospital de Santa Tecla, i fins la cruïlla amb el carrer de Sant Llorenç.¹⁷⁹⁷

Antoni Alcedo és l'autor d'un altre plànol, en aquest cas publicat a la *España Sagrada* del P. Flórez. Aquí, però, l'espai definit com a fossar resta més constrenyit que en l'anterior.¹⁷⁹⁸ El que anys després publica Alexandre de Laborde, dibuixat per Ligier i Moulinier no difereix gaire del d'Alcedo.¹⁷⁹⁹ Amb la Guerra del Francès, davant els problemes i perills que comporta l'epidèmia que comença a estendre's l'any 1809 es decideix traslladar el cementiri prop de la muntanya de l'Oliva.¹⁸⁰⁰ També hi ha constància de l'ocupació de part del cementiri per construccions, com és el cas esdevingut l'any 1701, quan s'amplia el convent de l'Ensenyança ocupant un espai de 17 per 13 canes del "fossar vell" (Fig. 7.68).¹⁸⁰¹

Actualment no existeixen gaires elements arqueològics relacionables, en principi, al fossar medieval. Consta, però, que durant les excavacions realitzades pel Dr Hauschild a la zona exterior de l'absis de la Catedral, s'han documentat enterraments d'època medieval.¹⁸⁰² Observem també, al mur sud del transepte de la Catedral, que dona al carrer de Les Coques, un seguit d'encaixos per laudes i grafitat de creus sepulcral als carreus de la base de la Catedral, com també al porxo de l'hospital de Santa Tecla.

L'any 1992 es van obrir unes rases de canalització entre els carrers de Sant Llorenç, Coques i Sant Pau.¹⁸⁰³ Durant aquesta operació es van documentar diferents restes humanes remogudes, procedents del Fossar Vell, sense poder trobar, però, enterraments *in situ*. Una altra intervenció de seguiment arqueològic dut a terme el 1994 va permetre documentar altra vegada la necròpolis tardoromana i medieval del carrer del Claustre, així com recuperar una lauda sepulcral medieval, pertanyent al

1795 "...*Prompto animo et bona voluntate sicut presens indicat sc̄p̄itura. Offero domino Deo et Ecclesie Beate Teclae sedis Tarracone in vita et in morte corpus meum, et dono eidem ecclesie ac libens trado eiusdemque degentibus ac Dei serveintibus...*" (SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 101).

1796 RICOMÀ VENDRELL, X. 1963.

1797 NEGUERUELA, I. 1985.

1798 FLÓREZ, E. 1769a p. 80; MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 171.

1799 LABORDE, A. de 1806, planxa XLVII.

1800 MENCHON, J. 1995d.

1801 SERRA VILARÓ, J. 1960, p. 31.

1802 HAUSCHILD, TH. 1992; HAUSCHILD, Th. 1993; HAUSCHILD, Th. 1996; HAUSCHILD, Th. 2006

1803 MASSÓ, J.; BERMÚDEZ, A. 1992.

canonge Llobet.¹⁸⁰⁴ L'any 2003, els treballs de seguiment de les obres de la capella de l'Assumpció van permetre localitzar diversos enterraments en fossa datables en època baix medieval (**Fig. 7.69**).

7.8 UN EPISCOPI ARRIÀ?

És versemblant que a la Part Alta hi hagués el pretori consular, és a dir la residència del *praeses*, que coneixem gràcies a l'epigrafia i a la carta XI* de Consenci a sant Agustí.¹⁸⁰⁵ Queda però per resoldre com aquest espai de poder es fan compatibles amb la transformació que va patir la zona (**Fig. 7.70**).

Les excavacions que als anys 60 del segle XX va dur a terme el Dr. Balil a l'anomenada torre del Pretori van descobrir una petita necròpolis. Aquest edifici monumental, també conegut com el Castell del Rei o torre de Pilat, és un dels accessos que des del Circ menaven a l'anomenada Plaça de Representació del *Concilium Prouvinciae Hispaniae Citerioris* (**Fig. 7.71**).

Els enterraments s'han de datar a partir del segle V, d'acord amb la cronologia de transformació de la zona.¹⁸⁰⁶ Es tracta de cinc inhumacions entre els estrats B i C segons explica A. Balil. Ara bé, la descripció que dona no és completa, encara que parla d'un capítol dedicat a aquests enterraments però que no publica. Sí que fa esment d'una caixa de *tegulae* i coberta de lloses (núm. 3). Apareixen en els plànols: secció II-II', tomba 2, III-III'. tomba 4, una planta sense numerar on s'entreveuen una tomba de lloses (1), una de lloses (3) i tres fosses (2, 4, 5), paral·leles al mur del pati de la torre, és a dir orientades gairebé N-S. Es marquen a les làmines fotogràfiques (III, tomba 3, IV, les 2, 3, 5, VI, les 2, 3, 5; VII, 3 i 5 i VII, tomba 3, X, tomba 4, i finalment els detalls de la tomba 4 a la XIII) (**Fig. 7.72**).¹⁸⁰⁷

Cal fer l'observació que en aquest lloc també es va trobar un element d'escultura arquitectònica visigòtica,¹⁸⁰⁸ cosa que pot fer pensar en l'aprofitament d'almenys una part de l'edifici imperial com espai de prestigi, sia religiós, sia polític. De fet, ja fa uns quants anys varem apuntar que el Pretori es podés vincular a un episcopi arrià.¹⁸⁰⁹

L'any 1971, les excavacions a la plaça del Fòrum van documentar les fonamentacions del criptopòrtic del Fòrum Provincial i una fase baix imperial a la qual s'associen dos enterraments.¹⁸¹⁰

Entre l'angle sud-oriental de la Plaça de Representació i la Muralla hi ha un conjunt

¹⁸⁰⁴ MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, J. 1995b.

¹⁸⁰⁵ CIL II² suppl. 14 núm. 837; CIL II² suppl. 14 núm. 939, 942, 944. La correspondència entre Consenci i sant Agustí parla del *praetorium*. Cfr. AMENGUAL, J. 1984, AMENGUAL, J. 1999,

¹⁸⁰⁶ BALIL, A. 1969, p. 27-29; *Planimetria* 2007, núm. 204, p. 77-78

¹⁸⁰⁷ BALIL, A. 1969. p. 27-29.

¹⁸⁰⁸ MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1999b; MENCHON, J.; MACIAS SOLÉ, J. M.; 1994; SÁNCHEZ REAL, J. 1962-1963a; SÁNCHEZ REAL, J. 1990a.

¹⁸⁰⁹ MENCHON, J.; MACIAS, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A. 1994.

¹⁸¹⁰ AQUILUÉ, X. 1997; BERGES, M. 1974; CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985, núm. 31, p. 24; KEAY, S. J. 1984, p. 665-667; MACIAS, J. M. 1999, p. 221-227; PAPIOL, LI. 2004; *Planimetria* 2007 núm. 85, p. 63-64; POCIÑA, C. A.; REMOLÀ, J. A. 2000; SALOM, C. 2011; SALOM, C. 2019.

arquitectònic construït a l'antiguitat tardana que encara no s'ha explicat satisfactòriament: l'episcopi? un monestir? l'església de Sant Pere de l'Oracional de Verona? el palau del *praeses* o del *dux*? (Fig. 7.73).

És un espai urbà interessant. Aquí les excavacions arqueològiques al llarg dels anys van mostrant la construcció de grans aules rectangulars amb murs d'*opus africanum*: parament de maçoneria, carreus i cadenes de carreus.¹⁸¹¹ També es detecta un porticat amb una sèrie de columnes i arcs, alguns encara drets vinculables a l'església de Sant Pere de l'Oracional de Verona¹⁸¹² (Fig. 7.74). Reciclen hàbilment tambors de lumaquel·la, com es veu a la plaça d'en Rovellat, i capitells procedents el Teatre¹⁸¹³ (Fig. 7.75). Finalment es compta amb una important col·lecció d'escultura arquitectònica del segle VI, a més de peces ceràmiques d'una gran pavimentació ornamental.¹⁸¹⁴ A destacar en aquest lot, un seguit de creus calades del segle VI. La seva vinculació amb el conjunt edilici demostra clarament l'associació de creu calada i arquitectura visigòtica, com també es pot veure en altres casos de jaciments peninsulars, més que la seva relació única amb necròpolis, tot i que també se'n troben.¹⁸¹⁵

¹⁸¹¹ AQUILUÉ, X. 1997; BEA, D.; GONZÁLEZ, A.; NAVARRO, S. 2011; BEA, D.; NAVARRO, S.; GONZÁLEZ, A. 2015; BERGES, M. 1974; *Planimetria* 2007, p. 68; SALOM, C. 2011.

¹⁸¹² FORTUNY, K.; MACIAS, J. M. 2020; MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1997b.

¹⁸¹³ DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2005, núm. 24, p. 197-198.

¹⁸¹⁴ Com a estat de la qüestió vid. SALOM, C. 2011.

¹⁸¹⁵ En època visigoda tenim una sèrie de peces tipològicament germanes de les esteles discoïdals. Es tracta de les *crucis caladas con pie para hincar* com les va batejar el Prof. Thilo Ulbert. Són unes peces amb base o peu de forma més o menys allargada, i disc decorat amb una creu buidada als cantons, o millor dit, creu de braços més o menys eixamplats dins una orla, bordura, nimbe o laura. Dins d'aquesta tipologia cal incloure peces calades com les del Pla de Nadal, molt similars, encara que la decoració no sigui forçosament una creu.

Coneixem de moment una certa quantitat d'esteles, procedents de contextos de temples amb necròpolis o d'edificis amb una funció religiosa o àulica (MENCHON, J. 1994a). Malgrat aquesta procedència no està totalment clara la seva funcionalitat, defensant-se tradicionalment dues grans teories: el seu ús en la decoració dels remats de les teulades dels temples visigots o com senyal funerari.

Els primers autors preocupats pel tema els hi van suposar un us decoratiu en les teulades dels temples. Així ho explica Camps Cazorla (1940, p. 555, fig. 278): "A este influjo deben responder, según su talla, en biseles muy marcados, varias cruces caladas, dentro de círculos, que pudieron servir de coronación en los caballetes de tejado de algunas iglesias, o cosa parecida, a juzgar por su forma general". També hi ha veus que els hi donen una utilitat funerària (PALOL, P. de 1953, p. 106, núm. 5), teoria que posteriorment Thilo Ulbert va desenvolupar de forma més àmplia (CABALLERO, L.; ULBERT, TH. 1976, p. 95-98, nota 39; ULBERT, TH. 1968, p. 392-398, fig. 24 lám. 173). Ulbert basa la seva argumentació, si bé de forma no categòrica, en un seguit d'elements. En un principi va pensar en fixar-les a les teulades, com proposava Caballero a Alconétar. Però l'aparició de varies creus en un mateix jaciment li va fer pensar que eren massa peces per decorar una sola encavallada; i per altra banda la seva decoració és força treballada per a col·locar-les a una certa alçada. Amb tot, accepta la seva relació con l'arquitectura religiosa y afirma que s'ha obviat la relació amb edificis religiosos que a l'hora tenen el seu voltant necròpolis coetànies.

Davant aquestes argumentacions, Caballero, defensor de la seva utilitat decorativa plantejava una sèrie de problemes que per a ell posen en qüestió les idees d'Ulbert: aparició de peces a El Germo, sense relació amb necròpolis, Recòpolis, sense ubicació exacta, més quan no tenen decoració, la qual cosa les faria col·locables dalt de les teulades (CABALLERO, L. 1981).

El conjunt palatí amb església dedicada a Sant Pere a la zona de la plaça del Rovellat i extensible fins el Pretori ha de ser el lloc de residència del *dux*. Hi ha estructures que se li poden associar que es daten als segles IV-V, encara que cal aprofundir en la seva cronologia doncs són molt semblants a d'altres que es daten posteriorment,¹⁸¹⁶ com es veu a les estructures certament espectaculars de Ca la Garsa, ja datades al segle VI. Sumem la important col·lecció d'elements de decoració pavimental i d'escultura arquitectònica procedent d'aquesta zona, datats també al segle VI (Fig. 7.76).

La continuïtat del lloc a l'edat mitjana com a call jueu prop del Castell del Rei, abans de Robert d'Aguiló potser ens indiqui que a l'antiguitat tardana era l'espai de poder visigot. Recordem la troballa de peces d'escultura decorativa d'època visigoda al Pretori, i els comentats enterraments.¹⁸¹⁷ Així doncs, no es tan agosarat pensar que en

D'altra banda dubta que els paral·lels d'esteles que utilitza Ulbert, com Alcazarén y Amusquillo de Esgueva (Segòvia), siguin visigodes -de fet són clarament medievals- i lamenta que no hagi aparegut cap creu calada en necròpolis visigodes sense relació amb esglésies. Basa la seva defensa en l'aparició de peces a Melque, El Germo, Alconétar i les relaciona amb la decoració de les representacions del Sant Sepulcre de Jerusalem. Caballero també obre la possibilitat del seu us com gelosia, especialment les peces sense peu (CABALLERO, L. 1981).

Carlos de la Casa considera "inútil" decorar les creus calades per ficar-les a una teulada i Caballero accepta, una mica a contracor, la possibilitat d'una utilització funerària, idea defensada per aquest autor i Manuela Doménech, encara que ho supedita a l'aparició de peces *in situ* (CASA, C. de la; DOMÉNECH, M.: 1983, p. 22; CASA, C. DE LA: JUSUÉ, C.; MENCHON, J. 1989).

En el congrés de Carcassona De La Casa redunda en el tema i defèn altre cop la funcionalitat funerària: "*Es evidentemente que existen elementos decorativos de carácter escultórico en remates de edificios civiles, caseríos, hórreos e iglesias etc. Pero difícilmente pueden ser llamados estelas y si somos conscientes, como así sucede en nuestro caso, que las llamadas "cruces caladas con laurea y pie para hincar" de época visigoda, son una transición de las estelas romanas a las medievales, lógicamente le podemos dar una función funerària*" (CASA, C. DE LA 1990).

Veas i Santos estudien les peces procedents de les esglésies del Gatillo y El Trampal seguint la teoria de Caballero: "*en segundo lugar no se encontró ninguna huella en los alrededores de la tumba que permitiese pensar en una señalización por medio de la cruz*" i suposen "*un gran contraste tener una tumba sin aujar pero resaltada al exterior con una cruz*", i "*si hubiera una relación directa entre tumba y cruz indudablemente hubiesen aparecido más cruces para hincar*" (VEAS, N.; SANTOS, J. C. 1989).

Finalment les excavacions en el Pla de Nadal (València) van treure a la llum un important conjunt interpretat com gelosies de finestra. La cronologia proposada per les peces s'escau més amb la que es proposa a les necròpolis que a les esglésies que s'hi relacionen, a la qual cosa hem d'afegir la relació estratigràfica: a Alconétar el edifici es de la segona meitat del s VI i les creus es daten al VII (CABALLERO, L. 1970, p. 120). En conclusió, donar una sola funció a unes peces d'aquest tipus, més quan no es localitzen *in situ* és una aventura força perillosa, com indiquen Empar Juan i Ignacio Pastor i hauríem de plantejar-nos la possibilitat de diferents utilitats, basant-se en les troballes de Pla de Nadal (edifici de representació) i la plaça de Rovellat de Tarragona, entre aquestes, evidentment, la funerària (JUAN, E.; PASTOR, I. 1989a, 1989b). La reflexió sobre el tema que varem fer al congrés d'esteles de Sòria, proposava que les creus calades podien tenir diverses funcions, principalment vinculada a l'arquitectura religiosa, però també a associar amb la senyalització de tombes (MENCHON, J. 1994a).

¹⁸¹⁶ Ens referim al mur de *vittatum* amb cadenes de carreus al número 1 del carrer Portella-Passeig de Sant Antoni 21, datat entre finals del segle IV i inicis del V en base a un "*minso conjunt ceràmic*" com diuen J. López i L. Piñol (*Planimetria* 2007, notícia 120, carrer Portella 1/ Pg. de Sant Antoni, 21" p. 68).

¹⁸¹⁷ BALIL, A. 1969, p. 27-29; BERGES, M. 1974; MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, J. 1999; *Planimetria* 2007, p. 63-64.

aquest espai hi podés haver el *palatium* del *dux* i els equipaments d'un episcopi arrià vinculat al poder estatal.

La realitat és que no coneixem cap referència de bisbes arrians a Tàrraco. Però es pot inferir doncs en la ciutat el poder reial, vinculat a Leovigild, podria perfectament tenir la seva cúria eclesiàstica arriana i diferenciada del metropolità visigot. Els fets que envolten l'assassinat del príncep i després sant Hermenegild són indicatius. Recordem els fets.

Leovigild (rei del 568 al 586) tenia com objectiu la unificació política del territori hispà i enfortir la seva autoritat davant les aspiracions de la noblesa i els enemics externs de la corona. Confirmà Toledo com capital política i eclesiàstica del regne. Va inaugurar la monarquia hereditària associant al tron els seus fills Recared i Hermenegild, i va reforçar la seva política amb aliances matrimonials amb les cases reials merovingies. Manà encunyar moneda i va fundar ciutats, va promoure una àmplia obra legislativa per unificar els grups socials majoritaris sota el poder reial, i es va aproximar la població hispanoromana tot intentant fallidament tenir-la dins l'Església arriana.

El coneixement històric d'aquest període no infereix informació directa sobre Tàrraco, però segons M. Pérez, n'hi ha de tipus indirecta que porta a entendre una "*campanya de sotmetiment completa i programada en un moment anterior a l'any 580.*"¹⁸¹⁸ L'emissió de moneda a Tàrraco seria un signe de la seva integració en el sistema de Leovigild, així com un cert reconeixement al projecte reial, més quan era capital provincial i seu metropolitana.

Estem en uns temps en què no es van celebrar concilis catòlics a la Tarraconesa però que per Pérez no significa una persecució religiosa més enllà de "*la cessió d'algunes esglésies amb els seus béns patrimonials per al culte arrià i la designació d'un nombre reduït de bisbes arrians en alguns enclavaments estratègics del territori provincial (Barcelona i Tortosa).*" De fet encara es documenten arrians després de la conversió de Recared.¹⁸¹⁹

Hermenegild va ser casat amb Ingundis, filla de Sigebert d'Austràsia, i Recared amb Rigunthis, filla de Khilperic de Neustria. El primer va instal·lar-se a Sevilla amb la seva esposa per governar les terres de la Bètica en nom del seu pare i segons Joan de Bictar, va promoure fortaleses per aixecar-se contra el monarca, cosa que va provocar que Leovigild endegués una campanya militar el 582.

Les cròniques expliquen que la seva esposa va promoure la conversió d'Hermenegild al catolicisme. La professió a la fe niceica va facilitar l'aliança amb els francs, sueus i els romans orientals o imperials, enemics polítics del pare. Així mateix comportaria el suport de les jerarquies de l'Església de tradició romana, especialment a la Bètica i la Lusitània.

El conflicte es complica el 584 quan Hermenegild ja no rep el suport sueu ni oriental. És quan Leovigild captura son fill rebel a Còrdova el 584, on s'havia refugiat.

El príncep caigut és deportat a València on va ser reclòs amb un servent. Després el

¹⁸¹⁸ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013b, p. 109.

¹⁸¹⁹ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2012, p. 311-323.

traslladen a *Terracona* on el faran matar a mans de Sisbert.¹⁸²⁰ El seu germà Recared va ser el més beneficiat de tot, encara que no hi ha indicis que facin pensar que fos l'autor intel·lectual del magnicidi. En aquells moments era lluitant contra els francs a la zona de Narbona i és de suposar que deixà Hermenegild a Tàrraco de camí a les terres gal·les. No volia córrer el perill d'anar acompanyat d'un príncep arrestat que caigués en mans dels seus enemics. I el 585 és occit a mans de Sisbert. Joan de Biclàr i també Isidor de Sevilla van elaborar el corresponent relat oficial en què Hermenegild adoptava el paper de tirà, usurpador que va revoltar la gent contra el poder legítim del pare.¹⁸²¹

Per contra, com explica M. Pérez, les versions extrapeninsulars dels fets mostren Leovigild com un màrtir per la seva fe catòlica enfrontat a l'arrianisme del pare. D'aquí a revestir-lo com a sant hi havia un pas, que s'oficialitza amb la seva canonització ja al segle XVI, embolcallat del seguit de relats de a la seva mort com campió de la fe.¹⁸²²

Pérez és del parer que el trasllat de València a Tarragona és "*resposta a les exigències de la implantació del projecte polític de Leovigild en el mapa polític visigot del darrer terç del segle VI. Com hem vist, l'episodi de l'exili, el trasllat i el posterior assassinat d'Hermenegild es va produir l'any 585, després d'una fase de pacificació, reagrupació i sotmetiment de la Tarraconense, que va comportar la incorporació dels principals centres urbans de la província, inclosa la capital, al nou ordre polític.*"¹⁸²³

La victòria de Leovigild aniria per lògica acompanyada de la corresponent presència militar en les ciutats acabades de passar a la seva òrbita, cas de València i Tarragona, i el trasllat dels seus detractors, com Hermenegild a la vella capital provincial i de Joan de Biclàr a Barcelona. L'execució del sant és el sistema clàssic de liquidar els enemics.

A més el captiveri d'Hermenegild a Tàrraco només s'entén perquè és una plaça prou segura a mans del cercle de Leovigild. Internar-lo en el palau del *dux*, on hauria també la residència d'un representant de l'Església arriana, el seu bisbe, és lògic. On seria aquest espai?

Llavors tindria certa lògica pensar en una seu episcopal a la zona entre plaça d'en Rovellat i Pretori, però lligada al palau del *dux*, o dit d'altra manera al poder reial. El pes del metropolità catòlic i més a la capital de la Tarraconesa, va ser motiu suficient per no dislocar la seva catedral de l'antic Recinte de culte imperial. De fet, la documentació diplomàtica de 1050, és a dir força abans de la restauració de la seu metropolitana del 1091 deixa clara la seva ubicació. Així ho marca l'acord entre Ramon Berenguer el Vell i Elisabet de Nimes amb el vescomte Berenguer de Narbona per restaurar la ciutat de Tarragona i la catedral Episcopal en el quall i atorguen "*ipsum castrum quem habuerint ipsum episcopum in civitate Tarragona teneat eum per manus jam dicto Berengario vicecomite (...):*" un castell que va ser la seu visigoda. Els

¹⁸²⁰ *Iohan. Bicl. Chron. a. 585? 3: "Hermenegildus in urbe Tarraconensi a Sisberto interficitur."*

¹⁸²¹ BARROSO, R.; MORIN DE PABLOS, J.; SÁNCHEZ RAMOS, I. 2020.

¹⁸²² PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013b.

¹⁸²³ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2013b, p. 104.

murs de l'antic *temenos* imperial li donaven aquest paper de fortificació formidable.¹⁸²⁴

Un darrer detall: a prop el 1971 es van excavar dos enterraments inquietants. En efecte, els treballs que llavors es van realitzar a la plaça del Fòrum van documentar els murs del criptopòrtic de l'anomenada Plaça de Representació, una interessant sèrie de marbres de grans dimensions a vincular amb l'*officina* de la construcció del Recinte de Culte i un seguit d'estructures de l'antiguitat tardana. Destaca un fragment de cràter monumental i de columnes de marbre *lunense*.¹⁸²⁵ L'excavació era dirigida per P. M. Berges, però el treball de camp va ser realitzat per Ll. Papiol qui fa uns anys publicava un resum dels seus records acompanyat d'un seguit de plànols. En el text destaca: "*vull ressenyar que a la cala IVa van aparèixer dos esquelets als mateixos estrats romans.*"¹⁸²⁶

Papiol publica el mil·limetrat del treball de camp on es veuen clarament dos esquelets llençats i sobre a una acumulació de marbres. Què fan aquí, dins la ciutat? La posició fa pensar en una mort violenta. Serien potser les restes d'Hermenegild i el seu servent? No seria d'estranyar que una vegada morts al palau del *dux*, fossin enterrats a prop. Un clot, cap senyal, i problema solucionat (**Fig. 7.77**).

7.9 LA CATEDRAL VISIGÒTICA RESTAURADA EN ÈPOCA FEUDAL I L'ENLLAÇ AMB EL MÓN ANTIC

Una vegada liquidada políticament la relació de Tàrraco amb l'Imperi, entre el 472 i 476 s'observa un canvi prou interessant: la seu episcopal fins llavors a la Necròpolis del Francolí ocupa l'espai imperial de l'antic Recinte de Culte, el qual es transforma a tal efecte. No solament el temple d'August passa a ser la *Sancta Iherusalem*, sinó que s'hi practiquen enterraments, a vincular amb les elits eclesiàstiques i territorials. I també es dedueix un fenomen interessant: la migració de les pedres que van ser *a contactu* amb les relíquies martirials del bisbe Fructuós i els seus diaques.

Això pot ser l'explicació del perquè dels capitells jònics d'època tardana conservats a Santa Tecla la Vella. Domingo és del parer que formarien part de la catedral paleocristiana, que data al segle V, però la situa a la zona de Santa Tecla la Vella. La pregunta que ens podem fer, atesa la seva cronologia, és si són originals d'aquí o venen del conjunt del Francolí i van a parar a la Part Alta quan s'hi va traslladar l'episcopi¹⁸²⁷ (**Fig. 7.78**). Tinguis' en compte que la cronologia d'aquests capitells és anterior a la transformació del Recinte de culte imperial en seu episcopal. Llavors és de pensar que originàriament no són d'aquí, a menys que en al segle V ja s'hi feien construccions de certa categoria, i que ara desconeixem. Podrien venir de la basílica

¹⁸²⁴ BOFARULL I MASCARÓ, P. de 1836, p. 17-20. Edició posterior a: FELIU, G.; SALRACH, J. M. (eds.) 1999, doc. 388; MENCHON, J. 2020, p. 155.

¹⁸²⁵ CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985, p. 24, núm. 31, p. 32, 68; MENCHON, J. 2020, p. 433; PAPIOL, Ll. 2004, POCIÑA; C. A.; REMOLÀ, J. A. 2000.

¹⁸²⁶ PAPIOL, Ll. 2004, p. 91.

¹⁸²⁷ De fet, es van trobar a la Sala Capitular. Cfr. SERRA VILARÓ 1960, p. 90-93; DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2005 p. 45-46, 424-425; 2011a, p. 15-16, 119-120.

de la Necròpolis per exemple? un baldaquí?

Hi ha peces que apunten que en els segles VI i VII hi ha una clara voluntat de portar *rediviva saxa* de la Necròpolis Paleocristiana.¹⁸²⁸ Ho verifica un fragment d'inscripció funerària amb corona i tot, cisellat en marbre que després es reprocessa com element escultòric visigòtic i es troba fa ja uns quants anys al carrer de Sant Magí (**Fig. 7.79**), prop del Portal del Carro.¹⁸²⁹ La transcripció es:

Hic requiescit - -]

La construcció del complex episcopal a la Terrassa Superior del Concili significava el desmantellament de part del tèmenos, com es veu per exemple a la seu del Col·legi d'Arquitectes al pròxim carrer Sant Llorenç.¹⁸³⁰ Allí mentre una part del mur s'integra en el nou projecte, uns metres més enllà un segment és desmuntat carreu a carreu, i les peces serveixen per construir unes grans estances amb paredots molt ben treballats que s'estampeixen contra el mur del períbol. L'economia d'esforç és ben clara.¹⁸³¹ I la qualitat edilícia també (**Fig. 7.80**).

Sumem una altra cosa: la presència de sarcòfags antics, tant pagans com cristians a l'actual Catedral. El primer de tots, la famosa peça teodosiana de Betesda, sobre la porta de l'epístola.¹⁸³² Té una significació clara.

Sens dubte la peça ve de la Necròpolis Paleocristiana (**Fig. 7.81**). De fet, les excavacions arqueològiques fetes durant les obres de la fàbrica de tabacs ja detectaren rases o forats d'espoli en època medieval.¹⁸³³ Fins i tot es van recuperar algunes monedes que en són testimoni.¹⁸³⁴

¹⁸²⁸ MENCHON, J. 2020, p. 151.

¹⁸²⁹ MORANT CLANXET, J. 1969-70. La inscripció es data al segle V. Vid. RIT 1019 / CIL II² suppl. 14 núm. 2188.

¹⁸³⁰ KOPPEL, E. 1993b; 2013, p. 188-189.

¹⁸³¹ AQUILUÉ, X. 1993a, p. 97-123.

¹⁸³² CAMPS, J. 1988, p. 171; CARBONELL ESTELLER, E. 1975, vol II, p. 75; DALMASES, M.; JOSÉ PITARCH, A. 1985, p. 14; GUDIOL RICART, J. 1957, p. 105; MENCHON, J. 2020, p. 250, 436; MORALEJO, S. 1984; SOTOMAYOR, M. 1975, cat. 38.

¹⁸³³ AVELLÀ, L. 1979; SERRA VILARÓ, J. 1929, p. 5-6.

¹⁸³⁴ Jaume Felip, en estudiar l'obra de Bertomeu de Girona, qui va traçar la façana de la Catedral de Tarragona comenta un fet interessant que demostra la influència del món antic en el gòtic: "*sembla un fet característic del nostre artista la inclusió de sarcòfags romans als murs de la construcció, com podem veure a l'absis de l'església de Sant Feliu com també havia fet al costat dret o de l'epístola de la façana de la catedral de Tarragona. Aquest fet tan singular podria haver estat motivat per l'admiració que Bartomeu professava envers els artistes romans, als quals tant deu el seu estil escultòric: els cabells rulls, el drapejar les túniques i la separació dels caps en la preparació de les escultures de gran format (apostolat de Tarragona i escultura jacent de l'arquebisbe Olivella).*" Vid. FELIP SÁNCHEZ, J. 2012-2013.

Fos quan fos l'arribada a l'obra de la Catedral, hi havia una intenció claríssima de ficar-lo allí. Precisament la iconografia ho determina: una simpàtica representació de l'arribada a Jerusalem de Jesús dalt un pollí. És la representació de l'*adventus* o entrada de les grans autoritats romanes, que aquí s'adapta al cristianisme amb la figuració del Diumenge de Rams. I clar, col·loquen aquesta peça just en una de les portes laterals de la seu metropolitana, és a dir la versió medieval de la *Sancta Iherusalem* visigoda.

Hagués o no la casualitat a l'hora de trobar la peça, van saber esperar el moment i el lloc: la construcció de la façana principal de la Catedral sobre la porta de l'epístola, per tal d'instal·lar el frontal amb un clar missatge que de nou enllaça el món antic i el medieval.¹⁸³⁵ O es que ja estava a l'episcopi visigòtic en un lloc preeminent? Segur que si. Però abans seria a la necròpolis del Francolí.

Un altre és el magnífic exemplar estrigil·lat de la capella del Sant Sepulcre, també coneguda com del canonge Antoni Barceló (1494).¹⁸³⁶ És un vas funerari de marbre amb el frontal decorat amb els típics estrígils d'influència nordafricana. Es data al segle III. A tenor de les perforacions als costats està clar que abans es va reciclar per fer de pica d'aigua, abeurador o similar. I després es reaprofità com a urna d'un interessant grup escultòric del Sant Enterrament format per sis peces exemptes a més del Crist Jacent.¹⁸³⁷

I com no, la sèrie recuperada al llarg dels anys a la zona de Santa Tecla la Vella: el de *Lucius Simmachus*,¹⁸³⁸ un amb cartel·la i estries,¹⁸³⁹ el de *Iulius Marcius Artemidorus*,¹⁸⁴⁰ o un altre sense decorar,¹⁸⁴¹ als quals hem de sumar el frontal de les Nou Muses o el fragment trobat a les excavacions del Col·legi d'Arquitectes, datat entre finals del segle III i inicis del IV, així com algunes peces sense decorar i de datació no precisable.¹⁸⁴²

És més que probable pensar en el seu reciclatge com a tombes de prestigi a la necròpolis de la Santa Jerusalem, és a dir la seu metropolitana quan es va traslladar al vell Recinte de Culte. De fet, la reutilització de sarcòfags a l'antiguitat tardana i època medieval també es veu en altres llocs com Girona o Àger...¹⁸⁴³ Hem de contemplar la possibilitat que aquestes peces van anar a parar a la Catedral a l'època medieval però llavors no haguessin aparegut sota terra sinó en posicions visibles com passa amb el sarcòfag estrigil·lat de la capella del canonge Barceló o en llocs preeminentes del fossar, el claustre o la nau. Sinó de què fer-se enterrar en una peça antiga i de prestigi perquè

¹⁸³⁵ Moralejo va més enllà. Relaciona el nivell de la peça reaprofitada amb la menor qualitat de la decoració escultòrica de la porta de l'epístola que defineix com un moment de crisi artística entre l'acabament de l'activitat del taller del Claustre i l'inici de l'obra de la portalada gòtica. La idea és interessant: quan no hi ha capacitat decorativa, es recorre a peces com aquesta. Vid. MORALEJO, S. 1984.

¹⁸³⁶ CLAVERIA, M. 1997-98; núm. 24, 63; MORALEJO, S. 1984, núm. 26.

¹⁸³⁷ Si, però amb un encarcament dels personatges que es fa més que notori. Estilísticament l'hem d'emmarcar en els epígons del Gòtic. Com a dada a mencionar el registre central és redecorat per l'escut del canonge. És una composició ben cultista que demostra la sensibilitat i coneixement del passat que té el promotor i el taller que va agençar el conjunt. Sanç Capdevila el relaciona amb un itinerari processional dins la Catedral, vinculat amb la litúrgia pasqual i l'afany teatralista del Gòtic. Cfr. CAPDEVILA FELIP, S. 1935, p. 46, 49, 135; CLAVERIA, M. 1997-98; VICENS, F. 1970, p. 77-84.

¹⁸³⁸ MDT núm. 268; ARCO, A. del 1915; CLAVERIA, M. 2001 núm. 47; 2013, p. 188.

¹⁸³⁹ MDT-0365. Trobat l'any 1894 al jardí de Santa Tecla la Vella. 2013, p. 188.

¹⁸⁴⁰ MDT-3852. RIT 398 / CIL II² suppl. XIV núm. 1301. Trobat al jardí de la capella de Santa Tecla la Vella entre 1932 i 1933. 2013, p. 189. SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 245 s

¹⁸⁴¹ MDT-3853. Trobat al jardí de la capella de Santa Tecla la Vella entre 1932-1933. 2013, p. 189.

¹⁸⁴² CLAVERIA, M. 2001, núm. 51, p. 53; KOPPEL, E. 1993b; 2013, p. 188-189.

¹⁸⁴³ De manera resumida vid. MENCHON, J. 2009c.

no sigui vista?¹⁸⁴⁴

Altres exemples de sarcòfags romans a la Catedral són el frontal d'Apol·lo i les Muses, aprofitat a la tomba dels Rocabertí,¹⁸⁴⁵ o la làpida de Constança d'Olzinelles.¹⁸⁴⁶ No oblidem que es tracta d'un sarcòfag de marbre de procedència romana i datat al canvi d'era. Doncs bé, la peça amb el seu ressalt antropomorf per acollir el difunt, al segle III es reaprofitava per enterrar el soldat Fèlix Firmidi Cecilià:

*Memoriae
Firmidi C(a)eciliani
· b(ene)f(iciarii) · co(n)s(ularis) · leg(ionis)
VII · gem(inae) · p(iae) · f(elicis) Vale
ria Primula uxor
· marito · b(ene) · m(erenti) · f(ecit)¹⁸⁴⁷*

I el més interessant, el torna a reciclar el 1307 per acollir la tomba del canonge Guillem de Banyeres (1303).¹⁸⁴⁸ No podem establir d'on venia aquest sarcòfag, probablement de la Necròpolis del Francolí i per això va anar a parar a la Catedral per convertir-se en el vas funerari d'una dignitat catedralícia (**Fig. 7.82**):¹⁸⁴⁹

*† Anno d(om)ini MCCCVII VI Nonas Octo
bris obiit dominus
G(uillelmus) de Bagnaris
praeposit(us) ecclesiae Terracone
qui in
stituit unum capellanum com
ensalem in dicta
ecclesia
et unum aniversarium (!)
cuius anima requiescat in
pa(ce) amen*

Aquestes reutilitzacions tant d'època tardoantiga com medieval demostren ja el prestigi d'enterrar-se en sarcòfags antics, cosa que va més enllà de un simple reciclatge material. I no és pas un costum urbà sinó que també es veu a l'ager, com es cas de la caixa de pedra la Nou del Gaià, que es recicla al segle III com inscripció

¹⁸⁴⁴ Després en tornarem a parlar.

¹⁸⁴⁵ A la capella de Corpus Christi, abans Sala Capitular, i descobert el 1935; CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 48, p. 29-30; MORALEJO, S. 1984, núm. 26; SERRA VILARÓ, J. 1950a.

¹⁸⁴⁶ CLAVERIA, M. 1997-98; MORALEJO, S. 1984, nota 24; SCHLUNK, H. 1967, p. 239, 250-32, fig. 6; SERRA VILARÓ, J. 1929, p. 6, làm. 19, 1-2. De manera resumida es registren a 2013, p. 188-89; 2015, p. 224.

¹⁸⁴⁷ CIL II² suppl. 14 núm. 1052; CLAVERIA, M. 1997-98; CLAVERIA, M. 2001, núm. 46, p. 29; MORALEJO, S. 1984.

¹⁸⁴⁸ I no tan sols això, en un moment o altra va fer de pica o abeurador. Vid. RIT 191 / CIL II² suppl. 14 núm. 1052; CLAVERIA, M. 1997-98; 2001 núm. 46, CAPDEVILA FELIP, S. 1935, p. 46, 49, 135; MHT 1989 s/p; VICENS, F. 1970, p. 77-84.

¹⁸⁴⁹ Inv. MHT 1.989 / RIT 191 / CIL II² suppl. 14 núm. 1052; CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 46, p. 29; MORALEJO, S. 1984; RAMON VINYES, S. 1999-2000 ens diu que va morir el 1307. p. 265.

funerària¹⁸⁵⁰ (Taula 7.5).

7.10 RELÍQUIES I INSCRIPCIONS

El reliquiari de Cebrià, refet el 1460, es troba a l'absis de la Catedral, lloc on també es conservaven les restes del bisbe Fructuós i els seus diaques¹⁸⁵¹ (Fig. 7.83). En altres paraules, l'espai que presideix la càtedra metropolitana just recuperada als segles XI-XII custodien els ossos de dos sants de referència: el primer bisbe i els seus diaques i un dels darrers, Cebrià:

*Hic requiescit vir santissimus
Cyprianus primae sedis Tarraco
nensis civitatis episcopus
depositus in hunc tumulum
VIII klas maias. In pace*¹⁸⁵²

Doncs bé, dels ossos conservats dins l'urna es van fer tres anàlisis de ¹⁴C, que han donat una datació entre el primer quart del segle V i la segona meitat del VI.¹⁸⁵³ Això és important doncs la mostra analitzada no marca datacions ni anteriors ni posteriors. Casualitat? Les datacions poden apuntar a venerables restes humanes procedents tant de la Necròpolis de Tabacalera com de la nova seu episcopal a la Part Alta, però amb només tres mostres cal ser prudents (Fig. 7.84). Però hi ha una altra cosa no menys important que ens hem de preguntar: qui va conservar aquest conjunt d'ossos sacralitzats entre la conquesta islàmica i la restauració eclesiàstica? amb quin zel per no barrejar-se amb altres restes humanes ni més velles ni més noves? La sospita és eloqüent: la cadena de custòdia de les relíquies entre època antiga i la restauració metropolitana no es va trencar, és la única explicació plausible. És a dir, hauria una comunitat religiosa que les va custodiar al llarg de tant de temps.

¹⁸⁵⁰ RODÀ, I. 1979; CIL II² suppl. 14, núm. 2329.

¹⁸⁵¹ SERRANO, M. 2018, a la p. 76 diu: "No parece casual que este osario esté contiguo a la hornacina construida desde el origen de la fábrica, de hacia 1175, en el eje del cilindro absidial; hornacina de idénticas dimensiones a las de la ventana marmórea que se encuentra encima de ella y bajo cuyos pies se encontraba el altar de san Fructuoso, el obispo tarraconense que había sido martirizado junto con sus diáconos Augurio y Eulogio en el año 259. De esta manera, y a través de estos mecanismos, se evidenciaba, materialmente, la permanencia y la relevancia de la comunidad cristiana en la ciudad, encabezada por su obispo correspondiente, desde mediados del siglo III y, por tanto, la existencia de una catedral o iglesia episcopal documentada desde tiempos del emperador Galieno." Així ens evitem que algun lector de comprensió curta o malintencionada interpreti el que dic de forma diguem-ne capciosa.

¹⁸⁵² Transcripció de Lluís Pons d'Icart (PONS D'ICART, LL. 1572 (1981), p. 247-48; DURAN, E. 1984, p. 235-236). Després és recollida per E. Morera Llauredó 1897, vol. I, p. 183. Segons Gómez Pallarès i A. Muñoz: *Hic requiescit vir s(anc)tissimus Cyprianus prim(a)e sedis Tarraconensis civitatis episcopus depositus in hunc tumulum (!) octavo K(a)l(enda)s Maias in pace*. Trad. "Aquí descansa el santíssim home Cebrià, bisbe de la seu metropolitana i primada de Tàrraco, enterrat en aquest túmul als vuit dies de les calendes de maig." MORERA LLAURADÓ, E. 1897, vol. I, p. 180-183; 2013, p. 188; GÓMEZ PALLARÈS, J.; 2015, p. 224 i RIT 941 / CIL II² suppl. 14 núm. 2088.

¹⁸⁵³ GÓMEZ-PALLARÈS, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 2017; MUÑOZ MELGAR, A.; GÓMEZ PALLARÈS, J.; ARMENTANO, N. 2019.

En el nou edifici medieval també es posen en valor certes peces com la inscripció romana d'Antònia Clementina al Claustre o el cippus funerari de Genial com a reconditori de l'altar major.¹⁸⁵⁴

Però d'època visigòtica, només la transliteració de l'epígraf de sant Cebrià¹⁸⁵⁵ i una inscripció referent a un altar malmès del segle VII: *Stephanus Alexandrinus in honore<m> Dei et omnium sanctorum die VIII Id(us) April(es) an(no) tertio ordinationis eius cum suis sub pontificatu Georgii ep(iscop)i- Sigillum hic esto.*¹⁸⁵⁶

La referència al bisbe Jordi ens porta segons D. Del Amo al 675-680 aproximadament.¹⁸⁵⁷ Ara bé H. Niquet al CIL II² suppl. 14 quan fa l'autopsia de la peça, es refereix al patriarca d'Alexandria Jordi, que va fugir a Hispània entre el 616 i el 630 per causa de la invasió sassànida d'Egipte. Tal vegada no es casual que segles després tinguem dos arquebisbes de Tarragona que van ser patriarques d'Alexandria: Joan d'Aragó (1328-1334) i Pere d'Urrea (1445-1489). També hi cap la possibilitat que sigui el darrer bisbe metropolità, després de Vera, com apunta M. Pérez Martínez.¹⁸⁵⁸ Quant a la relació de l'epígraf amb un vell altar, Flórez ho deixa clar tot bevent del què explica A. Agustín: "*Del prelado Jorge. (en latin Georgius) no tenemos otra noticia que la perpetuada al fin del Catálogo de don Antonio Agustin, donde dice haber leído inscripcion de cierto altar arruinado, la cual expresa el pontificado de Jorge, en esta forma*" i segueix la transcripció.¹⁸⁵⁹

Tampoc no manquen inscripcions senceres o fragments encastats en els murs. El cert és que es van disposar per ser vistos, com el cas de l'antic Refectori.¹⁸⁶⁰ O sobre la tomba de l'arquebisbe Joan d'Aragó (1337),¹⁸⁶¹ aprofitades a la mesa de l'altar

¹⁸⁵⁴ Se'n parlarà amb més detall més endavant.

¹⁸⁵⁵ Certament la feblesa dels arguments és important en un i altre sentit. Però per exemple, si pensem en les dimensions de l'ordre gegant del temple d'August i de l'aedes de la Sala Axial, que apunten als 13'80 m. de columna, i si pensem que serien dempeus almenys en part en època andalusí, llavors pren sentit el què diu Al-Himyari quan parla de les elevades columnes "*d'aquelles que torben les ments en pensar con es varen fer, perquè no és possible construir-les avui*" (la cita completa es donarà més endavant). L'observació no és pas exagerada i no sortiria per veure columnes de 6 d'alt d'un pòrtic com el recinte de Culte que sabem s'estava desmanegant a la primera meitat del segle VI, ni del d'un Fòrum Provincial que potser no va tenir mai porticat. Té lògica suposar que el temple imperial als segles VI-VII era dempeus, però això si, era la seu metropolitana. Cfr. BRAMON, D. 2000 § 130, p. 121-122; MAR, R.; RUIZ DE ARBULO, J.; VIVÓ, D. BELTRÁN, A. 2012, p. 348-370; MAR, R.; RUIZ DE ARBULO, J.; VIVÓ, D. BELTRÁN, A.; GRIS, F. 2015, p. 124-126.

¹⁸⁵⁶ RIT 940 / CIL II² suppl. 14 núm. 2089. Trad: "*Esteve Alexandri en honor a Déu i tots els sants el dia VIII dels idus d'abril del tercer any de la seva ordenació amb els seus sota el pontificat del bisbe Jordi, va posar aquesta imatge.*"

¹⁸⁵⁷ AMO, M. D. del 2001.

¹⁸⁵⁸ PÉREZ MARTÍNEZ, M. 2012, p. 408 i 441.

¹⁸⁵⁹ FLÓREZ, E. 1770, p. 93-94.

¹⁸⁶⁰ CIL II² suppl. 14 núm. 893, amb la inscripció en un bloc de pedra del Mèdol: [- - -] Caesa [- - -].

¹⁸⁶¹ Hi ha casualitats que son de difícil digestió; la inscripció d'un *Caecina*, alta dignitat que probablement va fer les gestions per dur els marbres de Luni pel recinte de Culte, és al costat de la tomba de Joan d'Aragó, una altra personalitat, feta de marbre de Luni-Carrara i que va ser també promotor de les obres de la Catedral. Vid. capítol 5.

romànic,¹⁸⁶² com si elles mateixes fossin una relíquia. Qui sap si van formar part de la *mensa* de la seu visigoda.¹⁸⁶³

7.11 EL CARÀCTER SAGRAT DE LES INSCRIPCIONS ROMANES

L'any 1960 el professor José Sánchez Real va realitzar una exploració a l'Altar Major. Per això va obrir el reraltar, que estava segellat per una gran peça de marbre. Dins va veure una estructura de carreus romans i al centre, a la manera de pilar central, un cippus funerari romà de 62'5 x 53 x 66 cm. Al damunt hi havia un bloc amb un orifici de 8 x 8'5 x 27 cm. de llarg que entra de biaix fins travessar a la inscripció romana. Per l'exterior, coincideix amb un forat obert al marbre. Dins es van trobar dos fragments de canya, un de motllura i dos o tres de cera.

La inscripció romana (**Fig. 7.85**) és de clar caràcter pagà amb és una dedicatòria de Sutoria Restituta i del seu fill Quintià al seu espòs i pare que es deia Genial:

D(is) M(anibus) S(acrum)
Geniali
Sutoria
Restituta
coniugi et
Quintianus
patri piissimo
de s(uo) f(ecerunt)

Casualitat? Som del parer que van relacionar el nom Genial amb la figura d'un geni i la cristianitzen per fer la protectora de l'ara i usar-la com a reconditori. De fet, els diversos pedestals amb les escultures dels genis dels convents jurídics de la província Tarraconense estaven ubicats a la terrassa superior o Recinte de Culte, a la Sala Axial, espai de reunió dels membres del Concili Provincial.¹⁸⁶⁴

És doncs un interessant exemple de reaprofitament d'una inscripció per causa del text epigràfic, per formar un altar i guardar les relíquies, cas gens estrany en l'arqueologia de l'antiguitat tardana i època medieval.

Fins quin punt en aquesta sort d'endotafi estan cristianitzant la peça? no ho sabem, al cap i a la fi no es veia si és que això és important. Però si que serveix per guardar les relíquies sagrades, precisament en una pedra antiga, que enllaça de nou el projecte del segle XII amb el passat, és a dir, amb la Tàrraco romana.¹⁸⁶⁵

Fora bo aclarir la causa del reciclatge de determinades plaques de marbre amb

¹⁸⁶² CAMPS SÒRIA, J. 2015c; COMPANYS, I.; VIRGILI GASSOL, J. 1995c; ESPAÑOL, F. 1988.

¹⁸⁶³ RIT 590 / CIL II² suppl. 14 núm. 1572; SÁNCHEZ REAL, J. 1962-63b.

¹⁸⁶⁴ R. Mar *et alii* proposen que serien dins l'*aedes* o Sala Axial del Recinte de Culte (MAR, R.; RUIZ DE ARBULO, J.; VIVÓ, D. BELTRÁN, A.; GRIS, F. 2015 p. 111, 266-269). Són les inscripcions RIT 24 / CIL II² suppl. 14 núm. 821; RIT 25 / CIL II² suppl. 14 núm. 822; RIT 26 / CIL II² suppl. 14 núm. 27; RIT 27 / CIL II² suppl. 14 núm. 824; CIL II² suppl. 14 núm. 14, aquesta darrera del *conventus Tarraconensis*. Vid. també ALFÖLDY, G. 1991.

¹⁸⁶⁵ CABALLERO ZOREDA, L.; SÁNCHEZ CANTOS, J. C. 1990.

inscripcions o decoracions antigues que tornen a ser processades en època medieval. Es tracta només d'una qüestió utilitària, o hi ha alguna cosa més? Tenim per exemple la lauda de Ramon de Milà mort el 1266,¹⁸⁶⁶ el fragment de sarcòfag amb peltes que es gira per cisellar la lauda funerària del canonge Guillem Esteve,¹⁸⁶⁷ la placa que es fa anar per la del canonge Arnald Llobet, de 1325,¹⁸⁶⁸ la de Mateu Tagauner (1347),¹⁸⁶⁹ o la tomba del paborde Pere Bernat Gibot (+1274), al costat de la portalada del Claustre, feta tota ella de marbre¹⁸⁷⁰ (Fig. 7.86).

Però recordem mal que sigui breument el procés de recuperació de la Catedral precisament on és ara.

L'any 1091 la butlla *Inter Primas Hispaniarum Urbes* restaura la seu episcopal a mans del bisbe de Vic, Seniofred de Lluçà. Uns quants anys abans, el 1050, el comte Ramon Berenguer I el Vell i la seva esposa Elisabet de Nimes van intentar recuperar la vella ciutat també la càtedra metropolitana. Per això van donar-la al seu cunyat i germà el vescomte Berenguer de Narbona, i li atorgaven el castell episcopal, la ubicació de la qual interpretem com l'antic Recinte de Culte romà, i per tant l'episcopi visigot: "*aquesta fortalesa que té aquest episcopi a la ciutat de Tarragona que tinc per mà del susdit vescomte Berenguer.*"¹⁸⁷¹

A partir de llavors s'activa de nou, no sense entrebancs, el procés d'organització de ciutat i territori, tot i que els indicis apunten que l'interès del bisbe de Vic ja havia provocat algunes accions, mal que fossin simbòliques, com el nomenament d'un canonge catedralici, Bernat de Torelló, mort el 1087, o els documents que ens parlen del castell de *Nahalis*, que no es més que l'ara anomenada Torre de l'Audiència. De tota manera no seria d'estranyar que aquest Bernat de Torelló fos un agent del bisbe de Vic arribat a Tarragona una mica abans de la restauració del pal·li episcopal a mans de Seniofred de Lluçà, amb l'objectiu d'enquadrar la comunitat d'eclesiàstics mossàrabs que havien a la ciutat.

Les dificultats, per no dir fracàs de l'empresa, porten que el 1119 el comte Ramon Berenguer III atorgués el pal·li al bisbe Oleguer Bonestruga de Barcelona i uns 10 anys després els dos encarreguessin al cavaller normand Robert d'Aguiló que es fes càrrec de l'organització de Tarragona i el Camp.

Olderic Vidal, qui acompanyava Robert en les seves campanyes expressava potser de manera exagerada l'estat de la ciutat de Tarragona, en la qual l'antiga església mare era plena de vegetació: "*Terraconae metropolitana sedes erat, et Odelricus eruditissimus senex archiepiscopus florebat, et in vicis burgisque diocesis sua: officium sibi iniunctum exercebat. In episcopali quippe basilica quercus et fagi aliaeque procerae arbores iam creverant, spaciumque interius intra muros urbis a priscis temporibus occupaverant, habitatoribus per*

¹⁸⁶⁶ SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 262-263.

¹⁸⁶⁷ SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 268-269. Traspasat el 1286.

¹⁸⁶⁸ MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1995.

¹⁸⁶⁹ SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 238-299. De fet la major part de laudes funeràries que publica Serra Vilaró són peces de marbre de Luni reciclades.

¹⁸⁷⁰ VILLANUEVA, J. 1851, p. 269.

¹⁸⁷¹ BOFARULL, P. 1836, p. 17.

immanitatem Sarracenorum peremptis seu fugatis qui eandem dudum incoluerant."¹⁸⁷²

Però caldrà esperar un temps fins no es vegi una acció clara de represa de l'operació, pocs anys després de la conquesta de Tortosa (1148) i Lleida (1149) i la presa o capitulació del territori de Siurana (1153-1154). És llavors quan el nou arquebisbe Bernat Tort, per cert el primer que torna a viure a Tarragona instaura la canònica catedralícia i dona a la comunitat: *"I dono als canonges aquesta fortalesa o equipament que aquí estic edificant perquè hi romanguin i hi visquin a perpetuïtat, de manera que aquí tinguin tot el necessari enfront dels estols de guerra dels sarraïns, i que aquí hi tinguin les seves oficines dalt i baix. A baix, el celler i graner, i dalt el refectori, el dormitori, la cuina i el capítol, tal i com ha estat estès/replantejat. Dono això als esmentats canonges, i aquesta capella inferior que és contigua a aquesta fortalesa.*"¹⁸⁷³

La identificació de canònica i castell episcopal amb l'episcopi visigot i el Recinte de Culte d'època imperial és una obvietat. De fet, l'objectiu polític de la conquesta de Tarragona era la restauració de la seu metropolitana.

Això va significar reocupar l'espai de l'episcopi dels segles VI-VII, primer aprofitant el que tenien dempeus, tal com els murs romans, dependències, la vella seu i edificis associats i quan fos econòmicament possible, iniciar la construcció de la nova catedral, això si, mantenint el lligam simbòlic amb el passat i a un temps amb els nous llenguatges plàstics del poder feudal, que seran el romànic i després el gòtic. Una nova ordenació visual i urbana, una nova sintaxi que s'arrela en la vella Tàrraco.

El 1167 la donació testamentària feta per Pere de Queralt ja apunta a la incipència de les obres de la nova catedral: *"ad ecclesiam Sancte Teclae faciendam."* Quatre anys més tard, l'arquebisbe Hug de Cervelló feia una deixa de 500 sous *"ad opus ecclesiae incipiendum et ad officinas canonicas."* Liaño és del parer que l'aportació de Pere de Queralt no es va materialitzar,, però.¹⁸⁷⁴

En la traça del nou equipament ho van tenir clar: van planificar la seu sobre l'eix de simetria de les tres terrasses del segle I, i al damunt del podi del temple/catedral visigòtica. Dit d'altra manera, al bell mig del *"castrum quem habuerint ipsum episcopum"* del document de 1050.¹⁸⁷⁵ Es recuperava l'escenografia antiga però amb una nova arquitectura i un nou context històric. Una planificació que ve d'abans, doncs la donació de Bernat Tort per instaurar la canònica la implanta precisament en l'angle

¹⁸⁷² CHINBALL, M. 1986, v. 11, p. 402

¹⁸⁷³ VILLANUEVA, J. 1851 p 215. *"Ego Bernardus Terracon[ensis] Archiepiscopus, atque dono ipsam fortitudinem seu munitionem, quam ibi edifico, ad manendum et habitandum in perpetuum, ut ibi sint tuti ipsi et res eorum ab exercitu navali navigantium sarracenorum; et ut ibidem habeant suas officinas inferius et superius, subtus cellaria sua et horrea, supra vero refectorium et dormitorium, coquinam et capitulum, sicut distinctum est. Dono item praefatis canonicis ipsam capellam inferius et superius, quae contigua est ipsi fortitudini."* Tingui's en compte que la comunitat seguiria la regla de sant Agustí, tal i com s'havia establert en temps de Seniofred de Lluçà (1091). Difereixo doncs de la interpretació clàssica d'aquest document, defensada p. ex. per la respectada i estimada Dra. Emma Liaño, i espero no m'ho tingui en compte. sempre hi ha alumnes entremaliats. Cfr. LIAÑO, A. 2015.

¹⁸⁷⁴ FUENTES, M.; RAMOS, M. LL. 1995; ALTISENT, A. 1993, doc. 306, p. 236-238; LIAÑO, E. 2009.

¹⁸⁷⁵ SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

nord occidental del Recinte de Culte, tot aprofitant el vell mur del *temenos*.¹⁸⁷⁶

Esther Lozano i Marta Serrano han estudiat els primers epígrafs funeraris de la Catedral i diferencien tres espais de record dels difunts: el mur nord de la Sala Axial de l'antic Recinte de Culte, l'Absis Major i el Claustre, amb un total de tretze inscripcions encara *in situ*, doncs són cisellades a la paret, a més d'una sèrie de laudes de marbre actualment fora de context, i una làpida romana que no sembla dir res, però realment diu molt.¹⁸⁷⁷ Al primer i el darrer llocs tenim els espais de memòria eterna dels canonges. Al segon, de personalitats civils a relacionar amb el finançament de la nova catedral. Està clar, a l'espai obert del fossar de la Seu hi ha el record dels *comitentes* civils, als llocs de la comunitat, es fa memòria dels canonges traspassats (Fig. 7.87).

Primer de tot, i com no pot ser d'altra manera hem de parlar d'una inscripció gravada en el mur de la Sala Axial, ara distribuïdor entre l'antiga i la nova sala capitular. Ha portat de cap a tothom des de fa força anys. És la lauda funerària de Bernat de Torelló:

*Anno MLXXXVII o
biit Bernardus
de Toreyo
presbiter et ca
nonicus XII kalendis iunii*

S'emmarca en un registre rectangular amb dos extensions triangulars, és a dir, dins una *tabula ansata* d'inspiració romana indiscutible. El tema és que està calendada el 1087 i sempre hi ha hagut el dubte si és realment d'aquell any o si hi ha un *lapsus ferri* a l'hora de gravar la data.¹⁸⁷⁸

Això recorda que de feia temps el bisbe d'Osona tenia interessos a la ciutat, de fet des de que Ató va rebre el pal·li tarragoní el 971.¹⁸⁷⁹ No vol dir pas que Bernat de Torelló estigués mai a Tarragona, o potser sí? Si partim de la hipòtesi que a la vella ciutat encara hauria un clergat mossàrab que per exemple va mantenir la cadena de custòdia del reliquiari de sant Cebrià així com determinats llocs de culte arcà, o com a mínim la seva memòria; llavors no és d'estranyar que el bisbe enviés un agent de la seva confiança per començar a controlar aquests col·lectius religiosos, que a un temps eren referent de la gent que vivia a la frontera. Un cas semblant al paper de Pere de Pinós, Guerau Miquel, Ramon de Vallbona a les terres de la Conca, Urgell Priorat.

Bernat de Torelló a més seria el nexce de les seus d'*Ausona* i *Tarraco*, i a un temps de les dues amb la sella episcopal perduda a inicis del segle VIII. La paleografia no difereix de les altres laudes, i es pot pensar que és el cenotafi/recordatori d'un vell canonge

¹⁸⁷⁶ CARRERO, E. 2000; LIAÑO, E. 2015; MARTÍNEZ SUBÍAS, A. P. 2014; SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 60. Un resum sobre el tema, a MENCHON, J. 2020a, p. 225-256.

¹⁸⁷⁷ SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁸⁷⁸ Si *lapsus calami* és un error d'escriptura amb ploma, un *lapsus ferri* serà un error de gravació amb un cisell, escarpre o similar. *Si non è vero, è ben trovato*.

¹⁸⁷⁹ Vid. capítol 9.

osonenc vinculat a la seu tarragonina abans de la restauració de 1091¹⁸⁸⁰ (Fig. 7.88).

També tenen la faïçó de *tabula ansata* les laudes dels canonges Guillem de Milà († 1190) i Arnald de Figuerola († 1180).¹⁸⁸¹ Són els més antics i s'han gravat en aquest espai de clara tradició romana. Les altres inscripcions que hi ha són les de Ponç de Barberà († 1187), Vicenç († 1180), Bernat de Barberà († 1177) i Ramon de Terme († 1187).¹⁸⁸² Al costat est, hi havia les laudes de marbre de Berenguer de Castellet († 1202) i Pere de Tarragona (†1209). Es veu la intencionalitat d'enllaçar amb l'episcopi visigòtic, amb la romanitat truncada a inicis de la invasió agarena (Fig. 7.89).

Als carreus de l'Absis Major hi ha tres inscripcions més dins *tabula ansata* amb creu alçada. La més antiga és precisament a l'eix de simetria: Benet de Barberà († 1184). Més cap a l'oest les de Bernat († 1196) i de Bertran († 1195). Més al sud, la d'Erm de Rabinat († 1196), que no és més que un jueu convers. Són personalitats civils i amb tota seguretat donants per les obres, i d'aquí el seu record en un lloc tan privilegiat. Bertran va cedir unes terres, una casa i dos operaris a la Seu. L'ofrena evoca el cas dels familiars del monestir de Poblet, que mitjançant la *traditio corporis et animae* passen a formar part de l'entorn monàstic sense deixar de viure al món, i a canvi d'una donació reben les oracions i sepeli com a monjos.¹⁸⁸³

Bonet de Barberà estava emparentat amb aquesta nissaga prou ben documentada a la ciutat, com el citat Bernat. Certament, els *Caecina* del segle I van tenir els seus continuadors amb els bisbe metropolità visigot Sergi i aquests personatges de la Tarragona de finals del segle XII.¹⁸⁸⁴

Finalment, al Claustre. Són a banda i banda de la porta de servei que unia la galeria sud-est amb l'Absis Major i la Sagristia, és a dir l'espai de circulació en les

¹⁸⁸⁰ El text diu: *Anno MLXXXVII o/ biit Bernardus/ de Toreyo/ presbiter et/ canonincus XII kalendas iunii* (trad. "Any de Nostre senyor 1087 va morir Bernat de Torelló prevere i canonge, als 12 dies de les calendes de juny)." Com no tenim dades documentals sobre Bernat de Torelló, no podem dir res més. Cfr. MENCHON, J.; RAMOS, LL. 1995b; SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁸⁸¹ MENCHON, J.; RAMOS, LL. 1995b; SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 238-239; SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁸⁸² MENCHON, J.; RAMOS, LL. 1995b; SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 237; SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁸⁸³ GARCIA ESPAÑOL, A. M. 1997; ORLANDIS ROVIRA, J. 1954.

¹⁸⁸⁴ Els *Caecina*, presents a Tàrraco eren oriünds Volterra. Tenien interessos als *metalla* de Luni-Carrara i hom pensa que van fer d'intermediaris en l'obtenció dels marbres pel temple d'August i les grans construccions del Recinte de Culte. En altres paraules, no tan sols durien a terme les oportunes gestions amb el *locator*, és a dir amb la propietat, o sigui l'emperador i el seu aparell de gestió; sinó que també farien el seu negoci com a intermediaris o *conductores*. Això es dedueix perquè a Tàrraco es conserven quatre inscripcions dels *Caecina* que es daten entre època flàvia i principis del segle II. Són les RIT 164 / CIL II² suppl. 14 núm. 1012; RIT 165 / CIL II² suppl. 14 núm. 1013; RIT 166 / CIL II² suppl. 14 núm. 1494 i RIT 529 / CIL II² suppl. 14 núm. 1494, aquesta darrera reciclada com a carreu del presbiteri de la Catedral, al segle XII, i al costat de la tomba de Joan d'Aragó († 1334) i sobre la comunicació entre el presbiteri i l'absis de Sant Oleguer.

J. A. Domingo és del parer que *Aulus Caecina Severus*, cònsol de l'any 1 aC hagués pogut estat *legatus Augusti pro praetore* de la Hispània Citerior entre el 10 i el 13 aC. Això i altres circumstàncies polítiques per les quals li interessava congraciar-se amb August, propiciarien fes les gestions per obtenir marbre *lunense* pel seu temple. Pensem que se suposa que el primer gran monument tarraconense que es marmoritza (DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2015).

celebracions litúrgiques de la comunitat. Aquí tenim cisellades en la paret les laudes del sagristà major Ramon de Cardedeu (*Karotitulo*, † 1185) i Ramon de Bages († 1193) qui no és mi més ni menys que el primer prepòsit o paborde.¹⁸⁸⁵ D'acord amb el seu càrrec, estava implicat en la promoció de les obres de la seu. Això va causar que en traspasar, se'l recordés en un lloc privilegiat, al costat de la porta del Claustre. Les dues flanquegen la inscripció romana d'Antònia Clementina. Res és casual.¹⁸⁸⁶

Anem ara al què aquest l'epígraf del segle I dC sobre un bloc de llisós:

*D(is) M(anibus)
Antoniae Clementinae ux(ori) P(ublius) Rufius Flav(u)s
m(aritus) f(ecit) et s(ibi) viv(o) inq(ue) memoriam perpetuam
hortos coh(a)erentes sive suburbanum tradidit
lib(ertis) libertabusq(ue) ex familia ux(or)is Marullo Antroclo
Helena Tertullinae exceptiq(ue) ne quis eos
venderet set (sic) per genus ipsorum posses(s)io decurreret
vel per atnatos (sic) vel manumissos.¹⁸⁸⁷*

Ha estat estudiat a bastament per epigrafistes i especialistes en dret romà.¹⁸⁸⁸ És una inscripció que evoca el culte als avantpassats i explica una deixa testamentària femenina, la qual cosa demostra el paper de la dona a la Tàrraco del segle I. S'ha pres com el primer cas documentat de fideïcomisos familiars¹⁸⁸⁹ (**Fig. 7.90**).

I això què te a veure amb l'època medieval. Doncs bé, els canonges agustins destacaven en l'estudi del dret. A més estem en un temps en el què no feia pas tant que s'havia signat la concòrdia *Ad perennem* (1173) en què la ciutat i el Camp es repartien entre arquebisbe i comte. Dos anys abans els germans Robert i Berenguer d'Aguiló havien occit l'arquebisbe Hug de Cervelló. La circumstància va ser aprofitada per Alfons I, qui es va quedar amb el què era de la família dels magnicides i de passada amb el de la Mitra. És doncs un període d'alta conflictivitat en el qual el clergat maldava protegir les seves propietats i drets.¹⁸⁹⁰ Davant la pressió dels *militēs*, amb la llei de la força, l'Església utilitza la força de la llei divina i humana per

¹⁸⁸⁵ Sorpren que Guidi digui que "entre els segles XII i XIII s'instituïren les figures del paborde i el prepòsit" quan són el mateix càrrec canonical (GUIDI, J. J. 2012, p. 151).

¹⁸⁸⁶ Dos Ramons, i la làpida d'Antònia Clementina amb el seu valor com testimoni jurídic. Menys mal que sant Ramon de Penyafort neix el 1175. Cal recordar que és el patró dels juristes... Una mica més i tenim una altra història per fabular.

¹⁸⁸⁷ RIT 368 / CIL II² suppl. 14 núm. 1235. Trad. "Als Déus Mans. El seu marit Publi Rufi Flavus essent viu va fer (el monument) per la seva esposa Antònia Clementina i per a ell mateix; en la memòria perpètua de la qual ha llegat els horts col·lindants a les possessions de la ciutat als lliberts i llibertes de la meua esposa Marullo, Antrocle, Helena, Tertulina, tot estipulant que ells no els venguin, sinó que les possessions passessin a través dels seus descendents d'ells mateixos o a través dels parents de la família del pare o dels seus lliberts."

¹⁸⁸⁸ D'ORS, A. 1953; ELÍAS, A. 1946; GREGORIO, M. C. D. 2009; PRIETO, A.; 1986.

¹⁸⁸⁹ FERRÉ GRAS, M. F.; GISBERT CANES, J. 1991.

¹⁸⁹⁰ Cfr. SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016 esp. p. 284 que al seu temps citen diversos documents que palesen aquesta problemàtica, procedents de VILLANUEVA, J. 1851 ap. 10 p. 226-230, ap. 22, p. 275-279; ICART, J. 1985, p. 71

defensar els seus interessos.¹⁸⁹¹

La inscripció romana flanquejada per dues dignitats com el paborde i el sagristà quadren en aquest context jurídic: preservar el llegat rebut. És un culte homenatge a dos persones que van intervenir en les negociacions amb el comte i flanquegen un text que parla de lleis, herències i la seva transmissió, tal i com expliquen M. Serrano i E. Lozano.¹⁸⁹² De tota manera, hi ha una pregunta que planeja: la inscripció d'Antònia Clementina si la van col·locar allí, es perquè ja era a la zona de l'episcopi des d'antic? la van trobar per casualitat després de la restauració episcopal? Ves a saber (**Taula 7.6**).

7.12 MES ENLLÀ DE LES INSCRIPCIONS ROMANES RECICLADES

Un primer escandall de les inscripcions romanes a la Catedral, i com no pot ser d'altra manera en base al suplement 14 del *Corpus Inscriptionum Latinarum*, ens porta a comptar una cinquantena de peces, això si deixant per un altre còmput els sarcòfags epigràfics (**Taula 7.7**).

Ens trobem amb una sèrie de peces de cronologia republicana o a molt tardar del segle I que es corresponen a inscripcions sobre soldó a relacionar amb un antic edifici públic (temple?) o funerari.¹⁸⁹³ El fet és que les grans lletres són ficades per ser vistes des de l'exterior, on es barreja utilitarisme i un cert regust cultista: la peça és llisa i ja va bé que tingui lletres, o amb lletres i ja ve bé que sigui llisa. La seva ubicació a la zona de capçalera-transsepte o altres punts fa pensar més en un criteri oportunista que no intencionat: els va venir bé després de desmuntar un edifici ròmic o fer-se amb els seus carreus.

Un segon conjunt es forma per peces, curiosament les menys, que són inscripcions sobre suport de pedra calcària com pot ser el llisós que s'insereixen en els murs a l'alçada per ser vistes. És la ja comentada d'*Antonia Clementina* entre els epitafis dels canonges Ramon de Cardedeu i Ramon de Bages pel seu caràcter jurídic,¹⁸⁹⁴ o la que hi ha al costat de la porta de l'epístola a tocar la capella de Santa Úrsula i les Onze Mil Verges dedicada al flamen Marc Fidi Calagurrità.¹⁸⁹⁵ Dues més són en el paviment romànic del presbiteri, reciclades allí per la qualitat del suport lapidi més que no pas pel contingut del text.¹⁸⁹⁶

¹⁸⁹¹ I no oblidem que si l'arquebisbe va ser assassinat el 1171, Berenguer de Vilademull va córrer la mateixa sort a mans de Ramon I de Montcada l'any 1194. Tot recordant les desafortunades paraules d'un prelat *ad portas* de renunciar el seu càrrec per raons d'edat, algú va tenir un mal moment. Vid. GORT, E. 1995a; PLADEVALL, FONT, A.; GORT, E. 1995.

¹⁸⁹² SERRANO, M.; LOZANO, E. 2016.

¹⁸⁹³ Vid. taula de la figura 242. Són les inscripcions CIL II² suppl. 14 núm. 983; RIT 5 / CIL II² suppl. 14 núm. 1200; RIT 391 / CIL II² suppl. 14 núm. 1313; RIT 8 / CIL II² suppl. 14 núm. 1560; RIT 648 / CIL II² suppl. 14 núm. 1648; RIT 481 / CIL II² suppl. 14 núm. 1671.

¹⁸⁹⁴ RIT 157 / CIL II² suppl. 14 núm. 1006; RIT 368 / CIL II² suppl. 14 núm. 1235; RIT 529 / CIL II² suppl. 14 núm. 1494.

¹⁸⁹⁵ RIT 306 / CIL II² suppl. 14 núm. 1166.

¹⁸⁹⁶ RIT 241 / CIL II² suppl. 14 núm. 1001; RIT 458 / CIL II² suppl. 14 núm. 1328.

Precisament dues inscripcions amb citació explícita de divinitats romanes, Juno i Mart es van aprofitar com a material de construcció i es van colgar, una *damnatio* divina en temps medieval podríem dir.¹⁸⁹⁷ Per contra, d'altres amb referències religioses, com el qualificatiu *devotus*, *devotissimus*, *pius*, *pontifex*, *numen* o *flamen*, apareixen en capelles al costat o sota dels altars, en una mescla de cultisme i respecte a pedres amb text religiós i per tant sagrat.¹⁸⁹⁸ I al costat d'això, les inscripcions conservades per una raó cultural en entendre-les com a peces antigues.¹⁸⁹⁹

Quant a inscripcions cristianes anteriors a la conquesta feudal, i això es fa estrany, només tenim constància de dos exemples que a més són perduts. L'un és la transcripció del comentat epitafi del bisbe sant Cebrià, i l'altre la inscripció d'altar del prevere Esteve d'Alexandria.¹⁹⁰⁰ No deixa de xocar que les dues desapareguin entre els segles XV i XVI, com si una vegada transcrites sobre pedra o per Antoni Agustín, ja no tenia sentit conservar-les potser perquè la literalitat no interessa mantenir-la com a testimoni? Ves a saber.¹⁹⁰¹

¹⁸⁹⁷ RIT 36 / CIL II² suppl. 14 núm. 828; CIL II² suppl. 14 núm. 838a.

¹⁸⁹⁸ RIT 90 / CIL II² suppl. 14 núm. 930; RIT 92 / CIL II² suppl. 14 núm. 932; CIL II² suppl. 14 núm. 93; RIT 96 / CIL II² suppl. 14 núm. 944; RIT 97 / CIL II² suppl. 14 núm. 945; RIT 171 / CIL II² suppl. 14 núm. 1019 i CIL II² suppl. 14 núm. 1085 que primer era al forn del Capítol i al final acaba a la capella del Santíssim encastada a un dels murs. El més interessant és que es tracta d'un pedestal amb quatre (!) inscripcions. La més antiga és la del flamen Publi Licini Laevi datada entre època flàvia i el segle II: *P(ublio) Licinio / L(uci) f(ilio) Gal(eria) / Laevino / aed(ili) q(uaestori) fl(ami)ni Ro(mae) et Aug(ustorum) llvir(o) / praef(ecto) c(o)hor(tis) novae tir(onom) orae marit<U>mae / Iulia Q(uinti) f(ilia) / Ingenua mater* (Trad: "A Publi Licini Laevi, fill de Luci i de la tribu Galèria; qüestor, flamen de Roma i dels Augustos, duumvir, prefecte de la nova cohort de Tir. Julia Quinta a la seva honesta mare", RIT 171 / CIL II², suppl. XIV, núm. 1019). Després s'hi cisella una nova inscripció de temps de l'emperador Valentinià i datada a la primera meitat del 283: *Fortissimo et clemen(tissimo) / Imp(eratori) Caes(ari) [[M(arco) Aur(elio) Caro]] / Invicto Aug(usto) p(ontifici) m(aximo) t(ribunicia) p(otestate) co(n)s(uli) II / p(atri) p(atriciae) proconsuli / M(arcus) Aur(elius) Valentinianus v(ir) c(larissimus) p(raeses) p(rovinciae) / Hisp(aniae) cit(erioris) leg(atus) Aug(ustorum) pr(o) pr(aetore) d(evotus) n(umini) m(aiestati)q(ue) / eius*, RIT 89 / CIL II², suppl. 14, núm. 929]. La tercera és del 312, és a dir de temps de l'emperador Licini (RIT 94 / CIL II², suppl. 14, núm. 939): *Devictori omnium gen(tium) barbararum et su(per) omnes retro princ(ipes) providentissimo / Imp(eratori) Caes(ari) [[[Val(erio) Lici]]]/[[[niano Lici]nio]] P(io) F(elici) / Inv(icto) Aug(usto) p(ontifici) m(aximo) t(ribunicia) pot(estate) / p(atri) p(atriciae) co(n)s(uli) II proc(onsuli) / Val(erius) Iulianus v(ir) p(erfectissimus) / p(raeses) p(rovinciae) H(ispaniae) Tarrac(onensis) numi(ni) maiestatiq(ue) eius / semper dicatissimus*. Finalment, el darrer text es cisella en temps de Constantí, en concret entre el 333 i maig del 337: *Piissimo fortissimo / Felicissimo d(omino) n(ostro) / Constantino Maxi(mo) Victori semper / Augusto / Badius Macrinus / v(ir) p(erfectissimus) p(raeses) p(rovinciae) H(ispaniae) Tarr(aconensis) / numini maiesta(t)ique eius semper / devotissimus*. Una altra peça, ara a l'antic convent de dominics, on ara hi el Camp de Mart és la inscripció dedicada a Gai Corneli Valent, de Pamplona, llegat provincial, que segons Pons d'Icart era "*iuxta altare maius d(omi)n(i)c(an)or(um)*" és a dir al costat de l'altar major del convent dels dominics (RIT 342 / CIL II² suppl. 14 núm. 1193).

¹⁸⁹⁹ RIT 130 / CIL II² suppl. 14 núm. 975; RIT 169 / CIL II² suppl. 14 núm. 1016; CIL II² suppl. 14 núm. 1232.

¹⁹⁰⁰ Sumem un anell octogonal d'or, desaparegut durant la Guerra Civil. No està clar on es va trobar, al segle XIX i podria ser d'un enterrament. Està dedicat a un tal Macari, que s'ha identificat amb un bisbe de Menorca. Vid. CIL II², suppl. 14, núm. 2227.

¹⁹⁰¹ RIT 941 / CIL II² suppl. 14 núm. 2088 i RIT 940 / CIL II² suppl. 14 núm. 2089.

I com no pot ser d'altra manera, els fragments d'inscripció que apareixen com a simple replè constructiu¹⁹⁰² o com bases de columna romànica, potser de les arquivoltes del que havia de ser la portalada principal de la Seu. En aquest cas es tracta de peces de llisós, pedra prou forta per fer de basament, i en dues hi ha al·lusions a elements religiosos, tot i que en la tercera només apareix un *praenomen* doncs la resta de la inscripció va ser esborrada en un moment o altre.¹⁹⁰³

No poques vegades hem publicat que les velles muralles republicanes van mantenir el seu paper pomerial a l'antiguitat tardana tot i que la ciutat es va polaritzar entre l'ara conegut com Part Alta, és a dir l'antic Concili Provincial on hi ha la seu metropolitana, i el port, aquest extramurs. La construcció de conjunts eclesiàstics ja en època visigoda al que ara és el centre històric va comportar també l'inici de la pràctica d'enterraments intramurs, com hem vist.¹⁹⁰⁴ Ara bé, hi ha alguns enterraments de difícil adscripció cronològica, doncs són notícies antigues i que aporten informació poc clara, que poden indicar una certa activitat funerària entre l'antiguitat tardana i la conquesta feudal.

Ara bé, cal anar amb molt de compte doncs aquests enterraments poden ser d'època moderna, com el cas d'una tomba lleugerament antropomorfa que Hernández Sanahuja identifica al solar que ara és el núm. 2 del carrer Unió.¹⁹⁰⁵ Dins havia una moneda de 1641, per la qual cosa l'enterrament s'ha de vincular a la Guerra dels Segadors. Una datació també incerta és la troballa de 8 o 10 esquelets dins una gran cisterna, a la Rambla Nova, 14-18 / Roger de Llúria, 2.¹⁹⁰⁶ I poc podem dir d'un enterrament a la roca al carrer Llúria 19-21 / Pons d'Icart 37b, documentat durant les excavacions realitzades el 1978¹⁹⁰⁷ (**Fig. 7.91, Taula 7.8**).

Serra Vilaró, a la memòria de les excavacions al Fòrum de la Colònia fa esment de més inhumacions de cronologia dubtosa, que marca en els corresponents plànols i descriu breument en la publicació (**Fig. 7.92**).

Tenim per exemple un enterrament al costat del mur nord de la basílica foral, prop d'una de les cisternes d'època republicana: "*había un sepulcro muy destruido, que*

¹⁹⁰² RIT 70 / CIL II² suppl. 14 núm. 895; RIT 889 / CIL II² suppl. 14 núm. 899; CIL II² suppl. 14 núm. 904; CIL II² suppl. 14 núm. 934; CIL II² suppl. 14 núm. 943; RIT 161 / CIL II² suppl. 14 núm. 1009; RIT 405 / CIL II² suppl. 14 núm. 1306; RIT 202 / CIL II² suppl. 14 núm. 1040; RIT 539 / CIL II² suppl. 14 núm. 1469; CIL II² suppl. 14 núm. 1472; CIL II² suppl. 14 núm. 1520; CIL II² suppl. 14 núm. 1531; RIT 578 / CIL II² suppl. 14 núm. 1557; CIL II² suppl. 14 núm. 1760; CIL II² suppl. 14 núm. 1762; CIL II² suppl. 14 núm. 1871a; CIL II² suppl. 14 núm. 1898a; CIL II² suppl. 14 núm. 1898b i CIL II² suppl. 14 núm. 1899. Sorprenentment ni al CIL ni al RIT es fa esment del negatiu d'inscripció que Serra Vilaró va veure al paviment de la Sala Axial (cfr. SERRA VILARÓ, J. 1960b, p. 65, fig. 9).

¹⁹⁰³ RIT 284 / CIL II² suppl. 14 núm. 1145; RIT 320 / CIL II² suppl. 14 núm. 1177; RIT 452 / CIL II² suppl. 14 núm. 1323.

¹⁹⁰⁴ MENCHON, J., REMOLÀ, J. 1994; MENCHON, J.; MACIAS, J. M.; MUÑOZ MELGAR, A. 1994; MENCHON, J. 2009b; MENCHON, J. 2011c; MENCHON, J. 2015c; MENCHON, J. 2015d.

¹⁹⁰⁵ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1873b; *Planimetria* 2007, p. 95; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1859, referenciat a Soberanas, A. J. MASSÓ, M. J. 1992, p. 28.

¹⁹⁰⁶ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1873b, p. 7-10; *Planimetria* 2007, p. 96.

¹⁹⁰⁷ AQUILUÉ, X. 1992, p. 779; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 40-41, p. 58; *Planimetria* 2007, p. 99.

conservaba, no obstante, casi todo el esqueleto y restos de una pared."¹⁹⁰⁸ En localitza un altre, ja dins d'una de les *tabernae*. Sobre la cronologia de les dues inhumacions diu que "*suponemos relativamente modernos estos sepulcros, y muy moderno el último*" però no aporta cap dada que ho justifiqui ni diu que és modern.¹⁹⁰⁹

Al sud del carrer romà contigu a la basílica va identificar nou enterraments més que marca amb creus sobre el plànol, en alguns dels quals va trobar rosaris a les mans, per la qual cosa la seva cronologia és clarament d'època moderna¹⁹¹⁰ (**Fig. 7.93**).

Al carrer Reding núm. 21-23 va identificar quatre cadàvers dins una cavitat en la roca (**Fig. 7.94**). En un va trobar una bala de plom dins el crani, a més de rosaris a les mans i una moneda de 1628. També son associables a la Guerra dels Segadors i els setges que va patir la ciutat. Una mica més al nord, va trobar una tomba de lloses de soldó, que feia 0'60 x 0'45 cm. Dins havia un infant d'uns 6 o 7 anys. Per tipologia es pot datar en època tardana o medieval (**Fig. 7.95**).¹⁹¹¹ Tal vegada es pugui també relacionar amb aquest costum funerari, a l'igual que el d'època medieval a l'entrada de l'església del Miracle¹⁹¹² però no tenim més dades.

Tenim doncs una sèrie d'enterraments força dubtosos sobre la seva cronologia tot i que en la majoria de casos, a associar amb als setges de 1641 i 1644 durant la Guerra dels Segadors. A aquestes notícies afegim una altra que té un cert interès.

Sabem que Hernández Sanahuja va localitzar dues tombes antropomorfes prop de la porta de la muralla romana que havia a la zona de l'actual plaça Ponent. L'arqueòleg, al segle XIX, les descriu com iguals a les d'Olèrdola, i les situa precisament en un lloc que a l'antiguitat tardana ens és poc conegut. La tipologia d'aquest tipus d'enterrament, ens obre les portes a nombrosos interrogants. Podria explicar la continuïtat de l'ús funerari de sebollir-se al costat dels vials, i prop d'una porta, precisament en una zona que es desarticula urbanísticament a partir del segle IV, o de l'existència de poblament posterior a la conquesta àrabo-musulmana de la ciutat (713-714). És significatiu que a la descripció que ens fa Hernández i De Torres l'any 1867:

*"Entre la puerta de Lérida y la citada acequia se encontraron entonces, al buscar la roca de la colina para apoyar la muralla moderna, dos sepulcros abiertos en peña viva enteramente iguales á los de Olérdola y, como ellos, en dirección de Oriente á Occidente: estos sepulcros es de creer pertenecerían á los constructores del muro ciclópeo, pues se hallaban en el interior y al pie del mismo, cubiertos al presente de una gruesa capa de tierra."*¹⁹¹³

No oblidem que Hernández coneixia prou bé els cementiris d'Olèrdola. De fet havia redactat diversos informes a la *Real Academia de la Historia* sobre aquestes enterraments, havia canviat impressions amb Manuel Milà i Fontanals.. Però els prenia com prehistòrics, tot intentant-los associar amb un pretès origen egipci de la

¹⁹⁰⁸ SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 47.

¹⁹⁰⁹ SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 47.

¹⁹¹⁰ SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 82.

¹⁹¹¹ *Planimetria* 2007, p. 110; SERRA VILARÓ, J. 1932, 89, fig. 1, lám. I, 2.

¹⁹¹² TED'A 1990b, p. 283.

¹⁹¹³ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B.; TORRES, J. M. de 1867, p. 133; MENCHON, J. 2012b.

ciutat de Tarragona.¹⁹¹⁴ De fet, en la seva *Historia de Tarragona*, publicada pòstumament per Emili Morera, correlaciona Olèrdola i Tarragona per la presència de retalls a la roca, per ell eren testimoni de l'origen remot de les dues ciutats. La fesomia de les tombes per ell era eloqüent: "*las sepultura seran individuales, una para cada persona, y tienen notable parecido con las cajas de las momias de Egipto.*"¹⁹¹⁵

Precisament al departament de *Cartografia y Bellas Artes* de la institució es conserva un interessant dibuix a llapis d'Hernández on es veu una carena amb sis tombes antropomorfes, una d'elles amb coberta al costat. Està datat el 1862 (**Fig. 7.96**). L'any següent consta en un ofici del 27 de juny que Hernández que va enviar un manuscrit amb dotze fotografies. Tenia com a títol *Descripcion histórico-monumental de las ruinas de Olérdula*, ara extraviat. Tot i que no hi ha dades que ho corroborin, podria formar part d'aquest informe.¹⁹¹⁶ Ara bé, els índex dels fons d'aquesta institució marquen que el dibuix és de la ciutat de Tarragona. Tenim doncs una necròpolis de tombes olerdolanes? La qüestió resta oberta, i de fet, el dibuix no recorda pas el que coneixem actualment de les tombes del Pla dels Albats o Sant Miquel d'Olèrdola, per la qual cosa és factible situar-les a Tarragona.¹⁹¹⁷

Hernández vincula la tipologia de les tombes olerdolanes amb la troballa fraudulenta d'un sarcòfag egipci a la Pedrera del Port de Tarragona.¹⁹¹⁸ Fem memòria d'aquesta entretinguda història.

Les obres d'ampliació del port de Tarragona van necessitar d'una ingent quantitat de material per tal de guanyar terra a la mar. Per aquesta causa es van obrir una sèrie de pedreres que van proporcionar els metres cúbics de replè i escullera fins pràcticament les acaballes del segle XX. Un dels primers fronts era prop del moll entre els actuals carrers Pau Orosi, Apodaca i Pons d'Icart.¹⁹¹⁹ És el que coneixem com la Pedrera del Port. La seva explotació executada per convictes¹⁹²⁰ va comportar un dany col·lateral important: la destrucció de les restes arqueològiques que hi havia, precisament la vessant de llevant de la Tàrraco romana¹⁹²¹ (**Fig. 7.97**).

¹⁹¹⁴ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1872; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1873a. Cfr. SOBERANAS, A. J. MASSÓ, M. J. 1992, *passim*.

¹⁹¹⁵ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1892, p. 68-69.

¹⁹¹⁶ REMESAL, J., AGUILERA, A., PONS, L. 2002, p. 210.

¹⁹¹⁷ En data 29.03.2021 el Dr. Josep Maria Bosch Casadevall, a qui li vaig consultar sobre si aquest dibuix podia ser de les necròpolis d'Olèrdola, em manifestava que no, sinó més aviat s'havia de correspondre amb Tarragona. Agraïxo al Dr. Bosch la seva gentilesa en respondre a tan capciosa pregunta.

¹⁹¹⁸ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1851; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1855. Sobre aquesta "famosa" troballa, vid. MARCOS ALONSO, C.; PONS MELLADO, E. 1996.

¹⁹¹⁹ Vid. LÓPEZ VILAR, J. 2016, p. 22. Agraïxo les informacions de la Dra. Patricia Terrado per poder localitzar correctament la ubicació del cementiri dels Jans quan era a la zona del port.

¹⁹²⁰ GISBERT, M. 2011.

¹⁹²¹ LÓPEZ VILAR, J. 2016.

Des de mitjan segle XIX Hernández Sanahuja va encarregar-se de vigilar les troballes i bonament excavar, documentar i salvar les restes que va poder. Eren uns temps complicats i la Pedrera del Port també va esdevenir un lloc d'on extreure peces ver la seva venda directa a col·leccionistes. I també va ser un camp d'experimentació per una de les falsificacions més conegudes i esperpèntiques de l'arqueologia del segle XIX.¹⁹²²

El 9 de març de 1850 es van trobar unes restes arqueològiques suposadament egípcies que es van prendre com part d'un sarcòfag. Un any després, el 19 de maig de 1851 Hernández envia informe i fragments de la suspecta troballa a la *Real Academia de la Historia*. Posteriors aparicions es prenen com egípcies i es va generar una tremenda expectativa entre els cercles científics com en la premsa internacional. Es va obrir la controvèrsia sobre la seva autenticitat. Finalment la *Real Academia* va disposar la suspensió de les excavacions i va enviar a Tarragona a Antonio Delgado per tal de reiniciar els treballs sota el seu control, posar ordre i esbrinar què havia del cert en tot aquest enrenou¹⁹²³ (Fig. 7.98).

Delgado va obrir una investigació sobre l'afer sepulcre, gairebé una instrucció judicial, en la qual va realitzar les oportunes accions com l'interrogatori dels implicats, entre ells el mateix Hernández.

Entre la documentació del lligall 12 del fons documental d'Antonio Delgado conservat a la *Universidad de Sevilla* hi ha un plec (núm. 3) que porta com a títol *Tarragona. Expediente de informacion instruido acerca del descubrimiento de un sepulcro egipcio en esta ciudad, en las excavaciones para el nuevo muelle. 1851*.¹⁹²⁴ El canyamàs conté entre d'altres la transcripció de les declaracions d'Hernández fetes el 18 d'agost de 1851, que podem definir com un clàssic atestat judicial.¹⁹²⁵

En la declaració d'Hernández explica les circumstàncies de la troballa de les primeres peces egípcies el mes de març de 1850. Sembla ser que aquests fragments del suposat sarcòfag, li arriben el 17 de març de mans del fill del seu amic Josep Llauredó, però no en fa cas. Dies després, el 24, l'advocat Josep Maria de Torres, amb qui anys després va publicar el celebrat *Indicador Arqueológico*, li proporciona un altre bocí i interpreta que hi ha uns gravats egipcis que encaixen casualment amb els que va menystenir una setmana abans. Llavors és quan pregunta per la procedència i l'etziben que tots venen de la Pedrera del Port.

L'endemà va anar al lloc de la troballa i va interrogar els penats que hi treballaven i sembla ser que les van trobar. Després d'unes converses més aviat coactives li van anar venent diversos trossos del misteriós monument que dies abans havien malmès. Hernández va preguntar pel lloc de la troballa i declara¹⁹²⁶:

"Preguntado por el lugar donde se encontro, me señalaron el asiento o impresión que el sepulcro habia dejado encima del barro o capa a greda que cubre la superficie de la roca

¹⁹²² MARCOS ALONSO, C.; PONS MELLADO, E. 1996; PADRÓ, J. 1992.

¹⁹²³ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856.

¹⁹²⁴ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856.

¹⁹²⁵ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, full. 218 i ss.

¹⁹²⁶ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, fulls 220-222.

viva,. Sobre esta capa de greda y por consiguiente por los costados y encima del sepulcro se veían una serie de capas sobrepuestas al terreno de aluviones que se distinguen una de otra por el diferente color. Sobre los aluviones a unos cinco pies de la roca había un pavimento de losas de marmol ordinario del país que cubria un gran espacio de terreno, en las que recogió gran parte la obra del sepulcro por orden de su digno director el Ingeniero civil D. Angel Masnou que en su presencia el dia catorce o quince de este mes, víspera o antevíspera del hallazgo, dio esta orden al cabo que dirigia las excavaciones: y los restantes, por ser muchos, estuvieron por ahí tirados, y ya poseo los fragmentes cuadrangulares: a dicho pavimento se debe sin la menor duda la conservacion del sepulcro, atendiendo las filtraciones de las lluvias y otros accidentes atmosféricos; encima de este pavimento existian sobre unos tres pies de tierra vegetal, producido por las ruinas de los edificios romanos cuyo era el pavimento descrito. En el terreno superior, conocido por Cementerio de los Ingleses habia las hoyas o sepulturas de los individuos de esta nación y otros protestantes que morian en esta ciudad, cuyas sepulturas en este lugar no pasaban del pavimento, por ser sin duda al practicarlas que daban en la roca viva. El corte vertical así descrito desde la superficie de la tierra a la roca viva copié en el acto y estaba como prescrito presento. Por una singular coincidencia este sepulcro que por su riqueza y prolijo trababo pertenecia a un jefe egipcio, existia más abajo el panteon o sarcofajo del general ingles Moore. Preguntado así mismo si habian encontrado algun cadaver o huesos dentro del sepulcro egipcio, no supieron dar razon, suponiendo que en caso de ser así los mezclaron con los de los ingleses para llevarlos al cementerio nuevo. Las capas de acarreo o aluvión se veían intactas tal como la naturaleza las formara y no es admisible la idea de que proviene el sepulcro descrito ser trasladado y luego enterrado debajo del descrito pavimento, ya por la importancia expresada ya tambien porque debemos en buena critica suponer, que los romanos no llevarian de tan lejos un resto tan precioso para enterrarlo a tal profundidad: además para abrir la zanja hubieran destruido los aluviones que se me queda dicho estaban intactos cuando yo los vi, y mande conducir (?) a este terreno al expresado D. José Maria de Torres que deseó ver el lugar en donde se encontró examinando el corte vertical al terreno, y pocos días después el capitán de infanteria del (regimiento) de Galicia D. Elias Tuñón, excelente geólogo, sobrino del Exmo. Sr. Patriarca de las Indias, el cual indagó geológicamente el corte dicho con todos sus amidantes, escribiendo en consecuencia un erudito artículo que se insertó en el Herald el treinta o treinta y uno de agosto de mil ochocientos cincuenta." 1927

Segueix el dibuix de la secció estratigràfica de l'excavació del 17 de març de 1850.¹⁹²⁸ La llegenda diferencia la superfície del lloc (A A'), un potent paquet de terra que identifica com "ruinas de edificios romanos" (B B') i las "huesas abiertas para los cadaveres ingleses" (C), sobre un paviment de "losas de mármol" (D). Per sota l'estratigrafia corresponent amb ubicació de les diverses troballes fins arribar al suposat sepulcre egipci i la roca.

Crida l'atenció que aquesta *huesa* no vagi acompanyada de cap evidència de cronologia d'època moderna. Recordi's que el cementiri anglès, altrament conegut

¹⁹²⁷ TUÑÓN. E. 1850. L'article fa una descripció de sis fragments del suposat sarcòfag, però no parla pas de l'estratigrafia.

¹⁹²⁸ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, full 226.

com dels Jans, es trobava a la Pedrera del Port fins que es va traslladar a l'actual Passeig Marítim Rafael de Casanova.¹⁹²⁹ Es va obrir per tal d'enterrar els soldats anglesos, i per tant majoritàriament anglicans o protestants, que van ser a Tarragona durant la Guerra del Francès (1808-1814) així com altres súbdits de l'Imperi i persones no catòliques. Copsa però que cap referència a taüts, restes de roba, algun anell, botó o altres evidències arqueològiques de l'adscripció dels finats ni tampoc de senyals de les tombes... (Fig. 7.99).

Més endavant, en el mateix lligall hi ha una altra secció estratigràfica que acompanya les declaracions d'Angel Masnou, enginyer de camins i responsable de les obres. Es data el 28 d'agost de 1851- La seva declaració és la que segueix¹⁹³⁰:

"Preguntado a propósito de su examen dijo: Que en una de las visitas que hizo a las obras que dirige en la Cantera del Muelle, en el mes de marzo de mil ochocientos cincuenta observó que practicando los presidiarios la excavación de las tierras que recubren la roca que se explota, hallaron en mi presencia un pavimento compuesto de grandes losas de mármol ordinario, algo malbaratado y alterado por las humedades y como a tres y medio pies de la superficie del terreno. Este pavimento o suelo estaba situado en el recinto que se destinó para enterramiento de los protestantes que fallecían durante la guerra de la independencia, y sobre el cual se amontonaron restos de cadáveres. Observado y reconocido por el declarante estas losas, vio que nada del particular tenían, pero que sin embargo dió orden de para que se recogieran y colocaran a un lado amontonadas, de las cuales algunas se conservan en la casa de las obras. Pasado algun tiempo de la fecha requerida se le dijo por el entendido y laborioso arqueólogo D. Buenaventura Hernández que debajo de aquell pavimento, se había hallado un sepulcro, que por las apariencias, signos y dibujos, se cree sea egipcio, y que sus restos los tenía en su poder."

A més de donar l'ordre de lliurar a Hernández les restes que apareixien, va manar que les restes humanes es prepararessin en caixons *"para trasladarlos al nuevo cementerio que las obras del Puerto ha comprado y tasgado al Gobierno Inglés por medio de su viceconsul."* Seguidament explica *"El corte vertical del terreno, cuyo plano acompaña, si ben no es dado en el mismo punto en que se encontró el dicho sepulcro, sin embargo lo está a su inmediación y es tal y como se encuentra en el dia; cuyas capas y su constitucion fisica presentan la misma analogía y aún son iguales por su proximidad al sitio en que estaba aquel objeto: añadiendo que el terreno sobre que este descansaba es natural y las primeras capas inmediatas superiores son tambien naturales, y no acarreadas y sobrepuestas artificialmente como las obras que se ven desde el mosaico o pavimento había arriba. De lo cual se deduce que sobre este objeto han edificado y habitado otras generaciones como es tan colegiado por los vestigios superiores que en el dia se notan y qye han debudo pasar desapercibos de egeneraciones remotas."*

I continua amb la secció estratigràfica.¹⁹³¹ És similar al de la declaració de Bonaventura Hernández i porta com a títol *"Corte vertical del terreno en que se encontró un sepulcro antiguo, egipcio segun los arqueólogos, situado sobre la cantera que se explota para las obras del Puerto de Tarragona."*

¹⁹²⁹ MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 355-356.

¹⁹³⁰ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, fulls 236-238.

¹⁹³¹ DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, full 239.

El tall estratigràfic *mutatis mutandi* és el de l'atestat d'Hernández, encara que mostra algunes diferències. La llegenda marca un primer estrat, amb la lletra A "*Capa superior de tierra vegetal sobrepuesta en la cal se hallaban sepultados los subditos ingleses*" i sota el ja comentat paviment que rep la lletra B.

L'estrat A mostra un esquelet gairebé sencer, potser no acabat de descompondre, i al costat del seu crani, part de la columna i costelles d'un segon. A destacar un aspecte: les cames no són estirades, sinó amb una lleugera flexió. Tinguem en compte que no és un dibuix exacte, sinó una interpretació de memòria del que va observar ja feia un anys, sens dubte induïda per les declaracions o converses amb Hernández (**Fig. 7.100**).

Continuem amb els manuscrits d'Hernández. A la *Real Academia de la Historia* se'n conserva un altre altra disponible parcialment *online*. És la *Descripción razonada del sepulcro Egipcio encontrado en Tarragona en marzo de 1850*.¹⁹³² El document fa següent descripció de les circumstàncies de la troballa¹⁹³³:

"Cuando la Guerra de la Independencia trajo a España las armadas y ejércitos ingleses aliados, cedió esta ciudad un pedazo de terreno para cementerio de los que fallecieron en ellas, que desde entonces fue conocido por 'cementerio de los ingleses,' y entre el vulgo por fossà dels jans. Al llegar la excavación a este lugar, los cónsules de las naciones protestantes manifestaron la necesidad de recoger todos los restos que se encontraban para trasladarlos con todo decoro al cementerio nuevo. Al efecto construyeron unas grandes cajas, que llenas de despojos humanos eran conducidas en carretones por los presidiarios.

En este mismo terreno, pues, fue descubierto este monumento, y por una singular coincidencia, exactamente debajo de los panteones de los generales ingleses existía el sarcófago de un caudillo egipcio, descansando en un mismo espacio los jefes de dos distintas expediciones, tal vez análogas en su objeto, lejos de sus respectivos países y familias, separados únicamente por seis pies de tierra, producto de cuatro mil años. ¡Cuántas revoluciones ha sufrido el Globo, cuántos trastornos, mientras la naturaleza iba depositando tranquilamente estas capas, que cada una es la historia de diez generaciones!

Cuando llegamos al lugar citado, la excavación iba continuando lentamente, y aunque habían transcurrido ocho días después del hallazgo, se conocían todavía los destrozos y el lugar que ocupaba el monumento. La excavación se reducía a practicar un corte vertical o perpendicular desde la flor de tierra a la superficie de la roca, y este mismo corte manifestaba evidentemente que el monumento egipcio existía en aquel lugar desde remotísimo tiempo, colocado sin la menor duda por el mismo pueblo que lo construyó.

Inmediatamente encima de la roca se veía una zona o lecho de greda amarillenta, que sin duda fue la superficie en la época de la venida de los egipcios. Sobre este lecho estaba colocado el sepulcro con la dirección algo obligada de oriente a occidente. Por los lados y encima se habían formado unos cinco pies de terreno de aluvión, distinguiéndose perfectamente en el corte las líneas paralelas, horizontales, que indicaban las distintas

¹⁹³² HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1851. Una ressenya dels continguts és a REMESAL, J.; AGUILERA, A.; PONS, L. 2002, p. 196.

¹⁹³³ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B., 1851, fulls 34v a 38r.

capas de tierra que con el transcurso de los siglos se habían consecutivamente sobrepuesto y fueron superficies en otro tiempo. Luego venía un pavimento de grandes baldosas de jaspe del país, de construcción romana, y finalmente, tres pies de tierra vegetal, producto de las ruinas del edificio romano, entre cuyos escombros y materias carbonizadas que manifestaban la causa de su ruina, se encontraron varias medallas romanas, lámparas y otros objetos de uso doméstico (8)."

Més endavant,¹⁹³⁴ Hernández desenvolupa la nota 8, el "*Corte vertical de la excavación.*" Es dibuixa la secció estratigràfica teòrica del lloc on va aparèixer el suposat sarcòfag egipci: AA superfície, BB "*terreno formado de ruinas de edificios romanos,*" la "*CC Huesas abiertas para los cadáveres ingleses*" i "*DDD Pavimento romano de losas de jaspe.*"

Interessem-nos en el dibuix de l'enterrament, de nou un esquelet tombat sobre el paviment de lloses ja comentat, però aquí, les cames són clarament flexionades.

Hernández dibuixava prou be, descrivia de manera força objectiva, de fet és un dels introductors per no dir el primer de la descripció estratigràfica en arqueologia peninsular, precisament a la Pedrera del Port.¹⁹³⁵ Però on fallava era en la interpretació, com queda palesat meridianament en l'afer del "sepulcre egipci," on cau en una conxorxa (o potser es deixa caure) d'una clara falsificació¹⁹³⁶ (**Fig. 7.101**).

La cosa no quadra si com diu Hernández, tenim un fossar de tropes mortes violentament durant la Guerra del Francès, i més amb el setge que va patir la ciutat el 1811. Caldria pensar, a banda de les tombes dels oficials com dels que parla en el seu atestat, en una fossa comuna, amb acumulació de cadàvers segurament vestits i amb elements de l'abillament, armament... Llavors, perquè dibuixa només un mort amb les cames flexionades? Es van entretenir en ple setge a colgar-los d'un en un i s'anaven encabint i per això la posició de les extremitats inferiors? és una llicència artística? és un cas aïllat? Llavors perquè remarcar aquesta posició quan només tenim una secció teòrica. O és que el cementiri dels Anglesos al qual l'atribueix era sobre una *maqbara* islàmica i quan van excavar les despulles d'uns i altres ho van barrejar tot? La possibilitat es remota, però s'hauria de tenir en compte.

7.13 LA RESTAURACIÓ D'ESPAIS DE CULTE

En època medieval, a construcció de convents extramurs, Sant Francesc, Santa Clara, la Mercè, Sant Domènec, es va fer prop de les portes i vials a l'entrada de la ciutat.¹⁹³⁷ A aquests equipaments religiosos de finals segle XIII s'han d'afegir els documentats en els primer temps de la restauració episcopal.¹⁹³⁸

Fem un repàs: la reinstauració de la seu metropolitana va anar acompanyada de la

¹⁹³⁴ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B., 1851, fulls 80-81.

¹⁹³⁵ GISBERT, M. 2011.

¹⁹³⁶ HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1851; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1855. Sobre aquesta "famosa" troballa, vid. MARCOS ALONSO, C.; PONS MELLADO, E. 1996.

¹⁹³⁷ GABRIEL, R.; HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, E 1986-1987; MENCHON, J. 2015c.

¹⁹³⁸ MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, *passim*; PALMA, A. de 1956-58, vol. I i II, *passim*; SALVAT I BOVÉ J. 1961, *pàssim*.

nova ocupació/(re)invenció de la memòria d'espais religiosos de tradició antiga, a vegades en el mateix lloc, o en d'altres per on pensava que podien haver estat... s'ho feien venir bé (Fig. 7.102).

No és pas casual la localització, encara que canvien les advocacions. La més clara és la Catedral amb la *Sancta Iherusalem* visigòtica. En canvi el *martyrium* de sant Fructuós a l'Amfiteatre ara es dedica a Santa Maria del Miracle (Fig 7.103).¹⁹³⁹

Aquesta església ja es documenta el 1154. Els primers temps es tractaria del vell temple martirial del segle VI però sota una nova advocació. A finals del segle XII es construeix un nou edifici ja romànic amb planta de creu llatina després d'aterrar l'església visigòtica i processar els materials, i a més dels de l'Amfiteatre, la reutilització d'inscripcions llatines, i de marbre de Luni-Carrara en la bella portalada romànica. De fet, amb la Catedral i probablement Sant Miquel del Pla (només coneixem els fonaments) és dels pocs temples medievals construïts tots ells de carreuada¹⁹⁴⁰ (Fig. 7.104).

Anteriorment ja s'ha parlat del culte a sant Fructuós com a generador del conjunt funerari de la Necròpolis de Tabacalera, la construcció de la basílica visigòtica de l'Amfiteatre i la vinculació a la seu episcopal dels primers segles de l'Església institucional a Tàrraco. De fet això té continuïtat amb la butlla *Inter Primas Hispaniarum Urbes* quan el bisbe heroi i els seus companys apareixen clarament mencionats juntament a santa Tecla.¹⁹⁴¹

És significatiu que el 1091, és a dir el mateix any de la butlla el testament de Guillem Geribert fa una deïxa molt interessant. El document, calendat el 4 de desembre quan la butlla és de l'1 de juliol, Guillem era prevere de Barcelona i deixava els seus béns a nombrosos legataris, entre ells monestirs, esglésies i canòniques. Una d'aquestes deixes és al monestir de Sant Fructuós de Tarragona: "*Et concedo cenobio S. Pauli Barchinone et S. Fructuosi Tarraconensis ipsa mea tonna nova cum ipso vino qui ibi est ad illorum operas.*"¹⁹⁴²

¹⁹³⁹ ICART, J. 1985; p. 91; BRYANT, W. J. 1972 p. 13, 19-20; CAPDEVILA FELIP, S. 1924a, p. 6-33; FUENTES, M.; MENCHON, J.; RAMOS, M. LL. 1995; MENCHON, J. 1995f, 1995g; 2015b, 2015c; TEDA 1990b, p. 243-276; 423-445; SALVAT I BOVÉ J. 1961, p. 425-428; SÁNCHEZ REAL, J.; VENTURA, S.; MEZQUIDA, L. M. 1991; VENTURA SOLSONA, S. 1954, p. 264.

¹⁹⁴⁰ FUENTES, M.; MENCHON, J.; RAMOS, M. LL. 1995; MENCHON, J. 1995f, 1995g; TED'A 1990b, p. 243-284.

¹⁹⁴¹ "*Porro Ausonensem ecclesiam tibi tuisque successoribus tamdiu concedimus possidendam, donec auctore Deo, ad pristini status plenitudinem vestro studio Tarraconensis ecclesia reformetur. Palleo itaque in missarum celebrationibus intra ecclesiam solummodo uti debebis, in precipuis tantum festivitibus, videlicet Nativitate Domini, Epiphania, Ypopanton, Cena Domini, Sabbato Sancto, Resurrectionis prima et secunda feria, Ascensione Domini, Pentecoste, tribus festivitibus Sanctae Mariae, Sancti quoque Michaelis, et Sancti Ioannis Baptistae, in nataliciis omnium apostolorum, et eorum martyrum quorum pignora in vestra ecclesia requiescunt, in commemoratione nihilominus omnium sanctorum, in consecrationibus ecclesiarum, episcoporum, clericorum, in annuo consecrationis tuae die, in solemnitatibus etiam Sanctae Virginis Teclae, Sanctique martiris Fructuosi ac sociorum eius.*" PLADEVALL, FONT, A.; PUIGFERRAT, C. 1995a.

¹⁹⁴² MACIAS, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ MELGAR, A. 1997b ; MENCHON, J. 2005a, 2015c; SITJES, X. 1992.

Es documenta de nou el 1128, doncs sabem que tenia certs drets sobre la vila de Reus.¹⁹⁴³ Segons Morera Llauradó l'arquebisbe Oleguer Bonestruga va erigir un temple sota l'advocació d'aquest sant extramurs de la ciutat, amb rendes dels terrenys de la riba esquerra del Francolí i Reus segons declaració de Robert d'Aguiló el 1128. En el judici que l'any 1151 es va celebrar entre l'arquebisbe Bernat i Robert d'Aguiló, el darrer es queixa de l'arquebisbe per haver expulsat els monjos de l'església de Sant Fructuós, que Sant Oleguer li havia concedit perquè la donés a Sant Martí de Saix, per la qual cosa la havia proveït d'alous i possessions (*"Quia expuleat monachos de ecclesia Sancti Fructuosi quam Sanctus Oldegarius concesserat Roberto, ut eam ecclesia Sancti Martini de Saix, et propter hoc Rodbertus dederat ecclesia Sancti fructuosi alodia et quasdam possessiones"*).¹⁹⁴⁴ Afegir que també apareix a la butlla d'Anastasi IV, de 1154, com una de les esglésies dependents de la seu tarragonina.¹⁹⁴⁵

L'any 1159 l'arquebisbe Tort va donar l'església al Capítol de la Catedral i així cobrar les rendes, les quals van desaparèixer el segle XVIII. L'any 1274 l'arquebisbe Olivella va erigir l'ardiaconat de Sant Fructuós i consta en el text que era envoltada de vinya per la seva situació extramurs (*"Archidiaconus Sancti Fructuosi habeat in perpetuum ecclesiam Sancti Fructuosi, et vinea que est ibi cum omnibus iuribus et pertinenciis suis"*). L'ardiaconat rebia des de 1235 les rendes del bisbat d'Eivissa fins que es va separar de la província Tarraconesa. Consta també que l'any 1348 l'arquebisbe Sancho López de Ayerbe va ordenar a Sant Fructuós quatre preveres. En un acord entre els cònsols i el paborde, l'any 1385 es va decidir traslladar la campana de sant Fructuós a una casa del port per poder advertir de la presència de pirates. Hi ha també notícia que almenys al segle XV l'església seria curada per un ermità. Al segle XVI es va voler construir una canònica agustiniana al costat de l'església i l'any 1589 en van prendre possessió els frares caputxins.¹⁹⁴⁶

Cerquem on era aquest cenobi a la topografia de Tarragona medieval. Precisament era fora de l'espai urbà de la Part Alta, sinó fora muralla i a més prop del lloc on va haver el Fòrum de la Colònia, con cal ubicar la tradició del judici al sant si seguim el què relata el *Peristephanon*. D'aquí procedeix un nodrit grup de peces epigràfiques i decoratives reciclades a la Necròpolis de Tabacalera precisament per haver estat testimonis de la sentència de mort dels tres sants. Pons d'Icart, en descriu la seva situació i característiques: *"Lo temple que are se siu de Sanct Fructuós, que era dins la ciutat y en loch alt y ben relleuat serca de la muralla, inseguint també a Vitruvío, se pot presumir que ere lo temple de Jove, de Juno o de Minerva, quel.s ediffi[ca]ven, com és dit, dins lo mur de la*

¹⁹⁴³ CAPDEVILA FELIP, S. 1935, p. 4; MORERA LLAURADÓ, E: 1897, p. 447.

¹⁹⁴⁴ MORERA LLAURADÓ, E. 1897, p. 393.

¹⁹⁴⁵ *"In quibus hec propriis duximus exprimenda vocabulis: civitatem ipsam Terrachonam cum terminis suis, quemadmodum ab illustris memorie Raymundo, comite Barchin[onensi], ipsi ecclesie rationabili providentia concessa est et scripti sui pagina roborata, ecclesiam Sancti Michaelis, ecclesiam Sancti Salvatoris de Curral, ecclesiam Sancti Fructuosi, ecclesiam Sancte Marie de Miraculo, ecclesiam de Tamarit, ecclesias de Berano, de Sancto Vincentio, de Abigana..."* BELLÈS, J. 1995b.

¹⁹⁴⁶ MENCHON, J.; FUENTES, M. M. 1995b.

*ciutat, en lo loc més alt y més relleuat, ab mota gran despesa; y sert, segons lo que.s mostra ab aquelles columnas jònicas, crestal.linas, que no.s pot ni judicar".*¹⁹⁴⁷

Així ho testifica la documentació històrica, els dibuixos de Tarragona que al segle XVI va fer el pintor flamenc A. van den Wyngaerde¹⁹⁴⁸ i la cartografia de temps de la Guerra dels Segadors (1640-1644).¹⁹⁴⁹ Precisament els fets bèl·lics, amb dos setges patits per la ciutat, van provocar que Tarragona es declarés presidi o plaça forta i comencés un llarg procés de fortificació. La primera acció va ser enderrocar els edificis i construccions dins la zona polèmica o espai de tir de l'artilleria. Entre altres, es va enderrocar el monestir de Sant Fructuós i Santa Magdalena de Bell-lloc (**Fig. 7.105**).

Sant Pere Sacelades es documenta el 1287. Era a la muntanyeta del mateix nom, és a dir la zona de l'actual Avinguda de Catalunya al costat de la Universitat Rovira i Virgili.¹⁹⁵⁰ Es trobava prop d'una necròpolis amb enterraments jueus i d'una zona on se suposa un temple dedicat a Isis.

S'ha de parlar de recuperar espais de memòria dels quals s'havia perdut tot rastre.¹⁹⁵¹ Llavors l'aflorament de murs romans, d'ossos, de tombes era suficient per congriar el relat justificatiu. És el cas de la troballa de les suposades relíquies de Santa Eulàlia a Santa Maria del Mar de Barcelona.¹⁹⁵² Està clara la perduració/ recuperació de memòries visuals i orals del món antic.¹⁹⁵³

Aquesta pot ser la causa de la ubicació de Santa Magdalena de Bell-lloc, a 450 m. de la Necròpolis del Francolí,¹⁹⁵⁴ però sobre enterraments romans: estaven buscant el rastre del cementiri cristià de Sant Fructuós i quan van topar els primers morts ja es van pensar que l'havien trobat?¹⁹⁵⁵ (**Fig. 7.106**).

Però en pot haver una altra per aquest cas: un espai de culte cristià ben antic. De fet d'aquí procedeix una inscripció que estava "*entre las dos barcas de la torre de Santa Magdalena*" i precisament és un epígraf funerari dedicat a un prevere de nom *Euticius*, de la ciutat desconeguda o mal escrita d'*Albitana*, *Aeditana* o *Eivissa*, fins i tot s'ha pensat en el poble de l'Albí¹⁹⁵⁶ (**Fig. 7.107**). Hom la data al segle VII, però l'epigrafista

¹⁹⁴⁷ DURAN GRAU, E. 1984, p. 219-220.

¹⁹⁴⁸ MACIAS, F. 1986; REMOLÀ, J. A. 2003.

¹⁹⁴⁹ GABRIEL, R.; HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, E 1981; GABRIEL, R.; HERNÁNDEZ FERNÁNDEZ, E 1986-1987; MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 216-219; MENCHON, J.; MASSÓ, J. 1999, p. 96-103.

¹⁹⁵⁰ ICART, J. 1985, p. 123-126; MIQUEL PARELLADA, J. M.; SÁNCHEZ REAL, J. 1959, p. 32; MENCHON, J.; RAMOS, LL. 1995a; MENCHON, J. 2015c; MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 234-235; PALMA, A. de 1956-58, vol. II, p. 59-61; RECASENS COMAS, J. M. 1975 p. 365; SALVAT I BOVÉ J. 1961 p. 175-176; SERRA VILARÓ, J. 1959, p. 8.

¹⁹⁵¹ MENCHON, J.; RAMOS, LL. 1995a; MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 231-232.

¹⁹⁵² RIU-BARRERA, E. 1982.

¹⁹⁵³ GURT, J. M.; SÁNCHEZ RAMOS, I. 2011.

¹⁹⁵⁴ CAPDEVILA FELIP, S. 1928b; MASSÓ, J. 1987b; TED'A 1987, p. 25.

¹⁹⁵⁵ MACIAS SOLÉ, J. M.; MENCHON, J.; MUÑOZ, A. 1997a; MENCHON, J. 2015c; MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 205-219; *Planimetria* 2007, p. 91.

¹⁹⁵⁶ CIL II² suppl. 14 núm. 2121. La transcripció és: *In isto loco / sepultu s es/ t Euticius (!) / présbite / r civitatis / {s}Alvita / n(a)e*. De fet es coneix la peça per la descripció que fa Pons d'Icart i la

Josep Vives dubta de la procedència tarraconense i opina que és postvisigoda, és a dir del segle VIII endavant.¹⁹⁵⁷ De nou el prejudici historiogràfic d'una Tarragona buida després de la invasió àrabo-amazic pesa massa.

Observem un fet, les excavacions arqueològiques dutes a terme el 1998 al número 15 del carrer Pere Martell van localitzar una interessant seqüència. Es van excavar restes de construccions d'època imperial (segles I-II) sobre les qual entre els segles III i IV es va construir un edifici funerari amb enterraments dins seu i el voltant. Es tractava d'unes 40 tombes de caixa d'obra, taüt de fusta, un sarcòfag, caixes de lloses i material ceràmic de construcció, àmfores i cistes de lloses. Sobre aquesta fase, es van trobar els fonaments de cinc pilars formant que es poden relacionar amb les naus d'un edifici medieval. A més es van documentar enterraments de fossa (**Fig. 7.108**).

La construcció s'ha interpretat com l'església de Santa Magdalena de Bell-lloc que sabem era de tres naus amb reixa de ferro davant l'altar major i claustre amb cel·les, tal i com explica l'arxiepiscopologi de Marià Marí (1733-1809).¹⁹⁵⁸ I no tan sols això, es va trobar una inscripció sepulcral cristiana datada al segle IV¹⁹⁵⁹ (**Fig. 7.109**). Tot plegat porta a pensar en un àrea funerària cristiana associable a una església que tindria vida com espai religiós fins i tot després de la invasió islàmica (**Fig. 7.110**):

*Callistrate · fide-
lissima · vives
in Deo domino
Fl(avius) · Profutur(us) compar*

Una mica més enllà, al número 19, Ll. Papiol va documentar com va poder una zona funerària durant les obres que es van fer el 1971.¹⁹⁶⁰ Explica que eren enterraments de planta rectangular "i estaven construïdes amb pedres irregulars, i tallades segons la mida." A més part d'un monument sepulcral de maçoneria que podria ser del conjunt documentat en el Parc de la Ciutat, si és que no en formava part.¹⁹⁶¹ Per acabar

transcripció que en fa l'arquebisbe Antoni Agustín tal i com explica Alföldy quan fa la recensió al CIL II².

¹⁹⁵⁷ Cfr. JUAN CASTELLO, J. 1988, núm. 45; MORERA LLAURADÓ, E. 1897, p. 185-186; VIVES GATELL, J. 1942, núm. 219a. Sobre el cas de Santa Magdalena en parlem a MENCHON, J. 2019d, MENCHON, J. 2020a, p. 284-285 i MENCHON, J. 2020d.

¹⁹⁵⁸ Citat a CAPDEVILA FELIP, S. 1928b, p. 284.

¹⁹⁵⁹ CIL II² suppl. 14 núm. 2113.

¹⁹⁶⁰ *Planimetria* núm. 548, ,p. 136. Segons CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985, núm. 6, p. 77, eren enterraments a la roca.

¹⁹⁶¹ La descripció que fa Papiol de les circumstàncies de l'excavació no deixa de frapar malgrat el pas dels anys. La precarietat de l'arqueologia urbana en els darrers anys del Franquisme és ben eloqüent. Ens explica que va documentar com va poder aquesta necròpolis a estones mentre excavava a la Plaça del Fòrum: "Precisament això succeïa al mateix temps que jo realitzava l'excavació a la plaça del Fòrum. Al migdia, quan els paletes se n'anaven a dinar, havia de córrer cap aquest solar, fotografiar i dibuixar, en un plànol que m'havien donat de l'excavació per als fonaments, totes les sepultures o part d'aquestes, ja que algunes quedaven encloses dins del quadrat de l'excavació. Aixecava les lloses, fotografiava l'esquelet i arreplegava tots els ossos amb molta cura i amb un gran sentiment. Pensava: 'Quin disbarat estic cometent!', però al mateix temps m'adonava que sinó els treia de la seva sepultura se'ls emportarien tots a l'abocador." PAPIOL, Ll. 2004, p. 92.

d'arrodonir el problema, R. Cortés i R. Gabriel indiquen que en aquest solar es van documentar enterraments a la roca.¹⁹⁶²

Recuperar espais de culte antics, també explica l'església dels Sants, després Santa Anna, citada el 1214, i que va ser alberg de llebrosos. Es trobava més o menys a la cruïlla entre les avingudes de Ramon i Cajal i Prat de la Riba.¹⁹⁶³ És significativa aquí la vinculació de camí, necròpolis antiga i espai religiós.

En aquest context de *rediviva saxa* és força interessant la base de capitell corinti de temps d'August que hom va buidar i convertir en pica baptismal de l'església de Sant Julià dels Montgons¹⁹⁶⁴ (**Fig. 7.111**). No deixa d'estranyar l'esforç de portar una gran peça del Fòrum de la Colònia a uns kilòmetres de la ciutat: només pel valor pur de la pedra o perquè li donaven una significació ritual? Recordem el que ja s'ha dit: el Fòrum de la Colònia com el lloc del judici del bisbe Frutuós i un monestir dedicat al seu record en un matiner any 1091...

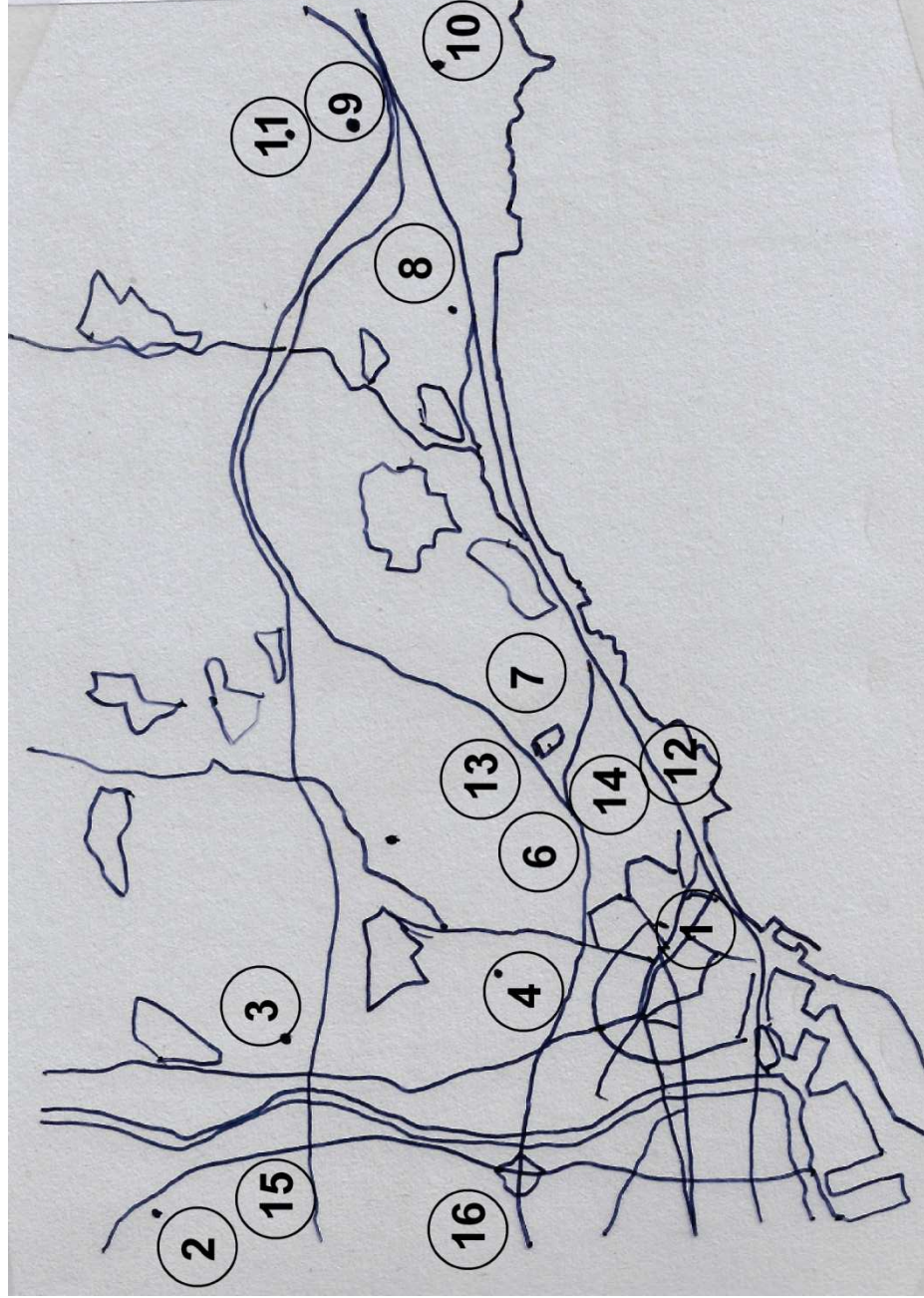
Van anar a buscar el material en un lloc molt concret, perquè per ells va ser el testimoni mut i cec del judici de Frutuós i els seus diaques Auguri i Eulogi. Tinguem en compte que sant Julià d'Antioquia, mort el 304 durant la persecució de Diocleciana motivada per l'edicte del 303, va ser sotmès a judici i se'l va comminar a venerar l'emperador a la cosa va respondre més o menys com va fer Frutuós: "*Jo no adoro sinó únicament i exclusiva al Déu del cel.*" Bé, tot el que hem explicat es mou en el terreny tan atractiu com relliscós de la pura conjectura.

¹⁹⁶² CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 6.

¹⁹⁶³ MUNTANYA, M. T.; ESCATLLAR, F. 2007, p. 234-235; MENCHON, J. 2020a, p. 284-285.

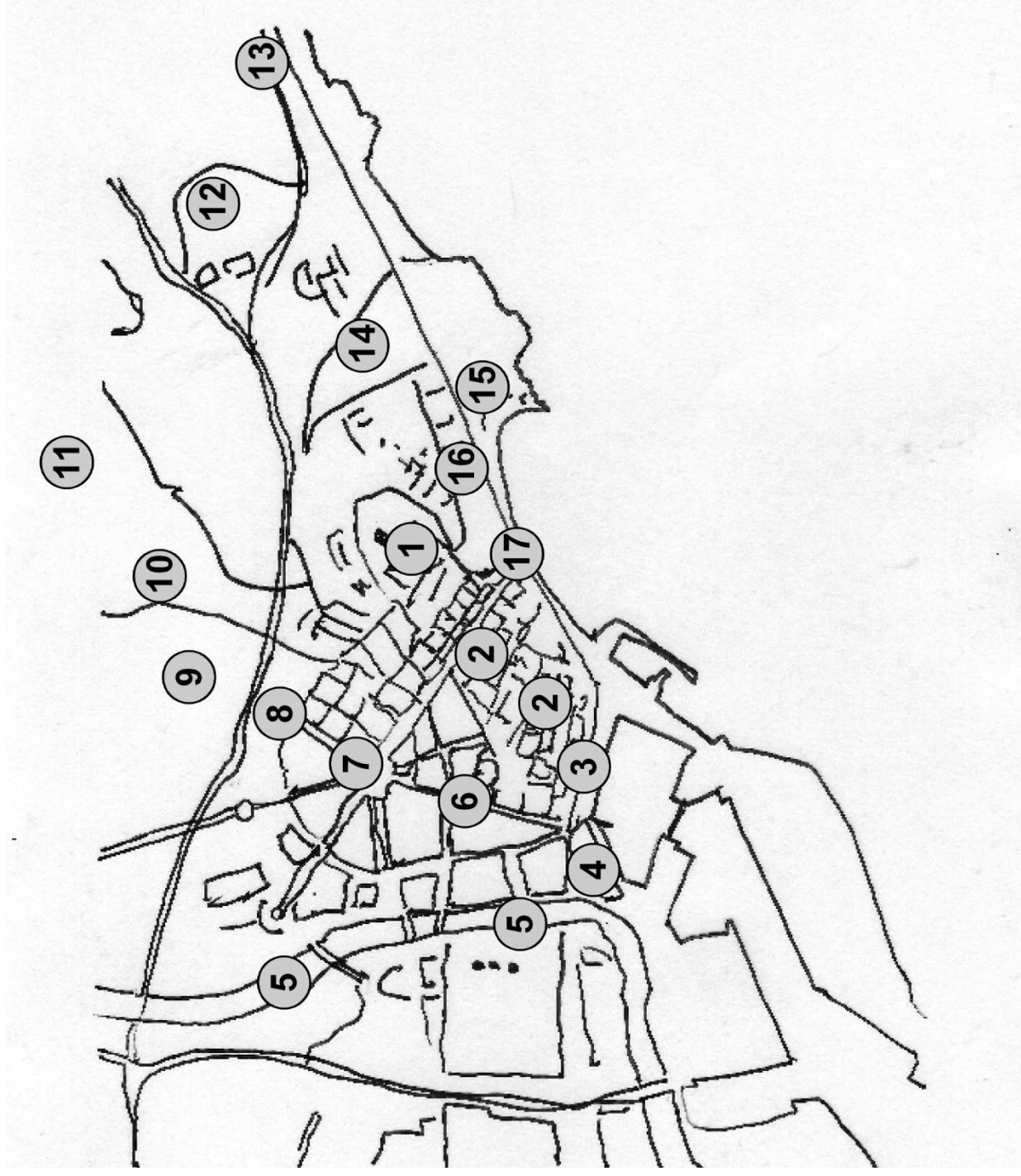
¹⁹⁶⁴ Actualment veiem aquesta peça al bell mig de la plaça de Sant Joan cantonada carrers de Sant Magí, Unió i Apodaca. Cfr. ALBIÑANA, J. F.; BOFARULL, A. 1849, p. 61-62; DOMINGO MAGAÑA, J. A. 2005b, p. 176-177; GIBERT, A. M. 1916 p 109-110; JIMENO, J. 1991, p. 826-27; MASSÓ, J. 1989a p. 210; 1990; BOLÒS, J. 1995b; CUADRADA, C. 2002; FUENTES, M. 1995; MENCHON, J. 2001c.

a

a. Llocs del territori de Tarragona: 1. Tarragona, 2. Centelles, 3. Pont del Diable, 4. L'Oliva, 5. Coves del Llorito, 6. Budallera, 7. Terres Cavades, 8. Torre dels Escipions, 9. El Médol, 10. Pedreres de la Móra/ Mas Marqués, 11. Sant Simplicí, 12. CN 340, antiga Via Augusta, 13. El Llorito, 14. Ermita de la Salut, 15. antic camí de Montblanc, via ab Asturia Augusta Terracone, 16. Els Montgons.

b

b. Llocs de Tarragona: 1. Part Alta o centre històric, 2. eixample del segle XIX, 3. barri de Marina o del port, 4. El Serrallo, 5. riu Francolí, 6. eixample del segle XX, 7. plaça Imperial Tàrraco, 8. Sant Pere Sacelades, 9. L'Oliva, 10. Terres Cavades / Parany, 11. Coves de la Pedrera-del Llorito, 12. Budallera, 13. torre dels Escipions, 14. Terres Cavades (barranc), 15. Punta del Miracle-Eis Cossis, 16. Els Cossis-camí dels Fortins, 17. traçat de la Via Augusta.

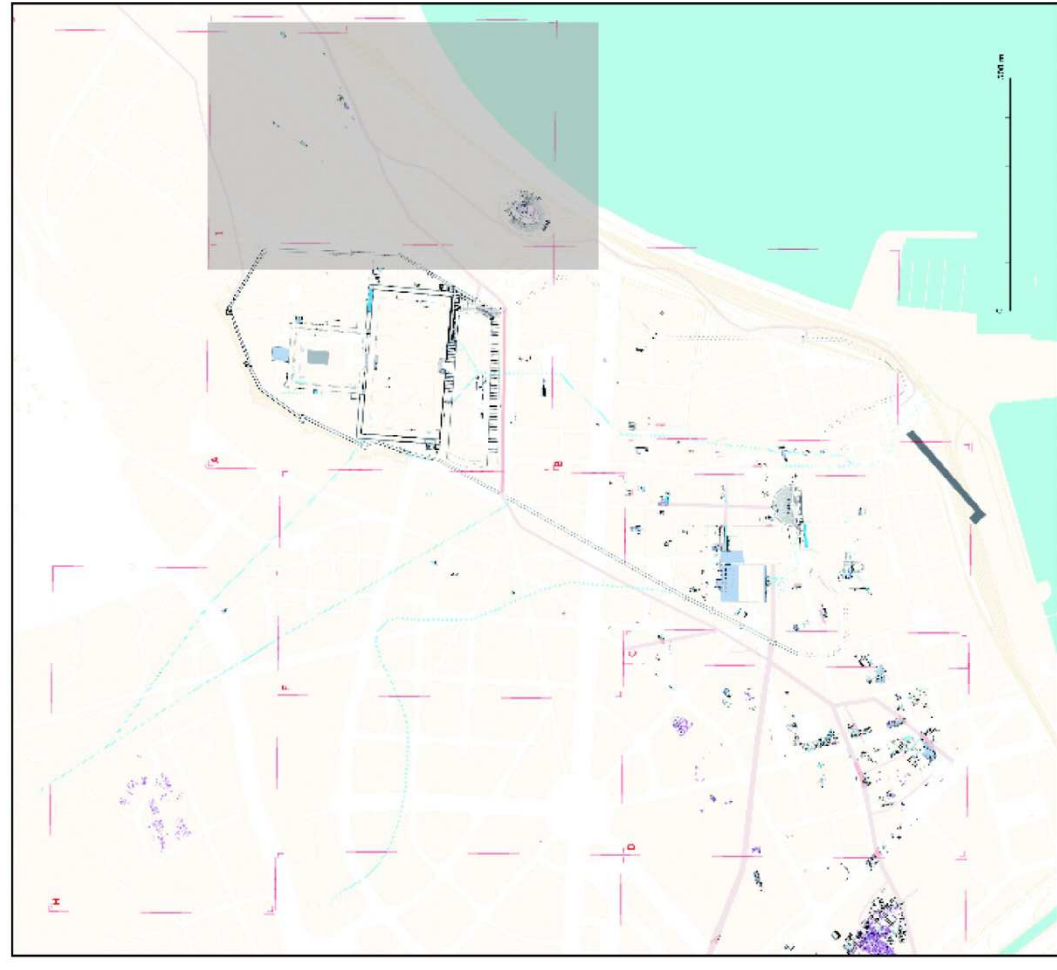
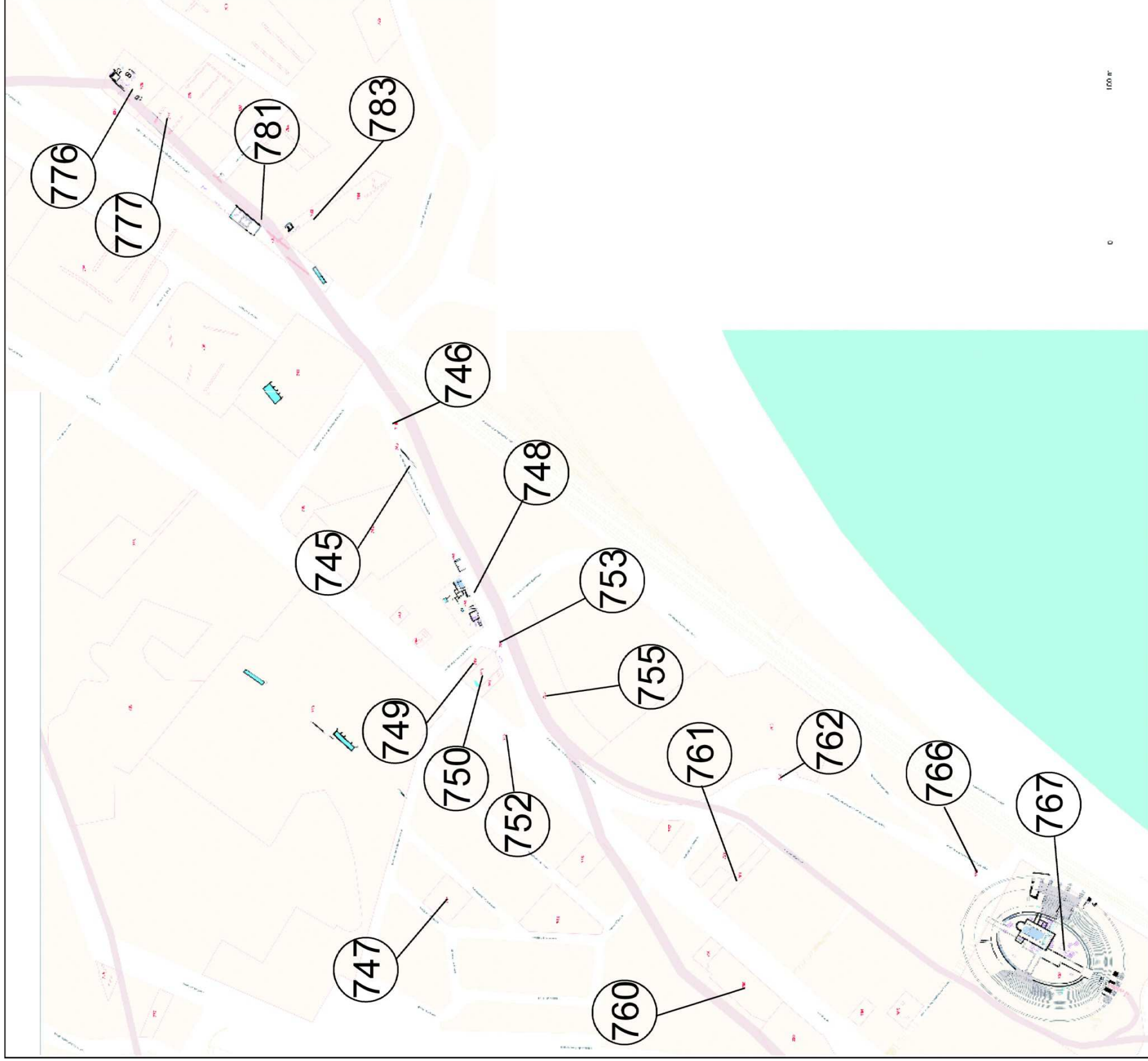
FIGURA 7.1: clau de llocs del territori immediat de Tarragona (a) i de la Ciutat (b) coneguts i/o citats al text.

FIG. 7.2: àrees funeràries extramurs de la ciutat de Tàrraco. En verd la zona de llevant, en blau clar zona de ponent-Port i necròpolis del Francolí, en blau fosc, zona de ponent fins muntanya de l'Oliva (base IGCC).

FIG. 7.3: enterraments en sarcòfag al carrer Robert d'Aguiló, excavacions de 1978 (SERRES SENES, E. 1978, fig. 5, p. 164).

- 745: Robert d'Aguiló, entre núm. 49 i 52
- 746: Robert d'Aguiló davant núm. 51
- 747: Rocamora, 4
- 748: Robert d'Aguiló 38-40/Mestre Benaiges, 4
- 749: Via Augusta, 61 /Mestre Benaiges, 1 / Robert d'Aguiló, 36
- 750: Robert d'Aguiló, 34 /Via Augusta 57-59
- 752: Via Augusta
- 753: Robert d'Aguiló, davant núm. 30-50
- 755: Robert d'Aguiló, 37-41/Mestre Benaiges, 3-5
- 760: Via Augusta 14-18
- 761: Via Augusta, 29 /Passatge del Sol, 7
- 762: Robert d'Aguiló
- 766: Via Augusta /plaça Arce Ochotorena, entorn de l'Amfiteatre
- 767: Amfiteatre
- 776: Antoni Company i Fernández de Córdoba, 11
- 777: Antoni Company i Fernández de Córdoba, 9b
- 781 i 783: Antoni Company i Fernández de Córdoba, davant 1-7b (camí dels Cossis)

FIG. 7.4: necròpolis de llevant i ubicació dels conjunts funeraris citats a *Planimetria 2007*. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

1	2	4
3		
745	Robert d'Aguiló, entre nùms. 49 i 52 Al mig del carrer, localització de restes de construccions suburbanes, i inscripció funerària CIL II ² suppl. 14, 1660.	ALFÖLDY, G. 1992: <i>Planimetria</i> 2007, p. 170; SERRES SENA, 1978.
746	Robert d'Aguiló davant nùms. 51 Identificació d'un tram de la <i>Via Augusta</i> a relacionat amb la del Camí dels Cossis.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 nùms. 5, p. 89; <i>Planimetria</i> 2007, p. 170.
747	Rocamora, 4 1934: troballa de les inscripcions funeràries CIL II ² suppl. 14, 834 i 842.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 nùms. 2, p. 89; <i>Planimetria</i> 2007, p. 170.
748	Robert d'Aguiló 38-40/Mestre Benaiques, 4 Zona suburbana amb diverses fases d'ocupació d'habitatge i enterraments.	ADSERIAS, M. et alii: 1986; ARBELLOA, J. V. M. 1982-83; ARBELLOA, J. V. M. 1986-87a; ARBELLOA, J. V. M. 1986-87b; ARBELLOA, J. V. M. 1995; PALANQUES, L. 1988; <i>Planimetria</i> 2007, p. 171.
749	Via Augusta, 61/Mestre Benaiques, 1 / Robert d'Aguiló, 36 Excavació d'una inhumació i una incineració.	AGRAZ, J.; DUPRÉ, X. 1990; <i>Planimetria</i> 2007, p. 171.
750	Robert d'Aguiló, 34/Via Augusta 57-59 Sistema romana i fase funerària amb 1 incineració i 13 inhumacions: taüt, lloses, tègules a doble vessant i àmfora, datades entre els segles II i III.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 171.
752	Via Augusta 1907: es troba una <i>cuppa</i> prop i la inscripció CIL II ² suppl. 14, 1082. El 1914 es troben dos cippus funeràris (CIL II ² suppl. 14, 987, 1043) i l'any següent enterraments. També les inscripcions CIL II ² suppl. 14, 865, 1108, 1468, 1530, 1553, 1582 en punts indeterminats.	ARCO, A. del 1914, 1915; HERNÁNDEZ, E.; LÓPEZ VILAR, J. 2001, p. 79; <i>Planimetria</i> 2007, p. 171.
753	Robert d'Aguiló, davant nùms. 30-50 1978: les obres d'instal·lació de clavegueram localitzen estructures funeràries i d'habitatges. Destaca l'anomenat sarcòfag del Metge i un bust. El primer es vincula a la inscripció dedicada al mege <i>Tiberius Claudius Apollinaris</i> (CIL II ² suppl. 14, 1280).	ARBELLOA, J. V. M. 1985, 1989, 1995; CAMPILLO, D.; TARRATS, F. 1991; KOPPEL, E. 1985; PALANQUES, L. 1988; <i>Planimetria</i> 2007, p. 171; SERRES SENA, 1978.
755	Robert d'Aguiló, 37-41/Mestre Benaiques, 3-5 E. Serres localitza antigues troballes epigràfiques i funeràries.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 171; SERRES SENA, 1978.
760	Via Augusta 14-18 1956: unes obres de edificació troben un mausoleu de <i>forma</i> . Sánchez Real documenta dos inhumacions i una urna cinerària, i una inscripció (CIL II ² suppl. 14, 1436), aprofitada en els enterraments.	ARBELLOA, J. V. M. 1982-83, 1986-87a, 1986-87b, 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 172; SÁNCHEZ REAL, J. 1956.
761	Via Augusta, 29/Passatge del Sol, 7 2004-2005: excavacions preventives, troballa de dos tombes a la roca, espoliades.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 172.

762	Robert d'Aguiló 1931: troballa de restes d'un sarcòfag, taüt de fusta i sepulcre monumental. Una possible d'ara funerària documentada a les fotografies de l'arxiu Valentines, una estàtua de sàtir trobada el 1978 i gemmes prop del Pont d'Ames, al segle XIX.	ARBELLOA, J. V. M. 1982-83, 1986-87a, 1986-87b, 1995; HERNÁNDEZ, E.; LÓPEZ VILAR, J. 2001, p. 53, fig. 64; <i>Planimetria</i> 2007, p. 172; RICO MÀ VALLHONRAT, M. R. 1982; KOPPEL, E. 1985.
766	Via Augusta/plaça Arce Ochotorena, entorn de l'Amfiteatre Segle XIX: a tocar de l'amfiteatre, Bonaventura Hernández Sanahuja localitza epigrafi funerària i restes de murs.	HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1892, p. 145-146; <i>Planimetria</i> 2007, p. 172-173.
767	Amfiteatre Fase funerària d'incineracions prèvies a la construcció de l'Amfiteatre, necròpolis visigoda associada a església marcial, segles VI-VII, inscripció CIL II ² suppl. 14, 1511.	ARBELLOA, J. V. M. 1982-83, 1986-87a, 1986-87b, 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 173-174; TEDA 1990c, p. 85-86.
776	Antoni Company i Ferrández de Córdoba, 11 Àrea funerària associada a Via Augusta, amb 5 mausoleus i 28 enterraments. Segles I-III.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 174.
777	Antoni Company i Ferrández de Córdoba, 9b Localització d'un tram de la <i>Via Augusta</i> i restes funeràries, també una inscripció CIL II ² suppl. 14, 1509.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 174.
781 i 783	Antoni Company i Ferrández de Córdoba, davant 1-7b (camí dels Cossis) 1998: excavacions en les quals es documenten la <i>Via Augusta</i> , dos mausoleus d'època imperial, enterraments d'inhumació dels segles I-II, 1 incineració, inscripcions CIL II ² suppl. 14, 865, 1166, 1219, 1476, 1527, 1590.	MACÍAS, J. M.; MENCHON, J. 2002; MENCHON, J. 2000a; <i>Planimetria</i> 2007, p. 175.
CLAUS	1. Referència <i>Planimetria</i> 2007; 2. Ubicació; 3. descripció; 4. bibliografia bàsica.	

TAULA 7.1: troballes d'enterraments d'època antiga al sector llevant de Tàrraco en base a *Planimetria* 2007.

FIGURA 7.5: estela funerària en calcària gris (coneguda com llisós) reaprofitada com a bloc en el transepte de l'església romànica de l'Amfiteatre. A la base es conserva la perforació per allotjar l'urna cinerària. Procediria de la zona d'enterraments de llevant de la Tàrraco imperial.

FIGURA 7.6: planta general de la zona funerària del Camí de la Platja dels Cossis, excavada el 1998. Es veu la via romana, un monument funeràri i un seguit d'enterraments d'inhumació (MENCHON, J. 2000a, fig. 2, p. 188).

FIGURA 7.7: enterraments d'inhumació i cronologia alt imperial del carrer Robert d'Aguiló (ARBELOA, J. V. 1995, p. 128).

FIGURA 7.8: la darrera inscripció pagana de Tàrraco procedeix de la zona funerària de llevant. És la CIL II² suppl. 14 núm. 1660 (p. 709).

FIGURA 7.9: capitell amb inscripció doble, llatina i ibera, localitzat a les excavacions de la Necròpolis Paleocristiana, interpretat primer com part d'un edifici ci públic del Fòrum de la Colònia i darrerament com pertanyent a un mausoleu (CIL II² suppl. 14 núm. 1778, foto MNAT-G. Jové).

1	2	4
3		
400	Plaça Corsini, 9 / Colom, 14 / G. González, 30 / Reding, 25b (Mercat) 1914: durant les obres del Mercat Central, es van fer diverses troballes arqueològiques, entre elles un sarcòfag de plom sobre tres grans pedres i coberta de lloses.	Crònica 1914; <i>Planimetria</i> 2007, p. 109.
426	Prat de la Riba, 9 2003-2004: excavacions arqueològiques que documenten estructures abandonades als segles III-IV i una fase de necròpolis	<i>Planimetria</i> 2007, p. 112.
437	Prat de la Riba, entre plaça Ponent i Ramon i Cajal Les obres del carrer el 1990 van afectar restes arqueològiques i funeràries.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 115; SANCHEZ REAL, J. 1990b.
455	Mallorca, 5-9 1952: les obres d'un immoble van trobar enterraments, restes arquitectòniques i una via paral·lela a la muralla romana. Es daten a partir del darrer terç del segle III.	LOPEZ VILAR, J. 2004; <i>Planimetria</i> 2007, p. 118; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
462	Mallorca, davant núm. 16 1978: es recupera un lot de llànties romanes procedents d'enterraments malmesos per unes rases.	GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978c; <i>Planimetria</i> 2007, p. 119.
534	Ramon i Cajal D'aquest carrer procedeixen les inscripcions CIL II ² suppl. 14 núm. 4381 i 6073. 1998-1999: s'excava una rasa per un col·lector i apareixen un dipòsit amortitzat a finals del segle I, un pou, dues canalitzacions amortitzades al II, murs i un enterrament en tàut.	MIR LLORENTE, H. 2000; <i>Planimetria</i> 2007, p. 134.
536	Prat de la Riba, 20/Ramon i Cajal, 27-29 1991 i 1993: excavació del pati interior, localització d'estructures, una via i una necròpolis dels segles III-V, amb àmfores, tègules, etc amb un total de 220 unitats funeràries.	BAXARIAS TIBAU, J. 2002; BEA, D.; VILASECA CANALS, A. 2000; FOGUET, G.; VILASECA, A. 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135; REMOLA, J. A. 2000 p. 105-107.
537	Pere Martell, 10 1969 i 1971: excavació de 18 inhumacions en el terreny, de diversa tipologia, datades entre els segles III i IV.	AMO, M. D. del 1971-1972; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135.
538	Pere Martell, 12 1969 i 1971: excavació d'inhumacions en el terreny, de diversa tipologia, datades entre els segles III i IV. Destaca un sarcòfag.	AMO, M. D. del 1971-1972; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135.
539	Ramon i Cajal, 31-33 1967: la construcció d'un immoble va afectar un seguit d'enterraments	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 15, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135.
540	Ramon i Cajal, 11-13 1978: la construcció d'un immoble va provocar l'excavació d'unes 8 tombes, una de les quals pot ser un túmul amb <i>cuppa</i> .	CORTÉS CORTÉS, R. 1981; HERNÁNDEZ, E.; LOPEZ VILAR, J. 2001; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135.
541	Ramon i Cajal, 35 1969-1971: les obres d'un immoble provoquen obrir 4 sondeigs i la troballa de fosses obertes al tapàs o un estrat del segle III. Diversos tipus de contenidor funerari	AMO, M. D. del 1971-1972; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 12, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135.
542	Pere Martell, 15 1998: excavació arqueològica preventiva on es localitza un edifici de <i>caementitium</i> del segle I-II. Una vegada abandonada passa a ser zona funerària a partir de finals segle IV-V i que perdura almenys fins el VI. Posteriorment s'hi construeix l'església romànica de Santa Magdalena de Bell-lloc. A destacar les inscripcions CIL II ² suppl. 14 núm. 834, 865, 1024 i 1067 i la visigoda o mossàrab 2121.	GARCIA NOGUERA, M.; REMOLA, J. A. 2000; <i>Planimetria</i> 2007, p. 135-136.
543	Ramon i Cajal, 37 1969: recuperació d'un sarcòfag de plom o un d'estrigil·lat de marbre, dins una <i>forma</i> d'obra. Es data entre els segles III i IV.	BERGES, M. 1969-1970e; CLAVERIA, M. 2001 núm. 41, p. 26; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.

TAULA 7.2: enterraments extramurs d'època romana i Antiquitat Tardana a la zona de ponent de Tàrraco. Base *Planimetria* 2007. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

544	Pere Martell, 17 Documentació d'enterraments d'època tardana.	AMO, M. D. DEL, GRAS, J. LI. 1978; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 7, p. 77; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.
545	Pere Martell, 20 1978: excavacions del seminari d'Arqueologia de la delegació de la UB, amb documentació de 8 tombes de diferent tipus.	CORTÉS CORTÉS, R. 1981; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.
546	Ramon i Cajal, 39 Enterraments i restes arquitectòniques.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 11, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.
547	Alguer, 11-13 1966: troballa de restes arquitectòniques, un mosaic i 9 enterraments. A vincular amb les restes del núm. 9.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 136; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
548	Pere Martell, 19 1971: excavacions de salvament. Segons Papiol es van trobar tombes rectangulars de pedres, un mausoleu. Segons Cortés i Gabriel, tombes a la roca.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 6, p. 77; PAPIOL, LI. 2004; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.
549	Ramon i Cajal /Via Roma/Parc Central 1987 i 1992: excavacions que localitzen una statio dels afores de la ciutat, una necròpolis d'inhumació dels segles IV-V. Anteriorment, es va trobar el sarcòfag d'Aurelina i les inscripcions CIL II ² suppl. 14 núm. 1477 i 1812.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 136-138; TEDA 1987.
550	Jaume I/Ramon i Cajal, 46/ Alguer 10b Aparició d'estructures i enterraments.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 27, p. 81; <i>Planimetria</i> 2007, p. 138.
552	Jaume I, cruïlla amb Ramon i Cajal 1864: es van trobar restes funeràries del segle IV. El 1869, noves restes.	HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1892, p. 137; <i>Planimetria</i> 2007, p. 138; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
553	Jaume I/Ramon i Cajal, 48 1961: les obres d'un immoble descobreixen 6 inhumacions i una conducció a vincular amb la del número 9.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 138; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
554	Alguer, 5 1961: la construcció d'una finca comporta la documentació dos murs a vinculars al del núm. 4 del carrer, i 41 enterraments. El 1998 es van fer excavacions i es van trobar 3 tombes en àmfores dels segles IV-V.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 138; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
555	Pere Martell/Ramon i Cajal 1942: Serra Vilaró va excavar algunes sepultures.	AMO, M. D. del 1971-1972; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 8, p. 77; HERNÁNDEZ, E.; LOPEZ VILAR, J. 2001; <i>Planimetria</i> 2007, p. 138.
556	Jaume I/Ramon i Cajal, 54 Localització d'enterraments en inhumació.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 24, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 138.
557	Alguer, 4 1965: les obres d'un immoble descobreixen restes d'edificacions romanes i restes funeràries que no es van poder estudiar.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 138; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
558	Alguer, 3 1959: la construcció d'un edifici va documentar plaques i elements d'un gran edifici aprofitades en una cista funerària.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 138; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
559	Jaume I, 7 Localització d'enterraments i una inscripció durant les obres d'un immoble.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 139; RIBAS, J. 1979.

561 Ramon i Cajal, 55	Les obres d'un immoble localitzen enterraments.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 4, p. 77; <i>Planimetria</i> 2007, p. 139.
564 Jaume I, 9-11	1922: aparició de restes funeràries i una claveguera	Efemèrides Tarragonines 1922; <i>Planimetria</i> 2007, p. 139; Troballes 1921.
567 Mallorca, 20/Jaume I, 13a	1993: excavació que documenta part de la Tàrrakon Ibèrica, una fase d'amortització del II aC, i construccions del segle I i II, i en la fase de sequió del III, enterraments en els nivells d'amortització.	ADSERIAS, M.; BURÉS, J.; MIRÓ, M. T.; RAMON, E. 1993, 1994a, 1994b, 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 140.
568 Pere Martell, 34/ Mallorca 22-24/ Jaume I, 13b-13c	1992: excavació que documenta com en el cas anterior fase ibèrica, una fase d'habilitatges del segle I, un gran edifici porticat del II, i en l'amortització 2 enterraments que no es van datar.	ADSERIAS, M.; BURÉS, J.; MIRÓ, M. T.; RAMON, E. 1993, 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 140.
574 Jaume I, 14/Eivissa, 5	1929: construcció d'un immoble i localització de restes funeràries.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 143; SANCHEZ REAL, J. 1972-1972.
577 Pere Martell, 40/Eivissa, 11-13	1989-1990: excavacions que diferencien 1 fase republicana, 1 fase del segle I amb construcció de grans dimensions, al segle II una gran construcció, i entre els segles III i IV, l'abandonament i incendi, a més d'enterraments.	ADSERIAS, M.; BURÉS, J.; MIRÓ, M. T.; RAMON, E. 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 143; TARRATS, F. 2004.
580 Pere Martell, davant núm. 39-40	1972: Notícia d'enterraments en fer-se les obres del clavegueram del carrer Eivissa.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 21, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 143.
581 Vidal i Barraquer	2001-2002: excavacions arqueològiques que documenten una via romana a vincular amb el Camí de la Fonteta, mausoleus i enterraments imperials i un edifici d'ús indeterminat del segle V.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 143; REMOLÀ, J. A. 2004.
592 Pere Martell, 39/Eivissa, 15	Destrucció de restes funeràries per obres d'un immoble, així com de construccions, tal vegada un mausoleu.	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 20, p. 80; <i>Planimetria</i> 2007, p. 144.
586 Eivissa	Trobada d'un sarcòfag anepigràfic. El 1972 es van trobar enterraments i un mausoleu. Entre 1992 i 1993, noves excavacions van trobar un segon mausoleu amb unes funeràries, part de la via romana i estructures arquitectòniques.	AMO, M. D. DEL; BARRIACH, F. 1975; GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978c; HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1992, p. 35-136; <i>Planimetria</i> 2007, p. 144.
594 F. Bastos, 20/Eivissa, 24	1993: excavacions arqueològiques documenten estratigrafia romana, amb murs del segle I, 2 mausoleus romans associats a una via, un dels documentat al solar contigu. A més, un seguit d'inhumacions.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 147; SANCHEZ REAL, J. 1996.
597 Eivissa, 31-35	A l'arxiu fotogràfic Valentines (RSAT) hi ha fotografies on s'interpreta que hi ha restes portuàries i funeràries d'aquest lloc.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 148.
598 Eivissa, 30/Vidal i Barraquer, 30-34	1999: treballs arqueològics que localitzen 1 tomba, murs i estratigrafia. El 2001-2002 nova excavació, on es troba un viai, un mausoleu de carreus de planta quadrada, estructures del segle I i estratigrafia que arriba al segle VIII. També un àrea funerària tardorantiga.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 148.
599 F. Bastos, 22	Notícia antiga d'enterraments i estructures. 1993: excavacions arqueològiques El 1995-1995 nous treballs, on es troben espais associables a unes termes del segle I. L'edifici es reforma i s'abandona al III-IV. Entre el segle IV i V, remocions de terreny i 1 tomba infantil.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 148-149; REMOLÀ, J. A.; VILASECA, A. 2000.
600 M. de Falla, 5		<i>Planimetria</i> 2007, p. 149.

TAULA 7.2: enterraments extramurs d'època romana i Antiquitat Tardana a la zona de ponent de Tàrraco. Base *Planimetria* 2007. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

1997: excavacions arqueològiques que documenten abocaments del segle I i al segle III es comença a formar un àrea funerària amb 14 tombes, que perdura fins el IV.	
601 F. Bastos	1992: excavacions que documenten un <i>horreum</i> del segle I amortitzat entre segle I i II; una domus suburbana del II, una fase funerària dels segles II-IV en els nivells d'amortització.
602 F. Bastos, 24/M. de Falla, 7	Notícia de l'existència d'enterraments. El 1993 es fan treballs arqueològics i de nou el 1995. Lavors es documenta un habitatge d'època flavia i unes latrines que funcionen fins el segle III. Necropolis dels segles III i V.
603 F. Bastos, 17/Eivissa, 28/M. de Falla, 9/Vidal i Barraquer, 38 (Casa del Mar)	1979-1980: excavacions documenten part d'una vil·la: enterraments en àmfora, tegulae, cista, taüt i murs. Un enterrament en ninxo i a la roca, d'on procedeix una inscripció i una làpida funerària. Una cripta. Excavacions de 1988 documenten una seqüència des del segle I: les escales d'accés a la cripta amb sepulcres en <i>forme</i> , en total més de 30 tombes. El 2002, al sud es van documentar 2 tombes orientades E-W. Diverses inscripcions funeràries: CIL. II ² suppl. 14 núm. 1291, 1435, 1534, 1860).
608 Jaume I, 43/ F. Pedrell, 1	Notícia de la troballa d'enterraments al segle XIX. 1999: excavacions arqueològiques que documenten un edifici funerari amb 5 inhumacions. Altres el 2000 en les quals es troben estructures romanes, un enterrament imperial, i sobre una construcció del segle III que perdura fins el IV-V.
609 Pere Martell, 48-50 / F. Pedrell, 3-5	1996-2001: excavacions que documenten nivells de platja sobre els quals hi ha d'època republicana per d'època romana una zona d'ànguamolls, a més de construccions de poca entitat. En època imperial, amb noves construccions i xarxa viària amb clavegueram. Destaca un edifici amb una <i>porticus</i> marítima associat a naus portuàries. Es reformen posteriorment i a la segona meitat del segle III es destrueixen per un incendi. Entre els segles III i IV una zona funerària sobre els nivells d'enderroc. Al segle IV, una domus amb banys i un edifici funerari. Perduració fins els segles VI-VII.
610 M. de Falla, 8	2001: excavacions arqueològiques documenten 20 enterraments de la segona meitat del segle III i inicis del III i un mur que podria delimitar la zona funerària. Hi ha aixovars funeraris d'interès.
612 F. Pedrell, 45-47/M. de Falla, 2-4/ F. Pedrell, 7-9	1995-1996: sondatges arqueològics documenten estructures arquitectòniques, mausoleus, viats i unes termes.
613 F. de Falla, 6/F. Pedrell 11	1995-1996: excavació que documenta una pedrera explotada fins els segles II-III i ja colgada passa a ser zona funerària, amb 14 tombes dels segles III-IV, algunes amb aixovar, 2 túmuls i 1 sarcòfag de plom. Al S, estructures tardorepúblicanes abandonades al segle I. També, 3 fragments d'inscripció funerària.
614 F. Pedrell, 4	1998: excavació arqueològica que documenten nivells dels segles II-II sobre una base de sorres, tres tombes de tegulae, una amb un gos, del segle III. A la segona meitat del IV, un gran edifici i dos carrers. Abandonament al segle V-VI.
615 M. de Falla, 10/Vidal i Barraquer, 40-42/ F. Pedrell, 13	2001, 2003 i 2004: excavacions arqueològiques que documenten una fase republicana, un edifici del s. II i sobre un viai perirubà associat a un edifici de magatzem. Entre els s. II i IV es converteix en una <i>fulonica</i> , i entre IV i V, 2 enterraments vinculats a estructures indeterminades.
616 Jaume I, 45-49/ F. Pedrell, 2 / Smith, 67	

2000: excavacions que documenten estructures romanes i sorra de platja. El 2001, s'excaven estructures imperials, baix imperials i 4 enterraments.	
620 Pere Martell, 49-51/F. Pedrell, 8 / Smith, 53	MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 2004; <i>Planimetria</i> 2007, p. 153; SANCHEZ REAL, J. 1996.
1995 i 2003: excavacions arqueològiques que documenten una via paral·lela a la costa i un vital secundari que l'enllaça amb el Camí de la Fonteta. En època flàvia, un gran edifici porticat a relacionar amb el de F. Pedrell, 10-12. Una fase d'enderroc al segle III i ja als segles IV-V, un seguit d'enterraments i després nous edificis. Colgament al segle VII.	
621 F. Pedrell, 10-12/Vidal i Barraquer, 44-46	ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLA, J. A. 2000a; DIAZ GARCIA, M.; OTIÑA, P. 2002; MACIAS, J. M. 1999, p. 250; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 2004; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 2004; <i>Planimetria</i> 2007, p. 153; POCIÑA, C. A.; REMOLA, J. A. 2001; ADSERIAS, M.; FERRER, C.; GARCIA, M.; OTIÑA, P. 2002; REMOLA, J. A.; VILASECA, A. 2000.
1995, 1997, 2000: un seguit d'excavacions documenten un vial de 10 metres d'ample paral·lel a la costa i un segon que enllaça amb el Camí de la Fonteta, els dos d'origen augusteu. En època flàvia, una fase de grans naus portuàries i reformes posteriors fins el segle II. S'enderroquen al segle III i es documenta una fase funerària del segle III-IV, amb enterraments aïllats i un gran edifici residencial amb termes privades, datat al segle VI i que funciona fins el VII o VIII.	
625 Jaume I	PÉREZ MARTÍN, W. 1991; <i>Planimetria</i> 2007, p. 154.
1881: troballa de restes de murs romans, monedes i 2 enterraments Xxx	
640 Vidal i Barraquer, davant núm. 15-17	GABRIEL, R. 2001; LÓPEZ VILAR, J. 2006; <i>Planimetria</i> 2007, p. 155.
Conjunt de Parc Central	
642 Vidal i Barraquer, 15-17/Avgda. Roma, 26-36/Ramon i Cajal, 69-71	CORTÉS CORTÉS, R.; LÓPEZ VILAR, J. 1999; DIAZ GARCIA, M.; OTIÑA, P. 2002; LÓPEZ VILAR, J. 1997, 2004, 2006; <i>Planimetria</i> 2007, p. 155-156; RIFA, A. 2005; TEDA 1987, p. 28.
Conjunt de Parc Central	
644 Vidal i Barraquer, 28/Robert Gerhard, 7/F. Mompou, 5	ADELL, S.; OTIÑA, P. 2003; <i>Planimetria</i> 2007, p. 156.
1997, 2001 i 2002, es va excavar una argilera explotada fins el segle II, que passa després a ser abocador. També 4 enterraments, datats entre finals del segle III i el III.	
645 Ramon i Cajal, 82-84/Passeig de la Independència	AMO, M. D. del 1978, 1981, 1989, 1994; AVELLA, L. 1979; GODOY, C. 1995; HAUSCHILD, Th. 1975; LÓPEZ VILAR, J. 2006; <i>Planimetria</i> 2007, p. 156; SERRA VILARÓ, J. 1928, 1929, 1930, 1935; TULLA, J.; BELTRAN, P.; OLIVA, C. 1927.
Conjunt de la Necròpolis Paleocristiana	
650 Maria Cristina, davant núm. 54	HERNÁNDEZ, E.; LÓPEZ VILAR, J. 2001; <i>Planimetria</i> 2007, p. 160-161.
Localització d'enterraments romans a partir de l'arxiu bibliogràfic d'I. Valentines.	
658 Avgda. Catalunya, 2c-parking Saavedra	ADSERIAS, M.; FUSTÉ, E.; LEÓN, A. M. 1984; <i>Planimetria</i> 2007, p. 161; VILALTA, M. 1984.
Les obres d'accés del parking Saavedra documenten un tram d'aqüeducte, un paviment i una inhumació sobre la roca, cobert de fragments d'àmfora i datat al segle III.	
659 B. Hernández Sanahuja, 7	BOSCH PUJHE, F.; DIAZ, M.; MACIAS SOLÉ, J. M. 1999-2000; <i>Planimetria</i> 2007, p. 161.
2000-2002: excavacions arqueològiques documenten un dipòsit del segle I. En la fase final, una inhumació.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 162; TERRÉ, E. 1990, 1993d.
661 B. Hernández Sanahuja, 8	
Entre 1986 i 1987 es van fer treballs arqueològics que documenten estructures augustals i del segle I, un dipòsit abandonat el II i una fase funerària posterior.	
666 López Palàez, 12	BERGES, M. 1969-1970b; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 9, p. 73; <i>Planimetria</i> 2007, p. 162.
1968: la construcció d'un immoble va comportar un control arqueològic en el qual es van localitzar 4 tombes de tegulae datats al segle III. En un, una làntia del segle I-II. També restes d'un sarcòfag.	
671 Estanislau Figueras, 17	MENCHON, J. 2002c; <i>Planimetria</i> 2007, p. 162-163.
1991: excavació d'un habitatge suburbà. En un dels perfils, es documenta una tomba de caixa de fusta.	

TAULA 7.2: enterraments extramurs d'època romana i Antiquitat Tardana a la zona de ponent de Tàrraco. Base *Planimetria* 2007. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

692 Rambla Nova, 108-110	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 6, p. 69; GRAS, J. L.; RIBAS, J. 1978b; <i>Planimetria</i> 2007, p. 136.
La construcció de l'edifici va malmetre enterraments, dels quals se'n va excavar un.	
700 Avgda. Catalunya, 53-55	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 4, p. 65; MIRÓ ALAIX, M. T. 1993; <i>Planimetria</i> 2007, p. 165.
Excavacions el 1983 van documentar un dipòsit romà. Hi ha notícies de la troballa anterior de tombes..	<i>Planimetria</i> 2007, p. 165.
710 Joan Antònio i Guàrdias, 17	
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. Es van documentar 61 tombes, al costat SE predominaven fosses i taüts de fusta de vegades cobertes de tegulae, del segle III. A la resta, fosses amb coberta de lloses.	
714 Carretera del Cementiri	CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 4, p. 73; <i>Planimetria</i> 2007, p. 167.
Notícies de la troballa d'estructures indeterminades i enterraments.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 167.
715 Joan Antònio i Guàrdias, 15	
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. Es van documentar enterraments remoguts d'antic dins 9 fosses. Es daten entre els segles III i IV.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 167.
716 Joan Antònio i Guàrdias, 15c	
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. Es van documentar 44 enterraments, dels quals se'n va excavar 36. Orientades E-W amb el cap a orient. Hi ha un nombre elevat d'enterraments de taüt, i força lloses de paviment en les cobertes. La datació inicial és a partir de mitjan segle III, amb reutilització posterior.	
718 Domènec i Montaner, 15-33/ Joan Antònio i Guàrdias, 72-94	BENET ARQUÉ, C.; FÀBREGA, X.; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 1992; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 167.
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. En una primera fase es van excavar 135 tombes de fossa simple i coberta de lloses en la majoria, algunes amb tegulae i una amb murets. Tres tombes aporten unguentaris de vidre. En una segona fase, es van estudiar 56 tombes més, bàsicament fosses i coberta de lloses, 3 amb tegulae i 1 amb àmfora. Es daten entre els segles V i VII. També es va trobar una inscripció jueva reaprofitada en una tomba (CIL II ² suppl. 14 núm. 2230).	
720 Gramunt i Subiela, 19-37/Domènec i Montaner, 2-14/ Joan Antònio i Guàrdias, 60-62	BENET ARQUÉ, C.; FÀBREGA, X.; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 1992; MACIAS, J. M.; REMOLA, J. A. 1995; <i>Planimetria</i> 2007, p. 168.
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. Es van documentar 130 enterraments, bàsicament fosses, amb coberta plana de tegulae, àmfora. Els dipòsits funeraris són del segle III i en tombes d'orientació anòmala. Les àmfores són de la segona meitat del III i el IV. També es va trobar un sarcòfag i una inscripció fora de context (CIL II ² suppl. 14 núm 1291 i 1435).	
722 Gramunt i Subiela, 41-53 / Domènec i Montaner, 18-32/ Joan Antònio i Guàrdias, 96	
Excavació de la zona de Mas Rimbau-Mas Malloí. Es van excavar 6 tombes, 4 de coberta de lloses, 1 fossa i 1 àmfora. Entre 1992 i 1993 es van excavar 99 fosses d'inhumació amb coberta de lloses, i 1 àmfora. Es daten entre els segles V i VI.	
731 Sant Auguri, 1-3-5-7-9	ADSERIAS, M.; MACIAS, J. M.; RAMÓN SARIÑENA, E.; REMOLA, J. A. 2000a; GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001; MACIAS 1888, 248-250; <i>Planimetria</i> 2007, p. 169.
1995: excavacions documenten un mausoleu i zona funerària associada. Es tracta d'una sistema a la qual al segle IV es construeixen tres exedres en un estrat del segle IV on anteriorment es van enterrar 4 infants en àmfora i 2 mes en fossa. Colgament al segle VII.	
CLAUS	
1. Referència <i>Planimetria</i> 2007; 2. Ubicació; 3. descripció; 4. bibliografia bàsica.	

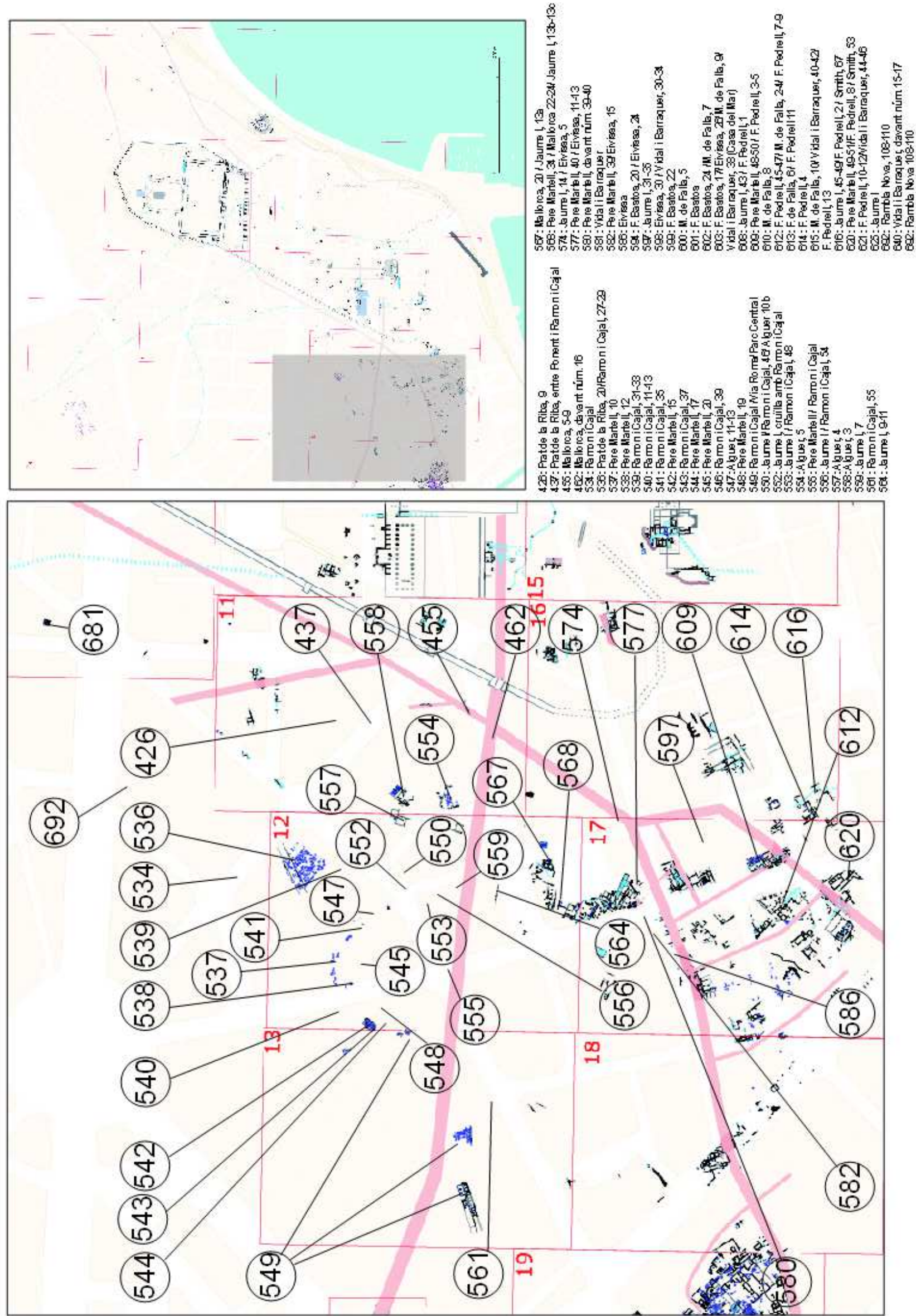

FIGURA 7.10: enterraments extramurs d'època romana i antiguitat tardana a la zona de ponent de Tàrraco (sud de Rambla Nova). Base Planimetria 2007. Eris números es corresponen a les entrades de la publicació.

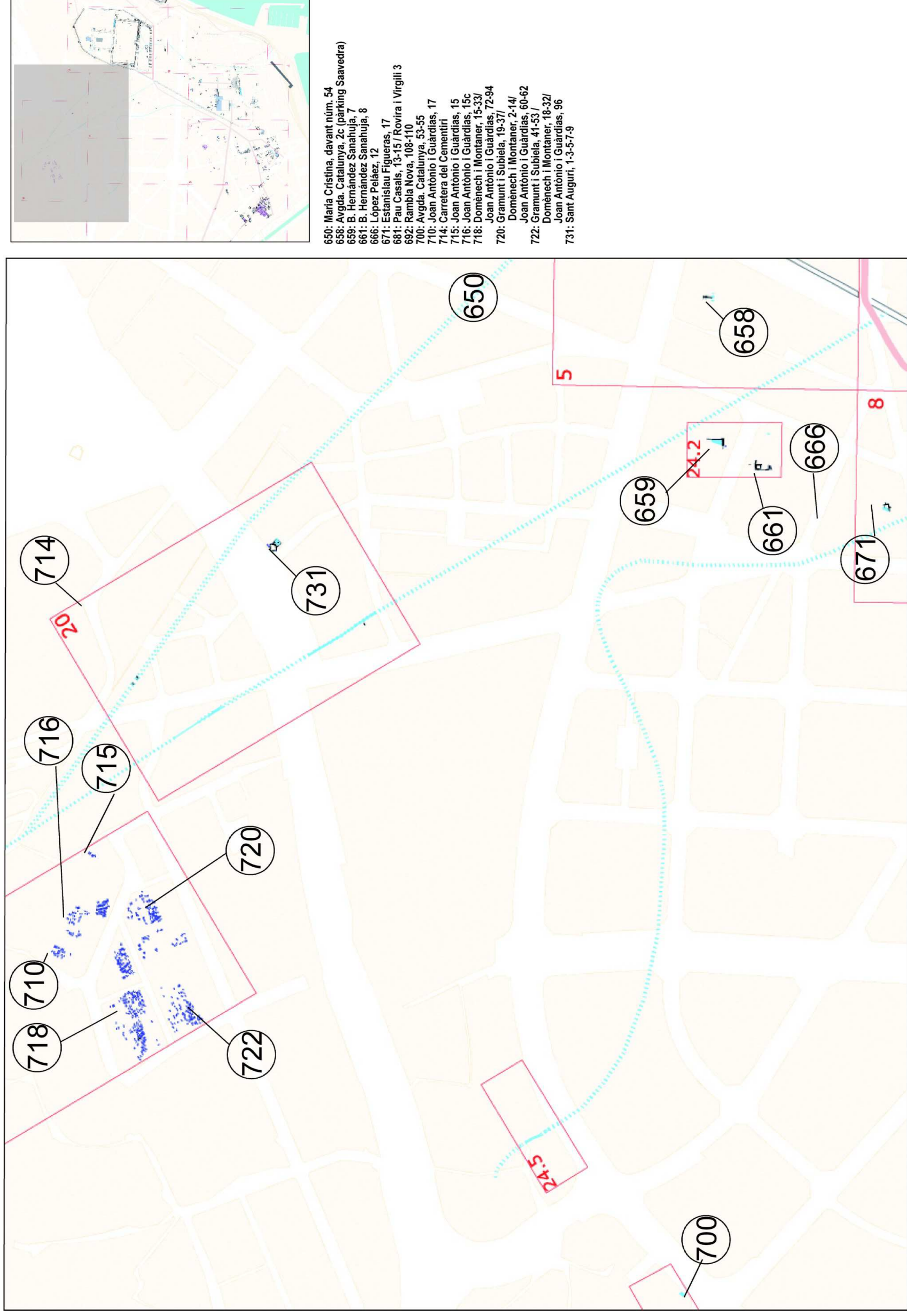

FIGURA 7.11: enterraments extramurs d'època romana i Antiguitat Tardana a la zona de ponent de Tàrraco (nord de Rambla Nova). Base Planimetria 2007. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

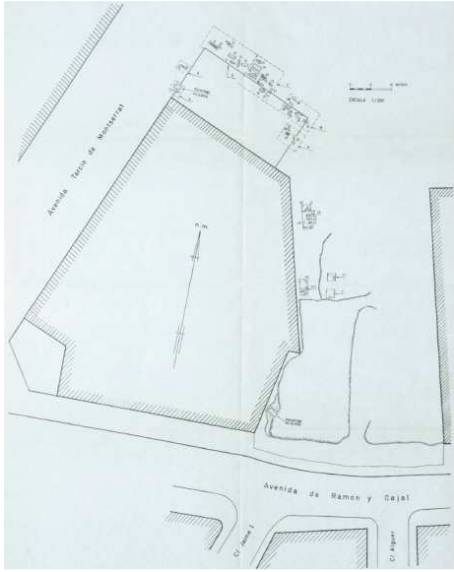

FIGURA 7.12: planta general de les troballes funeràries a Pere Martell núm. 10-12 / Ramon i Cajal núm. 37 (DEL AMO, M. D. 1971-72).

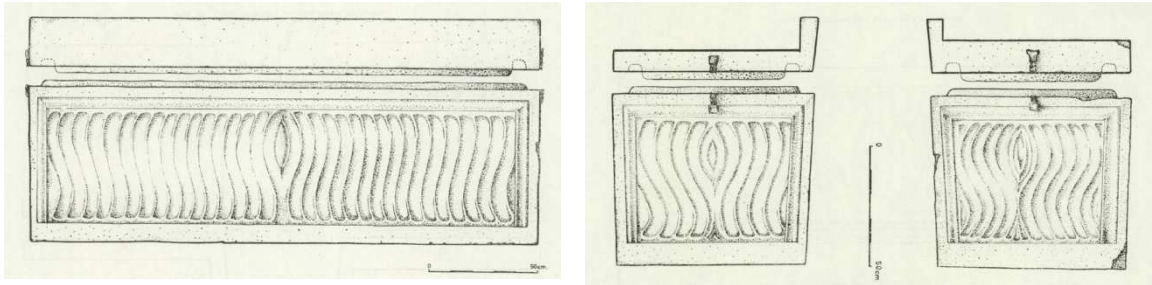
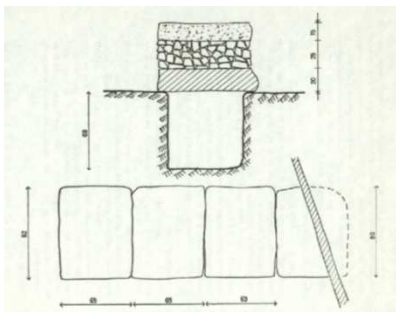
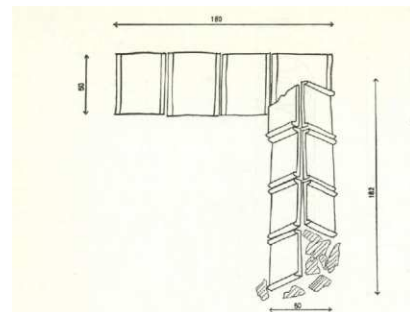

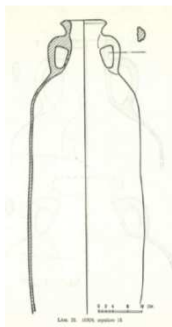
FIGURA 7.13: sarcòfag estrigil·lat de marbre procedent de Pere Martell núm. 10-12 / Ramon i Cajal núm. 37 (BERGES, M. 1969-1970, fig. 2, 3, p. 155, 156).

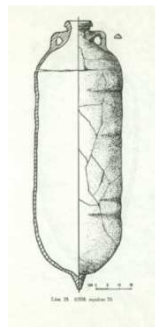
Tomba 11, làm. 17, p. 147

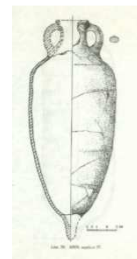
Tombs 7, 8, làm. 21, p. 153

Tomba 18, làm. 26, p. 164

Tomba 26, làm. 28, p. 166

Tomba 27, làm. 29, p. 167

FIGURA 7.14: diversos tipus d'enterrament localitzats a Martell núm. 10-12 / Ramon i Cajal núm. 37 (DEL AMO, M. D. 1971-72).

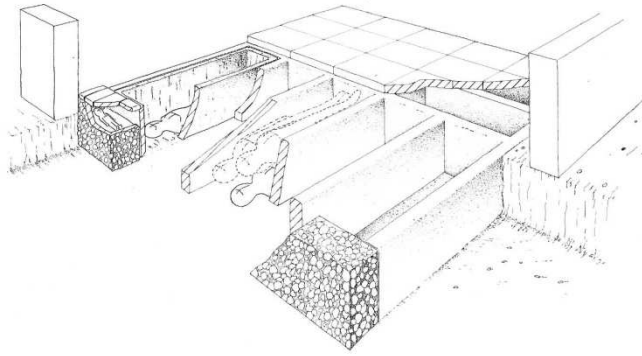

FIGURA 7.15: restitució del monument sepulcral amb *formae* del Parc de la Ciutat (Ted'a 1987, fig. 97, p. 138).

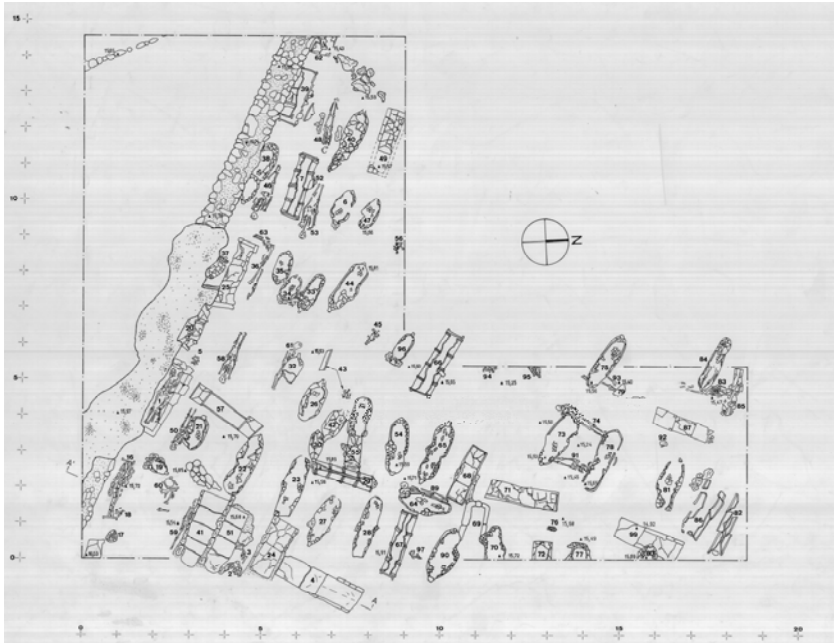
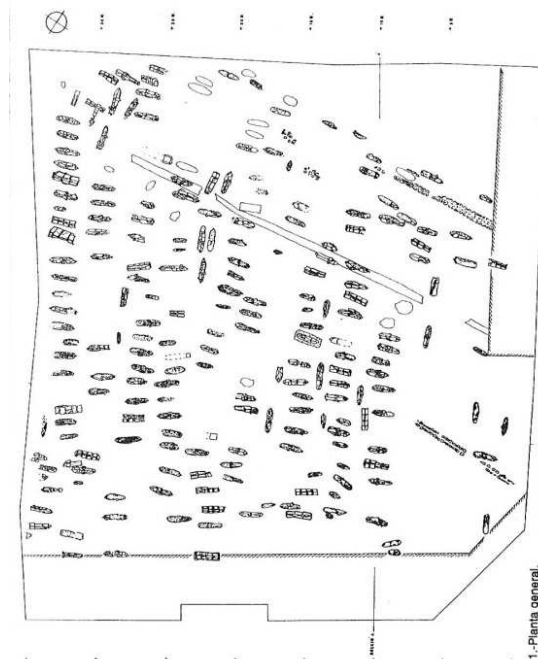

FIGURA 7.16: planta de la zona d'enterraments davant l'entrada al Parc de la Ciutat (Ajuntament de Tarragona-fons TED'A).

FIGURA 7.17: planta general de la necròpolis del carrer Prat de la Riba núm. 20 / Ramon i Cajal núm. 27-29 (FOGUET, G.; VILASECA CANALS, A. 1995, p. 153).

1.-Planta general.

FIGURA 7.18: sondeigs de 1991 a la necròpolis del carrer Prat de la Riba núm. 20 / Ramon i Cajal núm. 27-29.

FIGURA 7.19: enterraments necròpolis del carrer Prat de la Riba núm. 20 / Ramon i Cajal núm. 27-29 (FOGUET, G.; VILASECA CANALS, A. 1995, fig. 5 i 6, p. 161).

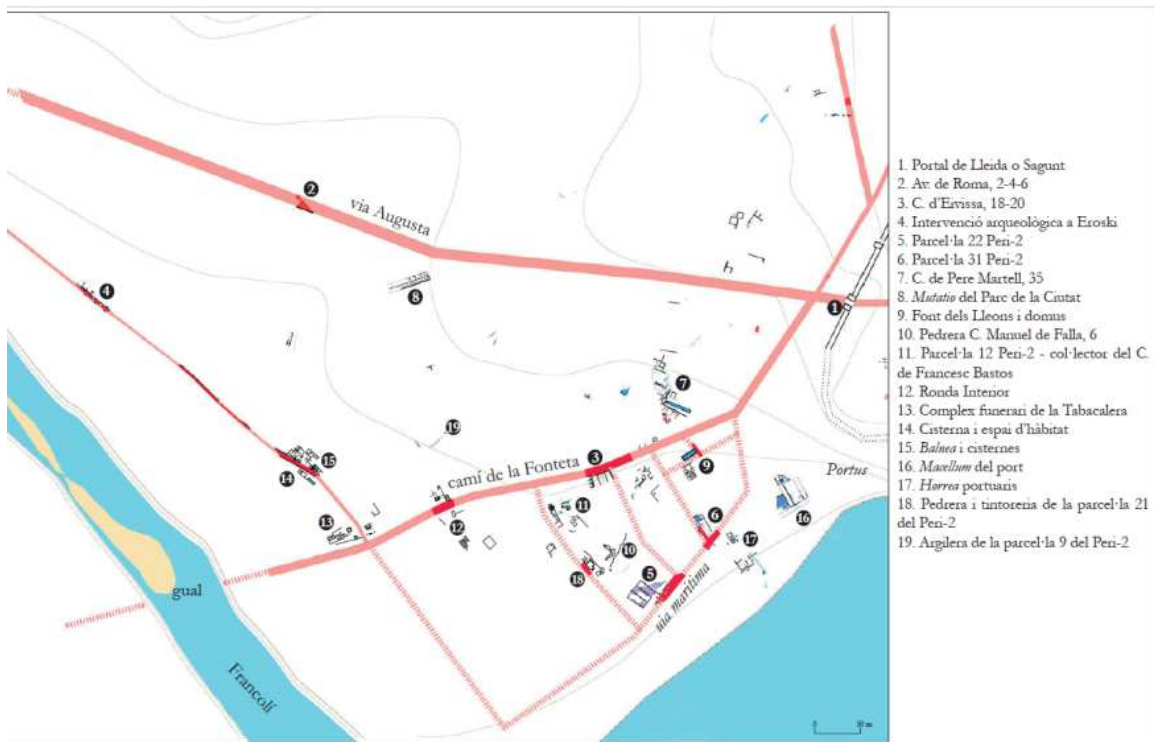

FIGURA 7.20: planta del suburbi occidental de Tàrraco, corresponent a la zona portuària al costat de la Necròpolis Paleocristiana, en època imperial (Ciurana, J. 2011, fig. 81, p. 349).

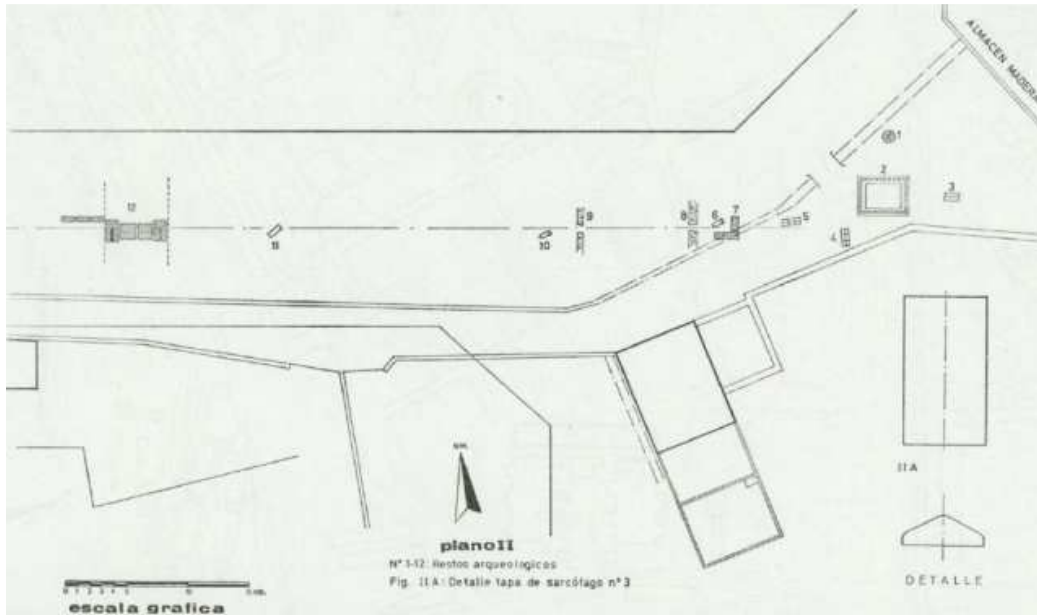

FIGURA 7.21: planta de les troballes de monuments funeraris al carrer Eivissa (AMO, M. D. DEL; BARRIACH, F. 1975, fig. 2, p. 110).

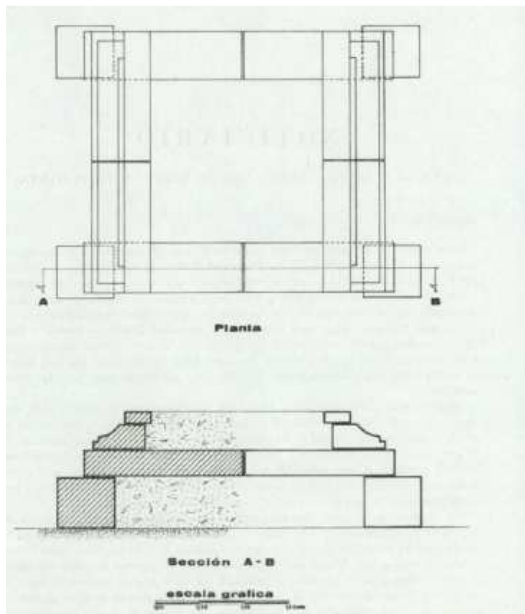

FIGURA 7.22: planta i alçat del monument funerari localitzat al carrer Eivissa (AMO, M. D. DEL; BARRIACH, F. 1975, fig. 1, p. 108).

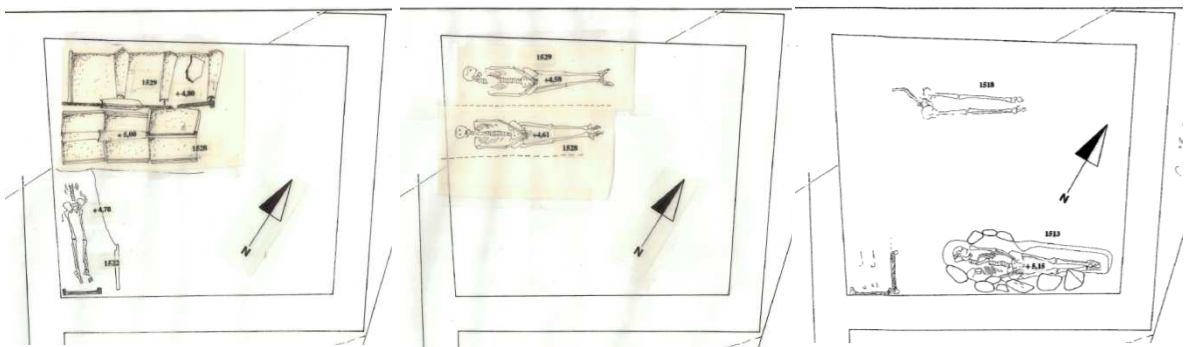

FIGURA 7.23: diversos nivells d'enterraments en un dels recintes funeraris del carrer Francesc Bastos (MENCHON, J. 1994d).

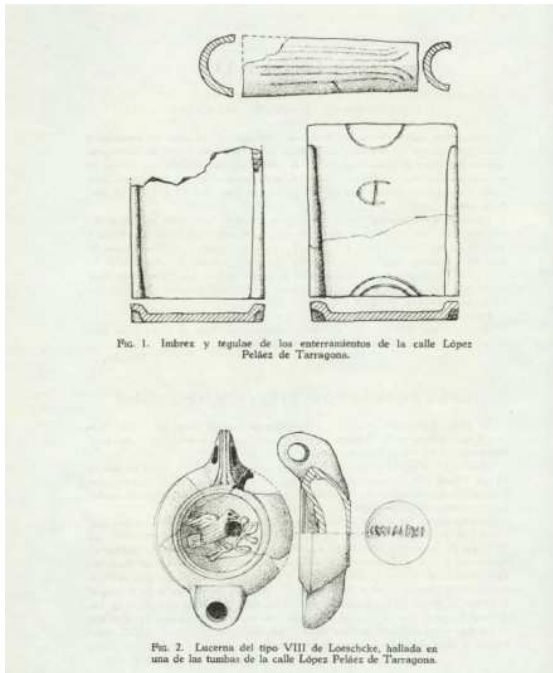

FIGURA 7.24: *tegulae*, *imbrex* i llàntia procedents dels enterraments del carrer López Peláez (BERGES, M. 1969-70b, p. 126).

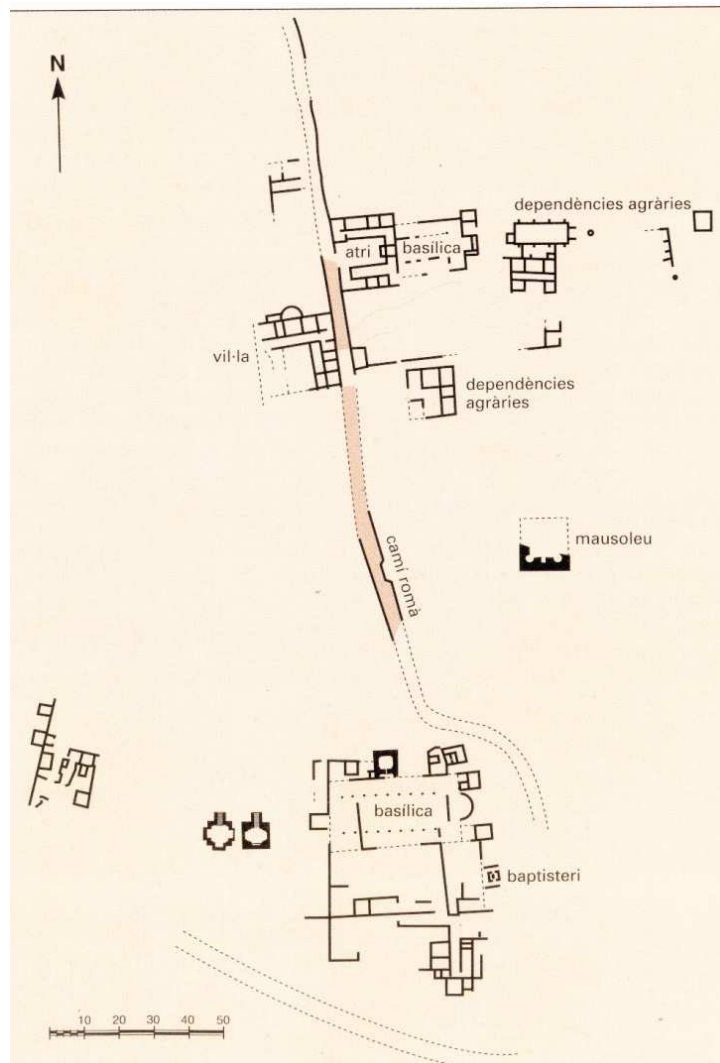
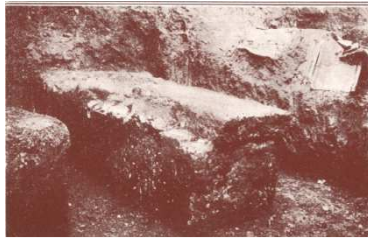

FIGURA 7.25: planta esquemàtica del conjunt paleocristià de la Necròpolis de Tabacalera i Parc Central (O. Curulla a *Del romà al romànic* 1999, p. 104).

TULLA, J.; BELTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, làm. III

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. II

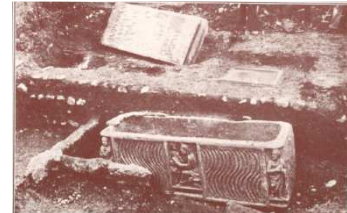
SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. II

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. IV

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. IV

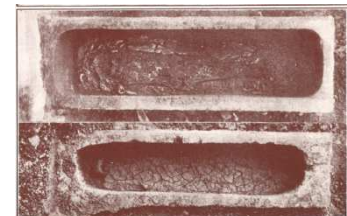
SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. X

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. XVIII

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. XVIII

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. XXIV

SERRA VILARÓ, J. 1928, làm. XVI

SERRA VILARÓ, J. 1929, làm. II

SERRA VILARÓ, J. 1929, làm. III

SERRA VILARÓ, J. 1929, làm. XX

SERRA VILARÓ, J. 1929, làm. XXVI

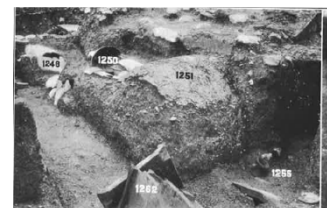
SERRA VILARÓ, J. 1929, làm. XXVI

SERRA VILARÓ, J. 1935, làm. XIII

SERRA VILARÓ, J. 1935, làm. XVIII

SERRA VILARÓ, J. 1935, làm. VIII

FIGURA 7.26: diversos tipus d'enterraments i monuments sepulcrales excavats a la Necròpolis Paleocristiana.

FIGURA 7.27: acopi de *tegulae* preparades per al seu reciclatge, excavacions al carrer Francesc Bastos, any 1992.

FIGURA 7.28: excavacions de la reserva arqueològica del carrer Eivissa, al costat del camí de la Fontenta. És significatiu que en aquesta zona, hi ha continuïtat clara fins l'antiguitat tardana (M. Bru-Ajuntament de Tarragona).

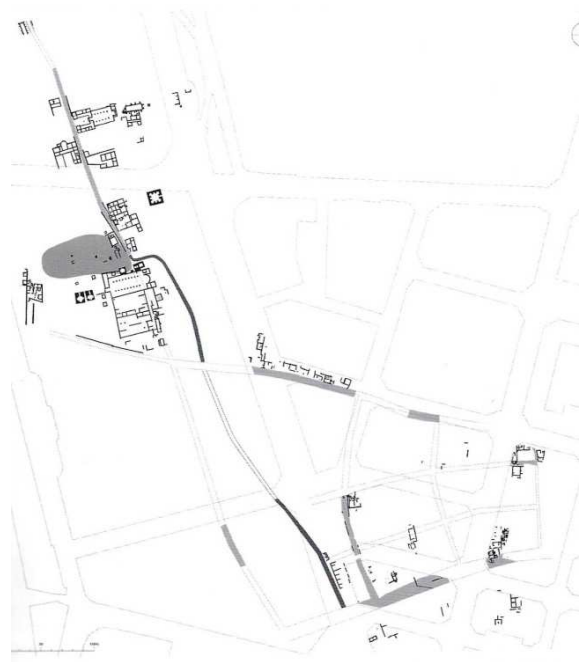

FIGURA 7.29: evolució urbana de la zona del suburbi occidental entre època imperial i l'antiguitat tardana (REMOLÀ, J. A.; LASHERAS, A. 2019, fig. 2 i 3, p. 77).

FIGURA 7.30: tègula amb crismó incís procedent de les excavacions al Parc Central (LÓPEZ VILAR, J. 2006, fig. 172, p. 154).

FIGURA 7.31: planta del conjunt paleocristià de Tabacalera-Parc Central (*Planimetria* 2007).

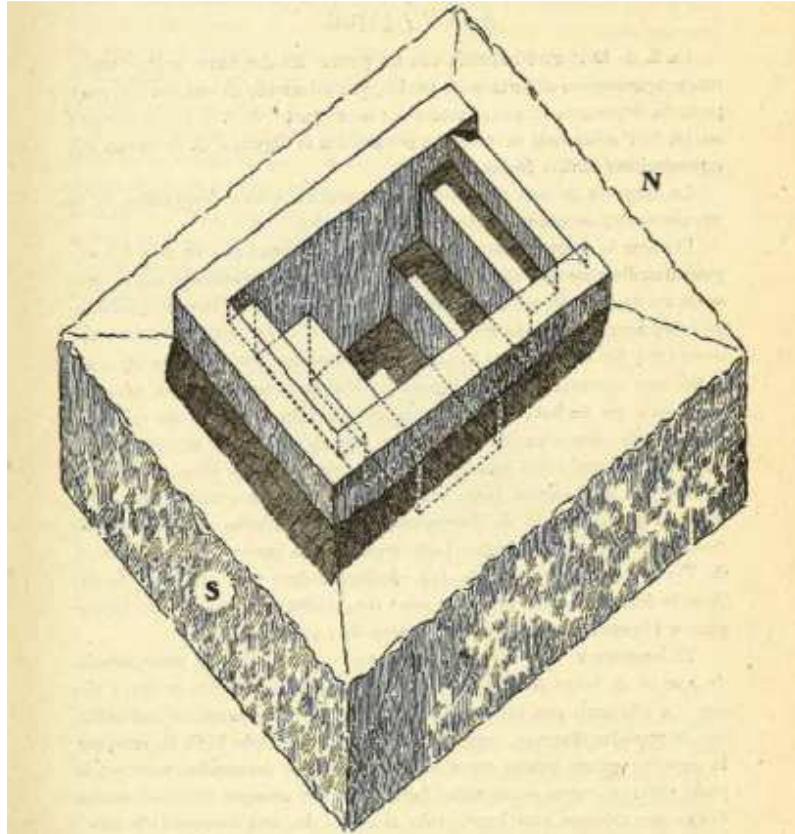

FIGURA 7.32: axonòmetrica del baptisteri del conjunt de Tabacalera (SERRA VILARÓ, J. 1930, fig. 4, p. 22).

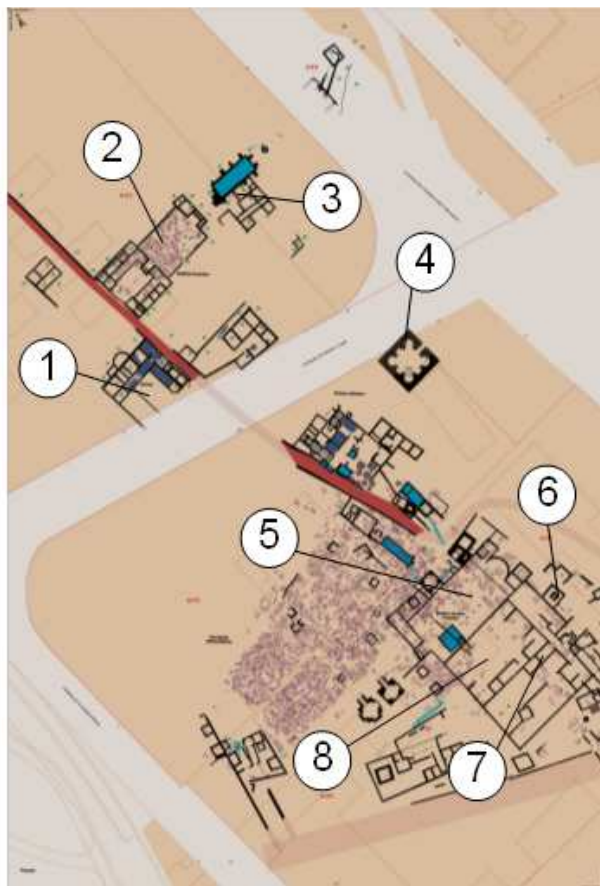

FIGURA 7.33: proposta d'identificació dels diversos espais del conjunt del Francolí: 1. vil·la episcopal; 2. monestir episcopal; 3. dependències agrícoles; 4. edifici de planta central; 5. basilica martirial i seu episcopal; 6. baptisteri; 7. *xenodochium*; 8. episcopi (base *Planimetria* 2007).

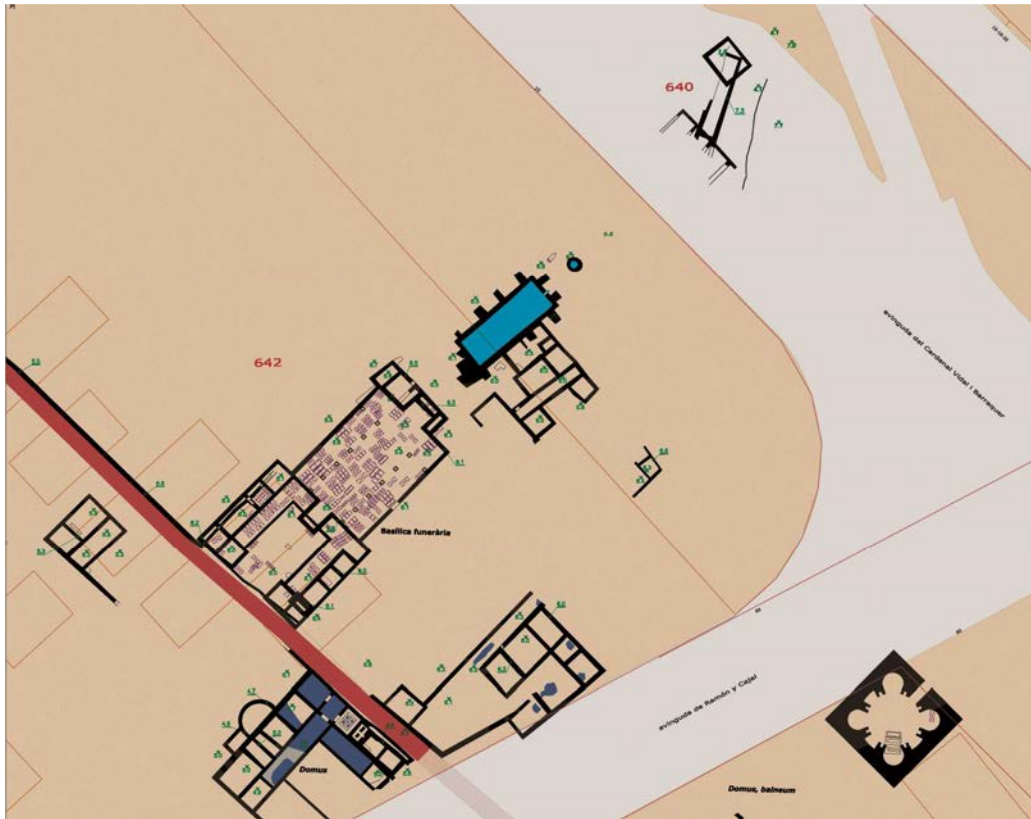
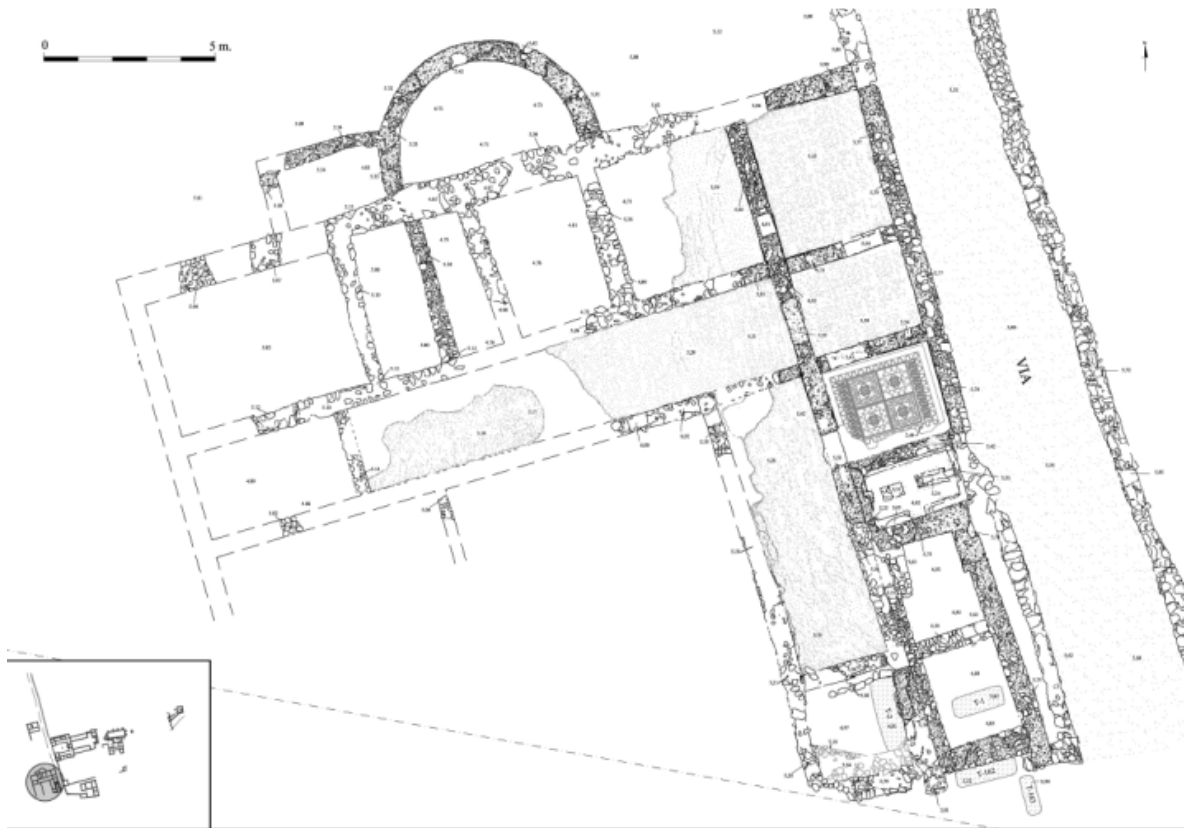

FIGURA 7.34: planta del conjunt paleocristià de Central (*Planimetria* 2007).

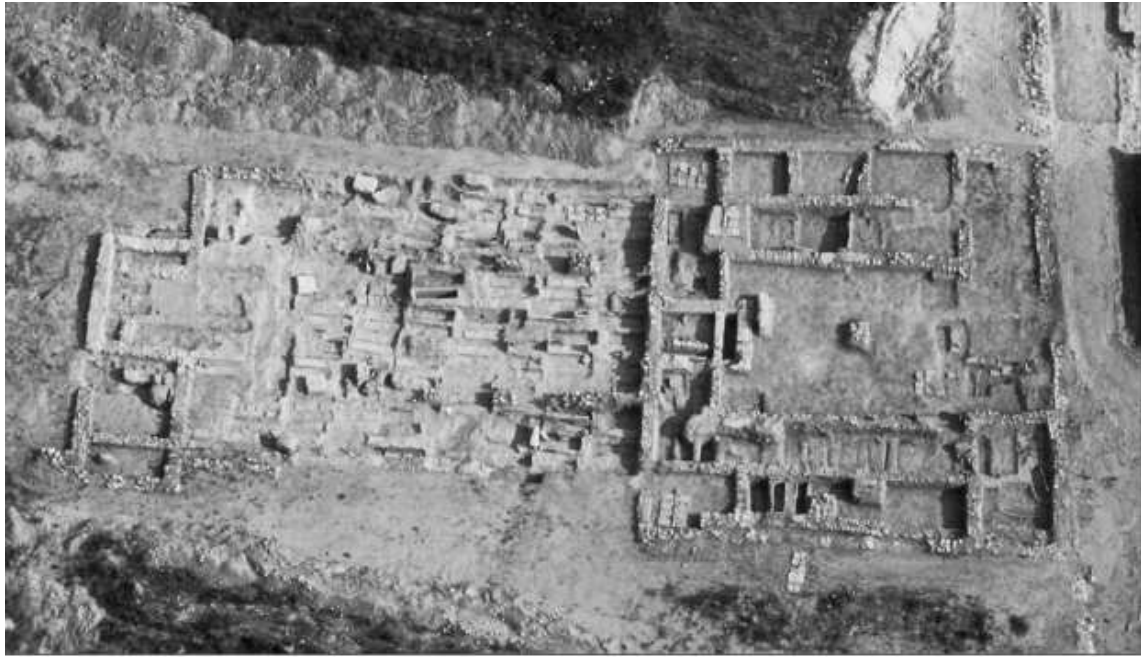

FIGURA 7.36: planta de l'església amb atri/monestir del conjunt de Parc Central (LÓPEZ VILAR, J. 2006, fig. 112). p. 110).

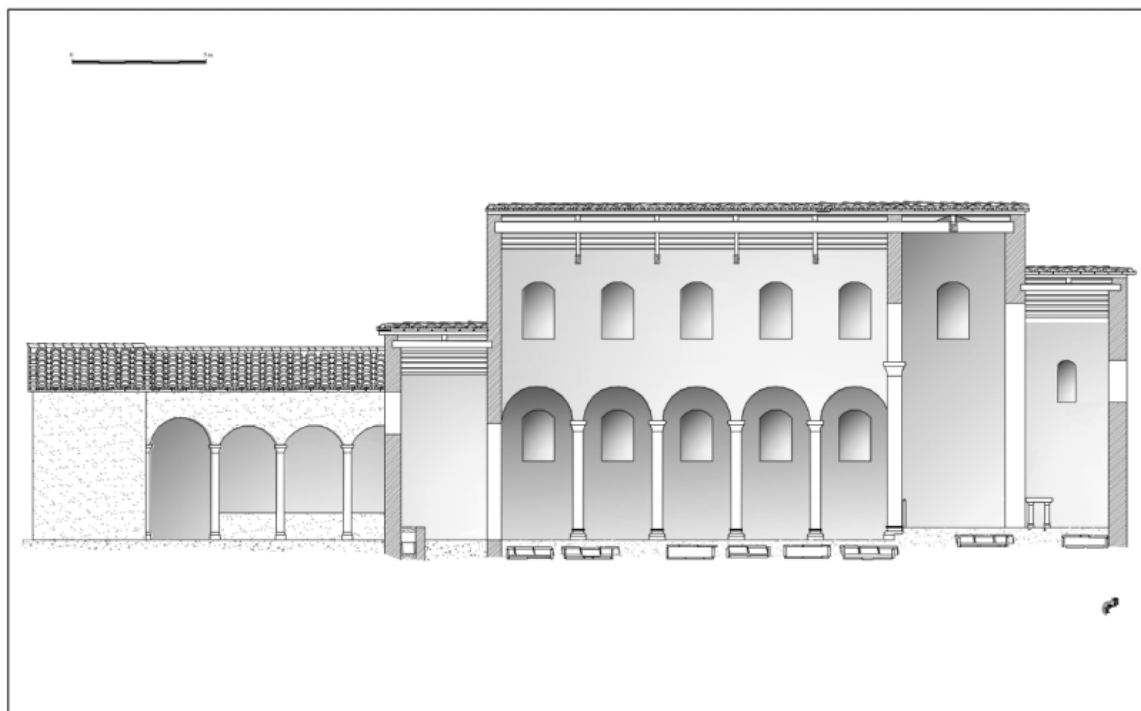

FIGURA 7.37: secció reconstructiva de l'església i atri del conjunt de Parc Central (LÓPEZ VILAR, J. 2006, fig. 141).

FIGURA 7.38: inscripció funerària dedicada a *beata Thecla*, CIL II² suppl. 14 núm. 2150 (LÓPEZ VILAR, J. 2006, fig. 156, p. 146).

FIGURA 7.39: edifici de planta central entre els conjunts de Parc Central i Tabacalera.

FIGURA 7.40: lauda funerària del bisbe Òptim, CIL II² suppl. 14, núm. 2085 (MNAT-R. Cornadó).

DEFINICIÓ	INVENTARI	CRONOLOGIA	BIBLIOGRAFIA
tapa de sarcòfag amb escenes de batalla	MNAT (P) 49	època antonina	CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 24, p. 19; OLIVA, C.; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 54 núm. 68.
sarcòfag acanalat de la Nina d'Ivori	MNAT (P) 12.912	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 36, p. 24; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 74 i ss; làm. 20.4 núm. 152.
sarcòfag acanalat	MNAT (P) 12910	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 31, p. 22; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 82, núm. 817.
Sarcòfag acanalat	MNAT (P) 12911	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 29, p. 21; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 63 núm. 7, làm. 8 b.
sarcòfag acanalat	MNAT (P) 12912	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 36 p. 24-25; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 74, làm. 20.4.
sarcòfag infantil	MNAT (P) 12913	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 39, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1935; p. 3, núm. 1399.
sarcòfag acanalat	MNAT (P) 12913	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 39 p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1935, p. 31, làm. 49b.
sarcòfag de Semprònia Ursa	MNAT (P) 35	finals s. II-inicis III	RIT núm. 662 / CIL II ² suppl. 14 núm. 1669; CLAVERIA, M. 2001 núm. 26, p. 20; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 40, núm. 39; 63 núm. 5 làm. 5 b.
sarcòfag acanalat	MNAT (P) 37	s. III	RIT 559 / CIL II ² suppl. 14 núm. 4; CLAVERIA, M. 2001, núm. 28, p. 21; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 82, núm. 818, làm. 8a.
sarcòfag de Cornèlia Tiberina	MNAT (P) 39	s. III	RIT 551 / CIL II ² suppl. 14 núm. 1519; CLAVERIA, M. 2001, núm. 37, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 34, núm. 48, làm. 28.2.
fragments de sarcòfag acanalat	MNAT (P) 431, 436, 437, 438	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 34 p. 23-24; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 93, làm. 46.1-3; 1929, p. 240, 242, núm. 3-6.
sarcòfag amb <i>imago clipeata</i>	MNAT (P) 432	post gal·liènic-tetràquic primerenc	CLAVERIA, M. 2001, núm. 40 p. 26.
sarcòfag d'Aurèlia Pia	MNAT (P) 48	s. III	RIT 516 / CIL II ² suppl. 14 núm. 1478; MNAT (P) 48; CLAVERIA, M. 2001, núm. 30, p. 21-22; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927, p. 27, núm. 18.63 núm. 4, làm. 5.
sarcòfag	MNAT (P) 50	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 38, p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1929, p. 36, núm. 852, làm. 47.1.
sarcòfag acanalat	MNAT (P) 50	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 38 p. 25; SERRA VILARÓ, J. 1929, p. 36, làm. 47.1.
sarcòfag amb forma de cofre i <i>tabula ansata</i>	MNAT (P) 51, 52	s. I	CLAVERIA, M. 1997-98; 2001, núm. 23, p. 18-19; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927 p. 63, núm. 3, làm. 4.
sarcòfag dels Lleons	MNAT (P) 53	època postseveriana	CLAVERIA, M. 1997-1998; CLAVERIA, M. 2001, núm. 27, p. 20-21 en el cas dels Lleons; TULLA, J.; BERTRAN, P.; OLIVA, C. 1927 p. 63, núm. 1, làm. 3a, 4a.
sarcòfag del Pedagog	MNAT (P) 60	època postgal·liènica	CLAVERIA, M. 2001, núm. 33a p. 22-23; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 41-45, núm. 74, làm. 27.
sarcòfag de Juni Dionís	MNAT (P) 63	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 35, p. 24; RIT 609 / CIL II ² suppl. 14 núm. 1596; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 5, núm. 87, làm. 29,3.
sarcòfag acanalat	Sense número	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 32, p. 22.
coberta de sarcòfag desapareguda (del Pedagog)	sense número	època postgal·liènica	CLAVERIA, M. 2001, núm. 33b p. 23; SERRA VILARÓ, J. 1928, p. 41-45, núm. 74, làm. 27.
sarcòfag acanalat	Sense número	s. III	CLAVERIA, M. 2001, núm. 32 p. 22; PUIG I CADAVALCH, J.; SERRA-RÀFOLS, J. C. 1921-26, p. 103.

Taula 7.3: sarcòfags anteriors a la formació de la Necròpolis Paleocristiana, reutilitzats en els seus enterraments.

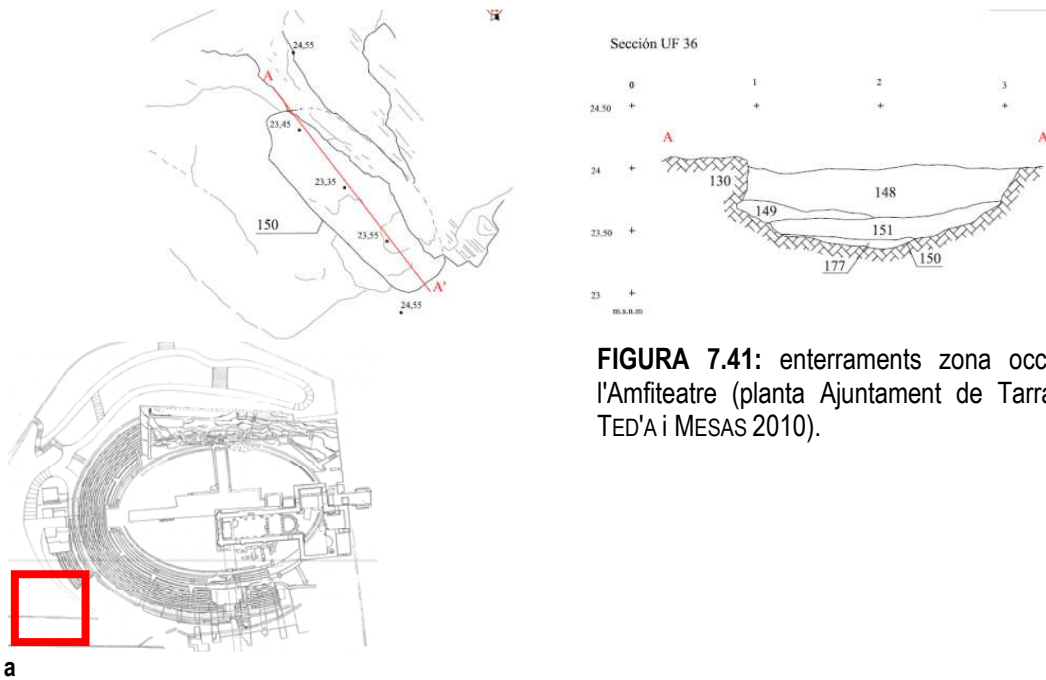

FIGURA 7.41: enterraments zona occidental de l'Amfiteatre (planta Ajuntament de Tarragona-fons TED'A i MESAS 2010).

FIGURA 7.42: sarcòfags anteriors a la formació de la Necròpolis Paleocristiana, reutilitzats en els seus enterraments: a. sarcòfag estriat en el qual es va localitzar la famosa nina d'ivori [d, MNAT (P) 12.912, foto MNAT-G. Jové]; b. sarcòfag dels Lleons; c. sarcòfag del Pedagog.

FIGURA 7.43: inscripcions CIL II² suppl. 14 núm. 881, 1012 i 1216 del Fòrum de la Colònia recicles a la Necròpolis Paleocristiana (Fotos CIL. II²)

FIG 7.44: vista de l'església romànica de l'Amfiteatre i al centre la capçalera i nau central de l'església martirial del segle VI, amb els enterraments associats (Ajuntament de Tarragona-arxiu TED'A).

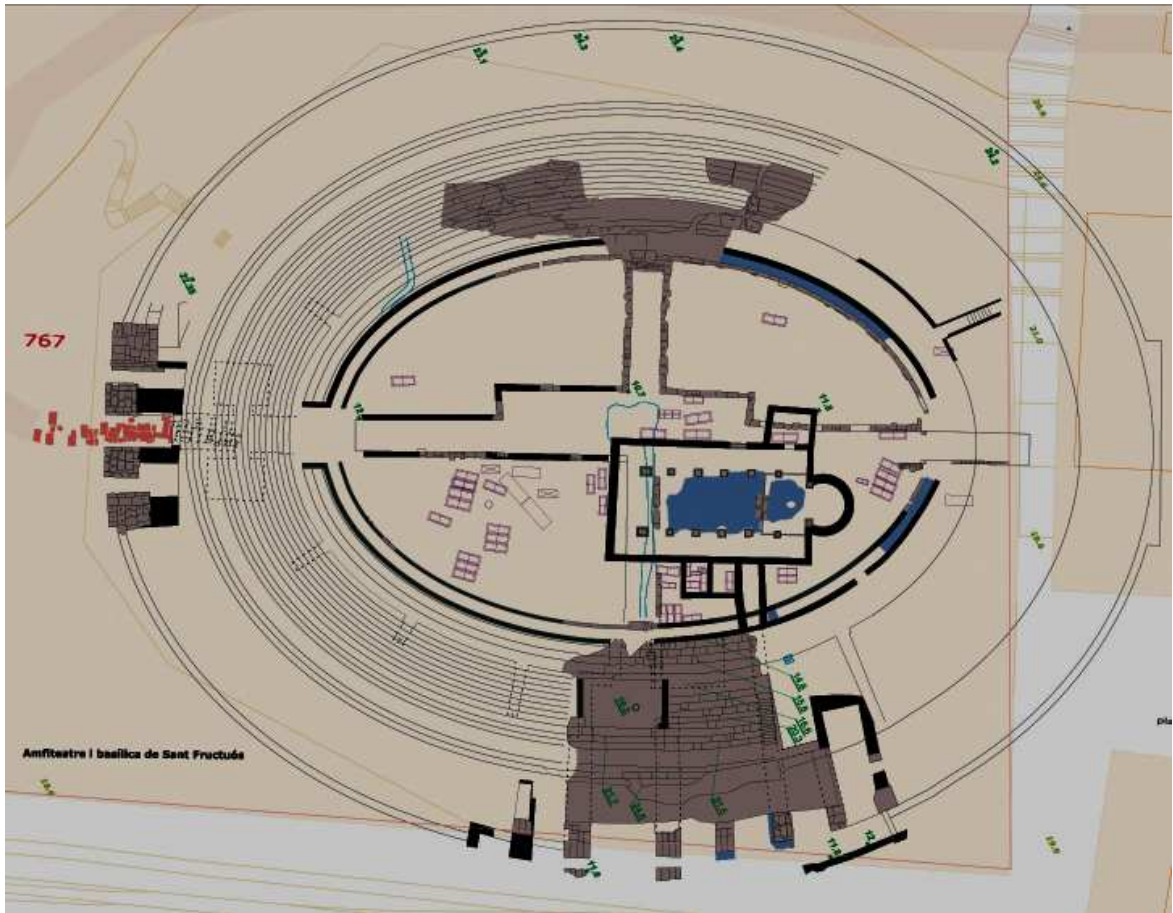

FIGURA 7.45: planta general de l'Amfiteatre amb marcat de l'església visigòtica i la necròpolis contigua (*Planimetria* 2007).

FIGURA 7.46: planta de la zona funerària del segle VII contigua a la basílica de l'Amfiteatre.

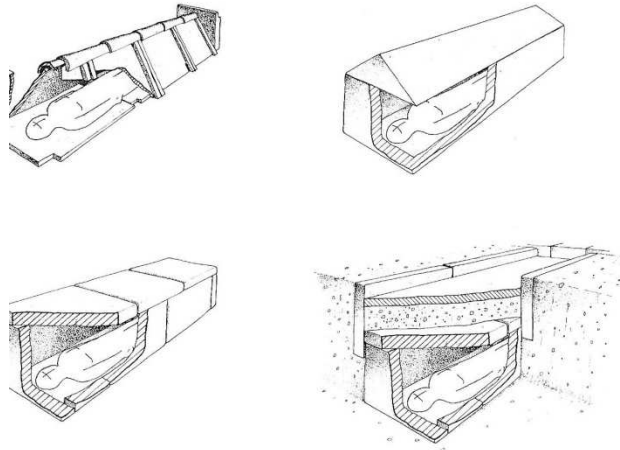

FIGURA 7.47: tipologia dels enterraments de la necròpolis de la basílica visigòtica de l'Amfiteatre (TED'A 1990c, fig. 246, p. 237).

FIGURA 7.48: enterrament infantil als peus de la porta de l'església del Miracle. En ser excavat pel TED'A era colgat per els ossos de dos individus adults en posició secundària. Per les mesures més aviat és una tomba infantil després reciclada com a ossera (TED'A 1990c, fig. 423, p. 425).

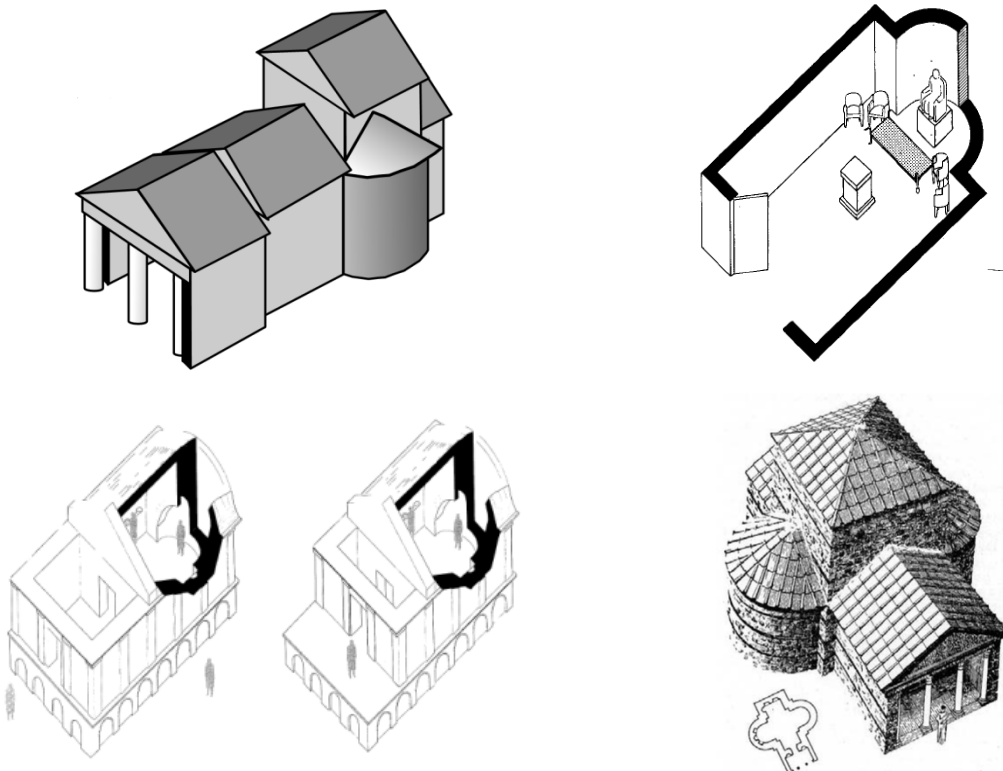
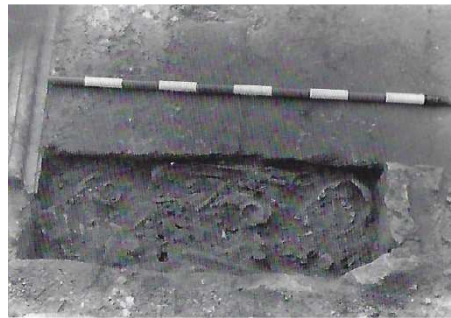

FIGURA 7.49: proposta de restitució de l'edifici sepulcral del carrer Sant Auguri en comparació a la proposta de mausoleu descrit al testament de Lignon, (R. Álvarez a REMESAL J. 1995, fig. 1, p. 125), la del columbari de Vila-rodona (GURT, J. M.; MACIAS, J. M. 2001, fig. 8, p. 106) i del mausoleu de Sádaba, conegut com la Sinagoga (GARCÍA BELLIDO, A. 1962-1963, fig. 7, p. 69).

FIGURA 7.50: vista de les excavacions de la necròpolis de Mas Rimbau-Mas Mallol, en concret als núm. 60-62 del carrer Joan Antònio i Guàrdias (foto CODEX a *Planimetria* 2007, fig. 60, p. 166).

FIGURA 7.51: inscripció CIL II² suppl. 14 núm. 827 dedicada a Isis procedent de la muntanyeta de Sant Pere Sacelades (P. Witte a CIL II² suppl. 14).

FIGURA 7.52: vista aèria actual de Tarragona amb ubicació de diversos punts tractats. En transparent el perímetre intramurs de la ciutat romana, en groc el mausoleu del carrer Sant Auguri, en verd ubicació aproximada de l'església medieval de Sant Pere Sacelades, en vermell el conjunt funerari de Mas Rimbau-Mas Mallol i en blau el cim de la muntanya de Sant Pere, on Pons d'Icart parla d'un possible temple a Isis i de la troballa de la inscripció de la figura anterior (base Google Maps, 05.05.2021).

FIGURA 7.53: inscripció dels emperadors Lleó i Anthemi CIL II² suppl. 14 núm. 947.

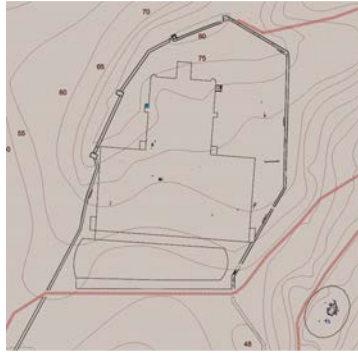

FIGURA 7.54: La Part Alta en època baix imperial i visigoda, d'acord amb les excavacions documentades a *Planimetria 2007*.

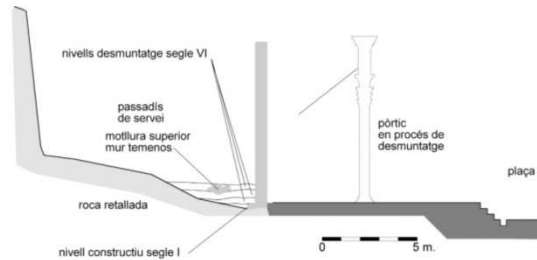
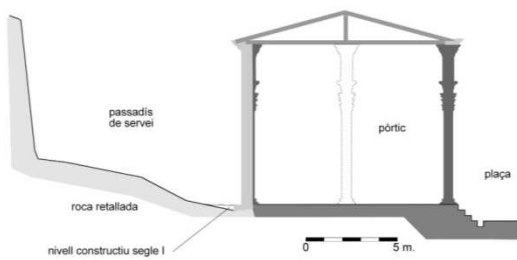

FIGURA 7.55: croquis de la transformació del porticat del Recinte de Culte a la zona de les Cases dels Canonges: secció al segle I i proposta de l'estat al segle VI.

FIGURA 7.56: elements de decoració visigòtica de la Catedral: peça de pedra del Mèdol de tipus discoïdal procedent de les excavacions de les Cases dels Canonges, cancell procedent de les excavacions a la Catedral; cancell procedent del Consell Comarcal del Tarragonès.

FIGURA 7.57: imatge dels infants trobats dins un habitatge tardoromà al carrer de la Mercè 7-11 (BOSCH, R. M. 1990).

1	2	4
3		
13	Coques	<i>Planimetria</i> 2007, p. 51, MACIAS; J. M.; MENCHON, J.; Muñoz MELGAR, J. 1995b.
	1992: seguiment de rases de serveis, amb troballa d'evidències d'enterraments d'època medieval. 1995, nou seguiment amb troballa de més enterraments d'època medieval i moderna i una lauda funerària medieval. 2001, control arqueològic amb localització d'una ossera del segle XVII i estratigrafia tardoantiga.	
14	Sant Pau	<i>Planimetria</i> 2007, p. 51; MACIAS; J. M.; MENCHON, J.; Muñoz MELGAR, J. 1995b.
	1992: seguiment de rases de serveis, amb troballa d'evidències d'enterraments d'època medieval. 1995, nou seguiment amb troballa de més enterraments d'època medieval i moderna i una lauda funerària medieval	
17	Arc de Sant Llorenç	<i>Planimetria</i> 2007, p. 52.
	1992: seguiment de rases de serveis, amb troballa d'evidències d'enterraments d'època medieval. 1995, nou seguiment amb troballa de més enterraments d'època medieval i moderna i una lauda funerària medieval	
18	Pla de la Seu 1- Sant Pau 1-7	<i>Planimetria</i> 2007, p. 52-53; SERRA VILARÓ, J. 1960.
	Excavacions de Mn. Joan Serra Vilaró a la zona de la capella de Santa Tecla la Vella.	
19	Pla de la Seu 1	<i>Planimetria</i> 2007, p. 53; HAUSCHILD Th. 1992, 1993, 1996, 2006, 2011.
	Excavacions de l'Institut Arqueològic Alemany al Cementiri Vell i Claustre.	
37	Mercè, 7-11	<i>Planimetria</i> 2007, p. 57, BOSCH, R. M. 1990; FOGUET, G. 1994;
	1989-1990: excavacions al solar, on es documenta un habitatge del segle V, i una fossa amb dos nens enterrats, datats entre els segles V i VI.	
85	Plaça del Fòrum	<i>Planimetria</i> 2007, p. 63-64; PAPIOL, LI. 2004.
	1971: excavacions del Museu Arqueològic, troballa de dos enterraments llençats sobre una acumulació de marbres.	
204	Plaça del Rei, 2, Pretori	<i>Planimetria</i> 2007, p. 77, BALIL, A. 1969.
	Excavacions d'Albert Balil. Troballa d'una necròpolis tardoromana.	
242	Plaça de la Font, 1	<i>Planimetria</i> 2007, p. 85, MENCHON, J. 1993d.
	Excavacions al Palau Municipal. Troballa d'enterraments d'època moderna vinculades al convent dels dominics.	
282	Passeig de les Palmeres s/n-Santa Clara, 2	<i>Planimetria</i> 2007, p. 92.
	Troballa de fragments d'un sarcòfag paleocristià i la inscripció CIL II ² suppl. 14 núm. 1846, 1723, fora de context. També d'aquesta zona (convent de Santa Clara) procedeixen les inscripcions CIL II ² suppl. 14 núm. 880, 995, 1018, 1047, 1180, 1211, 1277, 1289, 1347, 1403, 1501, 1578).	
CLAUS		
1. Referència <i>Planimetria</i> 2007; 2. Ubicació; 3. descripció; 4. bibliografia bàsica.		

TAULA 7.4: troballes d'enterraments i elements funeraris a la Part Alta en base a *Planimetria* 2007.

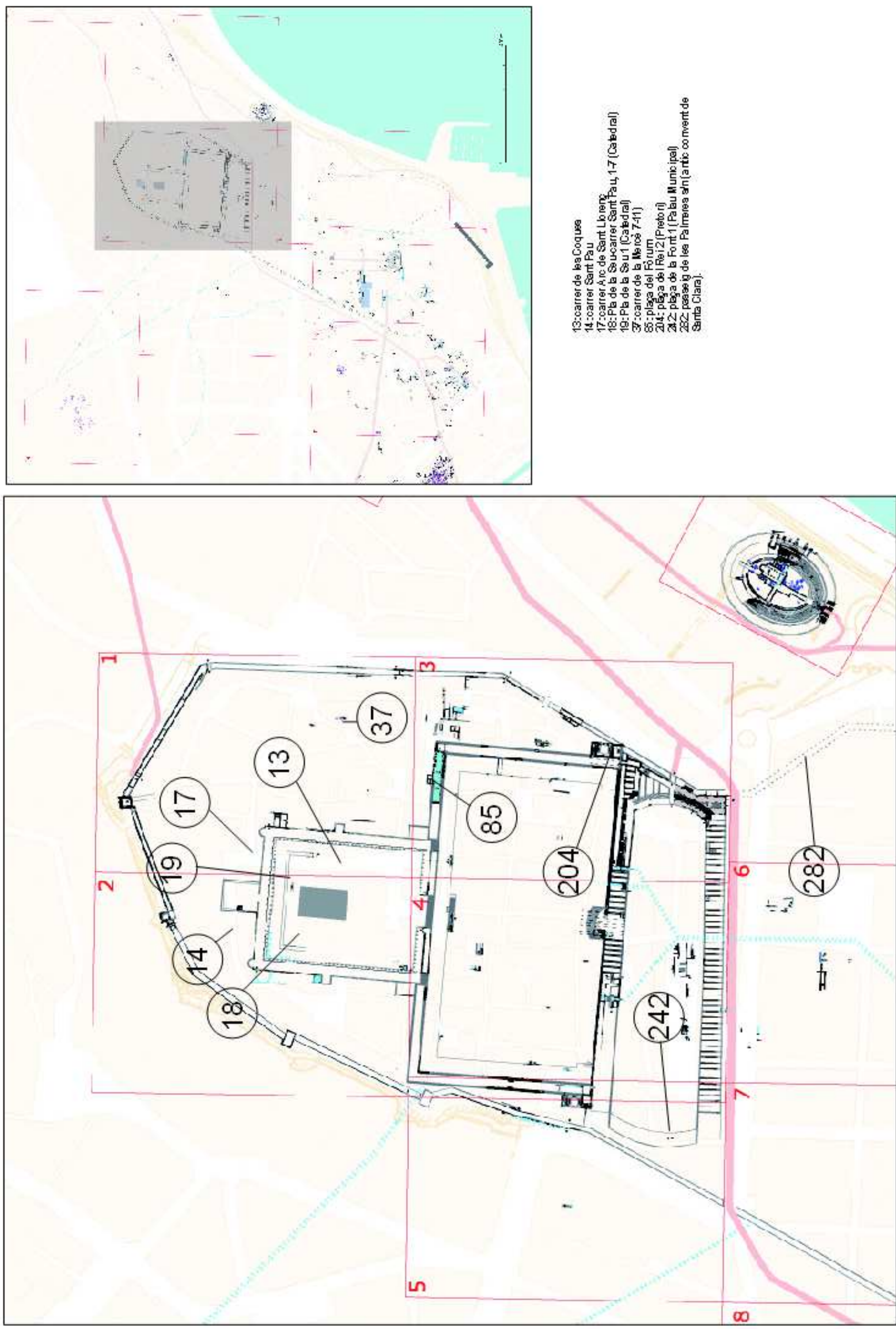

FIGURA 7.58: necròpolis de la Part Alta i ubicació dels conjunts funeraris citats a *Planimetria* 2007. Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

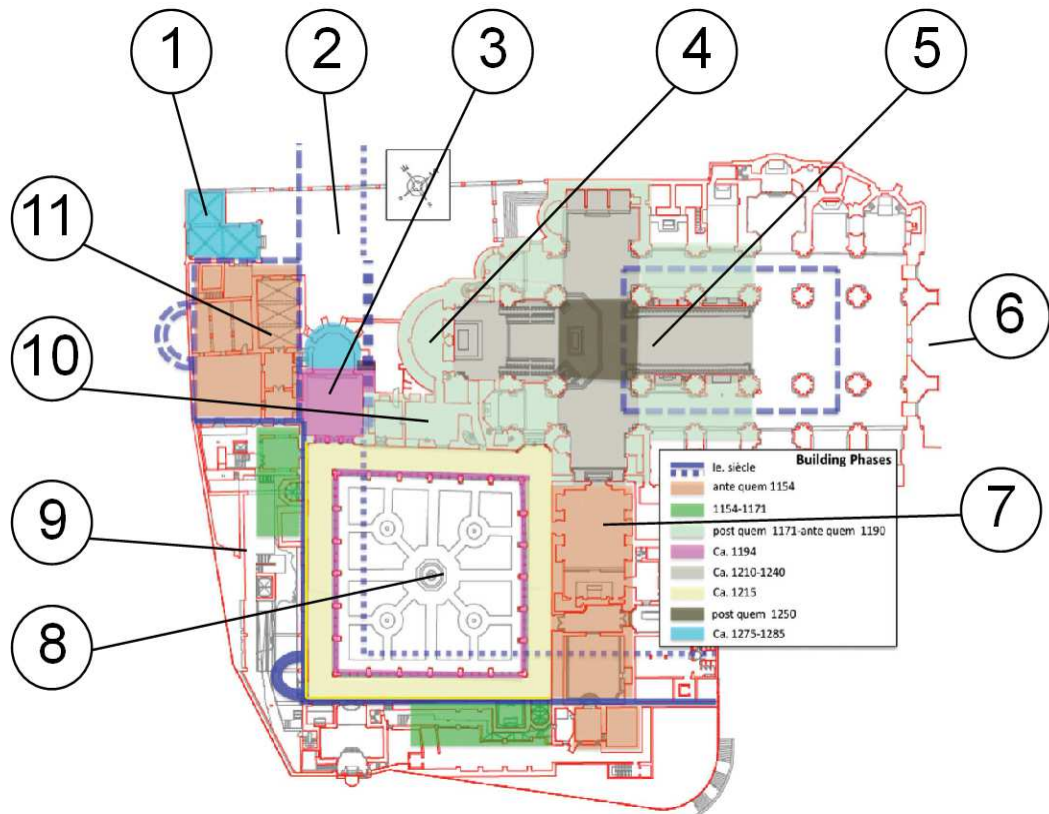

FIGURA 7.59: plànol clau dels diversos punts de la Catedral citats en el text: 1. Santa Tecla la Vella; 2. Fossar Vell; 3. capella de Corpus-Sala Capitular Vella; 4. Absis Major; 5. Catedral; 6. façana principal; 7. Capella del Santíssim/Refectori; 8. Claustre; 9. Cases dels Canonges; 10. Sagristia; 11. Sala Axial romana, Fusteria i Sala Capitular Nova (base BOTO, G. 2016, fig. 10, p. 96).

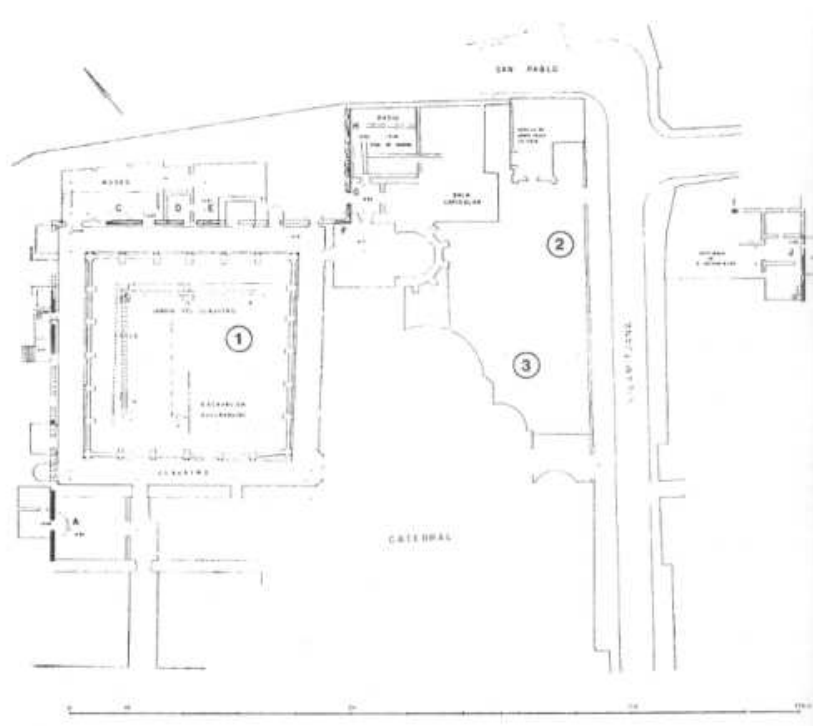

FIGURA 7.60: troballes d'època visigoda a la zona de la Catedral per les excavacions de Th. Hauschild (1996, fig. 1, p. 158). 1. tomba infantil en àmfora al Claustre; 2. dovelles d'arc visigòtic; 3. tomba amb gerreta d'encens.

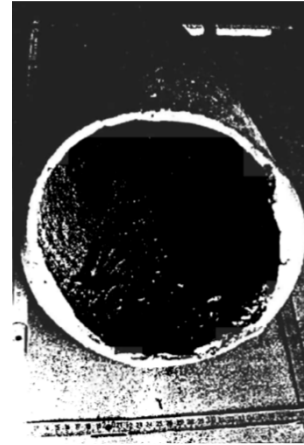

FIGURA 7.61: gerreta de bronze i sivella del mateix material procedents d'un enterrament a la Catedral (HAUSCHILD 1996, figs. 160 i 159, p. 160 i 159).

FIGURA 7.62: àmfora per enterrament de les excavacions del Claustre (HAUSCHILD, Th. 1992, làm. 4, p. 153).

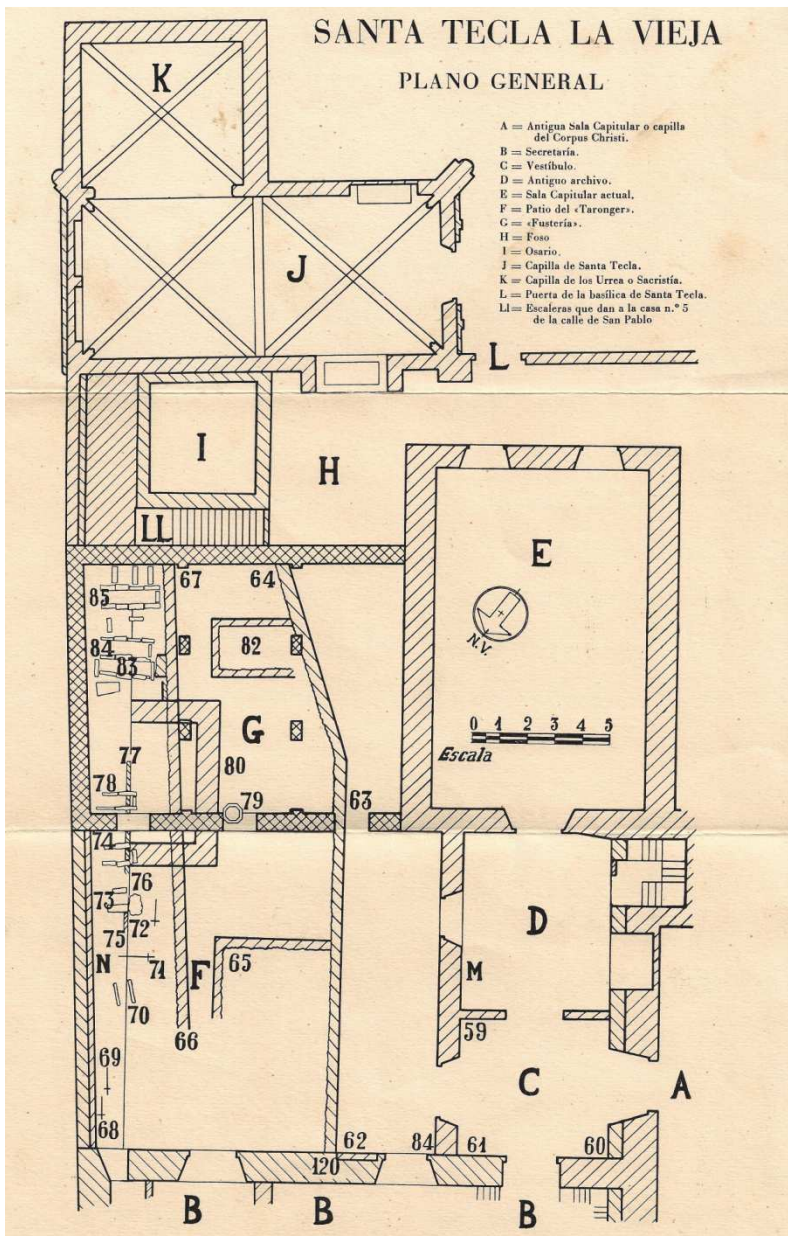

FIGURA 7.63: plànol general de les excavacions de Mn. Serra Vilaró a Santa Tecla la Vella (1960).

Fig. 17. Sepulcros en la «Fusteria». d, c = Sepulcro [83]. d, b = Sepulcro [84].
d, a = Sepulcro [85].

Fig. 18 a. Sepulcros en la «Fusteria» [G]. a = Sepulcro [84]. b = Sepulcro [83].

FIGURA 7.65: arcosoli i tomba de l'arquebisbe Bernat d'Olivella, a la capella de Santa Tecla la Vella (SERRA VILARÓ, J. 1960, fig. 29, p. 84).

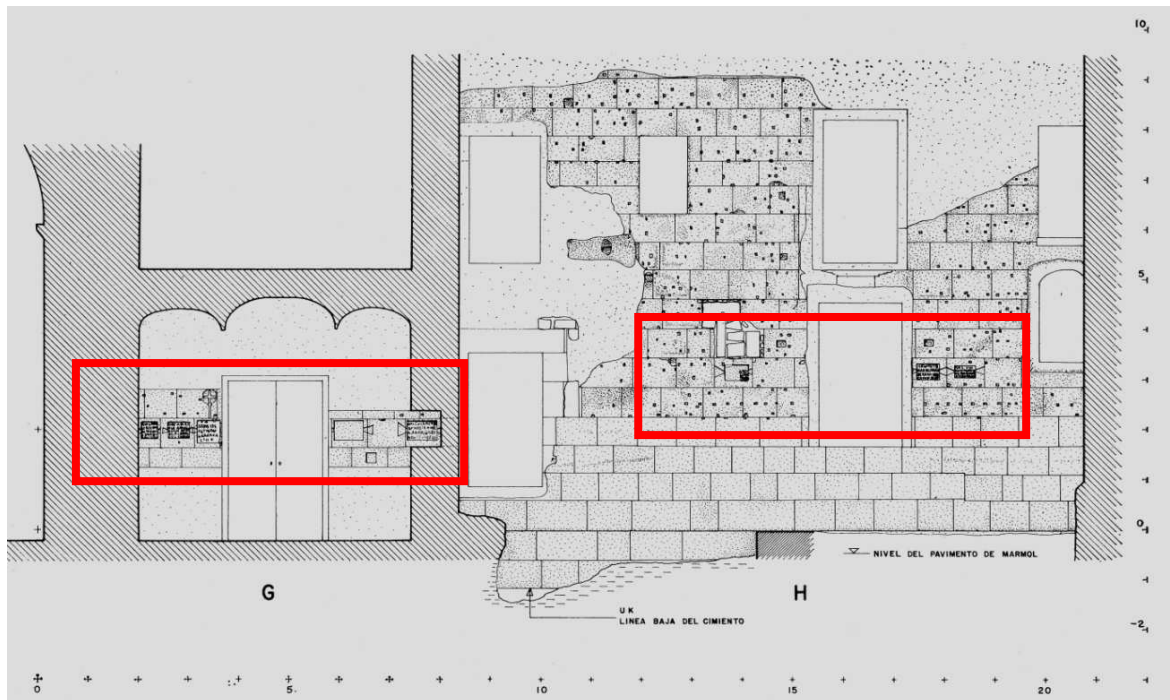

FIGURA 7.66: mur nord de la Sala Axial del Recinte de Culte (s. I) en el qual a partir del segle XI es cisellen una sèrie de laudes sepulcralcs de canonges, emmarcades en la típica *tabula ansata* d'època romana (HAUSCHILD, Th. 1983, fig. 17, p.109).

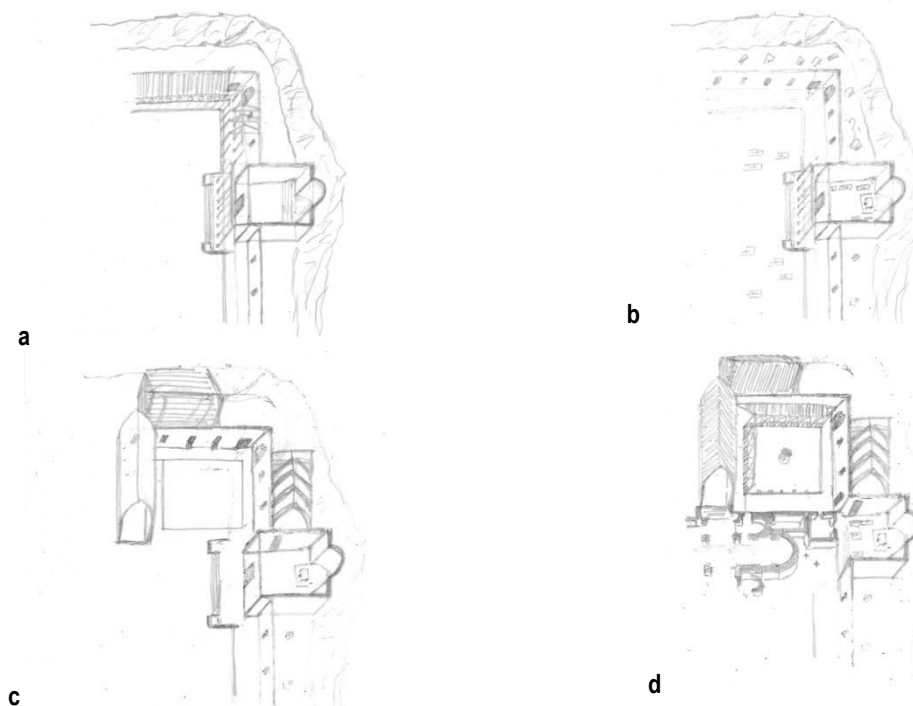

FIGURA 7.67: proposta d'evolució de la zona del Claustre entre els segles I i XII: a) segle I amb pòrtic imperial i sala axial o *aedes augusti* i espai de reunió de les assemblees de flàmens, b) segle VI amb el desmuntatge dels porticats i ús com església funerària de l'antic *aedes*, c) segona meitat del segle XII amb institució de la canònica, ocupació del passadís de servei del segle I, aprofitament de l'*aedes augusti* / església funerària com seu provisional i construcció del Refectori de Canonges, tot deixant l'espai del Claustre en reserva, d) finals del segle XII, construcció de l'església Catedral, Sagristia, Sala Capitular i galeria del Claustre, pas de la sala axial o *aedes* a fossar dels canonges (MENCHON, J. 2020a, fig. 220, p. 472).

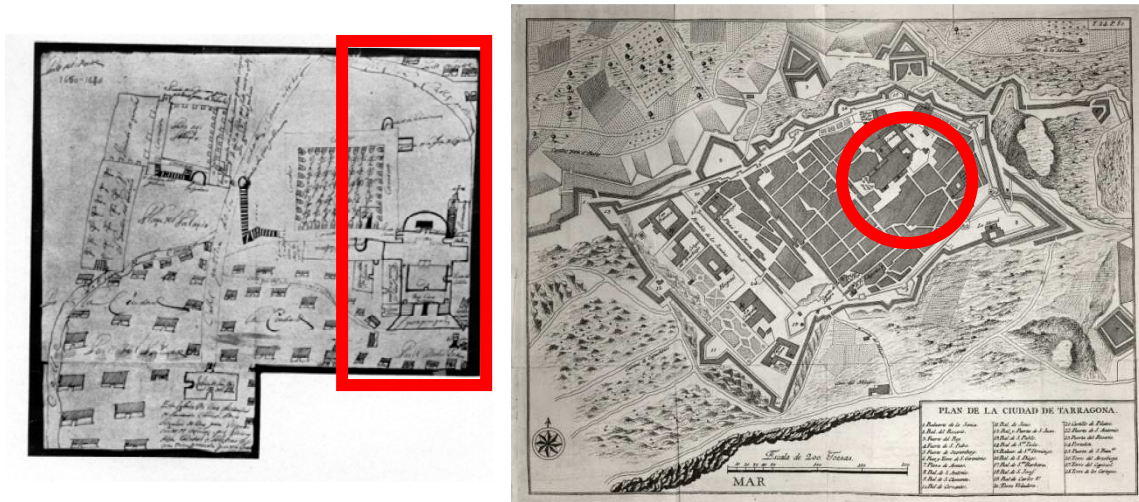

FIGURA 7.68: dues imatges històriques on apareix el cementiri medieval de Tarragona. A l'esquerra, dibuix de mitjan segle XVII conservat a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona, amb una imatge naïf de la Part Alta, on es veu la Catedral i la zona del fossar (RICOMÀ VENDRELL, X. 1963, làm. I); i el conegut plànol d'A. Alcedo publicat a l'*España Sagrada* vol. XXIV del P. Flórez (1769, foto BHMT).

FIGURA 7.69: un seguit de senyals marquen les tombes del Fossar Vell. Les tenim cisellades als murs del transepte, al carrer de les Coques (a-d), en forma de lauda a l'absis de Sant Oleguer o a la porta de Santa Tecla (e, f), o cisellades en forma de *tabula ansata* a l'absis major (g) o al pedrés de l'hospital de Santa Tecla (h).

FIG 7.70: detall de la Part Alta amb enquadrament en vermell del Pretori i amb trama de gris del conjunt visigòtic de la plaça Rovellat (base *Planimetria* 2007).

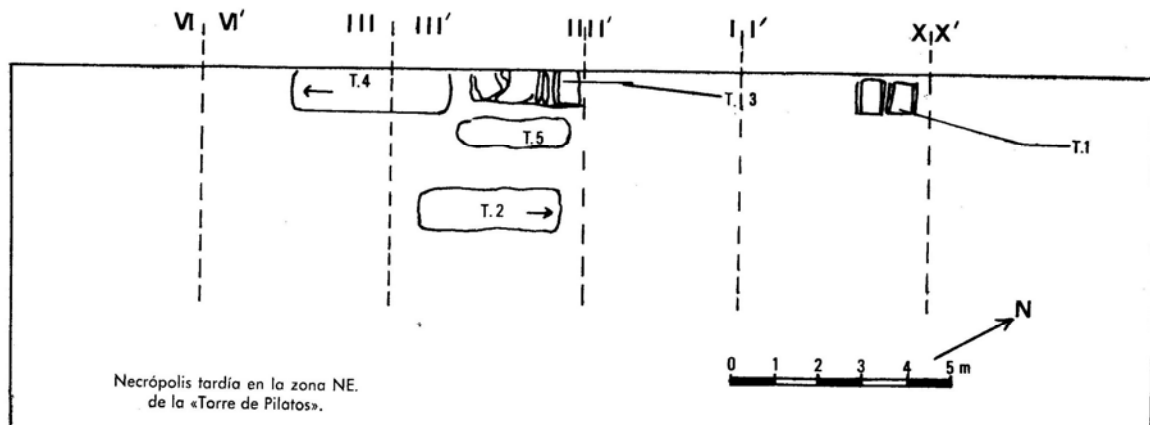

FIGURA 7.71: planta de la necròpolis tardoantiga del Pretori (BALIL, A. 1969).

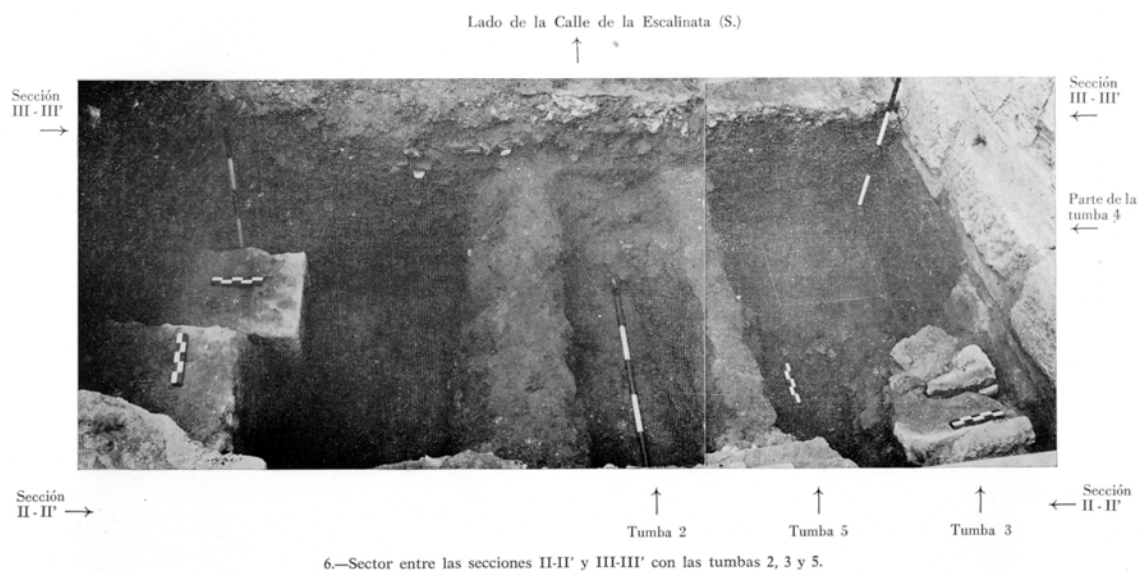

FIGURA 7.72: imatge d'alguns dels enterraments de la necròpolis del Pretori (BALIL, A. 1969, làm V).

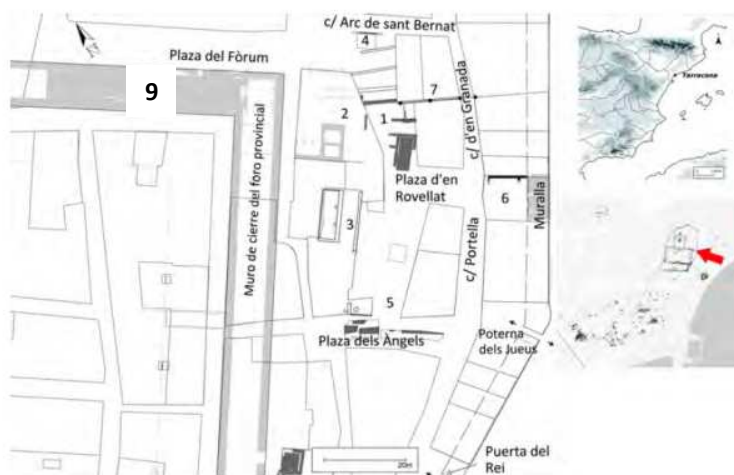

FIGURA 7.73: planta general del conjunt visigòtic de la plaça Rovellat - plaça del Rei. 1 plaça Rovellat, 2. antic mercat del Fòrum, 3. Ca la Garsa. 4. sondeig a l'arc de Sant Bernat, 5. plaça dels Àngels 2-4, 5. plaça Rovellat 1-2, 7. Plaça Rovellat, 9 als quals afegim 8, plaça del Fòrum (FORTUNY, K.; MACIAS, J. M. 2020, fig. 1, p. 185).

FIGURA 7.74: proposta de restitució de l'església de Sant Pere a la plaça Rovellat segons Fortuny i Macias (FORTUNY, K.; MACIAS, J. M. 2020, fig. 5, p. 195).

FIGURA 7.75: elements del conjunt de plaça Rovellat. a. arcs amb columnes i capitell del Teatre; b. murs de Ca la Garsa; c i d. columnes de tambors reciclats del carrer Portella.

FIGURA 7.76: elements d'escultura arquitectònica recentment estudiats, procedents de la zona de plaça Rovellat-plaça del Fòrum i carrer Granada. Els números es corresponen al catàleg de la publicació. 2, 3. fragments de creu calada; 4. fragment de capitell de columna; 5. fragment de placa; 6. fragment de cancell; 7, 8. fragments de fust; 9. fragment de placa; 10. fragment de placa; 11-13, columnes (base DOMINGO MAGAÑA, J. A.; BRAVO, P.; FABREGAT FIBLA, R.; MENCHON, J.; ROIG PÉREZ, J. F.; YNGUANZO, D. 2020, fig. 2, p. 127).

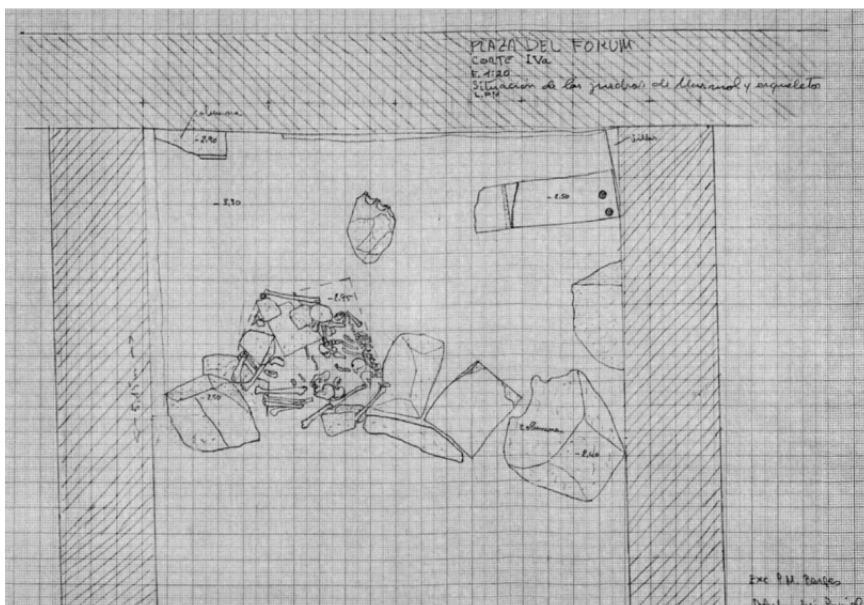

FIGURA 7.77: full a escala de les excavacions de Ll. Papiol a la plaça del Fòrum. Sobre els marbres de l'oficina marmorea, dos esquelets llençats (Papiol, Ll. 2004, p. 89).

FIGURA 7.78: capitells jònics del segle V trobats fora de context a la zona de la Catedral, possiblement procedents del conjunt episcopal de Sant Fructuós a la Necròpolis de Tabacalera.

FIGURA 7.79: cancell visigòtic aprofitant una inscripció funerària paleocristiana, possiblement procedent de la Necròpolis de Tabacalera (A. Muñoz - Museu Bíblic Tarraconense).

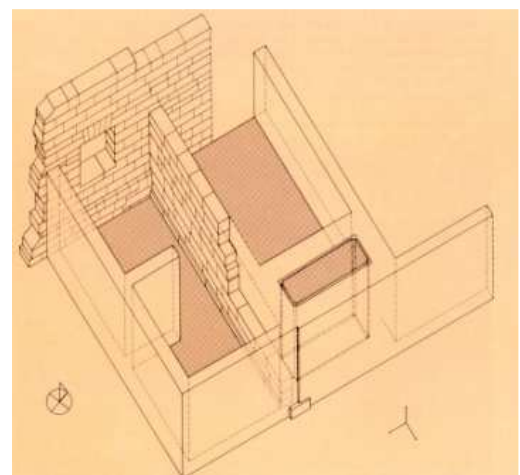

FIGURA 7.80: mur del segle VI que formaria part d'una de les aules annexes al temenos imperial, ara saló d'actes del COAC. Perspectiva d'aquests espais segons X. Aquilué (AQUILUÉ, X.; DUPRÉ, X.; MASSÓ, J.; RUIZ DE ARBULO, J. 1987, p. 32).

FIGURA 7.81: sarcòfag de Betesda, sobre la porta de l'epístola de la catedral medieval.

a

b

c

d

e

f

g

h

i

j

FIGURA 7.82: sarcòfags de l'antiguitat tardana de l'entorn de la Catedral. a. capella del Sant Enterrament o del canonge Barceló; b. al Fossar Vell; c. a Santa Tecla la Vella; d. e Luci Marci Artemidor; f. procedent de les excavacions del Col·legi d'Arquitectes (AQUILUÉ, X. 1993, p. 119 fi g. 96); g. a Casa Balcells; h. sarcòfag del segle I, m. aprofitat al segle III com a tomba del soldat Firmidi Cecilià i al XIV n. com a tomba del canonge Guillem de Banyeres.

REFERÈNCIA	NOM	PROCEDENCIA	FILIACIÓ	RECICLATGE	DATAIÓ	
1	Claveria 46 (MNAT 368)	Sarcòfag de marbre blanc en forma de cofre amb perfils, cartel·la amb inscripció funerària de Firmidi Cecília	1789: es troba al cementiri de l'Horta de Santa Tecla	pagà	S. III es recicla com a tomba de Firmidi Cecília. El 1307 per Guillem de Banyeres	Segle II segle III i 1307
2	BIBLIOGRAFIA: MORALEJO, S. 1984; Claveria 47 (MDT 268)	Sarcòfag de pedra de Santa Tecla amb dos erots alats i garmalda, i inscripció Luci Simmac	1894: amb altres sarcòfags es troba sota la porta de Santa Tecla, és a dir al cementiri vell.	pagà	130-150 dC.	
3	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 47.	Claveria 48 (MDT 3854)	Frontal de sarcòfag de marbre <i>lunense</i> decorat amb les muses i Apol·lo	1935: descobert al paviment de l'absis de la capella de Corpus, reciclat com a lauda de Gerau de Rocafort i els seus	170-180 dC	
4	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 1988, 2001, núm. 48; BATLLE, P. 1935.	Claveria 50 (MNAT 45572)	Fragment de coberta de sarcòfag de marbre Proconès amb erot de peu i clipe	Abans 1949: trobat al Claustre. Es trasllada al Museu de la Necròpolis	Principis època tetràrquica	
5	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 50.	Claveria 51 (MNAT 2020)	Fragment de coberta de sarcòfag de marbre amb <i>cursor</i> es o <i>servent</i> s de cacera	1984: excavacions a la seu del COAC, en un estrat estrat tardoromà	Finals segle III- inicis IV	
6	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 51.	Claveria 52 (MDT 365)	Sarcòfag de pedra calcària amb acanaladures i inscripció esborrada expressament	1894: amb altres sarcòfags es troba sota la porta de Santa Tecla, és a dir al cementiri vell.	III	
7	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 52.	Claveria 53 (MDT 452)	Caixa de sarcòfag estrigil·lat de pedr calcària	1894: amb altres sarcòfags es troba sota la porta de Santa Tecla, és a dir al cementiri vell.	III	
8	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 53.	Claveria 55 (MDT 3591)	Fragment de frontal de caixa de marbre de Tasos amb motiu dionisiac	Prop del cementiri dels canonges segons tradició oral, del cementiri de Santa Tecla i recuperat per Mn. Serra Vilaró.	160-170	
9	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 55; Muñoz 2013, p. 188.	Claveria 60 (MNAT 365)	Caixa de sarcòfag de marbre Proconès amb el rapte de Proserpina	Fins 1789 al Claustre de la Catedral, sense saber d'on procedeix. El 1869 passa al museu arqueològic	època severiana, primers temps	
	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 60.					

TAULA 7.5: sarcòfags de l'antiguitat tardana a la Catedral i entorn.

10	Claveria 63	Caixa de sarcòfag estrigil·lat de marbre blanc	1494: s'inclou en el grup escultòric de la capella del Sant Enterrament, promoguda pel canonge Antoni Barceló	pagà	Un forat al centre dels lateral, cartel·la central repicada on després es fica l'escut dels Barceló.	Segle III?
11	BIBLIOGRAFIA: CLAVERIA, M. 2001, núm. 63	Sotomayor 38	Sarcòfag de Betesda, de marbre blanc	Des del segle XIII, encastat sobre la porta de l'epistola, a la façana principal de la Seu.	crisià	època Teodosi
12	BIBLIOGRAFIA: SOTOMAYOR, M. 1975, núm. 38; MUÑOZ, A., 2012, p. 18-22; SOTOMAYOR 1975 núm. 38, p. 213-219; lam 7.3.	Roda 2013, núm. 2	Frontal de sarcòfag de pedra de Kadel, amb figura masculina amb <i>parapetasma</i>	Peça ja ingressada el 1874 al Museu Arqueològic Provincial, el darrere de la làpida funerària de Constança d'Oizinelles hi ha un frontal de sarcòfag estriat de pedra de <i>kadel</i> de Tunis, decorada amb figura masculina amb <i>parapetasma</i> .	El frontal es gira i s'aprofita com a lauda sepulcral de Constança d'Oizinelles	Segle V
13	BIBLIOGRAFIA: RODÀ, I. 2013, núm. 2; SCHLUNK, H. 1951, 81-82, fig. 19; 1967, 239; 309, lám. XC,1; VIDAL, S. 1999.	MDT 3852	Sarcòfag de <i>Iulius Marcius Artemidorus</i> , pedra calcària	1932-33: trobat al jardí de la capella de Santa Tecla la Vella entre 1932-1933.	pagà	Segle III
14	BIBLIOGRAFIA: MUÑOZ, A. 2013, p. 189; CIL II 2 suppl. 14 núm. 1301 / RIT 398	MDT 3853	Sarcòfag de pedra calcària sense decorar	1932-33: trobat al jardí de la capella de Santa Tecla la Vella		-
15	BIBLIOGRAFIA: MUÑOZ, A. 2013, p. 189.	Inèdit 1	Sarcòfag de pedra calcària sense decorar	Reciclat en un dels murs del Fossar Vell		-
16	BIBLIOGRAFIA: inèdit	Inèdit 2	Sarcòfag de pedra calcària sense decorar	Desat en un dels murs del Fossar Vell		-
17	BIBLIOGRAFIA: inèdit	Inèdit 3	Sarcòfag de pedra calcària sense decorar	Al costat de la porta de Cal Cambrer, al Pla de la Seu		-
	BIBLIOGRAFIA: inèdit					

FIGURA 7.83: urna de Sant Cebrià, segle XV, però amb epígraf d'època visigoda (CIL II² suppl. 14 núm. 2088).

FIGURA 7.84: col·lecció d'ossos custodiats a l'interior de l'urna de sant Cebrià (N. Armentano a MUÑOZ MELGAR, A.; GÓMEZ PALLARÉS, J.; ARMENTANO, N. 2019, fig. 6, p. 279).

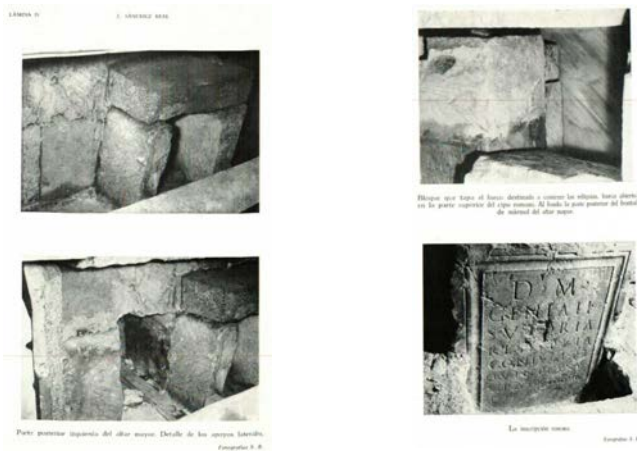

FIGURA 7.85: imatges de l'obertura del reraltar de la Catedral, fotos I. Valentines (SÁNCHEZ REAL, J. 1962-63, làm. I-IV).

a

b

c

d

e

FIGURA 7.86: el marbre romà es recicla en diferents senyalitzacions funeràries medievals. a. lauda del canonge Ramon de Milà, b i c. lauda del canonge Guillem Esteve que és un fragment de sarcòfag; d. lauda d'Arnald Llobet i e, sarcòfag de Mateu Tagauner.

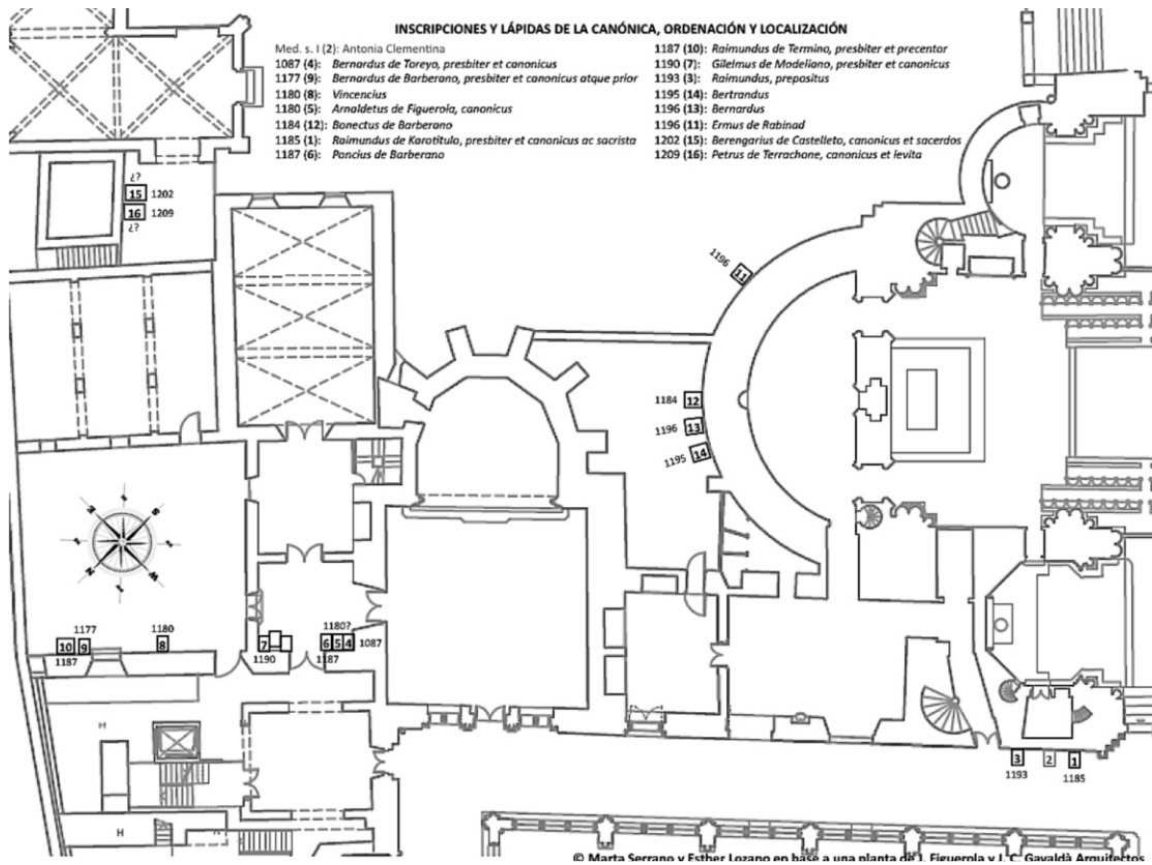

FIGURA 7.87: ubicació de les laudes funeràries dels primers temps de la Catedral, entre l'Absis, Claustre i Santa Tecla la Vella (SERRANO COLL, M.; LOZANO, E. 2016, fig. 2, p. 288).

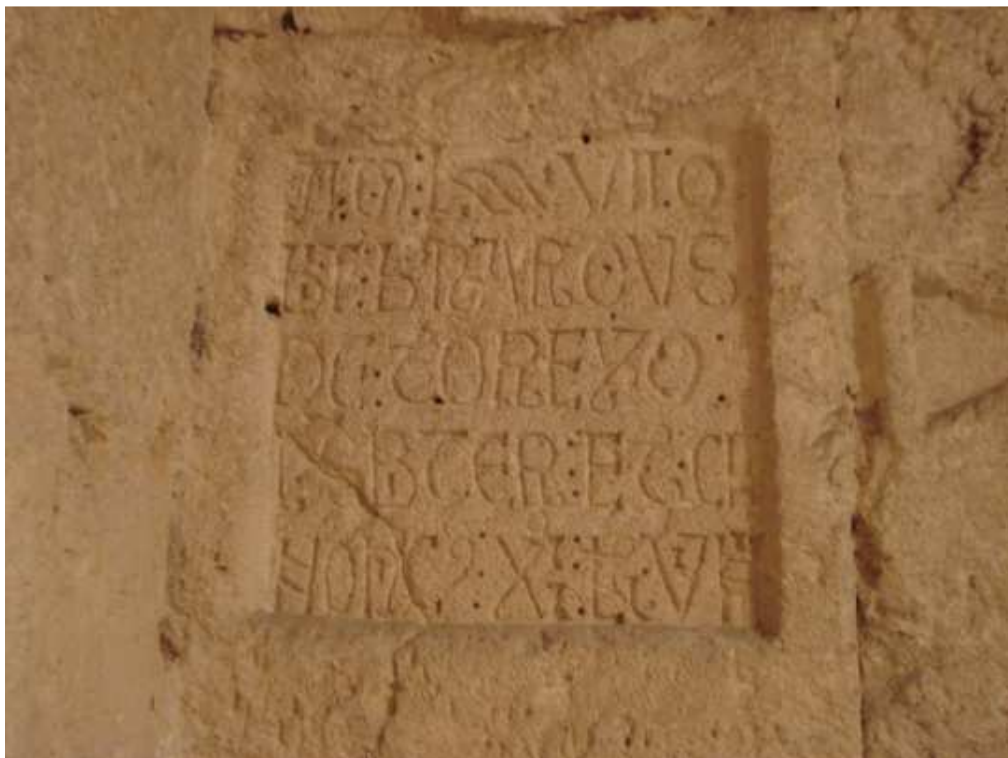

FIGURA 7.88: lauda sepulcral de Bernat de Torelló († 1097).

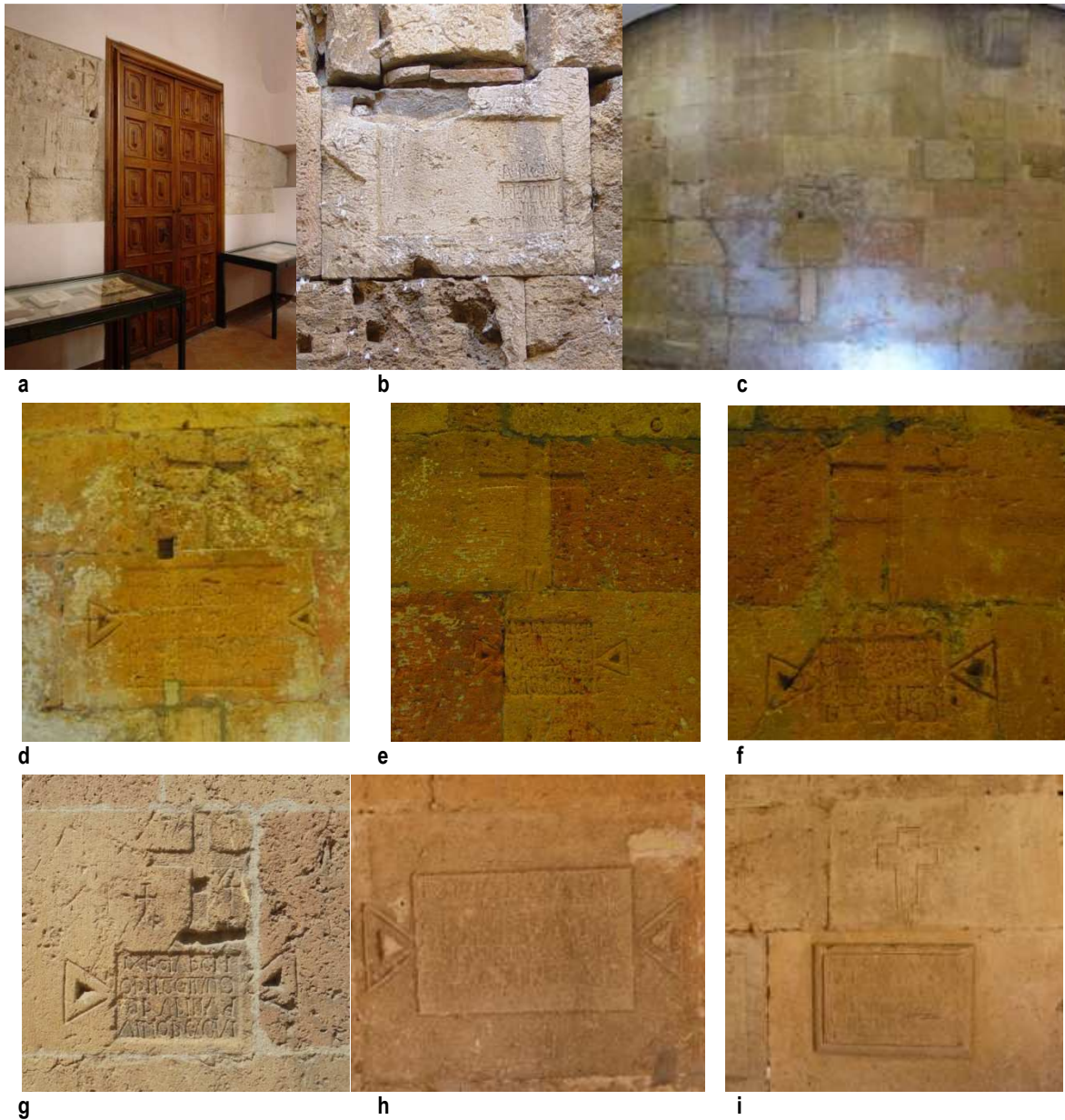

FIGURA 7.89: inscripcions dels primers temps de la Catedral medieval, força d'elles amb forma de tabula ansata. a. al mur de la Sala Axial, les de Bernat de Torelló († 1097), Arnald de Figuerola († 1180), i Ponç de Barberà († 1187); b. una mica més enllà la de Ramon de Terme († 1187); c. un segon grup és a l'Absis Major; d. amb Bernat († 1196), e. Bertran († 1195); f. Bonet de Barberà († 1184); o a l'Absis Major amb, g. Erm de Rabinad (1196); i al Claustre amb h. e. Erm de Rabinad (1193) i i. Ramon de Cardedéu († 1185).

FIGURA 7.90: conjunt epigràfic format al centre per la inscripció d'Antònia Clementina i a banda i banda, les dels canonges Ramon de Cardedéu i Ramon de Bages.

2	Bernat de Torelló 1087	Sala Axial Cisellada al mur, <i>tabula ansata</i>	ANNO : M : LXXXVII : O BIIT : BERNARDVS DE : TOREYO : PRESBITER : ET : CA NONICVS : XII : KALENDIS : IVNII
3	Bernat de Barberà 1077	Sala Axial Cisellada al mur, <i>tabula ansata</i>	II : NONIS : MADII : OBIIT : BER NARDVS : DE : BAR BERANO : PRESBITER : ET CANONICVS : ATQVE : PRIOR
4	Vicent 1187	Sala Axial Cisellada al mur de carreus, lauda	ANNO · MCLXXX CALENDAS IVNII OBIIT VIN CENCIVS
5	Arnald de Figuerola 1180	Sala Axial Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i>	III : KALENDAS : IANVARII OBIIT : ARNAL DETVS : DE FIGER OLA V CANONICVS ECCLESIE : TERRACHONE
6	Bonet de Barberà 1184	Absis Major Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i> i creu	A : M : C : LXXX : IIII : VI : K[A]L[ENDAS] APRILIS : OBIIT : BO NECTVS : DE : BA RBERANO
7	Raimon de Cardedéu 1185	Claustre Cisellada al mur de carreus, lauda i creu	A · M · C · LXXX V IIII IDVS · FEBRVARII OBIIT · RAIMVNDVS DE KAROTTIVLO PRESBITER. ET CANO NICVS · AC · SACRISTA
8	Ponç de Barberà 1187	Sala Axial Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i> i creu	IIII NONIS IOC [TOBRIS] OBIIT PONCIVS [DE BAR] BERANO A[NN]O MCLXXX VII †
9	Ramon de Terme 1187	Sala Axial Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i>	ANNO : M : C : LXXX : VII K[A]L[ENDIS] : MADII : OBIIT : RAIMVNDVS DE : TERMINO : PRES BITER : ET : PRECENTOR

10	Guillem de Milà 1190	Sala Axial Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i>	ANNO : M : C : XC : NONIS : IVLII : OBIIT GILELMVS : DE : MODE LIANO : PRESBITER : ET : CA NONICVS : ET : VIR : RELIGIOSVS
11	Ramon de Bages 1193	Claustre Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i>	ANNO : M : C : XC.III / X : KA [LENDAS] : IVLII : OBIIT RAIMVNDVS BONE : MEMORIE : HVIVS ECCLESIE : PREPOSITVS
12	Bertran 1195	Absis Major Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i> i creus	A : M : CXCV VIII : K[A]L[ENDAS] : MAR CIL : OBIIT : B [E]TRAND :
13	Bernat 1196	Absis Major Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i> i creu	IIII : K[A]L[ENDAS] : AP[R]IL[IS] A[NN]O : M : CXC VI : OBIIT : B [E]RNARDVS
14	Erm de Rabinad 1196	Absis Major Cisellada al mur de carreus, <i>tabula ansata</i> i creus	IX ID[V]S] MARCII OBIIT ERMVS DE RABINAD ANNO MCXCVI
15	Berenguer de Castellet 1202	Santa Tecla la Vella Placa de marbre, camp epigràfic quarterjat per una creu	ANNO M CC : II : V K[A]L[ENDIS] : IANVARII : OBIIT BERENGARIVS DE CASTELLETO : CA NONICVS ET SACE RDOS
16	Pere de Tarragona 1209	Santa Tecla la Vella	Placa de marbre, creu al centre
V K[ALENDIS] : D[E]C[EM]B[RIS] : OBIIT : PETR[VS] : † D[E] T[E]R[R]ACH[ON]JE : VIVS : ECCLE[SIE] C[ANONICVS] : ET LEVITA PETR[VS] HONOR POPVLI GLORIA (¿) ET DEC[V]S] T[E]R[R]ACH[ON]JE : RAP[TVS] : AB : HAC VITA : ACET HIC SINE LABE LEVITA MORS ERA [H]EBREIS : ET MALLEVS [H]ERETICORVM : Q[VOD] MONARANT BINI QVOS EDIDIT IP[SE] LIBELLI : A[NN]O] MCCVIII			

TAULA 7.6: inscripcions dels segles XII-inicis del XIII de la zona del Claustre, Sala Axial, Absis Major Santa Tecla la Vella. Es segueix la numeració de SERRANO COLL, M.; LOZANO, E. 2016.

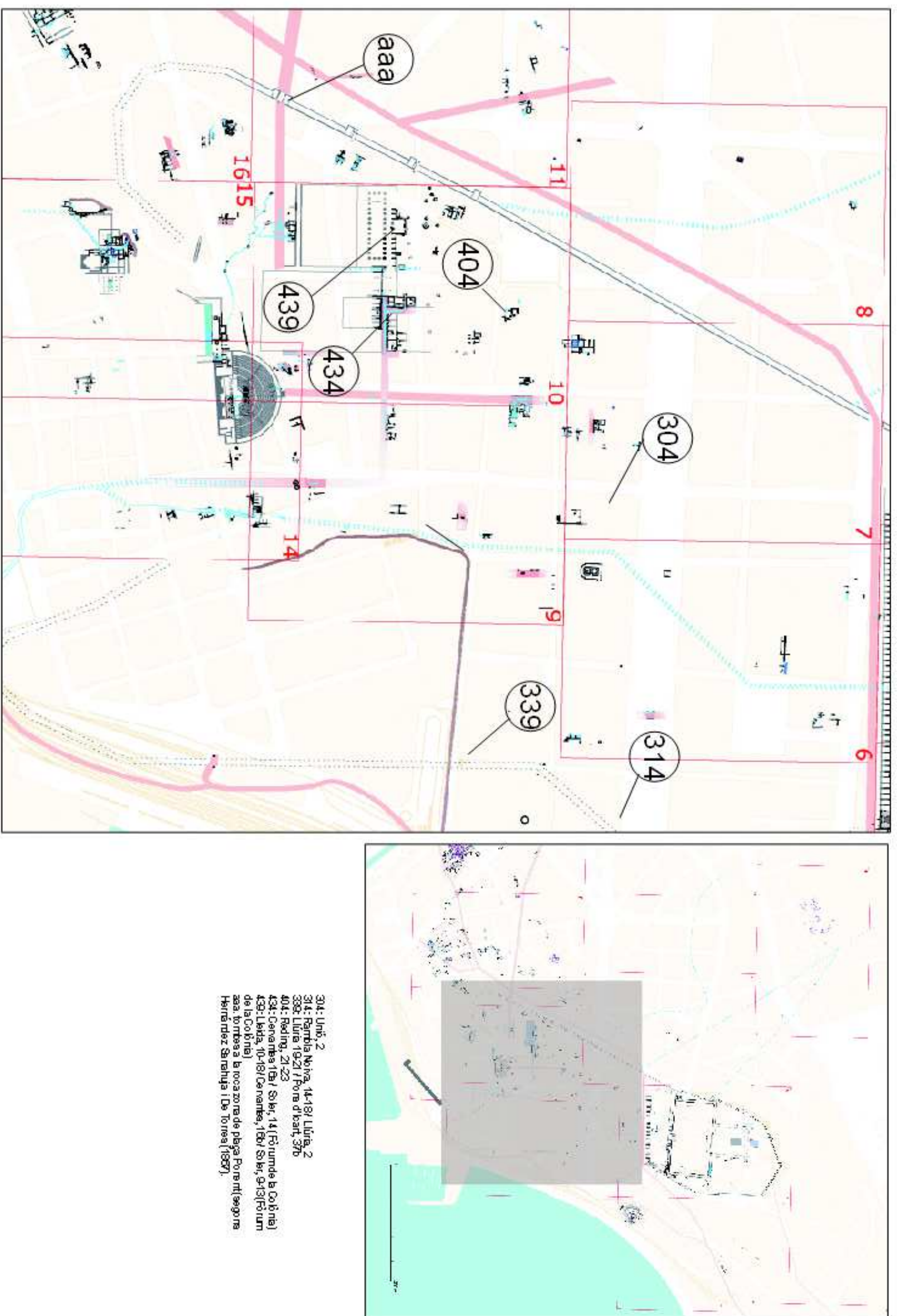
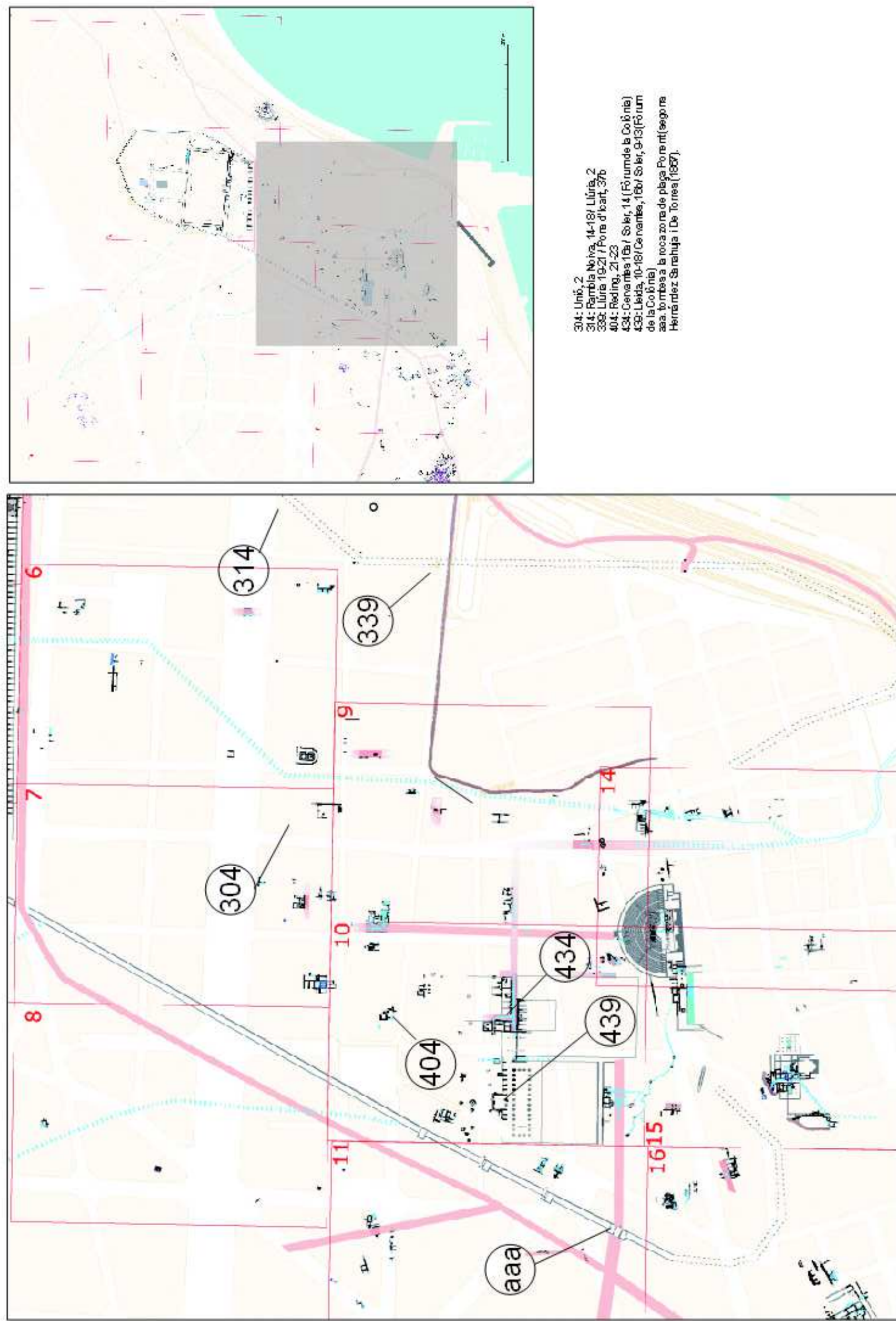

FIG 7.58: necròpolis de la zona intramurs ciutats a *Planimetria 2007* i per Hernández Sanahuja i De Torres a la plaça Ponent (1867). Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

- 304: Unitó, 2
- 314: Rambla Nova, 14-18/ Liria, 2
- 339: Liria 19-21 / Pons d'Icart, 37b
- 404: Reding, 21-23
- 434: Censales 18/ Soler, 14 (Fòrum de la Colònia)
- 439: Lleida, 10-18/ Censales, 16/ Soler, 9-13 (Fòrum de la Colònia)
- aaa: tombes a la roca zona de plaça Ponent (segona Hernández Sanahuja i De Torres (1867).

FIGURA 7.91: necròpolis de la zona intramurs citats a *Planimetria* 2007 i per Hernández Sanahuja i De Torres a la plaça Ponent (1867). Els números es corresponen a les entrades de la publicació.

1	2	4
3		
304 Unió, 2	1859: Hernández Sanahuja documenta un mur antic d'època incerta, i a sobre un enterrament en una fossa vagament antropomorfa coberta per una llosa, amb una moneda de Barcelona de 1641.	HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1859, 1873b; <i>Planimetria</i> 2007, p. 95.
314 Rambla Nova, 14-18/Llúria, 2	Durant les obres de desmuntatge de la roca a la Rambla Nova Hernández Sanahuja va trobar una gran cisterna de 3 m de fons dins la qual havien 8 o 10 esquelets humans sobre un nivell de runes aparentment romanes. Segons l'arqueòleg eren prop del <i>recinto sagrado</i> , que no era més que una pedrera. Datació incerta.	HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1873b, p. 7-10; <i>Planimetria</i> 2007, p. 96.
339 Llúria, 19-21/Pons d'Icart 37b	1978: excavacions del Museu Arqueològic Provincial, amb documentació d'hàbitat romà, amb un possible <i>impluvium</i> , monedes i un sepulcre tallat a la roca.	AQUILUÉ, X. 1992, p. 779; CORTÉS CORTÉS, R.; GABRIEL, R. 1985 núm. 40-41, p. 58; <i>Planimetria</i> 2007, p. 99.
404 Reding, 21-23 (zona del Fòrum de la Colònia)	Anys 30 del segle XX, els treballs d'urbanització de la zona del Fòrum de la Colònia van documentar diverses estructures, una sitja i enterraments datats en època moderna.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 110; SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 86-89.
434 Cervantes 16a / Soler, 14 (Fòrum de la Colònia)	Carrer romà contigu al Fòrum de la Colònia. Diversos enterraments de cronologia incerta.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 114; SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 82.
439 Lleida, 10-18 / Cervantes 16b / Soler, 9-13 (Fòrum de la Colònia)	Excavacions de la basílica del Fòrum de la Colònia, enterraments.	<i>Planimetria</i> 2007, p. 115-116; SERRA VILARÓ, J. 1932, p. 47.
CLAUS		
1. Referència <i>Planimetria</i> 2007; 2. Ubicació; 3. descripció; 4. bibliografia bàsica.		

TAULA 7.8: enterraments intramurs de la ciutat segons *Planimetria* 2007.

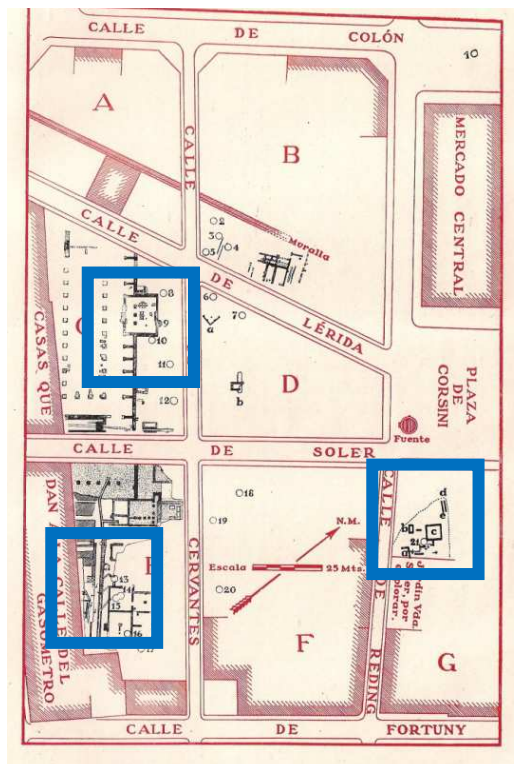

FIGURA 7.92: planta general de les excavacions de Joan Serra Vilaró a la zona del Fòrum de la Colònia. S'emmarquen els punts on es van documentar enterraments (SERRA VILARÓ, J. 1932, fig. 1).

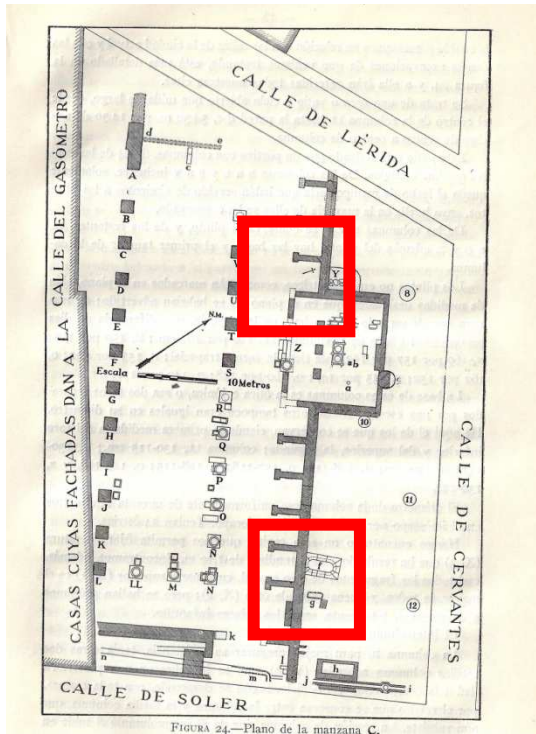

FIGURA 7.93: planta general de les excavacions de Joan Serra Vilaró a la basílica del Fòrum de la Colònia. S'emmarquen els punts on es van documentar enterraments (SERRA VILARÓ, J. 1932, fig. 24).

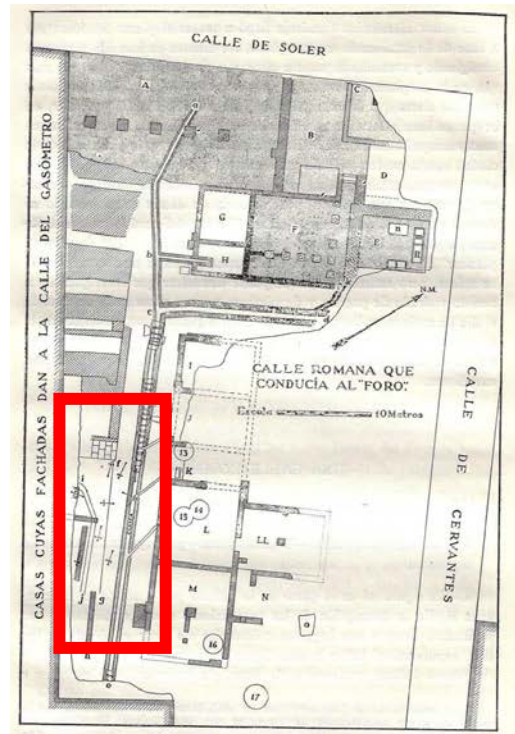

FIGURA 7.94: planta general de les excavacions de Joan Serra Vilaró a la zona del carrer al costat del Fòrum de la Colònia. S'emmarca els punts on es van documentar enterraments (SERRA VILARÓ, J. 1932, fig. 26).

FIGURA 7.95: enterrament de caixa de lloses documentat per J. Serra Vilaró al carrer Røding (SERRA VILARÓ, J. 1932, làm. I, 2).

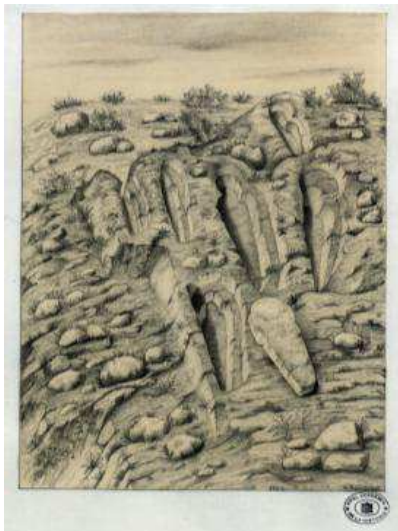

FIGURA 7.96: A la Real Academia de la Historia es conserva aquest dibuix de B. Hernández Sanahuja datat el 1862. Possiblement es correspon a enterraments a la roca a Tarragona com els que explica a l'Indicador Arqueològic que va escriure amb J. M. de Torres (ref. RAHE CAT/9/7974/8/7).

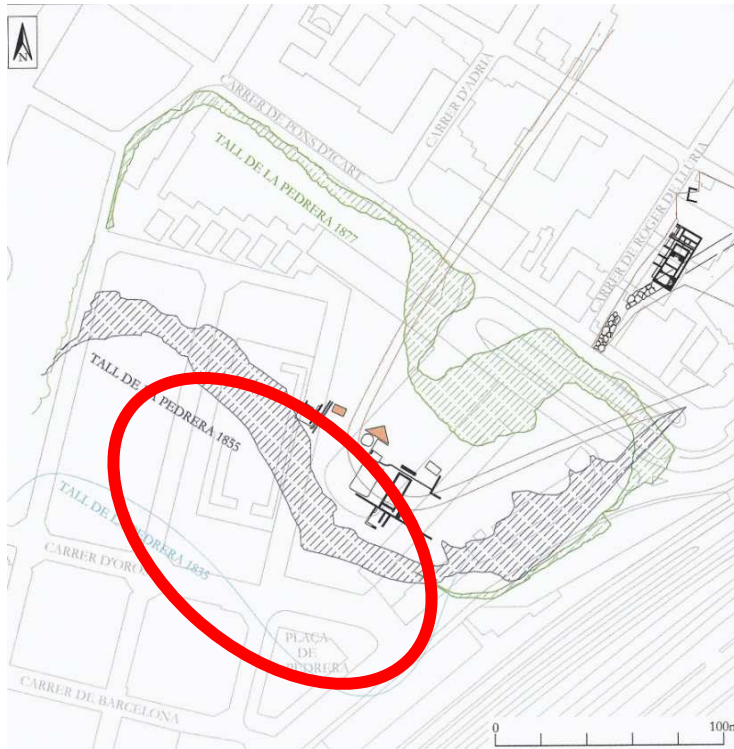

FIGURA 7.97: planta de la zona de la Pedrera del Port i evolució de la mateixa al llarg del segle XIX. La figura, l'aproximada situació del conegut "sarcòfag egipci" que va estudiar B. Hernández Sanahuja (López Vilar, J. 2016, fig. 1, p. 22).

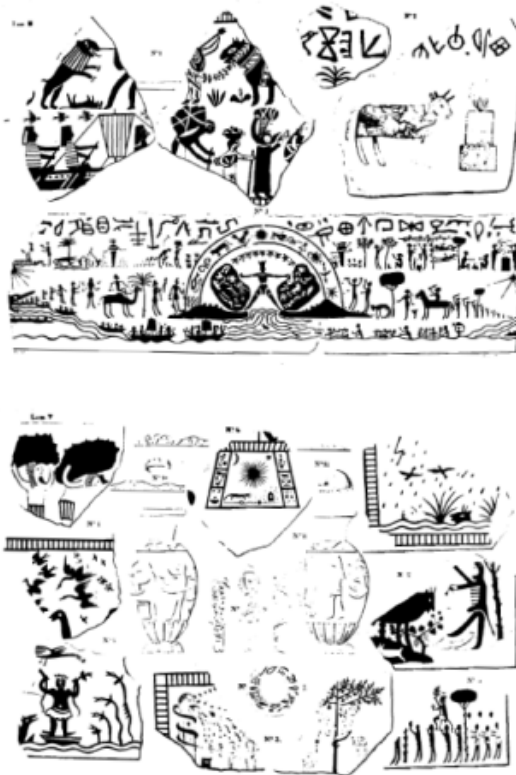

FIGURA 7.98: pintorescos geroglífics del "sarcòfag egipci" que suposadament es va trobar a la Pedrera del Port el 1850, encara que tot apunta que és una falsificació ben grollera (HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1855).

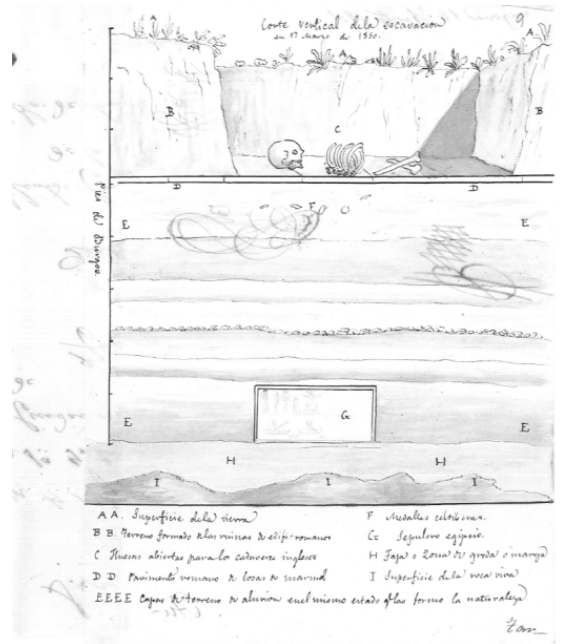

FIGURA 7.99: estratigrafia reconstruïda de la suposada troballa del sarcòfag egipci, que acompanya la declaració de B. Hernández Sanahuja el 1851 (DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, full 9r). Universitat de Sevilla, fons Antonio Delgado.

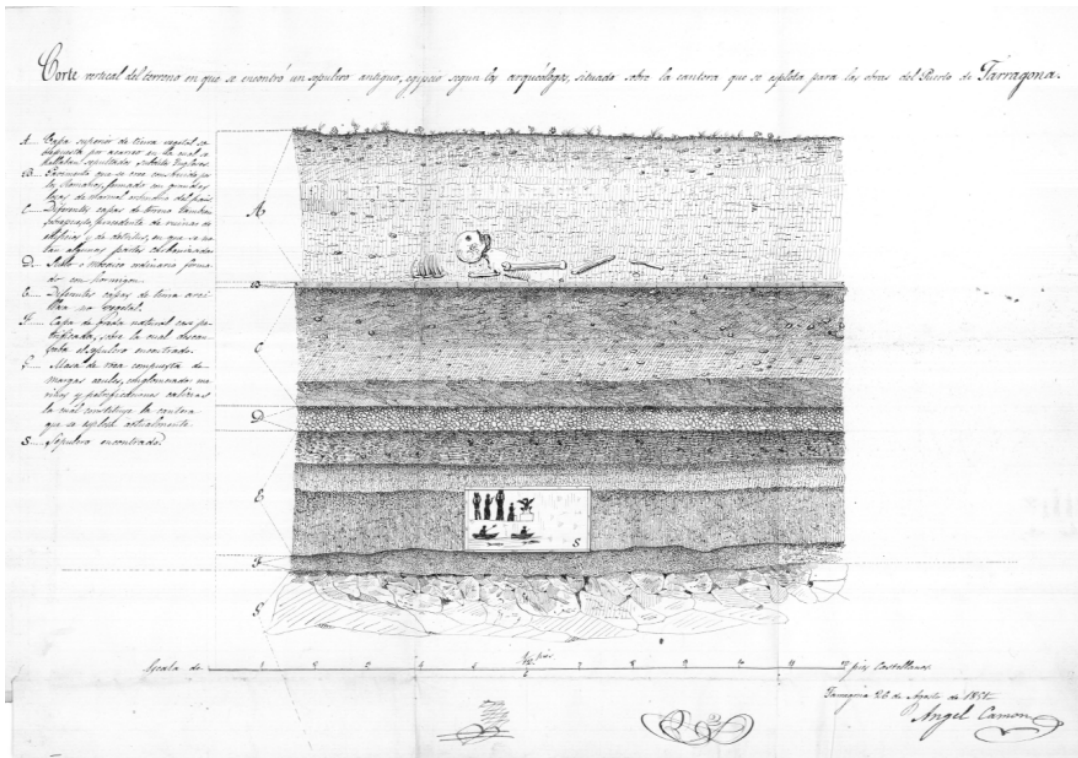

FIGURA 7.100: estratigrafia reconstruïda de la suposada troballa del sarcòfag egipci, que acompanya la declaració de l'enginyer de l'obra, Àngel Masnou el 1851 (DELGADO HERNÁNDEZ A. 1844-1856, full 16r). Universitat de Sevilla, fons Antonio Delgado.

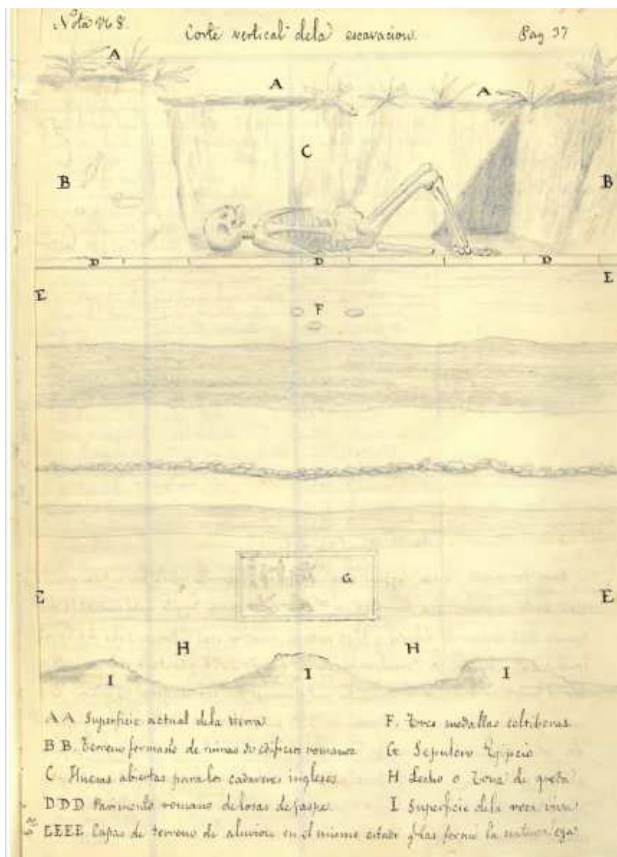

FIGURA 7.101: estratigrafia reconstruïda de la suposada troballa del sarcòfag egipci, que acompanya les notes del manuscrit d'Hernández Sanahuja referent a aquest particular, es conserva a la Real Academia de la Historia (HERNÁNDEZ SANAHUJA, B. 1851, full 81r).

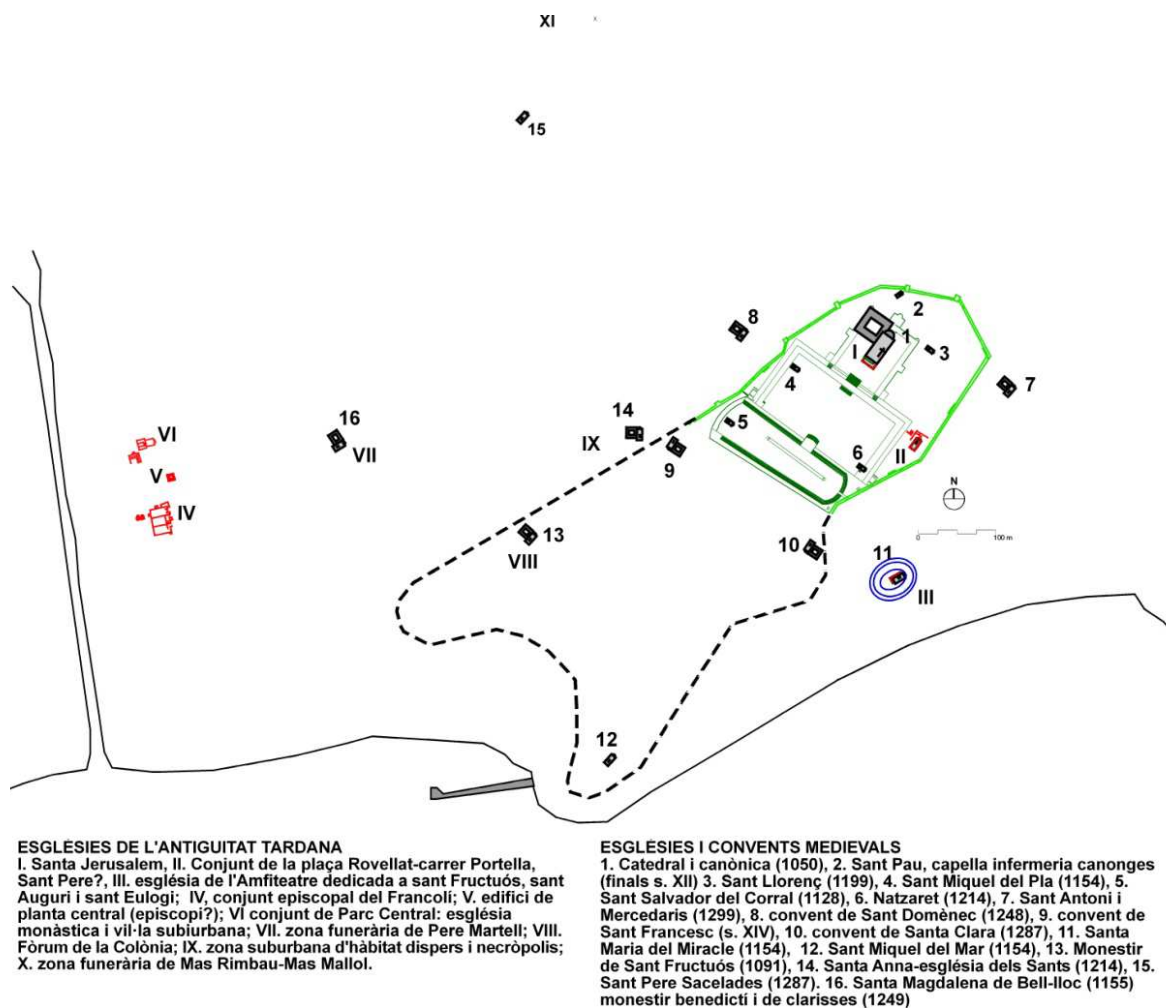

FIGURA 7.102: croquis d'ubicació dels edificis religiosos a la Tarragona d'època visigoda i medieval.

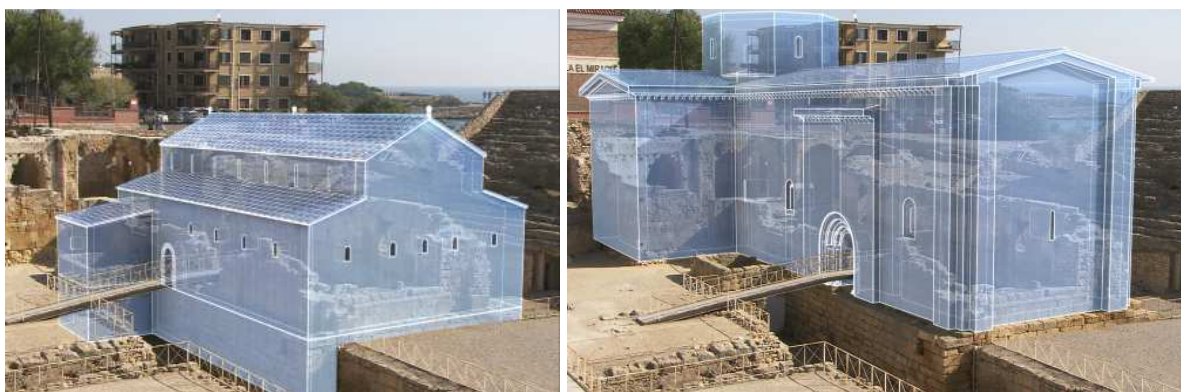

FIGURA 7.103: infografies de restitució volumètrica de l'església de Sant Fructuós i de Santa Maria del Miracle a l'Amfiteatre (Digivisió. *Ingerieria romana*).

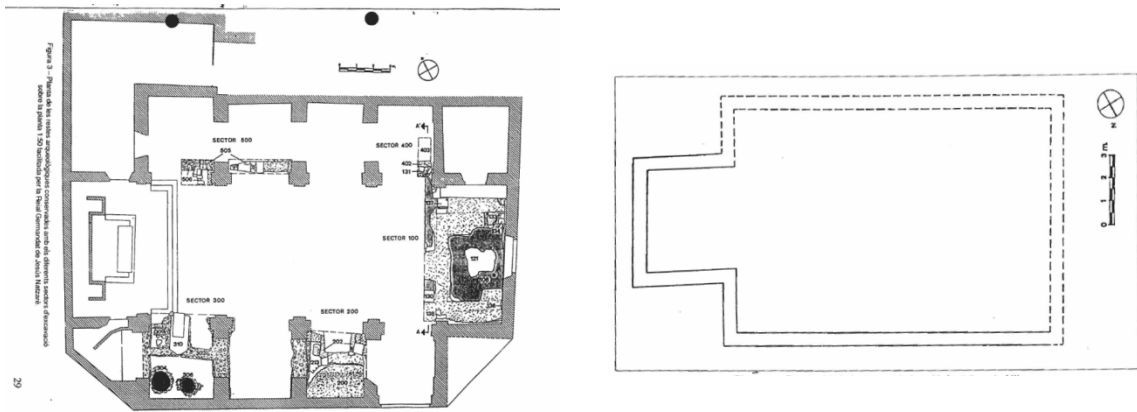

FIGURA 7.104: planta de les excavacions de l'església de Sant Miquel del Pla, a la Part Alta I proposta de restitució (TED'A 199b, fig. 3, 5, p. 30, 32).

FIGURA 7.105: plànol del projecte de fortificació de Tarragona el 1641-42 conservat a l'arxiu de Simancas. Es marca amb la x el lloc del convent de Sant Fruituós (Archivo General de Simancas).

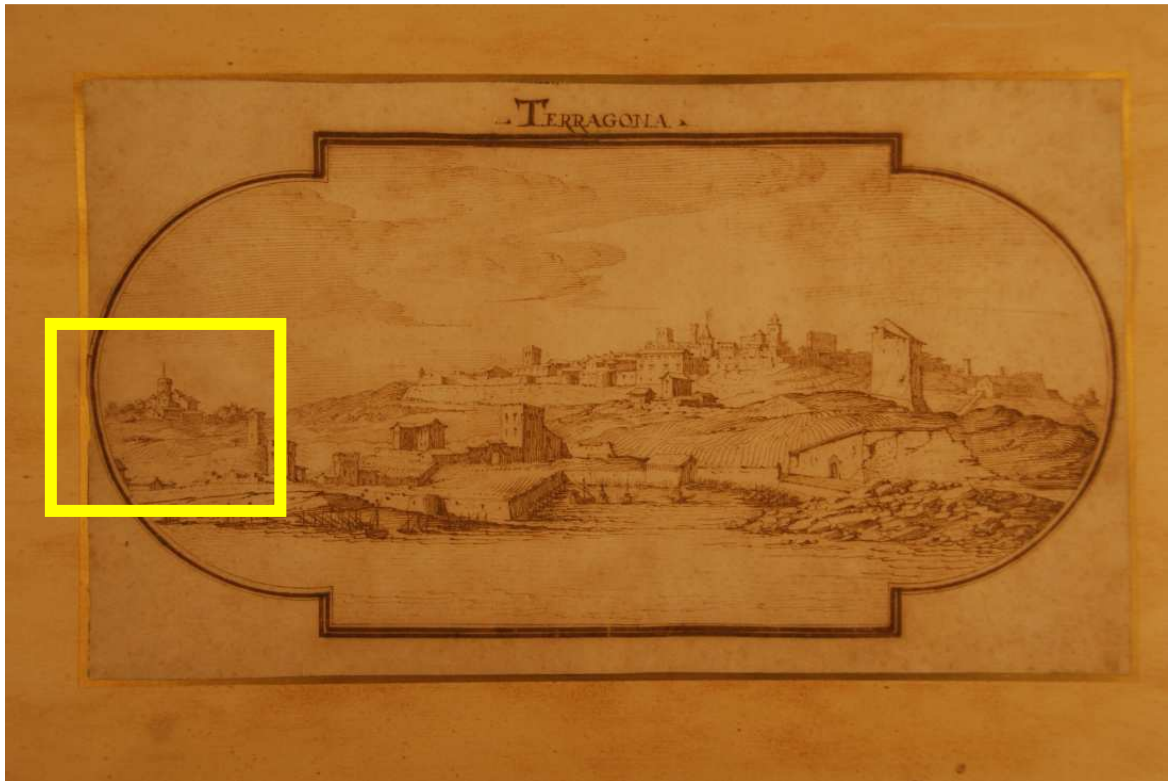

FIGURA 7.106: vista de Tarragona des de la mar, dibuixada per E. Bazzicaluva (1642-43) on es marca l'església de Santa Magdalena de Bell-Lloc, en el cercle (J. Parral-Ajuntament de Tarragona).

IN ISTO LOCO
 SEPULTVS EST
 TEUTICIUS
 PRESBITE
 R CIUITATIS
 SALBITA
 NE

FIGURA 7.107: transcripció de la inscripció d'Eutici, conservada al segle XVI a l'església de Santa Magdalena de Bell-Lloc i publicada al CIL II² suppl. 14 núm. 2121.

FIGURA 7.108: vista aèria de les excavacions del núm. 15 del carrer Pere Martell (Codex a *Del romà al romànic*, p. 261).

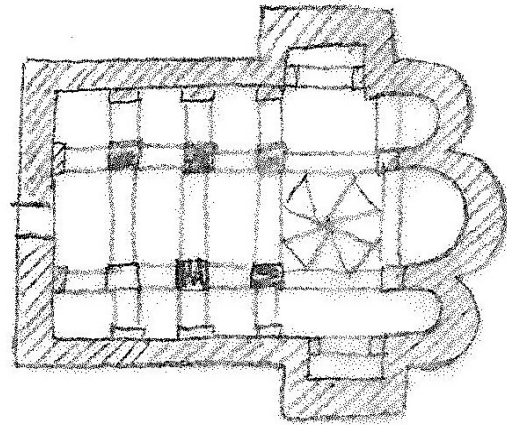
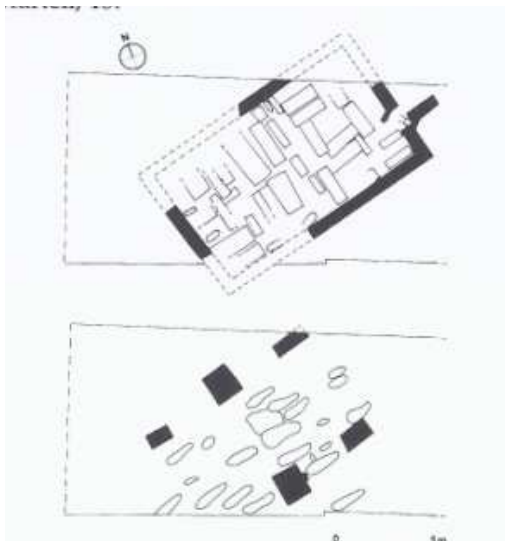

FIGURA 7.109: plantes de les fases funerària tardoantiga i medieval de les excavacions al núm. 15 de Pere Martell (GARCIA NOGUERA, M.; PUCHE, J. M. 2000, fig. 5, p. 173). Proposta de restitució de l'església.

FIGURA 7.110: inscripció de Cal·lístrata procedent del carrer Pere Martell, 15 (CIL II² suppl. 14 núm. 2113, vol 3, p. 864).

FIGURA 7.111: base de capitell del Fòrum de la Colònia que va ser aprofitat com a pica baptismal de l'església de Sant Julià dels Montgons, ara a la plaça de la Mitja Lluna.

